

ryland

ROBERTI BARCLAII

THEOLOGIÆ

Verè CHRISTIANÆ

APOLOGIA.

Act. xxiv. 14. *Secundum viam, quam hæresin dicunt, sic colo Deum patrum meorum, credens omnibus, quæ in Lege & Prophetis scripta sunt.*

Tit. ii. 11, 12, 13, 14. *Gratia Dei salutifera illuxit omnibus hominibus, erudiens nos, ut, abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & justè & piè vivamus in hoc mundo, expectantes beatam spem & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, bonorum operum zelotem.*

1 Thess. v. 21. *Omnia probate, quod bonum est tenete.*

EDITIO SECUNDA, priore emendatior.

LONDINI

Excusa, & prostat venalis apud Assignatos J. SOWLE, ad Insigne Bibliorum, in Areâ dictâ *George-Yard*, in Vico vulgò *Lombard-Street*. M.DCC.XXIX.

LIBRARY UNIVERSITY OF TORONTO

THEOLOGIÆ

Verè CHRISTIANÆ

APOLOGIA,

Carolo Secundo,

Magnæ Britanniæ, &c.

REGI,

à

Roberto Barclaio,

SCOTO-BRITANNO,

Oblata.

Carolo Secundo, Magnæ Britanniæ,

Regnorumque ad eam pertinentium

R E G I,

Robertus Barclaius, Servus Jesu Christi, vocatus ad dispensationem Evangelii, quod nunc, post longam & tenebrosam Apostasiæ noctem, denuo revelatum, omnibus gentibus prædicandum est, salutem exoptat.

QUEMADMODUM conditio Regum ac Principum illos eâ statione locat, quâ magis, quàm alii mortales, orbis observationi & conspectui fiunt obvii, quorum, ut benè observat Cicero, nec dictum ullum, nec factum obscurum esse potest; sic ii præsertim Reges, durante quorum tempore in hujus orbis theatro placet maximo Regum REGI singulariter hominibus manifestare mirabilia inscrutabilis providentiæ suæ vestigia, accuratiùs observantur, eorumque vitas & actiones diligentiùs & industriùs notat & scrutatur posteritas, præsertim

præsertim si illa sint ejus generis, quæ non solùm ad externa hujus orbis facta spectant, sed quæ etiam notanda sunt propter manifestationem seu revelationem notitiæ Dei in rebus religiosis & spiritualibus. Hoc vitas Cyri, Augusti Cæsaris, & Constantini magni adeò notabiles reddidit, & postremis his seculis Caroli Quinti, & aliorum quorundam Principum. Sed inter omnia illa facta, quæ permittere Deo placuit, ad gloriam potestatis suæ, & manifestationem sapientiæ & providentiæ, nulla ætas nobis adeò miranda & stupenda perhibet, si vel res civiles sivè religiosas spectemus, quàm quæ per vitæ tuæ curriculum acciderunt, qui, licet quinquagesimum ætatis annum nondum attigeris, rerum tamen magis mirabilium testis fuisti, quàm multa antè secula produxerunt; veluti si duntaxat respexerimus varias illas molestias, in quas, vix infantiam egressus, prolapsus es, nec non multifarias illas afflictiones, quibuscum tui gradus homines rarò circumsepti sunt, ac miram illam & incomparabilem Patris tui fortunam, angustamque tuam evasionem, & exilium subsequens, ac magnam reversionis tuæ improbabilitatem, saltem nisi multo labore & variis pugnis, & denique incapacitatem tuam hoc perficiendi, propter eorum, qui sese in solio tuo collocârant, vim & terrorem, quem externis regnis injecerant: & quòd nihilominus nullo stricto ense, absque omni ictu gladii, sine peregrinorum Statuum auxilio aut ope, nec per humani consilii & prudentiæ opus aut industriam restauratus sis. Hæc omnia abundè declarant factum hoc esse à Domino, quod sicut mirabile est in oculis nostris, ita succedentibus generationibus admirationi erit & stupori: id si rectè observetur, satis confutat & confundit atheismum, qui tantoperè hâc ætate abundat.

Sicut vindicatio libertatis conscientiæ, quam pater tuus (importunis clericorum clamoribus cedens, quorum impiis & crudelibus voluntatibus respondentes & satisfacientes, multa perniciosa & incommoda

moda plerique Principes ſuſtinuerunt) nonnihil reprimere & impedire incepit, revolutionum illarum cauſa & occaſio fuit: ſic ejuſdem conſcientiæ libertatis prætextu opus illud & promovebatur, & ad ſummum productum eſt, & licet (procul dubio) quidam, qui in illo opere actores erant, bona ſibi proponerent, præſertim in initio, (quanquam ſemper longè errantes quoad modum perficiendi, carnalibus *ſcil.* armis) quamprimùm tamen guſtârunt ſuavitatem poſſeſſionum eorum, quos ejiciebant, confeſtim cœperunt ea ipſa agere, ob quæ alios accuſaverant, manus eorum in oppreſſione inventæ ſunt, & *oderunt redargutionem inſtructionis, quæ eſt via vitæ.* Malè ſe geſſerunt erga Domini nuncios, & Prophetas ejus verberari & in carceres injici juſſerunt, ſervoſque ejus perſecuti ſunt, quos vocaverat, & ex illis collegerat, perſuaſeratque *tundere gladios ſuos in ligones, & haſtas ſuas in falces*, & bellum carnale aut externum non ampliùs diſcere. ſed ſuſcitavit eos Deus, & ſpiritualibus armis armavit eos; quippe Spiritu & virtute ipſius, quâ in vicis, ſemitis & publicis conventibus, foris & in ſynagogis teſtati ſunt contra *ſuperbiam, luxuriam, vanitatem & hypocriſin* generationis iſtius, quæ juſta erat in oculis ſuis; & licet propterea crudeliter tractarentur, fideliter tamen prophetârunt & prædixerunt iis judicium & ruinam eorum, quæ poſtea ſupervenit, ut ex pluribus admonitionibus & epiſtolis ad *Oliverum* & *Richardum Cromuelem*, & ad cæteros iis ſuccedentes conventus & poteſtates datis & exhibitis, quæ typis tunc mandatæ ſunt, & adhuc extant, apparet.

Postquam autem te reſtaurare Deo placuit, quot quantaſque oppreſſiones, perſecutiones, exilia, aliaque mala perpeſſi ſint ab hominibus, tuam authoritatem prætendentibus, ſuamque malignitatem tuo nomine colorantibus, omnibus ferè notum eſt, præſertim in *Angliâ*, ubi vix ergaſtulum eſt, quod non fuerit illis repletum, neque judex ad quem non tracti ſint, *licet nunquam inventi ſint alicujus criminis rei*, quo

tales

tales aſperitates mererentur, ideoque eorum *innocentiæ* ſenſu (procul dubio) adductus fuiſti, ut tribus abhinc annis centenos quoſdam eorum in carcere incluſos liberari præceperis; in illis enim, quæ patiuntur, manifeſtè & obſervabiliter diſtinguendi ſunt ab omnibus aliis, qui ſub tuâ authoritate vivunt, his duobus reſpectibus.

PRIMO, *quòd inter omnes conjurationes, ab aliis contra te machinatas, ex quo reſtauratus es & in Britanniam reverſus, nemo ex iſto populo inventus ſit reus* (licet quamplurimi eorum capti & incarcerati, talis ſuſpicionis cauſâ, fuerint) *ſed ſemper innocentes & innoxii* (ſicut decebat Chriſti ſequaces) *neque ambientes, nec pro hujus orbis regnis contendentes, ſed ſubjecti cuilibet hominum inſtituto, conſcientiæ gratiâ, reperti ſint.*

SECUNDO, *quod in aſperrimis perſecutionum temporibus, & ſeveriſſimis executionibus earum legum, quæ contra conventus latæ ſunt* (cùm innocentiâ circumſepti ſint) *ſtrenuè in teſtimonio pro Deo ſteterint, non in angulos & obſcura loca irrepentes, vel ſemet abſcondentes,* ſicut omnes alii diſſentientes profeſſores fecerunt, *ſed quotidiè pro more in locis publicis, illi fini deſtinatis, convenerint,* ita ut nulli tuorum ſatellitum de illis dicere poſſint, *quod in angulo deprehenderint eos, vel in privato conventiculo interceperint, vel in ſecretis cubiculis apprehenderint: neque neceſſe iis fuit emittere ſpeculatores ad eos inquirendos, quos certi erant quotidiè inveniri in publicis conventibus, pro Deo & veritate ejus teſtificantes.* Indè oculos ad videndum habentibus luculenter apparent Chriſtiana eorum patientia & magnanimitas, conſtantia & tolerantia ſimul conjuncta: & tamen in mediis iſtis afflictionibus & provocationibus teſtari poſſis, quod, ſicuti ex unâ parte nunquam quæſiverunt traducere & defamare, vel gubernationem tuam populo odioſam & invidioſam reddere ſcurrilibus & defamatoriis libellis, ita ex alterâ non dubitârunt te admonere, hortari & redarguere, nec non fideliter conſcientias ſuas in amore erga te ſine verbis adulatoriis exonerare, ſicut veri

ri Prophetæ priſcis temporibus erga illos Reges & Principes, ſub quorum authoritate violentia acta eſt, ſemper fecerunt.

Et quanquam evidenti experientiâ pateat, veritati divinæ & humanæ politiæ maximè conſentaneum eſſe, ut unicuique libertas conſcientiæ, quoad cultum erga Deum, permittatur; tamen cæteræ illæ ſectæ (quæ plerumque perſecutionis tempore vix extra angulos & latebras proſpicere vel egredi audebant, dum populus ille innocens, ſtrenuus & immobilis ſteterit) nunc ſimul in mutuam conjurationem conturmant, conſpirant & quaſi conglutinantur (non obſtantibus, quas inter ſe olim habebant, contentionibus & altercationibus) ut nos odioſos reddant, injuſtè quærentes doctrinas noſtras & verba detorquere, quaſi nec cum Chriſtianitate, nec humanâ ſocietate conſiſterent, ita ut ad hoc malitiæ opus perficiendum non erubeſcant invicem auxilio uti, & labores invidorum quorundam contra nos *Socinianorum* magnoperè commendare. Nimirum hoc modo ſimul concordare poſſunt Herodes & Pilatus ad Chriſtum crucifigendum.

Sed praxis noſtra, tibi bonâ experientiâ nota, ſcil. quod & Chriſtianitati, & humanæ ſocietati, hujuſque inſulæ paci & proſperitati magis, quàm accuſantium, conſentanea ſit, adeò nos contra iſtas calumnias propugnat, ut ad conſcientiam tuam, quaſi pro nobis teſtem, in conſpectu gentium provocare poſſimus. His rationibus adductus fui, brevem quidem, at veram, hujus populi doctrinarum enarrationem, brevibus quibuſdam Theſibus Theologicis, orbi exhibere, quæ etiam, ſecundum bonam Dei voluntatem, præter expectationem meam ſucceſſerunt, ad quorundam ſatisfactionem, & ad excitandum in compluribus deſiderium adhuc copioſius de nobis noſtriſque dogmatibus audiendi & intelligendi: & quoniam ii ſumus, quibus ubique contradicitur, non defuerunt adverſarii, theſes prædictas publicè oppugnantes, quam ſortem veritas experietur ſemper,

dum diabolus regnat in filiis inobedientiæ. Cæterùm in eâdem Domini libertate ductum me ſenſi, ut etiam hanc *Apologiam* ſcriberem, & publico exponerem, quâ veritas, quam hic populus profitetur, fuſiùs exhibetur, quam tibi offerre non dubito, propter tuum in eos jus, & eorum in te, quia & primò apparuerunt & maximè creverunt in iſtis nationibus, ubi tu regnas.

Tu nôſti & expertus es *fidelitatem eorum erga Deum, patientiam eorum in perſecutionibus, tranquillitatem eorum erga Regem, honeſtatem eorum & integritatem in fidelibus eorum admonitionibus & exhortationibus ad teipſum*; & ſi libuerit otii aliquantulum ad hoc opus legendum tibimet aſſumere, videbis, *quàm conſentanea ſint eorum dogmata & Scripturæ & veritati & rectæ rationi.* Simplicitas converſationis eorum, & vilis eorum conditio, quippè cum ſint pauperes, illiterati, & generis quoad ſanguinem externum humilioris, methodus item procedendi eorum, *viz.* abſque hujus mundi politiâ & ſapientiâ, pleriſque occaſionem præbuit concludendi, quod inſani & ſtulti ſint, & propterea veluti rationis incapaces negligendi. Ad hæc, licet iis inſtar coronæ ſit, ita derideri à ſapientibus & magnis & literatis hujus ſeculi, & licet jure merito gaudeant Chriſti causâ pro ſtultis haberi; quidam tamen, iique ſecundum æſtimationem mundi & docti & ſapientes, aliter de illis judicare incipiunt, & vident, eos exhibere, quæ & Scripturæ & rationi & veræ eruditioni conſentanea ſunt.

Sicuti veritatis, quam aſſero, profeſſioni contrarium eſt, ita & minimè meum eſt conſilium, hâc epiſtolâ quaſi *adulationis inſtrumento* uti, qui frequens & communis harum epiſtolarum uſus & finis eſt; ideoque nec opus hoc tibi dedicare queam, nec patrocinium tuum implorare, quaſi indè fidentiùs orbi illud præſentare, vel de ſucceſſu ejus meliora ſperare poſſem. Deo ſoli debeo, quicquid habeo, idque magis immediatè in rebus ſpiritualibus, ideoque illi

illi ſoli & veritatis ejus miniſterio, quicquid in me producit, dedico, cui ſoli honor & laus debetur, cujus veritas hujus orbis Principum patrocinio non eget, quoniam brachium ejus & virtus eſt illud ſolum, quô & propagatur, confirmatur & ſtabilitur. Hinc tamen magnoperè in animo meo preſſus ſum, ut occaſionem acciperem, hunc librum tibi offerendi, ut, ſicuti ſæpiùs ex populo illo quamplurimi, qui in Angliâ degunt, te hortati ſunt, ita nec opportunâ careres admonitione à membro antiqui tui *Scotiæ* regni, & ut cognoſceres, (quod nunquam tibi dolendum fore ſpero) Deum in illâ natione & ſuſcitâſſe, & quotidiè populum hunc augere. Hinc etiam cognoſcent gentes, veritatem, quam nos profitemur, tenebrarum opus non eſſe, nec latenter propagatam, neque pudere nos *Evangelii Chriſti*, quod novimus *virtutem eſſe Dei ad ſalutem:* & quod neque adeò cum gubernatione inconſiſtentes, neque pacis publicæ diſturbatores ſumus, quemadmodum calumniando gentibus perſuadere voluerunt adverſarii noſtri, de quo ad te provocare, teque teſtem tranquillitatis & Chriſtianæ noſtræ converſationis appellare poſſumus.

Succedentes generationes non magis mirabuntur ſingularem illum divinæ providentiæ gradum in reſtauratione tuâ ad thronum ſine ſanguinis effuſione, quàm etiam mirabuntur incrementum & progreſſum hujus veritatis ſine externâ ope & contra tantam oppoſitionem, quæ non erit ex rebus minimis memoriam tuam illuſtrem reddentibus. Deus pro te magna fecit, ſatiſque tibi oſtendit, quòd *per illum Principes regnent, quódque poſſit detrudere & evehere quos vult, & quando vult.* Sæpe fideliter te hortatus eſt per miniſtros ſuos, ex quo ad regalem dignitatem reſtauravit te, ne in corde tuo luxuriares contra eum, & miſericordiæ ejus & providentiæ obliviſcereris, ne indè permitteret te in iniquitatibus demulceri, adulationibus aulicorum, qui blanditiis ſuis multorum Principum ruina ſunt. Non eſt in orbe

Rex, qui tantoperè Dei providentiam & bonitatem expertus eſt, neque ullus eſt, qui tantum & tàm liberum populum, totque veros Chriſtianos gubernat, quod & imperium tuum magis honorabile, & teipſum magis conſiderabilem reddit, quàm plurimorum regnorum acceſſio, quæ ſervilibus & ſuperſtitioſis animis repleta ſunt. Et proſperitatem & adverſitatem guſtâſti: nôſti quid ſit è patriâ ejici, quid ſit opprimi & ſub jugo eſſe, non minùs quàm regnare; & cùm oppreſſus fueris, ignorare non potes, quàm odioſus ſit oppreſſor & Deo & hominibus. Si poſt omnes iſtas exhortationes & admonitiones toto corde te ad Deum non convertas, & illius obliviſcaris, qui meminit tui in afflictionibus, ſed temet ad luxuriam & vanitatem ſequendam dederis, certè magna erit condemnatio tua: contra quod periculum, & tentationes eorum qui in malo te fovent, vel ad illud te movent, præſtantiſſimum & prævalentiſſimum remedium erit, ut ad *Lucem illam Chriſti, conſcientiæ tuæ illucentem*, temet applices, quæ tibi nullo modo adulabitur, neque in peccatis tuis quietum te ſinet, ſed planè & fideliter tecum aget, ſicut & illi fecerunt, qui eam ſequuntur. Omnipotens Deus, qui hucuſque adeò mirabiliter amore ſuo te viſitavit, ita tangat & penetret cor tuum, antequam expiret dies viſitationis tuæ, ut ex animo ad eum convertaris, ita ut in loco & ſtatione tuâ ad gloriam ejus provehendam te exerceas. Sic exoptat, ſic exorat ille, qui fidelis tibi

Amicus & ſubditus eſt

ROBERTUS BARCLAIUS.

Ab Uriâ, *loco peregrinationis meæ, in nativâ meâ* Scotiæ *patriâ, die* 25 *Menſis, vulgò* Novembris, ANNO 1675.

R. B.

R. B. LECTORI BENEVOLO S. P. D.

QUUM *hoc mihi præcipuè ſtatutum ſit,* veritatem *ſcil. annunciare & propugnare; cujus miniſterio me, meaque omnia dedidi & devovi, nihil mihi ejus cauſâ (annuente divino numine) non experiri, & non audere, poſſe videor. Et hoc modo fretus, Theſes quaſdam Theologicas, veritatis principia & præcipua dogmata comprehendentes, publico non ita pridem expoſui; quæ, cùm quibuſdam non inutiles viſæ ſint, ac præter expectationem & ab alienis & alienigenis benevolè receptæ ſint, (licet à quibuſdam etiam invidis oppugnatæ) ita prævaluerunt, ut aliquâ ex parte monſtroſam illam & fabuloſam opinionem (quâ mendax fama & adverſariorum malitia quorundam animos de nobis noſtriſque doctrinis imbuerat) expunxerint. Hoc reſpectu mihi viſum eſt, nec labori nec operi parcere; ideoque ejuſdem divini Spiritûs motu, eodemque propagandæ veritatis conſilio ductus, quo theſes ipſas publicavi, eas hoc tempore aliquantulum fuſiùs explanandas & quibuſdam argumentis propugnandas exiſtimavi. Fortaſſe mea ſcribendi methodus, à* communi Theologorum *non ſolùm diverſa, ſed etiam aliena* Lectori *videri poteſt, quod mihi minimè curæ erit, quoniam me* Scholaſticorum *non modò non admiratorem & imitatorem, ſed contemptorem & adverſarium ingenuè fateor, quorum laboribus religionem Chriſtianam non commendatam, ſed penè annihilatam eſſe exiſtimo. Neque hoc meum opus prurientibus eorum auribus accommodavi, qui ſublimes etiam veritatis notiones magis capite comprehendere, quàm corde complecti cupiunt. Quæ enim ſcripſi, non tàm ex capite quàm ex corde exprompſi, quæque animæ meæ auribus audivi, internis oculis vidi, & manus meæ contrectârunt de* verbo vitæ. *Quod mihi intus manifeſtatum eſt de rebus divinis, illud annuncio, non tàm verborum & ſermonis*

 elegantiam

elegantiam & ornatum, quàm veritatis efficaciam & operationem ostendere studens; quod si aliquando in priore peccavi, parùm interest, non enim grammaticum *aut* rhetorem, *sed* Christianum *ago; in posteriore certam* divini luminis & sacrarum literarum *normam sequutus sum. Et ut finem faciam, quæ hîc à me scripta sunt, non ad fovendam* sapientiam, & hujus seculi doctorum scientiam, *vel potius* inanem superbiam, *sed ad eam expugnandam & solo æquandam scripta sunt, ut etiam præfatiuncula thesibus præfixa breviter demonstrat, quæ cum ejus titulo sic se habet.*

THESES
THEOLOGICÆ.

Omnibus cujuscunque generis totius Christiani orbis Clericis, ad quos hæ pervenerint, & præsertim universis Doctoribus, Professoribus, & Studiosis Theologiæ, in Academiis Europæ versantibus, sive Pontificiis sive Protestantibus, ROBERTUS BARCLAIUS, Domini Dei Servus, sinceram pœnitentiam in agnitionem veritatis exoptat.

V*OBIS sequentes hæ propositiones oblatæ sunt, quibus lectis, & in timore Domini perlustratis, simplicem illam, nudam & planam* veritatem *conspicietis, quam homines sapientiâ suâ adeò obscuram reddiderunt, ut mundus gravatus sit magnis & voluminosis Tractatibus, quos de eâ confinxerunt, & vanis alercationibus, nec non commentariis, quibus centuplo magis occulta redditur, quàm ex se est. Quæ præclara eruditio (ita existimata)* videl. *Theologia Scholastica (ad quam ediscendam vix ætas integra sufficit) neminem Deo propinquiorem reddit, minúsve peccantem, aut magis justum efficit. Detrusit igitur Deus sapientes, eruditos, scribas, nec non disputatores hujus seculi, & elegit paucos quosdam despicabiles & illiteratos, quoad literaturam Scholasticam*

lasticam, (ut & olim piscatores) qui puram ejus & nudam veritatem publicarent; & ab istis nebulis, quibus Clerici obnubilaverunt, eam liberarent: ut illos plebecula miraretur & sustentaret. Et inter complures alios, quos elegit Deus ad ea patefacienda, cùm ego etiam nactus sim gratiam, ut hujus Evangelii sim dispensator, visum mihi est, secundum officium meum debitum, has propositiones vobis offerre; quæ, licet breves sint, ponderosæ tamen, multa complectuntur, & denotant veram scientiæ originem, scientiæ inquam, *quæ ad vitam æternam perducit; de qua hîc testificor, & testimonium hoc relictum est* Luci Christi, *illuminanti vestras omnium conscientias.*

VALETE.

R. B. *Scoto-Britannus.*

THESIS PRIMA.

De vero cognitionis fundamento.

QUUM summa fælicitas hominis posita sit in verâ Dei cognitione *(hæc est autem vita æterna, ut cognoscant verum illum Deum, &c.* Joh. xvii. ver. 3.) vera & genuina intelligentia rectæ originis & fundamenti cognitionis cognitu & creditu imprimis necessaria est.

THESIS SECUNDA.

De internâ & immediatâ Revelatione.

CUM nemo Patrem noverit nisi Filius, & cuicunque voluerit filius eum retegere; & cum revelatio Filii sit in, & per Spiritum; ideo testimonium Spiritûs illud est, quo & hactenus revelata est, & nunc revelatur, & solummodo revelari potest vera cognitio Dei; qui sicut Spiritûs sui motu hujus mundi chaos ad præclarum illum & mirabilem ordinem, quo initio fuit, reduxit, hominemque animam vivam, qui eum gubernaret, ibique regnaret, creavit: Sic ejusdem

dem Spiritûs revelatione ſe ipſum ſemper filiis hominum patefecit, Patriarchis nimirum, Prophetis, & Apoſtolis, quæ revelationes Dei per Spiritum, ſive externis vocibus & apparitionibus, ſivè ſomniis, ſivè internis objectivis in corde manifeſtationibus, olim formale eorum fidei objectum fuere, & adhuc ita permanent: *quum objectum fidei ſanctorum idem ſit in omnibus ſeculis, licet ſub diverſis adminiſtrationibus exhibitum.* Porro divinæ revelationes internæ, quas ad fundandam veram fidem abſolutè neceſſarias eſſe adſtruimus, externo Scripturarum teſtimonio, aut ſanæ rationi, ut nec contradicunt, ita nec unquam contradicere poſſunt. Non tamen indè ſequitur, quod hæ revelationes divinæ ad externum Scripturarum teſtimonium, aut etiam ad rationem naturalem ſeu humanam, tanquam ad nobiliorem aut certiorem normam & amuſſim, examinari debeant. Nam divina revelatio & illuminatio interna eſt quiddam per ſe evidens & clarum, intellectum benè diſpoſitum, propriâ evidentiâ & claritate, cogens ad aſſentiendum, atque inſuperabiliter movens & flectens, non minus quàm principia communia veritatum naturalium (cujusmodi ſunt, *Totum eſt majus ſuâ parte*; *Duo contradictoria non poſſunt eſſe ſimul vera aut falſa)* movent, flectuntque animum ad aſſenſum naturalem.

THESIS TERTIA.

De Scripturis.

A Sanctis his revelationibus Spiritûs Dei proceſſerunt Scripturæ veritatis, quæ continent, *Primò* fidelem narrationem hiſtoricam actorum populi Dei in non paucis ſeculis, nec non ſingularia quædam & aſpectabilia divinæ erga illos providentiæ teſtimonia: *Secundò*, narrationem Propheticam multarum rerum, quarum quædam præteritæ, quædam adhuc futuræ ſunt. *Tertiò*, amplum & copioſum præcipuis Chriſtianæ fidei doctrinis teſtimonium, exhibitum in præclaris quibuſdam declarationibus, exhortationibus & ſententiis; quæ divini Spiritûs afflatu, variis temporibus,

bus, quibusdam Ecclesiis & Ecclesiæ pastoribus, secundum diversas, quæ sese obtulerunt, occasiones dictæ & scriptæ sunt: nihilominus, quoniam solummodo sint declaratio fontis, & non ipse fons, ideo non existimandæ sunt principalis origo omnis veritatis & cognitionis, nec adæquata primaria regula fidei & morum; licet cùm dent verum & fidele testimonium primæ originis, sint, & possint existimari regula secundaria, subordinata Spiritui, à quo, quam habent, excellentiam & certitudinem derivant. Nam, sicut interno Spiritûs testimonio earum certitudinem solummodo novimus, ipsæ etiam testantur, Spiritum esse illum rectorem, Sanctis traditum, quo ducendi sunt in omnem veritatem; itaque, secundum Scripturas, Spiritus est primus & principalis ductor; & cùm ideo recipiamus & credamus Scripturis, quòd à Spiritu processerunt, igitur etiam Spiritus magis originaliter & principaliter est regula, secundum receptum illud in scholis axioma, *Propter quod unumquodque est tale, illud ipsum est magis tale.*

THESIS QUARTA.

De statu naturalis hominis in lapsu.

TOTA posteritas Adamica, sive gens humana, cum Judæi tum Ethnici, quoad primum Adam seu hominem terrestrem lapsa, degenerata, & mortua est, deprivata sensu vel tactu interni hujus testimonii & Seminis Dei, & subjecta est potentiæ, naturæ, & semini Satanæ, quod ille sevit in cordibus hominum, dum in naturali & corrupto statu permanent: unde fit, quod non solum dicta & facta, sed & omnes imaginationes eorum malæ sint perpetuò in conspectu Dei, utpotè à depravato hoc & maligno semine provenientes. Homo igitur, quatenus in hoc statu subsistit, nihil rectè potest cognoscere, imò, & cogitationes & conceptus ejus de Deo, rebusque divinis, donec à pravo illo semine disjunctus, divinoque lumini adjunctus sit, & ipsi, & aliis omnibus, omninò inutiles sunt. Hinc rejiciuntur errores Socinianorum & Pelagianorum,

rum, qui *lumen naturale* exaltant; nec non Pontificiorum, ac complurium Proteſtantium, qui affirmant, poſſe hominem, abſque verâ Dei gratiâ, eſſe Evangelii miniſtrum, & animabus prodeſſe. Non tamen hoc ſemen infantibus imputatur, niſi quando actualiter ei ſeſe peccando conjungant; *nam ii ſunt naturâ filii iræ, qui ambulant ſecundum principem aëris, & ſpiritum agentem in hominibus contumacibus, qui converſantur in cupiditatibus carnis, facientes quæ carni ac cogitationibus libent.* Eph. ii.

THESIS QUINTA.

De univerſali redemptione Chriſti, & ſalutifero nec non ſupernaturali lumine, unumquemque illuminante.

DEUS ex infinitâ ſuâ bonitate, qui non delectatur morte improbi, ſed ut omnes vivant & ſerventur, *Ita dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum, Lumen dederit; ut, quiſquis credat in eum, ſervetur: qui illuminavit omnem hominem venientem in mundum, & omnia vituperabilia manifeſtat, docetque omnem juſtitiam, temperantiam & pietatem.* Atque hoc lumen illucet cordibus omnium pro tempore, in ordine ad ſalutem; & hoc eſt, quod redarguit peccatum omnium individuorum, perfecturum omnium ſalutem, ni obſtarent; nec minùs univerſale eſt, quam ſemen peccati; *Ejus enim mortis beneficium eſt, qui pro omnibus mortem guſtavit: ſicut enim in Adamo omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.*

THESIS SEXTA.

SEcundum quam hypotheſin omnes objectiones, contra mortis Chriſti univerſalitatem, facilè ſolvuntur; nec opus eſt recurrere ad miniſterium Angelorum, cæteroſque prodigioſos illos modos, quibus aiunt Deum uti ad manifeſtandam doctrinam, & hiſtoriam paſſionis Chriſti, iis (in illis orbis angulis, ubi externa Evangelii prædicatio ignota eſt, habitantibus) qui

qui primâ & communi gratiâ benè usi sunt: hinc etiam disertè sequitur, quod sicut ex antiquis Philosophis aliqui vitam æternam consequuti sint, ita & nunc possint quidam (quos nativitatis sors posuit in remotis mundi partibus, ubi historiæ cognitio deest) participes fieri divini mysterii, si gratiam illam *cujus manifestatio unicuique datur ad utilitatem*, recipiant: quâ doctrinâ certissimâ receptâ, nempè, Evangelicum & salutiferum lumen & gratiam omnibus inesse, universalitas amoris & misericordiæ divinæ erga genus humanum (cùm in morte filii ejus dilecti Domini Jesu Christi, tùm in manifestatione lucis ejus in cordibus) stabilitur, & confirmatur contra omnes objectiones denegantium. Christus igitur pro omnibus mortem gustavit, non solum pro generibus singulorum (ut quidam garriunt) sed etiam pro singulis generum; cujus oblationis & victimæ beneficium extenditur, non solum ad eos, qui distinctam externam mortis passionisque ejus habent cognitionem, sicut ea in Scripturis declarata est, sed ad illos etiam, qui ab hujus cognitionis beneficio, casu aliquo inevitabili, necessariò excluduntur: quam cognitionem libenter concedimus esse perutilem & consolabundam, sed non absolutè necessariam illis, quibus ipse Deus eam impossibilem fecit: tales enim participes fiunt beneficii mysterii mortis ejus (licet historiæ ignari) si *scil.* obtemperent *semini & lumini ejus, illucenti cordibus suis, in quo lumine communio habetur cum Patre & Filio*, ita ut ex impiis sancti fiant, & amatores potentiæ illius, cujus internis & secretis viribus & contactibus se à malo ad bonum converti sentiunt, & doceri, *quod sibi fieri nolunt, alteri non facere*, in quibus ipse Christus affirmat omnia includi. Sicut igitur falsò & hæreticè docuerunt, qui Christum pro omnibus mortuum fuisse denegârunt; ita nec satis abundè veritatem annunciârunt, qui, affirmantes Christum pro omnibus mortuum fuisse, absolutam externæ historiæ cognitionis necessitatem addiderunt, ad assequendum salutiferum ejus effectum. Inter quos præcipuè Remonstrantes Belgici fuerunt, & alii complures universalis redemptionis affirmatores; eò quod non posuerunt salutis hujus ex-

tensionem

tensionem & exhibitionem in divino illo & Evangelico principio luminis & vitæ, quâ *Christus illuminavit omnem hominem venientem in mundum*, quod præclarè & perspicuè exhibetur his Scripturis, Gen. vi. 3. Deut. xxx. 14. Psal. l. 1. Job. xxviii. 28: Johan. i. 7, 8, 9, 16. Rom. x. 8. Tit. ii. 11.

THESIS SEPTIMA.

De Justificatione.

QUOTQUOT non obstant hujus lucis illuminationi, sed Religiosè eam recipiunt, fit in illis Sanctus, Purus & Spiritualis partus, pietatem, justitiam, puritatem, cæterosque præclaros illos fructus Deo gratissimos producens: per quem Sanctum partum, videlicet Christum Jesum intus formatum, opera sua in nobis producentem, ut sanctificamur, ita & justificamur in conspectu Dei, secundum Apostoli verba; *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini Jesu & per Spiritum Dei nostri.* Ideo non fit nostris operibus, nostrâ voluntate productis; nec item bonis operibus per se consideratis; sed per Christum fit, qui est donum & donator ac causa producens effectus in nobis: qui cum reconciliavit nos, dum adversarii fuimus, secundum sapientiam suam hoc modo nos salvat & justificat, sicut alibi idem Apostolus, *Ex misericordiâ suâ salvavit nos per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs Sancti.*

THESIS OCTAVA.

De Possibilitate non peccandi.

IN quibus sancta hæc & immaculata genitura plenè producta est, corpus peccati & mortis crucifigitur & amovetur, cordaque eorum veritati subjecta evadunt & unita: ita ut nullis Diaboli suggestionibus & tentationibus pareant, & liberentur ab actuali peccato & legem Dei transgrediendo, eoque respectu perfecti fiunt: ista tamen perfectio semper incrementum admittit, remanetque semper, aliquâ ex parte, possibilitas peccandi, ubi animus non diligentissimè & vigilantissimè ad Deum attendit.

THESIS NONA.

De perseverantiâ & Possibilitate amittendi gratiam.

LICET donum hoc & interna gratia sufficiens sit ad perficiendam salutem, illorum tamen, in quibus resistitur, & fieri potest & fit condemnatio; præterea, in quorum cordibus nonnihil operata est, ad purificandos & sanctificandos illos, ultra ad eorum perfectionem tendens, inobedientiâ ab illâ regredi possunt, & *in concupiscentiam reverti*, *fidei naufragium facere*, *& post gustatum donum cœleste & participes factos Spiritûs sancti denuò prolabi*; ejusmodi tamen incrementum in hac vitâ & in veritate stabilitas acquiri potest, à quâ nulla datur apostasia.

THESIS DECIMA.

De Ministris & Pastoribus Ecclesiæ.

SICUT dono hoc & gratiâ seu lumine Dei vera cognitio in rebus spiritualibus recipitur & revelatur; ita & illo, prout manifestatur & in intima cordis receptum est, per ejus vim & potentiam unusquisque verus Evangelii minister constituitur, præparatur & suppeditatur in opere ministerii, &, hoc movente, ducente & trahente, oportet Evangelistam, pastorem Christianum duci & mandari in labore & ministerio suo Evangelico; & quoad loca, ubi, & quoad personas, quibus, & quoad tempora, quando ministraturus est. Porro, qui hujus habent authoritatem, possunt & debent Evangelium annunciare, licet humanis mandatis carentes, & humanæ literaturæ ignari. E contrà verò, qui hujus divini doni authoritate carent, quanquam eruditione & scientiâ præditi, & ecclesiarum mandatis & hominum authoritate ut plurimum pollentes, impostores tantùm & fraudatores, non veri Evangelii ministri seu prædicatores habendi sunt. Præterea, qui sanctum & immaculatum donum acceperunt, *sicut gratis accepêre, ita & gratis distributuri sunt*, absque mercede vel pacto stipendio; absit, ut eo utantur, sicut arte ad lucrandam pecuniam. Si autem Dominus aliquem avocaverit à negotio seu arte suâ, quâ solitus est sibi & familiæ comparare

comparare panem, licet ei, ſecundum libertatem ſibi in Domino conceſſam, recipere temporalia (*viz.* quæ ad victum & amictum pertinent) ab illis, quibus ſpiritualia communicavit, quæ liberè & ex animo data ſunt.

THESIS UNDECIMA.

De Cultu.

OMNIS verus cultus, & Deo gratus, oblatus eſt Spiritu ſuo movente internè, ac immediatè ducente, qui, nec locis, nec temporibus, nec perſonis præſcriptis limitatur: nam licet ſemper nobis colendus ſit, quòd oporteat indeſinenter timere coram illo, tamen, quoad externam ſignificationem in precibus, elogiis, aut prædicationibus, non licet ea perficere noſtrâ voluntate, ubi & quando nos volumus; ſed ubi & quando eò ducimur motu & ſecretis inſpirationibus Spiritûs Dei in cordibus noſtris; quæ Deus exaudit & acceptat, qui nunquam deeſt nos ad precandum movere, quando expedit, cujus ille ſolus eſt judex idoneus. Omnis ergo alius cultus, elogia, preces ſive prædicationes quas propriâ voluntate ſuâque tempeſtivitate homines peragunt, quas & ordiri & finire ad libitum poſſunt, perficere vel non perficere, ut ipſiſmet videtur, ſive formæ præſcriptæ ſint, ſicut Liturgiæ, *&c.* ſive preces ex tempore per vim facultatemque naturalem conceptæ, omnes ad unum ſunt cultus ſuperſtitioſus, Græcè ἐθελοθρησκεία, & idololatria abominabilis in conſpectu Dei, quæ nunc in die Spiritualis reſurrectionis ejus deneganda & rejicienda ſunt, à quibus ſeparare nos oportet, utcunque illi placuerit (qui temporibus ignorantiæ connixit, habito reſpectu ad ſimplicitatem & integritatem quorundam, cauſâ innocentis ſui ſeminis hominum cordibus, quaſi ſub ſuperſtitionis illius maſſâ, ſepulti) iſtis afflare, & ſuſpiria aliqua ſua ſuſcitare & exaudire; idque quoad dies clariùs illuxerit & exoriretur.

THESIS

THESIS DUODECIMA.
De Baptiſmo.

SICUT unus eſt Deus, & una fides, ita & unum Baptiſma, non quo carnis ſordes abjiciuntur, ſed ſtipulatio bonæ conſcientiæ apud Deum per reſurrectionem Jeſu Chriſti, & hoc Baptiſma eſt quid ſanctum & Spirituale, *ſcil.* Baptiſma Spiritûs & ignis, per quod conſepulti ſumus Chriſto, ut à peccatis abluti & purgati, novam vitam ambulemus: cujus Baptiſma Johannis erat figura, quod pro tempore fuit, & non ad perpetuum mandatum. Quoad Baptiſma infantum, mera traditio humana eſt, cujus nec exemplum nec præceptum in univerſâ Scripturâ invenire eſt.

THESIS DECIMA TERTIA.
De Communicatione & participatione corporis & ſanguinis Chriſti.

COMMUNIO corporis & ſanguinis Chriſti eſt *quid ſpirituale & internum*, hoc eſt participatio carnis & ſanguinis Chriſti, quo *homo interior* quotidiè nutritur in cordibus eorum, quibus Chriſtus inhabitat, cujus rei *fractio panis* per Chriſtum cum diſcipulis erat *figura*, quâ aliquando in eccleſiâ etiam utebantur illi, qui rem figuratam receperunt, imbecillium cauſâ: ſicut *abſtinere à rebus ſtrangulatis*, & *à ſanguine*, *lavare invicem pedes*, *infirmos oleo ungere*, quæ omnia juſſa ſunt non minore authoritate & ſolennitate, quàm priora illa duo; ſed cùm tantùm fuerint *umbræ* meliorum, illis ceſſant, qui *ſubſtantiam* aſſequuti ſunt.

THESIS DECIMA QUARTA.
De Poteſtate Magiſtratûs civilis in rebus purè religioſis & ad conſcientiam pertinentibus.

QUONIAM Deus ſibi aſſumpſit dominium & poteſtatem conſcientiæ, qui unus poteſt eam rectè inſtruere & gubernare, ideo nemini licet, quæcunque ſit

ſit ejus authoritas, ſeu principatus in hujus orbis gubernaculo, aliorum conſcientiam adurgere; & omnes cædes, exilia, proſcriptiones, incarcerationes, cæteraque id genus, quibus homines affliguntur propter ſolum conſcientiæ exercitium, vel diverſam, cùm in cultu, tùm in rebus religioſis, opinionem, proveniunt à ſpiritu Caïn trucidatoris, & contraria veritati ſunt. Nemini tamen licet, ſub prætextu conſcientiæ, proximo vel in vitâ, vel in bonis nocere, aut quidquid humanæ ſocietati & commercio incommodum, aut perniciosum perpetrare; in quo caſu Lex ſit delinquenti, & jus cuique adminiſtretur, nullâ habitâ perſonarum ratione.

THESIS DECIMA QUINTA.

De Salutationibus, Recreationibus, idque genus aliis.

CUM omnis religio præcipuè huc tendat, ut redimantur homines à *ſpiritu vano* & *hujus ſeculi conſortio*, & introducantur ad *interiorem cum Deo communionem*, coram quo, ſi ſemper timemus, beati exiſtimandi ſumus; igitur vani & inanes ejus habitus & conſuetudines & verbo & opere ab iis rejiciendæ & derelinquendæ ſunt, qui ad hunc timorem accedunt, qualia ſunt *detectio capitis*, *ſuffragınationes*, *corporiſque quàm plures in ſalutationibus deflexiones*, cæteræque *ſtultæ* & *ſuperſtitioſæ formalitates*, malo uſu in nimis multis gentibus inveteratæ, quæ omnia homo *in ſtatu degenerato*, ad *fovendam ſuperbiam*, in *vanâ hujus ſeculi pompâ & gloriâ* commentus eſt, nec non *inutiles ludi*, *frivolæ recreationes* & *nugæ*, quæ inventa ſunt ad pretioſum tempus conterendum: quæque animam divertunt *à teſte Dei in corde*, & *à ſenſu vivace timoris ejus*, & *ab Evangelico Spiritu*, quo debent Chriſtiani cæmentari, qui ad *ſobrietatem*, *gravitatem* & *ſincerum Dei timorem* perducit; in quo dum ambulamus, benedictio Dei adeſt nobiſcum in actionibus iſtis, quibus neceſſariò verſamur, dum ea, quæ ad exterioris hujus partis ſuſtentationem ſpectant, curamus.

THEO-

THEOLOGIÆ Verè CHRISTIANÆ APOLOGIA.

Thesis Prima.

Quum summa fælicitas hominis posita sit in verâ Dei cognitione, (hæc est autem vita æterna, ut cognoscant verum illum Deum, &c. Joh. xvii. 3.) *vera & genuina intelligentia rectæ originis & fundamenti cognitionis cognitu & creditu imprimis necessaria est.*

QUICUNQUE artem aliquam vel scientiam comparare studet, media, quibus illa ars aut scientia acquiritur, primo loco quærit. Si ita decet agere in rebus naturalibus & terrenis, multò magis in Spiritualibus. Eoque diligentius hac in re inquirere nos oportet, quòd, qui in limine errat, non ita facilè in rectam viam reducitur; & qui initio itineris deviat, ac in primis observationibus fallitur, dum à littore solvit, quo major error ejus est, eo in rectam viam difficilior ingressus. Quando homo sibi primò Dei cognitionem proponit, eò ductus suæ indignitatis sensu, & secretis conscientiæ stimulis defessus, & quasi admodum lassatus, dum à præsenti pavore redimi appetat, & ferventer exoptet crebris animi passionibus & concupiscentiis liberari, pacemque adipisci in reali Dei cognitione & certitudine amoris & benevolentiæ ejus, facilè aliqua impressio tenero

cordi imponitur, quaſi præſens auxilium vacillanti & inquieto animo afferens, dum res non ita clarè diſtinguere & diſcernere poſſit. Quæ principia vel poſtulata imbibit; ſive id fit reverentiâ & credulitate quorundam, quos affectat & miratur; ſive ea principia magis naturali animi diſpoſitioni adaptantur: & ſi per illa Dei cognitionem adeptus videtur, utut falſa ſint, non facilè removentur. Tranſacto enim primo pavore audacior evadit, & adeſt adverſarius, qui falſam pacem creat, & fiduciam aliquam, cui animus ita libenter inclinat & confidit, ut in novam dubitationem & priorem diſquiſitionis anxietatem prolabi effugiat: hoc ſatis verificant *Phariſæi & Doctores Judaici*, qui maximè Chriſto reſtiterunt, indignantes ſe exiſtimari ignaros; hæc inanis opinio cognitionis à verâ cognitione abſtraxit & plebem, quæ prioribus principiis non imbuta, nec ſcientiæ opinione inflata, facilè credebat, quemadmodum exprobrant, Joh. vii. 48, 49. *Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariſæis? Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicta eſt.* Hoc etiam abundè probatur experientiâ omnium, qui, ſecretis & internis Divinæ gratiæ contactibus experrecti, ſe falſis Doctoribus applicârunt, ubi pejus morbo remedium eſt; nam loco veræ Dei cognitionis, eorumque, quæ ad ſalutem ſuam pertinent, falſas opiniones de illo imbibunt, quæ majore labore expunguntur, quàm ſi anima quaſi tabula raſa adhuc extiterit. Qui enim ſe ſapere opinantur, magis obſtinati ſunt, quàm qui ſuæ ignorantiæ ſibi conſcii ſunt: nec minus diaboli malitia adverſus homines exercetur, dum falſas illis de Deo notiones perſuadet, quàm dum illos ad negandum Deum omninò cogit: hoc enim difficilius recipitur & magis odioſum eſt, illud vero perpetua mundi ruina fuit. Vix enim ulla gens reperitur, quæ aliquas religionis notiones non habuerit: ſiquidem non à negatione Deitatis, ſed à falſis & confictis de illo opinionibus, quæcunque in orbe idololatria vel ſuperſtitio eſt, provenit, undè etiam ipſe Athëiſmus oritur; nam diverſæ illæ &

variæ

variæ de Deo & Religione opiniones, dum tam vacillantibus divinationibus & incertis ſententiis innituntur, multis negandi ipſum Deum occaſionem præbuerunt. Quod, cum multis aliis, quæ de hâc re dici poſſunt, abundè demonſtrat, quàm periculoſum ſit, in hoc primo limine falli. *Quicunque per portam non ingrediuntur, fures & latrones ſunt* exiſtimandi. Cæterum quàm neceſſaria & exoptabilis ſit illa cognitio, quæ ſecum vitam æternam adducit, oſtendit *Epictetus*, inquiens, ἴσθι ὅτι τὸ Κυριώτατον, &c. *Scito principium fundamentumque pietatis hoc eſſe, habere* ὀρθὰς ὑπολήψεις, i. e. *rectas opiniones & apprehenſiones de Deo.* Hoc igitur exiſtimavi quaſi primum poſtulatum primo loco affirmandum, quod (ut opinor) ampliore explanatione aut propugnaculo non eget, cum vix ulli dubium ſit, ſed potius omnibus confeſſum (& in iis, quæ extra controverſiam ſunt, breviter agam) quod *ſcil.* omnium rationi & conſcientiis facilè commendabitur; ideoque ad ſecundam Theſin progrediar, quæ licet non minùs vera ſit, tamen Satanæ malitiâ & multorum ignorantiâ magis in dubitationem trahitur.

Thesis Secunda.

Cum nemo Patrem noverit niſi Filius, & cuicunque voluerit filius ipſum retegere; & cum Revelatio Filii ſit in, & per Spiritum; ideo teſtimonium Spiritûs illud eſt, quo & hactenus revelata eſt, & nunc revelatur, & ſolummodo revelari poteſt vera cognitio Dei; qui ſicut Spiritûs ſui motu hujus mundi chaos ad præclarum illum & mirabilem ordinem, quo initio fuit, reduxit, hominemque animam vivam, qui eum gubernaret, ibique regnaret, creavit: Sic ejuſdem Spiritûs revelatione ſeipſum ſemper filiis hominum patefecit, Patriarchis nimirum, Prophetis, & Apoſtolis: Quæ revelationes Dei per Spiritum, ſive externis vocibus & apparitionibus, ſivè ſomniis, ſivè internis objectivis in corde manifeſtationibus, olim formale eorum fidei objectum fuere, & adhuc ita permanent:

B 2 quum

quum objectum fidei sanctorum idem sit in omnibus seculis, licet sub diversis administrationibus exhibitum. *Porro divinæ revelationes internæ, quas ad fundandam veram fidem absolutè necessarias esse adstruimus, externo Scripturarum testimonio, aut sanæ rationi, ut nec contradicunt, ita nec unquam contradicere possunt. Non tamen indè sequitur, quod hæ revelationes divinæ ad externum Scripturarum testimonium, aut etiam ad rationem naturalem seu humanam, tanquam ad nobiliorem aut certiorem normam & amussim, examinari debeant. Nam divina revelatio & illuminatio interna est quiddam per se evidens & clarum, intellectum benè dispositum, propriâ evidentiâ & claritate, cogens ad assentiendum, atque insuperabiliter movens & flectens, non minus quàm principia communia veritatum naturalium (cujusmodi sunt,* Totum est majus suâ parte; Duo contradictoria non possunt esse simul vera aut falsa) *movent flectuntque animum ad assensum naturalem.*

I. VERISIMILE est, plerisque carnalibus & naturalibus Christianis Thesin hanc minùs probabilem videri posse, qui, cùm Spiritûs Dei motûs & operationis in cordibus suis prorsus ignari sint, eum nullo modo necessarium esse existimant; imò sunt, qui hoc ceu rem stolidam deridere audeant, quasi nemo id sibi vendicare sine contumeliâ possit. Scilicet eousque plerique Christiani defecerunt & degenerârunt, licet nihil luculentius affirmatum, nihil gravius commendatum, nihil certius confirmatum in sacris Scripturis sit, tamen nihil minus expetatur, nec magis explodatur ab omnibus fere Christianorum sectis, quàm divina hæc & immediata revelatio. Olim Christiani haudquaquam existimabantur, nisi *qui Spiritum Christi habebant*, Rom. viii. 9. Sed hodie multi audacter se Christianos prædicant, qui facilè confitentur se hoc Spiritu carere, & è contra eos, qui Spiritum habent, derident. Olim *illi filii Dei existimabantur, qui Dei Spiritu acti erant*, ibid. vers. 14. Sed hodiè

hodiè multi ſe filios Dei affirmant, qui nihil actionis hujus noſcunt; & qui hoc ſe agi affirmat, ſtatim ab hujus ſeculi orthodoxis hæreticus pronunciatur; cujus rei ratio in promptu eſt. Complures enim, his diebus, Chriſtiani nominantur, qui experientiâ ſentiunt, quod Dei Spiritu nec ducantur nec agantur, imò multi (ut vulgo exiſtimantur) præclari Doctores, Theologi, Paſtores, nec non Epiſcopi Chriſtianitatis, aures ab audiendo, & oculos ſuos à videndo internum hunc ductorem omninò occluſerunt, ſicque alieni ab illo facti ſunt, ita ut propriâ experientiâ eò redigantur, vel ad confitendum, quòd adhuc ignari ſint Dei, umbram tantùm cognitionis ejus, non autem veram cognitionem, habentes, vel ad affirmandum, quòd abſque divinâ & immediatâ revelatione hæc ſcientia acquiratur.

AD ampliorem igitur hujus propoſitionis expoſitionem, diſtinguimus inter *certam* cognitionem Dei, & *incertam*; inter *ſpiritualem* ſcientiam, & *literalem*; inter *ſalutiferam cordis* ſcientiam, & *inanem aëriamque cerebri* cognitionem; *hanc* plurimis modis acquiri poſſe confitemur, *illam* non niſi internâ & immediatâ manifeſtatione & revelatione divini Spiritûs, *lucentis in corde, & intellectum illuminantis,* conſequi aliquem affirmamus.

II. CUM igitur in animum induxerim his Theſibus ea proponere, quæ ad veram & efficacem cognitionem pertinent, eam ſcilicet quæ ad vitam æternam perducit, ideò verè affirmavi hanc non aliter acquiri; qui verò abſque hac immediatâ & internâ Divini ſpiritûs revelatione cognitionem aliquam Dei conſequuti ſunt, ne putent quod veram adepti ſint.

EA hujus propoſitionis certitudo eſt, ut ex omnibus ferè Chriſtianorum Sectis, quolibet ſeculo, exquiſitiſſimi & celeberrimi ejus veritatem confeſſi ſint. Qui cum ſinceri fuerint, & ardenter Dei cognitionem quæritarent (licet aliundè communi Sectæ ſuæ, & ſeculi, quo vivebant, cæcitate & erroribus circumſepti) verum tamen in illis ſemen divinus amor exaudivit,

divit, qui bonum ubique respicit, & inter omnes electos suos habet. Hi, cum omnes alios modos inefficaces probaverint, etiam ea principia & præcepta, quæ suis formis & societatibus magis peculiaria fuerunt, denique unâ voce adjudicârunt nullam veram & certam Dei cognitionem esse, nisi eam, quæ intus revelatur Spiritu ejus.

'1. AUGUSTINUS scribit, Tract. Epist. Joh. 3. '*Interior ergo magister est qui docet, Christus docet, in- 'spiratio ipsius docet, ubi illius inspiratio, & illius unctio 'non est, forinsecus inaniter perstrepunt verba.* Et 'Post : *Ille autem, qui nos creavit & redemit, & vo- 'cavit per fidem, & per Spiritum suum habitat in 'nobis ; nisi loquatur nobis intus, sine causa nos perstre- 'pimus.*

'2. CLEMENS Alexandrinus libro primo Stroma- 'tum. *Aliter dicit aliquis de veritate, aliter veritas 'seipsam interpretatur ; alterum est conjectura veritatis, 'alterum ipsa veritas ; aliud similitudo, aliud id ipsum 'quod est ; & aliud quidem exercitatione & Disciplinâ 'acquiritur, alterum vero potentiâ & fide ; est enim do- 'num doctrina pietatis, gratia vero fides.* Denique idem 'Clemens in pædagogo. *Neque verò est aditu difficilis 'veritas, neque eam apprehendere impossibile est, sed est 'proximè in nostris domibus, quemadmodum sapientissi- 'mus innuit Moses.*

'3. TERTULLIANUS libro de velandis virginibus, 'cap. 1. *Quale est enim ut, diabolo semper operante, & 'adjiciente quotidiè ad iniquitatis ingenia, opus Dei aut 'cessaverit aut proficere destiterit. Cum propterea Pa- 'racletum miserit Dominus, ut, quoniam humana medi- 'ocritas omnia semel capere non poterat, paulatim diri- 'geretur, & ordinaretur, & ad perfectum perduceretur 'disciplinæ ab illo vicario Domini Spiritu Sancto. Ad- 'huc, inquit, multa habeo loqui vobis, sed nondum po- 'testis ea bajulare: cum venerit ille Spiritus veritatis, 'deducet vos in omnem veritatem, & supervenientia re- 'nunciabit vobis. Sed & supra de hoc ejus opere pro- 'nunciavimus. Quæ est ergo Paracleti administratio, nisi*

'*hæc*

'*hæc, quòd Disciplina dirigitur, quòd Scripturæ reve-*
'*lantur, quòd intellectus reformatur, quòd ad meliora*
'*proficitur.*

'4. HIERONYMUS Epistola Paulin. 103. *Lex enim* '*Spiritualis est, & opus est revelatione ut intelligatur.* 'Et in Epistola 150. ad Hedibiam, quæstione unde-'cimâ asserit, *totam epistolam ad Romanos indigere* '*interpretatione, atque in tantis obscuritatibus involutam* '*esse, ut ad eam intelligendam indigeamus auxilio Sancti* '*Spiritus, qui dictavit eandem Apostolo.*

'5. ATHANASIUS de incarnatione verbi Dei. *Tan-*'*ta quotidie Salvator facit, trahens ad pietatem, per-*'*suadens ad virtutem, docens de immortalitate, excitans* '*ad desiderium cælestium, revelans* notitiam de patre, '*vim contra mortem inspirans, unicuique ostendens se-*'*ipsum.*

'6. GREGORIUS Magnus homiliâ xxx. super 'Evangel: [ipse vos docebit omnia.] *Quia nisi idem* '*Spiritus cordi adsit audientis, otiosus est sermo docto-*'*ris : nemo ergo docenti homini tribuat, quod ex ore di-*'*centis intelligat : quia nisi intùs sit qui doceat, docto-*'*ris lingua exteriùs in vacuum laborat.*

'7. CYRILLUS Alexandrinus in thesauro lib. 13. 'cap. 3. planè affirmat, *homines cognoscere quod Jesus* '*sit Dominus per Spiritum Sanctum, non aliâ ratione,* '*quam qui mel gustârunt, cognoscunt quod sit dulce, sci-*'*licet per propriam ejus qualitatem.*

'8. BERNARDUS, in Psal. 84, Sermone. *Propte-*'*rea incessanter hortamur vos, fratres, ut ambuletis vias* '*cordis, & sit anima vestra in manibus vestris semper,* '*ut audiatis quid loquatur in vobis Deus.* Rursus de 'verbis Apostoli ; *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* '*Quo triplici vitio omne plus minus religiosorum homi-*'*num genus periculosè laborat, pro eo quod minus at-*'*tentè cordis aure percipiant, quid intus loquatur is, qui* '*neminem palpat, Spiritus veritatis.* Hoc erat illud fundamentum, super quod primitivi Protestantes, & Reformatores præcipuè ædificabant. Luth. in lib. ad nobilitatem Germ. *Hoc certum sit quòd ne-*

mo potest se facere Sacræ Scripturæ doctorem, nisi solùm Sanctus Spiritus, &c. Et super Magnificat: *Nemo Deum rectè cognoscere potest, seu verbum Dei intelligere, nisi id immediatè recipiat à Sancto Spiritu, neque hoc quispiam recipit à Sancto Spiritu, nisi experientiâ inveniat in seipso, & in hac experientiâ Spiritus Sanctus docet, sicut in propriâ Scholâ, extra quam nihil discitur nisi mera garrulitas.*

' PHILIP. Melancthon in Annot. super 6. Johan. ' *Qui vocem externam & corpoream tantum audiunt, ' creaturam audiunt, & cum Deus Spiritus sit, neque ' cernitur neque cognoscitur, neque auditur nisi Spiritu; ' proindè audire vocem Dei, cernere Deum & agnoscere, ' est audire Spiritum; solo Spiritu cognoscitur Deus & ' percipitur. Id quod etiam verè religiosi in hunc usque ' diem agnoscunt, ii omnes nimirum, quibus superficies ' religionis non satisfacit, neque eâ quasi pallio vel arte ' utuntur, sed se obnixè Christianitati applicant, nec ' unquam requiescunt, donec efficacem ejus operationem in ' cordibus suis sentiant, ipsos à peccato redimentem. Illi, ' inquam, agnoscunt, ad hoc producendum nihil aliud ' prævalere, nisi illam scientiam, quæ à dulcibus & ' solatio plenis divini Spiritus in corde influxibus in intellectum lucis ejus illuminationibus procedit:* de quo ' optimè non ita pridem scripsit Smitheus Anglus ' Cantabrigiensis Doctor, in Selectis sermonibus, de ' methodo veræ Dei scientiæ attingendæ, Anglicè ' scriptis; ubi inter cætera sic dicit: *Theologiam nostram solum in libris & scriptis quærere, est vivum ' inter mortuos quærere. Inaniter quærimus in illis, ' ubi veritas ejus non tam inclusa quam sepulta est. Intra te quære Deum, discernitur* νοερᾷ ἐπαφῇ *ut Plotinus ' ait, Intellectuali contactu. Oportet nos oculis videre, ' auribus audire, & manibus contrectare de verbo vitæ, ' ut Johannis verbis utar;* ὅτι τῆς ψυχῆς αἴσθησις, &c. *anima ipsa sensus suos habet non secus atque corpus.* Et ' ideò David, cum docet, quomodo oporteat divinam bonitatem cognoscere, ad sensationem, non ad ' speculationem, nos vocat. *Gustate & videte Jehovam*

' *esse*

'*esse bonum.* Illa nec optima nec verissima Dei cog-
'nitio est, quæ cerebri labore & sudore comparatur,
'sed ea, quæ inflammatur cælesti calore in cordibus
'nostris. *Et rursus idem author:* Scientia veritatis
'est sicut in Jesu est, ut in Christianâ naturâ est,
'sicut est in dulci, miti, humili, & amabili Spiritu
'Jesu; qui sese diffundit, quasi sol matutinus, in
'Spiritus piorum, plenus lumine & vitâ. Non mul-
'tum prodest Christum ipsum secundum carnem cog-
'noscere: Sed Spiritum dat bonis, qui profunda Dei
'scrutatur. Tenuis & inanis scientia est, quæ merâ
'speculatione acquiritur, quæ syllogismis & demon-
'strationibus introducitur; sed quæ à verâ bonitate
'provenit, θειότερὸν τι πάσης ὑποδείξεως, ut Origenes
'loquitur, *divinum illud lumen animæ affert, quod
'luculentius est, & magis manifestum omni demonstra-
'tione.*

III. Hanc igitur certam & indubitatam veræ scientiæ methodum in desuetudinem adduxisse, non ex minimis diaboli astutiis numerandum est, quibus genus humanum sibi suoque regno subjectum tenere sperat; Postquam enim lux & gloria Christianæ religionis jam prævaluisset in magnâ orbis parte, & tenebrosam illam Ethnicorum doctrinam ferè totam dissipâsset, illicò cognovit antiquus ille serpens, illo modo non amplius deludi mundum posse; tunc igitur hominem inflat falsâ Scientiâ veri Dei, stimulat illum Deum sinistrè quærere, persuadetque subsistere in tali Dei scientiâ, quæ ex humanâ acquisitione est, non ex divinâ revelatione. Atque hic dolus magis successit, quod corrupto hominis Spiritui & naturæ aptè accommodatus est, qui ante omnia seipsum exaltare affectat; in quâ sui ipsius exaltatione, ut à Deo maximè recedit, ita diabolo maximè placet, cui minimè curæ est quantum Deus ore agnoscitur, dummodo ipsemet opere colitur. Parum curat utut profundas speculationes naturalis homo de Deo habeat, dum concupiscentiis & passionibus suis obtemperat, & malis suggestionibus, & tentationibus ejus inservit.

Ita Christianitas quasi ars effecta est, quæ humanâ industriâ & labore acquiritur, veluti alia quælibet ars & scientia comparatur, & homines non solum sibimet ipsis assumpserunt nomen *Christianum*, sed & consequuti sunt, ut æstimarentur magistri Christianitatis, certis normis & artibus, licet à Spiritu & vitâ Jesu prorsus alieni sint. Sed si rectam & genuinam Christiani definitionem fecerimus, videlicet, *qui habet Spiritum Christi, eoque agitur:* quot Christianos, imò quot magistros & doctores Christianitatis (ita vulgo existimatos) hoc nobili titulo, jurè merito spoliabimus? Si igitur illi, qui omnes alios sciendi modos habent, satisque in illis instructi sunt, sivè sit externa Scripturæ litera, sive ecclesiarum traditiones, opera creationis & providentiæ, & quæ ex iis, & sæpius deducunt, & deducere possunt indubitata argumenta (quæ ex se forsan verissima sunt) non tamen Christiani existimandi secundum certam & infallibilem definitionem supradictam. Et si interna illa & immediata revelatio divini Spiritus in corde, eos, qui eam habent, verè Christianos denominat & efficit, licet plerumque illorum modorum ignari, multorum parum instructi sint; necessario & luculenter indè sequitur, quòd interna & immediata revelatio est solum illa certissima & indubitata veræ & salutiferæ cognitionis methodus. Sicut hoc argumentum fortissimè confirmat hunc sciendi modum, militatque contra denegantes, ita in hoc maximè notatu dignum est, quod ex propositionibus ita claris deducitur, ut adversarii eas negare non valeant. Quod ad primam enim attinet, omnibus confessum est, quod multi docti viri damnati sint. Et ad secundam, quis neget, quod multi illiterati & salvari possunt & salvantur? Neque audet quis affirmare quod nemo ad scientiam Dei & salutem perveniat internâ revelatione Spiritûs absque aliis illis externis modis, nisi etiam audeat à salute excludere Abelem, Seth, Noah, Abraham, Jobum, cæterosque Sanctos Patriarchas.

IV. Nolim

IV. Nolim tamen hîc intelligi, quasi vellem omnes eos alios modos secundos homini vel etiam sanctis nullius esse usus: longè à me abest talis opinio, ut in sequente de Scripturâ Thesi apparebit. Non hîc est quæstio de eo, quod utile est, sed de eo, quod est omninò necessarium; multa conducere possunt ad facilitandum opus, quod non præcipuum illud est, quo fiat.

Ex dictis hæc summa est, quod, ubi vera & interna Dei scientia est per revelationem Spiritûs, ibi nihil deest quoad necessitatem absolutam. Sed ubi altissima & profundissima scientia est absque hâc, ibi nihil est, quod attingat magnum illum finem salutis. Hæc veritas clarissimè confirmatur priore ipsius Theseos parte, quæ paucis verbis luculenta quædam argumenta continet, quæ breviter subsumam.

Primò, *Quod nulla cognitio Patris sit, nisi per Filium.*

Secundò, *Quod nulla sit cognitio Filii, nisi per Spiritum.*

Tertiò, *Quod Spiritu Deus semetipsum semper revelavit.*

Quartò, *Quod hæ revelationes formale Sanctorum fidei Objectum fuerunt.*

Et Postremò, *Quod idem adhuc remanet Objectum fidei Sanctorum.*

De unoquoque horum quædam breviter dicam, & tunc ad postremam Theseos partem progrediar.

V. Quod ad primum attinet, nempè, *quod nulla sit cognitio Patris, nisi per Filium,* id facilè probabitur, quod planis Scripturæ verbis nitatur, ideoque aptum medium est, ex quo cæteras propositiones deducemus.

Nam infinitus ille & sapientissimus Deus, qui fons & radix & omnis operationis origo est, omnia operatus est æterno suo verbo & Filio. Hoc illud verbum est, quod initio erat apud Deum, & ipse Deus erat,

erat, per quod omnia facta sunt, & sine quo nihil factum, quod factum est, Joh. i. 1, 2, 3. Hic ille Jesus Christus est, per quem Deus omnia creavit, ut Paulus ad Eph. iii. 9. per quem, & propter quem, omnia creata sunt in cælis & in terris, visibilia & invisibilia, sivè throni, sivè dominationes, sivè principatus, sivè potestates; & ideo primogenitus omnis creaturæ dictus est. Sicut igitur infinitus ille & incomprehensibilis motor & vitæ fons operatur in creaturis æterno suo verbo & virtute, ita nulla creatura rursus ad Deum accessum habet, nisi in, & per Filium, secundum ejus ipsa verba. *Nemo Patrem novit nisi Filius, & cui voluerit Filius retegere.* Mat. xi. 27. Luc. x. 22. Et rursus ipse ait, *Ego sum via, veritas, & vita: nisi per me nemov enit ad Patrem,* Joh. xiv. 6.

Hinc rectè appellatur Mediator inter Deum & hominem: Nam cum fuerit cum Deo, ab ipso principio, Deus ipse existens, & etiam, in tempore, particeps factus naturæ hominis, per illum bonitas & amor Dei emanat ad genus humanum, &, vice versâ, homo per illum etiam accipit, & particeps fit divinæ misericordiæ.

Ex dictis facilè deducitur hujus affirmationis probatio, hoc modo. Si nemo novit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare, tunc nulla scientia Patris nisi per Filium. At illud est verum, Ergo & hoc. Prima Pars antecedentis sunt ipsa Scripturæ verba. Consequentia negari non potest, nisi affirmetur, cognitionem Patris esse, ubi Pater ignoratur, quod absurdissima repugnantia erit.

Item, Si Filius est via & veritas & vita, & nemo venit ad Patrem nisi per illum, tunc nulla datur cognitio Patris nisi per Filium. Sed prius est verum; Ergo & posterius. Antecedens sunt ipsa Scripturæ verba. Consequens luculenter apparet; quomodo enim potest quis rem aliquam scire, nisi utatur viâ, quâ solummodo noscitur. Sed hactenus probatum est non esse aliam viam, nisi per Filium, qui hac

igitur

igitur non utitur, illum nec nosse, nec ad eum appropinquare potest.

VI. Posito igitur hoc primo Postulato, ad secundum venio, *quod nulla sit cognitio Filii nisi per Spiritum : seu quod revelatio Filii, in rebus Divinis, fiat per Spiritum.*

Observandum est, quod semper loquor de salutiferâ, certâ, & necessariâ Dei cognitione, quæ quod non acquiratur aliundè, nisi Spiritu, pluribus luculentis Scripturarum testimoniis etiam patebit. Nam Jesus Christus, in quo & per quem Pater revelatur, seipsum etiam revelat discipulis & amicis suis in & per Spiritum. Sicut enim manifestatio ejus olim erat externa, dum in hoc orbe veritatem testatus est, seque fidelem in omnibus præstitit : Nunc, quoad externum hominem remotus, docet, & instruit suos intus suo Spiritu. *Eccè stat ad ostium & pulsat, si quis audit vocem ejus & aperit, intrat ad illum*, Apoc. iii. 20. De quâ revelatione Christi in se, Paulus loquitur ad Gal. i. 15. In quâ excellentiam ministerii ejus, & certitudinem vocationis ponit. Hoc etiam confirmatur promissione Christi ad discipulos: Eccè ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Præsentia enim hæc est interna & Spiritualis, ut fatentur omnes, sed de hoc postea fusius dicetur. Hujus propositionis probationem ex duobus Scripturæ testimoniis deducam. Primum extat, 1 Cor. ii. 11, 12. *Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est ? ita & quæ Dei sunt nemo cognovit nisi Spiritus Dei. Non igitur Spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus, quæ à Deo donata sunt nobis*, Apostolus in prioribus versibus scil. v. 9. &c. loquens de mirabilibus illis, quæ paravit Deus suis, postquàm declaravit quòd à naturali homine non comprehendantur, addit, versu 10. quod revelantur per Spiritum Dei. Cujus dat hanc rationem, *quoniam Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Deindè comparationem infert versibus, quos antè citavimus

vimus, noſtro propoſito aptiſſimam, nimirum, quod, velut quæ ſunt hominis, non niſi hominis, vel humano Spiritu cognoſcuntur; id eſt, quod, veluti nihil inferius Spiritu rationali hominis (quaſi Spiritus brutorum aut aliarum creaturarum) poteſt proprie attingere, vel comprehendere quæ hominis ſunt, vel ad hominem pertinent, cum ſint nobilioris & ſublimioris naturæ; Ita nec poteſt Spiritus hominis, ſeu homo naturalis, ut verſu 14 ſubſumit, accipere nec diſcernere divina, & quæ Dei ſunt, cùm ſint etiam nobilioris & ſublimioris generis & naturæ. Cujus Apoſtolus ipſe dat cauſam, eodem 14 verſu, *quia Spiritualiter examinantur.* Ita ut Apoſtoli verba in argumentum reducta optimè probent, quod ſub lite eſt. Hoc modo.

Si, quæ propriè ad hominem pertinent, diſcernere vel cognoſcere nemo poteſt viliori ſeu minus nobili principio, quàm Spiritu hominis, ita nemo poteſt diſcernere vel cognoſcere quæ proprie ad Deum & Chriſtum pertinent viliori ſeu minus nobili principio, quàm Spiritu Dei & Chriſti. Sed prius eſt verum, Ergo & poſterius. Totum hoc argumentum in eo, quod ad noſtrum propoſitum eſt, ipſis Apoſtoli verbis continetur; ex quo igitur conceſſo aliud argumentum deducam.

Illud, quod Spirituale eſt, nec cognoſci nec diſcerni poteſt niſi Spiritu Dei. Sed revelatio Jeſu Chriſti, nec non vera & ſalutifera ejus cognitio, Spiritualis eſt. Ergò nec cognoſci nec diſcerni poteſt niſi Spiritu Dei.

Alterum Teſtimonium eſt ejuſdem Apoſtoli ſententia ad 1 Cor. xii. 3. *Neque poteſt quiſpiam dicere quod Dominus ſit Jeſus, niſi per Spiritum Sanctum.* Hoc Scripturæ veriſſimum teſtimonium, quod optimè reſpondet illuminato intellectui Spiritualis & realis Chriſtiani, mirum fortaſſe videbitur carnalibus illis, à quibus non ita diligenter obſervatum eſt. Hîc enim Apoſtolus tantopere Sanctum Spiritum poſtulat in iis, quæ ad Chriſtianum ſpectant, ut poſitivè aſ-

ſerat, non poſſe quempiam affirmare Jeſum eſſe Dominum abſque Spiritu. Hinc facilè colligitur, Spirituales Evangelii veritates eſſe quaſi mendacia in ore profanorum & carnalium hominum ; licet enim in ſemetipſis veræ ſint, iis tamen non ſunt veræ, quod ſcilicet, nec manifeſtatæ ſunt, nec pronunciatæ per illud principium & Spiritum, quo animus dirigi deberet & moveri in talibus rebus. Nihil aliud igitur ſunt, niſi imaginaria repræſentatio rerum in comœdiâ, nec verius dici poſſunt cognitio Dei vel Chriſti, quàm acta Alexandri & Julii Cæſaris, cum in theatro exhibentur, poſſint realia & vera eorum acta nominari, ſivè de hiſtrionibus illis dici poterit, quod reverà Aſiam ſubjugaverint vel Pompeium vicerint.

Hæc igitur Chriſti cognitio, quæ non fit per revelationem Spiritus ejus in corde, non magis propriè cognitio Chriſti exiſtimanda eſt, quàm loquacitas pſittaci, verba pauca, quæ didicit, pronunciantis, vox humana dicenda eſt ; Nam ſicut illa vel alia avis edocta, rationalem ſententiam pronunciare poteſt, non à reali aliquo rationis principio illam animante ita loqui : Sic illa ſcientia rerum divinarum eſt, quam naturalis aut carnalis homo collegit è verbis & ſcriptis hominum Spiritualium : illi minimè vera ſunt, quòd naturali Spiritu concepta, & improprio organo producta ſint, non autem à Spirituali principio ; ſicut verba hominis arte acquiſita, & ore avis pronunciata, non à rationali principio procedentia, non vera ſunt, quoad avem pronunciantem. Ex hac igitur Scripturâ hoc addam argumentum. Si nemo poſſit dicere Jeſum eſſe Dominum niſi per Spiritum Sanctum, tunc nemo poteſt cognoſcere Jeſum eſſe Dominum niſi per Spiritum Sanctum. Sed verum eſt prius, Ergo & poſterius.

VII. Tertio affirmatum eſt, *quod Deus ſemet ipſum ſemper per Spiritum Filiis hominum patefecit.*

Ut hujus poſitionis veritas appareat ; conſiderandum eſt, quomodo ab initio Deus ſemetipſum manifeſtavit in creaturis ſuis, quod ſemper huc reſolvitur.

Primus

Primus omnium progressus à Moyse huic adscribitur, Gen. i. 2. *Et Spiritus Dei incubabat superficiei aquarum.* Puto neminem negaturum Dei cum homine communionem ab Adamo ad Moysen fuisse per immediatam manifestationem Spiritûs. Et postea, temporibus legis, non alio modo Filios suos alloquutus est: quod, sicut facilè sequitur ex propositionibus antè probatis, ita negari non potest ab iis, qui Sacras literas Sancti Spiritûs inspiratione scriptas fatentur. Illæ enim Scripturæ à Moyse ad Malachiam usque satis testantur, toto illo tempore, Deum semetipsum filiis suis interno Spiritu revelâsse.

SED quis objiciat, *Post legis dispensationem methodum divinæ manifestationis fuisse mutatam.*

RESPONDEO. Primò, quod semper immediatè loquutus est Deus, quod immediatè loquutus est summo pontifici, qui, dum in Sanctum Sanctorum intraret, vocem & voluntatem Domini universo populo, immediatè receptam, referebat. Ita hæc immediata loquendi methodus nullâ ætate cessabat.

SECUNDO. Ab immediatâ hac communicatione nemo excludebatur, qui illam diligenter sequutus est, & attendebat. Nam multi, præter pontificem summum, qui nec ex tribu Levi, nec ex familiâ prophetarum erant, hanc adepti sunt; eâque pulsi loquebantur, sicut scriptum est: Num. xi. 25. *ubi Spiritus dicitur resedisse super septuaginta seniores*, qui Spiritus etiam resedit super duos, qui non erant in tabernaculo, sed in castris, quos cum quidam cohibere voluerint, noluit Moyses, sed gavisus est, dicens, *Utinam totus populus Jehovæ essent Prophetæ, indente Jehovâ Spiritum suum illis*, v. 29. Quod etiam confirmatum est: Neh. 9. ubi seniores populi post reditum à captivitate, cum inceperant seipsos sanctificare jejunando & precibus, enumerando multas Jehovæ erga patres suos misericordias, aiunt, v. 20. *Spiritum etiam tuum optimum dedisti ad intelligentiam tribuendum iis.* & v. 30. *Cumque protrahens erga eos annos multos contestatus esses eos Spiritu tuo per Prophetas*

phetas tuos. Multa ſunt hujuſmodi dicta ſpiritualis Davidis, ſicut Pſal. li. 13. *Ne abjicias me à facie tuâ, & Spiritum Sanctum tuum ne recipias à me.* Et Pſal. cxxxix. 7. *Quò irem à Spiritu tuo, & quò à facie tuâ fugerem?* Hinc adſcribit Jeſchaja Teſtimonii ſui authoritatem, cap. 48. v. 16. *Accedite ad me, audite iſtud, nunc enim Dominus Jehova mittit me & Spiritus ejus.* Quòd Deus ſemetipſum per Spiritum revelavit filiis ſuis in novo fœdere, videlicet Apoſtolis, & Evangeliſtis, fatentur omnes. Num hoc adhuc remaneat & expectandum ſit, poſteà dicetur.

VIII. QUARTO affirmatum eſt, *has revelationes fuiſſe olim formale objectum fidei Sanctorum*; quod facilè apparebit ex fidei definitione, & conſiderando, quid ſit ejus objectum adhuc. Ad hæc inveſtiganda nequaquam curioſas & varias ſcholaſticorum notiones ſcrutabimur, ſed in planis & ſimplicibus Apoſtoli verbis ſiſtemus, qui cap. xi. ad Heb. duplici modo fidem deſcribit: *Eſt autem* (inquit) *fides ſperandorum ſubſtantia, argumentum non apparentium*; quod, ut Apoſtolus eodem capite pluribus exemplis illuſtrat, nihil aliud eſt, niſi firma & certa perſuaſio animi, quâ requieſcit, & ſenſu aliquo poſſidet ſperandorum ſubſtantiam, confidentiâ, quam habet in Dei promiſſione. Et ita habet firmiſſimum argumentum rerum nondum apparentium. Hujus fidei objectum eſt *verbum, ſeu Teſtimonium Dei* animum alloquentis. Hinc frequenter affirmatum eſt, quod objectum fidei ſit *Deus loquens*, quod abundè apparet in exemplis ab Apoſtolo adductis per totum illud caput: quoniam fides nulli externo teſtimonio, nec voci, ſivè ſcripto humano, ſed ſolummodo revelationi voluntatis Dei immediatæ & intus manifeſtatæ innixa fuit. Sicut in exemplo Noæ: v. 7. *Fide Noah reſponſo accepto de iis, quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in ſalutem domus ſuæ; per quam damnavit mundum, & juſtitiæ, quæ per fidem eſt, hæres eſt inſtitutus.* Quodnam erat hîc objectum fidei ejus, niſi *Deus illum alloquens?* Nec habebat Scripturam, nec Prophetiam

 ante-

antecedentium, neque alicujus Ecclesiæ, sive populi consensus ad confirmandum eum; fides tamen ejus in *hoc verbum, quo* universo mundo contradixit, & ipsum, & domum ipsius salvavit. Cujus rei etiam Abraham insigne exemplum exhibetur, *unde & pater fidelium* vocatus est, qui *contra spem in spem credidisse* dicitur: in eo quod non solum patriam libenter deseruit, quò iturus erat nesciens: quod credidit de nativitate Isaaci contra omnem probabilitatem humanam: imò quod non recusavit offerre Isaacum, nihil dubitans, quia & à mortuis suscitare potens est Deus, qui dixerat, *In Isaaco vocabitur tibi semen:* Et denique, quod in promissione requievit, contentus esse ipse peregrinus in terrâ, quam per fidem credebat semen ejus possessurum non nisi post multa secula. *In his omnibus ejus fidei objectum nil aliud erat, nisi interna & immediata divinæ voluntatis revelatio, intus & immediatè per Spiritum significatæ.* Sed quoniam in hâc propositionis parte mentionem alternativè fecimus, externarum vocum, somniorum, & apparitionum, videtur hoc loco aliquantulum dici debere de eo, quod eorum respectu objici potest, quasi, qui nunc fidem suam immediatæ & objectivæ revelationi inniti volunt, deberent etiam confirmandi gratiâ externas voces, visiones, somnia, & id genus alia habere. Reverà minimè negandum est, Deum aliquando angelorum ministerio usum fuisse, qui humanâ figurâ olim quosdam Sanctos alloquuti sunt; quinimo Deus illis quædam in somniis & nocturnis apparitionibus revelavit, quorum nulla nunc omninò cessasse affirmare audemus, divinam potentiam & libertatem limitando, in seipsum, erga liberos suos, manifestando. Sed, dum objectum fidei consideramus, non, quod circumstantialiter & accidentaliter, sed quod universaliter & substantialiter ita est, animadvertendum est. Præterea distinguendum est inter illud, quod dubitationi & delusioni obvium, ideoque alterius causâ recipitur, & inter illud, quod nulli dubitationi obvium suâ propriâ causâ creditur, quasi

prima

prima, principalis & radicalis veritas. Deindè consideremus, in quantum & quomodo externæ illæ voces, & apparitiones, & somnia Sanctorum fidei objectum fuére. Tum observabimus quod quidem *objectum formale quod*, non *quo fuere*, i. e. *erant illud quod credebatur, sed non formalis causa credendi*; illa, non illis, igitur credebant. Nec fuerunt illi ignari, quod diabolus possit externum verborum sonum formare, & ad naturalem aurem adducere: facillimè potest externos sensus deludere fictitiâ apparitione rerum, quæ realiter non sunt. Nonne experientiâ quotidiè videmus, gesticulatores præstigiis & illusionibus suis idem facere? absit, ut fides Sanctorum tam fallaci fundamento innitatur, quam sunt externi & fallibiles exterioris hominis sensus: Quâ causâ igitur credebant illi ea externa objecta, nisi quod secretum in cordibus eorum Spiritûs Testimonium persuadebat eis, voces & visiones esse realiter ex Deo: non existimandum est fidem ipsorum hoc loco externis sensibus fuisse subjectam, sed secreto divini Spiritûs testimonio. Oportet igitur fateri, hoc esse Sanctorum fidei objectum principale & originale, quòd sine *hoc* nulla certa & firma fides esse potest. Et sæpè *hoc uno* fides & producitur & nutritur absque externis illis & visibilibus supplementis, ut in permultis sacrarum literarum exemplis apparet: ubi solum dicitur, & loquutus est Dominus, & verbum Domini tali factum est: &c. Sed si quis pertinaciter affirmaret his locis externam vocem inferri, libenter audirem quidnam ad hoc confirmandum, præter meram conjecturam, proferre quis possit. Dicitur enim *quod Spiritus testimonium reddit Spiritui nostro*, non externis auribus, ad Rom. viii. 16. & cum *Spiritus Dei sit in nobis*, non extra nos, v. 9. aurem non Corporalem, sed Spiritualem alloquitur. Igitur quando in Scripturâ dicitur, Spiritum Dei movere, prohibere, vocare, & alloqui homines, non video, quare affirmari potest hanc vocem Spiritualem aurem non alloqui, sed corporalem. Si qui ita sentiant, produ-

cant argumenta ſua, & examinabuntur. Ex omnibus igitur ſupra dictis unum argumentum producam, ad hujus poſitionis probationem concludendam.

Illud, cui aliquis credit, veluti ſpei ejus in Deo & vitæ æternæ fundamento & baſi, eſt *formale ejus fidei objectum*. Sed interna & immediata revelatio Spiritûs Dei, intùs Sanctos alloquentis, erat eorum in Deo ſpei & vitæ æternæ baſis & fundamentum: Ergo, interna & immediata revelatio *formale eorum fidei objectum fuit*.

IX. Quod nunc ſub litem venit illud eſt, quod poſtremò loco affirmavimus, ſcil. *idem permanere & eſſe Sanctorum fidei objectum in hunc uſque diem*. Multi hucuſque verbis noſtris concedunt, qui hîc vacillant. Fortiſſimum tamen argumentum, hanc veritatem confirmans, ipſâ Theſi includitur, viz. *Sanctorum fidei objectum ſemper idem eſſe, licet ſub diverſis adminiſtrationibus exhibitum*. Quod ad argumentum reducam, & primo loco probabo, hoc modo.

SI fides una eſt, unum etiam eſt fidei objectum. Sed fides una eſt. Ergo. Quod fides una ſit, ipſa Apoſtoli verba probant ad Epheſ. iv. v. 5. *unus Dominus, una fides*, &c. Ibi Apoſtolus unam fidem, & unum Dominum ſimul collocat; quod infert plures fides, & plures Dominos eſſe æquè abſurdum. Sed præterea. Si fides Patrum non eſſet nobis communis, & eadem, & eidem definitioni conveniens, inconvenienter Apoſtolus cap. xi. ad Heb. noſtræ fidei definitionem eorum exemplis illuſtraviſſet. Quò, quæſo, moveret nos Abrahæ exemplo, ſi diverſa à noſtrâ ejus fides fuiſſet? Neque indè ulla differentia oritur, quod illi in Chriſtum crediderunt, reſpicientes externam ejus manifeſtationem, quaſi futuram, & nos, ut præteritam. Nam neque illi ita credebant in adventum ejus futurum, ut non ſentirent illum præſentem, eoſque comitantem. Nam teſtatur Apoſtolus, quod omnes *eundem potum Spiritualem biberint, bibebant enim de Spirituali conſequente eos Petrâ, Petra autem erat Chriſtus.* Neque

nos

nos in præteritum ita credimus, ut non ſentiamus illum nobiſcum præſentem, & nos nutrientem. Nam *Chriſtus Jeſus in nobis eſt, niſi fortè reprobi ſumus:* Ita amborum fides una eſt, in unum idemque terminans. Quod attinet ad antecedentis conſequentiam, videlicet; *Si fides una eſt, unum eſt etiam fidei objectum:* hanc etiam probat Apoſtolus, capite ante citato, ad Heb. xi. In quo fideles illos patres nobis ad exempla proponit. Quorſum enim exempla ſunt, niſi quòd in Deum crediderunt? Quodnam erat fidei illorum objectum, *niſi interna & immediata revelatio,* ut antè probavimus? Eorum exempla nobis nullo modo imitabilia erunt, niſi crediderimus Deo, ſicut & illi, i. e. *per idem objectum*; quod ſuo exemplo amplius illuſtrat Apoſtolus ad Gal. i. 16. *aſſerens, quod, cum Deus revelâſſet filium ſuum in ipſo, non acquieverit carni & ſanguini*; ſed continuò crediderit & obediverit. Idem Apoſtolus ad Heb. xiii. dum hortatur Hebræos, *ſeniorum fidem ſequi,* addit hanc cauſam, v. 7. *intuentes exitum converſationis: Jeſus Chriſtus heri & hodie ipſe & in ſecula*; quo luculenter ſignificat, in objecto nullam eſſe varietatem. *Siquis adminiſtrationum objiciat diverſitatem:* Reſpondeo, hoc nullo modo objectum mutat, nam idem Apoſtolus, ubi ter hanc varietatem nominat, 1 Cor. xii. 4, 5, 6. ad idem objectum ſemper recurrit. *Sic idem Spiritus, idem Dominus, idem Deus.* Præterea, *niſi idem & nobis, & illis, erit fidei objectum, tunc Deus aliquo alio modo cognoſceretur quam Spiritu*; ſed hoc abſurdum; Ergo. Denique hæc conſequentia ex communi & recepto ſcholaſticorum axiomate firmiſſimè probatur, nempe, *omnis actus ſpecificatur ab objecto,* ex quo, ſi verum eſt, quod illi fatentur (licet ad hoc argumentum, quod nimis curioſum & ſcholaſticum ſit, multorum causâ non recurram, nec multi ponderis talia faciam, quod ſimplicitatem Evangelii minimè commendent) *ſi objectum eſſet diverſum, tunc etiam fides diverſa foret.* Qui hodiè hanc propoſitionem negant, hîc diſtinctione utuntur, concedentes Deum non niſi

Spiritu cognosci; sed negantes hanc cognitionem esse immediatam, aut internam, sed solum per Scripturas, in quibus (ut aiunt) cum Dei vòluntas copiosè & luculenter expressa sit, & in illis Deus noscatur, & nos in omnibus ducendi simus. Quod ad hujus propositionis negationem, scil. *quod Scriptura non sufficit, neque unquam pro adæquatâ & unicâ regulâ ordinata fuit, neque unumquemque possit in omnibus necessariis regere*, sequente thesi tractabitur. Hoc loco probandum est, *Christianos etiam his temporibus, non minus quam olim, intùs & immediatè, à Spiritu duci, eodem modo, licet fortasse non prorsus eâdem mensurâ.*

X. Hoc quibusdam argumentis evincam, & primò, à Christi promissione, his verbis, Johan. xiv. 16. *& ego rogabo patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum:* & ver. 17. *Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia eum non videt, nec scit eum: vos autem eum cognoscitis, quia apud vos manebit, & in vobis erit*, & ver. 20. *Paracletus autem Sanctus Spiritus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.* Et xvi. 13. *Cum autem venerit Spiritus ille veritatis, inducet vos in omnem veritatem, non enim loquetur à seipso, sed quæcunque audiet, loquetur, & quæ ventura sunt, annunciabit vobis.* Primo ostenditur, quis hic sit, & hoc diversè exprimitur, scil. *Paracletus, Spiritus veritatis, Spiritus Sanctus missus à patre in nomine Christi.* Quod satis redarguit Socinianorum incogitantiam, & aliorum Christianorum carnalium, qui nec cognoscunt, nec fatentur internum aliquem Spiritum, sivè virtutem, præter meram naturalem: quo abundè declarant, se ex mundo esse, qui non possunt accipere, qui nec vident illum, nec sciunt. Secundò, ubi sit hic Spiritus, *apud vos manebit, & in vobis erit.* Et tertiò, quid sit opus ejus, *docebit vos omnia, suggeret vobis omnia, ducet vos in omnem veritatem*, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Quod ad primum, plerique fatentur, nihil aliud intelligi, quàm quod ipsis planis verbis exprimitur.

primitur. Hoc etiam apparet pluribus aliis Scripturæ locis, qui poſtea occurrent, nec video, quomodo, qui contrarium affirmant, blaſphemiam evitare poſſint : nam ſi *Paracletus, & Spiritus Sanctus* idem eſt ac *Scriptura*, tunc ſequeretur, quod *Scriptura* eſſet *Deus*, cum verum ſit, *Spiritum Sanctum* eſſe *Deum*. Tali ratiocinatione ubicunq; nominatur *Spiritus*, ibi propriè dici poterit *Scriptura :* quo, quale irrationale monſtrum Chriſtiana Religio fieret, omnibus patebit. Exempli gratiâ, ubi dicitur, *manifeſtatio Spiritus unicuiq; datur ad utilitatem*, dici poterit, manifeſtatio *Scripturæ* unicuique datur ad utilitatem : quàm notanda interpretatio hæc foret, ejuſdem capitis ſequelâ conſideremus, verſ. 9, 10, 11. *alii gratia ſanitatum in uno Spiritu, alii operatio virtutum*, &c. Hæc autem *omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis, prout vult.* Quid nunc magni illi Sociniani magiſtri exiſtimarent, ſi hîc *Scripturam* pro *Spiritu* poneremus ? Num illorum rationi, quam maximam fidei regulam & ductorem putant, reſponderet ? Num bona & ſana ratio eorum logicis ſcholis apparebit affirmare, quod *Scriptura* dividat ſingulis prout vult, dat quibusdam gratiam ſanandi, operationem virtutum, ſivè miraculorum. Si igitur hic Spiritus, cujus manifeſtatio unicuique datur ad utilitatem, nil aliud quàm ipſe Spiritus veritatis habendus ſit, qui in omnem veritatem ducit : non poteſt hic *Spiritus* eſſe *Scriptura*. Extructâ hâc opinione poſſem multa plura abſurda inferre ; ſed hoc ſufficiat. Nam & ii ipſi aliquando ſuæ opinionis vel obliti, vel pudentes, Spiritum Dei ductorem ſanctorum à Scripturâ quid diſtinctum fatentur. Secundò, *quod Spiritus hic ſit internus*, meo quidem judicio, nec longâ interpretatione, nec commentario eget. *Apud vos manebit, & in vobis erit ;* hæc inhabitatio Spiritus in Sanctis, ut eſt, & cognitu, & creditu neceſſaria, ſic nihil luculentiùs Sacræ literæ declarant. *Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis*, ait Apoſtolus ad Rom. viii. 9. & rurſus 1 Cor. iii. 16.

16. *Nescitis quod templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?* absque hoc Apostolus neminem Christianum agnoscit: *si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* Hæc verba immediatè sequuntur, quæ antea ex Epistolâ ad Romanos citavimus, *vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitet in vobis.* Contextus demonstrat Apostolum hoc præcipuum Christiani argumentum existimare, & positivè & negativè. Nam in prioribus versibus declarat, quomodo *sapientia carnis inimica sit Deo, & qui in carne sunt, illi placere non possint*; tunc subsumens addit (de Christianis Romanis) *vos autem in carne non estis, si Spiritus Dei habitet in vobis.* Quid hoc igitur sibi vult? nisi, quod, in quibus habitat Spiritus, non sunt in carne, nec ex iis, qui Deo non placent, sed realiter Christiani facti sunt? Rursus sequente versu negativè concludit, *si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* i. e. *non est Christianus.* Qui ergò fatetur, se ignarum & peregrinum interni hujus Spiritûs inhabitationis, etiam se fatetur adhuc esse in sapientiâ carnis, quæ inimica Deo est; in carne, ubi Deo non placet. Et (ut verbo dicam) quodcunque aliunde cognoscit, aut credit de Christo, & qualiscunque sit ejus scientia in externis scripturæ literis, nondum ad minimum Christianitatis gradum adeptus est, imò Christianam religionem ne vel primo limine adhuc salutavit. Adime & remove Spiritum, & Christianitas non magis Christianitas existimanda est, quàm hominis cadaver, cum animam & Spiritum efflaverit; quod cadaver, licet sanctissimi & honorificentissimi viri sit, vivi tamen è medio removent, & quasi putrefactum, & fœdum operiunt. Denique, quodcunque excellens est, quodcunque nobile, quodcunque dignum, quodcunque expetendum in fide Christianâ, huic Spiritui adscribitur, sine quò non magis subsistere poterit, quàm mundus visibilis absque sole. Huic omnes Christiani, omni Seculo, vim virtutemque suam attribuerunt. Hoc Spiritu ad

ad Deum conversi sunt, hoc à mundo redempti, hoc in imbecillitatibus corroborati, in afflictionibus solatio affecti, in tentationibus confirmati, in passionibus intrepidi remansere, & in mediis persecutionibus triumphârunt. Quidni? omnium verorum Christianorum scripta hujus Spiritus laudes declarant, elogia resonant, & præconiis abundant, & magnalia illa prædicant, quæ hujus Spiritûs ope, vi, & virtute fecerunt. *Spiritus est, qui vivificat*, Joh. vi. 63. *Spiritus dedit illis eloqui*, Act. ii. 4. *Spiritus erat, quo loquebatur Stephanus, cui resistere non poterant Judæi*, Act. vi. 10. *Iis est, qui secundum spiritum ambulant, quibus est nulla condemnatio*, Rom. viii. 1. *Lex enim spiritus liberat*, ver. 2. *spiritu inhabitante liberamur à carne & sapientiâ ejus*, ver. 9. *spiritu facta carnis mortificamus & vivimus*, ver. 13. *Hoc spiritu adoptionem accepimus, & clamamus, Abba Pater*, ver. 15. *Ipse enim hic spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei*, ver. 16. *Hic spiritus adjuvat infirmitatem nostram, & postulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus*, ver. 26. *Per hunc spiritum revelavit nobis Deus mirabilia parata nobis, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt*, 1 Cor. ii. 10. *Hoc spiritu & sapientia, & scientia, & fides, & virtutes, & linguæ, & Prophetiæ acquiruntur*, 1 Cor. xii. 8, 9, 10. *hoc spiritu omnes in unum corpus baptizati sumus*, 13. Denique quid illud est, ad Sanctos pertinens, animam spectans, vel ad vitam æternam conducens, quod absque hoc Spiritu recte agitur, vel realiter obtinetur? Et quid adhuc dicam? Deficiet enim mihi tempus enarranti, & quæ pii olim viri declarârunt, & Sancti hodiè possident, hujus inhabitantis Spiritûs vi & virtute.

Certe mihi charta deerit, si infinita illa testimonia, quæ hanc veritatem confirmant, transcriberem, & ex Sanctis Patribus, & ex pristinis uniuscujusque Christianorum professionis generis scriptis. Igitur præter ea, que antea ex Patribus, quos omnes æquè venerantur, & quæ ex Luthero & Melancthone ci-

tavi

tavi, unum ſingulare teſtimonium ex Calvino adducam: quoniam doctrinæ ejus ſequutores non pauci (ſicut timendum eſt ſentiant) ita hujus Spiritûs inhabitationis viam, quaſi incertam & periculoſam, recuſant & derident; ut, ſi non Scripturæ teſtimoniis aliorumque dictis, nec rectâ ratione, ſaltem præceptoris ſui verbis arguantur. Inſt. lib. iii. cap. 2. Calvinus: ‘ *Atqui temerariæ præſumptionis eſſe cauſantur* ‘ *indubitatam voluntatis divinæ notitiam ſibi arrogare:* ‘ *ſed quidem illis concederem, ſi tantum nobis ſumeremus, ut ingenii noſtri temeritati ſubjicere vellemus* ‘ *incomprehenſibile Dei conſilium. Sed ubi ſimpliciter* ‘ *cum Paulo dicimus, nos accepiſſe non ſpiritum hujus* ‘ *mundi, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, quo docente ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis; quid contra* ‘ *obgannire poſſunt, quin ſpiritum Dei contumelioſè inceſſant? Quod ſi ab ipſo profectam revelationem vel* ‘ *mendacii, vel incertitudinis, vel ambiguitatis inſimulare, horrendum eſt ſacrilegium; in aſſerendâ certitudine quid delinquimus? Verum hoc quoque non vacare magnâ temeritate exclamant, quod de Chriſti* ‘ *ſpiritu ſic audemus gloriari. Quis credat tantum eſſe* ‘ *iſtorum ſtuporem, qui orbis magiſtri volunt haberi,* ‘ *ut in primis Religionis elementis adeò turpiter impingant? Mihi certè credibile non eſſet, niſi teſtarentur, quæ extant, eorum ſcripta. Paulus eos demum filios Dei pronunciat, qui ejus Spiritu aguntur; hi agi proprio Spiritu, divino autem vacuos* ‘ *eſſe volunt, qui ſunt filii Dei. Ille Deum à nobis* ‘ *Patrem appellari docet, Spiritu talem vocem dictante,* ‘ *qui ſolus teſtimonium reddere poteſt ſpiritui noſtro,* ‘ *quod filii Dei ſumus; hi, tametſi à Dei invocatione* ‘ *non arcent, Spiritum tamen abſtrahunt, cujus ductu* ‘ *rite invocandus erat. Ille Chriſti ſervos eſſe negat,* ‘ *qui non aguntur Spiritu Chriſti: hi Chriſtianiſmum confingunt Spiritu Chriſti non indigentem. Ille* ‘ *nullam beatæ reſurrectionis ſpem facit, niſi Spiritum* ‘ *in nobis reſidentem ſentiamus; hi ſpem tali ſenſu* ‘ *vacuam confingunt. Sed reſpondebunt forſan, non ſe*

‘ *inficiari*

' *inficiari, quin illo præditos esse oporteat, cæterùm* ' *modestiæ & humilitatis esse, non agnoscere. Quid* ' *ergo sibi vult, quum jubeat Corinthios tentare, an* ' *sint in fide; semet probare, an Christum habeant;* ' *quem nisi quis in se habitantem agnoscat, reprobus* ' *est? Ex Spiritu autem, quem dedit nobis, inquit Jo-* ' *hannes, scimus, quod in nobis manet: & quid aliud,* ' *quàm Christi promissiones in dubium revocamus, dum* ' *servi Dei sine ipsius Spiritu haberi volumus, quem* ' *super suos omnes effusurum se denunciavit? Quid,* ' *quo Spiritui Sancto injurii sumus, qui fidem opus ejus* ' *peculiare, ab ipso separamus? Hæc cum prima sunt* ' *pietatis tyrocinia, miserrimæ est cæcitatis, arrogan-* ' *tiæ notari Christianos, qui Spiritus Sancti præsentiâ* ' *gloriari ausint; sine quâ gloriatione Christianismus* ' *ipse non constat. Sed enim exemplo suo declarant,* ' *quàm vere dixerit Christus Spiritum suum mundo in-* ' *cognitum esse, ab ipsis modò agnosci, apud quos manet.* Huc usque Calvinus.

Si igitur ita est, quare sunt aliqui adeò stolidi, ut negent, & tam insipientes, ut non quærant hunc Spiritum, quem Christus suis inhabitaturum promisit? Qui igitur volunt Spiritum inhabitantem, & ducentem Christianos cessâsse, oportet Christianam Religionem (quæ sine Spiritu subsistere non potest) etiam cessâsse affirment.

Tertio ostenditur, quodnam sit Spiritûs opus, quod ex parte antea demonstratur, & à Christo duobus comprehenditur, *in omnem veritatem adducet vos, omnia docebit vos*; & *suggeret vobis omnia, quæcunque dixi vobis.* Cum Christus hunc optimum nobis præceptorem paravit, quid opus est tot traditionibus, & præceptis hominum, quibus se permulti Christiani onerârunt? Quid opus exaltandi corruptam & carnalem rationem nostram, quasi ductorem nobis in rebus Spiritualibus, ut quidam faciunt? Nonne de talibus jure merito conqueri potest Dominus, sicut olim de Israële per Jeremiam Prophetam? Jer. ii. 13. *Duo enim mala fecit populus meus, me derelique-*

runt, fontem aquæ vivæ, & foderunt ſibi ciſternas fractas, quæ continere non valent aquas. Nonne multi dereliquerunt, nonne derident, & rejiciunt internum hunc, & immediatum ductorem, Spiritum hunc, qui in omnem veritatem ducit, & foderunt ſibi alias vias, fractas reverà vias, quibus nec à carne, nec à mundo adhuc liberati ſunt; nec ex dominio paſſionum ſuarum, & iniquarum affectionum educti ſunt? Quo fit, ut veritas non rectè diſcatur, ſed adhuc in terris peregrinetur.

Ex omnibus igitur *de hac promiſſione* dictis ſequitur, *quòd Chriſtiani ſemper ducendi ſunt interno & immediato Dei Spiritu, inhabitante in illis*; & hoc idem eſſe ſtatutum perpetuum, & univerſæ Eccleſiæ, & ſingulis individuis membris ejus, ut hoc argumento apparet. *Promiſſa Chriſti ſuis imò & amen ſunt, fallere non poſſunt, ſed neceſſariò præſtantur.* At Chriſtus promiſit, quòd *Paracletus, Sanctus Spiritus, Spiritus veritatis, ſemper manebit cum ſuis, habitabit in illis, erit in illis, ducet illos in omnem veritatem, docebit illos omnia, ſuggeret illis omnia*; Ergo. Et iterum, *Nemo à Spiritu carnis (quæ Dei inimica, legi ejus contraria eſt) redimitur; nemo adhuc eſt in Spiritu, ſed in carne, ubi Deo non placet, niſi ille, in quo Spiritus Dei habitat; Sed omnis verus Chriſtianus ex parte aliquâ redemptus eſt à ſapientiâ carnis, Dei legi ſubjectus, & non in carne, ſed in Spiritu eſt, ubi Deo placet:* Ergo, *omnis verus Chriſtianus habet Spiritum Dei habitantem in ſe.* Et iterum. *Qui non habet Spiritum Chriſti, is non eſt ejus*, i. e. *non eſt filius, non eſt amicus, non eſt diſcipulus Chriſti: Sed contra, omnis verus Chriſtianus eſt filius, eſt amicus, eſt diſcipulus Chriſti.* Ergo, *omnis verus Chriſtianus habet Spiritum Chriſti.* Præterea. *Quicunque eſt templum Sancti Spiritûs, in illo Spiritus Dei habitat & manet; Sed omnis verus Chriſtianus eſt templum Dei*; Ergo, *in illo Spiritus Dei habitat*; Et, ut finem faciam, *in quocunque Spiritus Dei habitat, non eſt in illo quid pigrum, inutile, inane; ſed movet, actuat, ducit,*

ducit, gubernat, instruit, docet illum quæcunque sunt cognitu necessaria; Sed Spiritus Dei habitat in unoquoque vero Christiano: Ergo, *movet, instruit, docet unumqumque verum Christianum, quæ illi cognitu necessaria sunt.*

XI. Sed sunt, qui fatentur Spiritum hodiè afflare, & ducere sanctos: sed hoc esse *subjective*, & *cæco modo*, non autem *objectivè* affirmant, i. e. *ex parte subjecti* illuminando intellectum ad credendam veritatem in Scripturâ declaratam, sed non præsentando eam veritatem *objectivè*, sive tanquam *objectum*: & hoc *medium incognitum assentiendi* vocant, id est, cujus homo nec *certus*, nec *sensibilis* est. Hæc opinio, licet priore magis tolerabilis, non tamen veritatem attingit: Primò, quia multæ veritates sunt, quæ, ut singulos respiciunt, in Scripturâ non omninò inveniuntur, ut sequente thesi ostendetur. Deindè argumenta antè adducta non solum probant Spiritum auxiliari nobis credere veritates aliundè datas, sed etiam *objectivè* veritates animis nostris *objicere*; *Spiritus enim in eum finem nobis datus est, ut nos omnia doceret*; non enim dicitur, *docebit vos intelligere ea, quæ scripta sunt, sed docebit vos omnia.* Præterea, oportet, ut *illud, quod mihi omnia suggerit, mihi objectivè præsentet ea; alioqui impropriè diceretur suggerere: quia non suggereret, sed solummodo juvaret nos, quæ objiciuntnr aliunde, memorare.* Secundum meum argumentum deducetur *ex naturâ novi fœderis*, quo & sequentibus probabo, quòd Spiritu non solum *immediatè*, sed etiam *objectivè* ducendi simus. Novi fœderis natura pluribus Scripturæ locis exprimitur, & primò, *Jes.* lix. 21. *Hoc erit fœdus meum cum istis, ait Jehova. Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent ex ore tuo, aut ex ore seminis tui, ait Jehova, ex hoc tempore usque in seculum.* Hujus sententiæ posteriore parte satis significatur hujus pacti perpetuitas & continuatio, *non recedet*, inquit Jehova, *ex hoc tempore usque in seculum.* In priore parte est ipsum fœdus, scil. *Spiritus Dei erit in illis, verba Dei*

in

in ore eorum. Primò hoc fit immediatè, nulla fit mentio alicujus medii : non ait, *mediantibus talibus ſcriptis & libris*, verba mea vobis ſuggeram ; ſed *verba mea, quæ ego Jehova ponam in ore veſtro.* Secundò, hoc eſt *objectivè*, verba enim ſunt *objectum* ab illo propoſitum : non ait, illuminabo intellectum veſtrum ad intelligenda verba, quæ videbitis ſcripta, ut aſſentiamini ſolummodo iis, ſed *poſitivè, verba mea, quæ poſui in ore tuo.* Ex his igitur ſic argumentor.

In quocunque Spiritus Dei eſt, ſemper in ore ejus verba ponens, illum Spiritus docet immediatè, objectivè, & perpetuò. Sed Spiritus Dei ſemper eſt in ſemine juſtorum, & ponit in ore eorum verba, nec unquam recedit. Ergo, *Spiritus docet eos immediatè, objectivè, & perpetuò.*

SECUNDO, novi fœderis naturam adhuc fuſiùs & luculentius declarat Jeremias, cap. xxxi. 33. *quod rurſus repetit Apoſtolus ad* Hebr. viii. 10. *Nam hoc illud eſt fædus, quod pangam cum domo Iſraelis poſt dies hos, dicit Jehova, indam legem meam menti eorum, & cordi eorum inſcribam eam, & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus ; non autem docebunt amplius quiſque amicum ſuum, & quiſque fratrem ſuum, dicendo ; Cognoſcite Jehovam, nam quotquot erunt, cognoſcent me à minimo eorum uſque ad maximum eorum, dicit Jehova.*

Objectum hîc, nempe, *lex Dei in corde poſita eſt, & in mente ſcripta, & ex hoc fiunt populus Dei, & cognoſcere eum diſcunt.* In hoc diſtinguitur Lex ab Evangelio : Lex olim fuit *externa lapideis tabulis* inſcripta ; ſed nunc *interna, cordi inſita.* Olim ſcientia populi ex Sacerdotibus pendebat ; ſed nunc omnes certam & indubitatam habent in ſemetipſis Dei cognitionem ; de quo Auguſtinus optimè agit in libro de literâ & Spiritu ; à quo Aquinas primus omnium videtur occaſionem accepiſſe movendi hanc quæſtionem, utrum *lex nova* ſit *lex ſcripta*, vel *lex indita :* quam ita reſolvit, *quòd lex nova, ſive Evangelium, non propriè ſit lex ſcripta, ſicut antiqua erat, ſed lex indita ; & quòd antiqua lex ſit foris ſcripta,*

nova

nova verò intus ſcripta in tabulis cordis. Quantum igitur hallucinantur illi, qui non ſolum Evangelium non præſtantius lege, opinione ſuâ, faciunt, ſed eorum, qui ſub Evangelio ſunt, conditionem multò deteriorem efficiunt? Nam (procul dubio) melius eſt, & optabilius Dei immediatâ communione frui, quam mediatâ, illa enim eſt diſpenſatio multò ſublimior; & tamen iſti fatentur, complures ſub lege hanc immediatam communionem habuiſſe, quam nunc ceſſâſſe clamitant. Præterea, ſub lege fuit Sanctum Sanctorum, ad quod ingrediebatur ſummus Pontifex, & verbum Domini immediatè recipiebat, ita ut populus certam Dei voluntatem cognoſcere poſſet: Sed hodiè, ſecundum adverſariorum opinionem, in deteriore prorſus conditione ſumus, qui nihil habemus, niſi externam Scripturæ literam, de cujus unius verſûs ſenſu vix duo concordare inveniuntur. Sed Jeſus Chriſtus nobis meliora promiſit, licet illi inſipientes nolint credere; promiſit enim gubernare nos infallibili ſuo Spiritu, velamenque ſcidit, & removit, ut non ſolum unus, idque ſemel in anno, ſed unuſquiſque noſtrûm, idque ſemper, ingreſſum habeat ad illum; & quotieſcunque appropinquamus puro corde, voluntatem ſuam nobis Spiritu revelet, legeſque mentibus noſtris indat. His ita præmiſſis, ſic argumentor. *Ubi lex Dei menti indita eſt, ibi objectum fidei & revelatio ſcientiæ Dei eſt interna, immediata, & objectiva*; *Sed lex Dei indita eſt menti, & inſcripta cordi uniuſcujuſque veri Chriſtiani, ſub novo fædere.* Ergo *objectum fidei, & revelatio ſcientiæ Dei unicuique vero Chriſtiano eſt interna, immediata, & objectiva.* Aſſumptio continet ipſa Scripturæ verba: oportet autem propoſitionem eſſe veram, niſi quod menti inditum, & cordi inſcriptum, vel non internum, vel non immediatum, vel non objectivum erat, quod erit abſurdiſſimum.

XII. Tertium argumentum deducitur ex verbis Johannis: Epiſt. prima, cap. ii. v. 27. *Et vos, ſi manſerit in vobis unctio, quam accepiſtis ab illo, non neceſſe*

necesse habetis, ut aliquis vos doceat, sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est, & non est mendacium, & sicut docuit vos, manete in eo. Primò, non potuit hoc esse aliquod peculiare, seu extraordinarium privilegium, sed quod commune est omnibus Sanctis, quum hæc sit Epistola Catholica omnibus ejus seculi scripta. Secundò, Apostolus hanc *unctionem* proponit tanquam certiorem regulam, & amussim, ad inveniendos & discernendos seductores, quam scripta ejus: nam cum in priore versu dixerit, quod quædam scripserat eis de illis, qui *seducunt* eos, sequentem versum incipit, *& vos unctionem accepistis, & non necesse habetis, ut aliquis vos doceat, &c.* ex quo apertè colligitur, quod omnia, quæ dici, aut scribi possunt, dicta & scripta sunt ad internam unctionem, quæ docet omnia, ad quam, tanquam ad certissimum, perpetuum, & firmissimum propugnaculum, nec non adversus seductores præsidium, refugiendum est. Postremò, quod sit permanens, & in perpetuum *maneat in vobis*; si non permaneret in illis, docere illos omnia non potuit, nec adversus omnia pericula munire. Ex scriptis sic argumentor. *Qui habet unctionem in se manentem, quæ docet illum omnia, ita ut non necesse habeat, ut aliquis eum doceat, habet internum, & immediatum doctorem, & quædam illi revelata sunt, & internè, & immediatè, & objectivè; Sed Sancti talem unctionem habent: Ergo.*

HANC doctrinam ex multis aliis Scripturæ locis probare possem, quæ brevitatis causâ omitto. Et nunc ad alteram propositionis partem progredior; quæ communes objectiones continet, ad quas nunc respondebo.

XIII. OBJECTIO frequentissima hinc deducitur, *quod hæ revelationes incertæ sint.* Sed hoc adversariorum *ignorantiam* abundè declarat, nam distinguimus inter *thesin, & hypothesin:* aliud enim est affirmare *veras, & indubitatas revelationes Dei Spiritûs esse certas & infallibiles*; aliud prorsus, *quod hic, vel ille has infallibiles revelationes habet*; prius affirmamus,

posterius

posterius in dubium revocari potest. *Quæstio non est, utrum hi vel illi infallibiles sint in eo, quod scribunt, aut loquuntur, quia se hâc internâ & immediatâ revelatione duci prædicant; sed, num illi debeant, & possint ita duci?*

Cum igitur hactenus probavimus Christum pollicitum esse Spiritum suum ad ducendum filios suos, & quod unusquisque eorum & debet & potest eo duci: Si quis realiter à certo hoc duce recedat, dum verbis eo se agi prædicat, faciendo mala opera, non indè magis sequetur, quod eo ducatur, vel quod Spiritus sit incertus, quam quod sol non dat lumen, quia cæcus, aut oculos claudens, incidit in foveam plano meridie; vel quod nemo loquitur, quia surdus non audit: vel quod hortus fragrantibus floribus abundans nullum emittit odorem, quia, qui odoratum amisit, non sentit. Defectus est in *organo*, non *objecto*. Omnes illæ illusiones igitur adscribendæ sunt hominum *infirmitati*, sivè *impietati*, & non *Sancto Spiritui*. Qui se maximè contra hoc certum, & infallibile Spiritûs testimonium armant, frequenter utuntur exemplo antiquorum Gnosticorum, & monstrosis malignisque factis modernorum Monasterii Anabaptistarum, quæ omnia nos nullo modo spectant, neque verissimam nostram doctrinam movent. Igitur, quasi firmissimum contra tales impetus præsidium, alteram theseos partem adjunximus, quæ sic se habet: '*Porro divinæ revelationes internæ, quas 'ad fundandam veram fidem absolutè necessarias esse 'adstruimus, externo Scripturarum testimonio, aut sanæ 'rationi, ut nec contradicunt, ita nec unquam contra'dicere possunt.* Præter intrinsecam, & indubitatam hujus propositionis veritatem, audacter affirmare eam possumus, certâ, & beatâ nostrâ experientiâ; hic enim Spiritus nunquam nos fefellit, aut ad ullum malum duxit, sed luculentus, & manifestus est in revelationibus suis, quæ evidenter apparent nobis, ut nos attenti sistimus in *puro, & immaculato Dei lumine, proprio illo,* & *apto organo,* in *quo* recipiuntur.

Siqui igitur hoc modo ratiocinentur, *quia iniqui, impii, & diabolici homines mala perpetrârunt, & adhuc multò pejus affirmârunt se ad hæc Dei Spiritu ductos & actos*, ergo, *nemo debet ad Dei Spiritum attendere; nec eo regi quærere.* Hujus propositionis consequentiam omninò nego, & rejicio; quæ si vera admitteretur, tunc omnis in Deum fides & salutis spes incerta redderetur, & religio Christiana in Scepticismum converteretur. Nam eodem modo arguere possem, *quia Eva Serpentis mendacio decepta fuit*, ergo, *Dei promissioni credere non debuit. Quia primi homines ante diluvium malignis Spiritibus deludebantur*, ergo, *nec Noah, nec Abraham, nec Moyses Dei Spiritui credere debebant. Quia Spiritus mendax loquebatur per quadringentos illos Prophetas, qui Achabum persuadebant ascendere ad Ramoth Gilead, & ibi pugnare*, ergo *veri Spiritûs testimonium in Micajah erat incertum & periculosum. Quia seducens Spiritus olim in Ecclesiam irrepsit*, ergo, *non bonum est, vel incertum est, sequi unctionem, quæ docet omnia, & verum est, & non mendacium.* Quis audet affirmare hanc consequentiam esse bonam? Præterea, non solum fides Sanctorum & antiquæ Ecclesiæ hoc modo incerta redditur, sed fides omnium Christianorum uniuscujusque speciëi eodem modo periclitatur, etiam illorum, qui aliud à Spiritu pro fide suâ fundamentum quærunt. *Si enim Spiritus sic incertus, & non attendendus, quia quidam in magnos inciderunt errores, dum eo se regi affirmarent*, probabo per inexpugnabile argumentum ab incommodo, *traditionem, Scripturam*, & *rationem humanam*, quas *Pontificii, Protestantes*, & *Sociniani*, fidei regulam respectivè faciunt, eidem dubitationi obvias esse. Pontificii errare eos putant, qui Pascha aliter, quàm in Ecclesiâ Romanâ fit, celebrant; hæc controversia solummodo *traditione* deciditur, & tamen Ecclesia Orientalis, quæ *traditionem* sequitur, aliter celebrat. * *Adeo insufficiens ad decidendum est traditio, ut Polycarpus*

carpus

* *Euseb. Hist. Eccles. lib.* 5. *cap.* 26.

carpus Johannis discipulus, & Anicetus Episcopus Romanus, qui proximè successerunt iis, quorum exemplo ambo affirmârunt controversiam esse decidendam, *concordare non potuerint.* Hic necessariò alter saltem erravit, idque *traditionem sequens* : num igitur nos æquè agere Pontificii existimarent, si propterea *traditionem negligendam* esse affirmaremus ? Sed præterea in re longè majoris ponderis eadem difficultas recurrit, nempe de Romani Pontificis primatu. Complures enim, idque secundum traditionem, (ut opinantur) affirmant, primis sexcentis à nato Christo annis Pontifices Romanos universalis Pastoris titulum nunquam assumpsisse, neque ita existimatos : imò sunt quidam, qui non dubitant affirmare, idque secundum aliquam traditionem, Petrum Romam nunquam vidisse, quo illa opinio Romani Papatûs funditus destruitur : nam si ille nunquam Romæ fuit, Romani Episcopi successores ejus esse non possunt. Num igitur Pontificii tale ratiocinandi genus approbarent, scilicet, multi illuduntur & magnopere errant, *traditioni credendo*, ergo *omnes traditiones rejiciendæ sunt*, etiam *eæ*, quibus nos contrarium, & (ut opinamur) veritatem probamus. † Denique in Concilio Florentino Græcæ & Romanæ Ecclesiæ præcipui doctores integris sessionibus de interpretatione *unius sententiæ concilii Ephesini, Epiphanii* & *Basilii*, contendebant, nec unquam concordare potuerunt. Secundò, eadem in Scriptura difficultas recurrit : *Lutherani* affirmant se consubstantiationem secundum *Scripturam* credere, quod *Calviniani*, secundum eandem *Scripturam*, magnum errorem esse pronunciant. *Calviniani* absolutam plerorumque hominum reprobationem affirmant, quod *Arminiani* negant, contrarium prædicantes : Ambo se *Scripturâ* & *rectâ ratione* regulari dicunt. Si igitur hoc modo adversus *Calvinianos* arguerem :

† *Conc. Flor. Sess. 5. decreto quodam Concil. Eph. Act. 6. Sess. 11, & 12. Concil. Flor. Sess. 18, 20. Concil. Flor. Sess. 21, p. 480, & seq.*

Lutherani, & *Arminiani* graviter errant, ſequendo *Scripturas*; igitur Scriptura non eſt bona, nec certa *regula*; & è contra: Num ullus ex iis hoc tanquam ſanam & rectam ratiocinandi methodum approbaret? Porrò quid de Prælaticis, Presbyterianis, Independentibus, & Anabaptiſtis magnæ Britanniæ dicam, qui (dum unâ voce Scripturam ſolam & certam fidei regulam fatentur) inceſſanter tamen ſe invicem *ipſâ Scripturâ* de variis ejus interpretationibus verberant & pugnant? dum quiſque eam in ſuam trahit ſententiam. Tertiò, quod ad rationem humanam, non neceſſe eſt multa dicere; nam omnes controverſiæ, contentiones, & altercationes, quæ in mundo ſunt, ex quo alio procedunt, *niſi quod quiſque (ut putat) rectam rationem ſequitur?* Hinc olim provenerunt diſputationes illæ inter *Stoicos*, *Platonicos*, *Peripateticos*, *Pythagoricos*, & *Cynicos*, & non ita pridem inter *Ariſtotelicos*, & *Carteſianos*, alioſque naturaliſtas: Num indè ſequitur? Num igitur volunt Sociniani, magni illi rationis magiſtri, quia multi iique ſapientes errârunt, dum (ut exiſtimabant) rationem ſuam ſequebantur, idque quâ potuerunt diligentiâ, curâ, & veritatis inveſtigandæ ſtudio, quod nemo ratione ſuâ uti debet, nec indubitanter affirmare, quod certò rationale cognoſcit? Et hucuſque quoad opinionem; cætera illa principia non minus incerta inveniuntur.

XIV. SED ſi ad praxin veniamus (licet ingenuè fatear, quod toto corde abhorream, & deteſter excranda illa acta, quæ à Monaſterienſibus Anabaptiſtis facta dicuntur) attamen nequaquam dubito æqualia, imò pejora fuiſſe perpetrata ab iis, qui traditione, Scripturâ, & rectâ ratione, regulari ſe affirmant, dum, ad illa facta facienda, *iis regulis* ſe duci & approbari prædicarent. Ad quod probandum, notanda ſolum ſunt bella, tumultus, prælia, cædes, ſeditiones, & horribiles humani ſanguinis effuſiones, quibus Europa, his poſtremis ſeculis, afflicta eſt. Quam aliam aſſignârunt Pontificii cauſam omnium in-

internecionum, quas & in Galliâ, & in Belgio egere, nisi traditionem, Scripturam, rectam rationem? Dixeruntne rationem persuasisse, traditionem approbâssè, Scripturam præcepisse eos persequi, destruere, urere hæreticos, qui audebant negare illud planum Scripturæ testimonium, *hoc est Corpus meum?* & nonne Protestantes his internecionibus consentientes fuerunt, qui idem affirmant esse & licitum, & necessarium? & ipsi concremant, & in exilium alios, opinionis & conscientiæ causâ, mittunt, dum sui eodem modo, & eâdem de causâ (in specie universali, licet non fortasse individuâ) alibi tractantur. Nonne magnæ Britanniæ, & Hiberniæ Insulæ, imo totus Christianus orbis testes hujus luculenti sunt? qui a multis annis, quasi theatrum sanguinis, fœdatus est, ubi Pontificii contra Pontificios, Calvinistæ contra Calvinistas, Lutherani contra Lutheranos; imo Pontificii à Protestantibus adjuti, contra alios Protestantes ab aliis Pontificiis adjutos, miserrimè sese dilacerârunt, & se invicem trucidârunt, eo fine conducentes, imo cogentes homines, qui controversiæ prorsus ignari erant, ad se invicem necandos, dum, quos trucidabant, nunquam antea vel viderant, vel cognoverant; & tamen hæc impia facinora rationis prætextu colorantes, sibique hoc licitum esse Scripturâ vindicantes.

Si igitur hæc acta comparemus cum Monasteriensibus, differentiam non magnam inveniemus; nam omnes dicebant se vocari, & sibi licere interficere, cremare, & destruere malos. Oportet nos, inquiebant Anabaptistæ, omnes iniquos & infideles cædere, ut nos, qui Sancti sumus, terram possideamus. Oportet nos, inquiunt Pontificii, obstinatos hæreticos urere, & flammis consumere, ut Sancta Romana Ecclesia, veneno & putrefactis membris purgata, in pace vivat. Oportet nos, inquiunt Prælatici Protestantes, ferro rescindere seducentes illos separatistas, qui pacem Ecclesiæ turbant, & religiosas ceremonias divinamque Hierarchiam oppugnant. Oportet

 nos,

nos, inquiunt Calvinistici Presbyteriani, trucidare profanos illos malignantes, qui sacram consistorialem, classicalem & Synodalem Ecclesiæ gubernationem accusant, Papisticamque & Prælaticam Hierarchiam propugnant & defendunt, cæterosque sectarios, qui pacem Ecclesiæ nostræ turbant. Quænam tibi, quæso, benigne lector, inter hos videtur differentia? quod si objiciatur, Anabaptistas non tantùm sine authoritate, sed etiam contra Magistratûs authoritatem ea commisisse, non item cæteros: facile hoc refutatur & refellitur testimoniis, quæ alii contra alios invicem allegant: Sicuti inter cætera, acta Pontificiorum contra Henricum tertium & quartum, Galliæ reges, extant; & eorum conjurationes in Jacobum, magnæ Britanniæ regem, totumque Angliæ magnum Concilium, quod uno ictu in aerem mittere conabantur: præterea, doctrina eorum de potestate Papæ ad deponendos reges, hæreseos causâ, & populum a fide absolvendum, satis nota est. Quod attinet ad Protestantes, & quantum acta illorum a supradictis differant; solummodo ea, quæ ipsi in multifariis illis conjurationibus ac conspirationibus, quas tum in Angliâ, tum in Scotiâ perpetrârunt, & quæ, centum abhinc annis, in multis urbibus, & Belgii Provinciis perpetrârunt, notanda sunt. An non sæpissime tam a Pontificiis Magistratibus, quam ab iis, qui jam inceperant reformare, aut ipsis aliquam religionis exercendæ libertatem concesserant, supplicationibus petierunt, ut solummodo sibi liceret sine molestiâ & impedimento Religionem suam exercere, pollicentes sese invicem Pontificiis in exercitio religionis non fore molestos? An non è contra, simulac aliquam potestatem consequuti sunt, concives suos turbârunt, spoliârunt & Urbe expulerunt, imo quod pejus est, etiam eos, qui cum ipsis Pontificiorum communionem abdicârunt? An non hæc omnia multis in locis invito Magistratu fecerunt? An non eosdem Gubernatores, à quibus non ita pridem hoc liberum suæ religionis exercitium petiêrant & impetrârant,

petrârant, publicè verbis contumeliosis aggressi sunt, & eos, simulac sese eorum Hierarchiæ opponebant, eo modo depinxerunt, ac si nec Deo nec Religioni servirent? An non violentâ manu Pontificiorum templa, ita dicta, occupârunt, vel ea Magistratibus invitis extorserunt? An non integra Magistatuum collegia dignitate & potestate privârunt, eosque expulerunt, sub prætextu, quod Pontificiorum opinioni essent addicti? Quos Magistratus Pontificios tamen paulò antè agnoverant à Deo fuisse constitutos, seque obligatos esse ad obedientiam & subjectionem ipsis præstandam, non solum propter metum, sed etiam propter conscientiam: quibus insuper ipsi Reformatæ Ecclesiæ concionatores & seniores sive inspectores jusjurandum fidelitatis ultrò obtulerant. Et postea, an non dixerunt, quod populus teneatur Principem impium ad observationem verbi Dei cogere? plura id genus alia, quæ in eorum Historiis inveniri possunt, ut non loquar de multò pejoribus, quæ nostris temporibus facta scimus, brevitatis causâ prætereo. Quid dicam de Lutheranis, quorum tumultuosæ actiones contra Magistratus suos, aliam à Lutheranâ confessione fidem professos, passim in Historiis fide dignis depinguntur? ex multis aliis unicum tantum exemplum lectori considerandum propono, quod Berolini in Marchia accidit, Anno M.DC.XV. ubi seditiosa civium Lutheranorum multitudo, concionatorum suorum assiduis clamoribus è suggesto excitata, non solum concionatorum reformatorum domos vi effregit, bibliothecas evertit, & omnem supellectilem annihilavit, sed etiam ipsum Marchionem Brandeburgicum, Electoris fratrem, furiosam plebem verbis blandis nequicquam demulcentem, contumeliosis verbis & lapidibus aggressi sunt, decemque ex ipsius satellitibus occiderunt, haudquaquam parcentes Marchioni, qui tandem fugâ ex ipsorum manibus elapsus est. Ex quibus omnibus apparet, quanti faciant authoritatem Magistratûs; & si quando accidit, ut Magistratus eorum acta approbet, & cum

ipſis concurrat, hoc non eorum fidem & opinionem, ſed ſolummodo agendi methodum mutat. Ita ut, meo quidem judicio, nihil diſcriminis videam inter illorum acta, qui Monaſterii ſe Spiritu agi & duci dicebant, & cœterorum, qui ſe traditione, Scripturâ, & rectâ ratione duci prædicabant; niſi quod illi temerarii, inconſiderati, & ſtulti in conſiliis ſuis fuere, ideoque citius ad nihilum redacti, adeoque in contemptum & deriſionem prolapſi ſunt: hi vero, cum magis conſulti, & in generatione ſuâ prudentiores fuerint, diutius ſteterunt, actaque ſua majore legis, & rationis apparatu colorârunt. Cum igitur amborum acta æque mala fuerunt, diſcrimen mihi ſolum videtur, quaſi illud, quod eſt inter privatum & incautum furem, qui facile deprehenditur, ac ſine morâ & moleſtiâ ſuſpenditur, & inter latronum & prædonum legionem, qui, cum magis cauti ſint, licet non minus iniqui, etiam dominos ſuos, imminentis periculi evitandi cauſâ, ad meliores concedendas conditiones cogunt. Unde conſpicuum eſt, quod malè admodum argumentantur, qui aliquod principium improbant & rejiciunt, quia aliqui affirmantes ſe eo duci, malum perpetrant, niſi ſit ejus principii naturalis & genuina conſequentia ad malum illud inclinare; nemo autem affirmabit, Spiritum Dei ad ullum malum quempiam ducere: & deinde, ex ſupra dictis ſequetur, quod, ſi Dei Spiritus hujus cauſâ negligendus ſit, ejuſdem cauſâ alia omnia rejicienda ſunt.

Sicuti ego magni facio beatum Scripturæ Sanctæ teſtimonium, nec parvi facio ſolidam traditionem, quæ ſecundum veritatem eſt; neque ullo modo ſperno rationem, nobilem illam & excellentem animi facultatem, quia pravi homines iiſdem abuſi ſunt, ut impietatem ſuam colorarent, & ſimplices deciperent; ita velim nullum diffidere vel rejicere certum illum & infallibilem Spiritum, quem dedit Deus filiis ſuis, tanquam firmiſſimum in omnem veritatem

tem

tem ductorem, quamvis nonnulli falsò se illo duci prædicârunt.

XV. Et quia Spiritus est omnis veritatis & rectæ rationis fons & origo, ergò benè diximus, quod nec Scripturæ testimonio, nec rectæ rationi contradicere potest. Attamen, ut thesis ipsa concludit, (ad cujus ultimam partem nunc venimus) ' *indè non sequitur,* ' *quod hæ revelationes divinæ ad externum Scripturarum* ' *testimonium, aut etiam ad rationem naturalem, seu* ' *humanam, tanquam ad nobiliorem aut certiorem nor-* ' *mam, & amussim examinandæ sint: nam divina re-* ' *velatio, & illuminatio interna est quiddam, per se* ' *evidens, & clarum, intellectum benè dispositum pro-* ' *priâ evidentiâ & claritate cogens ad assentiendum,* ' *atque insuperabiliter movens & flectens, non minùs* ' *quam principia communia veritatum naturalium mo-* ' *vent, flectuntque animum ad assensum naturalem.* Qui hanc propositionis partem negat, illum oportet affirmare, quod Spiritus Dei nec potest, nec unquam manifestavit se hominibus sine Scripturâ, seu distinctâ rationis discursione: vel quod efficacia hujus supernaturalis principii, operans in hominum animabus, minus evidens sit, quam principia naturalia in communibus suis operationibus; quorum utrumque falsum est. Nam primò, per totam Scripturam observandum est, manifestationes, & revelationes Dei, per Spiritum, Patriarchis, Prophetis, & Apostolis fuisse immediatas, & objectivas, ut antè probavi, quas illi nullo alio principio examinabant, sed propriæ evidentiæ & claritatis causâ recipiebant. Secundò, dicere Spiritum Dei minorem evidentiam in hominum animabus habere, quàm principia naturalia, est quidem nimis abjectè, & viliter de illo sentire: undè fit, quod invitat nos David *gustare, & videre Deum esse bonum*; si hoc nec *gustari* nec *videri* possit, hoc quidem sufficeret destruere fidem, & confidentiam sanctorum, & hodiernam, & præteritam. Non alio modo (procul omni dubio) persuasus est Paulus, *nihil eum separare potuisse ab amore Dei,* nisi eâ evidentiâ,

dentiâ, & claritate, quam dedit illi Spiritus Dei. Johannes Apostolus, qui benè cognovit, in quo fidei certitudo staret, non absurdum judicabat, sine alio argumento, fidem & scientiam suam, & omnium sanctorum, Spiritui, his verbis, adscribere: *Per hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quod de Spiritu suo dedit nobis:* 1 Joh. iv. 13. & cap. v. ver. 6. *& Spiritus est, qui testificatur, quoniam Spiritus est veritas.* Observa, quam dat rationem; *quoniam Spiritus est veritas*; de cujus infallibilitate & certitudine hactenus loquutus sum. Confidimus igitur, & credimus huic Spiritui, quia cognoscimus, absque dubio, quod semper rectè ducat, nunquam autem seducat; & ex hac certâ & indubitatâ confidentiâ affirmamus, quod hæ divinæ revelationes Scripturarum testimonio, vel rectæ rationi, contradicere nunquam possunt; non quasi illas horum examinationi subjiceremus, nisi dum ad eos descendimus, qui, cum revelationes Spiritûs, sicut purè à Deo procedunt, non discernunt, talibus mediis illas examinare volunt. Sed quibus spirituales sensus experrecti sunt, & qui spiritualia gustare possunt quasi in primâ instantiâ, ii discernere has revelationes possunt, absque & antequam vel ad Scripturam, vel ad rectam rationem eas applicent: sicut peritus astrologus calculare eclipsin infallibiliter potest & concludere, si ordo naturæ permaneat, monstrosâ aliquâ, & contra naturam revolutione non interveniente, tali horâ, talis diei, solis vel lunæ eclipsin fore; de hoc tamen ignaro rustico persuadere non potest, donec ipsis oculis effectam videat. Item & mathematicus infallibiliter regulis artis cognoscit, tres angulos trianguli rectilinei esse æquales duobus rectis angulis, imo certiùs cognoscit, quàm aliquis mensurâ potest. Et geometricæ quædam demonstrationes (ut omnes, qui in hac arte periti sunt, fatentur) infallibiles sunt, quæ vix sensibus sine mensurâ discerni possunt; si tamen Geometra, ut ignarum aliquem de arte suâ certum faciat, descendit ad mensuram, & ita demonstrationem

ſtrationem ſenſibus obviam facit, non inde ſequetur, menſuram illam eſſe ita certam, quàm eſt ipſa demonſtratio, vel demonſtrationem, ſine illâ, fuiſſe incertam.

XVI. Sed ut finem faciam, unum addam argumentum, ut probem hanc internam, immediatam, & objectivam revelationem, quam huc uſque defendimus, ſolum eſſe immobile & certum omnis Chriſtianæ fidei fundamentum; quod argumentum benè ponderatum, cum omni Chriſtianorum genere, magni momenti futurum ſpero; videlicet: *Illud, ad quod omnes Chriſtianitatis profeſſores, cujuſcunque generis ſeu ſpeciei ſunt, ultimò recurrunt, cùm ad extremum preſſi ſint, &, cujus causâ, cætera omnia fundamenta commendantur, & creditu digna habentur, & ſine quo rejiciuntur; illud, inquam, oportet neceſſariò eſſe ſolum certiſſimum immobile fundamentum omnis fidei Chriſtianæ: Sed interna, immediata, objectiva Spiritûs revelatio illud eſt, ad quod omnes Chriſtianitatis profeſſores ultimo recurrunt, &c.* Ergo *eſt ſolum certiſſimum immobile fundamentum.* Propoſitionem (ut opinor) negabit nemo. Aſſumptionem per partes probabo: & primò; quod ad Pontificios, qui ſententiam eccleſiæ, & traditionem fundamentum ponunt; ſi premantur, quare credant, ſicut credit Eccleſia, reſpondent, quia Eccleſia ſemper infallibili Spiritu ducitur; hîc igitur ducentem Spiritum, ultimum fundamentum agnoſcunt. *Iterum:* ſi interrogemus, quare traditoni credant, reſpondent, quia traditiones nobis à patribus & doctoribus eccleſiæ traditæ ſunt, qui doctores & patres, revelatione ſancti Spiritûs, illas eccleſiæ obſervandas præceperunt; hîc iterum omne refugium in Spiritûs Dei revelatione acquieſcit. *Secundo*, quod attinet ad Proteſtantes, & Socinianos, qui ambo Scripturam, fidei ſuæ regulam, & fundamentum fatentur; alii ut ſubjectivè divino Spiritu ad iis utendum moventur, alii ſolo naturalis rationis uſu; ſi utroſque interrogemus, quare Scripturam pro regulâ aſſumant; reſpondent, quia in illis voluntas Dei declarata

clarata eſt à ſanctis, prout iis intùs, immediatè, & objectivè à Spiritu Dei revelata fuit: non eſt igitur, quia hic, vel ille eas ſcripſit, ſed quia dictante & movente Spiritu Dei ſcripſerunt. Mirum igitur videtur, quod homines illud tam incertum reddunt & periculoſum, ſuper quod certitudo & fidei eorum fundamentum ædificatur; quodque ſe à ſanctâ illâ cum Deo communione excludunt, quæ ſolummodo Spiritu poſſidetur, in quo indeſinenter & ambulare & vivere juſſi ſumus.

Si quis igitur hæc legens, ſe horum argumentorum (quæ ex ſacris Scripturis deducta ſunt) vi, ad conſentiendum has revelationes eſſe neceſſarias, cogi ſentiat, dum ipſe talibus revelationibus adhuc peregrinus, & quaſi alienus eſt, undè, ut initio obſervavi, hæc veritas tantum negatur, & contradicitur, ei notum ſit, non ideo ceſſare uniuſcujuſque Chriſtiani privilegium, quia ille non ſentit; ſed potius, quia magis nomine, quàm re Chriſtianus eſt. Demum cognoſcet ſecretum illud lumen, cor ejus illuminans, injuſtitiam reprehendens, parva & prima initia divini Spiritûs revelationis eſſe, qui in orbem miſſus eſt, *ut primo loco mundum de peccato argueret*, Joh. xvi. 8. Et ſicut derelinquendo peccatum tibi divina illa in corde vox magis nota facta eſt, tunc ſenties, prout vetus homo, naturalis homo, qui nec percipit, nec intelligere poteſt, quæ ſunt Spiritûs Dei, exuitur cum malis ſuis, & corruptis affectibus, & concupiſcentiis, tunc, inquam, ſenties novum hominem, partem ſpiritualem reſurgentem, cui ſunt ſenſus ſpirituales, & qui poteſt videre, tangere, guſtare, contrectare, & odorari, quæ Spiritus Dei ſunt: ſed priuſquam hos adeptus es, Spiritualium ſcientia eſt quaſi fides hiſtorica, ſicut deſcriptio lucis ſolis, vel variorum colorum ad virum cæcum, qui, licet fæliciſſimi & acutiſſimi ingenii, non ita clarè intelligere vivaciſſimâ deſcriptione poteſt, quam puer videndo; Ita naturalis homo optimi ingenii, & ampliſſimi captûs, verbis exquiſitiſſimis, etiam Scripturæ verbis, myſteria

ſteria regni Dei non ita perſpicuè intelligere poteſt, quàm minimus & maximè imbecillis regni hæres, qui videt & guſtat illa; quia immediatè & objectivè Spiritu revelata habet. Ad hunc Spiritum igitur attende in parvâ revelatione puræ illius lucis, quæ primò revelat quæ magis nota ſunt, & poſtea, ut tu aptus evades, magis magiſque recipies, vivâ experientiâ eorum ignorantiam facilè refutabis, qui quærunt, quomodo noſcis, quod Dei Spiritu actus es? quæ tibi videbitur quæſtio non minùs ridicula, quam ſi quis oculos claros habentem interrogaret plano meridie, num ſol luceat: & licet hac experientiâ certiſſimè omnibus objectionibus reſpondeatur, quæ tamen ſuprà dicta ſunt demonſtrant, omnium, qui hanc doctrinam negant, ora occludi poſſe indubitandis, & inexpugnabilibus argumentis.

THESIS TERTIA.

A Sanctis his revelationibus Spiritûs Dei proceſſerunt Scripturæ veritatis, quæ continent, Primò; *fidelem narrationem hiſtoricam actorum populi Dei in non paucis ſeculis, nec non ſingularia quædam, & aſpectabilia divinæ, erga illos, providentiæ teſtimonia.* Secundò, *narrationem Propheticam multarum rerum, quarum quædam præteritæ, quædam adhuc futuræ ſunt.* Tertiò, *amplum & copioſum præcipuis Chriſtianæ fidei doctrinis teſtimonium, exhibitum in præclaris quibuſdam declarationibus, exhortationibus, & ſententiis; quæ divini Spiritûs afflatu, variis temporibus, quibuſdam Eccleſiis & Eccleſiæ paſtoribus, ſecundum diverſas, quæ ſeſe obtulerunt, occaſiones, dictæ & ſcriptæ ſunt: nihilominus, quoniam ſolummodo ſint declaratio fontis, & non ipſe fons, ideò non exiſtimandæ ſunt principalis origo omnis veritatis & cognitionis, nec adæquata primaria regula fidei & morum; licèt, cum dent verum & fidele teſtimonium primæ originis, ſint, & poſſint exiſtimari regula ſecundaria, ſubordinata Spiritui, à quo, quam habent,*

habent, excellentiam & certitudinem derivant. Nam sicut interno Spiritûs testimonio earum certitudinem solummodo novimus, ipsæ etiam testantur, Spiritum esse illum rectorem, Sanctis traditum, quo ducendi sunt in omnem veritatem; itaque, secundum Scripturas, Spiritus est primus & principalis ductor; & cum ideo recipiamus & credamus Scripturis, quòd à Spiritu processerunt, igitur etiam Spiritus magis originaliter & principaliter est regula, secundum receptum illud in scholis axioma, Propter quod unumquodque est tale, illud ipsum est magis tale.

THESIS hujus pars prior Apologiâ non eget, pro nobis tamen Apologia est, & hac, inter multas alias calumnias, nos liberabit, quâ sæpe afficimur, quasi Scripturarum denegatores seu contemptores essemus; nam ex positionibus apparet, quanti facimus, quas, sine fuco & æquivocatione, Scriptorum omnium, quæ in orbe sunt, excellentissimas æstimamus, quibus non solum ullum aliud scriptum non præferendum, sed ne multis rationibus æquandum est. Nam libenter fatemur, earum authoritatem ex nullâ Ecclesiâ seu concilio pendere; nec corruptæ, lapsæ, & degeneratæ hominis rationi subjicere eas possumus: Et sicut cum Protestantibus Pontificiorum errorem ex animo rejicimus; ita ex aliâ parte authoritatem earum non opinamur pendere ex aliquâ vi seu virtute iis Scriptis insitâ, sed omnem ascribimus Spiritui illi, à quo provenerunt. Reverà confitemur stylum habere majestatem, esse partium omnium consensum, bonumque totius scopum. Sed, quia discernere homo naturalis non potest, sed solum spiritualis, solus ergo Spiritus Dei est, qui nobis eam scripturæ fidem dare potest ad satisfaciendum conscientiis; ideoque Protestantium præcipui, & in privatis scriptis, & publicis confessionibus, hoc fateri coguntur. Hinc Calvinus, licet dicat posse se probare, si Deus sit in cœlis, hæc scripta ab illo provenisse, tamen concludit, aliam scientiam esse

esse necessariam: Inst. lib. 1. cap. 7. §. 4. *Jam, si conscientiis optimè consultum volumus, ne instabili dubitatione perpetuò circumferantur, aut vacillent, ne etiam hæsitent ad minimos quosque scrupulos, altius, quam ab humanis vel rationibus, vel judiciis, vel conjecturis petenda est persuasio, nempe, ab arcano testimonio Spiritûs.* Et ibid. rursus: *Quia opinione tantum stare videtur Religio profanis hominibus, ne quid stultè, aut leviter credant, ratione probari sibi cupiunt ac postulant, Moysen & Prophetas divinitus locutos esse. Atqui testimonium Spiritûs omni ratione præstantius esse respondeo.* & sect. 5. *maneat ergo hoc fixum, quos Spiritus Sanctus intus docuit, solidè acquiescere in Scripturâ, & hanc quidem esse* αὐτόπιστον, *neque demonstrationi & rationibus subjici.*

Hoc item affirmatur in primâ confessione publicâ, quam ediderunt Ecclesiæ Galliæ, anno 1559. art. 4. *Hos libros esse canonicos novimus, & certissimam fidei nostræ regulam, non tam communi consensu Ecclesiæ, quam testimonio & internâ persuasione Sancti Spiritûs.* Sic etiam art. 5. confessionis Ecclesiarum Belgicarum, quam Synodus Dordracena approbavit, *eos solum libros, tanquam sanctos & canonicos, accipimus, non tam quia Ecclesia recepit & approbat, quàm quia Spiritus Dei testatur in cordibus nostris, quod ex illo sunt.* Et denique Theologi magnæ Britanniæ Westmonasterienses, qui cæperunt timere & cavere à testimonio Spiritûs, prospicientes illinc dispensationem jam orientem, quâ illi obscurandi forent, hoc transire non poterant, licet nec ita distinctè, luculenter, nec honestè, quàm præcedentes posuere, his verbis: Con. cap. 1. sect. 5. *Nihilominus tamen plena persuasio & certitudo, de ejus tam infallibili veritate, quàm authoritate divinâ, non aliundè nascitur, quàm ab internâ operatione Spiritûs Sancti, per verbum & cum verbo ipso in cordibus nostris testificantis.*

Ex quibus omnibus apparet, quam necessarium sit, hanc Scripturarum certitudinem à Spiritu, & non aliunde quærere: Innumeræ contentiones, & infinitæ alter-

altercationes eorum, qui certitudinem Scripturæ aliunde quærunt, hanc veritatem confirmant; nam ipsi Patres primorum seculorum de iis non idem sentiebant, dum * quidam, quos libros nos approbamus, rejicerent; & † quidam approbant, quos nos rejicimus. Non ignotum est in antiquitate quam minime peritis, quanta controversia fuit de secundâ Epistolâ Petri, Epistolâ Jacobi, secundâ & tertiâ Johannis, & Apocalypsi, quam multi, etiam ex Antiquissimis, Apostolorum ætati proximis, negabant à Johanne Jacobi fratre, & dilecto discipulo, sed ab alio ejusdem nominis, scriptam. Quid! de Christianis actum erit, nisi illum Spiritum recipiant, & Spirituales illos sensus, quibus verum à falso discernere possunt. Christi ovium privilegium est, quod vocem ejus audiant; peregrini autem rejiciunt; quo adempto privilegio, uniuscujusque generis lupis præda relinquimur.

II. Licet igitur fateamur, Scripturas Scripta esse, & divina, & cælestia, quarum usus Ecclesiæ & solatio plenus, & perutilis est, & licet admiremur, nec non laudemus Deum, quod mira providentia scripta illa servaverit ita pura & incorrupta, ut nunc habemus, per tantas & tam diuturnas apostaseos tenebras, ut pro veritate ejus testarentur contra iniquitates & abominationes, etiam illorum, quos præservationis instrumenta fecit; ita ut inviti, contra semetipsos, testes conservârint: Nihilominus tamen illas principalem originem omnis veritatis & scientiæ, & primariam adæquatam fidei & morum regulam nominare non possumus, quoniam oportet principalem veritatis originem esse ipsam veritatem, i. e. cujus certitudo & authoritas ex alio non pendet. Cum de amnis alicujus vel fluminis aquâ dubitamus, ad

---

* *Concil. Laod. can. 59. in codi. ecc. 163.* † *Concil. Laodicense, quod erat anno 364. excludebat ex canone Ecclesiast. Sap. Maccab. Judith, Tobiam, quos omnes recipiebat Concil. Carthag. quod erat anno 399.*

ad fontem recurrimus, quo reperto, ibi ſiſtimus, nam ultra progredi non poſſumus, quia nimirum ille ex viſceribus terræ oritur & ſcaturit, quæ inſcrutabilia ſunt. Ita ſcripta & dicta omnium ad æternum verbum adducenda ſunt, cui ſi concordent, ibi ſiſtimus; nam verbum illud ſemper a Deo procedit, & proceſſit, per quod inſcrutabilis Dei ſapientia, & conſilium non inveſtigandum, in Dei corde conceptum, nobis revelatum eſt. Quod igitur Scriptura non ſit principalis fidei & ſcientiæ origo, ſicut apparet ex ſupradictis, ita poſteriore theſeos parte probatur, quæ ad argumentum reducta ſic ſe habet.

Illud, cujus certitudo & authoritas ex alio pendet, & ratio, quare recipitur ut veritas, eſt, quia ex alio procedit, principalis origo omnis ſcientiæ & veritatis non eſt exiſtimandum: Sed Scripturarum authoritas & certitudo pendet ex Spiritu, quo dictabantur, & ratio, quare recipiuntur ut veritas, eſt, quia à Spiritu proceſſerunt: Ergo principalis origo omnis veritatis & ſcientiæ non ſunt exiſtimandæ. Ad hoc argumentum confirmandum axioma ſcholaſticum addidi, *propter quod unumquodque eſt tale, illud ipſum eſt magis tale*: quod licet non univerſaliter in omnibus tenendum ſit, in hoc tamen exemplo optimè tenet, ut applicatione ſuperiore apparebit; idem argumentum tenebit, quod ad alteram poſitionis partem, nempe quod Scriptura non ſit adæquata & primaria fidei & morum regula, hoc modo.

Illud, quod non eſt mihi regula in ipſas Scripturas credendo, non eſt mihi primaria, adæquata fidei & morum regula: Sed Scriptura nec eſt, nec eſſe poteſt mihi regula illius fidei, quâ ipſis credo: Ergo.

De illo autem, quod Spiritus, & non Scriptura ſit regula, illud priore theſi fusè tractatur, cujus ſummam uno argumento ſubſumam.

Si ſolo Spiritu ad veram Dei cognitionem pervenimus; ſi Spiritu in omnem veritatem ducendi & omnia edocti ſumus, tunc Spiritus, & non Scriptura

 eſt

eſt fundamentum & origo omnis veritatis, & ſcientiæ, & primaria regula fidei : Sed prius eſt verum : Ergo & poſterius.

PRÆTEREA, ipſa Evangelii natura declarat, non poſſe Scripturam eſſe ſolam, vel principalem Chriſtianorum regulam ; nulla enim tunc erit differentia inter Legem & Evangelium ; ſicut à naturâ novi fœderis, pluribus Scripturæ teſtimoniis priore theſi deſcripti, probatum eſt. Nam in hoc Lex & Evangelium differunt, quod lex extrà ſcripta aferat condemnationem, ſed non habet vitam ad ſalutem : cùm Evangelium, ſicut declarat & manifeſtat malum, ita & quid internum & potens eſt, dans vim animæ ad obediendum, & liberat à malo, hinc ἐυαγγέλιον vocatur ; hoc eſt, bona annunciatio, ſeu annunciatio bonorum. Lex, ſeu litera, quæ extra nos eſt, occidit ; ſed Evangelium, quod lex interna & ſpiritualis eſt, dat vitam ; non enim tam in verbis, quàm in virtute conſiſtit. Qui igitur illud cognoſcunt, majorem in iniquitates ſuas poteſtatem, virtute ejus, adipiſcuntur, quàm omnibus externis legibus & regulis acquiri poteſt : hinc concludit Apoſtolus ad Rom. cap. vi. ver. 14. *Peccatum vobis non dominabitur, non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratiâ.* Hæc gratia igitur, & non lex externa, eſt regula Chriſtianorum ; huic commendavit Apoſtolus ſeniores eccleſiæ, Act. xx. 32. *& nunc commendo vos Deo & Verbo gratiæ ipſius :* non hîc commendat eos externis legibus, ſeu ſcriptis, ſed Verbo gratiæ, quod internum eſt, imò Spiritualis lex, quæ liberat, ut ipſe alibi affirmat, ad Rom. viii. 2. *Lex enim Spiritûs vitæ in Chriſto Jeſu liberavit me a lege peccati, & mortis.* Hæc lex ſpiritualis, & verbum, illud eſt, quod, ut ait Apoſtolus, prædicabat ; ad quod populos attendere jubebat ; quod non erat externum, ut ex epiſt. ad Rom. cap. x. ver. 8. apparet, ubi diſtinguens à lege, ait, *Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus.* Ex ſuprà dictis igitur ſic argumentor.

PRIN-

PRINCIPALIS Chriſtianorum regula ſub Evangelio non eſt externa litera, nec lex extrà ſcripta, ſed eſt interna, ſpiritualis lex, in corde inſita, lex nimirum ſpiritûs vitæ, verbum prope in ore & in corde: Sed litera Scripturæ externa eſt, ex ſe mortua, mera declaratio bonorum, ſed non ipſa bona: Ergo nec eſt, nec eſſe poteſt principalis Chriſtianorum regula.

III. ILLUD, quod Chriſtianis pro regulâ datur, neceſſariò oportet ita amplum eſſe, ut clarè & diſtinctè ducat & inſtruat illos in omnibus, quæ occurri poſſunt; Sed quum reperiantur innumera, quæ, quoad circumſtantias & aliter, particularium Chriſtianorum multum intereſſe poſſunt, de quibus nulla præciſa regula in Scripturis invenitur; ideo Scriptura nequit iis eſſe regula: nam nemo dubitat, quin quidam homines ſpecialiter vocati ſint ad particularia quædam miniſteria, in quibus niſi verſentur, licet non ſit univerſale poſitivum præceptum, in eo tamen, quod ab illis exigitur, graviter peccant; quoniam Deus gloriæ zelotes eſt, & omnis inobedientia voluntati ejus, ubi revelatur, ſufficit non ſolum magnopere alicujus pacem & conſolationem, alioquin abundantem, auferre, ſed condemnationem affert: *exempli gratia*, quidam ad miniſterium verbi vocantur, Paulus ait, neceſſe ſibi fuiſſe Evangelium annunciare, *Væ enim mihi eſt, ſi non evangelizavero.* Si neceſſarium ſit eſſe hodie prædicatores Evangelii, ſicut tunc erat, eadem neceſſitas quibuſdam magis quam aliis incumbit, hunc locum occupandi; quam neceſſitatatem, ut huic vel illi incumbere poteſt, Scriptura nec declarat, nec declarare poteſt. Si reſpondeatur, Miniſtri, ſive Paſtoris qualitates in Scripturis inveniri, quas mihi applicando dignoſcere poſſum, num tali officio aptus ſim: Reſpondeo, proprietates Epiſcopi ſeu Paſtoris, ſicut numerantur, & in Epiſt. ad Timoth. & ad Tit. tales ſunt, quæ inveniri poſſunt in privato Chriſtiano, imo quæ debent aliquâ ex parte unicuique vero Chriſtiano ineſſe; ita ut ex his nihilo certior factus ſim, licet ad officium aptus

 ſim,

ſim, non ſequitur me inde vocari. Sed præterea, quâ regulâ me aptum, iiſque proprietatibus imbutum novi? quomodo ſcio, quod ſim *irreprehenſibilis*, *ſobrius*, *prudens*, &c. Oportetne teſtimonium Spiritûs in conſcientiâ me de hoc certum facere? ſed dic, qualitates habeo, reverà vocatus ſum, quæ Scriptura docet me, num officium meum ſit in hoc vel illo loco prædicare, Galliæ an Angliæ, Belgii an Italiæ: num ſit mihi curæ fideles confirmare, an hæreticos revocare, an infideles convertere, huicne vel illi Eccleſiæ epiſtolas ſcribere? generales Scripturæ regulæ, quales ſunt diligenter munus obire, omnia ad Dei gloriam & Eccleſiæ utilitatem agere, mihi hac in re lumen non afferunt; nam res admodum differentes inter ſe poſſunt omnes eò tendere; mihi tamen magnopere nocere poteſt, hoc facere, dum illud facere deberem. Si Paulus, dum Jeruſalem, Deo jubente, peregrinatus eſt, ad Achaïam vel Macedoniam reverſus fuiſſet, dicens fore hoc miniſterium Deo magis acceptum ibi prædicare, Eccleſiaſque confirmare, quam Judææ carcere includi; num hoc Deo placuiſſet? Nullo modo, *obedientia præſtat ſacrificio*; non eſt ſimpliciter bene agendo, quod Deo placemus, ſed illud bonum agendo, ad quod nos evocat: unumquodque membrum locum ſuum in corpore habet, ut optimè declarat Apoſtolus in Epiſt. 1. ad Corinth. cap. xii. Si igitur pes exiſtens velim manûs officium exercere; ſeu, cum ſim manus, linguæ munere fungi; miniſterium meum non acceptum, ſeu utile, ſed noxium corpori foret, & dum auxiliari viderer, ſchiſma facerem; illud, quod alteri poſſet eſſe bonum, mihi peccatum eſſe poteſt: Sicut enim hujus ſeculi Domini volunt ſervos ſuos obedientes, ſecundum bene placitum habere, non ſolum cæcè faciendo, quod ſervo ad domini utilitatem videri poſſit; interea forſan accidere poteſt, ut & in agro & in domo negotia habeat; ſervus ille, qui non novit Domini voluntatem, ſed ſolum utilitatem ejus (ut ipſe opinatur) reſpicit, in

domo

domo verſatur, dum vult Dominus eum in agro laborare; num ille ſervus reprehenſione non erit dignus, Domini voluntatem non advertens? Et quis hujus mundi Dominus ita inſolicitus, & ſuarum rerum oblitus eſt, qui, plures habens ſervos, ſuum cuique munus non aſſignat; non autem relinquit illos, ut ſinguli agant quod ſibi ad domini utilitatem videtur, ubi certe confuſio & ruina oriretur, dum incertis ſcrupulis & hæſitationibus agerentur. Num igitur illud Chriſto in Eccleſiam gubernando adſcribere audemus, quod in hominibus jure merito ſtultitiæ & imprudentiæ argui poteſt? Hanc diſtinctionem optimè oſtendit Apoſtolus in Epiſt. ad Rom. cap. xii. ver. 6. *habentes autem donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis, differentes: ſive prophetiam, ſecundum rationem fidei: ſive miniſterium, in miniſtrando: ſive qui docet, in doctrina: qui exhortatur, in exhortando.* quæ me igitur regula Scripturæ docet, quod exhortationem potius, quam prophetiam ſequar, aut miniſterium magis, quam doctrinam? reverà nulla. Multa hujuſmodi occurrunt in vitâ Chriſtiani: Sed quod præ cæteris omnibus præſtat illum ſcire, nempè an ſit realiter in fide, & hæres ſalutis, de hoc Scriptura nullam dat certitudinem, nec regula eſſe poteſt. Quod illa ſcientia ſit & expetibilis, & quam conſolabunda, omnes unâ voce fatentur, præterquam præcisè mandatur, 2 Cor. xiii. 5. *voſmetipſos tentate ſi eſtis in fide; ipſi vos probate: an non cognoſcitis voſmetipſos, quia Chriſtus Jeſus in vobis eſt, niſi forte reprobi eſtis.* Et 2 Pet. i. ver. 10. *quapropter, fratres, magis ſtudete firmam veſtram vocationem & electionem facere, &c.* Quænam me nunc Scripturæ regula certum facere poteſt, quod fidem habeam, vel quod electio mea firma ſit? ſi dicatur conferendo Scripturæ notas veræ fidei cum meâ: quocum hanc obſervationem faciam, quis mihi præſtabit, quod non hallucinatus ſim? Scriptura non poteſt, hæc enim ſub lite eſt: ſi meum ipſius cor, quàm improprius judex in ſuâ causâ, præſertim ſi

adhuc non renovatum ſit? Aitne Scriptura quod *fraudulentum eſt ſuper omnia & mortiferum?* In Scripturis promiſſiones invenio, minas obſervo; ſed quis me docet, illas, non has ad me pertinere? Scriptura dat harum meram declarationem, applicationem nullam facit, ita ut aſſumptio ſemper à me ipſo deducta ſit: *exempli gratia*, hanc propoſitionem in Scripturâ reperio, *quicunque credit, ſalvabitur*, ex qua hanc aſſumptionem deduco, *ſed ego Robertus credo. Ergo ſalvabor.* Minor in Scripturâ non invenitur, ſic concluſio eſt humana conjectura, non divina propoſitio; ita ut fides mea non ſuper propoſitionem Scripturæ ædificetur, ſed ſuper humanum principium, de quo, niſi aliunde certus ſim, Scriptura nihil certi affirmat. Sed, ſi ultra hoc argumentum novo ex Scripturâ medio proſequar, eadem difficultas recurret; *Qui habet certa & indubia veræ fidei ſigna, ille veram habet fidem. Sed ego hæc Signa habeo, ideo veram fidem habeo.* Nam aſſumptio ex meâ deductione eſt, non in Scripturâ reperitur, & per conſequens concluſio ejuſdem naturæ eſt: nam illa ſemper ſequitur imbecilliorem propoſitionem; hoc ita pungens eſt, ut meliores proteſtantes, qui hanc certitudinem neceſſariam eſſe affirmant, ad internum Spiritûs teſtimonium recurrere cogantur, ut ex *Calvini* verbis, priore theſi citatis, manifeſtè apparet: ac, ut non altius inquiram inter ſcripta primitivorum Proteſtantium, ipſa Confeſſio Weſtmonaſterienſis affirmat cap. 18. §. 2. *Hæc certitudo non eſt perſuaſio merè conjecturalis, & probabilis, innixa ſpe fallaci, verum infallibilis quædam fidei certitudo, fundamentum habens divinam promiſſionem ſalutis; gratiarum, quibus promiſſiones illæ fiunt, internam evidentiam; teſtimonium denique Spiritûs adoptionis, unà cum ſpiritibus noſtris teſtificantis nos eſſe filios Dei, qui quidem ſpiritus eſt arrhabo hæreditatis noſtræ, quo in diem redemptionis ſigillamur.* Denique ipſa Scriptura, quæ hanc nobis certitudinem tantopere commendat, nullibi affirmat ipſam

eſſe

esse hac in re regulam sufficientem, sed & semper adscribit Spiritui, sicut ad Rom. viii. 16. *Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei,* 1 Joh. iv. 13. *In hoc cognoscimus, quoniam de Spiritu suo dedit nobis.* ibidem cap. v. ver. 6. *& Spiritus est qui testificatur, quoniam Spiritus est veritas.*

IV. Illud non potest esse principalis, adæquata, nec sola regula, quod non universaliter singulos attingit, quibus necesse est ad effectum necessarium producendum: Sed deinceps (innocenti aliquo defectu, seu naturali quadam, sed innoxia tamen, & irreprehensibili imperfectione) multi, qui in visibilis Ecclesiæ gremio sunt, & qui non solum sine absurditate, sed cum magnâ probabilitate ex electis numerari possunt, necessariò excluduntur, vel omninò, vel saltem ab immediato ejus usu: sed ita sæpissimè accidit de Scripturis, ut in conditione surdorum, infantium, & idiotarum, qui nullo modo Scripturarum beneficium habere possunt; affirmabimusne igitur, quod absque ullâ regulâ quoad Deum sint, vel quod omnes damnantur? sicut talis opinio ex se absurdissima est, & ad justitiam, nec non misericordiam divinam inconsistens, ita, quibus rationibus confirmari possit, prorsus ignoro: si autem horum aliquos sub novo fœdere esse supponere possumus, ut omnes (sicut opinor) fateri volunt non absurdum esse, carere regulâ non possunt, cum expresse affirmetur; *& erunt omnes edocti à Deo,* Joh. vi. 45. *& omnes scient me à majore usque ad minorem,* Heb. viii. 11. Sed fac, hæc difficultas soluta sit: quot illiterati, & tamen pii homines sunt in Ecclesiâ, qui literam ne vel in vulgari lingua legere possunt? quæ imperfectio, licet quidem non commendanda, nescio an peccatum sit. hi nullam immediatam regulæ notitiam habere possunt, necesse est fidem ex aliorum lecturâ & dictis pendere, ubi unius verbi vel sententiæ mutatio, additio, aut omissio, fundamentum pauperibus auditoribus periculosi

 erroris

erroris eſſe poteſt, quo vel in iniquitate aliquâ ignorantes manere, vel mendacio confidenter credere poſſunt; *exempli gratia.* Pontificii, in Catechiſmis ſuis, & publicis plebis inſtructionibus, audacter ſecundum mandatum abſtulerunt, quod uſui & adorationi imaginum nimis adverſari videatur, cum plerique ex iſtis populis, quos in hoc errore talis omiſſio fovet, ſi non ſub ſimplice impoſſibilitate, tamen ſub magnâ difficultate ſunt, habendi opportunitatem hanc fraudem cognoſcendi: ſed fac, omnes poſſint legere Scripturas vulgari linguâ: ubi unus ex millibus invenitur, qui talem originalium linguarum ſcientiam, quibus ſcriptæ ſunt, habet, ut immediato legendi beneficio fruatur? horum igitur omnium fidem ex interpretum honeſtate pendere oportet, quæ quam incertum ſit fidei fundamentum, multæ correctiones, & emendationes variæ, quotidianæ, & novæ tranſlationes etiam inter Proteſtantes, quarum ultimæ ſemper priores defectuum & errorum increpant & accuſant, ſatis declarant. Et quod poſtrema in Britannicam linguam interpretatio correctione egeat (ut, ſi hoc loco proprium eſſet, facile probarem) docti complures fatentur. Et denique vix minor difficultas occurrit etiam eis, qui in ipſis originalibus linguis edocti ſunt, quorum fides ſaltem obliquè pendet ex honeſtate tranſcriptorum (cum primos codices omnes fateantur jam dudum periiſſe.) De quibus tranſcriptoribus Hieronymus etiam ſuo tempore conqueritur, * dicens, *quod ſcribunt, non quod inveniunt, ſed quod intelligunt.* Et Epiphanius ait, † *in bonis & correctis exemplaribus Lucæ ſcriptum fuiſſe, quod Chriſtus lachrymatus ſit, eumque locum, ab Irenæo allegatum, Catholicos autem deleviſſe, timentes, ne hæretici abuſi fuiſſent.* Ex Marco etiam alii patres integros aliquos verſus, Manichæorum cauſa, ſublatos affirmant. Sed præterea, variæ lectiones Hebræi characteris ratione puncto-

* *Hier. Ep.* 28. *ad Lucin. pag.* 247. † *Epiphan. in Anchor. Tom.* 2. *oper.*

punctorum, quæ quidam ipsis primis scriptis coæva, alii inventionem diu post excogitatam volunt; discordia aliquorum testimoniorum quæ citavit Christus & Apostoli, cum iis locis in veteri Testamento, ad quæ referuntur: magna controversia inter patres, quorum aliqui plurimùm approbabant interpretationem Græcam Septuaginta, in dubium revocantes codices Hebræos, quasi scilicet à Judæis pluribus locis corruptos & vitiatos: Alii vero, sed præsertim Hieronymus magnopere exaltans Hebræum codicem, & non solum rejiciens, sed deridens Septuaginta historiam tanquam fabulosam, quâ tamen Septuaginta interpretatione primitiva Ecclesia præsertim usa est: & historiam illam aliqui Patres integris centuriis ante illum viventes affirmabant esse certissimam. Etiam variæ lectiones codicum græcorum; & magnæ controversiæ inter antiquos patres (quibus erat longè certior, quam habere possumus nunc, cognoscendi opportunitas) de libris admittendis, vel rejiciendis, ut hactenus observavimus. Ea, inquam, omnia & alia plurima, quæ dici poterunt, doctorum animos infinitis dubitationibus, hæsitationibus, & inextricabilibus difficultatibus agitant. Ex quibus bene concludere possumus, quod Jesus Christus, qui semper *liberis suis adesse promisit, & in omnem veritatem eos inducere, & contra omnes adversarii machinationes defendere, & præservare, & super firmissimam petram fidem eorum stabilire*, eos præcipuè ducendos non reliquerit regulâ tantis hæsitationibus & dubitationibus obviâ; Ideò dedit illis Spiritum suum pro principali & præcipuo ductore, quem nec tempus exedere, nec transcriptores, vel interpretes corrumpere possunt: neque ullus adeo illiteratus, surdus, aut tam remoto loco positus est, quem non attingat, & recte instruat; cujus etiam Spiritûs evidentia & revelatio ea sola est, quâ difficultatibus illis, quæ de Scripturis occurrunt, liberamur: cujus rei experientiam indubitatam ipse vidi, testisque sum, quæ mihi, admirandi divinum erga liberos suos amorem,

rem, his ultimis diebus uberrima occasio fuit. Novi enim ex amicis meis aliquos, qui eandem mecum veritatem profitentur, & qui divinâ veritatis scientiâ, sicut intus & immediatè revelatione Spiritûs, & verâ vivacique experientiâ abundè edocti fuerunt, qui non solum Græcæ & Hebraicæ linguæ prorsus ignari sunt, sed qui etiam vulgarem linguam legere non valent, quos cum adversarii presserunt quibusdam testimoniis ex Britannicâ interpretatione Scripturæ, quæ cum manifestatione veritatis in cordibus suis discordantia senserunt, audacter responderunt, Spiritum Dei nunquam ita locutum esse, sed corruptionem aliquam esse: non enim crediderunt Prophetarum vel Apostolorum dicta illa esse; quæ cum ego diligentius eorum causâ investigârim, reverà esse interpretum errorem vel corruptionem inveni, qui, sicut plerisque interpretationibus fit, non tam simplicem & nudam verborum significationem nobis dant, quam quæ magis eorum opinioni aptissima videtur; & hoc mihi visum est Augustini verbis non dissimile esse, qui, postquam dixerit * *solis eis Scripturarum libris, qui jam canonici appellantur, illum honorem deferre, ut credat authores eorum in scribendo non errâsse*, addit, *ac si aliquid in eis (viz. canonicis) offendero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud, quàm vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assequutum esse quod dictum sit, vel me minime intellexisse non ambigam.* Ita præsupponit posse & in transcriptione & interpretatione errores esse.

V. Si *quis igitur me interroget, num hoc modo Scripturas incertas reddere consilium sit?* Absit: Thesis ipsa declarat quanti eas habeam; & semel concesso Spiritui (a quo provenere) primo loco, quem & illi ipsæ Scripturæ deferunt; illis secundum locum libenter concedo, nihil detrahens de eo, quod ipsæ sibi assumant: quod Paulus Apostolus duobus

* *Epist. ad Hieron. quæ est* 19. *Tom.* 2. *fol.* 14.

duobus præcipue locis declarat: ſcilicet Rom. xv. 4. *Quæcunque enim ſcripta ſunt, ad noſtram eruditionem ſcripta ſunt, ut per patientiam & conſolationem Scripturarum Spem habeamus*; & 2 Timoth. iii. 15, 16, 17. *Sacras literas noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem per fidem, quæ eſt in Chriſto Jeſu: omnis Scriptura, divinitus inſpirata, utilis eſt ad docendum, ad corripiendum, ad erudiendum in juſtitiâ, ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus.* Nam licet Deus præcipue & principaliter ducat nos per Spiritum, aliquando tamen tranſmittit conſolationem nobis per filios ſuos, quos ſuſcitat, & quibus inſpirat loqui, & ſcribere verba tempore opportuno, quibus inſtrumenta facti ſunt ſancti in manu Domini ad ſe invicem confirmandos, & animandos; eoque tendunt ad perfectos faciendos, & ad ſalutem inſtruendam; ac, qui Spiritu aguntur, negligere non poſſunt, ſed quaſi naturaliter amant, & mirè delectantur iis verbis vel ſcriptis, quæ ab eodem Spiritu in alio procedunt; quia emanationes illæ cæleſtis vitæ tendunt ad vivificandum Animum, ſi aliquando nimiâ triſtitiâ vel fatigatione obruitur. Ipſe Petrus declarat hunc fuiſſe ſibi ſcribendi finem, in Epiſt. 2. cap. i. ver. 12. *Quapropter non negligam vos de iſtis ſemper commonefacere, quamvis peritos & ſtabilitos in præſente veritate; juſtum autem duco, quamdiu ſum in hoc tabernaculo, expergefacere vos per ſubmonitionem.* Et nihil magis expreſsè dicitur, quàm quod, qui ſub novo fœdere ſunt, non neceſſe habent, ut quiſpiam illos doceret; fructus tamen Chriſti aſcenſionis fuit doctores & paſtores mittere ad conſummationem Sanctorum: ſic idem opus Scripturis attributum eſt, quod doctoribus & paſtoribus illis, nempè, ut his homo Dei perfectus ſit ad conſummationem ſanctorum. Sicut igitur ſub novo fœdere paſtores & inſtructores inſtructioni Spiritûs non antehabendi, ſed poſtponendi ſunt; nec dantur nobis, ut nos illo privilegio Spiritûs, quod Chriſtus ſuo ſanguine nobis obtinuit, ſpolient;

ſpolient; ita nec Scriptura Spiritûs inſtructionibus anteponenda eſt, nec nos illis ſpoliari oportet.

Secundo, Deus voluit, ut in iis conditiones & experientias veterum ſanctorum, quaſi in ſpeculo, videamus, ut, eorum ſtatum noſtro reſpondentem obſervando, magis inde confirmaremur, &, conſolatione roborati, ſpem auctam haberemus ejuſdem finis obtinendi; ut etiam, providentiam illos attendentem intuendo, &, quas obvias habebant, inſidias, & quomodo liberabantur, iis omnibus ad ſalutem inſtructi opportunè argueremur, & in juſtitiâ doceremur. Hoc magnum Scripturarum Opus eſt & erga nos uſus, ut in nobis impletas habeamus; ut Dei Spiritûs in illis ſignaturam cognoſcamus illâ internâ, quam habemus cum eodem Spiritu, communione & quaſi neceſſitudine: Prophetiæ etiam Scripturæ nobis conſolabundæ ſunt & perutiles, ut eodem Spiritu illuminati impletas illas obſervemus: nam in his omnibus obſervandum eſt, ſpiritualem ſolummodo hominem illis rectè uti poſſe: utiles ſunt, ut homo Dei perfectus ſit (non igitur eſt homo naturalis) & quæcunque ante ſcripta ſunt, ad noſtram eruditionem ſcripta ſunt; nos qui fideles, nos qui ſancti ſumus: de iis enim loquebatur Apoſtolus: nam quoad alios, Petrus apertè declarat, quod indocti & inſtabiles eis abutantur ad ſuam ipſorum perditionem: hi indocti fuerunt in divinâ, & cæleſti doctrinâ Spiritûs, non in humanâ & ſcholaſticâ, cujus bene præſumere poſſumus ipſum Petrum, Hominem piſcatorem, non fuiſſe edoctum; imo cum magnâ probabilitate affirmare poſſumus illum Logicæ Ariſtotelicæ prorſus fuiſſe ignarum, quam nunc & Pontificii & Proteſtantes, à ſimplicitate veritatis degenerantes, Theologiæ ancillam (ut loquuntur) faciunt, & neceſſariam volunt introductionem carnali, humano, & naturali ſuo miniſterio. Cujus generis homines, innumeris & obſcuris laboribus ethnica rudera immiſcentes Scripturæ, hodie tam inutiles plebi redduntur.

duntur. De quo ſi Hieronymus ſuo tempore conqueritur, jam à mille & ducentis Annis, * dicens, *quod pleriſque nimium diſertis accidere ſolet, ut magis ſit intelligentiæ difficultas in eorum explanationibus, quam in iis, quæ explanare conantur :* Quid nunc dicere poſſumus, cum tot acervi commentariorum, ſeculis longè corruptioribus, additi ſint ?

VI. Hactenus quo reſpectu ſacræ Scripturæ ſint utiles & neceſſariæ Eccleſiæ Dei, nempè, ut ducente & juvante Spiritu iis utatur, oſtendimus ; ideoq; ſecundaria regula exiſtimari poſſunt. Sed præterea, quia unanimiter (excluſis quæ Apocryphæ dicuntur) ab omnibus Chriſtianis recipiuntur, & dictante Spiritu ſcriptæ habentur, & ſi qui errores, injuriâ temporis, irrepſerint, parvi ſunt, præſertim in rebus ſubſtantialibus, ita ſaltem, ut teſtimonium amplum & ſufficiens omnibus Chriſtianæ Religionis eſſentialibus relictum ſit, exiſtimamus eas eſſe aptiſſimum externum inter Chriſtianos controverſiarum judicem, ita ut, quæcunque doctrina iis contraria ſit, jure merito negari poſſit, & quaſi hæreſis rejici : Et pro noſtrâ parte & Doctrinas & mores noſtros earum examinationi libentiſſime concedimus ; quod nunquam nec recuſavimus, nec recuſabimus in omnibus cum adverſariis controverſiis eſſe judicem, & amuſſim : volumus etiam ex animo, hoc tanquam poſitivum, & certum principium admittatur ; ut, quodcunque quis, prædicans ſe Spiritu duci, contrarium Scripturis perpetrat, deluſio & machinatio diabolica exiſtimetur : nam non ideo Spiritu duci ambimus, ut in malo aliquo noſmetipſos defendamus ; cum & certè ſciamus, ut, ſicuti malum quodque Scripturis contradicit, *ita etiam primo loco Spiritui contrarium eſt, à quo Scripturæ provenerunt*, & cujus motiones ſibi invicem contradicere nunquam poſſunt, licet contradicere aliquando videantur cœco naturalis hominis intellectui, ſicut Paulus & Jacobus ſibi invicem contradicere apparent. Hucuſque oſtendimus, & quæ

* *Hieron. Epiſt.* 134. *ad Cypr. Tom.* 3.

& quæ credimus, & quæ non credimus de ſacris literis, quibus locum ſuum dediſſe ſperamus: ſed quia ii, qui neceſſariò volunt eas eſſe ſolam certiſſimam & principalem regulam, non carent Argumentis etiam ex Scripturâ (licet illa hoc ſibi nullibi vendicet) quibus doctrinam ſuam probare conantur, ea breviter ſubjiciam, iiſque objectionibus reſpondebo, priuſquam hujus theſis finem faciam.

VII. PRIMA objectio frequenter deducitur ex Eſaiâ cap. viii. ver. 20. *Ad legem & ad teſtimonium, ſi non dixerint juxta verbum hoc, quia non eſt eis aurora.* Hanc autem legem & teſtimonium volunt eſſe Scripturas: Ad quod reſpondeo, hoc eſt quæſtionem petere, & adhuc in dubio manet; quare enim hanc legem & teſtimonium non poſſimus internum vocare, neſcio: ſed fac, ſit externum, nec nobis adverſatur, nec illis magis favet; nam, ſine cauſæ noſtræ detrimento, confiteri poſſumus externam legem Judæis in Regulam ſpeciali aliquo modo datam, & magis principaliter, quam nobis; cum lex iis externa & literalis fuit; & (ſicuti hactenus probatum eſt) lex nobis, qui ſub novo fœdere ſumus, interna & ſpiritualis eſt; ideoque hoc Scripturæ teſtimonium nobis non ſolum non adverſatur, ſed & multum favet: ſi enim Judæis præceptum fuit omnia ſecundum legem ſuam, quæ extra erat in lapideis tabulis & membranis, examinare; ſi volumus hoc nobis Prophetæ conſilium adaptare, neceſſe eſt adæquatum ſit diſpenſationi illi Evangelicæ, quâ nos nunc vivimus; unde fiet, quod oportet nos omnia primo loco examinare ſecundum verbum illud fidei nobis prædicatum, quod Apoſtolus in corde eſſe affirmat, & ſecundum legem illam, quam dedit nobis Deus, quam idem Apoſtolus expreſſè affirmat, & annunciat in corde eſſe inſitam. Denique, ſi ſecundum interpretationem Græcam Septuaginta hunc locum inſpiciamus, nihil, quod inde carpant, habebunt Adverſarii, nobis autem amplius favebit; illa enim ſolum

ſolum dicit legem, εἰς βοήθειαν in auxilium, datam eſſe, quod cum ſententiâ noſtrâ ſupra ſignificatâ optimè quadrat. Secunda objectio eſt ex Johan. v. 39. *Scrutamini Scripturas.* Reſpondeo, primò, quod Scripturas ſcrutari debeamus, non negatur; ſed, quod & per illas examinari parati ſumus, ſupra diximus. Quæſtio autem eſt, num principalis & ſola regula ſint: quod non ſolum hoc loco non probatur, ut & contrarium inde luculenter appareat; redarguit enim hîc Chriſtus Judæos pro nimiâ erga Scripturas veneratione, dum illum negligerent, qui Scripturis erat anteponendus, & de quo teſtabantur, ſicut declarant ſequentia verba, *quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere, & illæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me; & non vultis venire ad me, ut vitam habeatis:* unde apparet, quod, dum vitam æternam aſſequi putarent in Scripturis, negligebant Chriſtum adire, ut vitam haberent; quod optimè noſtro propoſito reſpondet, cum adverſarii hodiè magnificent Scripturas, exiſtimantes in illis vitam conſequi, dum ſcilicet illas principalem, & unicam regulam, & vitæ viam vocant, & interim adire recuſant Spiritum, de quo Scripturæ teſtantur, imo ſpiritualem & internam legem, quæ vitam communicare poteſt: illius igitur populi ignorantia nequaquam ex Scripturæ contemptu aut neglectu proveniebat, quam licet & ſcirent & exaltarent, teſtatur tamen Chriſtus in priore verſu, quod *vocem Patris nec audiverant, nec ſpeciem ejus viderant, nec verbum ejus manens in illis habebant, ideoque in filium non credebant.* Præterea, locus ille indicativè non ſecus ac imperativè ſumi poteſt; nam Græcum ἐρευνᾶτε utrumque ſignificat, quod *Paſor* indicativè interpretatur; quod etiam ſequente redargutione magis genuinum, & veriſimile videtur; ſic etiam opinatur Cyrillus.

VIII. Objectionem tertiam ex verbis deducunt Act. xvii. 11. *Hi autem erant nobiliores eorum, qui ſunt*

ſunt Theſſalonicæ, qui ſuſceperunt verbum cum omni aviditate, quotidiè ſcrutantes Scripturas, ſi hæc ita ſe haberent: hîc, inquiunt, laudantur Berœi, quod Scripturas ſcrutabantur. Reſpondeo, non inde ſequitur, quod Scripturæ ſint vel principalis, vel unica regula: nos enim laudamus & approbamus Scripturarum uſum, non inde ſequitur, quod regulam primariam, & unicam exiſtimemus. Secundò, obſervandum eſt hos fuiſſe Berœæ Judæos, quibus Scripturæ illæ, nempè Lex & Prophetæ, magis ſpecialiter fuerunt regula; & quæſtio erat, num partus, vita, opera, & paſſio Chriſti, prophetiis, de illo antecedentibus, reſponderent; ita aptiſſimum erat iis, ſcilicet Judæis, Apoſtoli doctrinam ſecundum Scripturas examinare; cum Scripturam impletam eam eſſe prædicarent. Dicitur tamen, primò, quod ſuſceperunt verbum cum aviditate; & ſecundò, ſcrutabantur Scripturas. Scripturæ enim ad convertendum non valuiſſent, niſi prius verbum Dei permanens in ſe habuiſſent, quo intellectus aperti ſunt & illuminati; non magis quam Scribæ, & Phariſæi, qui (ut in priore objectione obſervatum eſt) Scripturas ſcrutabantur, & magnificabant, & tamen in incredulitate permanebant, quia verbum in ſe permanens non habebant. Sed denique, ſi hæc Judæorum Berœenſium commendatio inferret ſcrutationem Scripturarum eſſe principalem, & unicam regulam ad Apoſtoli doctrinam examinandam, quid de Ethnicis ageretur? quomodo unquam reciperent fidem Chriſtianam, qui Scripturas nec cognoverunt nec crediderunt? In ejuſdem capitis fine videmus, quomodo Apoſtolus, Athenienſibus Evangelizans, aliâ methodo uſus eſt, *& ad aliquod de Deo in ſemetipſis adhortatus eſt, ut attrectarent eum:* non primò conatus eſt diſciplinare eos in Religionem Judaïcam, & in credulitatem Legis & Prophetarum, inde probaturus adventum Chriſti; nequaquam: brevius agebat. Sed certiſſimum eſt, primariam & unicam regulam non eſſe

differentem

differentem vel diſparem, unam Judæis, alteram Ethnicis, ſed univerſalis eſt, omnibuſque applicabilis; licet ſecundariæ & ſubordinatæ regulæ variæ eſſe poſſint, diverséque ad uſum eorum ſecundum neceſſitates & reſpectivas circumſtantias accommodatæ: Sic enim vidimus Apoſtolum apud Athenienſes uſum eſſe teſtimonio Poëtæ, quod exiſtimabat nonnihil apud illos valere: Et absque dubio talia teſtimonia, quorum Authores venerabantur, majoris ponderis apud illos fuere, quam omnia Moyſis vel Prophetarum dicta, quos nec cognoſcebant, nec æſtimabant. Sed quia Apoſtolus ad Athenienſes uſus eſt teſtimonio Poëtæ, num inde ſequitur, feciſſe illud principalem ſeu unicam regulam ad doctrinam ſuam examinandam? ſic nec ſequitur, licet uſus ſit Scripturis ad Judæos (quaſi principio jam ab eis credito) & commendaverit eos, quod ſecundum Scripturas doctrinam examinaverint, Scripturas ideo eſſe habendas primariam ſeu unicam Regulam.

IX. Ultima objectio, & quæ primo aſpectu graviſſima videtur, ſic ſe habet. *Si Scriptura non ſit adæquata, primaria, & unica regula, tunc non eſt completus canon, & ſi canon non ſit impletus, & etiam homines nunc immediatè ducantur & regulentur Spiritu, tunc addere poſſunt novas Scripturas cum antiquis authoritate æquandas, cum, quicunque addit, execrationi ſubjaceat, imo unuſquiſque novum Evangelium ad libitum introducere poteſt.* Quibus periculoſis conſequentiis hac objectione inſinuatis poſteriore præcedentis theſis parte amplè reſpondetur; & in eo, quod paulo antè diximus, libenter concedimus omnes pſeudorevelationes diſclamare, quæ Scripturis contrariæ ſunt. Sed ſi urgeatur, *non ſufficere has conſequentias negare, ſi naturaliter ex doctrinâ noſtrâ de immediatâ revelatione & de Scripturis ſequantur*: Reſpondeo, utraſque illas doctrinas veras & neceſſarias eſſe probavimus, etiam ſecundum ipſas Scripturas; qui igitur ex illis malas

Consequentias assumunt, quas non sequi ostendimus, non solum nos accusant, sed Christum & Apostolos, qui eas prædicabant. Secundò, tales consequentias omnino rescidimus in hac thesi, quâ affirmavimus Scripturas dare amplum, & copiosum præcipuis Christianæ fidei doctrinis testimonium: Nam firmè credimus nullum aliud Evangelium esse prædicandum, nisi illud, quod hactenus traditum est ab Apostolis, ideoque illis verbis libenter subscribimus, *quicunque aliud prædicat Evangelium, quam quod hactenus prædicatum est ab Apostolis, & in Scripturis declaratum, sit Anathema.* Ita distinguimus inter *revelationem novi Evangelii, & novam revelationem boni antiqui Evangelii,* hanc affirmamus, illam vero negamus; nam certo credimus *aliud fundamentum neminem ponere posse, nisi quod hactenus positum est.* Quod autem talis revelatio necessaria sit, hactenus probatum est, & hæc distinctio satis contra illius objectionis periculum nos propugnat. Quod vero Scriptura sit canon completus, nullam ita credendi necessitatem video; & si illi, qui Scripturam unicam regulam affirmant suæ doctrinæ, animadvertant, oportet mecum ita sentiant, cum simpliciter impossibile sit canonem per Scripturam probare: in quo enim Scripturarum libro inveniri potest illos & solummodò illos libros esse canonicos, ut omnes hoc fateri cogantur? Quomodo igitur hoc argumentum evitare possunt? Quod Scripturâ non potest probari, illud non est necessarius fidei articulus: Sed Canon Scripturæ, videlicet quod sint præcisè tot libri, nec plures, nec pauciores, non potest probari Scripturâ: Ergo non est necessarius fidei articulus. Si prætendant admissionem aliorum librorum nunc scribendorum, novorum dogmatum introductionem inferre, hanc consequentiam nego; nam præcipuæ & fundamentales doctrinæ Christianæ Religionis decimâ parte Scripturarum, ne dicam centesimâ, continentur, non tamen inde sequitur cæteras omnes frivolas, & inutiles

inutiles esse, vel à Spiritu non dictatas; si tamen ita Deo placeret aliquos ex iis libris, qui temporis injuriâ perditi sunt, & quorum ipsa Scriptura meminit, sicut *prophetiam Enoch*, *librum Nathanis*, vel *tertiam Pauli ad Corinth. Epistolam*, ad manus nostras adducere, quare illos non possimus recipere, & reliquis annumerare, haud video; hoc solum mihi displicet, quod affirment Scripturam esse unicam, & primariam regulam, & interim magnum fidei articulum illud prædicant, de quo Scriptura nihil certi affirmare potest; *exempli gratia*, quomodo potest Protestans alicui neganti Jacobi Epistolam esse canonicam, per Scripturam probare? Primò, si affirmet, quia cæteris non contradicit (nam nulla illius mentio fit in cæteris) fortasè hic putat, quod Paulo contradicit in doctrinâ de fide & operibus: sed, si illud conceditur, non minus sequeretur, quam quod omnis Scriptura humana, Scripturis Canonicis non contradicens, in canonem referenda erat, & sic in majorem longè absurditatem incidunt, quam nobis imponere conabantur: nam hoc modo unusquisque suæ sectæ scripta cum sacris literis æqualia faceret. Non dubito, quin hi confessionem fidei suæ Scripturis non contradicere autument; num inde sequitur, quod cum Bibliis simul appingi debeat? & tamen non videtur possibile, secundum horum principia, alio modo, Epistolam Jacobi esse canonicam, probare. Ad hanc igitur angustiam necessariò res deducta est, vel affirmare, quod novimus eam esse authenticam eodem Spiritûs testimonio in cordibus nostris, quo scripta erat; vel Romam reverti, dicendo, traditione novimus Ecclesiam eam in Canonem retulisse, & Ecclesiam infallibilem esse; medium, si quis possit, inveniat: Ex hac igitur objectione argumentum ad hominem invincibile nostro proposito deducam. *Illud, quod me certum facere non potest de articulo fidei creditu necessario, non est primaria, adæquata, & unica fidei regula: Sed Scriptura ita me certum*

facere non poteſt: Ergo. Aſſumptionem probo. *Illud, quod me certum facere non poteſt de canone Scripturæ, de articulo fidei creditu neceſſario me certum facere non poteſt: Sed de hoc Scriptura me certum facere non poteſt, Ergo.* Et denique quod ad verba Apocal. cap. xxii. ver. 18. *Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto.* Velim demonſtrent mihi, quod aliò referantur hæc verba, quam ad ſingularem illam Prophetiam; non dicit, nunc Canon Scripturæ perfectus eſt; neminem ampliùs ab eodem Spiritu ſcribere oportet. Nonne omnes fatentur poſtea fuiſſe Prophetias, & veros Prophetas? Pontificii non negant; & annon affirmant Proteſtantes Johannem Huſſum prophetâſſe de Reformatione futurâ, num ideo execrandus fuit, vel peccavit? multa alia exempla, quæ ipſi fatentur, producere poſſem: ſed præterea, idem longè antea præceptum eſt, Prov. xxx. 6. *Ne adjicito ad verba ejus, ut non corripiat te, neve mendax eſto.* Quot tamen poſtea Prophetarum libri ſcripti ſunt? Idem etiam à Moyſe dictum eſt, Deut. iv. 2. *Ne addite ad verbum illud, quod ego præcipio vobis, neque detrahite de eo.* Porrò, licet hoc Apocalypſeos extra ſingularem illam Prophetiam extendatur, illud tamen intelligi non poteſt, niſi de novo Evangelio, vel novis doctrinis prioribus contrariis, vel de humano ſpiritu arcendo, quò minus ſua verba humana cum divinis conjungat; & non de novâ, ſeu magis copioſâ antiquorum dogmatum revelatione, ut ſupra diximus.

THESIS QUARTA.

Tota Poſteritas Adamica, ſive gens humana, cum Judæi, tum Ethnici, quoad primum Adam ſeu Hominem terreſtrem, lapſa, degenerata, & mortua eſt, deprivata ſenſu vel tactu interni hujus teſtimonii & Seminis Dei, & ſubjecta eſt potentiæ naturæ, & Semini Satanæ, quod ille ſevit in cordibus hominum, *dum*

dum in naturali & corrupto ſtatu permanent: unde fit, quod non ſolum dicta & facta, ſed & omnes imaginationes eorum malæ ſint perpetuò in conſpectu Dei, utpote à depravato hoc & maligno ſemine provenientes. Homo igitur, quatenus in hoc ſtatu ſubſiſtit, nihil rectè poteſt cognoſcere, imò, & cogitationes & conceptus ejus de Deo, rebuſque divinis, donec à pravo illo ſemine disjunctus, divinoque lumini adjunctus ſit, & ipſi, & aliis omnibus, omnino inutiles ſunt. Hinc rejiciuntur errores Socinianorum & Pelagianorum, qui lumen naturale *exaltant; nec non Pontificiorum, ac complurium Proteſtantium, qui affirmant poſſe hominem abſque verâ Dei gratiâ eſſe Evangelii miniſtrum, & animabus prodeſſe. Non tamen hoc ſemen infantibus imputatur, niſi quando actualiter ei ſeſe peccando conjungant:* Nam ii ſunt naturâ filii iræ; qui ambulant ſecundum principem aëris, & ſpiritum agentem in hominibus contumacibus, qui converſantur in Cupiditatibus carnis, facientes quæ carni ac cogitationibus libent. *Eph.* ii.

I. HACTENUS de obtinendâ verâ Dei cognitione diximus, item cujus uſûs & miniſterii ſacræ literæ ſunt. Nunc ad examinationem ſtatûs & conditionis Hominis venimus, ut in lapſu ſtat, quæ ſit ejus capacitas & vis, & quantum progreſſum ex ſe in rebus Dei facere valeat. De hoc paululum egimus in initio theſis ſecundæ; ſed hujus rei copioſa & perfecta diſcurſio ac ſcientia multum prodeſt: nam ex ejus ignorantiâ, & altercationibus quæ de illâ provenerunt, magni & periculoſi errores ab utrâque parte exorti ſunt; dum quidam tantoperè lumen naturale exaltant, & facultates naturalis hominis, ut eum capacem ex ſe, virtute internæ voluntatis, luminis, ſeu vis ad naturam ſuam pertinentis, bonum aſſequi, & realiter cælum verſus progredi velint. Ex his olim fuere Pelagiani, & Semipelagiani; & hodiè So-

 ciniani,

cinjani, & multi inter Pontificios. Quidam autem in alterum extremum ita recedunt (quibus Augustinus, declinante jam ætate, zelo contra Pelagium agitatus, viam primus omnium ex antiquis aperuit) ut non solum fateantur homines ex se ad benè agendum ineptos, & ad malum proclives; sed & affirment, quod homo, dum adhuc in utero matris est, & antequam peccatum ullum actuale perpetrat, reatûs & peccati criminis verè noxius sit, quo æternam mortem meretur: cujus causâ non horrescunt affirmare innumeros infantes sempiternè damnari, & perpetuò inferni tormentis cruciari. Ideo Deus veritatis, cum jam demum veritatem suam revelavit, bonam illam & æquam viam, suo Spiritu docuit nos utrumque extremum fugere; quod nobis nunc tractandum thesis nostra proponit. Et primò quidem, qualis sit status hominis in lapsu, & quantopere incapax sit ad res divinas operandas. Secundò, quòd Deus hoc malum infantibus non imputat, donec se illi actualiter peccando conjungant, ut sic, veritatem confirmando, errores ex utrâque parte enerventur. Quod ad tertium attinet, illud, thesibus inclusum de pastoribus gratiâ carentibus, ad decimam thesin referetur, ubi magis particulariter tractatur.

II. Quod ad primum, curiosas illas notiones, quas plerique docent, de statu Adæ ante lapsum, prætereo; in hoc omnes consentiunt, quod lapsu magnam fœlicitatem amiserit, non solùm in iis quæ ad externum hominem spectant, sed etiam respectu propinquæ illius, quam cum Deo habebat, communionis; hoc detrimentum in præcepto illi significatum fuit, *quo die comederis ex eo, utique morieris.* Gen. ii. 17. Hæc mors non fuit externa, seu dissolutio exterioris hominis; nam quoad hanc non mortuus est, nisi multos post annos. Ita oportet esse mortem, quoad spiritualem vitam & communionem cum Deo. Hujus lapsûs consequentia, præterquam quod referat ad terræ fructum, etiam

exprimitur

exprimitur cap. iii. ver. 24. *expulit ipsum hominem, statuitque à parte anteriore Hedenis Cherubinos, & mucronem gladii sese vibrantis, ad custodiendum viam arboris vitæ.* Qualemcunque nunc literalem significationem hæc verba habeant, huic paradiso mysticam significationem attribuere sine injuriâ possumus, & realiter nominare Spiritualem illam communionem, & communicationem, quam Sancti cum Deo obtinent per Jesum Christum, cui soli Cherubini illi cedunt, ut & unicuique, qui intrat per illum, qui se *ostium* vocat. Sic licet nihil Adæ peccati hominibus imputemus, donec suum faciunt, talibus inobedientiæ actibus; ita nec concipere possumus, quod homo, qui ex Adamo naturaliter oriundus est, bonum aliquod in naturâ suâ habeat, ad illam pertinens, quod ille non habuit, ex quo derivatur. Si igitur affirmare possimus, quod ille in naturâ suâ, ad eam pertinentem, retinuerit nullam voluntatem, nec lumen capax ex se spiritualia manifestandi; ita nec posteritas ejus: quodcunque enim bonum homo agit in naturâ suâ, ex ipso minimè procedit, sed ex semine divino in illo, quo nova visitatio vitæ est, ut ex naturali statu redimatur. Licet igitur sit in illo, non ex illo est; & hoc Deus ipse testatus est, dicens, Gen. vi. 5. *Et vidit Jehova, omne figmentum, ac cogitationes cordis ejus, tantummodo malum esse omni tempore.* Quæ verba quàm maximè positiva sunt, & comprehensiva; observa emphasin, omne figmentum, id est, cogitationes cordis ejus, ubi nulla exceptio admitti potest; nullum figmentum, nulla cogitatio excipitur. Secundò, *tantummodo malum omni tempore*, non est aliquando malum omni tempore, nec tantummodo malum aliquo tempore, sed & tantummodo malum, & omni tempore malum: quo certè omne bonum excluditur, ut efectus proprius & naturalis humani cordis; quod enim tantummodo malum est, & omni tempore, ex naturâ suâ, vel ex se, nullum bonum proferre potest; hoc etiam

Dominus paulò poſt exprimit cap. viii. ver. 21. *quamvis ſigmentum cordis hominis malum ab adoleſcentiâ*, quo, quàm naturale & inſitum illi ſit, apparet: ex quibus ſic argumentor.

Si cogitationes cordis humani non ſolum tantummodo malæ ſunt, ſed & omni tempore malæ, tunc ut à corde ſuo proveniunt, nec aliquantulum bonæ ſunt, nec aliquo tempore: Sed prius eſt verum: Ergo & poſterius.

Et iterum. Si cogitationes hominis ſunt omnes & omni tempore malæ; tunc inutiles & prorſus inefficaces ſunt in rebus Dei: ſed prius eſt verum: Ergo & poſterius.

Secundo, hoc etiam luculenter apparet ex illo Prophetæ Jeremiæ xvii. 9. *Fraudulentum cor ipſum ſupra omnia, & mortiferum eſt:* quis enim, cum aliquâ rationis ſpecie, autumare poteſt, tale cor ex ſe habere poteſtatem, aut aptitudinem, vel aptum eſſe hominem ad juſtitiam perducendi, cui ipſum ex naturâ ſuâ tam oppoſitum eſt? Hoc non minus rationi contrarium eſt, quàm in naturâ impoſſibile, quod lapis ex ſuâ naturâ, & proprio motu in aërem evolet, & aſcendat: nam ſicut lapis ex naturâ ſuâ ad imum inclinat, & ad centrum proclivis deſcendit; ſic cor hominis naturaliter pronum & proclive eſt ad malum. Ex quibus ſic etiam argumentor.

Quod fraudulentum ſupra omnia & mortiferum eſt, hoc nec aptum eſt, nec potens hominem gubernare in rebus bonis & honeſtis: Sed cor hominis tale eſt. Ergo. Paulus autem Apoſtolus, in Epiſt. ad Rom. cap. iii. ver. 10. ſtatum hominis in lapſu copioſè, ſicut ex Pſalm. extraxerat, deſcribit: *Quia non eſt juſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens Deum; omnes declinârunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum: ſepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſè agebant, venenum aſpidum ſub labiis eorum, quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt. Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem, contritio & infelici-*

tas

tas in viis eorum, non eſt timor Dei ante oculos eorum. Quid magis poſitivum dici poteſt? Videtur miræ curæ fuiſſe, ne quid boni naturali homini adſcriberetur. Oſtendit, quomodo pollutus eſt in viis ejus omnibus; quomodo expers juſtitiæ, intelligentiæ, & ſcientiæ Dei; quomodo declinârit, & denique inutilis factus ſit: quo nihil copioſius ad noſtram ſententiam confirmandam dici poteſt: nam ſi hic ſit ſtatus naturalis hominis, ſeu ut ſtat in lapſu & corruptâ naturâ, oportet confiteamur, quod, dum hoc modo ſtat, omninò incapax ſit ad cælum progredi. Si objiciatur, *non hoc loco dici de ſtatu hominis (in lapſu) in genere, ſed ſolummodo de quibuſdam individuis, vel ſaltem quod non comprehendat omnes.* Contextus contrarium demonſtrat in prioribus verſibus, ubi Apoſtolus ſeipſum & Judæos includit, ſicut in naturali ſtatu ſtetit. *Quid ergo? præcellimus eos? nequaquam: cauſati enim ſumus Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe, ſicut ſcriptum eſt*; & ſic procedit; unde apparet, quod de homine in genere loquitur. Objiciunt, quod idem Apoſtolus ait in ſecundo capite. ver. 14. ſcilicet, quod *gentes naturâ ea, quæ legis ſunt, faciant*, & ideo naturâ faciunt id, quod bonum & acceptum eſt in conſpectu Dei. Reſpondeo, hæc natura intelligi nec debet, nec poteſt, de *naturâ propriâ hominis*, quæ corrupta, & lapſa eſt; ſed de *naturâ ſpirituali*, quæ procedit à ſemine Dei in homine, ſicut novam viſitationem divini amoris recepit, & eâ vivificatur: quod manifeſtè apparet ex ſequentibus verbis, in quibus ait, *ii legem non habentes* (i. e. externam) *ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis.* Sed Scriptura teſtatur, opus legis, ſeu legem, in corde ſcriptam, partem eſſe, imò magnam partem diſpenſationis novi fœderis; & ideo nulla conſequentia, ſeu pars hominis naturæ eſſe poteſt. Secundò, ſi natura, hoc loco dicta, intelligi poterit de naturâ propriâ hominis, quam, ut homo eſt, habet, tunc neceſſariò contradiceret ſibi ipſi Apoſtolus, qui alibi affirmat,

affirmat naturalem hominem non percipere ea, quæ Dei ſunt, nec poſſe ea intelligere; nemo autem negabit legem Dei eſſe ex iis, quæ Dei ſunt, præſertim ut in corde ſcripta eſt. Apoſtolus cap. vii. ejuſdem ad Rom. Epiſtolæ ait, ver. 12. *quod lex ſit ſancta, juſta & bona*, & ver. 14. *quod lex ſit ſpiritualis, ſed ipſe carnalis.* Quo autem reſpectu dicendus eſt Apoſtolus carnalis, niſi quatenus in lapſu ſtetit non regeneratus? Quænam autem foret abſurditas, dicere hominem eſſe carnalem, non tamen ex naturâ ſuâ, cùm à naturâ ſuâ denominetur? Videmus Apoſtolum contradiſtinguere legem ſpiritualem à naturâ carnali & peccatrice hominis. Sicut Chriſtus ait de ſpinis non colligi uvas, nec de tribulis ficus; Matth. vii. 16. ita neque legis obedientia, quæ ſpiritualis, ſancta & juſta eſt, expectari poteſt à naturâ hominis, quæ corrupta & lapſa eſt, & degeneravit. Ita ut benè concludamus, naturam, cujus hoc loco meminit Apoſtolus, quâ gentes dicuntur facere ea, quæ legis ſunt, non eſſe communem hominum naturam, ſed ſpiritualem naturam, quæ ex opere ſpiritualis & juſtæ legis in corde ſcriptæ procedit: fateor eos, qui alterum extremum tenent, quando hoc teſtimonio à Socinianis & Pelagianis (ut etiam à noſtris, quando hoc teſtimonio oſtendimus, quomodo ex gentibus aliqui lumine Chriſti in corde ſalutem adepti ſint) premuntur, & ad anguſtias reducuntur, reſpondere, quaſdam reliquias cœleſtis imaginis in Adamo relictas eſſe. Sed cum hoc abſque probatione affirmatum ſit, ita & dictis ſuis alibi contradicit, quo etiam cauſam ſuam amittunt: nam ſi illis reliquiis juſtam Dei legem adimplere potuerint, vel Chriſti adventus non fuit neceſſarius, vel ſine illo homines ſalutem conſequi potuerunt; niſi dicant, quod adhuc peſſimum eſt, fuiſſe illos homines damnatos (licet legem adimpleverint) quòd illius ſingularis ſcientiæ (de Chriſto futuro) ignari fuerint, quam ſcientiam Deus ipſis impoſſibilem fecit. Sed de hoc poſtea.

III. Alio

III. Alio argumento hîc uti poſſem ex iſtis Apoſtoli verbis, 1 Cor. ii. quibus ita præcisè naturalem hominem excludit ab intelligentiâ rerum divinarum: ſed quoniam de illo loco locutus ſum initio theſis ſecundæ, repetere hîc nolo. Veruntamen quia Sociniani & alii, qui lumen naturalis hominis, ſeu naturale aliquod lumen in homine exaltant, contra hæc verba objiciunt, illud, antequam progrediar, removere ſtudebo. Aiunt verbum Græcum hoc loco eſſe ΨΥΧΙΚΟΣ, & ideo interpretari volunt animalem hominem, non naturalem: ex quo inferunt animalem ſolummodo hominem, non rationalem hoc loco excludi à percipiendo res divinas: quæ evaſio, non certando de verbo, facilè refutatur, nam nullo modo cum capitis illius ſcopo conſiſtit.

Nam primò, animalis vita nulla alia eſt, quam illa, quam homines cum cæteris animalibus viventibus communem habent: nam ſicut merus homo eſt, non aliter à brutis, quàm rationalitate, differt. Apoſtolus autem argumentum ſuum deducit præcedentibus verſibus, ab hac ſimilitudine, quod ſicut ea, quæ hominis ſunt, non cognoſcuntur niſi ſpiritu hominis, ita quæ Dei ſunt, non niſi Spiritu Dei noſcuntur. Sed puto hos mihi conceſſuros, quæ hominis ſunt non noſci ſolo animali ſpiritu, illo ſcilicet, quem cum brutis communem habet, ſed rationali: Sic oportet rationalitatem hoc loco intelligi. Præterea, ſubſumptio abundè demonſtrat, Apoſtolum nequaquam voluiſſe, quod hi commentantur; *ita & quæ Dei ſunt, nemo cognovit, niſi Spiritus Dei:* Secundum horum ſententiam dici oportuit, quæ Dei ſunt nemo cognovit animali ſpiritu, ſed rationali: ſpiritus autem hic Dei, non (abſque blaſphemiâ) rationalis hominis Spiritus, dicendus eſt, quum tam frequenter contradiſtinguantur: & rurſus, cum progreditur Apoſtolus, non ait, quia rationaliter examinantur, ſed quia ſpiritualiter examinantur.

Secundo, Apoſtolus per totum hoc caput demonſtrat, quomodo ſapientia hominis incapax ſit judex

in rebus Dei, earumque ignara. Nunc hos interrogo, num dicatur homo ſapiens ab animalitate, an à rationalitate? Si à rationalitate, tunc non ſolum animalis, ſed etiam homo rationalis, ut adhuc in naturali ſtatu permanet, ab Apoſtolo excluditur; quem etiam à Spirituali homine contradiſtinguit, *qui*, ver. 15. *omnia judicare dicitur*; hoc enim de nemine, utut rationali, dici poteſt; nam homines maximè rationales, ſi ita liceret eos haberi, quos Scriptura ſapientes vocat, quales olim Græci fuere, non ſolum eſſe poſſunt, ſed etiam ſæpiſſimè fuerunt regno cælorum inimiciſſimi: *quum & annunciatio Chriſti ſapientibus ſtultitia, & ſapientia hujus mundi apud Deum ſtultitia fuiſſe dicatur.* Num autem veriſimile ſit, ſapientes illos, qui Evangelium ſtultitiam exiſtimâſſe dicuntur, intelligendos, non ut rationales, ſed ſolum ut animales fuerunt; vel ſapientiam illam, quæ apud Deum ſtultitia eſſe dicitur, non de rationalitate, ſed tantum de animalitate intelligendam, quilibet homo rationalis, affectibus & paſſionibus depoſitis, judicare facilè poterit.

IV. Ad alteram jam partem venio, nempè, quod malum hoc & corruptum ſemen non ſit imputatum infantibus, donec actualiter ſeſe ei peccando conjungant. Cujus propoſitionis argumentum ipſâ theſi datum eſt ex Eph. cap. ii. *Nam ii ſunt naturâ filii iræ, qui ambulant ſecundum principem aëris, & ſpiritum agentem in hominibus contumacibus, &c.* Apoſtolus hoc loco malas actiones, non aliquid ad actum non reductum, pro argumento, quare filii iræ ſint, aſſignat: & hoc toti Evangelii ſcopo competit, quod neminem condemnet, nec minitetur, qui non actualiter peccaverit: revera, qui in peccato permanent, & ita parentum iniquitates homologant & ſequuntur, viſitabit Deus patrum iniquitates ſuper filios. Mirumne eſt igitur, quod opinionem ita abſurdam, adeò crudelem, nec non divinæ miſericordiæ & juſtitiæ contrariam foveant homines, de quâ Scripturæ omninò ſilent? Sed apparet, opinionem hanc initium

ſuum

suum trahere ex amore sui, quæ amara illa & acerba radix est, ex quâ omnes errores oriuntur: nam plerique Protestantium, qui hanc tenent opinionem, cùm habeant (ut opinantur) absolutum electionis decretum, quo & illi, & sui, ad vitam præordinati, salutem æternam nequaquam amittere possunt, non dubitant cæteros omnes, & senes & impuberes, ad infernum mittere. Nam, cum amor sui (qui semper, quod cupit, inclinat credere) spem illis præbeat, partes suas esse firmas, & extra periculum positas, minimè illis curæ est, cæteros omnes mortales, qui maxima longè pars sunt, in difficultatibus illis inextricabilibus derelinquere. Pontificii autem hac opinione, quasi artificio, utuntur ad augendam ecclesiæ suæ authoritatem, & sacramentorum venerationem; cùm peccatum hoc baptismo ablutum affirment: in hoc tamen magis misericordes videntur, quod inbaptizatos illos infantes, non ad infernum, sed ad limbum quendam relegent, de quo Scripturæ etiam, sicut de altero, omnino silent. Hæc igitur opinio non solum Scripturarum authoritate caret, sed expresso earum testimonio contraria est. Apostolus ad Rom. iv. 15. disertè affirmat, *ubi non est lex, ibi nec prævaricatio.* Et iterum, cap. v. ver. 13. *peccatum verò esse non putatur, non existente lege:* quibus duobus testimoniis nihil luculentius esse potest. Infantibus enim lex nulla est, siquidem legis omninò incapaces sunt: lex nullos apprehendit, nisi qui secundum aliquam mensuram plus minus rationis usum habent, quem infantes non habent. Ex dictis igitur sic argumentor. Peccatum non imputatur iis, quibus nulla est lex: Sed infantibus nulla est lex: Ergo peccatum infantibus non imputatur. Propositio sunt ipsius Apostoli verba: assumptio sic probatur; Qui sub physicâ impossibilitate sunt vel audiendi, vel cognoscendi, vel intelligendi ullam legem, & ubi hæc impossibilitas non provenit ab aliquo proprio ipsorum actu, sed fit secundum ipsum naturæ ordinem à Deo ordinatum, talibus nulla est lex: Sed infantes

tes

tes ſub hujuſmodi phyſicâ impoſſibilitate ſunt: Ergo illis nulla eſt lex.

Secundo, quid magis diſertum eſſe poteſt, quàm illud Ezechielis dictum cap. xviii. ver. 20. *Anima, quæ peccat, ipſa morietur; filius non feret iniquitatem patris.* Hoc enim loco Propheta primò demonſtrat, quæ ſit cauſa homini æternæ mortis, quam ait peccatum eſſe: & tunc, quaſi ex propoſito talem opinionem vitaret, certificat nos, filium non laturum iniquitatem patris: ex quo ſic argumentor. Si filius non feret iniquitatem patris, ſeu immediati parentis, multò minùs feret iniquitatem Adæ. Sed filius non feret iniquitatem patris, ſeu immediati parentis: Ergo.

V. Cum hucuſque oſtenderim, quàm abſurda ſit hæc opinio, nunc breviter argumenta examinabo, quæ afferunt authores, ut eam propugnent. Primò aiunt, Adamum fuiſſe perſonam publicam, & ideo omnes in illo peccâſſe; cum in ejus lumbis fuerint; allegantes illud ad Rom. v. 12. *Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſit, in quo omnes peccaverunt.* Reſpondeo, quod Adamus ſit perſona publica non nego, & quod, per illum, ſemen peccati ad omnes homines propagatum ſit, quod ex naturâ ſua inquinatum ſit, & homines ad iniquitatem inclinet: non tamen inde ſequetur, quod infantes, qui ſeſe ei non jungant, noxii illius ſint. Quod ad verba illa Apoſtoli atttinet, ratio condemnationis eſt, *in quo omnes peccaverunt*, id eſt, in illo ſemine, vel occaſione illius ſeminis: nam nemo peccâſſe dicitur, niſi in ſuâ perſonâ. Hæc verba, *in quo*, licet latinè diſcordent cum antecedente morte, tamen Græca ἐφ' ᾧ optimè referuntur ad Θάνατος, quod eſt proximum antecedens; ita demonſtrant, quomodo Adamus, per peccatum ſuum peccato introitum in mundum dedit; & ſic mors per peccatum ingreſſa eſt ἐφ' ᾧ, i. e. ſuper quam ſc. occaſionem, vel in quâ ſc. morte omnes alii peccavere,

vere, i. e. actualiter in personis suis, viz. qui peccandi capaces fuere: de quo numero quòd infantes non potûere esse, Apostolus sequente versu significat; ubi ait, *peccatum non imputari, ubi non sit lex.* Et quia ante probavimus, infantibus non esse legem, hîc includi non possunt.

Secunda objectio est ex Psal. li. ver. 7. *Et in iniquitate formatus sum, & in peccato fovit me mater mea.* Hinc (inquiunt) apparet, infantes à conceptione peccato contaminatos esse: quomodo hanc consequentiam inferant, ipse certè non video. Iniquitas hîc & peccatum mihi videtur, multò magis parentibus, quàm infantibus esse adscribendum. Dicitur enim, in peccato fovit me mater mea, non autem peccantem me fovit mater. Præterea, talis interpretatio antè citatæ Scripturæ directè contradicit, dum infantes immediati parentis peccatorum noxios faciat: (nam de Adamo nulla hîc fit mentio) quod planis illis verbis contrarium est, *non feret filius iniquitatem patris.*

Tertio objiciunt, *quod stipendium peccati mors sit,* & cum infantes ægrotationi & morti sint obnoxii, ideo sint etiam peccato contaminati.

Respondeo, hanc esse lapsûs consequentiam conceditur, sed quòd necessariò inferat iniquitatem in omnibus, qui illis obnoxii sunt, denegatur. Nam tota externa creatio maximum detrimentum, imò, quodam respectu, ruinam Adami lapsu passa est, quæ etiam sub vanitate ingemiscit, secundum quod dicitur apud Job, quod *nec cœli puri sint in conspectu Dei:* non indè tamen sequitur, herbas, terram, & arbores peccatrices esse. Deindè, licet mors sit lapsûs consequentia humanæ naturæ incidens, non tamen peccati stipendium est in Sanctis, sed potiùs à morte ad vitam migratio, quæ non solùm non molesta & incommoda illis est (sicuti omnia realia supplicia sunt) ut Apostolus eam lucrum existimet. *Mihi mori lucrum est.* Phil. i. 21. Quidam ita stulti sunt, ut adhuc objectionem hoc modo forment:

ment: Si peccatum Adæ, non nisi iis, qui actualiter peccârunt, imputatum sit, tunc sequeretur, quod omnes infantes salvandi sint. Sed libenter volumus potius hanc suppositam absurditatem esse doctrinæ nostræ consequentiam, quam quod innumeri infantes sempiternum crucientur, non sui sed solummodo Adæ peccati causâ, quod adversarii videntur non opinari absurdum; ubi & controversiam sistere non recusamus, utrumque illuminato Christiani lectoris intellectui commendantes. Hunc adversariorum errorem negavit & refutavit Zuinglius, idemque nobiscum in hoc negotio censuit, lib. de Baptis. cujus causâ à concilio Tridentino, Sess. 6. anathematizatur.

Confitemur igitur, semen peccati ab Adamo ad omnes homines transmitti (licet nemini imputatum, donec peccando sese illi actualiter jungat) in quo semine omnibus occasionem peccandi præbuit, & origo omnium malarum actionum & cogitationum in cordibus hominum est: ἐφ' ᾧ nempè θανάτῳ, ut v. ad Rom. habet, i. e. in quâ morte omnes peccavere. Hoc enim peccati semen frequenter in Scripturâ mors dicitur, & corpus mortiferum, quum reverà mors sit ad vitam justitiæ & sanctitatis; ideóque hoc semen, & quod ex eo fit, dicitur homo vetus, vetus Adam, in quo omnes peccant. Proindè, hoc nomine ad significandum peccatum illud utimur, & non originali peccato, cujus phrasis in Scripturâ nulla fit mentio, &, sub quâ excogitata, & (ut hoc verbo utar) inscripturali barbarismo, hæc peccati infantibus imputatio inter Christianos intrusa est.

De universali redemptione Christi, & salutifero nec non supernaturali lumine unumquemque illuminante.

Thesis Quinta.

Deus ex infinitâ suâ bonitate, qui non delectatur morte improbi, sed ut omnes vivant & serventur, *ita dilexit mundum, ut filium suum unigenitum, Lumen dederit,*

dederit ; ut quisquis credat in eum, servetur : qui illuminavit omnem hominem venientem in mundum, & omnia vituperabilia manifestat, docetque omnem justitiam, temperantiam & pietatem. Atque hæc lux illucet cordibus omnium pro tempore in ordine ad salutem ; & hoc est, quod redarguit peccatum omnium individuorum, perfecturum omnium salutem, ni obstarent ; nec minùs universalis est, quam semen peccati ; *ejus enim mortis beneficium est, qui pro omnibus mortem gustavit : sicut enim in Adamo omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.*

Thesis Sexta.

Secundum quam hypothesin, omnes objectiones contra mortis Christi universalitatem facilè solvuntur ; nec opus est recurrere ad ministerium Angelorum, cæterosque prodigiosos illos modos, quibus aiunt Deum uti ad manifestandam doctrinam, & historiam passionis Christi iis (in illis orbis angulis, ubi externa Evangelii prædicatio ignota est, habitantibus) qui primâ & communi gratiâ benè usi sunt : hinc etiam disertè sequitur, quod sicut ex antiquis Philosophis aliqui vitam æternam consequuti sint, ita & nunc possint quidam (quos nativitatis sors posuit in remotis mundi partibus, ubi historiæ cognitio deest) participes fieri divini mysterii, si gratiam illam, cujus manifestatio unicuique datur ad utilitatem, *recipiant : quâ doctrinâ certissimâ receptâ, nempè, Evangelicum & salutiferum lumen, & gratiam omnibus inesse ; universalitas amoris & misericordiæ divinæ erga genus humanum (cum in morte filii ejus dilecti Domini Jesu Christi, tum in manifestatione lucis ejus in cordibus) stabilitur, & confirmatur contra omnes objectiones denegantium. Christus igitur pro omnibus mortem gustavit, non solum pro generibus singulorum (ut quidam garriunt) sed etiam pro singulis generum ; cujus oblationis & victimæ beneficium extenditur, non solum ad*

eos, qui distinctam externam mortis passionisque ejus habent cognitionem, sicut ea in Scripturis declarata est, sed ad illos etiam, qui ab hujus cognitionis beneficio, casu aliquo inevitabli, necessariò excluduntur: quam cognitionem libenter concedimus esse perutilem & consolabundam, sed non absolutè necessariam illis, quibus ipse Deus eam impossibilem fecit: tales enim participes fiunt beneficii mysterii mortis ejus (licet historiæ ignari) si scilicet obtemperent semini & lumini ejus illucenti cordibus suis, in quo lumine communio habetur cum Patre & Filio, *ita ut ex impiis Sancti fiant, & amatores potentiæ illius, cujus internis & secretis viribus & contactibus se à malo ad bonum converti sentiunt, & doceri,* quod sibi fieri nolunt, alteri non facere, *in quibus ipse Christus affirmat omnia includi. Sicut igitur falsò & hæreticè docuerunt, qui Christum pro omnibus mortuum fuisse denegârunt; ita nec satis abundè veritatem annunciârunt, qui affirmantes Christum pro omnibus mortuum fuisse, absolutam externæ historiæ cognitionis necessitatem addiderunt, ad assequendum salutiferum ejus effectum. Inter quos præcipuè Remonstrantes Belgici fuerunt, & alii complures universalis redemptionis affirmatores; eò quod non posuerunt salutis hujus extensionem & exhibitionem, in divino illo & Evangelico principio lnminis & vitæ, quâ* Christus illuminavit omnem hominem venientem in mundum, *quod præclarè & perspicuè exhibetur his Scripturis.* Gen. vi. 3. Deut. xxx. 14. Johan. i. 7, 8, 9, 16. Rom. x. 8. Tit. ii. 11.

HACTENUS statum hominis lapsum, degeneratum, & corruptum consideravimus. Nunc opus est inquirere, quomodo, quibusque mediis ex hâc miserâ & depravatâ conditione liberetur: quod hisce duabus thesibus editum & demonstratum est, quasque simul tractandas & defendendas, propter materiæ affinitatem, censuimus.

QUOD

Quod ad doctrinam attinet, quam hæ theses maximè expugnant, absoluta reprobatio dicitur; secundum quam aliqui non dubitant affirmare, Deum ad sempiternam damnationem prædestinâsse ex hominibus longè maximam partem; idque, non consideratis, ut creati, multò minus, ut lapsi sunt, nullo habito inobedientiæ seu peccati respectu, sed solummodo ad demonstrandam justitiæ gloriam: quodque Deus ad hoc perficiendum destinaverit, ut miseræ hæ animæ necessariò in iniquitate versarentur, ut justitiâ suâ eos jure reprehenderet & affligeret: ideoque Deum non solum pati illos huic miseriæ in pluribus orbis locis esse obnoxios, subtrahendo Evangelii prædicationem, & Christi cognitionem; sed etiam in iis locis, ubi Evangelium prædicatur, & salus per Christum oblata est: & licet publicè & apertè invitet, & justè propter inobedientiam recusantes & rebellantes condemnet, gratiam tamen ab illis omnem omninò subtraxisse, quâ possibile fuisset Evangelium apprehendere, quia scilicet secretâ voluntate omnibus ignotâ ordinavit & decrevit (non habito inobedientiæ seu peccati illorum respectu) ut non obediant, & Evangelium nunquam ad eorum salutem efficax futurum sit, sed solummodo ad accumulandam & coacervandam condemnationem.

Quod ad hanc, inquam, horribilem & blasphemam doctrinam negandam attinet, causa nostra cum aliis compluribus communis est, qui & sapienter & doctè, secundum Scripturas, rationem, & antiquitatem, hanc doctrinam refutârunt. Cùm igitur contra illam tantum, & tam benè hactenus dictum sit, ut vix aliquid, nisi quod prius dictum sit superaddi, possit, hoc loco breviter agam. Sed quoniam mihi in hanc rem ingredienti adeò directè opposita sit, omninò alto silentio transire non duxi.

I. Doctrinam hanc meritò novam vocare possumus, quia nulla mentio ejus fit primis quadringentis à Christo annis: sicut enim Scripturis & naturæ Evangelii contraria est, ita veteres omnes

ſcriptores & doctores eccleſiæ alto ſilentio illam tranſiêrunt. Prima ejus fundamina poſtremis ſuis ſcriptis jecit Auguſtinus in calore zeli contra Pelagium, ubi dicta quædam ſeminavit, quæ quidam infæliciter aſſumpſerunt, ad hunc errorem ædificandum, quo & veritati, & ipſius Auguſtini aliorumque haud paucorum dictis & ſcriptis contradicitur. Illum poſtea fovit Dominicus & ejus ordinis monachi; & denique hunc errorem perincommodè (proh dolor) aſſumſit Johannes Calvinus (vir aliundè multis nominibus commendandus) quo nomen ſuum multùm infecit: & cujus doctrinæ defenſione & Chriſtiana & Proteſtantium religio magnoperè defamatur, multiſque odioſa reddita eſt; licet Dordrechtenſis Synodi decretis propugnata ſit. Exinde tamen minùs invaluit, magiſque indies à majore parte doctorum & piorum hominum in omnibus eccleſiis Proteſtantibus exploditur: non tamen ideo rejiciendam exiſtimaremus, quod de eâ veteres ſiluerunt, vel quod à paucis propugnatur, vel quod à doctis oppugnatur, ſi ullum ſolidum in ſacris literis fundamentum haberet, & non *quam maximè injurioſa eſſet & ipſi Deo, & Chriſto Salvatori, ac Redemptori noſtro, nec non beati Evangelii virtuti ac nobilitati, & denique toti humano generi.*

II. Primo, *quàm maximè Deo injurioſa eſt*; quia illum peccati authorem efficit, quo nihil naturæ ſuæ magis contrarium eſſe poteſt. Fateor hujus doctrinæ affirmatores hanc conſequentiam negare; ſed hoc nihil eſt niſi pura illuſio, cùm ita diſertè ex doctrinâ ſuâ pendeat, nec minus ridiculum ſit, quam ſi quis pertinaciter negaret unum & duo facere tria. Nam ſi Deus decrevit prædeſtinatos illos perituros, nullo habito malorum eorum actorum reſpectu, ſed ex mero ſuo beneplacito; & ſi etiam decrevit, diu antequam exiſterent, vel in aliquâ capacitate ſive bonum ſive malum agerent, ut in iniquitatibus illis verſarentur, quibus ſecundariò ad illum finem ducendi ſunt, quis eſt hujus primus author & cauſa, niſi Deus,

qui

qui ita voluit & decrevit, quâ magis necessaria sequela esse non potest? & ideo licet plerique hujus doctrinæ prædicatores varias, raras, & inusitatas distinctiones commenti sint, quibus sententiam defenderent, & horrendam hanc consequentiam vitarent; aliqui tamen, iique notatissimi hujus dogmatis authores, ita plani in hoc negotio fuerunt, ut procul omni dubio & hæsitatione positum sit, ex quorum multis aliqua hîc referam. * *Dico Dei ordinatione & nutu lapsum esse Adam. Hominem labi voluit. Volente & jubente Deo excæcatur homo. In Deum transferimus obdurationis causas. Dei voluntas summa est vel remota causa obdurationis. Sequitur absconditum Dei consilium obdurationis esse causam.* (a) *Deus non solùm ad damnationem, sed etiam ad causas damnationis prædestinavit quoscunque libuerit.* (b) *A corruptionis causis excludi Dei decretum non potest.* (c) *Certum est, Deum primariam fuisse hujus obdurationis causam. Reprobati ita tenentur sub Dei omnipotentis decreto, ut non possint nisi peccare & perire.* (d) *Nostrorum doctorum sententia est, quod Deus tentationem & lapsum hominis infallibiliter decreverit. Necessariò quidem & justissimo Dei judicio peccat creatura. Lapsum hominis ex accidente, ob Dei decretum, necessarium & inevitabilem fuisse nostri certissimè asserunt.* (e) *Deus inclinat & impellit voluntates impiorum in gravia peccata.* (f) *Movet Deus latronem ad occidendum. Deo impulsore occidit. At inquies, coactus est ad peccandum; permitto, inquam, coactum esse.* (g) Piscator ait, *reprobatos absolute decretos esse, ad duplicem hunc finem, æternam damnationem pati, & necessariò peccare, & ideo peccare, ut justè puniantur.*

* *Calv. in cap.* 3. *Gen. Id.* 1. *inst. cap.* 18. §. 1. *Id. lib. de præd. Id. lib. de provid. Id. Inst. cap.* 23. §. 1. (a) *Beza lib. de præd.* (b) *Id. de præd. ad art.* 1. (c) *Zanch. de excæcat. q.* 5. *Idem lib.* 5. *de nat. Dei cap.* 2. *de præd.* (d) *Paræus, lib.* 3. *de amiss. gratiæ, cap.* 2. *ibid. cap.* 1. (e) *Martyr in Rom.* (f) *Zuing. lib. de provid. cap.* 5. (g) *Resp. ad Vorst. Part* I. *pag.* 120.

Si hæc non clarè & luculenter declarant, & prædicant Deum esse peccati authorem, horum virorum sententia, non ex verbis, sed aliundè petenda est; & videntur sibi ipsis assumere monstrosam illam & bifariam voluntatem, quam de Deo finxerunt, alteram, quæ sententiam suam apertè & manifestè declarat, alteram verò planè contrariam, secretiorem & obscuriorem. Nihil tamen indè evincunt, quod homo libenter & volens peccat, cùm ea proclivitas, & ad peccandum propensitas, secundum illos, ei adeò necessariò imposita sit, ut non possit non esse pronus, quia Deus ita voluit & decrevit illum fore. Hoc perinde est, ac si ego infantem, resistere omninò incapacem, arriperem, & ex sublimi rupe in imum dejicerem; corporis gravitas & pondus per se descendere efficit; & violentiâ lapsûs in saxum prolabentis viscera & cerebra effunduntur, vitaque expirat, & amittitur. Nunc autem rogo, quia corpus infantis ex se grave, &, ut omne ponderosum, per se & citò in imum proclive descendit, vel quia corporis gravitas, non autem immediatus aliquis manûs meæ ictus, qui fortè pluribus ulnis disto, lethale vulnus infligit, utrum ego, vel infans causa ejus mortis est? Judicent igitur æqui, si Dei pars tanta sit, imo magis immediata, ut secundum supra dicta illorum testimonia apparet, in hominum factis, an non solùm peccati author factus est, sed etiam injustissimis hominibus longè injustior.

III. Secundo, *hæc doctrina Deo injuriosa est*, utpote quæ efficit illum delectari morte improborum, & velle multos in peccatis suis mori, quod iis Scripturis expresse contradicit, Ezech. xxxiii. 11. 1 Tim. ii. 3. 2 Pet. iii. 9. nam si hominem in hunc finem creaverit ut justitiam suam in illis hoc modo demonstraret, (sicut hi affirmant) eaque causâ gratiam, quâ bonum facere possit, abstraxit; & malum, ut pereat, præordinaverit; & si inclinet & impellat voluntates eorum in gravia peccata, necessariò oportet illum

illum delectari morte eorum, & velle illos mori, cùm invitus Deus nihil agat.

IV. Tertio, *hæc doctrina quam maximè injuriosa est Christo Mediatori nostro, & efficaciæ, nec non excellentiæ Evangelii:* ejus enim mediationem inefficacem reddit, quasi passionibus suis medium parietem non solvisset, nec iram Dei leniîsset ad omnes homines, si antea decretum fuit inutilem mortem ejus fore majori hominum parti; hîc nihil juvat allegare mortem Christi ex se sufficientem fuisse ad omnes homines salvandos, si virtus ejus non exhibeatur & extendatur, quâ omnes capaces salutis redduntur, vel quâ omnibus possibilitas salutis facta est.

Quarto, *hâc doctrinâ prædicatio Evangelii ludibrium & mera illusio evadit,* si multi ex iis, quibus prædicatur, irrevocabili decreto seclusi sint à recipiendo per illud beneficium aliquod. Prædicationem fidei & pœnitentiæ omninò inutilem reddit, totumque scopum promissionum & minarum Evangelii, cùm omnia referantur ad prius decretum, & media hactenus ordinata; quæ cùm fallere minimè possint, ita hominum est solummodo attendere irresistibilem illorum impetum, qui veniet, vel ipsâ mortis horâ, si in decreto electionis sint: è contrà, quem nemo assequi potest quâvis diligentiâ, patientiâ, & labore, si ad decretum reprobationis pertineat.

Quinto, *adventum Christi, & propitiatorium ejus Sacrificium,* quod Scriptura declarat fuisse, erga mundum, Dei amoris fructum, & pro peccatis, & salute omnium oblatum, *divinæ iræ testimonium facit, & maximum nec non acerbissimum severæ Dei indignationis, adversus genus humanum, judicium,* cùm solùm ad paucos quosdam salvandos institutum fuerit; sed ad plurimorum longè obdurationem, condemnationemque augendam, & accumulandam, qui verè non credunt in illum: cùm hujus incredulitatis causa (ut theologi illi suprà dixêrunt) à secreto Dei consilio & inevitabili necessariò proveniat; his certè Christi adventus nunquam divini amoris testimonium

 fuit,

fuit, ſed iracundiæ implacabilis. Et ſi pro mundo major pars inhabitantium in eo ſumi poſſit, Deus nunquam mundum dilexit ſecundum hanc doctrinam; ſed ſemper maximo odio habuit, dum filium ſuum crucifigendum in mundum miſerit.

V. Sexto, *hæc doctrina quàm maxime injurioſa eſt generi humano:* pejorem enim hominum conditionem facit, quàm diabolorum; his enim aliquando fuit ſtandi poſſibilitas, & proprio peccato jure puniuntur; cùm, ſecundum hanc doctrinam, plurima hominum millia, quibus nunquam fuit ſalutis opportùnitas, Adamici peccati causâ perpetuò crucientur, quem nunquam cognoverunt, nec cujus criminis unquam ſocii fuerunt. Beſtiis & brutis eos multùm deteriores reddit, à quibus domini non ultra poſſe requirunt; & ſi trucident, mors iis dolorum finis eſt; cùm homo perpetuò crucietur, quia id non fecit, quod facere nunquam potuit. Longè magis hoc modo vexantur, quam à Pharaone olim Judæi, licet enim ſtramen abſtraxerit, labore & induſtriâ inveniri potuit. Ab hominibus autem, hoc modo, Deus omne, ad ſalutem conducens, abſtrahere fingitur, ita ut nullo modo acquiri poſſit. Genus humanum hæc doctrina eâ conditione locat, quam Poëtæ olim Tantalo affinxerunt, qui ſitiens mento tenus in Aqua ſtat, quam tamen linguâ attingere nullo modo poteſt; &, eſurie cruciatus, poma, in ipſis fere labiis dependentia, habet, quæ dentibus apprehendere nunquam valet: hæc illi appoſita ſunt non ad nutriendum, ſed cruciandum. Sic hi doctores aiunt, opera creationis & providentiæ, conſcientiæ ſtimulos, ſolummodo ad ethnicos de peccato arguendos, & ideo condemnandos conducere, ſed nullatenus ad ſalvandos. Sic etiam ferunt prædicationem Evangelii, oblationem ſalùtis per Chriſtum, Sacramentorum, precum, & bonorum operum uſum ad condemnandos reprobatos, qui in viſibili Eccleſiâ verſantur, ſufficere, dum his erudiantur ad fidem fictitiam, & ſpem inanem aſſequendam: Sed ob ſecretam impotentiam, quam ab in-

fantiâ

santiâ ipsâ habuêre, hæc omnia omnino inefficacia futura sunt, ad vel minimum salutis progressum ducendi illos, sed solummodo conducunt, ut majore afficiantur condemnatione, & vehementiùs crucientur. Paucis igitur sic remotâ falsâ hâc, quæ nobis obviabatur, doctrinâ, cùm qui plura de hâc videre cupiunt, piè & doctè in aliorum scriptis refutatam videre possint, ad thesis nostræ materiam progredior, viz. *quod Deus ex infinitâ suâ bonitate, qui non delectatur morte improbi, sed ut omnes vivant & salventur, filium suum unigenitum in mundum miserit, ut quicunque in illum credat, salvetur.* Quod rursus etiam affirmatur thesi sextâ, his verbis; *Christus igitur pro omnibus mortem gustavit, non solùm pro generibus singulorum, sed pro singulis generum.* Talis est hujus veritatis evidentia in ipsis ferè Scripturæ verbis expressa, ut longâ probatione non egeat. Et quia propositio hæc nostra cum pluribus aliis communis est, qui enixè & religiosè secundum Scripturas pro universali hâc redemptione scripserunt, brevius hoc loco agam, ut ad ea perveniam, quæ nostra magis peculiariter videri possint.

VI. HÆC, de universali, seu de Christi pro omnibus morte, doctrina ex se ita evidens est, ut vix alius religionis Christianæ articulus inveniatur, qui tam frequenter, disertè & luculenter à Sacris literis confirmetur. Inde prædicatio Christi verè dicitur εὐαγγέλιον seu annunciatio bonorum omnibus. Sic Angelus adventum & partum Christi pastoribus annunciabat, Luc. ii. 10. *Ecce, evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo*; non ait, paucis ex populo. Si autem adventus iste Christi omnibus salutis possibilitatem non attulisset, potius dicendus fuisset, annunciatio magni doloris plerisque populis, neque fuisset Angelorum turbæ occasio laudandi & dicendi, *in terrâ pax, & erga homines nuncium bonum & bona voluntas.* Si hominum major pars necessariò excluderetur, ut ex illo nullum beneficium recipere possent, quomodo potuisset Christus ministros

suos

ſuos emittere, ut *omni creaturæ* evangelizarent, Marc. xvi. 15. Commiſſio, quam maxime comprehenſiva, i. e. unicuique filio & filiæ hominum abſque omni exceptione; jubet eos ſalutem omnibus, pœnitentiam omnibus, & remiſſionem peccatorum omnibus prædicare, *hortantes omnem hominem, & docentes unumquemque*, ut ait Paulus ad Col. i. ver. 28. Quomodo autem omnibus prædicare Evangelium potuiſſent, ſicut decebat miniſtros Chriſti, in perſuaſione certâ, ſi ſalus per illud Evangelium omnibus non fuiſſet poſſibilis? Quod ſi ex iis aliquis interrogâſſet illos, vel hodiè interrogaret doctores illos (qui Chriſtum pro omnibus mortuum eſſe negant, interea dum Chriſtum omnibus promiſcuè ſalvatorem prædicant) num Chriſtus pro me mortuus eſt? Quàm certum huic quæſtioni reſponſum dare poſſunt? Si conditionaliter reſponderent dicentes, ſi reſipueris, Chriſtus pro te mortuus eſt? Quæſtio adhuc recurrit hoc modo, num Chriſtus pro me mortuus eſt, ut mihi pœnitentiam poſſibilem faceret? Huic nihil reſpondere poſſunt, niſi in circulum redeant. Cùm autem pedes eorum, qui bonam Evangelii pacis annunciationem adducunt, dicantur eſſe pulchri & ſpecioſi, quod communem & catholicam ſalutem prædicent, pœnitentiam omnibus, miſericordiæ januam omnibus offerentes per Jeſum Chriſtum, qui dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus. Evangelium omnes invitat, & certe per Evangelium noluit Chriſtus illudere & decipere maximam hominum partem, quando invitat & vocat, dicendo, *venite ad me omnes vos, qui defeſſi eſtis & onuſti, & vobis requiem dabo.* Si igitur omnes illum quærere debeant, & per illum ſalutem expectare, oportuit eum feciſſe illis ſalutem poſſibilem: nam quis tenetur impoſſibile perſequi? hominibus illudere procul dubio eſſet, hoc illis imponere. Et qui negant Chriſti morte ſalutem omnibus poſſibilem factam eſſe, blaſphemè Deum mundo illudere faciunt, cum miniſtris ſuis mandet Evangelium ſalutis omnibus annunciare, dum ipſe ab

æterno decreverat, iis non possibile fore illud recipere. Nonne sic ministros suos cum mendacio in ore (quod & blasphemia est cogitare) Deus emitteret, dum præcipit illis, ut unumquemque & singulos jubeant credere Christum pro se mortuum, & vitam ac salutem pro illis consequutum esse, cùm reverà nihil tale sit verum quoad plerosque secundum hanc doctrinam. Sed cum Christus, postquam resurrexit & redemptionis opus perfecerit, mandatum Apostolis & discipulis suis dedit, ut pœnitentiam, peccatorum remissionem, & salutem omnibus prædicarent, manifestum est pro omnibus illum esse mortuum; qui suis enim mandavit ita prædicare, Deus veritatis est, & nullo modo generis humani illusor, neque ab aliquo requirit, quod illi impossibile factu est: nam *quod nemo teneatur ad impossibile, veritatis axioma est in omnium animis inscriptum.* Et cùm Dominus sit, & justissimus & clementissimus Deus, nec cum justitiâ, nec cum clementiâ ejus stare potest, ab iis pœnitentiam vel fidem requirere, quibus credere & pœnitere suo decreto impossibile fecerit.

VII. Præterea, si Scripturarum testimonium hâc in re animadvertamus; ne unus invenietur locus, quem memini, quo affirmatur Christum pro omnibus non esse mortuum, cum multi luculenter & disertè affirmant illum pro omnibus esse mortuum, scil. 1 Tim. ii. 1, 3, 4, 6. *Adhortor igitur ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, interpellationes & gratiarum actiones pro omnibus hominibus. Nam hoc bonum est, & acceptum in conspectu Servatoris nostri Dei, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire. Qui sese ipse dedit redemptionis pretium pro omnibus.* Nisi volumus Apostolum hoc loco planè contrarium, quam verba exprimunt, sensisse, nihil luculentius ad confirmandam propositionem nostram esse potest. Quod etiam testimonium optimè respondet illi argumentandi generi, quo hactenus usi sumus. Nam primò, jubet illos Apostolus *pro omnibus orare*; & ut tali objectioni obviet, ne quis cum adversariis nostris

noſtris dixiſſet; *Chriſtus pro Mundo non precatus eſt, nec vult nos pro omnibus precari, qui non vult omnes ſervari, ſed decrevit, quod multi damnarentur, ut juſtitiam ſuam in illis demonſtret.* Tali, inquam, objectioni ut obviet, dicit, *bonum & acceptum eſſe in conſpectu Salvatoris, qui omnes homines vult ſalvari.* Velim audire quid magis expreſſum dici poſſit, vel ſi duæ propoſitiones in terminis magis contradictoriis poni poſſint, quàm hæduæ; *Deus non vult aliquos ſervari*; *& Deus vult omnes ſervari, vel Deus vult nullos perire.* Si poſtremam credimus, ſicut affirmat Apoſtolus, prior deſtruitur; *cùm ex propoſitionibus contradictoriis, poſitâ unâ, altera cadat.* Et denique, dat nobis rationem, quare vult omnes ſervari, *qui ſeſe ipſe dedit redemptionis pretium pro omnibus*, quaſi dixiſſet, cùm Chriſtus pro omnibus mortuus ſit, cùm pro omnibus ſeſe redemptionis pretium dederit: ergo vult omnes ſalvari: hanc dat ipſe Chriſtus rationem divini amoris erga mundum, his verbis: Joh. iii. 16. *Ita Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum dederit, ut quiſquis credat in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Confer cum 1 Joh. iv. 9. *Quiſquis*, hîc eſt terminus indefinitus, quo nemo excluditur: ex quibus omnibus ſic argumentor.

Pro quocunque licet orare, illi ſalus poſſibilis eſt: ſed licet orare pro unoquoque & ſingulo homine totius orbis: ergo unicuique ſalus eſt poſſibilis. Aſſumptionem hoc modo probo. Nemo tenetur, neque alicui licet orare pro impoſſibili: ſed unuſquiſque tenetur, imò præcipitur pro omnibus orare: ergo non eſt impoſſibile. Iterum, nemo tenetur orare niſi in fide: ſed qui orat pro impoſſibili, non poteſt in fide orare: ergò. Rurſus, quod Deus vult, non eſt impoſſibile: ſed Deus vult omnes ſervari: ergo non eſt impoſſibile. Et denique, illis, pro quibus Chriſtus ſeſe redemptionis pretium dedit, ſalus eſt poſſibilis: ſed Chriſtus ſeſe dedit redemptionis pretium pro omnibus; ergo ſalus omnibus eſt poſſibilis.

VIII. Secundo,

VIII. Secundo, hoc disertè affirmatur in epist. ad Heb. his verbis: cap. ii. ver. 9. *Sed Jesum illum cernimus gloriâ & honore coronatum; qui paulisper fuit inferior Angelis factus propter mortis perpessionem, ut beneficio Dei pro omnibus mortem gustaret.* Si pro omnibus mortem gustavit, tunc certè nemo est, pro quo mortem non gustavit, & ideo nemo est, qui beneficii mortis ejus particeps esse non possit; *non enim venit ut mundum damnaret, sed ut servetur mundus per eum:* Joh. iii. 17. *non venit, ut damnaret mundum, sed ut servaret,* Jo. xii. 47. cùm, secundum adversariorum doctrinam, oportuit illum ad condemnandum mundum, non ad servandum venisse; nam, si non venit ad salutem maximæ hominum parti adducendam, sed adventus ejus, licet illis bonum nullum adferat, condemnationem necessariò auget, necessariò sequitur, quòd non ad servandum, sed eo animo, ut condemnaret maximam hominum partem venit; quod ipsis expressis verbis contrarium est. Et sicut Paulus in verbis suprà citatis affirmativè declarat *Deum omnium salutem velle*; sic etiam Petrus negativè asserit *Deum velle neminem perire:* 2 Pet. iii. 9. *non tardat Dominus promissionem (ut nonnulli tarditatem hanc esse dicunt) sed patiente est animo erga nos, nolens ullos perire, sed omnes ad resipiscentiam reverti.* Et hoc simile est illi Ezechielis, cap. xxxiii. 11. *ne vivam ego, dictum Domini Jehovæ, si delector morte improbi, sed delector, quum revertitur improbus à viâ suâ, ut vivat.* Si salvum sit confidere in Deum, non existimandum est, voluisse illum verba nobis dare (ut fert adagium) omnibus illis, per ministros suos, dictis, sed realiter & ex animo, quo voluit, dixisse; &, quòd voluntas ejus non effectum habet, à nobis causa est, ut postea dicitur: quod esse non posset, si nos nunquam salutis capaces fuerimus, & si Christus pro nobis nunquam mortuus fuisset, sed sub physicâ salutis impossibilitate deseruisset. Quid sibi volunt invitationes illæ adeò vehementes, ex-

postulationes

postulationes illæ ita ardentes, querimoniæ illæ acerrimæ, quibus sacræ literæ scatent? *Nonne perditio vestra ex vobismetipsis est? Totâ die vocavi vos.* Si, qui hoc modo invitantur & rogantur, in nullâ salutis possibilitate positi sint, & si salus iis impossibilis sit, an hoc non est fingere Deum in hoc negotio fabulæ authoris similem, vel comœdiæ magistri, qui varios spectatorum affectus & passiones movet, & diversè agitat, variis & multifariis casibus, dum aliquando spe elevat, aliquando desperatione deprimit, cum interim realiter mera illusio est, omnium enim conclusionem jam certè præordinavit.

TERTIO, doctrina hæc abundè confirmatur illo Apostoli Johannis, 1 Joh. ii. 1, 2. *Si quis peccârit, Advocatum apud Patrem habemus Jesum Christum justum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris, nec pro nostris solum, sed etiam pro totius mundi peccatis.* Hoc testimonium adversarii ineptissimè evitare conantur; *mundus* hoc loco, aiunt, est mundus fidelium, sive sanctorum. Sed ostendant mihi, si possint, in totâ Scripturâ, ubi totus mundus pro solis fidelibus usurpatur; ego ostendam, ubi pro contrario frequentissimè sumitur, ut, *mundus me non novit: mundus me non recipit: ex hoc mundo non sum.* Prætereà loca illa inspiciantur, Psal. xvii. 14. Isa. xiii. 11. Matth. xvi. 26. xviii. 17. Joh. vii. 7. viii. 26. xii. 19. xiv. 17. xv. 18, 19. xvii. 14. xviii. 20. 1 Cor. i. 21. ii. 12. vi. 2. ad Gal. vi. 14. Jac. i. 27. 2 Pet. ii. 20. 1 Joh. ii. 15. iii. 1. iv. 4, 5. v. 19. & quam plurima alia. Deinde Apostolus in hoc ipso loco contradistinguit mundum à fidelibus, nec *pro nostris solum*, sed *etiam pro totius mundi peccatis.* Quid sibi vult Apostolus per hæc verba *pro nostris?* hæcne sunt peccata fidelium? nonne ille ex istis fidelibus fuit? & fuitne hæc epistola catholica omnibus, qui tunc erant, fidelibus scripta? Secundum verò horum commentarium superflua & inutilis admodum redundantia erit in Apostoli verbis

bis, quasi dixisset, *est propitiatio pro peccatis non solum omnium fidelium, sed omnium fidelium.* Talem loquendi methodum in Scripturis nequaquam invenimus, & hoc modo certè Apostoli verba boni sensûs inania fuerunt. Quo unquam loco sacrarum literarum authores primò fideles cum semetipsis in concreto nominant, & tunc à toto alio aliquo fidelium mundo contradistinguunt? Oportet totum illum mundum, si fidelium sit, non esse eum, in quo nos vivimus: sed meliore interprete non opus est quàm ipso Apostolo, qui iisdem verbis, & dicendi modo, & phrasi, in eâdem Epistolâ utitur: cap. v. ver. 19. *Novimus, quod ex Deo sumus: & totus mundus in malo jacet, vel positus est.* In toto Bibliorum volumine vix invenientur sententiæ duæ magis adæquatæ, cum ambæ, ab eodem Apostolo, in eâdem epistolâ, ad easdem personas, scriptæ fuerint, ubi ipsum & fideles, quibus scribebat, à toto mundo contradistinguit. Secundum horum interpretationem, mundus hic totus de fidelibus esset dicendus, quasi dixisset Johannes, nos pauci singulares fideles ex Deo sumus, sed totus mundus fidelium in malo jacet & positus est. Quam ineptè est hoc modo Scripturam torquere & abuti? non minus tamen ex his verbis, quam altera illa interpretatio ex iis deducitur. Cum igitur nos apertè moneat Johannes Apostolus, quod Christus non solum pro ipsomet, illisque, qui tunc erant ecclesiæ membra, mortuus, & pro eorum peccatis propitiatio sit, sed pro toto mundo, illam doctrinam quasi indubitatam & certissimam veritatem agnoscemus, non obstantibus adversariorum cavillationibus. Hoc etiam probari potest ex multis aliis Scripturæ testimoniis, si hoc tempore necessarium esset. Patres omnes (ut dicuntur) & doctores ecclesiæ, primis sexcentis annis, hanc doctrinam annunciârunt; secundum quam audactèr prædicârunt Evangelium Christi & efficaciam mortis ejus, gentes omnes invitantes & adhortantes, ut venirent, & beneficii hujus participes fierent, nullatenùs dicentes, Deum ullos

ex iis ad damnationem prædestinâsse, aut salutem impossibilem fecisse, substrahendo vim, vel gratiam ad credendum necessariam; & ex multis, ad hoc propositum, eorum dictis, pauca hoc loco, brevitatis causâ, subjungam. Augustinus in Psalmum 95. *Sanguis Christi pretium est. Tanti quid valet? Quid, nisi totus orbis.*

Prosper ad Gal. cap. ix. '*Redemptor mundi dedit pro mundo sanguinem suum, & mundus redimi noluit, quia lucem tenebræ non recepêrunt: Qui dicit, quod non pro totius mundi redemptione Salvator sit crucifixus, non ad Sacramenti virtutem, sed ad infidelium respicit partem, cùm sanguis Domini nostri Jesu Christi pretium totius mundi sit, à quo pretio extranei sunt, qui aut delectati captivitate, redimi noluerunt, aut post redemptionem ad eandem sunt servitutem reversi.* Idem, responsione ad primam objectionem Vincentii: *Cùm itaque propter unam omnium naturam, & unam omnium causam, à Domino nostro in veritate susceptam, rectè omnes dicantur redempti, & tamen non omnes à captivitate sint eruti, redemptionis proprietas haud dubiè penes illos est, de quibus princeps mundi missus est foras, & jam non vasa diaboli, sed membra sunt Christi: cujus mors ita impensa est humano generi, ut ad redemptionem ejus etiam, qui regenerandi non erant, pertinerent: Sed ita ut, quod per unicum exemplum gestum est pro universis, per singulare Sacramentum celebraretur in singulis. Poculum quippe immortalitatis, quod confectum est de infirmitate nostrâ, & virtute divinâ, habet quidem in se, ut omnibus prosit; sed si non bibitur, non medetur.*"

Scriptor de vocatione Gentium, lib. II. cap. vi. '*Nulla igitur dubitandi ratio est, Jesum Christum Dominum nostrum pro impiis ac peccatoribus mortuum: à quorum numero si aliquis liber inventus est, non est pro omnibus mortuus Christus: redemptio universo se intulit mundo.*"

Chrysostomus

CHRYSOSTOMUS in Johan. cap. i. '*Si illuminat 'omnem hominem venientem in hunc mundum, quonam 'pacto tot homines sine lumine permanent? Neque e-'nim omnes Christum agnoscunt. Quomodo ergo illu-'minat omnem hominem? Illuminat profectò quantum 'in ipso est. Si qui autem sponte suâ mentis oculis 'conniventibus ad hujus lucis radios aciem dirigere 'noluerint, non ex luminis naturâ in tenebris perstite-'runt, sed malitiâ suâ, qui spontè tanto se dono in-'dignos reddiderant. Cur non crediderunt? quia no-'luerunt. Ipse autem Jesus, quod suarum erat par-'tium, fecit.*"

SYNODUS Arelatensis, habita circa annum 490. '*Anathema sit ille, qui dixerit, quòd Christus non pro 'omnibus mortuus sit, nec omnes homines salvos esse 'velit.*"

AMBROSIUS in Psalm. cxviii. Serm. 8. '*Mysti-'cus sol ille justitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, 'omnibus passus est, & omnibus resurrexit. Ideo au-'tem passus est, ut tolleret peccatum mundi. Si quis 'autem non credit in Christum, generali beneficio se 'defraudat: ut si quis, clausis fenestris, radios solis 'excludat, non ideo sol non ortus est omnibus, quia 'calore ejus ipse se fraudavit: Sed quod solis est, 'prærogativam suam servat: quod imprudentis est, 'communis à se gratiam lucis excludit.* libro 11. de Cain & Abel, cap. iii. '*Ideo omnibus opera sanita-'tis detulit, ut quicunque perierit, mortis suæ causas 'sibi adscribat, qui curari noluit, cum remedium ha-'beret, quo posset evadere.*" Cum igitur doctrina hæc de universalitate mortis Christi ita nota sit, & Scripturarum testimonio, nec non purioris antiquitatis sensui consentanea, mirum forsan videbitur, quomodo tot & tam docti & pii (ut existimantur) viri in tantum & tam gravem errorem cecidere. Hujus causa ex hoc luculenter apparet, quòd vel modus, quo virtus & efficacia hujus mortis omnibus communicatur, non rectè jampridem intellectus est; sed & qui priorem veritatem defenderunt, de hoc hæreticè & obscu-

 rè docuerunt.

rè docuerunt. Pelagiani hominum arbitrio & naturæ totum attribuerunt, negantes homines ab Adamo malum ullum ſemen trahere. Semipelagiani quaſi ex merito rectè naturæ ſuæ viribus utentis donum eſſe autumabant; ſecundum tritum illorum axioma, *facienti quod in ſe eſt Deus non denegat gratiam.*

Hæc Auguſtino, Proſpero, & aliis quibuſdam ex veteribus occaſionem præbuêre, cum enixè contra Pelagianos laborarent gratiam divinam magnificantes, & naturæ humanæ innatas corruptiones declarantes, dum, ut fert adagium, curvum baculum detorquere ſtudebant, ad aliud extremum inclinandi. Reformatores autem, Lutherus, & alii, dum Pontificiorum errores de libero arbitrio, & de naturâ & gratiâ refutarent, Auguſtini cæterorumque illorum dictis freti, eoſque imitati, in eundem errorem, eâdem occaſione, prolapſi ſunt; quem tamen poſtea Lutherani, cum obſervarent Calvinum hanc rem proſequentem (qui cum eſſet vir ſubtili & profundo judicio, proſpiciens quà appulerit, apertè declarat media, & indè peccata, à Deo ordinata eſſe ſicut finem, &, ad hunc finem proſequendum, Deum homines ad peccandum & ordinare & excitare, quod enixè probare conatur) & cum nullo modo evitari poſſe Deum hoc modo peccati authorem fieri animadverterent, hujus opinionis falſitatem videntes, deſeruêre, ut ex poſterioribus Philippi Melancthonis ſcriptis apparet. Et in Colloquio Mompelgartenſi Lucas Oſiander, ex colloquutoribus unus, * *hanc doctrinam impiam, quâ Deus peccati author fit, & horribilem horrendamque blaſphemiam, vocat.*

Sed quia, qui hanc univerſalem redemptionem affirmârunt à reformationis tempore, nec diſtinctum nec clarum teſtimonium dedere, quomodo hujus mortis beneficium omnibus communicatum ſit, ideo defuerunt in copioſè & amplè evangelicæ diſpenſationis perfectionem declarando, aliique in erroribus ſuis hoc defectu magis corroborati ſunt; quod uno hoc exemplo,

* *Epit. Hiſt. eccleſiaſt. Lucæ Oſiand. cent.* 16. *lib.* 4. *cap.* xxxii.

plo, notatu digno, ostendam. Remonstrantes Belgici hoc quasi præcipuo argumento utuntur. Quod unusquisque tenetur credere, illud est verum: Sed unusquisque tenetur credere Christum pro se mortuum: Ergo illud est verum. Pars adversa hujus argumenti assumptionem negant, dicentes, qui de Christo nunquam audiêrunt, in illum credere non tenentur. Et cum ipsi Remonstrantes affirment, quòd sine Christi cognitione nulla sit salus, hoc parti adversæ adhuc argumentum validius præbet, ad præcisum suum de reprobatione decretum propugnandum. Dicunt enim, cùm omnibus appareat, quòd Deus realiter & effectivè jam multis seculis, & à multis gentibus illam scientiam, quæ saluti omninò necessaria est, abstraxerit, & sic salutem illis simpliciter impossibilem fecerit: cur non etiam possit gratiam illam, salutiferæ applicationi hujus cognitionis necessariam, à quibusdam ex illis, qui hanc cognitionem habent, subtrahere? Hoc enim injustitiæ sive partialitatis non magis in Deo erit, quàm quòd alios in profundâ hujus scientiæ ignorantiâ reliquerit: cùm illud sit non communicare gratiam ad objectum apprehendendum; hoc abstrahere ipsum objectum.

Ut huic respondeant, conclusiones coguntur inferre ex priore hypothesi de Christi pro omnibus morte, & divinâ misericordiâ & justitiâ, dicentes, quod si gentes illæ, quæ in remotis istis locis habitabant, communi cognitione benè usi fuissent, quibus externa creatio est quasi fidei objectum, quâ colligi possit esse Deum; tunc Dominus singulari aliquâ providentiâ vel Angelum mitteret, qui Christum illis annunciaret, vel Scripturas eis transmitteret, vel aliquam opportunitatem præberet, quâ cum quibusdam, qui declarare & communicare illis cognitionem Christi possent, occurrerent. Quæ omnia ut nimis viribus virtutique humanæ voluntatis & naturæ tribuere videntur, & non nihil Socinianismum, Pelagianismum, vel saltem Semipelagianismum olent & sonant; ita, cùm solummodo probabilibus conjecturis innitantur, non habent

evidentiæ ſatis ut quempiam contrariâ ſententiâ contaminatum convincerent, neque æquitatem, & mirabilem divinæ miſericordiæ nec non juſtitiæ harmoniam, erga omnes ſufficientèr commendant. Ideò crebrò obſervavi univerſalis redemptionis iſtos affirmatores multò validiùs, & magis nervoſè, falſam adverſariorum doctrinam oppugnare, quam ſuam propugnare. Et licet ex Scripturis teſtimonia complura habeant, ad univerſalitatem mortis Chriſti confirmandam, & ad præciſum aliquod decretum, quo quidam ad damnationem dicuntur præordinari, debellandum; cùm tamen huc adducantur (ut ſuprà obſervatum eſt) nimirum, ut oſtendant, quomodo hujus mortis beneficium ad omnes extenditur & exhibetur, quo ſufficiens hujus participandi medium habeant, nonnihil hæſitant, & plus conjecturas ſuas ex priore præſuppoſitâ veritate tradunt, (ſcilicet cùm certum ſit Chriſtum pro omnibus eſſe mortuum, & Deum ſalutem nemini impoſſibilem feciſſe, ideo oportet aliquod eſſe medium, quo illi ſalutem aſſequi poſſint, quod eſt vel communi aliquâ gratiâ bene utendo, vel ex operibus creationis & providentiæ colligendo, &c.) quàm realiter & ſecundum Scripturas demonſtrationibus evidentibus & certis argumentis, quid ſit illud medium, oſtendunt.

X. Fit igitur, quod, quemadmodum tenebræ & magna apoſtaſia in Chriſtianum orbem non ſimul unâ ætate diffuſa fuit, ſed certis gradibus, dum aliud alii locum fecit, donec craſſum illud & denſiſſimum velum nationes obnubilâſſet & obumbrâſſet, quo, à ſextâ vel ſeptimâ uſque ad decimam ſextam ferè centuriam, obſcuratæ ſunt, ſicut noctis tenebræ in externam creationem non in inſtanti, ſed gradatim ſuperveniunt, & ſicuti ſol in unoquoque horizonte declinat, ſic etiam nec amplum & clarum lumen & ſcientia Evangelicæ diſpenſationis Chriſti omnibus ſimul appàruit. Primorum teſtium opus fuit magis contra apoſtaſeos abuſus teſtificari, quàm veritatem rurſus ſtabilire, & ad primitivam puritatem reſtaurare. Qui novam civitatem vult ædificare, oportet primò vetera rudera

rudera removere, antequam novum fundamentum jacere valeat: & qui ædes maximè fœdatas, & omni ſtercoris genere pollutas habitaturus ingreditur, pollutiones illas primò removet, antequam novam & ſpecioſam ſuam ſuppellectilem in ordinem per domum diſponat. Diei aurora tenebras aliquâ ex parte diſpellit, reſque maximè conſpicuas oculis noſtris ſubjicit: ſed diſtincta & certa rerum omnium viſio & perceptio, ut obſervationes indubitatas & perfectas faciamus, ad ſolis ortum & meridianam lucem reſervatur: & quidem ex certâ experientiâ audacter affirmare poſſumus, quòd Proteſtantes plerique in quamplurimos errores, maximaque pericula ſeſe injecerint; quoniam, non expectantes pleniorem & clariorem ſolis ortum & lucem, citiùs quàm par fuit, non ſolùm inter antiqua Papiſtica rudera, ſed ex ipſis ruderibus ædificare incepêre.

Itaque Dominus Deus, qui, ſecundum beneplacitum ſuum, hominibus communicat ampliorem & luculentiorem ſempiternæ ſuæ veritatis ſcientiam, hujus glorioſæ admodum & beatæ evangelicæ diſpenſationis abundantiorem revelationem ad noſtram uſque ætatem reſervare voluit: (licet quædam de illâ teſtimonia omni ferè ſeculo ab uno vel alio perhibita ſint, ut poſtea apparebit) &, ad ampliorem gratiæ ſuæ gloriam, ut nemini gloriandi occaſio præberetur, paucos quidem deſpicabiles & illiteratos homines exſuſcitavit, plerumque pauperes mechanicos, qui hujus Evangelii diſpenſatores forent, quo omnes ſcrupuli, dubitationes, hæſitationes, & objectiones ſuprà dictæ facilè & luculentèr explicantur & ſolvuntur, & juſtitia, nec non miſericordia Dei, ſecundum divinam ac cæleſtem earum harmoniam, exhibentur, ſtabiliuntur, & confirmantur. Secundum quod lumen & Evangelium, ſicut ejus cognitio nobis manifeſtata eſt per revelationem Jeſu Chriſti in nobis, & ſenſibili noſtrâ experientiâ confirmata, internoque in cordibus noſtris Spiritûs Sancti teſtimonio conſignata, *has tres ſequentes propoſitiones* certò affirmare, & ſecundum Scripturarum teſtimonium probare nequaquam dubitamus.

XI. PRIMO, *quod Deus*, qui ex infinito ſuo amore filium ſuum in mundum miſit, qui pro omnibus mortem guſtavit, *unicuique*, ſivè Judæo, ſivè Gentili, ſivè Turcæ, ſivè Scythæ, ſivè Indo, ſivè Barbaro, cujuſcunque gentis, nationis, ſeu generis ſit, vel ubicunque terrarum degat, *certum diem & viſitationis tempus dederit, quo die & tempore poſſibile eſt illis ſervari, & beneficii Chriſti mortis participes fieri.*

SECUNDO, *quod in eum finem Deus communicaverit, & unicuique homini dederit menſuram quandam luminis filii ſui, menſuram gratiæ, ſeu manifeſtationem aliquam Spiritûs*, quæ in Scripturis ſub diverſis appellationibus frequenter nominatur; nempè, *ſemen regni*, Matth. xiii. 18, 19. *Lux omnia patefaciens*, Eph. v. 13. *Verbum Dei*, Rom. x. 18. *Manifeſtatio Spiritûs unicuique data.* 1 Cor. xii. 7. *Talentum*, Matt. xxv. 14. *Evangelium omni creaturæ prædicatum*, Col. i. 23.

TERTIO, *quòd Deus per hoc lumen & ſemen invitet omnes, & ſingulos vocet, redarguat, & hortetur illos, cumque iis quaſi diſceptet in ordine ad ſalutem:* id ſi recipitur, & non reſiſtitur, omnium ſalutem operatur, etiam eorum, qui & Adæ lapſûs, & Chriſti adventûs & mortis ignari ſunt; quia & ſenſibiles illos facit miſeriæ ſuæ, & Chriſti paſſionum introrſùm eos participes facit, imò etiam reſurrectionis ejus participes puri & juſti ab illo facti evadunt; quo etiam & illi ſalutem adipiſcuntur, qui habent externam Chriſti ſcientiam, cùm hoc intellectus eorum aperiuntur ad rectè utendum & applicandum quæ in Scripturis traduntur, ut ſalutiferum illorum uſum accipiant. Poteſt tamen obſiſti & rejici in utriſque; & in illo Deus dicitur reſiſti & premi, & Chriſtus dicitur denuò crucifigi, inter, & in hominibus, & ignominiæ exponi; & illis, qui hoc modo reſiſtunt & rejiciunt, fit condemnatio.

PRIMO, ſecundum hanc doctrinam Dei miſericordia optimè exhibetur, in eo quod nemo neceſſariò excluditur à ſalute; & juſtitia ejus demonſtratur, quod

quod nullos condemnet nisi illos, quibus realiter obtulit salutem, communicans iis media ad illam sufficientia.

SECUNDO, hæc doctrina bene ponderata fundamentum Christianitatis & salutis esse apparebit.

TERTIO, toti Evangelii promissionum & minarum scopo optimè respondet, nec non naturæ ministerii Christi, secundum quod Evangelium, salus & pœnitentia jubentur prædicari omni creaturæ; nullâ habitâ gentium, generum, vel linguarum ratione.

QUARTO, magnificat & commendat hæc doctrina merita & mortem Christi, quod non solum ea sufficere ad omnes servandos efficiat, sed declaret ita omnes attigisse, ut in proximâ salutis capacitate positi sint.

QUINTO, super omnia gratiam Dei exaltat, cui attribuit vel minima opera bona; cuique adscribit primos ad bonum motus, sicut & integram & continuam conversionem, præservationem & salutem animæ.

SEXTO, contradicit & enervat falsam Pelagianorum, Semipelagianorum, & Socinianorum doctrinam; qui naturæ lumen exaltant & liberum hominis arbitrium; dum omninò naturalem hominem à vel minimâ in salute suâ parte excludit, ullo opere, actu vel motu suo, quoad primò vivificetur, suscitetur, & actuetur Spiritu Dei.

SEPTIMO, sicut totam hominis salutem ex Deo solummodo pendêre facit, ita condemnationem ejus ex seipso totaliter & omni respectu efficit, quia restitit & recusavit illud, quod à Deo illi communicatum fuerat, ideoque cogit hominem justum Dei judicium agnoscere in deserendo & derelinquendo illum.

OCTAVO, omnem removet desperationem, quòd unicuique spei fundamentum & certam fiduciam, quòd possint servari, præbeat; neque quempiam in securitate foveat, cùm nemo certus sit, quàm citò dies visitationis ejus expirabit; ideoque perpetuum incitamentum & provocatio omnibus est, malum fugere & derelinquere, & ad illud, quod bonum est, attendere.

Nono, mirificè commendat non minùs Chriſtianæ religionis certitudinem in fidelibus, quàm innatam ſuam veritatem omnibus manifeſtat; quod omnium experientiâ confirmatur & ſtabilitur; quum nemo adhuc inventus ſit ubicunque terrarum, utut Barbarus & ſævus, qui non confeſſus eſt, quod aliquando plùs minùs ſenſerit aliquid in corde ſuo redarguens, & ei quædam eſſe mala ſignificans, & horrorem quendam incutiens & minitans, ſi in malo permaneat, nec non pacem quandam, requiem & ſuavitatem delectabilem promittens & communicans, prout locum & aditum recipiebat, & non reſiſtebatur.

Decimo, excellentem Dei ſapientiam mirè demonſtrat, quâ medium ſalutis ita catholicum & comprehenſivum fecit, ut non ſit opus recurrere ad miraculoſos & mirabiles modos; quum, ſecundum hanc veriſſimam doctrinam, Evangelium omnes attingat, quâcunque conditione, ætate, vel natione ſint.

Undecimo, realiter & effectivè, licet non totidem verbis, tamen actis, ſtabilitur & confirmatur ab omnibus prædicatoribus, promulgatoribus & doctoribus Chriſtianæ Religionis, qui unquam fuêrunt, vel nunc ſunt, etiam ab iis, qui hanc doctrinam rejiciunt & negant; in eo quòd omnes illi, ubicunque fuêrunt, vel ſunt, ad quemcunque populum, quocunque loco, vel regione, prædicent omnibus & ſingulis, quod ſervari poſſint: rogant & perſuadent, ut in Chriſtum credant, qui pro iis mortuus eſt: ſic quod in genere negant, de unoquoque individuo fatentur, quod nemo ſit, cui Chriſtum nolint prædicare in ordine ad ſalutem, dicendo ſingulis, quòd Jeſus Chriſtus vocat & vult illos credere & ſervari, & ſi recuſent, ideo condemnabuntur, & quòd condemnatio eorum ex ſeipſis eſt. Talis eſt veritatis evidentia & vis, ut adverſarios ſuos etiam invitos aliquando concedere cogat.

Denique, ſecundum hanc doctrinam, argumentum illud, à Remonſtrantibus productum, & à Calviniſtis evitatum, nempè, quod unuſquiſque tenetur credere Chriſtum pro ſe mortuum, mutando aſſumptionem,

invincibile redditur, hoc modo; Quod unusquisque tenetur credere, illud est verum: Sed unusquisque tenetur credere Deum sibi misericordem esse: Ergo. Hanc assumptionem nemo negare potest, quum misericordia sit super omnia opera ejus; & in hoc Scriptura ubique declarat misericordiam Dei, quod peccatores ad pœnitentiam invitet & vocet, & illis salutis viam aperiat. Sic quamvis hic non tenetur credere Christi historiam, quam nunquam audivit, nec scit; tamen tenetur credere fore Deum sibi misericordem, si vias ejus sequatur, & Deum in hoc illi misericordem esse, quòd redarguat de malo, & ad bonum moveat. Neque ullus tenetur credere Deum sibi non esse misericordem, vel ab initio præordinâsse illum in mundum venire, ut, suis pravis inclinationibus derelictus, & mala perpetrans, quasi medio à Deo instituto, ad æternam condemnationem ducatur: quòd si verum esset, non video, cur non liceret alicui credere illud, quod verum est.

Sicut ex re ipsâ luculenter apparet, excellentes has & optimas consequentias ex hujus doctrinæ fide pendere; ita, ex ampliore ejus probatione, postea magis apparebit. Sed antequam ad eam veniam, necessarium est de statu controversiæ quædam præfari, quod nonnihil luminis nobis adferet: nam ex statu controversiæ, non rectè intellectæ, fit sæpius, ut & argumenta ex unâ, & objectiones ex alterâ parte frequenter adducantur, quæ prorsus extra controversiam sunt. Hoc modo etiam sensus & sententia nostra magis distinctè & clarè intelligetur & aperietur.

XII. Primo, per hunc diem & tempus visitationis, quod Deum omnibus impertire dicimus, quo servari unusquisque possit, non intelligimus totam uniuscujusque hominis vitam, licet quibusdam extendatur etiam ad ipsam mortis horam, ut in exemplo pœnitentis furis in cruce conversi apparet: sed tale tempus duntaxat, quo satis exoneratur Deus a singulorum condemnatione; quod quibusdam diuturnius, quibusdam brevius esse potest, sicut Deo secundum sapientiam suam videtur. Ita

ut

ut multi ultra hunc diem vivere poſſint, poſt quem nulla illis eſt ſalutis poſſibilitas, & obdurari illos patitur Deus, ut juſtum pro incredulitate judicium; & tunc ſuſcitat tales, quaſi iræ ſuæ inſtrumenta, & ad invicem virgam ſuam facit. Hominibus igitur, in hoc ſtatu poſitis, rectè applicantur illa Scripturarum teſtimonia, quibus alii abutuntur, ut probent Deum homines ad peccandum neceſſariò impellere; quod optimè ab Apoſtolo ad Romanos exprimitur: cap. i. a verſu 17. ad finem. Sed præſertim ver. 28. *& ſicut illis non placuit Deum habere in notitiâ, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea, &c.* Quòd multi ultra hunc diem vivere poſſint, apparet exemplo Eſau, ad Heb. xii. 16, 17. *qui vendidit jus primogeniti*; aliquando igitur habuit, & ſervâſſe potuit; *ſed poſtea hæreditare cupiens benedictionem, reprobatus eſt.* Hoc etiam apparet Chriſti de Hieroſolymis lamentatione, Luc. xix. 42. *Quia ſi cognoviſſes tu, & quidem in hoc die, hæc, quæ ad pacem tibi, nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis.* Hinc apertè infertur, fuiſſe tempus, quo cognoſcere potuiſſent, quod nunc remotum erat, licet illi adhuc viverent: ſed de hoc fuſiùs poſteà.

XIII. Secundo, hoc ſemine, gratiâ, verbo Dei, & lumine, quo unumquemque illuminari dicimus, ejuſque menſuram aliquam habere in ordine ad ſalutem, & quod hominis pertinaciâ & voluntatis ejus malignitate reſiſti, extingui, vulnerari, premi, occidi & crucifigi poteſt, minimè intelligimus propriam eſſentiam & naturam Dei in ſe præcisè ſumptam, quæ in partes & menſuras non eſt diviſibilis; cùm puriſſima & ſimpliciſſima ſit, omnis compoſitionis & diviſionis expers, & ideo nec extingui, nec vulnerari, nec crucifigi, nec occidi omnibus hominum viribus poteſt: ſed intelligimus Spirituale, cœleſte, & inviſibile principium & organum, in quo Deus, ut eſt Pater, Filius, & Spiritus, habitat; cujus divinæ & glorioſæ vitæ menſura omnibus ineſt, ſicut ſemen, quod ex natura ſuâ omnes ad bonum invitat & inclinat, & hoc vocamus vehiculum Dei, Spiri-

tuale Christi corpus, carnem & sanguinem Christi, quæ ex cælo venêre, & de quibus omnes Sancti comedunt, & nutriuntur in vitam æternam. Et sicut contra omnia facta mala hoc lumen & semen testatur, ita ab eis etiam crucifigitur, extinguitur, & occiditur; & à malo fugit & abhorret, veluti caro humana fugit & abhorret, quod naturæ suæ noxium & contrarium est. Et quum hoc nunquam separetur à Deo & Christo, sed ubi est, ibi etiam Deus, & Christus est in illo involutus & velatus: eo igitur respectu, ubi illi resistitur, Deus dicitur resisti & deprimi, & Christus crucifigi & occidi; & sicut etiam recipitur in corde, & effectum suum naturalem & proprium producere non impeditur, Christus formatur & suscitatur in corde, de quo Scriptura frequenter mentionem facit, *qui novus homo*, scil. *Christus in Sanctis, spes gloriæ dicitur.* Hic ille Christus internus est, de quo nos tantum & tam sæpè loqui & declarare audimur, ubique prædicantes illum, & omnes hortantes, ut in lumen credant, illique obediant, ut Christum in semetipsis natum & exsuscitatum noscant, ab omni peccato illos liberantem.

PER hoc nec volumus nec cupimus nosmetipsos æquare sancto illi viro, Domino Jesu Christo, qui ex Mariâ Virgine natus fuit, in quo habitabat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, neque præsentis ejus existentiæ realitatem destruimus, sicut quidam nos falsò calumniati sunt. Nam licet affirmemus Christum in nobis habitare, tamen non immediatè, sed mediatè, ut est in illo semine, quod in nobis est; cum ille, nimirùm verbum æternum, quod erat apud Deum, & ipse Deus erat, & immediatè habitabat in sancto illo homine: sic ille quasi caput est, nos quasi membra; ille vitis, nos quasi palmites: & sicut anima multò aliter & magis immediatè existit in capite, & in corde, quam in brachiis vel pedibus; & sicut sapor, vis, vitaque vitis existit aliter & magis in trunco & radice, quàm in palmitibus; sic

etiam

etiam Deus habitat aliter in homine Jesu Christo, quàm in nobis.

Quin ex animo rejicimus Apollinarii hæresin, qui negabat eum habuisse animam, sed corpus solummodo divinitate actum; & etiam Eutychetis errorem, qui naturam virilem à divinitate prorsus absorptam voluit. Nam sicuti credimus fuisse illum verum & realem hominem; ita credimus sic illum adhuc remanere in cœlis, cùm in corpore, tùm in animâ glorificatum, per quem Deus judicabit mundum in novissimo & extremo die judicii.

XIV. Tertio, non intelligimus hanc gratiam, hoc lumen, & semen esse accidens, ut plerique ineptè faciunt, sed credimus esse realem, spiritualem substantiam, quam anima hominis apprehendere & sentire potest; & ex quâ realis ille & spiritualis partus, in fidelibus vocatus nova creatura, novus homo in corde, provenit & oritur. Hoc mirum videtur carnalibus hominibus, quia hisce peregrini & alieni sunt; sed nos novimus, & hujus sensibiles sumus verâ & certâ experientiâ, licet hoc difficile sit intellectu homini naturali, suâ & mundanâ sapientiâ, donec in seipso sentiat; & quamvis in merâ notione teneret, parum illi proderit. Possumus tamen hanc veritatem demonstrare, quòd fides nostra hâc de re solidissimo fundamento innitatur: hoc interno & substantiali semine in cordibus nostris, prout radicem in nobis obtinet, & partum sivè genituram accipit, spirituales illos sensus assequimur, quibus gustare, odorari, videre, contrectare, quæ Dei sunt, possumus. Hæc enim nemo attingere potest naturali suo spiritu, & sensibus humanis, ut suprà demonstravimus.

Præterea, novimus hoc esse substantiam, quia subsistit in cordibus impiorum, dum in impietatibus maneant, ut postea fusiùs probabitur. Sed nullum accidens in subjecto esse potest, nisi subjectum denominetur ab illo, sicut ubi albedo est in subjecto, denominat subjectum album. Distinguimus igitur inter sanctitatem, sicut accidens est, quâ denominatur homo, ut hoc semen locum in corde suo obtinet, & inter

& inter hoc sanctum & substantiale semen, quod sæpè in hominum cordibus jacet, veluti nudum granum in terrâ petrosâ; sicuti distingui possit inter sanitatem & medicinam; sanitas non potest esse in corpore, nisi corpus denominetur sanum, quia sanitas est accidens: sed medicina potest esse in corpore maximè insano, quoniam substantia est. Et veluti quum incipit medicina operari, corpus quodam respectu possit dici sanum, alio verò ægrotum. Sic fatemur, quòd, ubi divina hæc medicina locum obtinet in hominum cordibus, denominet eos ex parte sanctos & bonos, licet pars aliqua adhuc remaneat corrupta, & non mortificata, & quidam ex malis humoribus non sint expurgati. Nam ubi duo contraria accidentia in uno subjecto sunt, sicut sanitas & ægrotatio in uno corpore, subjectum denominatur ab illo accidente, quod magis prævalet; ita multi dicuntur sancti, pii, & viri boni, idque verè, quando sanctum hoc semen nonnihil in illis operatum est, & aliquantulùm naturâ suâ fermentavit illos, licet multis infirmitatibus, & imbecillitatibus, imò nonnullis iniquitatibus adhuc obnoxii sint: nam sicut semen peccati, & corruptionis radix, inque illam cadendi capacitas, virum bonum & pium non denominat impium; ita nec semen justitiæ in malis, & possibilitas fermentandi cum illo, impios & pravos denominat bonos.

XV. Quarto, per hoc nullo modo intelligimus, neque volumus minuere, nec derogare à sacrificio & propitiatione Jesu Christi, sed è contrà magnificamus & exaltamus illam; nam sicut credimus ea omnia, quæ in sacris literis de conceptione, partu, vitâ, miraculis, passione, morte, resurrectione & ascensione Christi consignata sunt, verè & realiter fuisse transacta; ita sentimus omnes obligari ea credere, quibus Deus illorum scientiam adfert: imò putamus damnabilem incredulitatem fore, si quis non crederet ea sibi allata, quoniam divinum illud semen omnes ita credere inclinaret, & licet unicuique non revelet explicitam

explicitam & externam eorum ſcientiam, ſemper tamen veritati aſſentitur, ubi declaratur. Nihilominus ſicut firmiter credimus neceſſarium fuiſſe Chriſtum advenire, ut morte & paſſione ſuâ ſemetipſum Deo pro peccatis noſtris ſacrificium offerret, qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum; ita credimus, quicunque remiſſionem peccatorum habet, non aliundè, niſi virtute ſacrificii illius quàm ſatisfactorii, habet; nam hujus ſolùm obedientiâ donum gratuitum in omnes ſupervenit ad juſtificationem: credimus enim, quod, ſicut omnes participes ſunt mali fructûs Adæ lapsûs, cùm malo illo ſemine, quod per eum illis communicatum eſt, proni & ad malum proclives ſint, licet millies mille Adæ ſint ignari, & quomodo prohibitum fructum ederit; ita multi poſſint ſentire divini hujus & ſancti ſeminis virtutem, eâque à malo ad bonum converti, licet de Chriſti in terram adventu, per cujus obedientiæ & paſſionis beneficium hoc fruuntur, prorſus ignari ſint. Et ſicut credimus omninò neceſſarium eſſe iis hiſtoriam externam Chriſti credere, quibus Deus ejus ſcientiam voluit aliquo modo communicare; ita ingenuè fatemur, hanc externam ſcientiam eſſe conſolabundam illis, qui ſubjecti ſunt, & hoc interno ſemine & lumine acti: nam non ſolùm ſenſu mortis & paſſionum Chriſti humiliantur, ſed & iis confirmantur, & ad ſequendum præſtantiſſimum ejus exemplum animantur; *qui*, ut ait Petrus, 1 Pet. ii. 21. *paſſus eſt pro nobis, relinquens nobis exemplum, ut ſequamur veſtigia ejus*; nec non ſæpiſſimè reficiuntur & recreantur gratioſiſſimis ſermonibus, qui ex ore ejus procedebant. Hiſtoria igitur prodeſt, & conſolabunda eſt cum myſterio conjuncta, ſed non ſine illo; at myſterium eſt, & prodeſſe poteſt, ſine explicitâ & externâ cognitione hiſtoriæ.

QUINTO, hoc autem ad aliam quæſtionem nos adducit, nempe, *num Chriſtus in omnibus ſit?* De hoc ſæpè interrogamur, & argumenta contra affirmativum adducuntur, quia in quibuſdam ſcriptis noſtris

ſtris invenitur, quod Chriſtus in omnibus ſit, & ſæpè audimur in publicis conventibus, & concionibus exhortantes unumquemque, ut Chriſtum in ſe noſcant, & ad illum veniant, qui in ipſis eſt. Libet igitur, hoc loco, hac de re aliquid dicere, ut omnes ſcrupuli removeantur. Hactenus affirmavimus divinum, ſpirituale, ſupernaturale lumen omnibus ineſſe, etiam illud lumen vel ſemen eſſe Dei vehiculum, in quo Deus & Chriſtus ſemper habitant, & à quo ſeparari nequeunt; & quòd, prout locum in corde obtinet, cumque eo conjungitur, Chriſtus formatur & oritur. Porro nunquam diximus, nec intelligimus Chriſtum hoc modo in omnibus, vel in impiis eſſe formatum; nam hoc magnum in ſpiritualitate incrementum eſt, propter quod Apoſtolus laborabat, ut in Galatis produceretur. Neque eſt Chriſtus in omnibus per unionem, vel ſtrictè loquendo, ratione inhabitationis, quia inhabitatio, ut ſæpiùs ſumitur, unionem ſignificat, ſive modum, quo Chriſtus in ſanctis eſt, ſicut ſcriptum eſt, 2 Cor. vi. 16. *Habitabo in eis, & inambulabo.* Sed quoniam Chriſtus in omnibus eſt, veluti in ſemine, quia nunquam ſeparatur à puro illo & ſancto ſemine & lumine, quod in omnibus eſt; igitur ſenſu latiore dici poteſt, Chriſtum ineſſe omnibus, ſicut antea obſervavimus. Scriptura ait, Hamos ii. 13. *Premitur Dominus ſicut plauſtrum plenum manipulis:* & Chriſtus crucifigitur in iniquis, licet, ſtrictè loquendo, nec poſſit Deus premi, nec Chriſtus, quà Deus eſt, denuò crucifigi. Hoc igitur reſpectu, veluti in ſemine, eſt, quod in omnibus Chriſtum ineſſe diximus, & omnibus prædicavimus, & invitavimus, ut ad Chriſtum in ſe, crucifixum iniquitatibus & peccatis eorum, veniant, ut inſpicientes illum, quem transfixerunt, pœnitentiam agerent: quo is, qui nunc jacet quaſi ſepultus in illis, ſuſcitetur, & omnia in cordibus eorum gubernet & dominium exerceat: hoc modo etiam prædicavit Paulus Corinthiis & Galatis, 1 Cor. ii. 2. *Chriſtum in illis crucifixum,* ἐν ὑμῖν; hunc Jeſum Chriſtum cupiebat Apoſtolus cognoſcere in illis, & iis manifeſtare, ut ſenſibiles facti, quomodo Chriſtum
cruci-

crucifixerint, resipiscerent & servarentur: & quoniam Christus dicitur esse illud lumen, quo unusquisque illuminatur, lumen mundi, ergo lumen pro Christo sumitur, qui reipsâ omnis luminis fons est, & in lumine in æternum habitat. Sic lux Christi aliquando Christus dicitur, i. e. illud, in quo Christus habitat, & à quo nunquam separatur.

XVI. Sexto, ex suprà dictis abundè apparebit, nos hoc divinum principium minimè intelligere esse partem aliquam hominis naturæ, neque reliquias quasdam esse alicujus boni, remanentis in Adamo post lapsum, quum hoc, ab animâ ejusque omnibus facultatibus quid distinctum & separatum, statutum sit; ea tamen est adversariorum malitia, ut non desinant nos calumniari, quasi lumen aliquod naturale, seu naturalis conscientiæ lumen prædicaremus. Sunt etiam, qui, non tamen injuriandi consilio, Socini & Pelagii doctrinæ faventes, falsò sibimet ipsis persuadent, illud, quod nos prædicamus, esse aliquod naturale; quasi non realiter, sed solum verbis & logomachiâ ab illis differremus; quum re ipsâ haud majus esse possit, quàm inter nos & illos hac in re constat, discrimen; cùm hoc lumen, de quo loquimur, ab hominis animâ ejusque facultatibus non solum differens quid, sed planè alienum & diversæ naturæ certò compererimus. Fatemur quidem hominem, sicut est animal rationale, habere rationem, quâ veluti naturali facultate animæ suæ discernit, & intelligit quæ rationalia sunt: hæc enim est proprietas illi naturalis & essentialis, quâ cognoscere, & discere plurimas artes & scientias potest, quas nullum aliud animal merâ animali proprietate potest: neque negamus, quòd hâc rationalitate capax sit homo in cerebro apprehendere quasdam notiones scientiæ Dei, & rerum spiritualium; sed, cùm hoc non sit aptum & rectum organum (ut thesi secundâ fusius significatum est) nihil illi ad salutem prodesse potest, sed potius impedit: & reverà magnæ apostaseos causa fuit, quòd homo res Dei comprehendere

dere conatus est per rationalem hanc & naturalem proprietatem, inque eâ religionem ædificare, dum semen hoc & principium divinum negligeret & contemneret: quo factum est maximè universaliter, ut *Antichristus* in unoquoque exaltatus sit, & *sedeat in templo Dei, quasi Deus, & supra omne quod dicitur Deus.* Nam cùm *homines sint sancti Spiritûs templa*, ut ait Apostolus, 1 Cor. iii. 16. quando principium seu proprietas rationalis ibi sese exaltat super semen Dei regnare & gubernare in rebus spiritualibus, dum semen Dei premitur & vulneratur, ibi Antichristus in unoquoque est, vel aliquid exaltatum super & contra Christum. Non hinc affirmamus, quasi homo recepisset rationem suam in nullum finem, vel prorsus inutiliter; nequaquam: rationem datam & concessam hominibus existimamus, ut illum in rebus naturalibus & mundanis gubernaret: nam sicut Deus duo magna luminaria creavit ad externum orbem gubernandum, solem & lunam, majus lumen ad diem, minus verò ad noctem regendam: Ita hominibus dedit lumen filii sui, spirituale & divinum lumen, ad gubernandum illum in rebus spiritualibus; & lumen rationis ad gubernandum illum in rebus naturalibus. Et sicut luna lumen suum à sole mutuatur; ita debent homines, si in rebus naturalibus rectè & benè gubernari vellent, habere rationem suam illuminatam divino hoc & puro lumine: quam rationem illuminatam illis, qui obediunt & sequuntur verum lumen, fatemur utilem esse in rebus spiritualibus, quando priori semper subservit, & sequitur; veluti vita animalis in homine juvat illum ea, quæ rationalia sunt, agere, ut ratione reguletur & ducatur. Deinde, rectè hoc distinguimus a naturali hominis conscientiâ; nam, cùm conscientia illud sit in homine, quod ex naturalibus animæ facultatibus oritur, corrumpi & pollui potest. Disertè dicitur de impuris ad Tit. i. 15. *Sed inquinatæ sunt eorum mens & conscientia.* Hoc lumen autem nunquam corrumpi nec pollui potest; neque unquam peccato aut

 iniqui-

iniquitati consentit. De illo enim disertè dicitur, quòd *omnia reprobanda manifestet.* Eph. v. 13. & fidelis est Dei testis contra omnem hominum injustitiam. Conscientia autem, ut rectè definitur, à *conscire* provenit, & illa cognitio est, quæ in hominis corde oritur, illius, quod aut consentaneum est, aut quod contradicit & contrarium est fidei ejus, quâ sibi sit conscius, quod transgreditur faciendo id, quod persuadetur facere non debere. Sic si animus semel excæcatus sit, vel falsâ fide deceptus, tunc etiam oritur conscientia hujus fidei, quâ vexatur, cùm contrarium agat: e. g. Si Turca vinum bibat; quoniam jam, falsâ fide deceptus, credit hoc sibi non licere, ergo conscientiæ stimulis vexatur: si autem concubinas plures foveat, vel mœchetur, quia jam coinquinatus est animus, hoc sibi licere, conscientia non premitur; lumen autem Christi in illo, si animadverteretur, non solùm pro mœchatione illum argueret; sed etiam, si locus ei daretur, annunciaret illum esse Mahometum nequam; sicut Socrati persuasit de falsitate ethnicorum deorum.

Præterea, si Pontificius in quadragesimâ carnes edat, vel in adoratione Sanctorum & Imaginum non satis diligens sit, aut si etiam imagines contemnat, conscientiæ stimulis affligeretur; quia jam de his falsam fidem imbibit. Lux autem Christi talibus abominationibus nunquam consensit. Hoc modo naturalis hominum conscientia satis ab hoc lumine distinguitur: conscientia enim judicium sequitur, non instruit: sed lumen hoc, prout recipitur, cæcitatem removet, judicii intellectum aperit, & judicium ac conscientiam dirigit. Confitemur etiam esse conscientiam quid præstantissimum, si rectè illuminetur atque edoceatur; & ideo ex nostris quidam aptè compararârunt conscientiam laternæ, & lumen Christi candelæ in illâ lucenti; laterna utilis est, cùm in illâ clara candela luceat, sed hâc extinctâ nulli usui est. Lumen igitur Christi in conscientiâ, non autem naturalem hominis conscientiam nos omnibus indesi-

desinenter commendamus, &, ad vitam æternam, certissimum ducem annunciamus.

Denique, hoc non aliqua vis, seu facultas hominis animæ est; quia homo in sanitate potest, quando placet, movere & exercere animæ suæ facultates, earumque ipse dominus est; &, si non impediat naturalis aliquis defectus, illis ad libitum uti potest. Sed hoc lumen & semen Dei nemo potest, quando vult, suscitare; sed movet, & afflat, & disceptat cum homine, sicut Domino videtur bonum: nam, licet omnibus possibilitas salutis sit per diem visitationis ejus, non potest tamen homo, quando vult, vel aliquem miseriæ suæ sensum habet, ita hoc lumen & semen excitare, ut sibimet cordis mollitiem & teneritatem procuret; sed oportet, hoc attendat, quòd omnibus superveniat certis temporibus, quibus mirum in modum cor mollificat & concalefacit, & operatur in illo; quo tempore, si homo non resistat, sed cum eo jungat, salutem per illud adipiscitur. Sicut lacus Bethsaidæ non omnes, qui sese illo abluêre, sanavit, sed qui primò abluti sunt post motum Angeli super aquas; ita in corde movet Deus, in amore erga genus humanum, per hoc semen, quibusdam singularibus temporibus, disponens peccata eorum in ordine ante oculos, ad pœnitentiam invitans, remissionem peccatorum & salutem offerens, quod si non recuset homo, servari potest. Nullus autem homo vivit, & certus sum neminem hanc chartam lecturum, qui, si fideliter & honestè cum animo suo in conspectu Dei agere velit, his acquiescere non cogatur; quique hujus sensibilis secundum aliquam mensuram plùs minùs non fuerit. Hocque illud est, quod homo in seipsum inducere, omni suo labore & industriâ, non potest. Hic igitur, ô homo, qualiscunque sis, est pretiosus Dei erga te dies visitationis; cui si non resistas, fælix in æternum futurus es. *Hic est dies Domini, qui,* ut ait Christus, *est sicut fulgur, lucens ab oriente ad occidentem; & sicut ventus, vel*

Spiritus, ſpirans in animam, & vox ejus auditur, ſed neſcimus unde veniat, aut quo vadat.

XVII. Et nunc denique ducor quædam dicere de modo hujus ſeminis operandi in cordibus omnium, quo adhuc luculentius apparebit, quomodo ab eis omnibus longè differamus, qui naturale lumen, vel vim in homine exaltant; & quomodo doctrinâ noſtrâ præ omnibus ducimur, integram noſtram ſalutem, unicæ Spiritûs & gratiæ Dei virtuti, attribuere. Qui nos hoc modo interrogant, quomodo à Pelagianis vel Arminianis differtis? nam ſi duo æqualem ſeu ſufficientem gratiam habeant, & alter ſervetur, alter pereat, nónne cauſa eſt, quia alter benè utitur gratiâ, alter non? Et nónne voluntas hominis alteri cauſa ſalutis eſt? ita, inquam, interrogantibus ſic reſpondemus. Gratia & lumen omnibus datum ſufficit omnes ſervare, & ex naturâ ſuâ vult omnes ſervare; & ita cum omnibus diſceptat ac operatur, ut illos ſervet. Qui reſiſtit, ſuæ condemnationis cauſa eſt; qui non reſiſtit, fit illius ſalus. Qui ſervatur, opus ex gratiâ eſt, non ex homine, & quod hominis eſt, paſſio eſt potius, quàm actio; licet poſtea, dum nonnihil operata eſt gratia, oritur in homine voluntas nova, quâ cum gratiâ cooperatur, ſecundum illud Auguſtini, *qui nos fecit ſine nobis, nos non ſalvat ſine nobis.* Primus igitur progreſſus non eſt cooperando, ſed non contra opponendo aut operando. Ad hæc etiam credimus, quod ſpeciali illo tempore uniuscujuſque viſitationis, (de quo ſuprà) ſicut homo ex ſe totaliter impotens eſt ad operandum cum gratiâ, ita nè vel minimum progreſſum, ex naturali ſtatu, movere poteſt, donec gratia illum apprehendat. Ita poſſibile eſt illi pati & non reſiſtere, ſicut etiam poſſibile eſt multis reſiſtere.

Dicimus igitur, gratiam Dei in & ſuper naturam humanam operari, quæ, licet ex ſe totaliter corrupta, polluta, & ad omne malum prona ſit, capax tamen eſt, in quâ gratia divina operari poteſt; ſicut ferrum, ex ſe metallum durum & frigidum, ignis

tamen calore calefieri & emolliri potest: item cera solis calore liquefieri. Et sicut ferrum, aut cera, quando ab igni vel sole remota est, ad pristinum duritatis & frigiditatis statum revertitur; sic cor hominis, ubi resistit, vel à gratiâ recedit, ad pristinam conditionem redit. Hujus, Dei erga omnes ad servandos eos, operationis modus mihi frequenter uno vel altero exemplo illustratus est, quæ hoc loco, alios instruendi gratiâ, apponere libet.

PRIMUM exemplum est hominis graviter ægrotantis; huic comparo hominem in degenerato & naturali statu; Deum, ut magnum & eximium medicum, non solùm puto huic medicinam offerre, postquam viderit illum suâ industriâ omnibus modis ad sanitatem acquirendam usum esse, sicuti aiunt; quod, si homo ratione & naturalibus viribus benè utitur, Deus gratiam superaddet; vel quod Deus veniens remedium huic offert, libertati voluntatis ejus relinquens, ut, si vult, recipiat, vel si non vult, rejiciat, ut alii dicunt: sed ille etiam Dominus eximius hic medicus venit, & hanc medicinam in os hominis infundit, & quasi in lecto eum ponit; quòd si ægrotus solum passivus sit, necessariò effectum operabitur, sed si adeò pertinax & refractarius sit, ut datâ operâ velit surgere, ac frigori se exponere, & fructus illos, qui noxii sunt, edere, dum deberet operari medicina, licet illa ex naturâ suâ tendat ad sanandum illum, tamen destructiva ei & mortifera fit, quia interpositis obstaculis naturam violare cogitur. Sicut igitur homo, qui hoc modo periclitatur, certè suæ ipsius ruinæ causa est; ita quis ausit dicere, quod is, qui sanatur, sanitatem suam non ex medico, vel medicinâ, sed ex seipso habeat; cùm partes ejus non actio, sed mera passio, fuerint.

ALTERUM exemplum est plurimorum in tenebrosâ cavernâ jacentium, ubi sensus eorum ita stupefacti sunt, ut vix suæ miseriæ sensibiles sint; his comparo hominem in corrupto suo & naturali statu; non puto ex iis aliquos, enixè laborantes semetipsos li-

berare, aliquem ſpectantem & redimere capacem, hoc modo, ad miſericordiam & auxilium præbendum, provocare: quaſi dixerit, video ex iſtis quoſdam volentes redimi, &, quod in ſe eſt, facientes, ut liberentur, ergo auxilium merentur, ut aiunt Pelagiani, Sociniani & Semipelagiani. Neque puto liberatorem, ad ſummam cavernæ accedentem, ſcalam demittere, dicentem, ſi quis vult aſcendere, aſcendat; ita ut oporteat propriis viribus ad aſcendendum uti; ſicut Jeſuitæ, Arminiani, & alii ſtatuunt: qui tamen prædicant ſe totum gratiæ attribuere. Sed puto liberatorem certis temporibus manifeſtè declarare illis miſeriam, in quâ verſantur; periculum, quid, & quantum ſit, annunciantem, ſi in peſtifero illo loco remaneant; quinimò quendam hujus miſeriæ ſenſum illis imprimit: (nam etiam nequiſſimi homines aliquando Dei viſitatione miſeriæ ſuæ ſenſibiles ſunt) & non illud ſolum, ſed apprehendit illos, extrahit & evellit, ut ex miſeriâ expromat, & educat; cui ſi non reſiſtunt, ſervabuntur; certum eſt autem, quòd reſiſtere poſſint. Hoc, ut alterum applicatum, eodem modo rem noſtram illuſtrabit; non tamen gratia Dei fruſtratur, ſed effectum ſuum operatur, viz. Dei gloriam, licet effectus varius ſit quoad objectum: miniſtratio miſericordiæ & amoris eſt in illis, qui non rejiciunt, ſed recipiunt: *&, quotquot recepêrunt illum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Sed miniſtratio iræ & condemnationis iis, qui rejiciunt & reſiſtunt. *Hæc eſt autem condemnatio, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras.* Sic ſol uno eodemque actu ceram emollit, lutum indurat. Natura ſolis eſt reficere & recreare mundum; vivi igitur ejus radiis recreantur, & flores odorem bonum emittunt, dum ſol in illos ſplendeſcit, & arborum fructus matureſcunt. Sed, ſi cadaver aliquod, vel vitâ carens, ſolis radiis objiciatur, ejuſdem reflexio putorem & fætorem emittet, non tamen proprii effectûs fruſtratur ſol. Sic in unumquemque, durante die viſitationis ejus, *ſol juſtitiæ* illuceſcit,

illucescit, ut bonos ferrent fructus & bonum odorem; & radiis ejus molliri & calefieri corda eorum possint. Sed, si diem illum præterire sinant, tunc idem sol obdurat eos sicut lutum, & iniquitates eorum magis manifestat; ac putrescere atque perolere facit.

XVIII. Denique, sicut certè & verè affirmamus Deum neminem perire velle, & ideo omnibus gratiam ad salutem sufficientem dedisse: ita minimè negamus, quin speciali aliquo modo in quibusdam operetur; in quibus gratia ita prævalet, ut necessario salutem obtineant, neque patitur illos resistere Deus. Absurdum enim erit dicere, quòd non longè aliter erga Mariam virginem & B. Paulum Deus sese extenderit, quàm erga multos alios: neque affirmare possumus, Deum æqualiter Johannem dilectum Discipulum, & Judam traditorem amâsse. In eo tamen, quòd nemo caruerit eâ gratiæ mensurâ, quâ servari potuit, jure inexcusabiles sunt; & Deus etiam in illis operando, quibus hæc gratiæ prævalentia datur, ita se abscondit, ad omnem securitatem & præsumptionem excludendam, quo ipsi humiliantur, & libera Dei gratia magnificatur, & ex gratuito dono omnia reputantur, ex sui ipsius viribus nihil; etiam qui pereunt, dum tempora illa divinæ erga illos visitationis meminêre, quibus Spiritu & lumine suo cum illis disceptabat & luctatus est, coguntur confiteri fuisse tempus, quo illis janua misericordiæ aperta erat, & quòd justè condemnentur, quoniam salutem suam rejiciebant. Hoc modo & misericordia & justitia Dei stabiliuntur; & voluntas & vires hominis abjiciuntur, & deprimuntur. Condemnatio ejus ex se ipso fit, & salus solùm ex Deo pendet. Hisce etiam positis, duæ maximæ objectiones, quæ sæpiùs contra hanc doctrinam afferuntur, optimè solvuntur.

Objectio prima ex istis Scripturæ locis deducitur, quibus Deus videtur præcisè destinâsse, decre-

visse & prædestinâsse quosdam ad salutem, eoque fine specialia ordinâsse media, quæ cæteris non accidunt, sicut in vocatione Abrahæ, Davidis, & cæterorum; & in conversione Pauli: nam si hi referantur inter illos, quibus hæc prævalentia tribuitur, objectio optimè solvitur.

SECUNDA ex istis locis deducitur, quibus Deus videtur destinâsse iniquos quosdam ad perditionem, ideoque obdurâsse corda eorum, & in gravia peccata impellere, &, ad demonstrandam virtutem & vim suam in illis, exsuscitâsse: qui si referantur ad homines post transactum diem visitationis illorum, ista objectio etiam solvitur, ut volenti sigillatim eorum applicationem facere, luculentiùs apparebit; quod ego brevitatis causâ hac vice prætermittendum duxi.

XIX. QUUM statum controversiæ hoc modo clarè & luculentèr ostendimus & aperuimus, ut & multæ objectiones præventæ sunt, ita facilior & brevior erit nobis probatio illarum trium propositionum, quas suprà probandas suscepi; quod sic aggredior.

PRIMA Propositio, quæ probari debet, est, *quòd Deus unicuique diem & tempus visitationis dederit, quo possibilis eis salus est.* Si probare possumus diem eis datum esse, qui realiter pereunt, rem habemus. Nam nemo dubitat, quin illi, qui salvantur, diem habeant: illud manifestum est ex conquestibus & querimoniis, quibus per totas Scripturas Spiritus Dei utitur contra illos, qui peribant; increpans & acriter reprehendens, quod divinam visitationem & amorem rejecêrunt, & misericordiam recusârunt; sic se Deus declarat primò adversus Cajinum, Gen. iv. 6, 7. *Tum dixit Jehova Cajino, quare accensa est ira tua? & quare cecidit vultus tuus? nónne si bene egeris, remissio; si verò non benè egeris, præ foribus est peccatum excubans?* Hoc dictum est Cajino, antequam occideret fratrem suum. Deinde, cùm inciperet semen malum tentare illum, & in corde operari,

rari, apparet, quomodo Deus monuerit Cajinum opportunè, & diem visitationis illi dederit, promittens illi remissionem, si benè ageret. Ita ut, si Deo omnis veritatis fonti credere fas sit, possibile fuit Cajino aliquando servari. Neque potuisset Deus proponere illi istud benè agere, tanquam conditionem salutis, nisi vires ei ad bene agendum sufficientes dedisset. Dominus etiam ostendit, quòd diem visitationis veteri mundo ante diluvium dederit, Gen. vi. 3. *Quapropter dixit Jehova, non disceptabit Spiritus* באדם *in homine in æternum.* Quo apertè infertur, Spiritum aliquo tempore cum hominibus disceptâsse; quo tempore transacto, cessat cum illis disceptare ad salutem. Nam Spiritus Dei non potest dici disceptare cum hominibus post præteritum visitationis diem, cùm tunc fortiter & irresistibiliter in judicium operatur, viz. semper judicando & condemnando illos. At hoc die visitationis, quem unicuique Deus dedit, dicitur *expectare, gratiosus esse erga homines:* Isa. xxx. 18. *& esse longanimis,* Exod. xxxiv. 6. Num. xiv. 18. Psal. lxxxvi. 15. Jer. xv. 15. Hoc loco Propheta Jirmeja in Oratione sua longanimitatem Dei apprehendit, & in expostulatione cum Deo adversariorum objectionem elidit, versu 18. *Quare esset dolor meus æternus, plaga & persecutio mea mortifera? si renueret curari, omninò esses mihi similis fallaci, aquis instabilibus.* Cùm, secundum illorum sententiam, dolor plurium est, & semper fuit æternus, & plaga mortifera; imò Evangelii illis prædicatio fallax est, & veluti aquæ instabiles, nimirum nunquam salutis causâ proposita. Petrus Apostolus exprobrat incredulitatem veteris mundi, *quoniam expectabat pro iis longanimitas Dei in Diebus Noachi.* 1 Pet. iii. 20. quod, si conferatur cum illo Gen: antè citato, vi. 3. nostràm propositionem satis illustrat. Et nè quis objiceret hanc Dei longanimitatem & luctationem (ut hoc verbo utar) non fuisse ad salutem, idem Apostolus disertè ait: 2 Pet. iii. 15. Longanimitatem Dei esse salutem, *Dominique nostri*

tarditatem

tarditatem ad iram & longanimitatem salutem arbitremini. Dixerat paulò antè versu 9. *nolle Deum ullos perire.* Si igitur Petro utimur pro suorum dictorum interprete, quod maximè convenit, sic opinatus est, quod illi, quibus Deus longanimis est, (qualiter fuit veteri mundo, & omnibus hodiè, nolens ullos perire) debeant æstimare hanc Dei longanimitatem esse sibi salutem. Quo autem respectu salutem æstimare possunt, nisi eâ salutis possibilitas illis communicata sit? minimè iis esset salus, nisi servari eâ possent. Et hâc in re Petrus ad Pauli scripta respicit, insinuans hanc fuisse catholicam & communem Ecclesiæ doctrinam: & notatu dignissimum est, quod hoc præsertim loco advertit, in epistolis Pauli quædam intellectu difficilia esse, quæ indocti & instabiles detorquent ad suam ipsorum perditionem; apertè ostendens hoc de illis dici in Pauli epist. ad Rom. cap. ix. & aliàs, quæ instabilibus & indoctis in rebus spiritualibus, huic doctrinæ de amore & longanimitate Dei erga omnes, contradicere videntur. Utinam complures, magis quàm fecere, huic admonitioni obtemperâssent! Illud Pauli, ad quod imprimis videtur Petrus hoc loco collimare, huic rei nonnihil luminis affert, nempè Rom. ii. 4. *An divitias benignitatis ejus & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas Dei ad pænitentiam te adducit?* Paulus hîc irregeneratos & impios alloquitur, quos sequente versu ait, *thesaurizare sibi iram in die iræ:* & his commendat divitias patientiæ & longanimitatis Dei; ostendens quomodo benignitas ejus ducat ad pœnitentiam; quomodo igitur iis divitiæ vel benignitas dici poterit, nisi tempus esset, quo per illam pœnitentiam agere possent, & participes fieri divitiarum, quæ in illo tempore exhibitæ sunt? ex quibus omnibus sic argumentor. Si Deus argumentatur cum peccatoribus à possibilitate salutis illis traditâ; si Spiritus Dei disceptat cum illis ad tempus, ad servandos illos, qui posteà pereunt; si expectat illis gratiosus esse; si est erga illos

illos longanimis, & si longanimitas ejus salus est illis dum permanet, quo tempore non vult Deus illos perire, sed dat eis divitias benignitatis & patientiæ suæ, ut ad pœnitentiam adducantur; tunc dies datur visitationis, quo illi potuissent, & nunc multi possent servari, qui periêrunt, & perire possunt, nisi pœnitentiam agant: Sed verum est prius: Ergo & posterius.

XX. Hoc porrò apparet ex hisce Prophetæ verbis, nempè Jeschajæ, v. 4. *Quid faciendum ampliùs vineæ meæ, quod non fecerim in eâ?* nam versu 2. ait, *quod eam circummunivit & elapidavit, & tamen, cùm expectâsset ut proferret uvas, protulit labruscas, ideoque vocat Jeruschalaimanos, inquiens: Judicate inter me & vineam meam, quid faciendum amplius fuerit vineæ meæ?* Hoc multis in Israële applicatum est qui misericordiam divinam rejecêrunt. Eodemque exemplo utitur Dominus, Matth. xxi. 33. Marc. xii. 1. Luc. xx. 9. ubi declarat Christus, quibusdam vineam fuisse commissam, & omnia ad fructum Domino præbendum necessaria tradita: pro quibus expectabat dominus misericors, multa delicta condonans, & ministrum post ministrum ad colligendum fructum mittens, antequam destinârit ejicere & delere illos. Primò igitur, per hos sancti non possunt intelligi, neque ii, qui pœnitentiam agunt, & servantur; quum disertè dicatur, quòd perdet illos; neque parabola fuisset ullo modo iis, quibus annunciata est, apposita, nisi potuissent cultores illi fructum reddere: ea fuit illis possibilitas, ut Christus per Prophetam dicat, *Quid faciendum ampliùs vineæ meæ fuerit, quod non fecerim in eâ?* Abunde igitur patet, quod, hâc parabolâ, à tribus Evangelistis repetitâ, Christus longanimitatem suam erga homines demonstret, & eorum malitiam, qui, salutis capacitatem sibi concessam habentes, tamen ad suam ipsorum condemnationem resistunt. His similia sunt & alia Scripturæ testimonia, videlicet, Prov. i. 24,

25,

25, 26. Jer. xviii. 9, 10. Matth. xviii. 32, 33, 34. Act. xiii. 46.

Denique, quòd ſit dies viſitationis malis datus, quo poſſint ſervari, eoque expirato à ſalutis poſſibilitate omninò excludantur, luculenter apparet ex Chriſti lamentatione ſuper Hieroſolymis, tribus locis ſignificata; Matth. xxiii. 37. Luc. xiii. 34. & xix. 41, 42. *Et ut appropinquavit, visâ urbe, flevit ſuper eâ, dicens: Si vel tu nôſſes hoc ſaltem tuo die, quæ ad pacem tuam pertinent: Sed ea nunc occulta ſunt oculis tuis:* quo nihil luculentius ad noſtram ſententiam confirmandam eſſe poteſt: nam primò ſignificat fuiſſe diem, quo habitatores Jeruſchalaimorum potuiſſent cognoſcere quæ ad pacem eorum pertinebant. Secundò, quòd die illo voluit congregare liberos ipſorum, quemadmodum gallina congregat pullos ſub alas. Exemplum equidem valdè familiare, ſignificativum tamen hoc loco, quo oſtenditur ſalutis exhibitionem à parte Dei minimè inanem eſſe, & non minore alacritate & voluntate Chriſtum perditos homines congregare & ſervare velle, quàm gallina congregat & tuetur pullos ſuos. Tertiò, ſed noluiſtis, nunc autem abſcondita ſunt ab oculis veſtris, nempè, quæ ad pacem veſtram ſpectant. Quare ſunt abſcondita? quia noluiſtis à me congregari; noluiſtis ea videre, quæ ad bonum veſtrum & ſalutem pertinebant, dum divinus amor erga vos exhiberetur; & ideo, quia dies iſte nunc expiravit, non poteſtis videre: jure augetur condemnatio veſtra, & incredulitate obduramini.

Post miſericordiam igitur & ſalutem reverà oblatam & exhibitam, atque ab homine recuſatam & rejectam, cor ejus obduratur; tuncque verificatur dictum illud, *omni habenti dabitur & abundabit; ei autem, qui non habet, & quod videtur habere auferetur ab eo.* Hoc paradoxum videri poſſit, ſed ſecundum hanc doctrinam facilè ſolvitur. Non habet, quia tempus utendi amiſit, ei igitur jam quaſi nihil eſt: nam hoc dicto utitur Chriſtus Matth.

xxv.

xxv. 29. de talento ablato à servo pigro, & dato diligenti; quod talentum ex se minimè insufficiens erat, sed ejusdem generis, quo cætera, aliis data, erant. Jure igitur Dominus postulabat usum ejus proportionaliter, sicuti ex cæteris; & eodem igitur jure post rejectum visitationis diem, obdurationis pœna infligitur, sicut Christus pronunciat in Judæos ex Isaiâ, cujus meminêre omnes quatuor Evangelistæ; Matth. xiii. 14 Marc. iv. 12. Luc. viii. 10. Joh. xii. 40. Et postremus omnium Paulus Apostolus, postquam Judæis, qui Romæ erant, Evangelium salutis obtulisset, idem pronunciat: Act. xxviii. 26. postquam quidam non credebant, *bene loquutus est Spiritus sanctus per Isaiam Prophetam patribus nostris, dicens; vade ad populum istum, & dic ad eos; auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non cernetis: Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audiêrunt, & oculos suos compresserunt, ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos.* Hinc apparet, quod voluerit Deus eos videre, sed compressêre oculos; & ideo jure obdurantur. Hac de re igitur optimè agit Cyrillus Alexandrinus in Johannem, lib. vi. cap. 21. dum huic objectioni respondet. *Sed quidam dicere possint, si Christus in mundum venit, ut, qui videant, excæcentur, hæc cæcitas non illis imputanda est, sed potius Christus videtur esse cæcitatis causa; qui ait, se ideo in mundum venisse, ut, qui videant, excæcentur. Sed* (ait ille) *non rationaliter loquuntur, qui hæc Deo objiciunt; & non timent illum mali authorem esse affirmare. Nam sicut sol sensibilis super nostrum horizonta vehitur, ut claritatis suæ donum omnibus communicet, & lumen in omnes vibret, sed si quis cilia occludat, vel spontè se à sole avertat, luminis ejus beneficium recusans, illuminatione caret, & in tenebris remanet, non solis defectu, sed suâ culpâ. Ita verus ille sol, qui venit illuminatum illos, qui sedebant in tenebris, & in regione umbræ mortis, hac causâ terram visitavit, ut omnibus communicet donum*

num ſcientiæ & gratiæ, & internos omnium oculos illuminet ſpirituali ſplendore; ſed multi rejiciunt donum hoc cæleſtis luminis gratis illis datum, & mentis oculos compreſſerunt, ne tam excellens illuminatio ſeu irradiatio æterni luminis illis illuceſceret. Non igitur veri ſolis defectu occæcati ſunt, ſed ſolummodo propriâ iniquitate & obduratione. Nam, ut ſapiens ait, (Sapient. ii.) *excæcavit eos malitia eorum.* Ex quibus ſic argumentor: Si dies fuit, in quo obſtinati Judæi potuerunt cognoſcere, quæ ad pacem ſuam pertinebant, & quia rejecerunt, abſcondita ſunt ab oculis eorum: & ſi tempus fuit, quo voluit Deus congregare eos, qui reverà periêre; tunc illis divinæ viſitationis adfuit dies, quo converti potuerunt & ſervari: Sed prius eſt verum: Ergo & poſterius.

XXI. Secunda Propoſitio, quæ ſecundo loco probanda venit, eſt, *quod Deus offerat hanc ſalutem operari, durante omnium viſitationis die*, id eſt, *quod unicuique dederit menſuram aliquam ſalutiferi, ſufficientis, & ſupernaturalis luminis & gratiæ.* Hoc quibuſdam luculentis Scripturæ teſtimoniis, Deo annitente, facturus ſum.

Primo, ex illo Johannis, i. 9. *Hic erat illa lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum.* Hic locus nobis ita favet, ut à quibuſdam Quakerorum textus nuncupetur; luculenter enim noſtram propoſitionem demonſtrat, ut vix vel conſequentiâ vel deductione egeat; quum ipſe ex duabus propoſitionibus, prioribus verſibus affirmatis, quaſi concluſio in ipſis fidei noſtræ terminis ſequatur: nam primò ait, *quòd vita, quæ in illo erat, erat lux hominum:* deindè, *quòd hæc lux in tenebris luceat*; & denique ex eo concludit, *lucem hanc veram illuminare omnem hominem venientem in mundum.*

Ex quibus breviter obſervo, primò; quod divinus hic Apoſtolus Chriſtum *hominum lumen* appellat: hancque ſpecialem ejus proprietatem eſſe erga nos, vel nobis ſaltem ponderandam & imprimis obſervandam, hoc reſpectu, ſc. quà lux eſt, *& ſicut ambulamus*

bulamus cum illo in luce eâ, communionem ad invicem habemus; & sanguis Jesu Christi filii ejus emundat nos ab omni peccato. 1 Johan. i. 7. Secundò, quod *hæc lux in tenebris lucet, licet tenebræ eam non comprehendant.* Et tertiò, quod *hæc lux vera illuminet omnem hominem venientem in mundum*; quo loco Apostolus divino Spiritu ductus eorum cavillationem evitat, qui certo cuidam numero hanc illuminationem restringerent: ubi omnes sunt, ibi nemo excluditur. Præterea, licet ita obstinati fuerint (quemadmodum aliquando sunt) ut [*per omnes*] omnes electos tantummodo intelligi contendant: hæc verba sequentia, *omnem hominem venientem in mundum*; tali subterfugio obviabunt. Manifestè igitur patet, neminem in mundum venire, quem Christus non illuminavit, & cujus cordi hæc lux non illuceat; & *licet tenebræ eam non comprehendant,* tamen ibi lucet, & ex naturâ suâ tenebras dispellit, ubi homines oculos suos non occludunt. In quem finem hæc lux data sit, dicitur versu septimo, ubi Johannes dicitur *testimonium perhibere de lumine, ut omnes per illud crederent,* viz. per lumen δι᾽ αὐτοῦ, quod benè concordat cum φωτὸς, quod proximum antecedens est; licet interpretes, ut suæ doctrinæ adaptarent, frequenter ad Johannem referant, quasi omnes per Johannem credere deberent. Sed ut nihil in textu huic interpretationi favet, ita contextus scopo contradicit: nam, cum Christus omnes hoc lumine illuminârit, annon hoc fit, ut per illud credant? Omnes per Johannem credere non potuerunt, quia ad omnes Johannis testimonium non pervenit: omnes autem, lumine illuminati, per illud credere potuerunt. Johannes minimè in tenebris lucet, sed hæc lux lucet in tenebris, ut discussis & dissipatis tenebris fidem generet. Et denique, per illud credere, vel per illud fideles fieri oportet, in quo communio cum Deo obtinetur, ut suprà observatum est. Sed ambulando in lumine hanc communionem obtinemus, non in Johanne ambulando, quod ineptissimum esset dictu.

Hoc

Hoc igitur relativum δι' αὐτοῦ ad φωτὸς i. e. lumen referendum eſt, de quo Johannes teſtimonium perhibebat, ut per illud lumen, quo Chriſtus omnes homines illuminavit, unuſquiſque crederet.

Cum igitur hoc lumen ſit lumen Chriſti, per quod omnes debent credere, non dubitandum eſſe opinor, quin ſit ſupernaturale, ſalutiferum & ſufficiens: Nam primò, ſi non eſſet ſupernaturale, non propriè dicendum eſſet Chriſti: quia, licet, omnia ejus, ex eo, & per illum ſint, ea tamen, quæ communia & naturæ noſtræ peculiaria ſunt, ut pars ejus, non dicimur ita ſpecialiter à Chriſto habere. Præterea Evangeliſta hoc loco Chriſti officium, quà mediator eſt, declarat, & beneficia, quæ ab illo nobis, quà tali, redundant.

Secundo, non poteſt eſſe ex dotibus ſeu naturalibus animæ facultatibus, quô hoc loco dicimur illuminari, quia hoc lumen dicitur *in tenebris lucere, & ab illis non comprehendi*; hæ autem tenebræ nihil aliud ſunt, niſi naturalis hominis ſtatus, in quo naturali ſtatu facilè comprehendere poteſt, & comprehendit, quæ ſibi quà tali communia & peculiaria ſunt. Quòd autem homo in naturali ſtatu dicatur tenebræ apparet, Eph. v. 8. *eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Vide Act. xxvi. 18. Col. i. 13. 1 Theſſ. v. 5. ubi ſtatus hominis naturalis tenebræ dicitur. Ideo dico hoc lumen non eſſe naturale aliquod donum, ſive facultatem hominis animæ, ſed ſupernaturale donum & gratiam Chriſti.

Tertio, ſalutiferum & ſufficiens eſt. Quod datur, ut omnes per illud credant, oportet eſſe ſufficiens & ſalutiferum: illud, in quo ambulando communio cum ſanctis, & ſanguis Jeſu Chriſti ab omni peccato mundans, obtinetur, eſt ſufficiens & ſalutiferum: Sed tale eſt lumen. 1 Johan. i. 7. Ergo. Præterea illud, in quod jubemur credere, ut fiamus filii lucis, eſt principium ſupernaturale, ſufficiens & ſalutiferum: Sed jubemur credere in lumen: Ergo.

Ergo. Propositio negari non potest. Assumptio sunt ipsa Christi verba, Johan. xii. 36. *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.* Hoc loco contendunt, per lucem intelligi externam Christi personam, in quam volebat illos credere. quod debebant credere in Christum, i. e. quod fuit Messias, non negatur; sed quomodo probent, illud hoc loco præcipi, non video: nam textus ipse contrarium demonstrat illis verbis, *dum lucem habetis,* & præcedente versu, *ambulate dum lucem habetis, ut non comprehendant vos tenebræ.* Quibus verbis apertè infertur, quòd remotâ illâ luce, in quam debebant credere, tunc tempus credendi amitterent. Hoc autem intelligi non potuit de personâ Christi: potuerunt Judæi credere, & multi ad salutem credidêre in illum, sicut hodiè omnes veri Christiani, quamvis persona ejus longè removeatur. Oportet igitur lucem hanc, in quam jussi sunt credere, internam & spiritualem lucem esse, quæ in omnium cordibus illucet pro tempore, imò durante die singulorum visitationis, quæ dum continuat vocare, dicuntur homines invitari & admoneri, eamque habere, & in eam credere posse. Sed quando nolunt homines in eam credere, & rejiciunt, tunc desinit lux eis lux esse ad salutem, sed relinquit incredulitatis sensum in conscientiis, quasi stimulum, qui illis est sicut horror, & tenebræ, in quibus quò ire nesciunt, nec aliquid utiliter ad salutem operari possunt: ideoque talibus rebellantibus *dies Domini tenebræ & non lux est.* Amos v. 18.

Ex his apparet, quòd, licet multi non recipiant lucem, & tenebræ non comprehendant illam, tamen in omnibus hæc lux salutifera lucet, ut servet illos. De quâ etiam Cyrillus Alexandrinus super Johan. lib. 1. cap. ix. optimè agit, nostramque sententiam propugnat. *Cum magnâ diligentiâ & vigilantiâ* (inquit) *laborat* (scilicet Johannes) *anticipare & prævenire vanas hominum cogitationes: nam mira hæc sublimium rerum methodus est, & objectionum eversio.*

 jam

jam vocavit filium lumen verum, à quo affirmavit unumquemque hominem venientem in mundum esse illuminatum; etiam illum in mundo fuisse, mundumque ab illo factum. Potest igitur quis objicere; Si verbum Dei lumen est, & si hoc lumen corda hominum illuminat, pietatemque & rerum intelligentiam hominibus suggerit; si semper in mundo fuit, & mundi creator seu ædificator fuit, quare tamdiu mundo ignotus mansit? Videtur potius sequi, quia ignotus fuit mundo, ergo mundum ab illo non fuisse illuminatum, & non esse totaliter lumen. Ne quis hoc objiceret, divinè infert, & mundus non novit illum: ne accuset, inquit, mundus verbum Dei, & æternum ejus lumen, sed imbecillitatem propriam; nam filius illuminat, sed creatura repellit gratiam sibi datam, & intelligentiæ acumine sibi concesso abusa est, quo naturaliter Deum cognoscere potuisset; & quasi prodigus visum suum ad creaturas convertit, ultra progredi neglexit, & per pigritiam & negligentiam illuminationem sepelivit, & gratiam hanc contempsit. Quod ne discipulus Pauli pateretur, vigilare jussus est; ideo eorum malitiæ, qui illuminati sunt, non justè luci imputabitur: nam licet sol in omnes assurgat, tamen qui cæcus est, non indè beneficium habet; nemo ideo jure potest solis splendorem accusare, sed non videndi culpam cæcitati ascribit. Sic (ut opinor) intelligendum est de unigenito, nam ille lux vera est, & splendorem suum in omnes emittit, sed Deus hujus seculi, *ut ait Paulus,* excæcavit mentes infidelium, 2 Cor. iv. ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii. *Dicimus enim supervenisse hominibus cæcitatem, non quia omninò luce priventur, nam retinet natura semper intelligentiæ vim divinitùs datam; sed quia malo habitu hebescit homo, & in deterius vergit, & mensuram gratiæ quodam respectu languescere facit. Quando igitur hujusmodi accidit homini, jure orat Psalmista, clamans* retege oculos meos, ut intuear mirabilia ex lege tuâ. *Lex enim data erat, ut ea lux in nobis accenderetur, lippitudine mentis oculorum absterså, exclusâque cæcitate, quæ in priore ignorantiâ nos detinebat. His*

ergo

ergo verbis accusatur mundus, quasi ingratus & insensibilis, authorem suum nesciens, neque bonum illuminationis fructum producens; ut nunc videatur verè de omnibus dici posse, quod per Prophetam de Judæis dicebatur, expectabam ut produceret uvas, produxit autem labruscas; *nam bonus illuminationis fructus erat scientia unigeniti, quasi uva ex fructifero palmite dependens,* &c.

Ex quibus apparet, credidisse Cyrillum illuminationem omnibus salutiferam traditam fuisse. Quod autem de naturâ ait, de merâ & communi hominum naturâ ex se minimè intellexit, sed de naturâ, quæ habet vim intelligentiæ sibi divinitùs datam: nam hanc universalem illuminationem ejusdem generis esse censuit cum illâ gratiâ, cujus Paulus ad Timotheum meminit, dicens, *Noli negligere gratiam quæ in te est*; neque credendum est, Cyrillum adeò ignarum fuisse, ut existimaret hanc gratiam naturale aliquod donum fuisse.

XXII. Secundo, quod salutiferum hoc lumen & semen, vel saltem quædam mensura ejus, omnibus data sit, declarat Christus in parabolâ seminantis, Matth. xiii. Marc. iv. & Luc. viii. ver. 11. ait, *semen hoc*, quòd satum est in diversis his terris, *esse Verbum Dei*, verbum regni, quod vocat Apostolus *verbum fidei* ad Rom. x. & Jac. cap. i. 21. vocat τὸν ἔμφυτον λόγον, i. e. *verbum insitum, quod animam salvare potest.* Verba ipsa satis declarant, semen hoc ex naturâ suâ fuisse salutiferum, nam in terrâ bonâ abundanter fructum ferebat.

Observandum est igitur hoc regni semen salutiferum, hoc supernaturale & sufficiens verbum, realiter satum esse in terrâ petrosâ, spinosâ, & secus viam, ubi fructum nullum protulit, sed, quoad terram illam, inutile fuit. Idem (inquam) semen fuit, quod in bonâ terrâ seminatum est. Est igitur persecutionis vel tribulationis timor, & fallacia divitiarum, (ut ipse Christus parabolam interpretatur) quæ impediunt, quo minùs crescat semen in plurimorum cordibus. Non quasi illud ex naturâ suâ esset in-

sufficiens, cùm planè idem sit cum illo, quod in cordibus eorum, qui recipiunt, fructum fert. Ideo, licet omnes per illud non salventur, semen tamen salutis in omnibus est, quod cresceret, & animam redimeret, nisi impeditum & suffocatum esset. De hac parabolâ Victor Antiochenus (in cap. iv. Mar. ut à Vossio citatur Hist. Pelag. lib. 7.) ait, *Dominum Christum liberaliter, nullâ habitâ personarum ratione, divinum illud verbi semen seminâsse, & omnibus proposuisse. Et sicut, qui seminant, inter terram & terram non distinguunt, sed semen simpliciter & absque distinctione injiciunt; sic Salvatorem nostrum, quod suarum erat partium, omnibus promiscuè divini verbi victum obtulisse, licet non ignoraret, quid de pluribus eventurum esset. Denique ita se gessit, ut meritò dicere posset, quid mihi faciendum esset, quod non feci.* Et huic similis est parabola talentorum, Matth. xxv. qui duo talenta habebat, acceptus fuit, non minus, quàm qui habebat quinque, quia ad Domini utilitatem usus est. Et qui unum habuit, idem fecisse potuit: talentum ejusdem generis cum cæteris fuit, & usum suum proportionaliter, sicut cætera, producendi capax. Licet igitur non eadem gratiæ mensura omnibus tribuatur: quibusdam quinque talenta, quibusdam duo, & quibusdam unicum tantum; quod tamen sufficit omnibus tribuitur, & amplius à nemine postulatur, quam secundum quod datur. Nam ab omni, cui multum datum est, multum quæretur, Luc. xii. 48. Qui duo talenta habuit, acceptus fuit, quòd quatuor reddiderit, non minùs quàm qui decem reddidit. Acceptus etiam fuisset qui unum habebat, si duo reddidisset; & proculdubio, duo ex uno potuissent, non secùs quàm decem ex quinque, & quatuor ex duobus, produci.

XXIII. Tertio, salutiferum hoc lumen Evangelium est, quod Apostolus disertè ait prædicatum esse *ἐν πάσῃ τῇ κτίσει, in omni creatura, quæ sub cælo est, etiam illud ipsum Evangelium, cujus erat Paulus Minister:* Coloss. i. 23. Nam *Evangelium* non est nuda

decla-

declaratio bonorum, quum sit *virtus Dei in salutem omni credenti*, Rom. i. 16. Licet externa Evangelii declaratio aliquando pro Evangelio sumatur; Hoc solum figurativè & per Metonymiam fit: nam, propriè loquendo, Evangelium est interna illa vis, virtus & vita, quâ bonorum annunciatio in omnium cordibus prædicatur, salutem illis offerens, & ab iniquitatibus eorum volens redimere eos, ideoque dicitur prædicari in omni creaturâ; cum plurima sint hominum millia, quibus externum Evangelium nunquam prædicatum est. Igitur Paulus Apostolus primo capite ad Rom. ubi ait *Evangelium esse virtutem Dei in salutem*, addit, *in eo* non solùm *revelari justitiam Dei ex fide in fidem*, sed etiam *iram Dei super omnes*, *qui veritatem Dei in injustitiâ detinent*, propter hanc caussam sc. quia, *quod notum est Dei manifestum est in illis*, *Deus enim illis manifestavit.* Quod autem notum est Dei, per Evangelium notum est, & hoc in illis manifestum erat: nam hi, de quibus loquitur Apostolus, externum Evangelium non habebant. Internâ igitur manifestatione, scientiâ Dei intùs revelatâ, quod reverà est Evangelium in hominibus prædicatum, *justitia Dei ex fide in fidem revelatur.* i. e. revelatur animæ, quod bonum, justum & æquum est; &, prout anima recipit ac credit divinæ illi justitiæ, magis magisque revelatur ex fidei unâ mensurâ ad aliam: nam licet (sicut fert sequens versus) externa creatio Dei virtutem declaret; quod tamen Dei notum est, introrsum revelatur; quâ internâ revelatione apti facti sumus æternam virtutem Deitatis in externâ creatione videre & discernere. Nam, si non adesset interna hæc revelatio, non magis poterit homo invisibilia Dei per visibilem & externam creationem intelligere, quàm cæcus colorum varietatem discriminare, & visibilis creationis pulchritudinem cernere potest.

PRIMO igitur ait, *quod notum est Dei*, *vel notitia Dei manifesta est in illis*; & postea, in & per illam manifestationem intùs concessam & receptam, vir-

tutem Deitatis in viſibilibus legere & intelligere valent. Et ſi quis contenderet externam creationem ex ſe, ſine ullâ internâ, ſupernaturali, & ſalutiferâ gratiâ, vel ſemine, naturali homini declarare, quòd Deus ſit: Quid quæſo talis ſcientia proderit, ſi mihi non etiam communicet, quæ ſit Dei voluntas, & quomodo, quod illi acceptum eſt, faciam? Nam, licet externa creatio generet conjecturam, aut perſuaſionem, eſſe quandam æternam vim, & virtutem, à quâ hic orbis initium habet; non mihi tamen annunciat, quid ſit bonum, ſanctum & æquum, quomodo tentationibus & malis affectibus liberer, & juſtitiam aſſequar; neceſſe eſt hoc fiat internâ aliquâ manifeſtatione. Ethnici autem illi, de quibus loquebatur Apoſtolus, internâ lege & manifeſtatione cognitionis Dei, ſciebant inter bonum & malum diſtinguere, ut ex ſequenti capite apparet, de quo poſtea dicetur. Et Micah in genere vel indefinitè ait, cap. vi. ver. 8. *Indicavit tibi, ô homo, quid ſit bonum, ecquid Jehova requiſivit abs te, niſi ut exerceas jus, & ames benignitatem, & modeſtè ambules cum Deo tuo?* Non ait Dominum requirere, donec primo affirmat, quod indicavit. Quoniam autem hoc omnibus manifeſtum eſt, & in illis indicatum, ergo, ait Apoſtolus, *ira Dei revelatur contra illos, qui veritatem in injuſtitiâ detinent.* i. e. menſuram veritatis, lumen, ſemen, gratiam in ipſis; quia talentum in terrâ, i. e. in terrenâ, mundanâ, & injuſtâ parte in cordibus abſcondunt, & fructum ferre non ſinunt, ſed ſenſualibus hujus vitæ ſolicitudinibus ſuffocari patiuntur. Hoc adhuc fuſiùs illuſtrat Apoſtolus, ad Rom. x. ubi declarat *verbum à ſe prædicatum,* (verbum autem quod prædicabat, & Evangelium quod prædicabat, & cujus erat miniſter, unum planè idemque erat) *non longinquum eſſe, ſed propè, in ore & in corde:* & tunc quaſi adverſariorum objectionem proponit, verſ. 14, 15. *quomodo credent ei, quem non audiêrunt, quomodo autem audient ſine prædicante?* Huic reſpondet verſu 18. *Sed (inquam ego) an non audiêrunt? Imò verò*

verò in omnem terram exivit sonus eorum, & ad ultima orbis terrarum verba eorum. Ex quibus liquet, divinum hunc Prædicatorem in omnium aures & corda sonuisse: nam de Apostolis & eorum discipulis dictum illud minimè fuisset verum. Nam nec tunc, nec multa post secula, imò, non certum est, quin adhuc magnæ & spatiosæ nationes & regna sint, quæ nunquam nec de Christo, nec de Apostolis ejus audivêre. Internum hoc potens Dei verbum adhuc copiosiùs describitur, in Epist. ad Heb. cap. iv. 12, 13. *Vivum enim est verbum Dei & efficax, & penetrantius omni gladio ancipite, & pertingens usque ad divisionem animæ & Spiritûs, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.* Hoc loco hujus spiritualis verbi virtutes enumerantur. *Vivum est*, quia scrutatur & penetrat omnium corda: nullius cor eximitur, nam hanc vivacitatis ejus rationem dat Apostolus sequente versu; *omnia autem nuda & aperta sunt oculis ejus, quîcum nobis est negotium: & non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus:* licet hoc mediatè ad Deum referatur, immediatè tamen & proximè ad verbum & lumen refertur, quod (ut antè probatum est) in omnium cordibus est, alioquin impropriè hoc loco adductum fuisset. Denotat Apostolus, quomodo omnes cogitationes & conceptus cordis dijudicantur per verbum Dei, quia omnia coram Deo nuda sunt: quod apertè insinuat, in & per hoc verbum, Deum cogitationes hominum videre & discernere; ideoque omnibus inesse oportet, cùm (ut ait Apostolus) *nulla creatura in conspectu ejus invisibilis sit.* Hic igitur fidelis testis Dei est, qui pro Deo, & pro justitiâ ejus in omnium cordibus dat testimonium: nam *constituit eum Deus testem gentibus:* Isa. lv. 4. & sicut hic testis est pro Deo, ita non datur hominibus solum ad condemnandos illos; nam veluti in testem constituit eum, sic etiam ait Propheta, *ducem & præceptorem illum esse gentibus. Lux data est, ut omnes per illam credant.* Joh. i. 7. *Nam fides fit ex auditu, auditus autem per verbum Dei,*

 quod

quod in hominum cordibus positum est, ut sit pro Deo testis, & medium, quo homines ad Deum adducantur per fidem & pœnitentiam; ergo *efficax est, & gladio ancipite penetrantius, ut dividat inter animam & Spiritum, inter pretiosum & vile*; &, quia cor hominis frigidum & durum ex naturâ suâ est, sicut ferrum, ideo posuit *hoc verbum* in illo Dominus, quod dicitur *esse quasi ignis & quasi malleus.* Jer. xxiii. 29. Sicuti enim ignis calore ferrum, ex naturâ suâ frigidum, calefactum est, & mallei vi mollescit, & secundum operantis animum figuratum & impressum est: sic etiam frigidum & durum hominis cor, vi & virtute hujus divini verbi, prope & in corde, si ei non resistitur, calefactum est, & mollescit; nec non cælestem ac divinam imaginem, & impressionem accipit. De hoc verbo, semine, lumine, & voce salutiferâ omnes ad salutem vocante & servare potente, plerique patres fusè locuti sunt. Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum ait. *Divinum verbum clamavit, omnes vocans, bene sciens, qui non obtemperaturi sint. Et tamen quia in potestate nostrâ est, vel obedire, vel non obedire, ut nemo habeat ignorantiæ prætextum, justam vocationem fecit; sed requirit, quod secundum uniuscujusque potestatem & vires est.* Idem in admonitione ad gentes; *Nam ut ait cælestis ille Domini Apostolus, salutifera Dei gratia illuxit omnibus, &c. Hic est novus cantus, adventus & manifestatio verbi, quod nunc in nobis illuxit, quod in principio erat, & primum omnium erat.* Ibidem. *Audite igitur qui longè abestis, audite qui propè adestis, verbum à nemine occultum est, lumen omnibus commune est, splendet omnibus: in verbo nullæ sunt tenebræ, ad salutem acceleremus & ad regenerationem, ut multi existentes in unicum amorem congregemur.* Ibid. ait. *in omnibus, sed præsertim in iis, qui in doctrinâ exercitati sunt, infusum esse divinum quendam influxum.* τὶς ἀπόρρoια θεία. Ibid. etiam loquitur, de teste innato fide digno, qui ex se apertè eligit, quod optimum est. Ibid. etiam ait, *non impossibile esse ad veritatem venire, & apprehen-*

dere

dere illam, cùm proxima nobis sit, in domibus nostris, sicut sapientissimus Moyses declarat, in tribus nostri corporis partibus, viz. in manibus, in ore, in corde, hoc, inquit, verissimum veritatis symbolum est, quæ etiam in tribus impleta est, viz. *in consilio, in actione, in loquutione.* Ibid. Etiam ad infideles gentes ait: *Christum recipe, visum recipe, lumen recipe, ut rectè noscas & Deum & hominem. Verbum, quod illuminavit nos, est dulcius auro, & lapide pretioso.* Rursum ait, *recipiamus lumen, ut recipiamus Deum; recipiamus lumen, ut discipuli Domini simus.* Ibid. Gentibus illis infidelibus ait, *cælestis Spiritus juvat te, voluptatem repelle & fuge.* Rursus lib. Strom. 5. ait. *Absit ut homo non sit particeps divinæ notionis,* θείας ἐννοίας, *qui in genesi dicitur inspirationis esse particeps.* Et Pæd. lib. i. cap. 3. *amabile* (inquit) *& desiderabile quid in homine est, quod vocatur inspiratio Dei* ἐμφύσημα Θεοῦ. Idem lib. 10. Strom. Homines ad lumen & aquam in semetipsis dirigit, qui oculum animæ obscuratum habent, vel malâ educatione & doctrinâ obtusum: ad domesticum suum lumen ingrediantur, seu ad lucem, quæ in domo suâ est, πρὸς τὸ οἰκεῖον φῶς βαδιζέτω, ad veritatem, quæ graphicè, & clarè ea manifestat, quæ scripta sunt.

Justinus Martyr in primâ apologiâ ait, *verbum, quod erat & est, omnibus inesse, etiam illud ipsum verbum, quod per Prophetas prædixit quæ futura erant.*

Scriptor de vocatione Gentium. lib. 1. cap. 2. *Secundum ipsam* (Scripturam) *credimus & piissimè confitemur, quod nunquam universitati hominum divinæ providentiæ cura defuerit: quæ licet exceptum sibi populum specialibus ad pietatem duxerit institutis, nulli tamen nationi hominum bonitatis suæ dona subtraxit, ut propheticas voces & præcepta legalia convincerentur in elementorum obsequiis ac testimoniis accepisse,* cap. 7. *Credere se,* ait, *nullis hominibus opem Gratiæ in totum fuisse subtractam.* lib. 2. cap. 1. *Quoniam, etsi longè à peccatoribus est salus, præsentiâ tamen salutis ipsius ac virtute nihil vacuum est.* cap. 2. *Sed cùm in illo populo,*

populo, cui utraque eruditio præfuit, nemo niſi gratiâ juſtificatus ſit per Spiritum fidei, quis ambigat eos, qui de quibuſcunque nationibus quibuſlibet temporibus Deo placere potuerunt, Spiritu gratiæ Dei fuiſſe directos: quæ, etſi parcior antea atque occultior fuit, nullis tamen ſeculis ſe negavit, virtute unâ, quantitate diverſâ, conſilio immutabili, opere multiformi.

XXIV. Tertia propoſitio, quæ probari debet, eſt; *quod hac gratiâ, lumine & ſemine Deus omnium ſalutem operatur, & quod per hoc mortis Chriſti beneficii fiunt participes, & ſalutis per illum acquiſitæ.* Hujus etiam internis & efficacibus operationibus Ethnici plerique promiſſionum participes facti ſunt, qui ex ſemine Abrahæ non fuere: ita & nunc poſſunt aliqui, quibus Deus hiſtoriæ ſcientiam impoſſibilem fecit, per Chriſtum ſalutem adipiſci. Cùm hactenus probaverim Chriſtum pro omnibus eſſe mortuum, & diem viſitationis omnibus eſſe datam, in quâ ſervari poſſint; & Deum omnibus realiter dediſſe menſuram gratiæ, & luminis, Evangeliumque in iis prædicâſſe, nec non fidei verbum in corda eorum poſuiſſe, propoſitionis hujus ſubſtantia jam probata videri poteſt; hoc tamen paulò fuſiùs probabo eorum causâ, qui veritatem ſcire & credere cupiunt, ſicut in Jeſu eſt, idque ex duobus vel tribus luculentiſſimis Scripturæ teſtimoniis; communeſque & fortiores, quæ produci ſolent, objectiones removebo.

Thema igitur noſtrum duas habet partes; Primò, *quòd ii, quibus Evangelium externum prædicatum eſt, non ſalvantur, niſi hujus luminis & gratiæ internis operationibus.*

Secundo, *Quod operationibus ejus plerique fuere, & quidam nunc poſſunt ſalvari, quibus Evangelium externum nunquam prædicatum eſt, & hiſtoriæ Chriſti prorſus ignari ſunt.*

Quod ad primam attinet, licet à pleriſque conceſſa ſit, ſed magis ore quam more, & copioſior ejus diſcuſſio in ſequente de juſtificatione theſi occurrat, paucis tamen probabo, & primò ex Chriſti ad Nico-

demum

demum verbis. Joh. iii. 3. *Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit desursum, non potest videre regnum Dei.* Hic autem partus non fit externâ prædicatione Evangelii, seu scientiâ Christi, vel historicâ in illum fide, quam multi habent & firmiter credunt, qui tamen nunquam hoc modo renati sunt. Eousque procedit Apostolus Paulus, dum excellentiam & necessitatem novæ creationis commendat, ut quodam respectu externam Christi cognitionem secundum carnem deponere videatur, his verbis, 2 Cor. v. 16, 17. *Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem: quod si etiam novimus Christum secundum carnem, nunc tamen non amplius novimus. Siquis igitur est in Christo, nova creatura est, ecce facta sunt omnia nova.* Unde apparet, Apostolum cognitionem Christi, quasi rudimenta, quibus utuntur pueri, facere, quibus, postquam eruditiores facti sunt, minùs utuntur; tunc enim ipsam primorum istorum præceptorum substantiam in animis possident. Sicut omnis comparatio claudicat, ita neque hanc per omnia quadrare contendam: in hoc tamen quadrat, quod sicut qui præter rudimenta non procedit, nunquam eruditus existimandus est; & qui doctus fit, minùs iis utitur: sic etiam qui præter externam Christi cognitionem non progreditur, regnum cælorum nunquam possidebit. Qui autem novum hunc partum cognoscunt, & quid sit reverà esse in Christo, & novam creaturam habere, & quibus omnia fiunt nova, ii tutò cum Apostolo dicere possunt, *si Christum cognovimus secundum carnem, nunc jam non novimus.* Hæc autem nova creatio ab hujus luminis & gratiæ opere in corde provenit. Verbum illud, de quo loquuti sumus, est vivum, & penetrans ac insitum. i. e. verbum animam salvare potens, quô partus hic generatur: nobis igitur procuravit Christus sanctum hoc semen, quo partus hic in nobis produceretur, quod ideo appellatur *manifestatio Spiritûs unicuique ad utilitatem data*; scriptum est enim, *quod uno Spiritu omnes in unum corpus baptizati sumus.* Et huic semini hunc partum

Petrus

Petrus attribuit, 1 Pet. 1. *Regeniti non ex ſemine corruptibili, ſed incorruptibili*, id eſt, *per ſermonem Dei vivi, & permanentis in æternum.* Licet igitur ſemen hoc parvum ſit in primâ manifeſtatione, ut à Chriſto *grano ſinapis, quod minimum quidem eſt omnium ſeminum*, comparetur, Matth. xiii. 31, 32. & licet abſcondatur in terrenâ parte hominis cordis, in illo tamen vita & ſalus erga filios hominum abſcondita & velata eſt, quæ revelatur, prout ei cedunt: & in ſemine hoc in ominium cordibus regnum cælorum potentialiter latet, producendum vel potius exhibendum, prout profunditatem accipiat, & nutriatur, & non ſuffocetur. Hinc Chriſtus ait, *regnum cælorum fuiſſe in ipſis Phariſæis*, Luc. xvii. 20, 21. qui oppugnabant & rejiciebant illum; & jure dicebantur ſerpentes & progenies viperarum: regnum autem cælorum non aliter in illis eſſe potuit, quàm in ſemine; ſicut enim tricena, quadragena, & centena parvo ſemini inſunt, quod in ſterili agro jacet; & ideo non producuntur, quia non fovetur granum, nec profunditatem terræ habet: & ſicut integer truncus magnæ arboris potentialiter latet in ſemine, & tempeſtivè producitur; & quemadmodum homo non ſolùm potentialiter eſt in infante, ſed & in embryone; ſic etiam regnum Jeſu Chriſti, imò ipſe Jeſus Chriſtus, Chriſtus internus, *ſpes gloriæ, qui ſit ſapientia, juſtitia, ſanctificatio & redemptio*, omnium cordibus ineſt in parvo illo & incorruptibili ſemine producendus & oriturus, ſicut fovetur & recipitur in amore ejuſdem. Nemo enim pejor rebellantibus illis & infidelibus Phariſæis eſſe poteſt, & nihilominus hoc regnum ſic illis inerat, ibique illud quærere juſſi ſunt; non ecce hîc, aut ecce illic petendum eſt, in hac vel illâ obſervatione; ſed ut hoc ſemen in corde animadvertitur & recipitur. Et procul dubio, quia hoc ſemen & lumen in corde revelatum tantoperè negligitur & contemnitur, tam pauci Chriſtum intùs in ſe natum ſentiunt. Ex unâ parte Calviniſtæ gratiam, vim quandam irreſiſtibilem, eſſe putant,

ide-

ideoque parvum hoc regni semen negligunt & contemnunt, tanquam vile quid & insufficiens, & ad salutem inutile. Ex alterâ parte Pontificii, Sociniani, & Arminiani naturales vires, & arbitrium hominis nimium exaltant, omnes unanimiter negligentes & negantes parvum hoc semen, & tenuem luminis manifestationem esse supernaturalem illam & salutiferam Dei gratiam omnibus ad salutem datam. Sic verificatur in istis dictum illud Domini Jesu: *Hæc est condemnatio, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem:* hæc additur ratio, *quia sunt illorum opera mala.* Omnes enim fatentur hoc se sentire, sed tantæ efficaciæ & virtutis nolunt esse. Quidam rationem illud esse censent; quidam conscientiam naturalem; quidam aliquas reliquias imaginis Dei in Adamo post lapsum relictas; adeoque sicuti Christus à professoribus omnis generis oppugnabatur in externâ suâ manifestatione, sic etiam nunc rejicitur in internâ; exterioris ejus hominis paupertas, & (ut hominibus videbatur) indignitas, & ignobilitas, multis contemnendi illum occasio fuit. *Nonne hic est fabri filius? nonne mater ejus & fratres & sorores apud nos sunt? nonne Galilæus hic est? nunquid à Galilæâ venit Christus?* & tales ratiocinationes. Nam externum salvatorem expectabant, qui veluti Princeps eos ab eorum hostibus externis liberaret, non autem eum Messiam, qui turpiter crucifigendus erat, & in varias tribulationes & adversitates ducebat illos. Sic etiam prima hujus luminis in corde manifestatio subtilibus Jesuitis, rationalibus Socinianis, doctisque Arminianis nimis abjecta videtur, & non sufficit, in quâ subtilitates suas, eruditionem & ingeniorum acumina, sapientiamque hanc mundanam exerceant; voluntatis enim libertatem nimis reprimit & coërcet. Securi autem Calvinistæ talem servatorem volunt, qui omnia ferè extra, nihil aut parùm intùs reparet, quò etiam in peccatis viventes, quasi salutis certi & securi, remanent. Omnibus igitur rectè perquisitis, eadem planè causa apparet;

paret; quia mala eorum ſunt opera, ideo uno ore lumen rejiciunt; nam ſapientiſſimos arguit, doctiſſimos ſecretè ſtimulat; nec omnibus ſuis ſubtilitatibus & ſyllogiſmis huic ſilentium imponere valent; imo maximè ſecuri vocem ejus intùs clamantem & exprobrantem, fortiſſimâ in Chriſti exteriores paſſiones fide, impedire non poſſunt. Nam (ut ſæpius dictum eſt) cum omnibus tempore quodam diſceptat, & luctatur, & natura prima adhuc vivit & viget in ſapientiſſimis, in doctiſſimis, & in maximè zelotibus pro externâ Chriſti ſcientiâ, quæ hanc lucem negat, contemnit, & ad ſuam ipſorum perditionem negligit; & ſic uno omnes prædicamento comprehenduntur: *quiſquis enim, quæ mala ſunt, agit, odit lucem, nec venit ad lucem, nè arguantur opera ipſius*, Johan. iii. 20. ita ut nunc dici poſſit, quod & in Scripturis toties inculcatum eſt, Pſalm cxviii. 22. Matth. xxi. 42. Marc. xii. 10. Luc. xx. 17. Act. iv. 11. *Lapis, quem reprobârunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli; à Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris.* Hoc certâ & verâ experientiâ dicere poſſumus, lapidem illum, quem omnis generis ædificantes reprobârunt, nobis factum eſſe in caput anguli. Gloria Deo in æternum, qui vocavit nos eſſe primitias ſibi in die hoc, quo reſurrecturus & diſceptaturus eſt cum gentibus: nos itaque emiſit, ut ſempiternum hoc Evangelium multis annunciemus, Chriſtum prope omnes, lumen in omnibus, ſemen in cordibus omnium ſeminatum, ut homines animos ſuos ad hoc applicent. Et gaudemus, quod hujus causâ ſapientes ſapientiam ſuam, & eruditos eruditionem, & ſubtiles ſubtilitatem & ratiocinationem carnalem deponere voluerit Deus, & à Jeſu diſcere, ad pedes Jeſu in cordibus noſtris, illumque audire, qui ibi omnia manifeſtat, luce illâ, à quâ mala omnia arguuntur. Eph. v. 13. Multi enim ſapientes & docti ſunt in notione, in literâ Scripturæ, ut erant olim Phariſæi, & de Chriſto multa loqui poſſunt, & acutè contra infideles, & Turcas, & forſan etiam contra

contra quosdam hæreticos disputare, dum intereà Christum in parvo ejus semine in cordibus suis crucifigunt. Meliùs esset his omnibus spoliari, & quasi detrimentum, imò & stercus arbitrari, & stultum pro Christo fieri; ut illum hoc modo noscas, te in corde tuo instruere & docere, & illum ibi suscitatum, ac crucis ejus virtutem sentias, ita ut cum Apostolo dicere possis: *A me absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mundus mihi crucifixus est, & ego mundo.* Hoc præstantius est quàm mille commentaria scribere, & conciones multas declamare, & hoc modo Christum prædicare: ad purum ejus in corde lumen omnes dirigere Deus nos exsuscitavit, cujus causâ à sapientibus hujus mundi stulti dicimur, quia crucis istius Christi in corde operatione sapientiam nostram abnegavimus, & voluntatem nostram in multis, & varios hujus seculi cultus, mores & habitus deseruimus: nam non paucis seculis abundavit mundus sterili, aridâ, & infructiferâ Christi scientiâ, umbram prosequens, substantiæ ignarus, & siliquis pastus, carens verò nucleis. Diabolus autem, cui minimè curæ est quantùm ista scientia abundet, dum ille cor possideat, voluntati dominatur, Christi manifestationem in corde crucifigit, & semen regni à radicando ibi impedit: homines hoc modo eduxit hîc & illic quærere Christum, eosque falso zelo quotidie ad contendendum & altercandum inter se invicem animavit pro hâc & illâ observatione; Christum in his & illis rebus exterioribus quærentes, nempè, in pane & vino, & inter se invicem disceptantes quomodo illic sit, dum alii eum hoc modo, alii aliter inesse volunt, etiam in Scripturis, in libris, in societatibus, in peregrinationibus, in meritis. Quidam autem, in externam fidem confidentes, firmiter credunt eum pro eorum peccatis præsentibus, præteritis, & futuris mortuum esse, quod si credere possint, sufficere contendunt: dum intereà Christus in omnium eorum cordibus, secundum manifestationem suam, quotidiè contradictus, crucifixus & occisus jaceat.

ceat. Hujus igitur cæcitatis & ignorantiæ, quæ ſuper Chriſtianum orbem venit, ſenſu ducti & à Deo acti & moti ſumus, frequenter & conſtanter vocare omnes, invitare omnes, rogare omnes, ut ad lucem in ſe convertantur, & in Chriſtum, ut in illis eſt, credant. Ideoque in nomine, virtute, & authoritate omnipotentis Dei obteſtamur, jubemus, imperamus, ſuademus, & præcipimus eis (quâ causâ ab hujus mundi ſapientibus ſtulti & inſani æſtimamur) ſapientiam ſuam deponere, & ex ſuperbâ illâ, inani, & cerebrosâ ſcientiâ deſcendere, oſque illud, utut mundo facundum videatur, occludere, ſilere, & quaſi in cinere ſedere, & lumen Chriſti in conſcientiis ſuis audire: ad id ſi attenderint, ſentient quaſi gladium ancipitem in cordibus ſuis, & quaſi ignem & malleum; quæ contundent & exurent acervata illa, hypocritica & carnalia rudera, ac omnium audaciſſimos & impavidiſſimos contremiſcere facient, ut reverâ Quakers, i. e. tremuli fiant. Quod qui nunc non ſentiunt, neque filium, donec dies maneat, exoſculantur, ſed ſemetipſos obdurant, certiſſimam eſſe veritatem, ſed nimis ſerò, ſentient; & ut finem faciam, ut ait Apoſtolus, *omnes debent ſemetipſos explorare, an ſint in fide, & ſemetipſos probare: nam niſi Chriſtus Jeſus in illis ſit, certè reprobi ſunt.* 2 Cor. xiii. 5.

XXV. Secundo, quod nunc reſtat probandum eſt, nimirum, *hujus luminis & ſeminis operationibus quoſdam fuiſſe ſervatos, & adhuc poſſe ſervari, quibus Evangelium externè nunquam prædicatum fuit, nec hiſtoria Chriſti externa unquam nota.* Ad hoc facilitandum, hactenus oſtendimus quòd omnes, & per conſequens etiam illi, à Chriſto illuminati ſint & ſalutiferæ gratiæ & luminis menſuram habeant, imò quòd Evangelium (licet non externa ejus diſpenſatio) illis, & in illis prædicatum ſit, quo in ſalutis poſſibilitate poſiti ſint. Ex quibus ſic argumentari poſſum: Quibus Evangelium, virtus Dei ad ſalutem, manifeſtatum eſt, ii ſervari poſſunt, quacunque externâ ſcientiâ

entiâ careant. Sed hoc Evangelium in omni creaturâ prædicatum est, quo numero certè comprehenduntur etiam illi, qui externam scientiam non habent. Ergo servari possunt.

Sed ad ea argumenta, quibus hactenus probatum est, omnes mensuram salutiferæ gratiæ habere, unum addam, idque observatu dignissimum, quod eximium illud Apostoli Pauli ad Titum dictum est, ii. 11. *Illuxit gratia illa salutifera omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegatâ impietate, & mundanis cupiditatibus, temperanter & justè & piè vivamus in præsenti seculo*; quo luculentius nihil esse potest, nam utramque controversiæ partem comprehendit. Primò, declarat hanc non esse naturalem gratiam, seu vim, cùm planè dicat esse salutiferam. Secundò, non ait paucis illuxisse, sed omnibus. Fructus etiam ejus, quàm efficax sit, declarat, cùm totum hominis officium comprehendat; erudit nos primò abnegare impietatem & mundanas cupiditates; & deinde totum nos docet officium, primò, temperanter vivere, quod comprehendit temperantiam, castitatem, & modestiam, & ea, quæ nostra peculiariter intersunt. Secundò, justè, quod comprehendit æquitatem, justitiam & honestatem, & ea, quæ ad proximum spectant. Et denique, piè, quod comprehendit sanctitatem, pietatem & devotionem, eaque omnia, quæ ad Dei cultum, & officium hominis erga Deum spectant. Nihil igitur ab homine requiritur, vel ei necessarium est, quod hæc gratia non doceat: publicum tamen concionatorem, qui & vir zelotes æstimatur, audivi, ut hujus testimonii vim elideret, negare hanc gratiam esse salutiferam, sed solum commune donum, quasi esset calor ignis, & lux externa solis. Ea est eorum cæcitas, qui veritatem oppugnant, cum textus planè affirmet salutiferam esse: alii, qui non negant esse salutiferam, per vocem [*omnibus*] non comprehendi *singulos generum*, sed solummodo *genera singulorum*, contendunt: sed mera negatio non sufficit positivæ affirmationis vim eli-

 dere;

dere; si liceat ita Scripturis abuti, quid tam absurdum, quod ab iis non affirmari, & quid ita manifestum, quod non negari possit? Non igitur est quod vacillemus negationibus illis, dum fides nostra in ipsis Scripturæ terminis reperitur; non minùs possent affirmare, nos non velle quod affirmamus, quamvis contrarium certè scimus, quàm nobis persuadere, quòd, quando Apostolus nostram doctrinam planis verbis significat, tamen vult illorum, quæ planè contraria est, significare. Nunquid magis absurdum esse potest, quam affirmare, ubi dicitur apertè de omnibus, de paucis solùm intelligi? nam per vocem [*omnibus*] nolunt hoc loco intelligi majorem partem: reverà per figuram [*omnibus*] aliquando intelligitur ex duobus numeris maximus: sed ostendant nobis, vel in Scripturâ, vel in scriptore aliquo ecclesiastico, vel etiam in scriptis profanis, ubi aliquis, qui capax fuit conceptus bonos formare, eosque clarè & distinctè exprimere, ex duobus numeris ad minimum significandum hâc voce [*omnibus*] usus est. Hi autem affirmant paucissimos quidem gratiam salutiferam accepisse, & tamen paucissimos hos volunt Apostolum per vocem [*omnibus*] significare. Et licet hoc sufficiat ad tales ineptias refellendas, tamen ut extra dubitationem res posita sit, aliud ejusdem Apostoli dictum producam, eoque pro suo interprete utemur, ad Rom. v. 18. *Sicut per unius offensam malum venit in omnes homines ad condemnationem, sic per unius justificationem beneficium redundavit in omnes homines ad justificationem.* Nemo ratione utens, nisi obstinatè ignarus sit, negare potest priorem vocem [*omnes*] & posteriorem vocem [*omnes*] ejusdem speciei & latitudinis esse. Vel si non, ostendant nobis exemplum in Scripturâ, vel aliquo alio probato scriptore, ubi aliter fit. Oportet igitur, vel affirmemus hoc malum, quod ad condemnationem tendit, in omnes non venisse, vel fateri beneficium etiam hoc per Christum in omnes venisse. Ex quibus sic argumentor: Si omnes per Adamum

Adamum malum receperunt ad damnationem ducens, tunc omnes etiam receperunt beneficium per Christum ad justificationem ducens: Sed prius est verum: Ergo & posterius. Ex dictis disertè sequitur, omnes, etiam ethnicos, potuisse servari: nam *Christus in lucem gentium constitutus est*, Jes. xlix. 6.

Si quis autem dixerit, *licet potuerint servari, tamen nullus eorum salutem adeptus est*: Id verò sentire, contra omnem charitatem pugnat; neque video quomodo suam hanc opinionem stabilire possint. Imò licet concederetur, quod tamen falsum est, neminem ex illis fuisse servatum; non inde sequeretur, non potuisse, vel, qui in eorum conditione stant, non posse servari, quia, *à non esse ad non posse non datur sequela.* Sed si objiciatur, quæ quidem maxima objectio est, *non in aliquo alio esse salutem, nec aliud nomen esse sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri, nisi in nomine Jesu Christi: qui igitur hoc non nôrint, non posse servari.* Respondeo, licet non externè noscant, si tamen sentientes vim & virtutem ejus, intùs noscant nomen Jesu realiter (quod Servatorem significat) redimens illos in cordibus à peccatis & iniquitatibus eorum, per illud salvi fiunt. Fateor nullum aliud nomen ad salutem esse datum: sed salus non in literali scientiâ, sed experimentali jacet. nam sicuti, qui literalem scientiam habent, non eâ serventur, sine internâ hac reali & experimentali scientiâ: Sic etiam, qui realem scientiam habent, absque externâ servari possunt, ut argumentis postea adducendis adhuc magis apparebit. Nam si distincta & externa cognitio Christi necessaria mihi est, antequam beneficium ullum per eum haberem, tunc etiam contrariorum regulâ sequeretur, nec damnum aliquod sustinere me posse, nisi etiam distinctam illius, à quo derivatur, haberem cognitionem, cùm experientia contrarium abundè demonstret; quot Adæ lapsu damnum capiunt, qui unquam talem fuisse hominem non nôrunt, & de ejus esu prohibiti fructûs prorsùs ignari sunt, quare non etiam possint servari & sanari

 dono

dono & gratiâ Christi in illis, efficiente illos justos & sanctos, licet distinctè non sciant, morte & passione ejus, qui Hierosolymis crucifixus est, hoc sibi procuratum, præsertim si hanc scientiam Deus eis simpliciter impossibilem fecerit. sicut multi veneno in victum infuso pereunt, licet nec quale sit venenum, nec à quo infusum sciant: Sic ex aliâ parte multi sanantur ab infirmitatibus bonis medicamentis, qui, quomodo medicina præparata, vel ex quibus pharmacis composita sit, & quis ea præparavit, sæpe nesciunt: idem obtineri in spiritualibus potest, ut postea probabo.

XXVI. Primo, si hæc externa scientia adeò necessaria est, ut de essentialibus salutis existimanda sit, tunc nemo absque illâ servari posset; sed adversarii non negant, imò facilè fatentur, multos infantes & surdos absque eâ servari: hîc igitur generalem hanc regulam transgrediuntur, & salutem sine illâ possibilem faciunt. Neque allegare possunt hos infantes servari, quia innocentes & peccato non contaminati sunt, cùm omnes infantes, Adæ peccati causâ, æternæ damnationis reos sentiant. Et de surdis nequaquam dubitandum est, imò experientia quotidie ostendit, eos criminibus & peccatis, ut sunt alii homines, esse obnoxios. Si dicatur, infantes illos esse fidelium parentum liberos; quid indè? Non dicent fidelium infantibus à parentibus gratiam transmitti. Nonne hos etiam Adæ iniquitatis reos fatentur, & originali peccato contaminatos, sicut alii declarant? Si dixerint, surdos signis Evangelii sensibiles fieri posse; ista omnia signa non sufficiunt, explicitam historiam mortis, passionis & resurrectionis Christi communicare. Quibus enim signis surdo significari potest, filium Dei naturam hominis assumpsisse, à virgine natum fuisse, sub Pontio Pilato passum esse? Et licet adhuc allegarent, esse hos in gremio ecclesiæ & de Sacramentis participare, hæc omnia certum ad salutem titulum minimè tribuunt. Sacramenta, ut ipsimet Protestantes fatentur, gratiam *ex opere operato*

rato non conferunt; neque negabunt, multos esse de ecclesiâ, qui visibiliter ejus membra non sunt. Sed si hæc charitas extendatur ad tales, qui sunt ubi Evangelium prædicatur, ut dicantur salutis capaces, quia sub simplice impossibilitate sunt distinctè cognoscendi media salutis: quâ ratione fit, quòd eadem charitas iis non exhibebitur, qui possunt quidem audire, sed sunt sub simplice impossibilitate audiendi, quia nemo eis distinctè declarat? Nonne aliquis in Chinâ vel Indiâ æquè excusabilis est, quod non novit id quod nunquam audivit, ac surdus qui non potest audire, licet annuncietur ei? Nam sicut non est accusandus surdus, cùm Deus patiatur illum sub tali infirmitate esse; nonne Chinensis & Indus etiam excusandi sunt, à quibus Deus oportunitatem audiendi abstraxit? Qui aliquid audire nequit, cùm necessariò absens sit, & qui non potest audire, quia naturaliter surdus est, in eodem prædicamento habendi sunt.

Secundo, Hoc manifestè apparet ex dicto illo Petri: Acts x. 34. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est illi.* Antea Petrus, sicuti cæteri Judæi, putabat omnes præter illos damnari, neque aliquem servari potuisse, nisi in religione eorum & circumcisus esset: sed Deus aliter Petrum edocuit in visione, ex quâ didicit *neminem communem aut immundum vocare*: & quum Deus respicit preces Cornelii, qui legi & Jesu Christo quoad extrà peregrinus erat, vidit tamen Petrus Deum accepisse illum, ideoque concludit, *in omni gente sine respectu personarum, qui timet Deum & justitiam operatur, acceptum fore.* Timorem igitur Dei, & operationem justitiæ, non externam aliquam scientiam, qualificationem necessariam facit, quâ homines salutem assequuntur. Hactenus autem probavimus, unicuique illam gratiam esse datam, quâ temperanter, justè & piè vivere possent. Et videmus hâc gratiâ Cornelium ita fecisse, & acceptum fuisse, &

preces ejus exauditas esse, antequam externam Christi cognitionem habuerit. Præterea, nonne Job erat *vir perfectus, & rectus; timens Deum & recedens à malo?* Quis hæc Jobum edocuit, quomodo Adæ lapsum cognovit, & ex quâ Scripturâ hausit excellentem illam, quam habebat, scientiam & fidem quâ dicebat se scire, redemptorem suum vivere? (nam plerique eum Moysi coævum faciunt.) Nonne hâc internâ gratiâ in corde ejus? Nonne interna hæc gratia docuit Jobum à malo recedere & Deum timere, & nonne operationibus ejus factus est perfectus & rectus? Quomodo coarguit hominum iniquitates, cap. xxiv. & postquam multas numerâsset, nonne condemnat eos, vers. 13. *Quòd contra lucem hanc rebellent, non agnoscentes vias ejus, nec sedentes in semitis ejus?* Apparet Jobum credidisse, quòd habuerit homo lucem, & qui contra eam rebellant, ideo non cognoscere vias ejus, nec in semitis ejus sedere, sicut Pharisæi, qui habebant Scripturas, dicuntur errare non scientes Scripturas. Ad hæc amici Jobi licet in quibusdam erraverint, quis tamen edocuit illos excellentia omnia ea dicta, & scientiam quam habuere? Nónne ad salutem dedit illis Deus, vel solum ad damnandos illos? Quis docuit Elihu, inspirationem omnipotentis dare intelligentiam, ac Spiritum Dei fecisse illum, & spiraculum omnipotentis vivificasse illum? Cùm Dominus pro illis accepit sacrificium, quis audet affirmare damnatos fuisse? Sed deinde Paulus Apostolus hoc extra controversiam ponit, nam, si verbis ejus credendum sit, affirmat, Rom. ii. gentes ea, quæ legis sunt, fecisse. Ex quo igitur sic argumentor: In omni gente, qui timet Deum & operatur justitiam, acceptus est: Sed ex gentibus multi timebant Deum, & operati sunt justitiam: Ergo accepti fuerunt. Minor ex exemplo Cornelii probatur. Sed adhuc probabo hoc modo: Qui, quæ legis sunt, vel quæ in lege sunt, facit, is timet Deum, & operatur justitiam: Sed gentiles, quæ in lege sunt, fecerunt:

Ergo

Ergo timebant Deum & operati sunt justitiam. Nunquid luculentius esse potest? nam si, quæ legis sunt facere, non sit timere Deum, & operari justitiam, quid est, ea, quæ in lege sunt, facere? cùm Apostolus legem spiritualem, sanctam, justam & bonam vocet. sed hoc manifestè apparet ex alio medio ab eodem capite sumpto, vers. 13. verba hæc sunt: *Factores legis justificabuntur.* Ex quibus sic argumentor, nihil ex meis addendo: Factores legis justificabuntur: Sed gentes ea, quæ legis sunt, faciunt: Ergo justificabuntur. Nihil disertius concludi possit, cùm utraque propositio ipsa Apostoli verba sint: & certè ille per totum caput, veluti cum adversariis nostris disceptans, hanc doctrinam confirmare studet, ver. 9, 10, 11. ait, *tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum & Græci: Gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum, Judæo primùm & Græco: non enim est acceptio personarum apud Deum.* Quibus verbis Apostolus apertè confirmat sententiam Petri ante dictam, & ostendit, & Judæum & Græcum, i. e. qui externam legem habent, & qui non habent, (sic enim ipse sequentibus versibus explanat) quando malum operantur, condemnatum iri. Sic etiam Judæus & Græcus, sine acceptione personarum, hoc est, qui externam legem habent, & qui non habent, quando bonum operantur, justificabuntur. Et ut res extra dubium sit, sequentibus versibus affirmat, *quod factores legis justificabuntur,* & gentiles aliquos ea, quæ legis sunt, fecisse; ideo nisi opinemur Apostolum aliter quàm senserit locutum esse, tutò concludere possumus istos gentiles justificatos fuisse, & participâsse gloriæ, honoris, & pacis, quæ omnibus bonum operantibus adest, etiam Græcis lege carentibus, quando bonum operantur: cùm apud Deum non sit acceptio personarum. Sic videmus, nec externam hanc scientiam sine internâ quempiam servare, neque defectum ejus quempiam condemnare, qui internam habet; multosque, qui externâ caruere,

internæ hujus sensum habuisse, virtute internæ gratiæ, & luminis unicuique dati, operantis in illis, quô à malò recessêrunt, & justi & pii facti sunt, ut suprà probatum est; qui, licet Adæ lapsum ignorarent, in se ipsis tamen sensibiles erant damni per illum transmissi, dum pravas in semetipsis inclinationes & mortiferum peccati corpus sentirent; & licet adventum Christi non cognoscerent, sentiebant tamen internam illam vim & salutem per illum communicatam etiam tam verè ante quàm post ejus in carne manifestationem: dubito enim, num adversarii probare possint, omnes Patriarchas & Sanctos ante Moysen distinctam vel hujus, vel illius scientiam habuisse, vel num historiam arboris boni & mali cognoverint, & quomodo Adamus fructum prohibitum ederit; multò minùs quòd Christus ex virgine nasciturus erat, crucifigendus, & eo modo, quo tractabatur, futurus. Credendum est, Moysen, quæ de primis illis temporibus scripsit, non traditione sed revelatione scripsisse; imò videmus non solùm post Moyseos scripta, sed etiam post Davidis, cæterorumque Prophetarum, qui de Christo multò luculentius prophetârunt, quomodo Judæi, qui expectabant & optabant Messiam, ex istis omnibus, illum discernere non potuerunt; sed tanquam blasphemum illum crucifixêrunt, non quasi Messiam, sed Prophetias de eo non intelligebant; nam Petrus expressè Judæis ait, Act. iii. 17. *Quòd & illi & principes eorum id per ignorantiam fecerunt*; Et Paulus, 1 Cor. ii. 8. ait, *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Imò ipsa Maria, cui annunciaverat Angelus, & quæ miracula omnia Christi partum concomitantia in corde reposuerat, non intellexit quomodo, quando cum Doctoribus disputabat, Patris negotium prosequebatur. Et Apostoli, qui credebant in illum, quotidiè cum illo versabantur, & miracula ejus videbant, nec intelligebant, nec credebant, quæ ad mortem & resurrectionem ejus spectabant, sed ferè scandalizabantur in illo.

XXVII. SIC apparet, internam operationem, & non externam historiam, seu Scripturam, veram scientiam communicare. Quo interno lumine plerique ex Græcis Philosophis, damni, quod per Adamum venit, sensibiles erant, licet externam historiam non cognoscerent. Hinc Plato dicebat, *hominis animam in obscuram cavernam incidisse, ubi cum umbris solùm versabatur.* Et Pythagoras dixit, *hominem in mundo divagari, quasi peregrinum, à Dei præsentiâ exulem.* Et Plotinus, *hominis animam comparat carboni, in quo ignis extinctus est.* Quidam dicebant, *animæ alas esse resectas, vel abreptas, ut ad Deum evolare non poterit.* Quæ omnia & multa alia in scriptis eorum loca satis declarant, hoc damnum eos non omninò ignorâsse: Jesum Christum etiam intùs cognoscebant, quasi remedium ad liberandos eos à malo isto semine, & pravis inclinationibus, licet non sub denominatione illâ.

QUIDAM vocabant eum *Sanctum Spiritum*, ut Seneca, Epist. 41. Qui dicebat *in nobis esse Sanctum Spiritum, qui docet nos, prout illum recipimus.* Cicero, *innatum lumen* vocat in lib. de republicâ à Lactan. citat. 6. Instit. 8. ubi *hanc rectam rationem* vocat *omnibus datam, constantem & æternam, ad officium præcipiendo vocantem, à fraude vetando deterrentem, hanc abrogari non posse: neque ab ullo Senatu vel populo quempiam liberari; hanc unam sempiternam, immortalem, omnibus nationibus semper eandem, ut non sit alia Romæ, alia Athenis: qui huic non parebit, ipse se fugiet, atque hoc ipso luet maximas pænas, etiamsi cætera supplicia quæ putantur effugerit.* Plotinus, *lumen hoc* vocat, dicens, *quod, sicut non videtur sol, nisi suâ luce, sic nec Deus, nisi suâ luce cognoscitur: & sicut oculus non videt solem, nisi imaginem ejus recipiens, ita oporteat etiam hominem ad puritatem cordis venire, antequam Deum noscat.* Frequenter etiam *Sapientiam illum vocabant*, nomen Christo sæpè in Scripturâ datum. Vide Prov. i. 20. ad finem. & Prov. viii. 9, 34. ubi *sapientia vocat & invitat omnes, ut eam sequantur,*

quantur, & ab illâ doceantur. At quid eſt hæc ſapientia, niſi Chriſtus? Hinc, qui inter gentiles malum derelinquebant, & ad bonum & juſtitiam converſi ſunt, Philoſophi dicebantur i. e. ſapientiæ amatores. Hæc ſapientia propè eis erat: quod autem *optima ſcientia Dei, & divinorum Myſteriorum ſapientia, inſpiratione obtinebatur, Phocylides affirmavit. Verba ejus fuere,* τῆς ϗ Θεοπνεύϛυ σοφίας λόγ☉ ἐϛὶν ἄριϛ☉. Adhuc multa hujuſmodi produci poſſent, ex quibus apparet, quòd Chriſtum cognoverint opere ejus in illis operante, quo ab injuſtitiâ ad juſtitiam converſi fuere, & amatores potentiæ illius facti, quo ſe a malo liberari ſentiebant: ita, ut ait Apoſtolus, *oſtenderunt opus legis inſcriptum in cordibus ſuis*; ideoque quemadmodum *omnes factores legis ſunt, proculdubio juſtificabantur.* Et ut hæc erat Apoſtoli ſententia, ita & primitivorum Chriſtianorum. Sic Juſtinus Martyr ait, *Qui cum Verbo vivebant, Chriſtianos fuiſſe, licet Ethnici exiſtimarentur; quales inter Græcos Socrates & Heraclitus, & eorum ſimiles, & inter Barbaros Abraam, &c. Quòd qui cum Verbo vivunt, Chriſtiani ſunt ſine timore, vel anxietate.*

Clemens etiam Alexandrinus Strom. lib. 1, ait, *hanc ſapientiam vel Philoſophiam gentibus fuiſſe neceſſariam, iiſque pædagogum ad Chriſtum adducendis, quâ olim juſtificabantur Græci.*

Aug. de civitate Dei lib. 18. cap. 47. ait, *Non audere Judæos affirmare neminem ad Deum pertinuiſſe niſi Iſraëlitas.* In quem locum Ludovic. Vives ait, *hoc modo gentes non habentes legem ſibi ipſis fuiſſe legem, & lumen ita vivendi eſſe donum Dei, & à Filio provenire: de quo ſcriptum eſt, quod illuminet omnem hominem venientem in mundum.*

Aug. Confeſſ. lib. 7. cap. 9. teſtatur, quòd in Platonicorum libris legiſſet, *licet non his verbis, ſed hoc idem omninò multis & multiplicibus rationibus perſuaderi, quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum*

factum est. in eo vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima, quamvis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen, sed verbum Dei, Deus enim est lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. & pergit recensere verba usque ad 14 Versum i. cap. Jo. addens, *hoc ibi legi.*

Estque liber Arabicâ linguâ scriptus de quodam Hai Ebn Jokdan ab Abi Jaaphar Ebn Tophail, qui ait hunc Jokdan in insulâ quadam vixisse, & absque ullâ cum hominibus communicatione profundam de Deo scientiam assequutum esse, & cum illo immediatè admodum communionem habuisse, ita ut affirmet *optimam & certissimam Dei scientiam, non illam esse quæ præmissis & conclusionibus deductis acquiritur, sed quæ possidetur conjunctione hominis animi cum supremo intellectu, quando purificatus est a corruptionibus suis, & in altum silentium vel quietem introversus.*

XXVIII. Quum igitur interno hoc dono, gratiâ, & lumine, quibus Evangelium prædicatur, Jesum in se productum & natum habeant, & salutiferum nec non sanctificatum usum externæ cujuslibet scientiæ, ipsis applicatum, possideant, & etiam eodem lumine omnes possint servari, quo mediante vocat, invitat, disceptat & luctatur Deus cum omnibus die quodam visitationis, & plurimos salvat, quibus noluit externam scientiam communicare: quumque hujus interni luminis in cordibus nostris vim & virtutem experti simus, quod Jesus in nobis revelatus est, silere nequaquam possumus, sed diem Domini oportet nos promulgare & annunciare, qui jam ortus est, clamantes cum muliere Samaritanâ; *venite & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci: nunquid ipse est Christus?* ut alii omnes idem in semetipsis sentiant: sic cognoscent, parvum illud semen, quod redarguit eos in corde, quanquam id ipsum contempserunt & hucusque neglexerunt, esse

nihil

nihil aliud, nec minus quid, quàm ipsum Evangelium Dei illis prædicatum, si quidem Christus, Dei sapientia & virtus, in eo & per illud semen & lumen animas eorum servare nititur. De hoc lumine loquitur August. Confess. lib. 11. cap. ix. *In hoc principio, Deus, fecisti cælum & terram: in verbo tuo, in filio tuo, in virtute tuâ, in sapientiâ tuâ, miro modo dicens, & miro modo faciens, quis comprehendet, quis enarrabit, quid sit illud quod interlucet mihi, & perculit cor meum sine læsione, & inhorresco, & inardesco: inhorresco in quantum dissimilis ei sum, inardesco in quantum similis ei sum. Sapientia, Sapientia est quæ interlucet mihi, discindens nubilum meum, quod me rursus cooperit deficientem ab eâ, caligine atque aggere pænarum mearum.* Ibid lib. 10. cap. xxvii. *Serò amavi te, pulchritudo tam antiqua & tam nova, serò te amavi, & ecce intùs eras & ego foris, & ibi te quærebam. vocâsti & clamâsti, & rupisti surditatem meam, corruscâsti, splenduisti & fugâsti cæcitatem meam.* De hoc etiam compatriota noster Georgius Buchananus in schedis de jure regni apud Scotos optimè ait: *Ego profectò nihil aliud in præsentiâ intelligi volo, quàm lucem animis nostris divinitùs infusam: nam cùm Deus formavit hominem, non modò corpori ejus oculos dedit, quibus ducibus, adversa quæ essent suæ conditioni fugeret, quæ commoda sequeretur: Sed animo etiam velut lumen quoddam prætulit, quo turpia ab honestis secerneret: hanc vim alii naturam, alii naturæ legem vocant, ego profectò divinam existimo, planèque illud persuasum habeo, quod nunquam aliud natura, aliud sapientia dicat. Ejus porro legis velut compendium, quod totam paucis complecteretur, Deus nobis tradidit, ut ipsum scilicet ex animo diligeremus, ac proximos velut nos ipsos. Hujus legis omnes sacrorum voluminum libri, qui ad mores formandos pertinent, nihil aliud quàm explicationem continent.* Hoc illud Catholicum & Evangelicum principium est, in quo & per quod Christi salus exhibetur omnibus, & Judæo & Græco, & Turcæ, & Scythæ, & Barbaro, cujuscunque nationis

tionis seu generis sint. Quocirca sibi suscitavit Deus hâc ætate & seculo fideles testes & Evangelistas, ut hoc sempiternum Evangelium denuò prædicent, & omnes hortentur, non minus magnos Professores, qui de suâ in lege & Scripturis scientiâ gloriantur, & externam Christi cognitionem jactitant; quàm infideles & Ethnicos, ut omnes ad hoc lumen in semetipsis veniant. Quod etiam erat Pauli ministerium Act. xxvi. 18. Hoc animadvertant & attendant, & Christum in se cognoscant, *justum illum,* τὸν δίκαιον, *quem occiderunt, & qui non restitit illis,* Ja. v. 6. utque & iniquitates & peccata sua, nec non falsam fidem & professionem, & externam justitiam crucis Christi in se crucifigendas tradant, & Christum in se spem gloriæ noscant, ac in ejus lumine ambulent, & serventur, *qui verum illud lumen est, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

Thesis Septima.

Quotquot non obstant hujus lucis illuminationi, sed Religiosè eam recipiunt, fit in illis Sanctus, Purus & Spiritualis partus, pietatem, justitiam, puritatem, cæterosque præclaros illos fructus Deo gratissimos producens: per quem Sanctum partum, videlicet Christum Jesum intus formatum, opera sua in nobis producentem, ut sanctificamur, ita et justificamur in conspectu Dei, secundum Apostoli verba ; Sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Jesu & per Spiritum Dei nostri. *Ideo non fit nostris operibus, nostrâ voluntate productis; nec item bonis operibus per se consideratis, sed per Christum fit, qui est donum & donator ac causa producens effectus in nobis: qui, cùm reconciliavit nos, dum adversarii fuimus, secundum sapientiam suam, hoc modo nos salvat & justificat, sicut alibi idem Apostolus,* ex misericordiâ suâ salvavit nos per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs Sancti.

DOC-

I. DOCTRINA hæc de justificatione benè sequitur disquisitionem de universalitate mortis Christi, & gratiâ, quæ indè communicatur; quia acerbiores de hâc controversiæ ab illâ proveniunt. Quamplurimæ extant inter eos, qui Christiani dicuntur, hâc de re disputationes; & reverà si seriò omnes ad id, quod justificat, animadverterent, minor de justificationis notionibus foret cavillatio. Hanc controversiam breviter notabo, sicut inter alios se habet, & ut ipse frequenter seriò observavi; proinde etiam paucis controversiæ statum quoad nos ponam, & sensum nostrum aperiam, & denique (annuente Deo) sententiam nostram Scripturarum quibusdam testimoniis, certissimâque omnium quorumcunque, qui realiter justificati fuerint, experientiâ confirmabo.

II. Nobis minimè dubium est, doctrinam hanc fuisse, & adhuc esse in Ecclesiâ Romanâ magnopere vitiatam; licet adversarii nostri, quibus, melioribus argumentis carentibus, sæpissimè mendacia refugium & asylum sunt, non dubitârunt hoc respectu nobis Papismi stigma inurere, sed quàm falsò postea apparebit. Nam ut silentio transigam meritum eorum de condigno dictum, quæ (proculdubio) erat doctrina communis Papalis Ecclesiæ, præsertim ante Lutheri tempora; licet moderni eorum scriptores plerumque nunc partim negent eam, & partim minuant, præsertim in controversiis cum Protestantibus, & nunc studeant in hoc rem ponere, quasi essent bonorum operum propagatores & propugnatores contra eorum denegatores. Si tamen hujus de justificatione doctrinæ effectus consideremus, uti apparet in plerisque populorum eorum, qui fidem Papalem profitentur, in rebus maximè approbatis, & ab ipso Papâ ejusque clientibus summoperè commendatis, (illud nimirum quod maximè ad fisci ejus implementum contingit) certè apparet, non sine gravi causâ Lutherum se Romanis hâc in re

opposuisse; si ipse in aliud extremum non abiisset, (de quo postea) opus ejus diutius stetisset: nam in hoc, sicut in multis aliis, magis laudandus est in iis, quæ ex Babylone evertit, quam quæ ipse ædificavit. Quicquid igitur prætendant Pontificii, vel etiam viri boni inter eos aliquando opinati sint, experientia manifestat, imò patet ex universali & approbatâ populorum illorum praxi, quod justificationem suam ponant non tam in operibus verè & moraliter bonis, inque verâ & reali mentis renovatione & sanctificatione; quàm vel in rebus, quæ ex se nec bonæ nec malæ sunt, vel in eis, quæ verè malæ dici possint, nec aliâ causâ bonæ dici possint, quàm quia Papæ placet ut ita existimentur. Sic, si res propius examinetur, apparebit justificationem eorum plerumque magis ex bullarum ejus authoritate pendere, quàm ex vi, virtute, aut gratiâ Christi in mente revelatâ, eamque renovante, ut patet, primò, doctrinâ Papali de sacramentis suis, quæ prædicant gratiam conferre ex opere operato, ita ut si quis eorum particeps fiat, inde peccatorum remissionem obtineat, quamvis, sicut erat, remaneat, virtus sacramenti hominis defectum supplet. Hîc igitur hominis fides & submissio ecclesiæ legibus facta, non realis aliqua cordis mutatio, illum justificat: exempli gratiâ; si quis utitur illo, quod vocant pœnitentiæ, sacramento, enumerando sacerdoti peccata, licet careat contritione, quam pœnitentibus peccatoribus necessariam Deus voluit, si habeat attritionem, figmentum eorum, id est, si pœniteat illum peccâsse, non ex amore Dei & legis ejus, quam transgressus est, sed è formidine pœnæ, attamen virtus Sacramenti (ut asseverant) tali peccatorum remissionem conciliat, adeo ut à sacerdote absolutus in conspectu Dei acceptus & justificatus habendus sit, non quia realiter contritus est, seu aliquo respectu intùs mutatus & renovatus gratiæ Dei in corde operatione, sed solummodo sacerdotis authoritate & sacramenti virtute,

virtute, quoniam pronunciatus est absolutus, sic justificatio ejus fit propter quid externum, non internum.

Secundo, hoc magis patebit in indulgentiis, ubi remissio omnium peccatorum non solum præteritorum, sed & per annos quosdam futurorum, promittitur visitantibus hæc vel illa templa aut sepulchra, & dicentibus quasdam preces: quo fit, ut hæc faciens ipso facto à peccatorum reatu eximatur, & in conspectu Dei justificetur, sicut unicuique in magno jubilæo ante fores Petri & Pauli se præsentanti, ibique Papæ benedictionem recipienti, vel alicui Jacobi in Hispaniâ sepulchrum, vel Mariæ de Lorretâ domicilium visitanti, talibus inquam hæc perficientibus, remissio peccatorum offertur. Si verò interrogemus unde fit, quod talia, quæ ex se minimè moraliter bona sunt, hanc virtutem habeant? Respondent, propter ecclesiæ & Papæ authoritatem, qui, cum sit meritorum Christi custos, talibus propositis conditionibus ea dispensat. Sic etiam inventio & usus missarum fit præcipuum justificationis instrumentum: hâc enim prædicant Christum quotidiè Patri propitiatorium sacrificium offerri pro peccatis vivorum & mortuorum, ita ut aliquis pecuniâ Christum hoc modo pro se oblatum habere possit ad libitum, quâ oblatione remissionem peccatorum se habere, & justificationem in conspectu Dei confidit. Multa alia hujusmodi sunt, quæ hoc loco repetere non necesse habeo. Ex quibus omnibus patet, Pontificios justificationem suam non tàm in reali Sanctitatis opere & peccati abnegatione sistere, quàm in merà quârundam ceremoniarum actione, & cæcâ credulitate, quâ à doctoribus suis persuadentur, papam & ecclesiam esse solum meritorum Christi dispensatorem, & potestatem ea applicandi habere, ad remissionem peccatorum & justificationem illorum, qui tales ceremonias observant. Hæc equidem est vera & realis methodus justificationis in Romanâ ecclesiâ prædicata, quæ sæpissimè à publicis prædicatoribus, sed præsertim monachis

nachis commendatur, quod & ipſe frequenter audivi, & oculatus teſtis ſum, utcunque quidam ex modernis eorum ſcriptoribus laborârunt evitare in controverſiis ſuis. Hanc igitur doctrinam Lutherus & Proteſtantes meritò negârunt, & reſtitêrunt, licet multi in aliud extremum abiêrint, denegando bona opera ad juſtificationem eſſe neceſſaria, & prædicando tum remiſſionem peccatorum, cùm juſtificationem per ſolam fidem abſque omnibus operibus, utut bonis; ita ut nemo juſtificationem obtineat, quatenùs intùs ſanctificatus & renovatus eſt, ſed judicare ſe perfectè juſtificatum poteſt, ſolummodo credendo, Chriſtum pro ſe mortuum eſſe, licet in gravibus iniquitatibus jaceat; ut patet in exemplo Davidis, quem plenè & perfectè juſtificatum fuiſſe contendunt, dum in graviſſimis adulterii & homicidii ſceleribus jaceret. Sicut igitur Proteſtantes benè & rectè Pontificios condemnârunt & confutârunt, quod tot abuſus in juſtificatione introduxerunt, & Chriſti doctrinam vitiavere & contaminavere, præcepta Dei negligentes, dum vanas & inutiles ſuas traditiones, & numeroſas, nec non ſuperſtitioſas ceremonias multiplicant, quibus animæ inutiliter onerantur: quinetiam quod à pretioſiſſimo & præſtantiſſimo Chriſti ſacrificio, quo remiſſio peccatorum obtinetur, derogant, dum quotidianum ſacrificium à Deo minimè ordinatum inſtituunt, & ad lucrandum pecuniam confingunt: ita ex alterâ parte Proteſtantes, quoniam non rectè ſtabiliunt & ſtatuminant juſtificationis doctrinam, ſicut in ſacris literis edita eſt, Pontificiis occaſionem præbuerunt eos accuſandi, quaſi bonorum operum neglectores, & mortificationi ac ſanctitati inimicos; quippè qui ſe juſtificatos prædicant, dum in graviſſimis peccatis remanent. Quibus accuſationibus (quarum cauſam ſcripta rigidiorum quorundam Proteſtantium nimio plus præbuerunt) reformatio magnoperè defamata & impedita fuit, & animæ non paucæ illaqueatæ. Qui ſtrictè tamen & propiùs vult rem hanc inſpicere,

obſervare poteſt, has diſceptationes magis eſſe in ſpecie, quàm in genere, & in unam ripam tandem appellere, & quaſi duo in circulo circumeuntes, qui, licet contrariò progredi videantur, tamen in unum idemque centrum conveniunt. Pontificii enim aiunt ſe remiſſionem peccatorum conſequi, & juſtificatos eſſe meritis Chriſti, ſicuti eis applicata ſunt in uſu Sacramentorum eccleſiæ, & diſtributa ſunt in peragendis talibus ceremoniis, peregrinationibus & precibus, ac licet nec interna adſit animæ renovatio, ſeu Chriſti intùs formati cognitio, tamen condonantur & juſtificantur virtute Sacramentorum, &c. ex opere operato, propter auctoritatem & poteſtatem eccleſiæ & miniſtrorum ejus. Proteſtantes aiunt, * ſe conſequi remiſſionem peccatorum & juſtificari in conſpectu Dei, virtute Chriſti meritorum & paſſionis, non quidem juſtitiam iis infundendo, ſed eorum peccata condonando, perſonaſque pro juſtis reputando atque acceptando, neque id certè propter quicquam aut in iis productum, aut ab iis præſtitum, eiſque ad juſtitiam non fidem ipſam, non credendi actum imputari. Sic neutrîus juſtificatio hîc poſita eſt in reali aliquâ internâ animæ renovatione, ſeu virtute ſpiritualis partûs & formationis Chriſti in illis, ſed ſolummodo merâ applicatione mortis & meritorum Chriſti ab illo in mundo actorum; quæ hi apprehendunt, iis innitentes, & ſperantes ſe juſtificari per fidem ſolam: illi verò peragendo externas quaſdam ceremonias & preces, quibus exiſtimant Chriſti merita ſibi applicari. Hinc excipio (cùm neminem libens injuriâ afficere velim) quæ dicta vel ſcripta fuerunt de neceſſitate internæ ſanctitatis, vel à modernis quibuſdam Pontificiis, aut moderatis Proteſtantibus, qui in eo, quòd laborârunt medium inter hæc duo extrema ſiſtere, veritatem aliquantùm attigere, ſicut quibuſdam teſtimoniis ex ſuis ipſorum ſcriptis citatis apparebit: licet doctrina hæc ab apoſtaſeos

* *Confeſſio fidei Weſtmonaſterienſis cap.* xi. *ſect.* 1.

apostaseos tempore (quatenus saltem mihi observandi opportunitas fuit) ita distinctè & luculenter secundum manifestum Scripturarum testimonium non exhibita fuerit, sicut Deo placuit revelare & prædicare illam die hoc per testes illos, quos in hunc finem suscitavit: quam doctrinam, licet brevitèr ipsâ thesi includatur & exhibeatur, paulò fusiùs explanabo, & controversiæ statum ostendam, prout inter nos, & illos, qui nobis hodiè adversantur, se habet.

III. Primo igitur, sicut in prioris theseos explanatione apparet, omnem vim naturalem, & potestatem à nobismetipsis renunciamus, repudiamus & abdicamus, ad redimendos nos, seu liberandos à statu nostro perdito & lapso, & à primæ nostræ naturæ iniquitate; & confitemur, quod ut ex nobismetipsis ne vel minimum bonum agere possumus, ita nec remissionem peccatorum, vel justificationem obtinere, seu ullo nostro opere mereri valemus, aut Deum nobis debitorem reddere, sed fatemur totum ab ipsius amore provenire, qui & originalis & fundamentalis acceptationis nostræ causa est.

Secundo. Manifestavit Deus amorem suum erga nos, quòd miserit filium suum dilectum in hunc mundum, qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem & victimam Deo in odorem bonæ fragrantiæ, pacificans per sanguinem crucis suæ, ut nos sibi reconciliaret; & per Spiritum æternum seipsum obtulit inculpatum Deo, & pro peccatis passus est, justus pro injustis, ut nos ad Deum adduceret.

Tertio. Quoniam omnes homines, qui ætatem virilem adepti sunt (Jesu homine solùm excepto) peccârunt, igitur omnibus salvatore hoc opus est, ad Dei iram, peccatis eorum debitam, amovendam. Hoc igitur respectu verè dicitur omnium peccata tulisse in corpore suo super lignum, ideoque solus Mediator est, iram divinam amovens, ut peccata præterita nobis non obvient, cùm virtute sacrificii ejus condonentur. Neque judicamus remissionem peccatorum alio ullo modo expectandam, inquirendam,

aut obtinendam esse aliis quibuscunque operibus vel sacrificiis (licet ut antè dictum est, hujus remissionis participes fieri possint, qui historiæ ignari sunt:) sic igitur Christus morte & passione suâ nos Deo, dum inimici essemus, reconciliavit, id est, nobis reconciliationem offert, nosque capaces reconciliationis facit. Deus pronus est peccata nostra condonare, nosque acceptare, sicut optimè exprimit Apostolus, 2 Cor. v. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis*; ideoque Apostolus, sequente versu, Christi vice exhortatur eos dicens, *pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.* Quibus verbis insinuat, quòd, cùm ira Dei Christi obedientiâ remota sit, Deus paratus est reconciliari eis & peccata eorum præterita remittere, si resipiscant.

Redemptionem igitur nostram duplici respectu consideramus, quorum uterque naturâ suâ perfectus est, licet in applicatione quoad nos se invicem ita habeant, ut separari nequeant.

Prima est redemptio à Christo peracta in corpore suo crucifixo extra nos. Altera est redemptio, quam Christus in nobis operatur, quæ non minùs propriè & dicitur & æstimatur redemptio, quàm præcedens. Prior igitur illa est, quâ homo, prout in lapsu stat, in salutis capacitate ponitur, & in se transmissam habet mensuram aliquam efficaciæ, virtute spiritûs vitæ, & gratiæ istius, quæ in Christo Jesu erat, quæ quasi donum Dei potens est superare & eradicare malum illud semen, quo naturaliter, ut in lapsu stamus, fermentamur.

Secunda illa est, quâ possidemus & cognoscimus puram & perfectam hanc redemptionem in nobis ipsis, nos purificantem, liberantem & redimentem à potestate corruptionis, & in favorem, unitatem, gratiam & familiaritatem cum Deo inducentem. Priore illâ redemptione nos, qui in Adamo perditi eramus

eramus, in amaro & corrupto semine immersi, & non solum ex nobismetipsis ad omne bonum agendum incapaces, sed etiam naturaliter malo adhærentes, & ad omnem iniquitatem proclives, potestatis & Spiritûs tenebrarum servi, nihilominus hucusque Deo reconciliati sumus Filii ejus morte, dum inimici eramus, ut in salutis capacitate positi simus, & bonum Evangelii pacis nuncium nobis oblatum habeamus; & Deus quasi nobis in Christo reconciliatus invitat, & vocat nos ad se: & hoc respectu hæc Scripturæ loca intelligimus, * *inimicitias in semetipso interfecit*, & *ipse prior dilexit nos*, & *cum videret nos in sanguine nostro, dixit nobis, vivite*, & *qui peccatum non fecit, ipse peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum*, & *pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis.*

Secunda hâc cognoscimus potentiam hanc in actum reductam, quâ, non resistentes sed recipientes mortis ejus fructum, videlicet lumen, Spiritum & gratiam Christi in nobis revelatam obtinemus, & possidemus veram, realem & internam redemptionem à potestate & prævalentiâ iniquitatis, sicque evadimus verè & realiter redempti, & justificati, unde ad sensibilem cum Deo unionem & amicitiam venimus. Et † sic dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & tunc cognoscimus eum & virtutem resurrectionis ejus, & societatem passionum illius, configurati morti ejus. Postrema hæc priorem in ordine sequitur, & consequentia ejus est, quasi effectus à causâ procedens. Sicut igitur (ita volente Deo) nemo potuit posteriore frui absque priore, sic etiam nemo priore frui absque posteriore potest: nobis igitur utraque justificationis causæ sunt. Prior est causa procurans & efficiens: secunda causa formalis.

Quarto, per hanc justificationem Jesu Christi minimè intelligimus simpliciter bona opera, etiam quatenus à Spiritu Sancto fiunt; ea enim (ut verè affir-

 mant

* *Eph.* ii. 15. 1 *Johan.* iv. 10. *Ezech.* xvi. 6. 1 *Pet.* ii. 22, 24. iii. 18. † *Tit.* ii. 14. *Phil.* iii. 10.

mant Proteſtantes) effectus potius juſtificationis, quàm cauſa ſunt. Sed intelligimus formationem Chriſti in nobis, Chriſtum natum & productum in nobis, à quo bona opera naturaliter procedunt, ſicut fructus ab arbore fructiferâ: internus iſte partus in nobis, juſtitiam in nobis producens & ſanctitatem, ille eſt, qui nos juſtificat, quocum contraria & corrupta natura, quæ nobis dominabatur, & nos in condemnationem induxit, remota & ſuperata eſt, ipſe primus omnium & ſuper omnia in nobis regnat, & gubernat. Qui igitur hoc modo Chriſtum in ipſis formatum habent, integrum eum & indiviſum poſſident, qui *Jehova juſtitia noſtra eſt*, Jer. xxiii. 6. hoc eſt, Chriſto veſtiri, eumque induere, quos eâ de cauſâ Deus acceptat & juſtificat. Tantum abeſt, quòd hæc ſit doctrina Pontificiorum, ut ſicut plerique ex illis minimè intelligunt, ita doctiſſimi inter eos oppugnant & contra illam diſputant, præſertim Bellarminus. Hic igitur (ut ita dicam) eſt formalis cauſa juſtificationis, non opera, propriè loquendo, ea ſolum effectus ſunt; ſed partus hic internus, Jeſus hic in corde productus, in quo Patri cæleſti bene complacitum eſt, quem Pater non poteſt non acceptare, & quotquot hoc modo Jeſu ſanguine conſperſi ſunt, & lavati: & hoc modo fit illa communicatio bonorum Chriſti nobiſcum, *quo ſimus divinæ naturæ participes*, ut ait Petrus, 2 Pet. i. 4. & unum cum illo facti ſumus, ſicut rami cum vite: & jus habemus ad omnia, quæ pro nobis fecit & paſſus eſt. Sic obedientia ejus noſtra eſt, juſtitia ejus noſtra eſt, mors & paſſiones ejus noſtræ ſunt. Et hâc propinquitate ſenſum paſſionum ejus adipiſcimur, & in & cum ſemine ejus patienti patimur, ubi adhuc oppreſſum & crucifixum jacet in cordibus impiorum, & cum illo laboramus, & propter redemptionem ejus & earum animarum pœnitentiam & converſionem, qui in illo crucifigunt adhuc Dominum gloriæ, ſicuti Apoſtolus Paulus, de quo dicitur, *quod paſſionibus ſuis adimplebat ea, quæ deerant paſſionum Chriſti, in carne ſuâ pro corpore ejus, quod eſt eccleſia*. Col. i. 24. licet myſterium hoc

ſit

fit illis omnibus, etiam ſapientibus abſconditum, qui hujus ſeminis in ſemetipſis ignari ſunt, eique reſiſtunt; quidam tamen Proteſtantes loquuntur de hâc juſtificatione per Chriſtum hoc modo indutum, ut poſtea ſuo loco patebit.

Denique, licet remiſſionem peccatorum collocemus in juſtitiâ & obedientiâ à Chriſto in carne ſuâ peractâ, quod ad ejus Cauſam procurantem attinet, & licet nos ipſos formaliter juſtificatos reputemus per Jeſum Chriſtum intùs formatum, & in nobis productum, non poſſumus tamen, ſicut quidam Proteſtantes incautè fecere, bona opera à juſtificatione excludere; nam licet propriè propter ea non juſtificemur, tamen in illis juſtificamur, & neceſſaria ſunt, quaſi cauſa *ſine quâ non.* Nam qui hoc negant, ſicuti Scripturæ contradixêrunt, ita etiam non parvum ſcandalum in religionem Proteſtantem induxêrunt, & Pontificiis contra eam clamitandi occaſionem præbuêre, & quàm plurimi, doctrinæ eorum credentes, illinc ſecuri nimis facti ſunt, dum putarent ſe juſtificari abſque bonis operibus. Prætereà, licet non expediat dicere, quòd meritoria ſint, quia tamen Deus ea remuneratur, patres eccleſiæ, ita dicti, non dubitârunt verbo [*meritum*] uti, quo etiam fortè noſtrûm quidam uſi ſunt ſenſu moderato, ſed nullatenùs Pontificiorum figmentis ſuprà nominatis faventes. Et denique, ſi eandem cum Proteſtantibus de bonis operibus notionem haberemus, facilè confiteremur ea non ſolum haud eſſe neceſſaria, ſed etiam noxia: ii enim affirmant optima & præſtantiſſima Sanctorum opera eſſe inquinata & corrupta. Nam licet ita judicemus de operibus præſtantiſſimis, quæ ab homine, conformitatem ad externam Dei legem annitente ſuo robore & naturali poteſtate, propriâ voluntate facta ſunt, credimus tamen ea opera, quæ naturaliter procedunt à ſpirituali hoc partu, & formatione Chriſti in nobis, eſſe pura & ſancta, ſicut & radix eſt à quâ proveniunt, ideoque Deus ea opera acceptat, & nos in illis juſtificat, &

propter ea remuneratur ex suâ propriâ & liberâ gratiâ. Posito, hoc modo, controversiæ statu, sequentes hæ propositiones inde proveniunt nobis sequente loco probandæ.

IV. Primo, quòd obedientia & passio Christi illud est, quo anima remissionem peccatorum obtineat, cum sit causa procurans istius gratiæ & seminis, cujus internis operationibus Christus intùs formatur, & anima illi conformis fit, ideoque justus & justificatus, & quod respectu hujus capacitatis & gratiæ oblationis Deus dicitur reconciliari, non quasi actualiter reconciliatus esset, aut quempiam justificaret, vel justificatum teneret, dum intereà realiter in peccatis impius, impurus & injustus permanet.

Secundo, quòd interno hoc partu Christi in homine, homo fit justus, ideoque justificatus à Deo, idcircò, si necesse sit hoc verbo uti, hoc (& non nisi hic productus sit in nobis) formaliter justificamur in conspectu Dei, quia justificatio & magis propriè & frequenter in Scripturâ in propriâ suâ significatione sumitur, quo scilicet significat justum facere, non justum aliquem reputare, & tunc idem est cum sanctificatione.

Tertio, cum bona opera necessariò & naturaliter procedant à partu hoc, sicut calor ab igne, ideò absolutè necessaria sunt ad justificationem, quasi *causa sine quâ non*, licet non illud *propter quod*, tamen id *in quo* justificamur, & *sine quo* non possumus justificari: & quamvis non sint meritoria, neque Deum nobis debitorem reddant, tamen necessariò acceptat & remuneratur ea, quia naturæ suæ contrarium est quod à Spiritu suo provenit denegare. Et quia opera talia pura & perfecta esse possunt, cùm à puro & sancto partu proveniant, ideoque eorum sententia falsa est, & veritati contraria, qui aiunt, sanctissima Sanctorum opera esse polluta & peccati maculâ inquinata: nam bona illa opera, de quibus loquimur, non sunt ea opera legis, quæ Apostolus à justificatione excludit.

V. Quod

V. Quod ad primam, probo ex Rom. iii. 25. *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum in sustentatione Dei.* Hoc loco exhibet Apostolus mortis Christi efficaciam, ostendens, quòd eâ, & per fidem in illam, remissio præcedentium seu præteritorum peccatorum obtinetur, quum illud sit, *in quo*, & *propter quod*, longanimitas Dei erga homines exercetur; ideo licet homines pro quotidianis peccatis mortem æternam mereantur, & iræ divinæ obvii sint, tamen virtute Sacrificii illius Jesu Christi gratia & semen Dei movent eos in amore, durante illorum visitationis die, non quasi malo non adversaretur, illud enim consumi oportet, sed ut homo à malo redimatur.

Secundo, Si Deus totaliter reconciliatus esset hominibus, eosque justos reputaret, dum actualiter injusti sint; * undè fit, quòd tam frequenter conqueritur, quòd tàm crebrò per totam Scripturam expostulat cum iis, qui ex populo suo & ecclesiâ erant, dicens eis, quòd *iniquitates eorum diviserunt inter illos & se*, Isa. lix. 2. Nam ubi perfecta & completa reconciliatio est, ibi nulla adest separatio; imò ex hac doctrinâ necessariò sequitur, vel eos, pro quibus Christus mortuus est, & quos hoc modo patri reconciliavit, nunquam peccare; vel quòd, quando peccant, semper tamen reconciliati remanent, & peccatis nullo modo separantur à Deo, imò quòd in peccatis, id est, dum peccant, justificantur. Indè etiam sequeretur abominanda hæc consequentia, quòd & bona opera, & pessima peccata talium prorsùs eadem sint in conspectu Dei, cùm nec illa ad Justificationem

* *Non solum loquor de hominibus ante conversionem, qui postea convertuntur, quos tamen quidam nostrorum adversariorum, qui Antinomiani dicuntur, ab initio justificatos affirmant, sed etiam de iis, qui secundum communem Protestantium sententiam conversi sunt; quos tamen semper in quibusdam peccatis, aliquando in gravibus, ut de Davidis adulterio & homicidio patet, remanere fatentur, & tamen perfectè & totaliter justificatos esse affirmant.*

ficationem conducant, neque hæc reconciliationem impediant, aut condemnationem adducant: quod nimis ſecuros homines facit, & peccandi libertatem præbet.

Tertio, Evertit hæc ſententia totam practicam Evangelii doctrinam, & fidem ipſam inutilem facit; nam ſi fides & pœnitentia, cæteræque illæ conditiones, quas requirit Evangelium, ſint qualificationes neceſſariæ à noſtrâ parte peragendæ, tunc ante hæc peracta (vel quando incepimus ita agere, ſi poſtea in vitia fidei & pœnitentiæ contraria incidimus) vel totaliter & perfectè reconciliati & juſtificati ſumus *in facto eſſe*, vel ſolummodo *in fieri*, id eſt in capacitate reconciliationis, cùm Deus nobiſcum reconciliari, noſque juſtificare paratus & promptus & pronus ſit, prout eæ conditiones peractæ ſunt; & ſi hoc concedatur, nobiſcum conſentitur; vel jam hactenus perfectè & totaliter reconciliati & juſtificati ſumus ante has conditiones peractas (quæ conditiones ejus naturæ ſunt, ut eas non ſemel unâ horâ perfici, ſed per totum vitæ curriculum peragi oporteat) & tunc non poſſunt dici abſolutè neceſſariæ; quod contrarium expreſſo Scripturarum teſtimonio eſt, quod omnes Chriſtiani fatentur. Heb. xi. ver. 6. Joh. iii. 18. Luc. xiii. 3. Apoc. ii. 5. Rom. viii. 13. *Nam ſine fide impoſſibile eſt Deo placere. Qui vero non credit, jam condemnatus eſt, quia non credidit in nomen unigeniti filii Dei. Niſi pœnitentiam habueritis, omnes ſimul peribitis*; & de iis qui converſi fuerant, *Movebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeritis. Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini.* Si omnia Scripturæ teſtimonia hoc diſertè & luculenter probantia adducerem, totam Scripturæ partem doctrinalem tranſcriberem. Nam cùm dixit, *conſummatum eſt*, & opus ſuum perfecit mille & ſexcentos & plùs abhinc annos, ſi tunc ita perfecit redemptionem, & omnes actualiter reconciliavit, qui ſalvandi ſunt, non aperiendo eis januam miſericordiæ, ſacrificio corporis ſui, quo obtinere poſſint peccatorum remiſſionem,

quando

quando verè pœnitentiam agunt, & communicando illis mensuram gratiæ ejus, quâ & peccata sua videant, & pœnitentiam agere potentes fiant, sed realiter efficiendo illos justificatos, vel antequam credunt (ut dicunt Antinomiani) vel postquam historiæ Christi veritati concedunt, vel aquæ baptismate aspersi sunt, dum tamen adhuc actualiter injusti sint, ita ut nihil redemptionis eorum per Christum nunc agendum sit, quoad reconciliationem & justificationem, tunc tota doctrinalis & præceptiva Bibliorum pars, inutilis & frivola est; frustrà & incassùm emissi sunt Apostoli ad pœnitentiam prædicandam & peccatorum remissionem: inutiliter nunc prædicatores navant operam, voces elevant, scripta edunt, & multò inutiliùs populus pecuniam impendunt, iisque prædidicatoribus elargiuntur, cùm nihil sit nisi *actum agere*, imò vanus & impotens impetus est illud efficere, quod jam perfectum est sine iis. Sed denique, licet humanos eorum labores præteriverimus, quasi indignos, de quibus disputatur, num necessarii sint necne, cùm (ut postea dicetur) ipsi fateantur præstantissimos esse coinquinatos; hoc tamen inanem & frustraneam redderet præsentem pro nobis Christi intercessionem. Actum erit de magno illo fidei articulo, *quo affirmamus, quòd ad dexteram Dei sedet, pro nobis quotidiè intercessionem faciens, & quo fine Spiritus ipse postulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus.* Christus minimè orat pro illis, quibus salus omninò est impossibilis; hoc absurdum est, adversarii nolunt eum pro mundo orare. Si autem oret pro iis, qui jam reconciliati & perfectè justificati sunt, & pro remissione peccatorum, quorum peccata jamdudum & præterita & futura remissa sunt, hoc minus necessarium est, & hoc equidem solidè solvi non potest, nisi secundum veritatem confitendo Christum morte tantum removisse iram Dei, ut obtineat remissionem peccatorum omnibus recipientibus gratiam & lumen, quod ille iis communicat, & eorum causâ acquisivit sanguine suo, in quod ut credunt, remissionem

remiſſionem præteritorum peccatorum inveniunt, & poteſtatem liberandi illos à peccato, & mundandi eos, quoties negligentiâ & invigilantiâ in peccatum incidunt, ſi ſeriò eos pœniteat, & rurſus ad hanc gratiam revertantur: nam *omnibus illum recipientibus dat poteſtatem filios Dei fieri.* Sic ex unâ parte nulli filii ſunt, nulli juſtificati, nulli reconciliati, donec hoc modo receperint illum in parvo illo ſemine in corde ſuo. *Et iis, qui ſecundum patientiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærunt, vita æterna offertur. Nam ſi juſtus à juſtitiâ recedat, juſtitia ejus non ampliùs commemoratur*; ideoque ex alterâ parte nulli diutius filii Dei & juſtificati ſunt, quàm qui patienter in juſtitiâ & benè operando remanent. Chriſtus igitur interceſſionem facit, durante die cujuſque viſitationis, ut convertantur: & cùm ſecundum aliquam menſuram converſi ſint, orat, ut pergant & procedant, & non retrocedant, aut deficiant. Perplurima alia dici poſſent ad hanc veritatem confirmandam, ſed progredior ad communes contra hanc doctrinam objectiones, quæ ſunt illa argumenta quibus utuntur ad contrariam ſententiam propugnandam.

VI. Prima & principalis deducitur ex illis Apoſtoli verbis ſuprà citatis, 2 Cor. v. 18, 19. *Deus reconciliavit nos ſibi per Chriſtum: Deus erat in Chriſto mundum ſibi reconcilians, non reputans illis delicta illorum.* Hinc inferre conantur, Chriſtum reconciliationis opus totaliter perfeciſſe, dum in terris verſaretur. *Reſpondeo*, ſi per *reconciliationem* intelligant, quod removeat iram, & gratiam nobis præbeat, quâ reconciliari poſſimus, concedimus: ſed, quod nihil amplius dicitur, ex ipſo loco patet; nam ubi Apoſtolus in præterito perfecto tempore loquitur, dicens, *reconciliavit nos*, de ſeipſo & ſanctis loquitur, qui, cùm recepiſſent gratiam Dei per Chriſtum eis procuratam, fide in illum actualiter reconciliati erant. Quod ad *mundum*, ait, *reconcilians*, non *reconciliatus*, & licet *reconcilians* habeat conjunctum verbum,

bum, *erat*, quod est tempus præteritum, at est imperfectum tantum, & non perfectum, denotans rem perficientem, sed non perfectam. Hoc opus enim incepit Christus perficere in diebus carnis suæ, & diu antea. Nam *mediator erat ab initio, & agnus à jactamine mundi interfectus*. Sed in carne suâ, postquam legem & justitiam ejus adimpleverat, & velum disciderat, viam ad ampliorem & universaliorem revelationem Evangelii & Judæo & Gentili aperuit, seque sacrificium præstantissimum pro peccato obtulit, quod sit efficax ad salutem omnibus illum recipientibus, secundum internam ejus apparitionem in *lumine suo* in corde. Deinde, hic locus demonstrat, nullam aliam reconciliationem intelligi, nisi oblationem ex parte Dei, & significationem voluntatis ejus, recipiendi & condonandi pœnitentibus delicta præcedentia, ita ut homines, non obstantibus peccatis, in salutis capacitate positi sint. Nam Apostolus sequente versu ait, *pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo.* Nam si reconciliatio jam perfecta fuisset; quid opus obsecrandi eos reconciliari: non emittuntur legati post pacem jam perfectam & finitam, reconciliationem factam, & pro reconciliatione oratum, hoc enim contradictionem implicat. Secundo objiciunt versum 21. ejusdem capitis, *eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Unde argumentantur; quod sicut peccatum nostrum Christo imputatur, qui nullum peccatum habuit, ita justitia Christi imputatur nobis, licet nos non simus justi; ille peccator erat solummodo imputatione, & sic nos justi sumus solummodo imputatione. *Respondeo*, talis interpretatio facilè rejicitur & refutatur; nam, licet Christus dicatur & sustulisse peccata nostra, & pro nobis passus esse, & inter homines peccator reputatus, & inter transgressores numeratus; quòd Deus illum peccatorem reputavit, nondum probatum est. Dicitur enim, Heb. vii. 26. 1 Pet. ii. 22. *quòd sanctus,*

us, innocens, & impollutus fuit, nec inventus est dolus in ore ejus. Quod nos meriti sumus pro peccatis nostris, non renuo, ipsum in obedientiâ ad Deum subiisse secundum patris consilium. Sed, quòd Deus unquam eum peccatorem æstimavit, nego. Neque unquam mortuus est, ut nos æstimaremur justi, licet non ampliùs realiter justi, quàm ipse injustus fuit, ut postea patebit. Nam, si hoc argumentum validum esset, urgeri posset ad doctrinam impiis acceptissimam defendendam: Si enim nos justi simus, sicut Christus factus peccator merâ imputatione, tunc, sicut nullum erat peccatum in Christo, nè vel minimum, sequeretur nullâ nobis opus esse justitiâ, puritate, nec internâ sanctificatione. Intelligi oportet igitur, illum factum fuisse pro nobis peccatum tantummodo, quatenùs inenarrabilem illam animæ anxietatem & corporis pœnam pro nobis sustinuit, quæ quidem nostris peccatis debita fuerunt, ut nos gratiæ illius, quam ipse nobis patiendo nactus est, participes fieremus, cujus operationibus efficimur justitia Dei in ipso. Quod enim Apostolus hoc loco voluit de reali justitiâ animæ infusâ, & non de imputativâ solum intelligi, apparet ex eo, quod sequitur in 14, 15, & 16. versibus sequentis capitis. Abundè contendit contra suppositam *concordiam luminis cum tenebris, justitiæ cum injustitiâ*, quod necessariò admitti oportet, si homines dicendi sint in Christo justi, & realia ejus membra, solùm justitiâ imputativâ simpliciter extra illos, dum illi ipsi actualiter injusti sint. Et mirum certè videri possit, quomodo aliqui hoc tam fundamentalem fidei suæ articulum fecerint, quod universo Evangelio & communi stylo adeo contrarium est, cui Christus in nullâ ipsius prædicatione, aut gratiosis sermonibus, unquam voluit homines inniti, semper bona opera eis commendans, quasi instrumenta justificationis; & hoc magis mirum est, sententiam illam, quæ tàm frequenter in oribus eorum est, & quam adeò assiduè & diligenter urgent, quasi basin fidei & spei, videlicet, *imputativam Christi justitiam*, in sacris lite-
ris

ris nullibi inveniri, ſaltem quoad obſervationem meam. Sic primam propoſitionem abſolvi, idque breviùs, quia multi, affirmantes hanc imputativam juſtificationem, nihilominùs fatentur, etiam electos non juſtificari, donec convertantur, id eſt, donec hæc imputativa juſtitia illis Dei Spiritu applicetur.

VII. Ad ſecundam igitur propoſitionem venio, ſcilicet, quod interno hoc partu, ſeu Chriſto intús formato *(ſi hoc verbo uti oporteat) formaliter* juſtificamur in conſpectu Dei. Satis ſuprà (ut ſpero) dixi ad demonſtrandum, quanti facimus mortem & paſſionem Chriſti, cùm eâ affirmemus & Deum pacatum, & remiſſionem peccatorum obtineri, & gratiam eam & ſemen, à quo hic partus provenit, acquiri. Nunc reſtat probandum, quòd Chriſto ſic in nobis formato juſtificamur & juſti facti ſumus. Notandum eſt, me juſtificatione hâc pro acceptatione hoc loco uti.

Primo igitur hoc probabo illo Pauli Apoſtoli ad Corinth. 1 Cor. vi. 11. *Et tales quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis in nomine Domini Jeſu, & per Spiritum Dei noſtri.* Primò, oportet juſtificationem hoc loco intelligi de efficiendo realiter juſtum, & non ſolùm de ita reputando eos, alioquin & ablutionem & ſanctificationem imputativè, & non realiter accipiendum eſſet, quod everteret totum contextûs ſcopum. Nam Apoſtolus præcedentibus verſibus oſtendens, quomodo injuſti regnum cælorum non poſſidebunt, ſubſumit, dicens, *tales fuiſſe illos quondam, ſed nunc ablutos*, &c. Et quia nunc abluti & ſanctificati ſunt, ideo etiam juſtificati: nam ſi hæc juſtificatio non eſſet realis, tunc dici poſſet, Corinthios non deſeruiſſe mala illa, ſed permanentes in iis juſtificari; quod ſicut abſurdiſſimum eſt, ita luculenter ſcopum loci evertit & deſtruit, quaſi converſio Corinthiorum ad fidem Chriſtianam nullam realem in cordibus operata fuiſſet mutationem, ſed merum aſſenſum quibuſdam notionibus infructiferis & ſterilibus, quo affectiones, voluntates

luntates & methodus eorum vivendi non fuiſſet mutata. Pro meâ parte nec unquam legi, nec vidi, neque ullâ rationis ſpecie aliquid concipere potui, quo, hoc loco, juſtificationem imputativè ſumi poſſe evincitur. Et ad clariorem hujus rei intelligentiam obſervetur, hoc verbum *juſtificare* derivari vel à ſubſtantivo *juſtitia*, vel ab adjectivo *juſtus*. Ambobus autem iſtis verbis utuntur ad verè & realiter, non ſuppoſitivè, ſignificandam virtutem illam animæ, quæ verbo *juſtitia* exprimitur; etiam adjectivum *juſtus*, ut applicatur, ſignificat hominem, in quo illa virtus eſt: nam non ſolùm magna eſt improprietas, ſed & mendacium, hominem juſtum pronunciare, ſolummodo ſuppoſitivè, licet realiter non ita ſit. Hoc autem verbum *Juſtifico*, à *juſtitiâ* formatum, procul omni dubio ſignificat eum, qui juſtus factus eſt, cùm nihil ſit, niſi compoſitio verbi *facio* & adjectivi *juſtus*, quod nihil aliud eſt, quàm *juſtifico*, id eſt, *juſtum facio*; & *juſtificatus*, id eſt, *juſtus factus*. Et ſic fiunt alia id genus verba, ut *ſanctifico*, à *ſanctitate*; *honorifico* ab *honor* & *facio*; *ſacrifico* à *ſacer* & *facio*; quæ omnia ſemper intelliguntur de ſubjecto realiter imbuto & affecto iſtâ virtute, à quâ proveniunt. Ideò nemo dicitur ſanctificatus, qui reipsâ profanus eſt, &c. Ita nec poteſt quis juſtificatus dici, niſi realiter juſtus ſit. Solum hoc verbum *juſtifico* aliquando figurativo ſenſu uſurpatur, ſcilicet, forenſi uſu, utpote cùm aliquis peccati realiter reus à pœnâ delicto debitâ liberatur, dicitur juſtificari, id eſt, loco illius, qui juſtus eſt, poni. Nam hic uſus verbi proceſſit ex iſtâ ſuppoſitione, quòd nulli debeant liberari, niſi innocentes. Hinc etiam ille loquendi modus, *talem juſtificabo, hoc vel illud juſtificabo*. Quod fit ex ſuppoſitione, quòd talis, & hoc vel illud realiter juſtificabile ſit. Et uti error & abuſus eſt in re, ita fit etiam in expreſſione. Hoc ita manifeſtum eſt, quod Paræus, ex Proteſtantibus vir inſignis, imò & Calviniſta etiam quoad opinionem ſuam hâc in re, hoc tamen fatetur, de Juſt. contra Bell. lib. 2. cap. 7.
pag.

pag. 469. ‘ *Nobis imputari Christi justitiam, ut per ‘ eum formaliter justi nominemur & simus, neque diximus unquam, neque sentimus, ut aliquoties jam ostendimus ; id enim non minùs sanè cum rectâ ratione ‘ pugnaret, quàm si reus in judicio absolutus diceret, ‘ se clementiâ judicis donantis sibi vitam formaliter ‘ justum esse.* Mirum est igitur, homines ita faciles esse in rebus tanti momenti, ut spem suam & fiduciæ fundamentum super figurativum verbi usum ædificent, dum illud excludant, vel saltem non necessarium existiment, sine quò Scriptura disertè affirmat neminem Deum visurum. Nam si sanctitas necessaria sit, de quâ dicitur, quòd *absque illâ nemo Deum videbit*, tunc etiam oportet bona opera esse necessaria, nisi possint adversarii nostri nobis unum sanctum ostendere sine bonis operibus. Sed præterea vox [*justifico*] cùm Scriptura in hoc sensu figurativo eâ utitur, prò *approbare* sumitur, & ideò sæpiùs, si non semper, quando [*justifico*] utuntur scriptores sacrorum voluminum, in pessimam partem sumitur, id est, cùm hic usus verbi sit usurpatio, de iis etiam dicitur, qui justitiam sibi usurpant, licet propriè ad eos non pertineat, ut iis apparebit, quibus hæc loca revolvere placet, Exod. xxiii. 7. Job ix. 20. xxvii. 5. Prov. xvii. 15. Isa. v. 23. Luc. x. 29. xvi. 15. Joh. xi. 2. iii. 22. Jer. iii. 11. Ezech. xvi. 5. xv. 2. Quæ omnia dicuntur de hominibus impios justificantibus, vel de impiis semetipsos justificantibus, i. e. semet in impietatibus suis approbantibus. Si aliquando in hoc sensu figurativo sumitur in bonam partem, id fit raròcomparativè, & tamen quando fit, ita obvium & perspicuum ex contextu est, ut nullus sit scrupulis locus. Sed quæstio est non tam de usu verbi, ubi transeuntèr vel accidentalitèr dictum est, quàm ubi ipsa justificationis doctrina tractatur, ibi non rectè intelligi, ita ut contenti simus imaginariâ & suppositivâ justificatione, quum Deus realem requirat, periculosum certè est, ad cujus pleniorem disquisitionem perpendatur, quòd in iis locis

ad Rom. Corinth. Gal. & alibi, ubi Apoſtolus doctrinam hanc tractat, verbum ſumi poteſt propriâ & genuinâ ſuâ ſignificatione abſque ullâ abſurditate: ut, ubi frequenter affirmatur in ſuprà citatis Pauli epiſtolis, hominem non poſſe juſtificari lege Moyſeos, nec operibus legis, nihil abſurdi nec incommodi ſequitur, ſi ibi intelligimus ſecundum propriam verbi ſignificationem, videlicet, quòd homo non poteſt fieri juſtus lege Moyſeos, cùm tàm benè concordet cum alterâ illâ ejuſdem Apoſtoli ſententiâ, quòd lex nihil perfectum facit. Etiam ubi dicitur, quòd fide juſtificamur, intelligi poteſt, quòd juſti facti ſumus fide, quia etiam dicitur, quòd fides cor purificat; & proculdubio puri corde juſti ſunt, & juſti per fidem vivunt. Et ubi dicitur, quod juſtificamur gratiâ, quod juſtificamur Chriſto, quod juſtificamur Spiritu, nihil abſurdi eſt, ſi juſtos nos factos eſſe iis locis intelligamus, cùm Chriſtus, gratia, & Spiritus ejus homines juſtos efficit. Sed ſi univerſaliter ſenſu figurativo de ſolâ imputatione intelligemus, multa abſurda ſequerentur, quod amplè probari poteſt, ſed quia vix denegatur, nunc brevitatis causâ omitto. Sed præterea, in locis illis præcipuis, ubi Scriptura utitur hoc verbo in negotio juſtificationis, ſenſu proprio potius quàm forenſi utitur, ut primo hoc loco antè citato, 1 Cor. xi. 6. *Sed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis*, ſicut hactenus probatum eſt; & hunc ſenſum huic verbo hoc loco non pauci & inſignes Proteſtantes fateri coguntur. Thyſius diſp. de Juſt. Theſi 3. '*Neque* '*tamen diffitemur propter ſummam & arctiſſimam con*- '*nexionem, juſtificationem quoque ſanctificationem ip*- '*ſam, ut conſequens, videri nonnunquam complecti*, Rom. viii. 30. Tit. iii. 7, &c. ad Cor. 1. cap. vi. ver. 11. *& hæc quidem fuiſtis, ſed abluti*, &c. Zanchius in cap. 2. ad Eph. ver. 4. loco de Juſt. poſtquam de priore juſtificationis ſenſu loquutus eſt, addit. '*Al*- '*tera* (inquit) *verbi ſignificatio eſt, hominem ex injuſto* '*juſtum fieri, ſicut etiam ſanctificari eſt, ex profano*

'*Sanctum*

'*Sanctum fieri. Quâ significatione dixit Apostolus (loco 'jam citato) & hæc eratis quondam*, &c. *id est, ex 'immundis mundi, ex profanis sancti, ex injustis justi 'facti estis per Spiritum sanctum, propter Christum, in 'quem creditis. Ad quam significationem illud etiam, 'Apoc*. 22. *spectat; Qui justus est, justificetur adhuc, 'id est, fiat reipsâ ex justo magis justus, nempe, sicut 'etiam ex injusto factus est justus. Atque juxta hanc 'significationem patres, ac imprimis Augustinus, verbum 'hoc interpretati sunt*. hæc ille. H. Bullingerus in 'eundem locum, 1 Cor. vi. ita loquitur, *diversis verbis 'eandem rem significat Apostolus, cum ait, abluti, sancti-'ficati, & justificati estis.*

SECUNDO. Hic verbi usus est in notando illo Apostoli dicto ad Rom. viii. 30. *Quos autem prædestinavit, hos & vocavit, & quos vocavit, hos & justificavit, quos autem justificavit, illos & glorificavit*. Hæc catena aurea dicitur, cum breviter comprehendat ordinem & methodum salutis. Et si justificatio hoc loco non intelligeretur proprio suo sensu, sanctificatio excluderetur ex hâc catenâ. Et certè observatu dignissimum est, quod Apostolus succinctâ hâc narratione verbo [*justificationis*] comprehendit quicquid est inter vocationem & glorificationem, quo abundè significatur realis justitia, illud solum esse medium, per quod à vocatione ad glorificationem transimus. Omnes fermè fatentur, verbum, hoc modo hoc loco sumi; imò plerique Protestantes, licet aliter de doctrinâ justificationis sentientes, coguntur fateri, hunc & proprium & frequentem esse verbi usum negotio justificationis. *D. Chamierus*, Tom. 3. de sanctificatione, lib. 10. cap. 1. '*Non sumus tam in-'epti vocabulorum æstimatores, ut nesciamus, aut tàm 'importuni sophistæ, ut nolimus justificationis sanctifica-'tionisque voces permutari, imò sanctos hâc præcipue 'ratione scimus appellari, quod in Christo habent re-'missionem peccatorum: & legimus in Apoc*. Qui justus 'est, justificetur adhuc; *quod nisi de profectu inhæ-'rentis justitiæ nequeat intelligi. Et aliis fortè locis*

' *non negamus promiscuè venire in usum, apud patres* ' *maximè.* Beza in cap. iii. ad Titum, ver. 7. *justifi-* ' *cationis nomen*, inquit, *latè accipio, ita ut complecta-* ' *tur, quicquid à Christo consequimur, tum per imputa-* ' *tionem, tum per Spiritûs in nobis sanctificandis efficaci-* ' *am. Sic quoque accipitur justificandi verbum.* Rom. viii. 30. Hæc ille. Melancthon in Apol. Confess. Aug. ' ait, *justificari fide in Scripturâ non tantum significare* ' *justos pronunciari, sed & ex injustis justos effici.* Etiam sententiam nostram, quâ morti Christi remissionem peccatorum, gratiæ autem Spiritûs per mortem ejus acquisitæ, justificationis opus attribuimus, quidam præcipui Protestantes, licet non tàm perspicuè, partim tamen attigisse videntur. *Martinus Boræus* in Gen. cap. xv. ad verba *credidit Abraham Deo*, Pag. 161. explicans locum illum Apostoli, Rom. iv. ver. ult. ' *Qui traditus est propter delicta nostra, & resur-* ' *rexit propter justificationem nostram*, ait: *Duo cer-* ' *nuntur in Christo, quæ ad justificationem nostri neces-* ' *saria sunt; alterum, mors est; alterum, excitatio ex* ' *mortuis*, &c. *Morte ejus expiari mundi peccata opor-* ' *tuit. Per excitationem vero ex mortuis Sp. S. tribu-* ' *ere eidem bonitati Dei placuit: per quem & Evange-* ' *lio creditur, & amissa justitia primi Adami vitio resti-* ' *tueretur. Et postea utramque hanc partem Apostolus* ' *his verbis expressit, qui traditus est propter peccata* ' *nostra*, &c. *In morte ejus spectatur satisfactio pro* ' *peccato. In resurrectione donum Spiritûs Sancti, quo* ' *nostrî justificatio ad vitam conficiatur.* Et rursus in ' lib. 3. Reg. cap. 9. ver. 4. pag. 681. *utraque ergo* ' *justitiæ ratio in justificatione continetur, & neutra ab* ' *alterâ separatur. Atque ita in definitione justificationis* ' *meritum sanguinis Christi cum remissione delictorum,* ' *atque cum dono Spiritûs sancti justificationis & rege-* ' *nerationis includitur.* Martinus Bucerus in Rom. ad ' verba ver. 16. *Non sicut per unum*, ait; *Cum ex* ' *uno Adæ peccato orbis perditus sit, gratia Christi non* ' *solum hoc peccatum, & mortem, quam intulit, abolevit,* ' *sed simul infinita illa sustulit peccata, inque plenam*

' *justifica-*

'*justificationem, quotquot ex Christo sunt, adduxit, ut* '*Deus jam illis non solum & Adæ, & sua ipsorum pec*'*cata remiserit, sed Spiritum simul donaverit solidæ ac* '*perfectæ justitiæ, qui conformes n s reddat imagini pri*'*mogeniti.* Et ad verba *per Christum Jesum. Hoc* '*quoque semper cogitamus* (inquit) *totum Christi benefi*'*cium huc pertinere, ut justitiæ dono polleamus rectè &* '*ordine viventes, omni virtute ornati, hoc est, ad ima*'*ginem Dei restituti.* Et denique, Gul. Forbesius Compatriota noster, Edinburgensis Episcopus, in considerationibus suis modestis de Justifica. lib. 2. cap. 4. Sect. 8. ait. '*Imo quandocunque Scriptura facit men*'*tionem de justificatione impii coram Deo, ut loquitur B.* '*Paulus, & ex illo passim, præter alios, Augustinus,* '*justificandi verbum necessariò significare non tantum* '*justum pronunciare more forensi, sed & reverà & in*'*hærentèr justum facere, ex eo patet, quòd Deus aliter* '*justificet impium, quàm terreni judices. Ille enim quando* '*impium injustumque justificat, pronunciat quidem illum,* '*quod & hi faciunt, sed pronunciando justum, quia ejus* '*judicium est secundum veritatem, simul facit illum ex* '*injusto reverà justum, quod hi facere non possunt.* Et rursus ibid. respondens rigidioribus Protestantibus, dicentibus, quod Deus priùs justificat, pòst justos facit, subjungit. '*Sed viderint, ne nimiâ istâ imò in*'*ani subtilitate, Scripturis & Patribus planè incognitâ,* '*pondus & dignitatem tanti divini beneficii, & tantopere* '*in Scripturis celebrati, justificationis scilicet impii mi*'*nuant & elevent. Si enim ad justificationis impii for*'*malem rationem non omninò spectat, ut ita loquar, ju*'*stifactio, in peccatoris igitur justificatione, quamvis justi*'*ficatur, inquam, non tollitur peccati macula, sed eadem* '*in illius animâ adhuc inhæret, sicut ante justificationem.* '*Atque sic, non obstanti justificationis beneficio, manet,* '*sicut antea, injustus & peccator, nihilque aliud tolli*'*tur, quàm reatus,* sivè *obligatio ad pœnam & offensa,* '*atque inimicitia Dei per non imputationem. Scripturæ* '*tamen, ut & patres, in justificatione peccatoris, non so*'*lùm peccata remitti, condonari, tegi, non imputari af*-

 firmant;

'*firmant; sed & tolli, deleri, mundari, ablui, purgari,* '*longissimè à nobis removeri, ut ex plurimis S. Scripturæ locis constat.* Idem Forbesius sequente capite ostendit, hanc fuisse patrum opinionem, ex scriptis eorum id fatentibus, qui contrariam sententiam tenent, quorum pauca ex illo transcribam. Calv. Inst lib. 3. cap. 11. sect 15. ait. '*Augustini quidem sententia, vel saltem loquendi ratio, per omnia recipienda non est: tametsi enim egregiè hominem omni justitiæ laude spoliet, ac totum Dei gratiæ transcribat; gratiam tamen ad Sanctificationem refert, quâ in vitæ novitatem per Spiritum regeneramur.* Chemnitius in exam. concil. Trid. de Just. pag. 129. '*Patribus, licet plerumque verbum justificare accipiant pro renovatione, quâ efficiuntur in nobis per Spiritum opera justitiæ, non movemus litem.* & pag. 130. *& patres quidem verbum justificare hâc significatione (justum scilicet faciendi) sæpè usurpare non ignoro.* Zanch. in cap. 2. ad Ephes. ver. 4. loco de Just. Thes. 15. '*& juxta hanc significationem (justum scilicet faciendi) patres, atque imprimis Augustinus, verbum justificandi interpretati sunt: ut justificari illis nil aliud fuerit, quàm ex injusto justum fieri per gratiam Dei propter Christum.* Plura ille refert, sed hæc ad nostrum propositum hoc tempore sufficient.

VIII. Cum jam satis probatum sit, per *justificationem* intelligi debere, realiter effici justum: confidenter affirmo, idque non solum scientiâ notionali, sed secundum realem experientiam, & rei sensationem, quod causa immediata, proxima & formalis (si hoc verbo uti oporteat) quâ homo justificatur in conspectu Dei, sit *revelatio Jesu Christi in animâ*, qui convertit & renovat animum, quo, qui hujus operis author est, sic formato & revelato, verè justificamur & acceptamur, in conspectu Dei: nam hoc modo Christo operti & induti sumus, in quo Patri benè complacuit, ut Deo appropinquare, & ante illum stare, confidenter possimus; cùm tunc purgati simus, mundante Jesu sanguine in animis nostris infuso,

& vitâ

& vitâ ejus & justitiâ induti. Estque hic ordo iste & methodus salutis, quam exhibet Apostolus divinâ illâ sententiâ ad Rom. v. 10. *Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus, multò magis reconciliati, salvi erimus in vitâ ipsius.* Nam Apostolus primò significans reconciliationem per mortem Christi factam, cujus causâ Deus pronus est hominem recipere & redimere, justificationem, id est, salutem affirmat esse in vitâ Christi. Quòd autem vita hæc sit quid internum & Spirituale in corde revelatum, quo renovatur, & ex morte, ubi naturaliter degebat, educitur, & rursus suscitatur, & vivificatur ad Deum, idem Apostolus ostendit ad Ephes. ii. 5. *Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo (cujus gratiâ estis salvati) & conresuscitavit, &c.* Nemo autem negabit hoc esse internum renovationis opus, ideoque dat rationem, quòd *gratiâ salvati sumus*, quæ est interna vis, & virtus Christi in corde; Sed de hoc loco fusius posteá. De hujus internæ vitæ revelatione idem Apostolus loquitur, 2 Cor. iv. 10. *ut & vita Jesu manifestetur in carne nostrâ mortali.* Hæc autem interna Jesu vita illud est, quo, ut supra observavimus, dixit nos justificari.

Secundo. *Quòd hâc Jesu Christi revelatione, & novâ in nobis creaturâ justificemur*, luculenter apparet ex præclarâ illâ Apostoli sententiâ, ipsi thesi inclusâ, ad Tit. iii. 5. *ex suâ misericordiâ servavit nos, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs Sancti, &c.* Quo autem salvati sumus, eo etiam (procul dubio) justificati sumus. Et hæc duo verba hoc respectu synonyma sunt. Hîc Apostolus apertè adscribit immediatam justificationis causam interno regenerationis operi, id est, Jesu Christo in animâ revelato, quo formaliter statuti sumus in acceptatione cum Deo, lavacrum enim regenerationis interna illa vis & virtus est, quâ anima mundatur, abluitur, & Christi justitia induitur; ideoque præparatur ante Deum apparere.

Tertio, *Hæc doctrina probatur* ex secundâ ad Cor. xiii. 5. *Vos ipsos tentate, an sitis in fide, vos ipsos explorate; an non cognoscitis vosmetipsos?* videlicet, *Christum in vobis esse? nisi rejectanei estis.* Primò, hic apparet, quàm enixè voluit Apostolus, ut cognoscerent Christum in illis, ita ut triplici exhortatione hoc eis inculcet. Secundò, causa reprobationis, sive non justificationis, defectus hujus inhabitationis Christi in animâ revelati: undè sequitur contrariorum regulâ, ubi paritas respondet, ut evidenter fit hoc loco, quod ubi Christus intùs cognoscitur & revelatur, ibi, qui illi subjecti sunt, approbati & justificati sunt. Nihil luculentius esse potest, nam si cognoscere Christum in nobis oportet, nisi rejectanei, id est, injustificati sumus, tunc, si cognoscimus illum ita, non sumus rejectanei, & consequenter justificati sumus. Huic simile est illud ejusdem Apostoli ad Gal. iv. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio, usque quo formetur Christus in vobis,* ideoque Apostolus nominat hunc Christum internum *spem Gloriæ*, ad Col. i. 27, 28. Quod autem est spes gloriæ, illud esse oportet, cui proximè & quàm immediatè innitimur ad justificationem nostram, & quo realiter & verè justi simus; & sicut non negamus, originalem & fundamentalem justificationis nostræ causam esse amorem Dei, uti sese declaravit in manifestatione Jesu Christi in carne, qui vitâ, morte, passionibus, & integrâ suâ obedientiâ ad reconciliationem nostram viam aperuit, & sacrificium fuit pro remissione præcedentium delictorum, & nobis procuravit hoc semen & gratiam; indè hic partus oritur, & per quam Jesus Christus intùs recipitur, & formatur in nobis, in purâ suâ & sanctâ justitiæ imagine, quâ animæ nostræ ad Deum vivunt, *& eo vestiti & induti*, ut Scriptura loquitur, Eph. iv. 23, 24. Gal. iii. 27. *Justificamur & servamur per illum & per Spiritum & gratiam ejus.* Rom. iii. 24. 1 Cor. vi. 11. Tit. iii. 7. Et sic reciprocè his participes simus meritorum ejus, & sanguis ejus purificans propè est ad omne peccatum & infirmi-

tatem

tatem abluendam, & aversiones nostras curandas, quandocunque ad illum revertimur sincerâ pœnitentiâ. Et qui Christum hoc modo in se suscitatum & regnantem sentiunt, verum spei fundamentum habent credendi, quòd justificati sunt sanguine ejus. Neque hallucinentur aliqui vanâ spe confidentes & inani expectatione credentes, quòd morte & passionibus Chirsti justificati sunt, quamdiu *peccatum excubans præ foribus est*, Gen. iv. 7. & dum iniquitas prævalet, & adhuc remanent irrenovati & irregeniti. Næ dicetur eis, *non novi vos.* Nec oblivioni tradatur illa Christi sententia, *non omnis, qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei.* Matth. vii. 21. Cui addantur præclara illa Johannis dicta, 1 Joh. iii. 7. & 20. *Filioli, nemo vos seducat, qui facit justitiam, justus est, sicut & ille est justus. Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, major est Deus corde nostro, & novit omnia.* De hâc etiam justificatione per internam revelationem Christi insignes Protestantes etiam loquuntur. M. Borhæus in Genes. p. 162. *In imputatione* (inquit) *quâ Christus credentibus adscribitur ac imputatur pro justitiâ, pariter & meritum sanguinis ejus, & Spiritus Sanctus, vi meritorum nobis donatus, includitur. Atque ita Christum tum à merito, tum à satisfactione, & impetratâ remissione peccatorum, & à dono Spiritûs justitiæ, nostram justitiam fatebitur esse; atque hoc si facimus, in justificatione nostrî totum Christum ad salutem nobis propositum, non unam aliquam ejus partem, considerabimus.* Idem, p. 169. *In justificatione igitur nostrî Christus consideratur, qui in nobis spiret & vivat, nimirum per Spiritum suum à nobis indutus. De quo indumento Apostolus, Christum induistis.* Et pag. 171. *nos in justificatione nostrî non partem Christi, sed hunc totum, quatenus ex omni parte nostra justitia est, tractare elaboramus.* Et paulò infrà, *ut igitur B. Paulus in justificatione nostrî, cum ait, quos justificat, eos glorificabit, comprehendit omnia, quæ ad reconciliandos nos Deo Patri & ad renovationem nostrî aptam asse-*

assequendæ gloriæ pertinent, ut sunt fides, justitia, Christus, & donum justitiæ à Christo exhibitum, quo regeneremur ad implendam justificationem, quam lex requirit, ita etiam nos omnia in hâc causâ, quæ recuperatione justitiæ & innocentiæ continentur, complecti volumus. Et pag. 181. *forma*, inquit, *justificationis nostræ est ipsa divina justitia, quâ & justi & probi formamur. Hæc Christus Jesus est, qui partim à condonatione peccatorum, partim à renovatione & instauratione ad integritatem, vitio primi Adami amissam, justitia nostra habetur: eo, ut novo & cælesti Adamo, à nobis induto, de quo Apostolus, Christum induistis, induistis, inquam, tanquam formam, sic justitiam, sapientiam & vitam Dei.* Sic etiam affirmat Claudius Alberius Inuncunanus. Vide orat. illius apodeicticas Lausaniæ excus. 1587. orat. 2. pag. 86, 87. Zuinglius in epist. ad Principes Germaniæ, ut ab Himelio citatur cap. 7. pag. 60, ait, *Sanctificatio Spiritûs est vera justificatio, quæ sola ad justificationem sufficit.* Essius in 1 Cor. 6. 11. *At nè* (inquit) *in solâ ablutione, id est, peccatorum remissione consistere putaretur justitia Christiana, addit alterum gradum, vel partem, sed sanctificati estis, id est, puritatem consequuti, ita ut jam verè & coram Deo sancti sitis. Denique summam beneficii accepti uno verbo, quod utramque includit partem, exprimendo, sed justificati estis, & subjungit Apostolus, in nomine D. N. I. C. Dei nostri, id est, Sp. S. à Deo nostro procedentis & nobis per Christum communicati.* Et denique Richardus Baxterus Anglus, prædicator magni nominis inter suos, qui adhuc vivit, in libro quem Anglicâ linguâ scripsit, dicto, Aphorismata *de Justificatione*, pag. 80, ait, *quosdam ignaros dentes contra hanc doctrinam stridere, quasi ipsum Papismum audirent, minimè intelligentes naturam justitiæ novi fæderis, quæ tota est extra Christum in nobis, licet vi Spiritûs sancti in nobis peractæ.*

IX. Tertia nobis consideranda propositio fuit de necessitate bonorum operum ad justificationem. Satis suprà dictum existimo, ad nos ab imputatione

ne aut suspicione Papismi vindicandos. Sed si *quæratur*, Num unquam diximus vel dicimus, hominem operibus justificari? *Respondeo*, nemini causa jurgii esse debet, si in hoc negotio ipsis Scripturæ verbis utimur, quæ diserte affirmat, Jac. ii. 24. *Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum.* Ego hujus sententiæ veritatem probare non aggredior, quum, quod eo capite ab Apostolo dictum est, sufficiat eum convincere, qui id legere, & credere volet. Ex quo tantum hoc unum argumentum deducam. Si nemo absque fide justificari possit; & si nulla fides viva sit, aut ad justificationem valens absque operibus; tunc opera necessaria sunt ad justificationem. Sed verum est prius: Ergo & posterius. Hoc ita ex Scripturis patet & lucet, ut probationis causâ pleraque Evangelii præcepta transcribere possemus. Pauca notabo, quæ rem controversam ita luculentèr demonstrant, ut commentario aut ampliore confirmatione egere non videantur, & tunc contra hanc sententiam objectionibus respondebo, quibus ad hanc debellandam adversarii utuntur. * *Sine sanctitate nemo videbit Deum. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis est. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei. Beati, qui præstant ejus præcepta, ut sit iis jus in arborem vitæ, & per portas ingrediantur in civitatem:* & alia multa quæ adduci possent; Ex quibus omnibus sic argumentor: Si ii soli in regnum intrabunt, qui patris voluntatem agunt; si solummodo sapientes ædificatores dicantur, & beati, qui faciunt Christi dicta; si omnes observationes nihil Sint nisi observatio mandatorum; & si beati sint, qui præstant præcepta, eoque jus habent in arborem vitæ, & per portas ingredientur in civitatem; tunc opera bona necessaria

---

* *Heb.* xii. 14. *Matth.* vii. 21. *Johan.* xiii. 17. 1 *Cor.* vii. 19. *Apoc.* xxii. 14.

ceſſaria ſunt ad ſalutem & juſtificationem. Sed priora vera ſunt: Ergo. Antecedentis conſequentia tàm vera & perſpicua eſt, ut nemini dubium fore putem, nec ratione utentibus confirmatione egere.

X. SED *objiciunt*, opera ad juſtificationem non eſſe neceſſaria. Primò, propter illud Chriſti dictum, Luc. xvii. 10. *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta ſunt vobis, dicite, ſervi inutiles ſumus, &c. Reſpondeo*, quòd ad Deum inutiles reverà ſimus, nam nihil deſiderat, nec ei quid addere poſſumus, ſed quòd ad noſmetipſos minimè inutiles ſimus, alioquin dici poſſet, inutile homini eſſe Dei præcepta obſervare, quod erit abſurdum, & Chriſti doctrinæ contrarium. An non ille, Matth. xxv. per omnes iſtas beatitudines, homines pronunciat beatos, ob puritatem, miſericordiam, &c. Annon illud igitur, cujus causâ Chriſtus homines beatos nominat, iis utile eſt? Prætereà, Matth. xxv. 21, 23. Nonne eos bonos & fideles ſervos pronunciat Chriſtus, qui talentis probè uſi ſunt, illudne iis utile erat, necne? & verſu 30. de illo dicitur, qui talentum abſcondit, *inutilem ſervum ejicite in tenebras exteriores*; ſi igitur, quia non uſus eſt talento, hic inutilis dictus, & ideo in tenebras ejectus ſit, ſequitur id ſaltem contrariorum regulâ, quòd, quia alii uſi ſunt, ideo utiles fuerunt; cùm, ſi velint adverſarii Chriſti verbis credamus, hæc cauſa inſtrumentalis eſt, quare approbati fuerint. *Euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui.*

SECUNDO, *objiciunt* ea Apoſtoli dicta, quibus excludit opera legis à juſtificatione; ſicuti primò Rom. iii. 20. *quia ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro coram illo*, & verſu 28. *arbitramur enim juſtificari hominem per fidem ſine operibus legis*, &c. *Reſpondeo*; hactenus oſtendimus, quem locum operibus, imò præſtantiſſimis operibus, concedimus in juſtificatione, & quomodo immediatam & formalem ejus cauſam adſcribimus operatori in nobis producto, non autem operibus. Sed quod ad hanc objectionem, reſpondeo, multùm intereſſe inter *opera legis* & *gratiæ ſeu Evan-*

gelii

gelii. Priora excluduntur, non autem posteriora. Priora ea sunt, quæ aguntur propriâ hominis voluntate, & suis viribus, dum se externæ legis literæ conformare studet, ideoque imperfecta hominis opera sunt opera legis, quæ nihil perficit. Et huc pertinent omnes ceremoniæ, purificationes, ablutiones & traditiones Judæorum. Posteriora opera sunt Spiritûs gratiæ in corde, quæ secundum internam & spiritualem legem facta sunt, quæ nec in hominis voluntate, nec viribus ejus fiunt, sed per vim Spiritûs Christi in nobis, ideoque pura & perfecta sunt in genere suo, ut posteà probabitur. Item, quæ Christi opera dici possint, qui ipse immediatus eorum auctor & actor est, ejusmodi opera esse omninò ad justificationem necessaria affirmamus, ita ut absque illis justificari homo non possit, & omnis fides absque illis mortua & inutilis est, sicuti affirmat Jacobus Apostolus. Quod autem talis operum distinctio admitti debeat, & quòd opera prioris generis ea sunt, quæ excludit Apostolus, patebit, si occasionem, quâ sic loquutus est Apostolus, consideremus hoc loco & per totam illam ad Galatas epistolam, ubi fusè de justificatione tractat. Cùm enim ex gentilibus quamplurimi, qui non erant ex semine Abrahæ secundum carnem, recepissent fidem Christianam, quidam ex proselytis Judaicis fideles & credentes gentiles legalibus ceremoniis & observationibus subjicere volebant, quasi eæ fuissent ad justificationem eorum necessariæ. Quâ occasione Páulus Apostolus sæpius in Epistolis ad Rom. Gal. & alibi, usum & naturam legis & operum ejus aperit, & à fide Christi justitiâque ejus contradistinguit, ostendens, illam cessâsse & inefficacem esse; hanc autem remanere & esse necessariam. Et quòd hujusmodi legis opera Apostolus excludat, apparet ex toto scopo epistolæ ad Gal. cap. i, ii, iii, & iv. nam postquam cap. iv. eos objurgaverat, quod ad dierum & temporum observationes reversi sint, cap. v. stultitiam eorum ostendit illis & malam consequentiam adhærendi circumcisionis ceremoniæ, tunc addit versu 6. *Nam in Christo Jesu*

neque

neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur; sicque etiam concludit cap. vi. ver. 15. *In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet neque præputium, sed nova creatura.* Ex quibus locis distinctio illa antè dicta operum apparet, quorum quædam excluduntur, quædam autem necessaria sunt ad justificationem. Hoc loco enim ostendit Apostolus circumcisionem (quo verbo sæpè comprehenduntur omnes ceremoniæ, & legis observationes) non esse necessariam, nec valere. Hæc igitur opera excluduntur: fides autem, quæ per charitatem operatur, nova videlicet creatura, hoc illud est, quod valet, hoc omninò necessarium est; fides enim, quæ per charitatem operatur, sine operibus esse non potest. nam, ut eodem capite v. ver. 22. dicitur, *Charitas est opus Spiritûs.* Et si nova creatura necessaria sit, ea absque operibus esse nequit, cùm naturaliter opera justitiæ producat. Et quòd hujusmodi opera minimè voluit Apostolus excludere, apparet, cùm in eâdem epistolâ ea Galatis commendet, eorumque utilitatem & necessitatem eis inculcet, idque luculentèr, cap. vi. ver. 7, 8, 9. *Nolite, inquit, errare, Deus non irridetur, quæ enim seminaverit homo, hoc & metet: quoniam qui seminat in carne suâ, de carne & metet corruptionem; qui autem seminat in Spiritu, de Spiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes.* Nunquid indè clarè patet, notum Galatis voluisse Apostolum, quàm necessaria ipse existimaverit bona opera, scilicet non externas ceremonias & traditiones Legis, sed fructus Spiritûs, quos paulò ante meminerat, quo Spiritu voluit eos agi, & in bona illa opera duci. Apparet etiam, quantum istis operibus adscribat, quibus vitam æternam consequi putat. Hoc homini non potest quin sit quàm necessarium, quo tantam & tàm beatam messem metit. Sed denique, ad ampliorem hujus objectionis responsionem, & ut uberiùs hæc de bonis operibus doctrina stabiliatur, alio hujus Apostoli dicto utar, quo & in cæcitate animorum

rum suorum contra nos utuntur adversarii, videlicet Tit. iii. 5. *non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs Sancti.* Omnes autem communiter concedunt, quòd, qui salvi facti sunt, itidem justificati sint; ideoque quando dicit, salvos nos fecit, non secus est, ac si dixisset, justificatos. Duo autem hoc loco sunt operum genera, alterum, quo non salvi facti seu justificati sumus, alterum, quo salvi fimus, seu justicamur. Priora opera justitiæ sunt, quæ nos fecimus, id est, in lapso nostro statu, viribus nostris, vel propriis nostris observationibus, eaque rectè dicuntur nostra, qualemcunque habeant æquitatis speciem, & quòd hoc modo intelligendus sit locus, ex alterâ parte apparet; *sed per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritûs sancti*; cùm regeneratio sit opus multa bona opera complectens, imo ea omnia, quæ fructus Spiritûs dicuntur. Si autem *objiciatur*, hæc etiam nostra vocari posse, quia in nobis & à nobis velut instrumentis sæpe facta sunt: *Respondeo.* Longè aliter quàm in prioribus tamen fit, in illis enim nos sumus adhuc vivi in statu proprio & irrenovato, ex nobismetipsis operantes, nos ipsos servare studentes, imitando & legis externæ literæ consectando conformitatem, sicque laborantes & pugnantes in carnali mente, quæ Deo inimica est, & in voluntate maledictâ, nondum Deo subditâ. In his autem Christo concrucifixi sumus, & ei commortui, passionum ejus participes facti, morti ejus configurati, & primus noster homo, vetus homo cum omnibus ejus operibus, cùm apertè profanis, tùm apparenter piis, legalibus observationibus, & propriis luctationibus, cum illo sepultus, crucique Christi affixus est, & non ampliùs nos, sed Christus in nobis vivit, secundum illud Apostoli ad eosdem, Gal. cap. ii. 20. *Vivo autem jam non ego, vivit verò in me Christus, non ego, sed gratia Christi in me*; ideoque ea opera specialiter attribuuntur Spiritui & gratiæ Christi in nobis, quia ab eo immediatè ducimur

cimur in illis agendis, ejusque vi agimus. Et hæc loquendi ratio non barbara & inusitata est, sed Apostolo familiaris, ad Gal. ii. 8. *qui enim operatus est in Petro ad Apostolatum circumcisionis, operatus est in me inter gentes.* Phil. ii. 13. *Deus est enim, qui operatur in vobis & velle & perficere*, &c. Ex hoc loco igitur apparet, cùm lavacrum regenerationis necessarium sit ad justificationem, & cùm regeneratio complectatur opera, opera esse etiam necessaria, & illa quidem opera, quæ excludit Apostolus, ab iis, quæ necessaria sunt, discrepare.

XI. Tertio, *objiciunt*, nulla opera, imò nè vel opera Christi in nobis locum habere in justificatione, quia nihil impurum utile esse potest; omnia autem opera in nobis, imo ea, quæ Christus per Spiritum operatur, esse impura. Ad hoc probandum allegant Isa. lxiv. 6. *quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* Addunt autem, quia nos impuri sumus, ita etiam oportet sint opera nostra, quæ, licet ex se bona, ut à nobis tamen peracta, impuritatis tincturam recipiunt, veluti aqua pura, si per impuros & putridos canales transcurrat, putrefacta est. *Respondeo.* quod opera impura non valeant ad justificationem, confiteor, quod autem opera omnia, quæ in suis operatur Christus, impura sint, nego: & huic per priorem distinctionem respondetur, quod prioris generis opera antè dicta impura sint, quia in statu irregenerato fiunt: sed posterioris non sunt. Quod ad illud Isa. ad priora referendum est; nam licet perhibeat, universam justitiam nostram esse quasi pannum menstruatum, non sequitur, hîc comprehendi opera, quæ Christus operatur in nobis, sed solum quæ nos operamur ex nobismetipsis. Si enim ita concludere liceat, sequeretur, quod abjicienda esset omnis sanctitas & justitia, quum, quod est sicut pannus abjectissimus, abjiciendum sit; imò sequeretur, omnes eos fructus Spiritûs, ad Gal. iv. numeratos, quasi panniculum remotionum esse; cùm è contrario quidam

dam fructus Spiritûs dicantur habere *odorem bonæ fragrantiæ in naribus Domini, & esse cum eo ornamentum magni pretii, & cum eo prævalere, illique placere*, quod de panno menstruato dici nequit, ideoque haud pauci, iique insignes Protestantes, confessi sunt, hanc Scripturam non ita intelligendam esse. Joh. Cal. in hunc locum: *hic locus* (inquit) *à quibusdam citari solet, ut probent adeo nihil esse meriti in operibus nostris, ut coram Deo putida & fætida sint; sed hoc mihi videtur alienum à prophetæ sententiâ, cùm de toto genere humano non loquatur.* Musculus in hunc locum. *Solenne erat huic populo, ut de justitiis legalibus plurimum præsumeret, quasi per illas in conspectu Domini mundarentur: verum nihilò plus habebant illæ munditiæ, quam vestimentum immundum hominis. Exponunt alii de omni justitiâ carnis nostræ: vera equidem est hæc sententia; puto tamen prophetam ista magis ad populi hujus impuritatem legalibus vocibus accommodâsse.* Author (vulgò existimatus Bertius) epistolæ præfixæ dissert. Ann. de vero sensu cap. vii. ep. ad Rom. de hoc Isaiæ, digressionem habet, dicendo, *hic locus vulgò perniciosâ torsione corrumpitur: allegatur enim perpetuò, ac si sensus illius inferret excellentissima præstantissimorum Christianorum opera*, &c. Jacobus Coretus Gallus, Minister in ecclesiâ Gallicâ Basil. in apol. de justif. contra Alescalem. Impres. Paris. anno 1597. pag. 78. *Interea tamen &c. ex quorundam bonorum virorum consilio. Jam mihi est admonendus Lector, nobis nunquam in mentem venisse eâ sententiâ, quæ extat cap.* lxiv. *ver.* 6. *abuti adversus bona opera, in quâ dicuntur omnes justitiæ nostræ similes esse sordidissimo panno, quasi id, quod bonum est in bonis nostris operibus, & à Spiritu sancto proficiscitur, vellemus pro re sordidâ & immundâ haberi*, &c.

XII. Quod ad alteram partem, videlicet, cùm optimi homines semper sint impuri & imperfecti, oportet ita esse illorum opera. Hoc est petere quæstionem, & pendet ex propositione à nobis negatâ,

quæ uberiore discursione tractabitur sequente thesi: sed, quid si supponamus hominem non omni modo perfectum, non indè sequitur, non posse bona & perfecta opera in illo per Spiritum Christi produci, saltem *pro hîc & nunc*, ut multi ex Protestantibus fatentur. Comparatio illa de purâ aquâ per impuras canales ductâ multùm claudicat; licet enim aqua capax sit, quæ impuritatis labe afficiatur, verùm enimverò Spiritus Dei, per quem perficimus ea opera, quæ ad justificationem valent, omnis labis incapax est; ideoque Jesu Christi opera in filiis suis pura & perfecta sunt, & per purum & perfectum illud propriæ formationis & creationis operatur. Si hoc enim teneret secundum adversariorum hypothesin, videlicet nullum opus esse immaculatum & perfectum, nè vel ea quidem, quæ Christus in suis operatur; sequeretur indè, ipsa Apostolorum miracula & opera, quæ in illis operatus est Christus, & illi per Christum & Spiritum nec non gratiam ejus operati sunt, impura & imperfecta fuisse, qualia fuerunt conversio gentium ad fidem Christianam, congregatio ecclesiarum, imò & scriptio sacrarum literarum, & denique, amor ille, & sui resignatio, quâ vitam pro Chiristo obtulerunt; viderint adversarii quali argumento utuntur, quo etiam sacras Scripturas, quas tantoperè exaltant & magnificant, impuritatis & imperfectionis insimulant, quòd scilicet per impura & imperfecta vasa transiêre. Operibus tamen hujusmodi naturæ, quam anteà diximus, partem hanc instrumentalem in justificatione tribuere (licet ignari quidam Papismum esse clamitent) ex Protestantibus, confitentibus frequentem fuisse apud Patres sententiam, patet; ita etiam perplures, iique insignes, Protestantes sunt confessi, ut Amandus Polanus in suâ symphoniâ catholicâ cap. xxvii. de remissione peccatorum pag. 651. hanc ponit thesin, tanquam communem omnium Protestantium sententiam, doctrinæque Patrum maximè consentaneam; *remissionem peccatorum resipiscentiâ, confessione,*

fessione, precibus, lachrymis ex fide profectis impetramus: sed non meremur propriè loquendo, ac proindè impetramus remissionem peccatorum non merito pœnitentiæ & precationis nostræ, sed misericordiâ & benignitate Dei. Innocentius Gentiletus, jurisconsultus magni nominis inter Protestantes, in examine concilii Tridentini Genevæ excuso anno 1586. pag. 66, 67. de justif. paulò antè de fide & operibus differens hæc addit verba. *Nam cùm una sine alterâ esse nequeat, ambas conjunctim causas instrumentales dicere possumus.* Zanchius lib. 5. de naturâ Dei. *Non simpliciter negamus bona opera esse causam salutis, nempè instrumentalem potius quàm efficientem causam, quam vocant sine quâ non.* Et postea. *Bona opera causa sunt instrumentalis possessionis vitæ æternæ: per hæc enim tanquam per media & legitimam viam ducet nos Deus in possessionem vitæ æternæ.* G. Amesius in medullâ S. Theologiæ lib. 2. cap. 1. thesi 30. *obedientia* (inquit) *nostra, licet non sit principalis aut meritoria causa vitæ æternæ, est tamen causa aliquo modo administrans, adjuvans, & promovens versus possessionem hujus vitæ.* Richardus Baxter etiam in libro supra citato, pag. 155. ait, *nos justificari operibus eodem genere causalitatis quam fide, videlicet quasi per causas sine quibus non, seu conditiones novi fœderis à nostrâ parte requisitas ad justificationem.* Et pag. 195. ait, *non necesse esse doctum aliquem instruere, qui Pontificiorum scripta legit, quomodo hæc doctrina ab iis dissidet.*

Sed denique, quia expedit hoc loco aliquid dicere de merito seu mercede operum, quædam addam de sensu & fide nostrâ hâc in re; neque enim existimamus, neque credimus, hominem aliquid operibus suis à Deo mereri, cùm totum sit ex merâ ejus gratiâ, ideoque negamus Papale meritum *ex condigno*; negare autem non possumus, quin Deus ex infinitâ suâ bonitate (quâ genus humanum dilexit) postquam communicaverit ei gratiam & Spiritum suum, etiam secundum beneplacitum ipsius remuneratur bona filiorum suorum opera: itaque *hoc me-*

ritum congruentiæ ſeu remunerationis negare non poſſumus, neque verbum *meriti* omnino rejicere. quouſque eo utitur Scriptura. Nam idem ἄξιον ſignificat *meritum*, ideoque intelligi poterit, ubi interpretes *Digni* verbo utuntur, ut Matth. iii. 8. 1 Theſſ. ii. 12. 2 Theſſ. i. 5, 8. de quo Richardus Baxter libro ſuprà citato, pag. 8. *Largiore autem ſenſu* (ait) *ſicut promiſſio eſt obligatio, & res promiſſa dicitur debitum, ſic præſtatores conditionum dicuntur digni, & quod præſtant, meritum: licet propriè totum ſit ex gratiâ & non ex debito.* Hoc etiam meriti verbo frequenter uſi ſunt, qui Patres Eccleſiæ dicuntur; quorum dicta de hâc re, quia in dubio non eſt, hoc loco proferre non neceſſe habeo; ſed quod ab hoc verbo, ſenſu quo nos utimur, etiam non abhorreant quam plurimi Proteſtantes, patet ex Apologiâ Confeſſ. Auguſtanæ, Art. 20. *Concedimus opera verè eſſe meritoria, non remiſſionis peccatorum, aut juſtificationis, ſed ſunt meritoria aliorum præmiorum corporalium & Spiritualium, quæ redduntur, tum in hac vitâ, tum poſt hanc vitam.* Et paulo infra, *Cùm igitur opera ſint quædam impletio legis, rectè dicuntur meritoria, rectè dicitur eis deberi merces.*

In actis colloquii Aldeburg. Theol. Electorales pag. 110. & pag. 265. *Hoc ſenſu eccleſiæ quotquot noſtræ à meriti vocabulo Patribus uſitato non abhorrent, nec tamen eæ propterea patrocinantur Pontificiorum dogmati de merito.*

G. Vossius Theſ. Theolog. de bonorum operum meritis. *Nos merendi vocabulum non in totum quidem damnari auſi ſumus, ut quo tum veterum plurimi utuntur, tum Eccleſiæ reformatæ uſæ ſunt in confeſſionibus ſuis. Quod autem Deus judicat & acceptat homines ſecundum eorum opera, nemini dubium eſſe poteſt, qui haſce Scripturas ſeriò perlegere voluit,* Mat. xvii. 26. Rom. ii. 6, 7, 10. 2 Cor. v. 10. Ja: i. 2, 5. Heb. x. 35. 1 Pet. i. 17. Rev: xxii. 12.

Et ut hujus thematis finem faciam; ne quis nimis audactèr Deum irrideat, judicans ſe juſtificari & acceptum

ceptum esse in conspectu Dei virtute mortis & passionis Christi, dum impurus & non justificatus in corde suo, & in iniquitatibus pollutus sit; ne fiat spes ejus sicuti spes hypocritarum, quæ fallitur. Neque aliquis stultè opinetur, quòd suis operibus, vel ceremoniarum seu traditionum observatione, vel auri argentive erogatione, sivè corporis membra affligendo, aut voluntariâ humilitate, aut cultu excogitato, aliisque id genus, Deum sibi debitorem reddere, aut coram illo se mereri, vel quòd homo aliquis potestatem habeat faciendi ea ad justificationem efficacia, ne stulti jactatores, & Deo justitiæque ejus peregrini inveniantur. Sed in sempiternum beati sunt illi, qui indignitatis suæ sensibiles facti, & omnia sua facta & conatus inutiles videntes, suamque inanitatem, & inanem spei vanitatem pensitantes, & conscii, dum intus percutiebantur & condemnabantur Dei sancto in cordibus ipsorum teste, ideoque se ad lumen illud applicantes, gratiamque illam in se operari patientes, sic mutati & renovati sunt in Spiritibus suis, & à morte ad vitam transiére, & Jesum in se suscitatum habent, & voluntatem & actum producentem, & ita Jesum Christum induerunt, eoque amicti & induti, justitiæ ejus participes fiunt; hi ante Deum confidentèr stare possunt, & ad illum appropinquare, atque acceptationem cognoscunt per illum, in quo Pater benè sibi complacuit, & in omnibus, qui in illo inveniuntur.

THESIS OCTAVA.

In quibus sancta hæc & immaculata genitura plenè producta est, corpus peccati & mortis crucifigitur, & amovetur, cordaque eorum veritati subjecta evadunt & unita: ita ut nullis Diaboli suggestionibus & tentationibus pareant, & liberentur ab actuali peccato & legem Dei transgrediendo, eoque respectu perfecti fiunt: ista tamen perfectio semper incrementum admittit, remanetque semper, aliquâ ex parte, possibilitas peccandi, ubi animus non diligentissimè & vigilantissimè ad Deum attendit.

I. CUM justificationem posuerimus in revelatione Jesu Christi in corde formati, & producti, ac ibi opera justitiæ operantis, fructusque Spiritûs producentis, quæstio est, quousque, dum in hac vitâ sumus, in nobis prævalere, vel nos virtute ejus contra animarum nostrarum inimicos defendere, possit. Qui pro justificatione omninò externâ imputativâ sunt, necessitatem internæ & realis justitiæ denegantes, exindè affirmant impossibile esse, sanctissimos à peccato liberari, imo hoc aliquem adeptum fuisse negant, è contra prædicantes, * *neminem posse vel à seipso, vel ex gratiâ quavis in hac vitâ recepta* (ô impium dictum contra divinæ gratiæ vim!) *mandata Dei perfectè implere, verum ea quotidiè violare cùm cogitationibus, tùm dictis factisque.* Hinc etiam affirmant, ut paulò ante observatum est, optima sanctorum facta, preces scilicet, cultus, &c. impura & polluta esse. Nos autem è contra, tametsi hoc libenter fatemur de naturali lapso homine in statu suo degenerato, dum irregeneratus utquid profiteatur verbis, nihilominus credimus eos, in quibus Christus sit formatus, & novus homo productus, & natus ex semine incorruptibili, sicuti partus ille & homo ei unitus naturaliter voluntatem Dei agit, ita possibile esse homini eousque ei adhærere, ut non sit quotidiè legis Dei transgressor. Et ad clariorem controversiæ statum aperiendum consideretur,

II. PRIMO, non ponimus hanc possibilitatem in hominis propriâ voluntate & capacitate, quâ homo est filius lapsi Adami, neque quâ consideratur in statu naturali, utut sapiens & sciens, vel notionali & literali cognitione Christi imbutus, eâque studens conformitati cuidam ad legem, sicuti externa est.

SECUNDO, hoc totaliter adscribimus homini, prout renatus & renovatus est per Christum, quem in se novit regnantem, ducentem per Spiritum suum, & intùs legem Spiritûs vitæ revelantem, quâ peccatum non solum

* *Catech. Westmonasteriensis verba.*

ſolum redarguitur, & manifeſtum fit, ſed quâ ad liberandum è peccato vis obtinetur.

Tertio, per hanc perfectionem, ſeu à peccato liberationem, nil tale intelligimus, quod quotidiè incrementum admittere non poſſit, neque ita volumus, quaſi æquè purus, juſtus & perfectus homo eſſet ac Deus in divinis ſuis attributis ſapientiæ, ſcientiæ & puritatis, &c. Sed ſolum intelligimus perfectionem proportionalem, & menſuræ uniuſcujuſque reſpondentem, quâ homines à tranſgrediendo legem Dei ſervantur, & ad voluntatem ejus implendam corroborantur, ſicuti, qui duobus talentis benè uſus eſt, opus ſuum perfecit, Domino acceptus fuit, & boni & fidelis ſervi nomen obtinuit, non ſecus quam qui decem ex quinque produxit ; velut modicum auri verè aurum eſt in ſpecie ſuâ, non minùs quàm ingens maſſa ; & infans corpus integrum & perfectum habet, non minùs quàm adultus, quanquam quotidiè creſcat. ſic Luc. ii. 52. de Jeſu dicitur, quod *proficiebat ſapientiâ & ætate, & gratiâ apud Deum & homines*, licet nunquam peccâſſet, ideoque ſenſu vero & proprio ab initio perfectus fuit.

Quarto, licet hanc à peccato liberationem conſequi quis poſſit, ideoque omnes illuc niti debeant, non tamen negamus, quin, qui eam adeptus ſit, poſtea Satanæ tentationibus amittere poſſit, & in iniquitatem relabi, ſaltem pro tempore, niſi diligenter attendat & ſequatur lumen Dei in corde: Neque dubitamus, quin pii non pauci homines, qui vitam æternam adepti ſunt, diverſas haſce conditiones cognoverint ; nam licet unumquodque peccatum hominem quoad ſpiritualem conditionem debilitet, non tamen omninò deſtruit, vel ad reſurgendum incapacem reddit.

Denique, licèt affirmem, quòd poſtquam aliquis talem ſtatum adeptus ſit, in quo poſſit non peccare, item & poſſit ; non tamen affirmabo ſtatum non eſſe in hac vitâ obtinendum, in quo juſtitiam agere ſit ita naturale animæ regeneratæ, ut in iſtius ſtatûs ſtabilitate peccare non poſſit : alii forſan certiùs de hoc ſtatu loqui poſſint, ſi illum adepti ſunt ; quod ad me

attinet, modeſtè loquor, quia & ingenuè fateor me illum ſtatum nondum adeptum eſſe, negare autem dari eum nequeo, cùm tam diſertè videtur ab Apoſtolo affirmari, 1 Joh. iii. 9. *Omnis, qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare.*

Statu controverſiæ hoc modo aperto, quo non paucis frivolis objectionibus obviabitur, procedam primò doctrinæ illius, quæ perpetuam in hac vitâ etiam ſanctis peccandi neceſſitatem affirmat, abſurditatem oſtendere.

Secundo, hanc noſtram doctrinam quam plurimis evidentibus ſacræ Scripturæ teſtimoniis probabo: Et denique, argumentis & objectionibus adverſariorum reſpondebo.

III. Primo, Doctrina iſta, videlicet, *Sanctos nec poſſe, neque unquam à peccato in hac vitâ liberatum iri*, pugnat cum Dei ſapientiâ & glorioſâ ejus virtute & majeſtate, Hab. i. 13. *qui purioribus eſt oculis, quàm ut aſpiciat malum*, qui, cùm in ſeipſo voluit populum ſibi ipſi congregare, qui illum adorarent, & ejus teſtes in terris forent, proculdubio etiam ſanctificat, & puros efficit; non enim delectatur iniquitate, ſed ab omni peccato abhorret; & licet hominem, qui in iniquitate verſatur, reſpiciat, ita ut miſereatur ejus, & relinquendi eam vires ei communicet; atqui nec amat, nec delectatur homine, uti peccato jungitur, & ſi homo ſemper peccato jungendus eſſet, tunc ſemper à Deo disjungeretur, ſicut ſcriptum eſt, Iſa. lix. 2. *Iniquitates veſtræ diviſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra abſconderunt faciem ejus à vobis*; cùm è contra *ſancti dicantur divinæ naturæ eſſe participes*, 2 Pet. i. 4. & *unus Spiritus cum illo eſſe*, 1 Cor. vi. 17. nihil autem impurum ita eſſe poteſt. Diſertè ſcribitur *nullam eſſe ſocietatem inter lucem & tenebras*, 2 Cor. vi. 14. Sed Deus lux eſt, & omne peccatum eſt tenebræ; quid magis abſurdum igitur contra Dei ſapientiam dici poteſt, quaſi defuiſſet in præparando viam, quâ ſui

eum

eum perfectè adorare & inservire possent, & quasi nullam ordinâsset eis methodum, quâ ipsi servirent, quin &, eodem facto, diabolo etiam non minùs, imò magis, quàm Deo servirent: *qui enim peccat, peccati servus est*, Rom. vi. 16. & omne peccatum actum quoddam est obedientiæ diabolo. Si ideo quotidiè peccent sancti & cogitationibus & actis & factis, quidni, si cultus & preces eorum peccata sint, plùs diabolo serviunt, quàm Deo? nam diabolo quam plurima integra ministeria præstant, nihil, ne vel granum, Deo tribuentes; Deo autem nihil tribuunt, nisi ubi etiam multum diabolo tribuitur, ubicunque enim peccatum est, ibi partem suam diabolus habet; & si preces sanctorum, omniaque eorum ministeria spiritualia peccaminosa sint, ibi diabolus non minùs adoratur, quàm Deus, &, in quam pluribus, longè magis; cùm ex istis actionibus plurimas ipsi fateantur sine divini Spiritûs motu aut influxu peragi: Quis autem illum stultum inter homines dominum non agnoscat, qui, cùm vellet liberos suos sibi & voluntati ipsius obedire, & etiam potens esset eos tales efficere, nihil iis ita faciendi potestatis tribuat, quin etiam hostibus suis non minùs quàm sibi inserviant, & contra tantum incommodum non providerit, an non talem imprudentem & improvidum homines dicerent, qui rerum suarum tàm malè satageret? Quid igitur de istâ doctrinâ dicendum est, quæ omnipotenti & sapientissimo Deo hanc stultitiam attribuit?

IV. Secundo, Doctrina ista Dei justitiæ repugnat: nam cùm requirat à suis puritatem, & jubeat ita frequenter & disertè eos ab omni iniquitate abstinere, ut postea patebit; & cùm *ira ejus reveletur super omnem impietatem & injustitiam hominum*, necessariò sequitur, Deum, ad voluntati ejus obediendum, capacem fecisse hominem; aut saltem quod requirat plus, quàm dat potestatem præstandi, quod est Deum injustum facere, & dominum durum cum pigro servo nominare. Hactenus loquutus sum de injustitiâ, quam ii Deo adscribunt, dum illum iniquos

dam-

damnare volunt, quibus nunquam aſſequendi virtutem media tribuerit. Sed hoc adhuc multò pejus & abſurdius eſt, affirmare ſcilicet Deum non tribuere electis ſuis (quos fatentur illum amare) media, quibus ei rectè ſervire poſſint. Quid igitur ex tàm prodigioſâ doctrinâ ſequitur? Hæc in ſanctis imperfectio vel à Deo eſt, vel ex ipſis ſanctis. Si ab ipſis ſanctis ſit, indè fit, quòd non utuntur poteſtate aliquâ, quâ poſſint obedire, & tunc poſſibile eſt, (uti reverà eſt virtute Dei ſuis tributâ) ſed hoc nolunt antagoniſtæ, ideoque non culpandi ſunt, quod in peccatis remanent, ſi impoſſibile ſit eis aliter eſſe. Si autem ex ipſis non fiat, neceſſariò ex Deo eſt, qui non dedit eis illam gratiæ menſuram, quâ à peccato purgari & mandata ejus præſtare potuerint, & an hoc non eſt maximam injuſtitiam Deo attribuere, perindè ac ſi ſuis peccare interdixerit, gratiam autem, quâ non peccarent, non tribuerit. Hoc modo Deus iniquiſſimis hominibus injuſtior fit, *qui*, ut ait Chriſtus, *ſi filii petiverint panem, non porrigent lapidem*: *aut ſi piſcem, non porrigent ſerpentem.* Sed hi fatentur, quod oporteat nos petere à Deo poteſtatem, ut à peccato liberemur, & tamen talem poteſtatem nunquam expectandam eſſe. Tales igitur preces in fide minimè poſſunt eſſe, ſed inanes ſunt. Nonne hoc modo Deus non minùs injuſtus fit ſuis, quam fuit olim Pharaoh populo Iſraelitico, qui lateres poſtulavit, ſtramen autem non dedit. Sed gratia Deo, non ita agit cum iis, qui reverà confidunt in illum, ſicut iſti vanè imaginantur: Fideles verè ſentiunt gratiam Dei ſufficere iis, & quod vi & virtute ejus malum ſuperare poſſunt.

V. Tertio. Doctrina iſta ſummè injurioſa eſt in Jeſum Chriſtum, & magnoperè derogat virtuti ſacrificii ejus, & adventum ac miniſterium ejus, quoad præcipuum finem, inefficacia facit. Chriſtus enim præcipuè in hunc finem manifeſtatus eſt, ut peccatum removeret, & gentem juſtam ſibi congregaret, qui Deo famularentur in animi puritate, coram

ram

ram illo in timore ambulantes, & ut sempiternam justitiam introduceret, scilicet Evangelicam illam perfectionem, quam non potuit lex efficere. Dicitur, Tit. ii. 14. *Dedisse semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptum, sectatorem bonorum operum:* hoc procul dubio de sanctis, dum in terrâ sunt, loquitur Apostolus. Sed huic contrarium affirmant repugnantes, in hâc vitâ nullam esse talem redemptionem, ideoque Christi pro nobis deditionem & adventum inefficacem reddunt, Paulumque hoc loco mendacem faciunt, apertè denegantes Christum mundâsse sibi populum ab omni iniquitate; quippè qui indies peccant, & ore & more assiduè, imò persevarenter, iniquitatem & scelus perpetrant. Quomodo dicendi sunt bonorum operum sectatores, qui in malis operibus indies versantur? & quomodo existimandi sunt populus purus, qui semper in impuritate sunt, nisi peccatum impuritas non dicatur? Præterea disertè affirmatur, 1 Johan. iii. 5, 8. *hoc fine apparuisse Filium Dei, ut peccata nostra tolleret, & diaboli opera dissolveret:* sed hoc totum isti frivolum reddunt; nolunt enim quod dissolvat opera diaboli in filiis suis per hujus vitæ curriculum, neque credunt apparuisse illum, ut peccata ipsorum tolleret, cùm necessitatem jugiter in peccato vivendi vendicent. Ne quis autem hunc Apostoli locum detorqueat, quasi dictum fuisset solum de removendo reatu peccati, & quasi ad hanc vitam non spectâsset, Apostolus, quasi ex consilio, addit sequentibus versibus, *omnis, qui in eo manet, non peccat, &c.* Non igitur violant legem Dei cùm cogitationibus, tùm dictis & factis. *Nemo vos seducat: qui facit justitiam, justus est, sicut & ille justus est; qui facit peccatum, ex diabolo est.* Sed qui assiduè peccat cùm dictis, tùm factis, &c. facit peccatum, quomodo ergo fit talis filius Dei? Sicut igitur addit Apostolus sequente versu, apparuisse Filium Dei, ut peccatum tolleret: quàm mirificè institutionem Christi pervertunt, qui refragantur pecca-

tum

tum in hac vitâ tolli, & quàm nocentes sunt Christi apparitionis virtuti & efficaciæ? Nonne Deus ideo misit Christum, ut populum ex peccato ad justitiam converteret, è regno Satanæ in regnum charissimi sui Filii? Et qui ità conversi sunt, nonne sunt servi ejus, filii ejus, fratres ejus, amici ejus? *Qui, sicuti ipse erat, sic & illi sunt in hoc mundo, sancti, puri, immaculati*; & Christus nonnè semper vigilat super illis, attendit eis, orat pro illis, salvans eos virtute & Spiritu suo, ambulans in illis, & inter eos habitans? sicut è contrà diabolus inter reprobatos & perditos suos versatur? Quid igitur, an servi Christi minùs ejus sunt, quàm servi diaboli, nisi Christus dicatur nolle suos perfectos esse, quod non sine blasphemiâ asseritur, & Scripturis contradicit? vel quòd non potens sit virtute suâ suos præservare in justitiâ, quod non minùs blasphemum foret, quum de illo Scripturæ testentur, quòd peccatum superavit, & in infernum apertè triumphavit; & quòd omnis potentia, tùm in cælis, tùm in terris, ei tributa sit. Sed certè, si sancti assiduè cùm cogitationibus suis dictis factisque peccant, ut isti affirmant, magis diabolo, quàm Deo deserviunt, illiusque (videlicet diaboli) potestati subjecti sunt; idcircò ille magis prævalet in Christi filios, quàm ipse Christus, eosque in servitute tenet, etiam invito Christo; sed quàm sit hoc contrarium Christi adventûs fini, sicut exprimitur ab Apostolo ad Ephes. v. 25, 26, 27. *sicut Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro eâ, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.* Si verò Christus hæc realiter perfecerit, membra hujus ecclesiæ non semper peccant & factis & dictis, &c. Sin autem ita sit, vel huic testimonio contradicitur, vel necessariò affirmatur, nihil esse discriminis inter sanctificatos & profanos, mundos & immundos, sanctos & insanctos, maculatos & immaculatos.

VI. Quarto

VI. Quarto. Doctrina ista reddit opus ministerii, prædicationem verbi, Scripturarum editionem, & preces piorum, inutilia & inefficacia; cùm quoàd primum, Eph. iv. 11. *pastores, &c.* dicantur *dari ad consummationem vel perfectionem sanctorum, &c. donec occurramus omnes in unitatem fidei, &c. in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi:* si autem necessitas sit quotidiè peccandi & in omnibus, tunc talis perfectio dari non potest, tales enim non dici possunt perfecti. Et si ad hanc consummationem perficiendam pastores in ecclesiâ ordinati & dispositi sint, nonnè, qui hoc impossibile prædicant, ministerium inutile reddunt, cùm nullus alius verus finis eis assignatus sit, quàm quòd homines è peccato ad justitiam educant. Quocirca si (ut isti ministri asseverant) non expectanda sit nobis à peccato liberatio, nonne opus suum inutile faciunt? quid opus est prædicatione, si peccatum, ad quod arguendum omnis prædicatio fit, removeri non possit, nec ab hominibus separari? Adversarii magni Scripturarum æstimatores videri volunt, has autem *utiles* esse declarat Apostolus, 2 Tim. iii. 17. *ut perfectus sit homo Dei.* Quod si hoc impossibile in hâc vitâ sit, tunc inutiles omninò Scripturæ sunt, nam in vitâ futurâ non opus iis erit. Preces sanctorum inutiles reddit; ipsi autem fatentur oportere se quotidiè orare, ut Deus liberet eos ab omni malo; peccatum autem malum est. Preces autem illæ nonne sunt inutiles & fidei expertes, si eodem tempore credant Deum illud, pro quo orant, non daturum eis, quippe cùm impossibile sit hoc acquiri in hoc mundo, etiam Dei Spiritûs & gratiæ auxilio; licet autem hæc absurditas sequeretur, videlicet quoad preces eorum absque fide, hoc parum esset, nisi idem inferretur de precibus sanctorum Apostolorum, qui hoc enixè exorabant, ideoque (procul dubio) possibile credebant, Col. iv. 12. *semper solicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti, &c.* 1 Thess. iii. 13, & v. 23, &c.

VII. Sed

VII. SED quintò: Doctrina ista communi sensui & rationi repugnat; duo enim illa opposita principia, quorum alterum in filiis tenebrarum, alterum in filiis lucis regnat, peccatum & justitia sunt. Et sicut respectivè homines vel hoc vel illo fermentantur, vel justificati, vel reprobati dicendi sunt, cùm sit *æquè abominationi Jehovæ, improbum absolvere, & justum condemnare*, Prov. xvii. 15. Qui autem urgeret, non posse aliquem ità altero fermentari, ut ab altero liberetur, planè affirmaret peccatum & justitiam coincidere, & posse hominem verè dici justum, licet quotidie in omnibus actionibus peccet, & tunc quid interest inter bonum & malum? Nonne hoc est in abominandum illud delirium prolabi, & occasionem sumere ponendi tenebras pro luce, & nominandi bonum, malum; & malum, bonum: cùm dicant optima sanctorum opera polluta & corrupta esse, & tamen eos, qui quotidiè cùm cogitationibus tum factis dictisque peccant, essê viros bonos, imò sanctos & pios Dei servos; nunquid magis sanæ & rectæ rationi contrarium esse potest? subjectum enim semper denominatur ab accidente, quo afficitur, sicut paries dicitur albus, ubi multa albedo est, &c. Sed ubi plus injustitiæ in aliquo homine invenitur, quàm justitiæ, is potius denominandus est injustus, quàm justus. Certè tunc si unusquisque quotidiè peccet in omnibus suis factis, dictis & cogitationibus, & ubi peccat, nihil habet justitiæ; si quid autem justi agat, habet id mixturam injustitiæ, ibi plus injustitiæ quàm justitiæ est: quamobrem nemo dicendus est justus, nullus sanctificatus, nullus ablutus inveniendus est. *Ubi igitur sunt filii Dei? ubi purificati illi, ubi ii, qui aliquando polluti erant & impuri, sed nunc sancti & puri facti? ubi ii, qui quondam erant tenebræ, sed nunc sunt lux in Domino?* Utique secundum istam doctrinam tales non extant, nisi injustitia ita existimetur; nonne hoc est in horrendam illam *Rantorum* blasphemiam illabi, dicentium nihil interesse inter bonum & malum, utrumque idem

esse

esse in conspectu Dei. Multa alia absurda ostendere possem, & pessimas consequentias, manifestasque contradictiones, quæ ex perniciosâ hâc doctrinâ exoriuntur, sed hoc pro tempore sufficiat, quo etiam probatio veritatis doctrinæ nostræ implicatur. Sed, ad uberiorem ejus evidentiam, pergam ad secundum illud à me propositum, videlicet, doctrinam nostram quam plurimis Scripturæ sacræ testimoniis probari posse.

VIII. Primo, probatur positivo illo Christi præcepto, nec non Apostolorum, quum hoc sit axioma naturaliter omnium insitum cordibus, *neminem teneri ad impossibile:* nam cùm Christus & Apostoli ejus præceperint nobis omnia mandata præstare, possibile nobis est ita facere. Quod autem hoc præceptum sit absque omni commentario, seu interpretatione, luculenter apparet ex his disertis verbis, quæ lector inspicere poterit, Matth. v. 48. vii. 21. Joh. xiii. 17. 1 Cor. vii. 19. 2 Cor. xiii. 11. 1 Jo. ii. 3, 4, 5, 6. & cap. iii. vers. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. quæ loca & præcisè præcipiunt, & absolutè necessarium declarant, &, quasi expressè scripta fuissent ad objectiones adversariorum respondendas, eorum stultitiam manifestant, qui filii vel amici Dei reputari volunt, dum aliter agant.

Secundo, Possibile est, quia hoc fine Evangelium & Evangelii legem recepimus, & disertè promittitur nobis, sicuti sub gratiâ sumus, ut ex istis locis apparet, Rom. vi. 14. *Peccatum vobis non dominabitur, non enim sub lege estis, sed sub gratiâ :* & Rom. viii. 3. *nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum, &c. ut justitia legis impleretur in nobis, &c.* Si enim hæc non esset conditio requisita & necessaria & possibilis sub Evangelio, tunc nihil esset discriminis inter Evangelium & legem, quæ nihil perfectum faciebat, cùm Apostolus per integrum sextum illud ad Rom. cap. possibilitatem hanc, imò & necessitatem redemptionis à peccando indè evincat, quia sub Evangelio & non sub

ſub Lege erant; idcirco & ſeipſum & Romanos, ad quos ſcribebat, in hâc conditione ponit, verſibus 2, 3, 4, 5, 6, 7; & verſ. 11, 12, 13, 16, 17, 18. urget hanc poſſibilitatem & neceſſitatem liberationis à peccato penè eo modo, quo nos ſuprà fecimus; & verſ. 22. declarat, eos hanc conditionem aliquantulum attigiſſe, his verbis, *nunc verò liberati à peccato, ſervi autem facti Deo, habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem vero vitam æternam:* nam ſicut hæc à peccando libertas acquiritur & poſſibilis fit, ut Evangelium & lex Spiritûs recipitur & noſcitur, ita hujus ignorantia contrarium errorem & peperit & fovit. Homo enim, cùm non attendat lumen & legem Dei in corde ſuo (quâ peccatum non ſolum manifeſtatur ſed eradicatur, ideoque alienus & ignarus novæ vitæ & partûs, qui ex Deo oritur, & libenter voluntatem ejus agit, & ex naturâ ſuâ legem Dei violare nequit) in naturali ſuo ſtatu præceptum reſpicit ſicut externum eſt in literâ, & cum ſe ita condemnatum & convictum ſentiat *(litera occidit, non vivificat)* ſic ſemet vulneratum, non intus ad illud, quo ſanaretur, convertit, ſed legis externæ, prout extrà eſt, conformitatem conſectatur, quam impoſſibilem ſentit: quo plùs autem contendit, eò magis hæret. hic autem eſt adhuc Judæus cum carnali ſuo præcepto & lege externâ in fœderis antiqui ſtatu, *quo ſervientes non fiunt juxta conſcientiam perfecti*, Heb. ix. 9. quanquam notionem Chriſtianitatis, vel externam in Chriſtum fidem habere poſſint; & hoc modo excœcati laborârunt Scripturas detorquere ad quærendam juſtitiam imputativam totaliter extrà, quâ iniquitates ſuas operirent; imaginantur etiam acceptationem apud Deum poſſibilem, quamvis impoſſibile judicantes Chriſti mandatis obedire: Sed eheu! ô animæ ineptientes, hallucinatæ & delirantes! Hoc minimè ſufficiet die illo, *quo Deus quemque judicabit ſecundum opera eorum, ſive bona ſive mala.* Non defendet te dicere neceſſariò tibi impoſitum fuiſſe quotidiè peccare & dictis & factis; qui enim ita fecere, certò

certò iniquitati obedientes fuerunt, *quibus præparata sunt ira, indignatio, tribulatio & angustia*; *sicut gloria, honor, pax & vita æterna iis, qui in bene operando patienter permansêre.* Quapropter, si hanc perfectionem & à peccato liberationem tibi possibilem cognoscere cupis, converte cor tuum ad lumen illud & spiritualem Christi legem in te; argutiones ejus patere, & judicium nec non indignationem Dei in partem in te injustam sustine, sicut ibi revelatur, quam Christus pro te tolerabilem fecit; & sic sine judicium in te proferri ad victoriam, & hoc modo particeps fies passionis Christi, & morti ejus conformis, ut temet mundo crucis ejus virtute crucifixum senseris, ut vita illa, quæ quondam spirabat & nutriebatur in te, huic mundo & amori nec non cupiditatibus ejus nunc moriatur, nova exsuscitetur vita, quâ deinceps vivas Deo, non autem tibi ipsi, & cum Apostolo dicere possis, Gal. ii. 20. *non te ampliùs vivere, sed Christum in te*; tunc autem eris non nōmine tantùm, sed reipsâ Christianus, & tùm dignosces quid sit, *deposuisse veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris, & certè, assiduè & indesinenter peccat & dictis & factis: & induisse novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitiâ & sanctitate veritatis*, Eph. iv. *sicque noveris teipsum esse Dei facturam, creatum in Christo Jesu in bonis operibus*, Eph. ii. 10. *ideoque non semper peccare*; *& huic novo homini jugum Christi suave est, & onus ejus leve*, Matth. xi. 30. *& mandata ejus non sunt gravia*, 1 Joh. v. 3. Hujus enim quasi cibus & potus est Dei voluntatem adimplere.

Denique, hæc perfectio seu à peccando libertas possibilis est, quia multi eâ potiti sunt, sicut sacra volumina fusè declarant, etiam quidam ante Legem, quidam Legis tempore, & plurimi sub Evangelio, ut primò de Enocho scribitur, Gen. v. *quod cum Deo ambulavit*; quod nemo, dum peccat, facere potest. De Noah dicitur, Gen. vi. 9. de Jobo, i. 8. & de Zachariâ & Elizabeth, Luc. i. 6. *quod perfecti fue-*

rint. Sed ſub Evangelio præter ea, quæ dicit Apoſtolus, ſexto ad Rom. antè citato, vide quod de pluribus ait in communi, Eph. ii. 4, 5, 6. *Cùm eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos in Chriſto & conreſuſcitavit, & conſidere fecit in cæleſtibus in Chriſto, &c:* Non credendum eſt, quod, dum in cæleſtibus illis locis conſiderent, quotidiè & cogitationibus & dictis & factis Dei legem violabant. Vide quod ampliùs dicitur ad Hebræos, xii. 22, 23. Et ut finem imponam, perlegatur illud Apocalypſeos, xiv. 1, 2, 3, 4, 5. de quibus, tempore præterito, ſcilicet, dum in terris verſarentur, diſertè dicitur, *quod in ore eorum non eſt inventus dolus:* ſed accelero, loco tertio, reſpondere objectionibus, quæ quidem ſunt adverſariorum argumenta.

IX. Primo, à magnâ illâ *objectione* exordiar, quam ex iſtis Apoſtoli verbis deducunt, 1 Joh: i. 8. *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Reſp.* Annon mirum eſt, homines adeò excæcatos eſſe & partiales, quod Scripturæ teſtimonia longe luculentiora rejiciunt, & huic tenaciter adhærent, cùm multifariè reſponderi poſſit? ut primò [*ſi dixerimus, &c.*] non probat Apoſtolum ipſum ibi includi: aliquando Scriptura hoc loquendi modo utitur, cùm perſona loquens minimè includatur, quem loquendi modum Grammatici figuram *Metaſchematiſmos* nuncupant. Hoc modo, Jac: iii. 9, 10. de linguâ loquens, ait, *in ipſâ benedicimus Deum, & in ipſâ maledicimus homines; non oportet fratres mei hæc ita fieri.* Quis inde affirmabit ex maledictoribus iſtis fuiſſe Apoſtolum? Sed ſecundò, hæc objectio rem minimè attingit: non ait, quotidiè violamus Dei mandata & dictis & factis, &c. multò minùs omnia opera noſtra bona, quæ operatur in nobis Spiritu ſuo Deus, eſſe mala & peccaminoſa; ſequens verſus contrarium demonſtrat, ubi *confitentibus dicitur & remitti peccata, & eos ab omni iniquitate emundari.* Hic & remiſſio reatûs, & mundatio inquinamenti ſeu pollutionis eſt; nemo enim ſine

ſine manifeſtâ verborum violentiâ poteſt contendere, & remittere & emundare ad remiſſionem reatûs ambo pertinere; nam ut hoc minimè ex textu patet, ſic & inutilem tautologiam implicat: nam Apoſtolus ibi oſtendens, quomodo & remiſſio & mundatio obtinetur, ſubſumit tempore præterito, verſu 10. dicens, *ſi diximus quoniam non peccavimus, mendacem facimus eum, &c.* Tertiò, ut rectè obſervat Auguſtinus expoſ. epiſt. ad Gal. *aliud eſt non peccare, aliud non habere peccatum*: non ait Apoſtolus, ſi dixerimus quoniam non peccamus, ſed quoniam peccatum non habemus. Certè inter hæc multum jacet diſcriminis: nam quoniam omnes peccavere, ut libenter fatemur, de omnibus dici poteſt quodam modo, quod peccatum habeant. Præterea, peccatum ſumi poteſt pro ſemine peccati, quod in iis aliquando remanet, qui ab actualiter peccando redimuntur; quod autem ad eas tentationes & provocationes ab iſto ſemine provenientes, cùm à ſervis Dei reſiſtantur, diaboli tentantis, non ſancti reſiſtentis, peccata ſunt. Quartò, his omnibus conſideratis, & quàm luculentèr idem Apoſtolus eâdem epiſtolâ ſemel & iterum, ut in quamplurimis locis antè citatis, perfectionem hanc, ac non peccandi & poſſibilitatem & neceſſitatem affirmat, num æquum, num rectæ rationi conſentaneum eſt, hunc unum locum, quem ipſis ſequentibus verbis explanat, & paulò pòſt tempore præterito ſubſumit, ita torquere ad contradicendum non ſolùm aliis quam plurimis ejuſdem Apoſtoli ſententiis, ſed & univerſo hujus epiſtolæ ſcopo, nec non totius Scripturæ præceptis ac mandatis?

Secundo, *objiciunt* duo Scripturæ loca ejuſdem ferê ſignificationis. Alter eſt, 1 Reg. viii. 46. *Nemo eſt, qui non peccat*; alter eſt, Eccleſ. vii. 20. *quamvis homo juſtus non ſit in terrâ, qui faciat bonum, & non peccat. Reſpondeo*, primò; Hîc nihil agitur de quotidiè peccando, & nunquam ab eo liberando: ſed tantum quod omnes peccavere, vel nullum eſſe, qui non peccat, licet non ſemper, ut nunquam non peccet, &

 hîc

hîc jacet controversia ; imò eo loco Reg. post duos versus loquitur de iis, qui *revertuntur ex toto corde suo, & ex toto animo suo*, quo possibilitas relinquendi peccatum abundè insinuatur. Secundò, respicienda sunt tempora & diversæ dispensationes, nam licet concederetur, isto temporis punctulo nullum non peccantem fuisse, non indè sequitur, nullum nunc vel esse, vel impossibile esse, ut talis nunc sit, nam *à non esse ad non posse non omninò valet sequela.* Sed denique, tota hæc objectio ex falsâ interpretatione pendet ; verbum enim Hebraicum יחטא modo potentiali legi & potest & debet, videlicet, *qui non peccet*, id est, *qui non possit peccare :* sic & vetus interpretatio, & Vatablus & Junius ac Tremellius interpretantur, idemque verbum ita se habet, Psal. cxix. 11. *In corde meo abscondi eloquium tuum,* למען לא אחטא לך׃, id est, *ne peccem tibi*, in modo potentiali. quod, cùm sit magis adæquatum universo Scripturarum scopo, veritatis testimonio, omniumque fermè interpretum sensui, ita proculdubio intelligi debet, & alteram interpretationem tanquam spuriam rejici.

TERTIO, *objiciunt* quædam Apostoli ad Rom. cap. vii. dicta, nempe versu 19. *non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago.* Et ver. 24. *Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ! Respondeo* ; Hic nihil probatur, nisi pateret Apostolum hoc loco de suâ propriâ & præsenti conditione loqui, & non potius in personâ aliorum : vel de suo statu, in quo aliquando ipse fuerit, quod Scripturis familiare est, sicut de maledicendo, in epist. Jacobi, hactenus observavimus. Sed in textu nihil est, evidenter significans, Apostolum de semetipso, vel de suâ conditione propriâ præsente, multò minus semper futurâ, ibi loqui ; sed è contrario, in præcedenti capite, ut suprà manifestum est, contrarium declarat, dicens, vers. 2. *qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo ?* Secundò apparet, Apostolum quasi agere partes cujusdam, qui nondum adhuc

huc ad statum spiritualem pervenerit, quoniam versu 14. dicit, *ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.* Sed quis tam insanus est, ut dicat Paulum Apostolum quoad propriam suam conditionem, quando illam epistolam scribebat, fuisse virum carnalem, qui in primo capite testatur, *quòd segregatus fuerit ad dignitatem Apostolicam, Romanis spiritualia dona impertiturus?* & de seipso ait capite sequenti, *quòd lege Spiritûs vitæ in Christo Jesu liberatus sit à lege peccati & mortis,* tunc igitur non erat carnalis. Et cùm sint in hâc vitâ viri spirituales, ut non abnegant adversarii, & per totum hoc octavum caput copiosè significatur, nemo negabit ex horum numero fuisse beatum Apostolum Paulum; sicut igitur, etiamsi ipsum carnalem vocet isto capite, non illic de seipso locutum intelligendum est, ita nec quid aliud eodem loco de se dicit; imò post vers. 24. ubi ut suprà exclamat, *gratias Deo reddens,* & sequenti capite, quomodo victoriam obtinuit, abundè significat, ut versu 35. *Quis ergo nos separabit à Charitate Christi?* & vers. 37. *Sed in his omnibus superamus.* & vers. ult. *nihil poterit nos separare, &c.* Sed ubicunque peccatum est & remanetur in eo, ibi quædam separatio est, cùm omne peccatum sit Deo contrarium, ἀνομία, id est, *legis transgressio,* 1 Joh. iii. 4. & quicunque vel minimum malum agunt, ab eo separantur. Hic igitur superandi status, quem apertè declarat se cum aliis quibusdam consequutum esse, cúm perseverantèr & usquequaque peccando consistere non poterat.

QUARTO, *objiciunt,* delicta & peccata quorundam sanctorum, sicut Noachi, Davidis, &c. *Respondeo,* hoc nihil ad rem: Controversia enim non est, num viri boni *non possint peccare,* quod non negatur, sed, ut suprà, num possint *non peccare:* non sequitur, quia peccaverint, quòd ideò non potuissent non peccare, sed semper necesse sit, ut peccent. Secundum hunc modum argumentandi urgeri possit per hanc regulam, *contrariorum par ratio,* nempe quia bonus aliquando, id est semel vel iterum, peccavit, ergo

necesse est, quotidiè & per integram vitam peccet; igitur si malus aliquando, id est semel vel iterum bonum & justum egit, ergo necesse est, quotidiè & per integram vitam bonum & justum agat, quod sicut est maximè absurdum, ita & Scripturæ testimonio plane contrarium, Ezech. xxxiii. à versu 12. ad 18.

DENIQUE *objiciunt*, si hæc à peccando libertas possibilis sit, tunc mortificatio peccati inutilis erit, quia nullum erit peccatum mortificandum, imò sanguis Christi, & quotidiana pro remissione peccatorum oratio, nugatoria & non necessaria redditur. *Respondeo*, Hanc, propter ejus absurditatem, ferè omisi; num possit enim mortificatio peccati inutilis esse, ubi finis ejus obtinetur, cùm perfectio hæc non acquiratur nisi per mortificationem? num fides & spes superandi prælium parùm necessarium reddat? judicent æqui & sapientes, utrum rationi magis consentaneum sit; vel, ut adversarii aiunt, necessarium esse, ut pugnemus, & nunquam de superando cogitemus, ideoque necesse esse, ut semper superati & debellati simus: vel, ut nos dicimus, pugnemus, quoniam pugnando datur spes superandi; utrum ii, qui se mundari posse, vel qui se nunquam posse credunt, sanguinem Christi magis efficacem reddunt? quis magis medicum ejusque medicinam commendat, is, qui credit se illo sanari posse, &, sicut se saniorem sentit, fatetur & agnoscit, ideoque reverà dicere potest, hic peritus est medicus, hoc bonum medicamentum, ecce sanatus sum per illum; vel is, qui nunquam sanatur, qui nunquam se posse sanari credit, dum vivit. Quod ad orationem pro remissione peccati, minimè negamus, quoniam omnes peccavere, ideoque opus habent oratione, ut peccata præterita remittantur, & quotidie à peccando præserventur: & si spes vel fides hujus redimendi à peccato possibilitatis impediret orationem pro remissione peccati, eodem modo inferretur, neminem vitare debere homicidium, pellicatum, vel cætera ea horrenda peccata,

cata, cùm, quo plus homines peccatores sunt, eo magis orandi occasio pro remissione peccati, plus ibi mortificationis usus. Sed satis refutavit Apostolus tales pro peccato patronos & cavillatores, his verbis, ad Rom. vi. 1. *Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit.* Sed denique ad urgentes hoc de oratione pro remissione peccatorum ex oratione Dominicâ, facilè respondetur per retorsionem. Hoc non minus militat contra perfectam justificationem, quàm contra perfectam sanctificationem; si enim omnes sancti, minimi, non secus ac maximi, ab eâ ipsâ horâ, quâ convertuntur, perfectè justificentur, ut adversarii volunt, habent, longè antequam moriuntur, remissionem omnium peccatorum; dicine iis igitur possit, quid opus vobis orandi pro remissione peccatorum, qui jamdudum justificati estis; quibus diu omnia peccata, cùm præterita tùm futura, remissa sunt?

X. Sed his satis dictum sit; de hâc possibilitate satis luculenter testatus est Hieron. lib. 3. adver. Pelagium, *hoc est, nos dicimus posse hominem non peccare, si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporeâ, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cytharâ*, & rursus eodem libro, *quod est quod dixeram in nostrâ esse positum potestate, (per gratiam scilicet adjutâ) vel peccare, vel non peccare*: hic enim erat Pelagii error, quem nos reverà respuimus & aversamur, & cui patres omnes justè restiterunt, dicere scilicet, posse hominem viribus naturalibus absque Dei gratiâ non peccare. Sed quod ab hac possibilitate, divinæ gratiæ ope, non abhorruerit Augustinus, Pelagianæ hæreseos acerrimus oppugnator, ex multis ipsius operum locis apparet, ut lib. de Spiritu & literâ, cap. ii. & lib. de naturâ & gratiâ contra Pel. cap. xlii. 50, 60, & 63. de gestis concilii Palæstini, cap. vii. & xi. & de peccato originali, lib. 2. cap. xi. Gelasius autem in disput. contra Pelag. *Sin verò quispiam* (inquit) *non possibilitate facultatis humanæ, sed per gratiam divinam, hoc*

asserat in hâc vitâ quibuslibet sanctis (posse) *conferri, benè quidem facit (nam Dei dono cuncta possibilia sunt) talia confidenter opinari & sperare fideliter.* Communis autem hac in re patrum sententia ex verbis Concilii Afzansic. videri potest, can. ult. *Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus, quod, acceptâ per Baptismum gratiâ, omnes Baptizati, Christo auxiliante & cooperante, quæ ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint.*

XI. Beati igitur qui credunt in illum, qui & potest & vult liberare ab omni peccato, quotquot ad illum veniunt per veram pœnitentiam, & quibus non est animus, diaboli per vitam totam esse servi, sed quotidiè procedunt de relinquendo injustitiam, &, *quæ retro sunt, obliviscentes*, Phil. iii. 14. *ad ea verò, quæ sunt priora, extendentes seipsos, ad destinatum persequentes bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu*; tales equidem sentient, nec fidem, nec spem suam esse inanem, sed tempore opportuno victores futuri sunt per vim ejus, in quem crediderunt, *victores enim facit columnam in templo Dei sui, & foras non amplius egredientur.* Apoc. iii. 12.

Thesis Nona.

Licet donum hoc, & interna Dei gratia sufficiens sit ad perficiendam salutem, illorum tamen, in quibus resistitur, & fieri potest & fit condemnatio; præatereà, in quorum cordibus nonnihil operata est, ad purificandos & sanctificandos illos, ultra ad eorum perfectionem tendens, inobedientiâ ab illâ regredi possunt, & in concupiscentiam reverti, fidei naufragium facere, & post gustatum donum cœleste & participes factos Spiritûs sancti, denuò prolabi; *ejusmodi tamen incrementum in hac vitâ & in veritate stabilitas acquiri potest, à quâ nulla datur apostasia.*

I. PRIMAM hujus positionis sententiam in expositione theseos quintæ & sextæ hactenùs tractavimus, ubi abunde demonstratum est, *lumen* illud, quod pro

pro vitâ & salute datum est, eorum fieri condemnationem, qui obstant ac recusant; ibique etiam ostendimus possibilitatem hominis resistendi divinæ gratiæ & Spiritui; & hoc ita certè patet ex Scripturâ, ut vix negari possit, cui hæc loca revolvere seriò libet, Prov. i. 24, 25, 26. Joh. iii. 18, 19. 2 Thess. ii. 11, 12. Act. vii. 51. & xiii. 46. Rom. i. 18. Quod autem ad alteram partem, videlicet, posse aliquos, in quorum cordibus gratia Dei nonnihil operata est, ad purificandos & sanctificandos illos, ultra ad eorum perfectionem tendens, inobedientiâ ab illâ regredi, &c. Testimonia Scripturæ, quæ thesi ipsâ inclusa sunt, sufficiunt ad confirmandam sententiam nostram hominibus alienâ opinione non imbutis, sed quoniam, quoad hanc partem, causa nostra communis est cum plerisque aliis Protestantibus, breviùs hoc loco agam. Non enim est consilium meum, actum agere, sed breviter orbi Christiano nostrarum doctrinarum narrationem exhibere, itidem & quibus eas argumentis propugnamus.

II. Ex Scripturis igitur thesi inclusis (omissis multis aliis quæ urgeri possent) sic argumentor: Si quidam gratiam Dei in luxuriam transferant, tunc aliquando habuerunt: Sed prius est verum: Ergo & posterius. Si quidam fidei naufragium fecerunt, tunc aliquando habuerunt: Sed habere fidem absque Dei gratiâ non potuerunt: Ergo &c. Si quidam post gustatum donum cœleste, & participes factos Spiritûs sancti, denuò prolapsi sunt, tum necessariò secundum aliquam mensuram aliquando senserunt salutiferæ Dei gratiæ & Spiritûs Operationem, sinè quâ nemo potest gustare cœleste donum, & Spiritûs sancti particeps fieri: Sed prius est verum: Ergo & posterius.

Secundo, Cùm hæc doctrina falsâ istâ hypothesi nitatur, videlicet gratiam nemini ad salutem dari, nisi selecto cuidam numero, qui eam amittere non potest, cùm reliquum totum genus humanum absoluto decreto à salute excludatur; subrutâ & exfundatâ hypothesi moles corruit. Sicuti doctrina ista pugnat cum quotidianâ

dianâ praxi eorum, qui illam prædicant, quoniam hortantur multos ad credendum, & ſalutem adipiſcendam, cùm interim, ſi ad decretum reprobationis pertineant, impoſſibile ſit iis, vel credere, vel ſervari: & ſi ad decretum electionis, prædicatio frivola eſt & inutilis, quia aberrare nequeunt: ſic etiam hâc in re perſeverantiæ doctrina praxi repugnat, nam quotidiè auditores hortantur, ut ad finem fideles ſint, declarantes, quòd, ſi non perſeverent, exſcindentur & mercedem perdent: quod quidem verum eſt, ſed maximè contradictorium doctrinæ affirmanti impoſſibile eſſe à minimâ veræ gratiæ menſurâ recedere. Si enim ita ſit, quid opus hortandi eos perſeverare, quos decrevit Deus, ut perſiſtant, & quibus impoſſibile fecit non perſeverare? Huic probationi non amplius inſiſtam, quùm hoc ad conſilium meum ſufficiat, reſque abundè aliàs probetur. Quod hæc fuerit primitivorum Proteſtantium ſententia, inde apparet, quod confeſſio Auguſtana condemnet, quaſi errorem Anabaptiſticum, dicentes, *qui ſemel juſtificati ſunt, non poſſe ſanctum Spiritum amittere.* Huic multa ſimilia loc. com. Philippi Melanch. reperiuntur. Voſſius Pelag. lib. 6. conteſtatur, communem hanc fuiſſe Patrum opinionem: in confirmatione theſeos 12. pag. 587. hæc habet verba, *communem fuiſſe antiquitatis ſententiam, quam diximus, ſoli hodie negare poſſunt, qui cæterum fortaſſe viri ſunt non ineruditi, ſed in antiquitate tamen planè hoſpites &c.* His ita obſervatis, ad adverſariorum objectiones venio.

III. Primo *objiciunt*, ea Scripturæ loca de naufragio fidei &c. non de verâ fide intelligi, ſed ſolùm de falſâ fide, ſpeciem veri habente &c. *Reſp.* Hæc objectio perquàm infirma & imbecillis eſt & textui contraria, 1 Tim. i. 19. ubi Apoſtolus ait, *fidem & bonam conſcientiam*; ſi autem fides fuiſſet ſolum hypocritica, non fuiſſent culpandi, quòd repuliſſent; meliores enim abſque, quàm cum tali fide & conſcientiâ fuiſſent, ideoque ad talem interpretationem refutandam diſertè loquitur de bonâ (non de hypocriticâ) conſcientiâ,

scientiâ, quâ apparet realem fuisse, cujus hoc loco fit mentio. Neque concedi potest, acquisivisse illos bonam conscientiam (quam posteà amiserunt) sine operatione salutiferæ Dei gratiæ; multò minùs existimandum est, bonam conscientiam cum fide falsâ & hypocriticâ consistere. Et, cùm iis locis conqueratur Apostolus, patet istos, de quibus conqueritur, à bonis & realibus fidei initiis prolapsos fuisse, alioquin minimè illi lamentationis causa fuisset, ideoque verbis luculentis ait, *post gustatum donum cœleste, & cùm participes facti sint Spiritûs sancti &c.* non dicit, quod solùm apparebant ita fuisse; ex quibus equidem abundè apparet, frivolam esse hanc objectionem:

Secundo, *objiciunt*, Phil. i. 6. *Confidens hoc ipsum, quia, qui cæpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi:* & 1 Pet. i. 5. *qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem &c. Resp.* Hæc Scripturæ loca, sicut nihil nobis contrarium positivè affirmant, ita non aliter intelligi possunt, quàm quatenùs conditio à nostrâ parte præstatur, cùm salus non aliter proponatur, quàm peractis à nobis quibusdam necessariis conditionibus, sicuti antè probatum est, & non possunt adversarii negare, Rom. viii. 13. *Si secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.* & Heb. iii. 14. *Participes enim Christi effecti sumus, si modo initium substantiæ ejus ad finem usque retineamus.* Si enim absque istis conditionibus testimonia illa sumenda essent, omnes eorum exhortationes, quibus alibi scripta illorum abundant, everterent. Quibusdam aliis ejusdem farinæ objectionibus utuntur, quæ eâdem facilitate solvi possunt, & quas, quia, ut antea observavi, alii abundè tractârunt, omisi, ut ad postremam partem, quæ magis peculiariter nostra est, perveniam, quæ posteriore thesis parte sic se habet, *ejusmodi tamen incrementum in hac vitâ, & in veritate stabilitas acquiri potest, à quâ nulla datur apostasia.*

IV. Sicut in dilucidatione quintæ & sextæ theseos observavi, quosdam, qui aliorum errores de reprobatione negaverint, tamen defuisse, quia non satis abundè

dè veritatem annunciârunt, ideoque parti adverſæ illinc occaſionem remanendi in erroribus ſuis dediſſe, ita etiam hoc reſpectu dici poteſt; ſicut ex unâ parte errant, qui affirmant, non poſſe hominem à minimâ veræ gratiæ menſurâ decidere, eamque amittere; ſic ex alterâ falluntur, qui negant, iſtam ſtabilitatem hâc in vitâ conſequendam, à quâ apoſtaſia totalis & finalis non datur: & inter hæc duo extrema jacet veritas, Scripturarum teſtimoniis confirmata, quam nobis revelavit Dominus Spiritûs ipſius teſtimonio, cujus etiam certi facti ſumus ſenſibili noſtrâ experientiâ. Et ſicut in priore controverſiâ obſervavi, ita hîc veritatis apologia facilè apparebit rem ſerio ponderantibus: nam utriuſque partis argumenta, ſi benè applicentur, hanc confirmabunt, & objectiones, quæ valent non parùm, prout reſpectivè urgentur contra opiniones falſas ad invicem oppoſitas, hîc facile ſolvuntur, veritatem ſtabiliendo: omnia enim argumenta & Scripturæ teſtimonia, quæ adducunt affirmantes nullam dari apoſtaſiam, facilè recipiuntur ex unâ parte, ſi de iis, qui ad hanc ſtabilitatem & incrementum provenêrunt, loquantur, & objectiones eorum hâc conceſſione ſolvuntur. Ex alterâ autem parte, argumenta & Scripturæ teſtimonia, quæ adducunt affirmantes apoſtaſiæ poſſibilitatem, etiam recipiuntur, ſi de eis, qui ad hanc ſtabilitatem & incrementum nondum acceſſerunt, loquantur, licet aliquam veræ gratiæ menſuram habeant: Sic igitur contrariæ & diverſæ adverſariorum verberationes, dum ſe invicem deſtruunt, dum veritatem tranſeunt, eo fortius ad confirmandam eam concurrunt. Ne tamen hoc videatur minus ſufficere iis, qui judicant ſemper poſſibile eſſe perfectiſſimos in hac vitâ ſanctos divinam gratiam amittere, ad veritatis noſtræ corroborationem, conſiderationes quaſdam è Scripturâ deductas breviter ſubjungam.

V. Et primò libenter fateor, quod expediat omnibus humiles eſſe, & non hoc reſpectu, hâc fiduciâ, ita fretos, ut ſemet in iniquitate, aut nimiâ ſecuritate ponant, quaſi hanc conditionem jam acquiſiviſſent

quisivissent; cùm vigilantia & diligentia mortalibus omnibus omnino necessaria sunt, dum hoc orbe spirant; vult enim Deus hanc esse perpetuam Christiani praxin, quâ ad cultum suum aptior, & ad diaboli tentationes resistendas magis munitus sit, *peccati enim stipendium mors est.* Nemo est dum peccat, qui non justè se capacem perditionis sentire debeat. hinc ipse Paulus Apostolus ait, 1 Cor. ix. 27. *Sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè, cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Hîc Apostolus supponit possibile esse se reprobum fieri, & tamen judicare possumus eum longè majores progressus fecisse in interno regenerationis opere, quando hanc scripsit Epistolam, quàm multos, qui hodiè præsumptuosè nimis impossibile sibi esse apostasiam facere jactitant, quia sentiunt se mensuram aliquam veræ gratiæ adeptos esse; hâc autem suppositione (ut antea animadverti) utitur Apostolus, quasi ad vigilantiam incitamento. *Sed castigo corpus meum &c. ne fortè &c.* Alio autem tempore idem Apostolus sensatione sanctæ Dei virtutis raptus, & in Domino suo se sentiens, dum in iniquitates suas animæque inimicos superator existit, non dubitat exclamare, Rom. viii. 38. *certus sum enim, quia neque mors, neque vita &c.* Quo loco abundè apparet, se statum illum adeptum fuisse, à quo se non potuisse prolabi cognovit.

Secundo, Apparet hunc statum possibilem esse, quia ad illum hortatur nos Apostolus, 2 Pet. i. 10. *Quapropter, fratres, potius studete vocationem & electionem vestram firmam facere.* Et licet conditio hoc loco proponatur, cùm hactenus probavimus, possibile esse conditionem implere, posset igitur & promissio conditioni subnexa attingi, & cum, ubi hæc certitudo deest, semper detur locus dubitandi & desperandi, si hanc nunquam consequi sanctos diceretur, sequeretur etiam eos in hac vitâ semper dubitationibus & desperationibus obvios esse, quod & Scripturæ & millium experientiæ repugnat.

Tertio, dedit igitur Deus compluribus ſuis filiis, & omnibus paratus eſt dare, hanc certitudinem, quâ nôrunt ſe ejus eſſe, quódque è manu ejus rapi non poſſunt. Sed hæc certitudo non eſſet certitudo, ſi qui hoc modo certi ſunt, non confirmarentur & ſtabilirentur ultra omnem hæſitationem & dubitationem, & ſi ita ſit, tunc impoſſibile eſt illo carere, quod Deus iis certum fecit. Quòd autem talis certitudo in hâc vitâ acquiri poſſit, abundè declarat Scriptura & in generali & particulari, ut primò Apoc. iii. 12. *qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur ampliùs &c.* quod continet communem omnibus promiſſionem. Hinc Apoſtolus de quibuſdam ſignatis, 2 Cor. i. 22. *Qui ſignavit nos, & dedit pignus Spiritûs in cordibus noſtris :* ſignatura igitur Spiritûs dicitur eſſe pignus hæreditatis noſtræ, Eph. i. 13. *In quo & vos ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto* ; ideoque Apoſtolus non ſolum illo ad Rom. ſupra citato ait, ſe hunc ſtatum adeptum fuiſſe ; ſed 2 Tim. iv. 7. affirmat his verbis, *Bonum certamen certavi, &c.* quod etiam alii complures boni de ſeipſis teſtantur. Quum ideo nihil magis manifeſtum eſſe poſſit, quàm quod hujus ſeculi luculentâ experientiâ declaratur, congruente cum priorum ſeculorum experientiâ, videmus & olim & hodie fuiſſe, qui gratiam Dei in luxuriam tranſtulerunt, & qui à fide & integritate ſuâ prolapſi ſunt, ideoque tutò concludere poſſumus talem apoſtaſiam eſſe poſſibilem ; vidimus etiam & olim & hodiè indubitatâ certitudine potitos eſſe, antequam ex hoc mundo exierint, quod vitam æternam aſſequuturi eſſent, & prorſus mortui ſint bonâ illâ ſpe imbuti, de quibus etiam Dei Spiritus teſtatus eſt, quod ad cœlos aſcenderunt. Quâ ratione etiam vidimus hunc ſtatum in hac vitâ poſſibilem, à quo non datur apoſtaſia, nam cùm Spiritus Dei ita teſtatus ſit, non poſſibile fuit eos perire, de quibus ille, qui mentiri nequit, ita pronunciaverit.

Thesis Decima.

Sicut dono hoc & gratiâ seu lumine Dei omnis vera cognitio in rebus spiritualibus recipitur & revelatur; ita & illo, prout manifestatur & in intima cordis receptum est, per ejus vim & potentiam unusquisque verus Evangelii minister constituitur, præparatur & suppeditatur in opere ministerii: & hoc movente, ducente & trahente, oportet Evangelistam, pastorem Christianum, duci & mandari in labore & ministerio suo Evangelico; & quoad loca, ubi, & quoad personas, quibus, & quoad tempora, quando ministraturus est. Porrò, qui hujus habent authoritatem, possunt & debent Evangelium annunciare, licet humanis mandatis carentes, & humanæ literaturæ ignari. E contrà verò, qui hujus divini doni authoritate carent, quanquam eruditione & scientiâ præditi, & ecclesiarum mandatis & hominum authoritate ut plurimùm pollentes, Impostores tantum & fraudatores, non veri Evangelii ministri seu prædicatores habendi sunt. Præterea, qui sanctum & immaculatum donum acceperunt, sicut gratis accepere, ita & gratis distributuri sunt, *absque mercede vel pacto stipendio; absit, ut eo utantur, sicut arte ad lucrandam pecuniam; si autem Dominus aliquem avocaverit à negotio seu arte suâ, quâ solitus est sibi & familiæ comparare panem, licet ei secundum libertatem sibi in Domino concessam recipere temporalia (videlicet quæ ad victum & amictum pertinent) ab illis, quibus spiritualia communicavit, quæ liberè & ex animo data sunt.*

I. HACTENUS ea tractavi, quæ ad fidem Christianam pertinent, & ad Christianos, prout unusquisque in privatâ suâ conditione & statu consideratur, videlicet, quibus mediis unusquisque possit & fieri reverâ Christianus & in Christianitate perseverare. Nunc autem ordine ad ea quoque procedam,

cedam, quæ ad Christianos pertinent, prout Societate & visibili communione congregantur, quæ societas ecclesia Dei nominatur, & in Scripturis frequenter corpori comparata, & corpus Christi dicta est. Cùm igitur in corpore naturali hominis diversa sint membra, quæ omnia tamen simul concurrunt ad communem finem componendum & præservandum integrum corpus; sic in spirituali & mystico hoc corpore varia etiam membra sunt, secundum diversas gratiæ & Spiritûs mensuras, variè administratas singulis membris; & ex hac diversitate oritur illa distinctio personarum in visibili societate Christianorum, videlicet, Apostolorum, Pastorum, Evangelistarum, Ministrorum &c. Hâc thesi autem disquiritur, quid sit, quod facit sivè constituit aliquem ecclesiæ ministrum; quænam debeant esse ejus qualificationes, & quomodo se gerere debeat. Sed quia fortè præposterum videretur, de diversis ecclesiæ officiis disquirere, antequam aliquid de ecclesiâ generaliter dictum sit, licet nihil de ea disertè in thesi dicatur, quia tamen hoc loco subauditur, antequam de distinctis ejus membris loquar, quædam de ecclesiâ ipsâ præfari visum est.

II. Minime mihi animus est prolixis istis altercationibus, quibus hâc de re se dilacerant Pontificii & Protestantes, me immiscere, sed solummodo, secundum veritatem mihi manifestatam à Spiritu Dei, & secundum dispensationem sapientiæ mihi à Deo distributæ, breviter exhibere, quæ & ipse & fratres mei hâc de re credimus, quasi necessariam, ad hanc de ministris, & sequentem de cultu, thesin, introductionem.

Ecclesia igitur, si grammaticalem vocabuli significationem respiciamus, sicut eo utitur S. Scriptura, significat conventionem vel congregationem multorum in unum locum: substantivum enim ἐκκλησία venit á verbo ἐκκαλέω evoco, & à radice καλέω voco: & sicut hæc est significatio grammatica, sic etiam est realis & proprius rei sensus; cùm ecclesia nihil aliud

ud sit, quàm congregatio seu conventus eorum, quos Deus ex hoc mundo evocavit, ut in *luce* ejus & *vitâ* ambulent. Ecclesia igitur sic definita considerandum est, Primò, sicut comprehendit eos omnes & singulos, qui sic verè à Deo vocati sunt, & eos, qui adhuc in inferiore hoc orbe versantur, & eos, qui deposito terrestri hoc tabernaculo ad cælestia domicilia transiêre, qui simul unam catholicam ecclesiam (de qua tanta fit controversia) constituunt, extra quam ecclesiam libenter fatemur nullam dari salutem, quia intra hanc ecclesiam & sub denominatione ejus omnes comprehenduntur, cujuscunque nationis, generis, linguæ vel familiæ sint, (licet externè remoti, & peregrini iis, qui Christum profitentur & Christianitatem verbis, & Scripturarum beneficio fruuntur) qui obsequuntur divino lumini & Dei testimonio in cordibus suis, ita ut per illud sanctificentur & à malo abluantur. Hic enim est universalis seu catholicus Spiritus, quo multi vocantur ab omnibus quatuor orbis angulis, & sedebunt cum Abrahamo, Isaaco & Jacobo; & hoc modo secreta vita & virtus Jesu ad multos etiàm remotos fluit, sicut sanguis, qui per venas & arterias corporis naturalis transmittitur, à capite & corde ad extremas partes. Possint igitur hujus catholicæ ecclesiæ membra esse & inter gentiles, & Turcas & Judæos, & ex omnibus Christianorum sectis, homines scilicet bonæ integritatis & simplicitatis cordis, &, licet in quibusdam intellectu occæcati, & fortasse superstitionibus & formalitatibus sectarum earum, quibus involvuntur, gravati, existentes tamen justi cordibus suis in conspectu Domini, & potissimùm studentes & laborantes à peccato liberari, & justitiam sequi amantes, ii (inquam) arcanis divinæ hujus lucis contactibus à Deo vivificantur, & sic illi secretò conjuncti, & catholicæ ejus ecclesiæ membra facti: Ecclesia autem hoc respectu omni seculo & ætate fuit, nunquam enim carebat Deus quibusdam testibus, quamvis crebrò despicati, & à mundo haudquaquam

quam obſervati fuerint. Itaque eccleſia hæc, quanquam ſemper extabat, ſæpè quaſi inviſibilis fuit, quòd hujus ſeculi hominum obſervationibus non obvia fuerit, diſperſa quippe, ut ait Scriptura, Jer. iii: 14. *unum ex civitate & binos ex familiâ.* Et licet eccleſia hoc reſpectu ab impiis abſcondi poſſit, quòd non in viſibilem aliquam externè conjunctam ſocietatem congregata, imò & à quibuſdam ipſius membris non ſatis obſervata ſit; non pauci tamen ad eam pertinere poſſunt; ita fuit, quando conqueſtus eſt Elias ſe unicum relictum fuiſſe, 1 Reg. xix. 18: Cui reſpondit Deus, *reliquos autem feci ex Iſraele ſepties mille, quorum omnia genua non curvaverunt Baali*: & hinc etiam arguit Apoſtolus, Rom. xi. *fuiſſe ſuo tempore reſiduum.*

III. Secundo, conſideranda eſt eccleſia, prout ſignificat certum fidelium numerum, vel fideles quoſdam, Dei ſpiritu & quorundam ejus miniſtrorum teſtimonio congregatos, quos ipſe eo fine ſuſcitavit, in fidem verorum principiorum & doctrinarum fidei Chriſtianæ adductos, quorum corda eodem amore unita, & intellectus eâdem veritate illuminati congregantur & ſimul conveniunt, ut Deo attendant, illumque adorent, & unanimiter pro illo teſtimonium perhibeant contra errorem, ejuſque causâ libenter perſecutionem patiantur; & hâc ſocietate, quaſi unâ familiâ, conjuncti & facti, alii alios docent, inſtruunt, & pro animis ſuis invicem vigilant, ſecundum uniuſcujuſque menſuram & gratiam: tales fuerunt primitivorum temporum eccleſiæ ab Apoſtolis congregatæ, quarum meminêre ſacræ literæ. Quod autem ad *eccleſiæ viſibilitatem* attinet, hoc reſpectu magna fuit interruptio à diebus Apoſtolorum ob apoſtaſiam, ut poſteà patebit.

IV. Idcirco, ut ſit aliquis membrum eccleſiæ catholicæ, neceſſaria eſt interna vocatio Dei lumine ſuo in corde, & ut cor fermentetur naturâ & Spiritu hujus, ita ut injuſtitiam deſerat, & ad juſtitiam convertatur, & ut interiore animæ parte exci-

ſus

ſus ſit homo ex oleaſtro naturali & corrupto ſuæ naturæ, & in Chriſtum inſeratur verbo & Spiritu ejus interno; & hoc fieri poteſt in iis, qui hiſtoriæ ignari ſunt (cùm non placuerit Deo illos ejus participes facere) ſicut theſi quintâ & ſextâ hactenus probatum eſt.

Ut autem aliquis ſit membrum particularis alicujus Chriſtianæ eccleſiæ, ſicut internum hoc opus omninò neceſſarium eſt, ſic etiam eſt externa profeſſio, & fides in Jeſum Chriſtum, & ſacras eas veritates Spiritu ſuo Scripturis traditas, cùm internum Lumen, & Spiritus teſtimonium naturaliter inclinabit & coget ſibi ſubjectos & obſequentes ad aſſentiendum & credendum veritatibus in Scripturâ traditis: nam teſtimonium Spiritûs in Scripturis declaratum reſpondet teſtimonio ejus Spiritûs in corde, ceu facies faciei in ſpeculo. Ex dictis ſequitur, internum ſanctitatis opus, & iniquitatis depoſitionem omni reſpectu neceſſariam eſſe, ut ſit aliquis membrum eccleſiæ Chriſti; externam autem profeſſionem neceſſariam eſſe, ut ſit aliquis membrum eccleſiæ particularis congregatæ, licet non catholicæ eccleſiæ; omninò tamen neceſſaria eſt, ubi dat Deus opportunitatem cognoſcendi eam: & externum teſtimonium credendum eſt, ubi revelatur & exhibetur, quorum ſumma hactenus probata fuit.

V. Sed contra hæc diabolus, qui operatur & operatus eſt in myſterio iniquitatis, docuit ſequaces ſuos affirmare, neminem, utut ſanctum, membrum eccleſiæ Chriſti eſſe ſine externâ profeſſione, & niſi quibuſdam externis ceremoniis initiatus ſit. Et rurſus, quod; qui externam hanc profeſſionem habent, licet intùs impii & irregenerati, poſſint membra eſſe veræ Chriſti eccleſiæ, & tales haberi debeant. Hoc reverà eſt lucem pro tenebris, & tenebras pro luce ponere, perindè ac ſi Deus magis reſpiceret verba, quàm opera; aut quaſi magis accepta ei eſſet vana hominum profeſſio, quàm realis ſanctitas: ſed hæc ſatis ſuprà refutavi. Hinc tamen

men obſervatur, quod ſuper falſum hoc & fœtidum fundamentum ædificaverit Antichriſtus Babylonicam ſuam ſtructuram, & eccleſia Antichriſtiana apoſtaſiæ tempore ſe hoc modo ad ſplendorem illum & ſummitatem, quam adepta eſt, evexerit, ita ut exaltaverit ſe ſupra omne quod dicitur Deus, ac ſederit in templo Dei, quaſi Deus.

PARTICULARES enim illæ eccleſiæ, Apoſtolorum tempore congregatæ, paulò pòſt incipientes degenerare quoad internam illam vitam & virtutem Chriſtianæ Religionis, multis erroribus obduci cœperunt, & corda profeſſorum fermentari veteri Spiritu & converſatione hujus mundi. Placuit tamen Deo, per aliquot ſecula, vitam illam in multis præſervare, quos zelo ſuſtinuit pro nomine ejus ſtare per decem perſecutiones. Sed his peractis manſuetudo, benignitas, charitas, longanimitas, bonitas & temperantia Chriſtianitatis cœpit amitti. Poſtquam enim Principes terræ profeſſionem illam aſſumpſere, & Chriſtianitas ceſſavit contumeliæ cauſa eſſe, ſed potius fuit mundanæ acquiſitionis occaſio, facti ſunt homines Chriſtiani nativitate & educatione, non converſione, & renovatione Spiritûs; tunc nemo adeò vilis, nec adeo impius, nec prophanus fuit, qui non eccleſiæ membrum evaſerit. Ejus doctores & Paſtores Principum & Regum ſocii facti, eorum benevolentiâ magnos proventus & theſauros acquirentes, vanâ pompâ & gloriâ hujus mundi inflati, & quaſi inebriati evaſerunt, ideoque diviſerunt ſe in multiplices ordines & gradus, non ſine multis contentionibus & altercationibus de præcedentiâ. Sic igitur virtus, vita, vis, & ſubſtantia Chriſtianæ Religionis evanuit, & nihil niſi umbra & imago remanſit; quæ (ut meliùs adaptaretur ſuperſtitioſæ Paganorum multitudini, profeſſionem Chriſtianam aſſumenti, non internâ aliquâ converſione cordium, vel minùs iniqui & ſuperſtitioſi evadendo, ſed parvâ ſolum mutatione in objecto ſuperſtitionis) mortua, inquam, hæc imago & Chriſtianitatis cadaver, carens

rens interno ornamento & vitâ Spiritûs, depictum fuit & adornatum innumeris externis & visibilibus ordinibus, & decoratum auro, argento, gemmis, cæterisque istis splendidis hujus perituri orbis ornamentis; non tamen magis existimanda erat vera Religio Christiana & ecclesia, quamvis externam professionem habebat, quàm corpus hominis demortuum dicendum est vivus homo, quod, utcunque artificiosè aromatibus conditum, aut auro, argentovè, vel pretiosissimis gemmis ornatum, semper corpus mortuum remanet, absque sensu, vitâ aut motu. Apostatica enim illa Romana ecclesia non minores ceremonias & superstitiones in Christianam professionem introduxit, quàm anteà inter Ethnicos, vel Judæos fuere; & quod doctores & præcipui ejus Pontifices quodlibet hominum vel religionum genus, superbiâ, avaritiâ, luxuriâ, impurâ libidine, & adulteriis, profanitate & atheiâ non tantùm æquaverint, sed & superârint, nemini dubium esse potest, qui proprios ejus authores, Platinam scilicet & alios, legerit. Licet autem in quibusdam absurdioribus dogmatibus ab eâ se separârint Protestantes, dolendum tamen est, quòd in plerisque, de ecclesiâ & ministerio, gravibus doctrinis ramos tantùm amputaverint; sed eandem radicem retinent & defendunt, ex quâ abusus isti processere, ita ut etiam inter eos, licet integra illa massa superstitionum, ordinum & ceremoniarum non reservetur, tamen eadem superbia, avaritia & sensualitas inveniatur ecclesias eorum & ministerium cæmentâsse; vita, vis, ac virtus veræ religionis inter eos multum periit, eademque, ut plurimum, quæ in ecclesiâ Romanâ, mors, sterilitas, siccitas, & acarpia in ministerio eorum reperitur, ita ut reipsâ solum à Pontificiis formâ & ceremoniis quibusdam differre videantur, cùm æquè ac illi abscesserint à vitâ & virtute veræ primitivæ ecclesiæ & pastorum ejus, ita ut de utrâque & Pontificiâ & Protestante (ut plurimum) dici possit (absque charitatis læsione) quòd solummodo habeant speciem pietatis,

tatis, (plerique autem & illâ carent) virtutem autem ejus non tantum abnegantes, sed inimici. Et hoc non solùm eo fit, quod suis doctrinis infideles sunt, & sic degenerârunt (quod etiam verum est) sed quod pejus est, quia sibimet posuerunt quædam dogmata, iisque adhærent, è quibus naturaliter quasi ex malignâ radice amari isti fructus proveniunt: quæ dogmata postea discutientur, sicuti oppositæ veritatis positiones thesi inclusæ explanandæ & propugnandæ veniunt. Nam quod ad naturam & constitutionem ecclesiæ (omissis, de constante ejus visibilitate, infallibilitate, & Romanæ ecclesiæ primatu, disputationibus) Protestantes nec doctrinâ, nec praxi à Pontificiis differunt, nam intra eorum ecclesiæ limites integras nationes comprehendunt, & infantes aspersione aquæ membra efficiunt, ita ut nemo adeò nequam sit aut profanus, qui non sit membrum ecclesiæ; sanè invisantur nationes Protestantes, & nihil in vitâ generalium populorum apparebit à Pontificiis discriminis, sed is, qui in filiis inobedientiæ regnat, utrisque dominatur, ita ut hoc defectu reformatio solum sit in notione, minores errores tenendo, non autem in cordis reformatione, quâ præsertim posita est Christianitatis vita.

VI. Sed errores de ministris & pastoribus, quos retinent Protestantes, præcipuè causa lamentandi sunt, quibus potissimùm vitam & virtutem Christianitatis à semet excludunt, in sterilitate & siccitate permanentes: nihil enim magis perniciosum est, quàm errores hujus generis; nam cùm falsi & corrupti ministri ingrediantur, secum omnia alia mala inducunt, secundum illud Scripturæ adagium, *ut sacerdos, ita populus.* Hi enim non vitam & justitiam, sed mortem potius & iniquitatem ministrabunt. Omnes ferè Judææ congregationis defectus huic adscribuntur. *Et ductores populi hujus errare eos faciunt.* Talibus querimoniis abundant Prophetarum scripta; & hujus causâ scriptis Evangelistarum & Apostolorum adeo frequenter hortatur nos Scriptura, *cavere à falsis Doctoribus*

ctoribus & Prophetis, &c. Quid igitur sentiendum est, ubi omnia ad hæc pertinentia in confusione sunt, ubi & fundamentum, & vocatio, & qualificationes, & sustentatio ac integra disciplina diversa, & planè opposita est primitivæ ecclesiæ ministerio, imò necessariò tendit ad spirituale ministerium excludendum, & carnale inducendum ac stabiliendum.

VII. Quod primum hoc loco inquirendum videtur, est de *vocatione Pastoris*, seu Doctoris in ecclesiâ Christi. *Respondemus*, internâ vi & virtute Spiritûs Dei in corde suo instructus esse debet; nam, ut ait thesis, cùm vera cognitio in rebus Spiritualibus hoc dono & gratiâ recipiatur, qui eodem purificatur & sanctificatur, eo tandem vocatur, & aliis ministrare movetur, & capax factus est aliis annunciare, quæ reali experientiâ ipse sensit, & verus testis est, & *sciens timorem Domini hominibus suadere potest*, 2 Cor. v. 11. & verba atque ministerium ejus, procedentia ab internâ vi & virtute, auditorum corda penetrant, & approbationem eorum & subjectionem obtinent. Necessariò fatentur adversarii hoc desiderandum esse, & optimum, sed nolunt necessarium. Primò, ejus necessitatem probabo; exindè errorem eorum, qui, hoc prætermisso, alia necessaria constituunt, ostendam.

Primo, Quod necessarium est ad faciendum aliquem Christianum, sine quo quippè Christianus esse nequeat, id multò magis necessarium est ad constituendum illum Christianitatis ministrum, cùm hic sit gradus altero superior, quo prior includitur, non secùs, quàm qui dicit magistrum, supponit jam talem cognitionem & capacitatem discipuli obtinuisse. Qui non Christiani sunt, non possunt esse ministri inter Christianos: sed interna hæc vocatio, vis & virtus Dei Spiritûs necessaria est ad faciendum hominem Christianum, sicut anteà thesi secundâ abundè probavimus secundum eas Scripturas, *Qui non habet Spiritum Christi, hic non est ejus. Quicunque Spiritu Dei aguntur, filii Dei sunt.* Ergo hæc vocatio, & motus Spiritûs

multò magis necessarius est ad ministrum constituendum. Secundò, omnes novi testamenti ministri debent esse *ministri Spiritûs, & non literæ*, secundum illud, 2 Cor. iii. 6. & ut vetus interpres habet, *non literâ, sed Spiritu.* Sed quomodo potest aliquis Spiritûs minister esse, qui intùs Spiritu non vocatur, quique operationem & testimonium Spiritûs vocationi suæ essentialia non judicat? ut minimè potuerit literæ esse minister, qui indè vocationis suæ causam non haberet, ita neque potest Spiritûs esse minister, qui ei peregrinus & motionum ejus ignarus est, neque novit se ab illo agi & moveri, & Spiritum illum in opere ministerii præcedere. Libenter cognoscerem, quomodo ii, qui fiunt Evangelii (ut opinantur) ministri vocatione merâ externâ, nullo modo sensibiles operis Spiritûs vel internæ vocationis, quomodo [inquam] vel ipsis vel aliis satisfacere possint, quòd sint ministri Spiritûs, & quomodo à ministris literæ differant.

Tertio, si testimonium Spiritûs non esset essentiale atque necessarium ministro, tunc ministerium Evangelii non solùm non esset præferendum ministerio legis, sed pluribus rationibus longè postponendum: nam sub Lege certa erat tribus ad ministerium assignata, & ex tribu illâ quædam familiæ in sacerdotium separatæ immediato Dei præcepto Mosi tradito, & sic nullum relictum fuit populo dubium, quinam forent sacerdotes & rerum sacrarum ministri: imò & præter hos Deus frequenter immediato Spiritûs sui testimonio nonnullos vocavit ad redarguendum & instruendum populum, videlicet Samuelem, Nathan, Eliam, Elisa, Jeremiah, Amos & plures alios: sed nunc sub novo fœdere, ubi ministerium magis spirituale, via certior, aditus facilior esse debet, adversarii, hujus internæ & spiritualis vocationis necessitatem negantes, contrarium planè declarant; cùm enim nulla nunc certa familia aut tribus sit, cui ministerium assignatur, in incerto positi sumus, &

pastores

pastores absque omni divinæ voluntatis certo assensu habere oportet, cùm nec internam, nec externam regulam hâc in re habeamus; quòd enim Scriptura in hoc negotio nihil certi determinet, hactenus thesi tertiâ de Scripturis ostendimus.

Quarto, declarat eos omnes Christus *fures & latrones esse, qui per ostium in ovile non intrant, sed aliquo alio modo, quos audire non debent oves*: sed qui intrant absque vocatione & motu Spiritûs Christi, quo ducit suos in omnibus, certè non per Christum, qui ostium est, intrant, sed aliquo alio modo, ideoque veri pastores non sunt.

VIII. His omnibus *objiciunt* successionem ecclesiæ, dicentes, quòd, cùm Christus Apostolis & discipulis suis vocationem dederit, illi hanc vocationem successoribus suis transmiserint, qui habent potestatem ordinandi pastores & doctores, quâ potestate authoritas ordinandi & constituendi ministros & pastores successivè ad nos transmittitur, ita ut, qui ordinantur & vocantur à Pastoribus ecclesiæ, veri & justi ministri sint, & alii, qui non ita vocantur, intrusores habendi sint. Huic etiam quidam Protestantes addunt necessitatem, licet non quasi aliquid essentiale, quod, præter hanc ecclesiæ vocationem, unusquisque vocatus habere debeat internam Spiritus vocationem, illum ad opus inclinantem; sed hoc volunt esse per operationem solùm subjectivam, non objectivam, de quo suprà. *Resp.* Quod ad illud, quod subjungitur de internâ Spiritus vocatione, cum non essentiale veræ vocationi judicent, sed tantummodo quid quasi supererogatorium, indè patet, quam levitèr id transeunt, cùm, quos ad ministerium admittunt, in examinationibus, num hanc habeant necne, non interrogent. Et, quia hujus sæpè mentio facta sit, præsertim à primitivis Protestantibus in suis hâc de re tractatibus, indè saltem patet, quantum secretò conscientiis convicti erant, hanc internam Spiritûs vocationem fuisse perexcellentem, cæterisque omnibus præponendam; ideoque in nobilioribus & heroicis reformationis actis hanc sibi

ſibi vendicabant, ita ut nonnulli primitivorum Proteſtantium non dubitarent rejicere & reſpuere hanc externam vocationem, cùm eam contra illos urgerent Pontificii. Nunc autem Proteſtantes, Spiritûs teſtimonium deſerentes, eandem urgent ſucceſſionem, &, cùm ab iis premuntur, quos hodiè Deus ſuſcitat reformare multos iſtos, qui inter eos inveniuntur, abuſus, urgentes exemplum patrum eorum, nunc non erubeſcunt omninò negare patres ſuos vocatos fuiſſe internâ & immediatâ vocatione Spiritûs, eam vocationem vendicantes, quam aiunt patres ſuos habuiſſe, ut erant eccleſiæ Romanæ cleri: Hoc enim affirmat * Nicolaus Arnoldus in libello, quem contra has ipſas theſes ſcripſit, quem *Exercitationem Theologicam* vocat ſect. 40. affirmans, *eos actum Spiritûs ſancti immediatum non prætendiſſe, ſed vi vocationis ordinariæ, quam habebant in eccleſiâ, qualis tunc erat, reformâſſe, &c.*

IX. Multa ſibi abſurda imponunt Proteſtantes, dum miniſterium ſuum hoc modo ab eccleſiâ Romanâ derivant. Primò enim oportet fateantur, eam eſſe veram eccleſiam Chriſti, licet quibuſdam erroribus maculatam, quo patribus contradicunt, qui eam frequenter & verè Antichriſtum nuncupabant. Secundò, oportet fateantur, ſacerdotes & epiſcopos Romanæ Eccleſiæ fuiſſe veros miniſtros & paſtores Eccleſiæ Chriſti quoad eſſentialem partem, alioquin non potuiſſent eſſe ſubjecta apta, in quibus vis illa, & authoritas reſideret, neque aliter capaces fuiſſent vel recipiendi illam poteſtatem, vel ad ſucceſſores tranſmittendi. Tertiò, ſequeretur, ſacerdotes & epiſcopos Romanæ Eccleſiæ adhuc realiter eſſe veros paſtores & doctores: ſi enim paſtores Proteſtantes nihil authoritatis habeant, niſi quam ab iis receperant, & cùm Eccleſia Romana eadem ſit, quæ eo tempore fuit, doctrinâ & moribus, & eandem, quam tunc habebat, adhuc habeat authoritatem, & ſi poteſtas in ſucceſſione jaceat,

* *Qui S. S. Theolog. Doctorem & Profeſſorem Franequeræ ſe prædicat.*

jaceat, tunc ii sacerdotes Romanæ Ecclesiæ hodiè, qui derivant ordinationem suam ab iis episcopis, qui primitivos reformatores ordinârunt, eandem authoritatem habent quam reformatorum successores, & consequenter non minùs ministri Ecclesiæ quam ipsi sunt. Sed quomodo hoc concordabit cum illâ opinione, quam primitivi Protestantes habebant in Romanorum Sacerdotum & Clericorum causâ, de quibus non solùm negavit Lutherus, quòd quicquam authoritatis haberent, sed è contrà affirmavit, eos impiè agere, quòd sibi solis hanc authoritatem docendi, &c. assumpserant. Ipse enim dixit, *unumquemque bonum Christianum (non solùm virum sed & mulierem) prædicatorem esse.*

X. Sed contra inanem hanc successionem, sicuti vel Protestantes vel Pontificii eam vendicant, quasi ad vocationem ministri quid necessarium, *Respondeo*, quod illinc satis declarant ignorantiam suam de naturâ Christianitatis, & quàm peregrini sint vitæ & efficaciæ Christiani Ministerii, quod successione non acquiritur, sicut externa hæreditas: hîc enim, ut sæpius antè observatum est, non solum Evangelium nihilo lege præstantius faciunt, sed etiam multò vilius; Jesus enim Christus sicut singularem aliquam familiam aut nationem minimè respicit in vocatione filiorum suorum, sed tantùm eos, qui inveniuntur semini suo puro juncti atque fermentati, ita nec meram externam successionem, ubi pura ejus & immaculata vita deest; hoc enim idem esset. Non ideo gentes novi fœderis participes fecit, ut prioribus Judaicis erroribus imbui pateretur, vel ut eos in istis erroribus approbaret, sed ut sibi congregaret populum purum; hic autem magnus erat Judæorum error, quod se Dei populum & ecclesiam existimabant, quoniam externam successionem ab Abrahamo deducere poterant, undè se filios Dei putabant, quia Abrahæ semen erant, qui pater fuit fidelium: sed quàm severè arguit Scriptura nugatorium hunc & vanum prætextum dicens, *posse Deum ex lapidibus filios Abrahamo suscitare,*

tare, & quod non ſemen externum, ſed qui inveniuntur in fide Abrahæ, veri filii ſint fidelis Abrahæ. Multò minùs igitur talis prætextus inter Chriſtianos valere poteſt, cùm omnem talem externam affinitatem rejiciat Chriſtus; Matth. xii. 48. *hîc, ait, mater mea, fratres & ſorores meæ ſunt, qui fecerint voluntatem Patris mei, qui in cælis eſt.* Et rurſus, Marc. iii. 33, 34. *hi fratres mei ſunt, qui fecerint voluntatem Dei.* Qui igitur non ſervant mandata Chriſti, qui juſtitiâ ejus non ſunt induti, diſcipuli ejus non ſunt: & quod aliquis ipſe non habet, communicare alteri non poteſt; & manifeſtum eſt, nullum hominem, nec eccleſiam, licet reverâ à Deo vocatam, diutius retinere authoritatem illam, quàm vitam, virtutem & juſtitiam Chriſtianitatis retinent; forma enim ſequitur virtutem & ſubſtantiam, non autem ſubſtantia formam. Cùm igitur homo intùs in corde ſuo deſinit eſſe Chriſtianus (ibi enim Chriſtianitas poſita eſt) revertendo ad ſatanam, & reprobatus evadendo, non diutius Chriſtianus eſt, licet formam & nomen retineat; non magis quàm homo mortuus homo eſt, licet hominis imaginem & ſpeciem retineat, vel ſtatua aut figura hominis eſt homo; & quamvis ex ſtatuâ aut figurâ pictor repræſentationem quandam, licet perfectam, hominis aliquando viventis pingere poſſit, & ſic ex unâ picturâ altera pingi poſſit, hæc omnia tamen hominem verè vivum facere non poſſunt, neque iſtis modis vita & Spiritus hominis tranſmitti poteſt: Deus ſolùm, qui primò hominem fecit, eum rurſus vivificare poteſt. ſicut igitur mors talem interruptionem externæ naturalis ſucceſſionis facit, qualem nulla ars nec forma externa reparare poteſt; & ſicut homines mortui, poſtquam mortui ſunt, ſucceſſionem nullam tranſmittere poſſunt, neque poſſunt mortuorum hominum imagines vivos homines efficere, & vivi ſolummodo ſibi invicem ſuccedere poſſunt, & qui moriuntur, quam primum moriuntur, ſuccedere deſinunt, vel ſucceſſionem tranſmittere; ſic etiam eſt in rebus ſpiritualibus: eſt vita

Chriſti-

Christianitatis, prout in corde locum accipit, quæ Christianum facit, & sic plures Christiani vivi, in vitâ Christianitatis uniti, catholicam Christi ecclesiam constituunt: ubi igitur hæc vita desinit in aliquo, ibi is desinit esse Christianus, & omnem virtutem, vim & authoritatem, quam habebat ut Christianus, amittit; ita ut, si anteà minister aut prædicator fuerit, desinat amplius talis esse; & licet formam retineat, & authoritatem verbis vendicet, illud tamen non magis valet, aut plus veræ virtutis & authoritatis habet, quam mera imago hominis mortui: & sicut hoc rationi maximè consentaneum est, sic etiam scripturarum testimonio: nam de Judâ dicitur, Act. i. 25. *prolapsum fuisse Judam à ministerio suo.* Peccatum ejus igitur detrusit illum à munere apostolico; si autem Apostolatus personæ ejus ita annexus fuisset, ut peccato amitti non potuisset, donec formaliter ab ecclesiâ degradatus fuisset (quod Judas, dum viveret, non erat) Judas fuisset non minus Apostolus, postquam tradiderit Christum, quàm antea: & sicut de uno, sic & de pluribus, imò de totâ ecclesiâ ratio se habet; nam sicut nihil est, quòd aliquem Christianum facit, nisi vita Christianitatis intùs in corde regnans, ita nihil constituit ecclesiam, nisi plurimorum Christianorum in unum corpus congregatio. Ubi autem omnia ista membra vitam amittunt, ibi ecclesia desinit esse, licet formam & nomen diutius retineant; cessante enim illo, quo ecclesia fiebant, & cujus causâ ecclesia erant, tunc & illi etiam ecclesia esse desinunt: itaque Spiritus ad Ecclesiam Laodicensem de tepiditate ejus loquens, Apoc. iii. 16. minatur *evomere illam ex ore suo.* Fac nunc, quod Ecclesia Laodicensis in istâ tepiditate permansisset, & sic condemnationem & judicium istud subîisset, licet retinuisset nomen & formam ecclesiæ, & pastores & ministros suos habuisset, ut (procul dubio) eo tempore habebat, certè tamen non fuisset vera ecclesia, neque authoritas pastorum & doctorum ejus respicienda fuisset ob externam aliquam successionem,

quam

quam fortaſſè ab ipſis Apoſtolis derivabant. Ex quibus omnibus infero, cùm authoritas Chriſtianæ Eccleſiæ & paſtorum ejus ſemper uniatur & nunquam ſeparetur ab internâ vi, virtute & juſtâ vitâ Chriſtianitatis, quòd ceſſante hâc, illa quoque ceſſat. Sed adverſarii fatentur, complures, ſi non omnes, per quos hanc authoritatem derivant, fuiſſe omninò inanes hujus vitæ & virtutis Chriſtianitatis. Non potuerunt igitur nec recipere, nec habere, nec tranſmittere talem Chriſtianam Authoritatem. Sed ſi *objiciatur*, quòd, licet plerique, vel pars maxima Epiſcoporum & Presbyterorum Romanorum, apoſtaſiæ tempore, fuerint impii, Proteſtantes tamen affirmant, & tu ipſe videris fateri, fuiſſe inter eos viros bonos, quos reſpiciebat Deus, & qui membra fuerunt veræ catholicæ eccleſiæ: annon igitur illi potuiſſent hanc authoritatèm tranſmittere? *Reſpondeo:* Hoc nihil urget, quoniam Proteſtantes minimè vocationem ſuam juſtam volunt eo reſpectu, quaſi ab illis deducta fuerit lineâ aliquâ directâ talium piorum hominum, quam reverà oſtendere nunquam poſſunt, neque hoc igitur vendicant, ſed ſucceſſionem hanc ponunt generaliter in paſtoribus eccleſiæ apoſtaticæ; neque igitur volunt vocationem ſuam eſſe bonam & validam, quia derivant eam per lineam aliquam virorum bonorum, à cæteris Romanæ eccleſiæ Epiſcopis obſervabiliter diſtinctorum, ſed derivant eam, ut authoritas eſt in omnibus reſidens; hæreſin enim putant affirmare, qualitatem ſive conditionem adminiſtratoris opus ullo modo invalidum reddere.

VANA hæc & falſa ſucceſſio non tantùm militat contra manifeſtum conſilium & inſtitutum Chriſti, in vocando & congregando ſibi eccleſiam, ſed (ut ita loquar) magis cæcum illum & minus prudentem efficit, quam homines naturales ſunt in tranſmittendo, & ſtabiliendo externas ſuas hæreditates: ubi enim hæreditas aliqua relinquitur cuidam nomini & familiæ, quando familia illa extinguitur, & non invenitur ſucceſſor legalis, qui juſtum titulum demonſtrare poteſt,

potest, nempe quòd ex consanguinitate & affinitate familiæ sit? non licet cuilibet alîus affinitatis & consanguinitatis, qui hujus familiæ nomen vel insignia usurpat, hæreditatem possidere & superioritates ac privilegia familiæ sibi assumere, sed jure gentium hæreditas in Principem, ut ultimum hæredem, devolvitur, qui eam rursus immediatè dat, cui voluerit, illisque familiæ nomen imponit & insigniis adornat, qui hunc Privilegiis familiæ titulum habent. Sic etiam verus titulus & jus Christiani, quo in cælestem hæreditatem jus habet, & membrum est Jesu Christi, interna justitia & sanctitas est, & animus à vanitatibus, cupiditatibus & iniquitatibus hujus mundi redemptus, & talium membrorum conventus seu congregatio ecclesiam constituit. ubi hoc amitttitur, jus etiam amittitur, & sic verum semen, cui promissio est, & jus hæreditatis, in iis extinguitur, & illi ei mortui fiunt, sicque recedit, & devolvit se in Christum, qui justus vitæ hæres est, & ille titulum & jus rursus immediatè tribuit, quibus libet, qui, ad puram ejus in conscientiis suis lucem conversi, denuò ambulare incipiunt in justâ & innocente vitâ ipsius, & sic vera fiunt membra corporis ejus, quod ecclesia est. Sic authoritas, virtus, & hæreditas non personis annexa est, prout nomen & formam præ se ferunt, meram umbram & corticem Christianitatis retinentes: Sed promissio est Christo, & semini, in quo inhæret authoritas, & quotquot cum eo inveniuntur uniti puritate, sanctitate vitæ, internâ renovatione & regeneratione spirituum suorum.

Præterea, falsa hæc successio pugnat cum naturâ ecclesiæ, & Scripturæ, ejus, & membrorum definitione. *Ecclesia enim est domus Dei, columna & firmamentum veritatis*, 1 Tim. iii. 15. Sed secundum hanc doctrinam domus Dei nidus pollutus esse potest, omnis generis iniquitatis & omnigenarum abominationum, ex lapidibus maximè impolitis, perversis & pollutis, qui in orbe sunt, ubi regnat diabolus

in

in omnigenâ injuſtitiâ: nam fatentur adverſarii, & hiſtoria declarat, Romanam Eccleſiam ſic fuiſſe, ſicut quidam ipſorum hiſtoriographorum agnoſcunt; & ſi hæc verè domus Dei ſit, quam vocabimus domum Satanæ? vel an ideo vocabimus eam domum Dei, non obſtante omni hâc impietate, quia meram formam eamque multùm vitiatam habebant, & quia nomen ſibi Chriſtianum vendicabant, licet ipſi antichriſtiani, diabolici & atheiſtici erant in communi praxi & ſpiritu, & in compluribus eorum dogmatibus? Hoc nonnè erit abſurdiſſimum, quaſi æſtimandi eſſent propter hypocriſin & dolum, cum Scriptura hoc reatûs accumulationem judicet, & blaſphemiam nominet? Apoc. ii. 9. E duobus impiis ille magis execrandus eſt, qui impietatem ſuam vano Dei & juſtitiæ prætextu obtendit; ſic etiam horrenda iſta monſtra, qui ſe Epiſcopos prædicabant in eccleſiâ apoſtaticâ, num ideo meliores erant, quod falſò concionabantur ſe ſucceſſores ſanctorum Apoſtolorum, niſi mendacium aliquem commendet, & hypocriſis ſit ad cœlum aditus! Nonne hoc erit in malum iſtud, inter Judæos condemnatum, incidere? Jer. vii. 4. *Ne habetote fiduciam veſtram in rebus falſis, dicendo, templi Jehovæ, templi Jehovæ, templi Jehovæ iſta ſunt, ſed omnino bonas efficitote vias veſtras, &c.* quaſi externa nomina, & id genus alia, reſpiceret Dominus, & non internam ſanctitatem; vel poſſit illud eſſe columna & firmamentum veritatis, quod impietatis ſentina & latrina eſt, à quâ tot errores, ſuperſtitiones, & idololatria, omniſque abominatio oritur: nunquid magis contrarium & Scripturæ & rationi eſſe poteſt? Secundò, *Eccleſia definitur eſſe regnum dilecti Dei Filii, in quod transferuntur ſancti à poteſtate tenebrarum. Redempti vocantur corpus Chriſti, cujus ille caput eſt, ex quo totum corpus per nexus, compages, & conjunctiones ſubminiſtratum & conſtructum creſcit in augmentum Dei,* Col. ii. 19. Sed num poſſint talia membra, talis congregatio, qualem demonſtravimus illam eccleſiam & ea membra eſſe,

inter

inter quæ volunt suppositam istam authoritatem præservatam fuisse, & per quam vocationem derivant, num talis, inquam, corpus Christi esse potest, vel membra ejus? aut Christus, num caput tam corrupti, mortui, fœtidi, putridi, abominandi cadaveris? Nisi possemus, invito Apostolo, dicere, 2 Cor. vi. 14. *participationem justitiæ esse cum iniquitate, societatem luci esse ad tenebras, conventionem Christi ad Belial, & partem fideli cum infideli, & consensum templo Dei esse cum idolis.* Præterea, nemo dicitur templum Spiritûs sancti, nisi quando vas suum purificatum est, & sic ille præparatus & adaptatus est, in quo Deus habitet, & multi, hoc modo parati, fiunt corpus Christi, inter & in quibus habitat & ambulat, sicuti scriptum est, *inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Ut igitur ita fiamus templum Christi & populus Dei, Apostolus sequente versu hortatur, dicendo ex prophetâ, *propter quod exite de medio eorum, & separamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos; & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.* Sed quo fine tota hæc exhortatio, & quare separabimus nos ab immundo, si mera externa professio, & nomen sufficiat ad constituendam veram ecclesiam, & si impuri & polluti & ecclesia & legitimi successores Apostolorum erant, eorum authoritatem hæreditantes, aliisque trasmittentes? imò quomodo potest ecclesia esse regnum Filii Dei, contradistinctum à regno & potestate tenebrarum, & quid opus, imò quomodo possibile est, ab hoc in illud transferri, si qui regnum tenebrarum constituunt, realia membra sint veræ Christi ecclesiæ, & non communia membra solum, sed & pastores & doctores ejus? sed quomodo crescunt in augmentum Dei, & nutrimentum à capite trahunt, qui illi cordibus suis inimici sunt, & per opera mala in perditionem aguntur? Certum, sicut tales metaphysicæ & subti-

les ac commentæ & frivolæ diſtinctiones (quaſi, licet quoad praxin & privatum ſuum ſtatum inimici Deo, & Satanæ ſervi erant, tamen virtute officii membra & miniſtri eccleſiæ erant, & ſic ſucceſſionem tranſmittendi capaces) Domino Deo minimè placebunt; neque iis deludi vult, neque glorioſum eſt eccleſiæ ſuæ corpus hypocriticis talibus externis ſpeciebus ædificare, neque picta talia ſepulchra corporis ſui membra eſſe patitur, ſed quod ſanum, purum & immaculatum eſt; ita corruptis iſtis membris non indiget ad ſupplendos defectus ejus, neque tales diſtinctiones ſatisfacient conſcientiis verè Chriſtianis, præſertim cùm Apoſtolus non ſolum velit, nos non ſequi, ſed diſertè præcipiat, eos devitare, *qui ſpeciem habent pietatis, ſed virtutem abnegant.* Optimè enim his objicere poſſumus, quod ruſticus ſuperbo Prælato, qui vanum & antichriſtianum ſuum apparatum defendere volebat, quoniam ſcilicet ſplendorem illum mundanum habuit, non quà Prælatus erat, ſed quatenus Princeps, ſapienter reſpondiſſe dicitur, Si Princeps in infernum abit, quid fiet de Prælato? Nam certè hoc modo ſupponeretur corpus Chriſti defectivum eſſe, & quod defectus iſtos, non realibus vivis membris, ſed fictitiis & mortuis ruderibus ſuppleat; ac ſi quis oculos, brachia vel crura amiſerit, & vitreos vel lignea ſupponat. Sed ita de Chriſto exiſtimare non poſſumus, neque credere poſſumus ob rationes ſuprà allatas, quòd vel nos debemus exiſtimare, vel Chriſtus exiſtimat, aliquos eo magis corporis ſui membra eſſe, quia quanquam reverà impii ſint, hypocriticè & doloſè ſibi nomen & prætextum Chriſti aſſumunt, quoniam doctrinæ ejus contrarium eſt, ubi diſertè ait, Joh. xv. 1, 2, 3, 4, 5, 6, &c. *ipſum eſſe vitem, diſcipulos autem palmites, quod, niſi maneant in illo, fructum edere non poſſunt, quod, ſi infructiferi ſint, mittentur foràs ſicut palmites, & areſcent.* Judico autem, excæcatos & aridos palmites non amplius vitis membra eſſe, neque diutius ſaporem aut nutrimentum à vite tra-

here posse, ideoque non amplius saporem aut vitam habere. Quid igitur habent authoritatis, undè superbiant aut glorientur, cùm vitâ illâ, virtute & nutrimento careant, à quo authoritas omnis provenit? Sic talia Christi membra, quæ ei mortua facta sunt per injustitiam, & ab eo non amplius vitam aut virtutem derivant, iniquitatibus ejecta sunt & siccata, nec ullam ampliùs veram authoritatem habent, & eorum jactitationes sunt reatûs accumulatio hypocrisi & dolo. Sed præterea, nonne hoc modo foret Christi corpus mera umbra & phantasma? imò nonne illum facerent caput mortui & fætidi cadaveris, externam aliquam speciem, eamque falsam solum habentis, sed intus fætore & putore pleni? & quale monstrum, hoc modo, facerent corpus Christi, dum caput vivax, purum, reale, immaculatum ei assignant, sed annexum mortuo corpori, qualia hactenus ea membra fuisse ostendimus, quæ dicunt fuisse ecclesiam Dei. Sed rursum membra ecclesiæ Christi hac definitione designantur, scilicet, *quòd sint sanctificata in Christo Jesu*, 1 Cor. i. 2. At hæc successionis notio non solum quædam corrupta membra supponit, sed ferè omnia esse polluta, imò, apertos veneficos, & sathanæ ministros fuisse veros Apostolorum successores, in quibus residebat authoritas Apostolica, cum ii sint vasa, per quæ successio hæc transmittitur, quorum plerique, ut omnes astruunt Protestantes, & quidam fatentur etiam Pontificii, istas ecclesiæ (sic dictæ) dignitates non solum iis mediis, quibus voluit Simon Magus ascendere, sed pejoribus, nempè veneficio, homicidio, traditionibus, pecuniis comparârunt, quod ipse * Platina fatetur de nonnullis Romanorum Episcopis.

* *In vitâ Benedicti 4. In vitâ Joh. 16. In vitâ Silv. 3. Bonefacii octavi vita. In vitâ Steph. sexti. Johan. octavi. etiam Onuphr. de hoc Papâ annot. finem versus.*

XI. Sed qui hanc ecclesiæ Romanæ successionem non objiciunt, (quod tamen plerique Protestantium nunc agere incipiunt) hac in re distinguunt, dicentes, quod in magnâ apostasiâ, qualis erat illa ecclesiæ Romanæ, Deus suscitat quosdam modo singulari per Spiritum suum, qui, à testimonio Scripturarum errores eorum, qui Christiani nomen ferebant, observantes, instruere & docere eos possint, & posteà populi consensu & acceptatione, qui eos sequuntur, authoritatem habent. Plerique etiam horum volunt operationem Spiritûs etiam hoc respectu esse subjectivam, & non objectivam. Sed ubi ecclesia reformata est, quales volunt Protestantes ecclesias suas esse, ibi ordinariam vocationem necessariam esse dicunt; vocationem autem Spiritûs, quasi extraordinariam, minimè esse expetendam; *affirmant* enim *quòd res aliter se habeat in ecclesiâ constituendâ quàm in ecclesiâ constitutâ. Respondeo*, Imbecillis hæc objectio quoad nos nihil habet ponderis, quia nos accusamus, & parati sumus secundum Scripturas probare, Protestantes multorum errorum esse reos, non secus quàm illi accusant Pontificios; itaque justè, si velimus, eandem extraordinariam vocationem vendicare possemus, cùm eadem sit ratio, & eandem, quam illi habuerunt, evidentiam producere possimus. Quod autem ad illam sententiam, videlicet, rem aliter se habere in ecclesiâ constituendâ quam in constitutâ, non nego, ideoque largior gratiæ & virtutis mensura requiritur, & Deus sapientia suâ, prout opus est, distribuit, sed quòd eadem immediata Spiritûs revelatio, & virtus, non sit necessaria in ecclesiâ congregatâ vel constitutâ, non minus quam in congregandâ vel constituendâ, nihil adhuc solidi allatum observavi. Christus certè pollicitus est cum suis esse usque ad consummationem seculi; & eo indigent non minus ad præservandam & gubernandam ecclesiam & filios suos, quam ad congregandos & generandos eos. Hujus axiomatis veritatem natura gentes docuit, videlicet, *Non minor est virtus, quam quærere, parta*

parta tueri; immediatâ enim hac & internâ Spiritûs operatione (quo pollicitus est Christus, quod vellet ducere suos in omnibus & docere eos omnia) Christiani ducendi sunt in omnibus (& in principio & fine) quæ ad Dei gloriam & animarum suarum salutem pertinent, sicut anteà satis probavimus. Et certè hæc est diaboli inventio, quâ persuasit hominibus, ut immediatam Spiritus operationem, quasi quid extraordinarium & inusitatum respicerent, quod quidem Patres habuerunt, sed illi nunc nec expectare illam, nec attendere debent, quæ est crescentis apostasiæ non parva occasio in quamplurimis congregatis ecclesiis, & magna quidem causa est, quòd tàm aridum, mortuum, siccum & sterile ministerium, quo populi eâ sterilitate fermentantur, hodiè tantoperè abundat, & in nationibus etiam Protestantibus diffunditur, ita ut & prædicatio & cultus eorum, sicut & integra conversatio, à Pontificiâ vix discerni possit interno aliquo vivaci zelo, aut Spiritûs virtute eos comitante, sed merè differentiâ quarundam notionum, & ceremoniarum externarum.

XII. Aliquando imprudentes quidam & incauti Protestantes nobis *objiciunt*, quod si immediatam vocationem vendicemus, eam miraculis confirmare debeamus. *Respondeo*, cùm hæc sit objectio sæpè primitivis Protestantibus à Pontificiis jactitata, sufficiet breviter eorum ad Pontificios responsionem repetere, videlicet, quòd, quia non novum Evangelium prædicamus, sed illud solum, quod hactenus miraculis Christi & Apostolorum confirmatum est, igitur miraculis non sit nobis opus, & nihil offerimus, nisi quod parati sumus Scripturarum testimonio, quas veras agnoscunt, confirmare. Et prætereà, quòd Johannes Baptista & quidam Prophetæ nullum, quod audimus, miraculum fecere, qui tamen immediatè & extraordinariè missi fuerunt. Hæc communis est Protestantium responsio, quam hoc loco meminisse sufficiet, licet, si opus sit, plus dicere possim, sed brevitati studeo.

XIII. Est & aliud Proteſtantium genus, videlicet Anglicani Independentes, qui, à Calviniſticis Preſbyterianis differentes, hujuſque ſucceſſionis neceſſitatem, vel rationalis alicujus eccleſiæ authoritatem denegantes, aliam viam ſumunt, affirmantes, quod, qui Scripturarum beneficium habent, ſi ſimul in doctrinis veritatis, quam ibi inveniunt, concordant inter ſe, eccleſiam conſtituere poſſint, ſine alicujus alîus authoritate, & ſibi paſtorem eligere, qui, ab eccleſiâ ſic conſtituente & aſſentiente, authoritatem aſſumit, tantummodo concurſum, & quaſi benevolentiam proximorum paſtorum petentes, ſi tales ullæ eccleſiæ propè inveniantur, idque non tàm neceſſitatis cauſâ ad authorizandum, quàm ordinis gratiâ ad decorandum; imo eò procedunt etiam, ut perhibeant, quod in eccleſiâ ſic conſtitutâ * *fratres donati* (ut ad idioma Anglicanum orationem meam accommodem) ſi ſe capaces ſentiant, inſtruere, exhortari, & in eccleſiâ prædicare poſſint, ſed, cùm non habeant officium paſtorale, nequeunt (ſecundum illos) quæ vocant Sacramenta adminiſtrare. *Reſpondeo*, aliquantulum hoc fuiſſe ex tenebris Babylonicis (procul dubio) commendandum progreſſum, & proceſſiſſe non dubito à ſenſu abuſûs, qui in promiſcuis iſtis nationum congregationibus ortus eſt, quinimò prædicatio illa fratrum donatorum (ut vocantur) è ſenſibilibus quibuſdam divini Spiritûs influxibus provenit. Sed (proh dolor !) quia non proceſſerunt, hæc multum nunc inter eos obſoleta ſunt, & divini Spiritûs motus hodiè non minus, quam alii, rejicere & negare incipiunt. Sed quod attinet ad vocationem, quam à Scripturis accipere ſe prædicant, *Reſpondeo :* Scriptura meram verorum declarationem, nullam autem dat particularibus vocationem, ita ut, licet credam, quæ ibi lego, vera, erroreſque ibi condemnatos eſſe, negem tamen, quoad particulare meum officium, quicquam inveniri, ideoque Scriptura mihi nunquam reſolvere poſſit, num

* *Gifted Brethren, Anglici vocant.*

num scilicet ego A. B. debeam minister esse. Ad hujus igitur dubitationis resolutionem quod attinet, oportet recurram ad internum & immediatum Spiritûs testimonium, ut in thesi de Scripturâ fusius declaratur.

XIV. Ex his igitur omnibus firmiter concludimus, quòd non solùm in generali quâdam apostasiâ necesse sit, homines extraordinariè vocari, & Spiritu Dei suscitari, sed etiam quando conventus seu ecclesiæ virtute Dei congregatæ sunt, non solum ad verarum doctrinarum fidem, & errorum denegationem, sed etiam ad vitam, Spiritum & virtutem Christianitatis, ita ut sint domus & corpus Christi, & apta ei sponsa, ut, qui congregat eos, etiam præservet illos conditione & statu vivaci & virtuoso agere, movere, & suscitare inter illos internâ & immediatâ Spiritus sui operatione Ministros, Pastores & Doctores ad instruendum & docendum. Atque, qui hoc modo vocati sunt, in fratrum suorum animis manifesti fiunt, & vocatio eorum in illis verificatur, qui sensatione vitæ & virtutis illius, quæ per eos emanat, in sanctissimâ fide quotidiè ædificantur, & apostolatus eorum signa fiunt, & hoc alteri ejusdem Apostoli dicto respondet, 2 Cor. xiii. 3. *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis*, hoc illud est, quod veram & substantialem ministro vocationem & titulum dat, quo realis est successor virtutis, vis, & potestatis, quæ in Apostolis fuit, & non meri nominis; ac talibus ministris ordinationis ceremoniam, vel manuum impositionem minimè necessariam existimamus, cujus usum non videmus, cùm & adversarii, qui eâ utuntur, fateantur, virtutem & vim communicandi Spiritum sanctum inter eos cessâsse. Nonne stultum igitur & ludicrum iis est, quasi simiæ cacozeliâ, umbram imitari & fingere, ubi carent substantiâ? & possuntne eâ regulâ, ubi cæcos & claudos vident, imitandi Christum & Apostolos, præcipere iis, ut videant & ambulent? nonne ergo illi & Deum &

homines irrident, manus suas imponendo & jubendo eos Spiritum recipere, cùm, quod videntur facere, impossibile factu credant, & cùm ceremoniam illam nullum realem habere effectum fateantur? Quum igitur hactenus de vocatione actum sit, de qualitatibus & opere veri ministri nunc inquirendum restat.

XV. Quemadmodum posui veram vocationem in motione Spiritûs Sancti, sic etiam vis, virtus & vita Spiritûs & gratiæ, ab eo procedens, principalis ejus & maximè necessaria qualificatio est, sine quâ munere suo fungi, nec Deo acceptè, neque hominibus utiliter, potest. Adversarii autem hîc tria affirmant ad constituendum ministrum concurrere, videlicet, partes naturales, quod idiota non sit; partes acquisitas, quòd edoctus sit linguis, Philosophiâ & Theologiâ Scholasticâ; & denique, gratiam Dei. Priora duo ad essentiam ministri necessaria volunt, ultimum verò ad benè esse, sed non ad esse ejus pertinere autumant; ita ut sine duobus prioribus nemo possit esse omnino minister; sine ultimo verò, licet non bonus, verus tamen & legitimus minister esse potest. Nos autem (suppositâ naturali capacitate, quòd quis non idiota sit) gratiam Dei omninò etiam ad esse ministri necessariam judicamus, ut sine quâ nec verus, nec legitimus, uti nec bonus minister quispiam esse queat. Quoad literaturam humanam, nihil ad essentiam ministri pertinere putamus; accidentaliter quidem quibusdam respectibus aliquando concurrere potest, sed sæpius plus nocet, quam juvat, & hoc in Tauleri exemplo manifestum fuit, quem, cum vir doctus esset, & elegantem prædicationem facere posset, à paupere laïco in viam Domini instrui oportebat. Primo de gratiæ necessitate loquar, & tunc aliquid addam de literaturâ illâ, quam adeò necessariam putant.

Itaque primò, quemadmodum in vocatione diximus, sic, hoc loco, multo magis dicere possumus. Si gratia Dei necessaria sit ad faciendum aliquem verum Christianum, oportet sit multo magis necessa-

ria ad verum ministrum constituendum. Quod gratia necessaria sit ad faciendum Christianum, non dubitabitur, *cùm gratiâ salvati simus*, Eph. ii. 8. *gratia Dei docet nos abnegare impietatem, & hujus mundi cupiditates, & piè & justè vivere*, Tit. ii. 11. & Christus disertè ait, *quod sine illo nihil agere possumus*, Joh. xv: 5. *& gratia sua, quâ nos juvat & nobiscum operatur*. Hinc inquit Paulo, *gratia mea tibi sufficiat*: Christianus reverà sine gratiâ non est Christianus, sed hypocrita. Hinc arguo, Quod si gratia necessaria sit privato Christiano, multò magis prædicatori Christiano, qui quasi pater & aliorum instructor est, cùm hæc dignitas iis tribuatur, qui majorem, quàm fratres, mensuram consequuti sunt. Natura enim nos docet plus in doctore, quàm in iis, qui docentur, requiri, & quòd oporteat magistrum supra discipulum esse in illâ arte & scientiâ, quam alios docet: Cùm igitur Christianitate frui, neque quivis Christianus esse possit sine gratiâ Dei, ergo neque quispiam verus & legitimus Christianitatis doctor & prædicator absque illâ esse potest.

SECUNDO, nemo potest esse minister ecclesiæ Christi, quæ corpus ejus est, nisi membrum corporis sit; Sed qui gratiâ Dei caret, nec membrum corporis esse potest, nec à capite vitam & nutrimentum trahere: Quapropter multò minùs potest esse minister ad ædificationem corporis. Quod non possit esse minister, qui non est membrum, apparet, quoniam qui membrum non est, excluditur, exciditur, neque ullum locum habet in corpore, cùm ministri inter membra corporis præcipua numerentur; Sed nemo membrum esse potest, nisi vitam, virtutem & nutrimentum capitis accipiat: qui enim hoc nutrimentum non recipiunt, illa membra arescunt & moriuntur, & tunc exscinduntur: quòd autem unumquodque membrum hoc modo alimentum à capite trahat, disertè affirmat Apostolus ad Eph. iv. 16. *ex quo totum corpus compactum, & connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram*

ram

ram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Quod autem sic modo communicatur, & quod hoc modo totum unitur, nil aliud est, nisi gratia Dei, ideoque Apostolus, eodem capite, ver. 7. affirmat, *unicuique autem nostrûm data est gratia secundum mensuram donationis Christi*, & ver. 11. ostendit, quomodo hâc gratiâ & dono *& Apostoli & Prophetæ & Evangelistæ & Pastores & Doctores dati sunt in opus ministerii & in ædificationem corporis Christi.* Certè igitur nemo, hujus gratiæ expers, aptus est ad hoc opus, quum omnes, quos dat Christus, ita qualificati sint; & qui non ita imbuti sunt, à Christo nec mittantur nec dentur. Qui ab illo non dantur & mittuntur, nec audiendi, nec recipiendi, nec agnoscendi sunt quasi Evangelii ministri, quia oves ejus nec debent, nec volunt peregrini vocem audire. Hoc etiam patet ex 1 Cor. xii. per totum caput, quo Apostolus de diversitatibus donorum & membris Christi tractat, ostendens, quomodo per operationem ejusdem Spiritûs in variis manifestationibus & mensuris diversorum membrorum totum corpus ædificetur, narrans, ver. 13. *in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus.* & ver. 28. percenset diversas dispensationes, quæ à Deo in ecclesiâ per varias operationes hujus Spiritûs positæ sunt ad ædificationem totius. Si igitur nullum sit verum corporis membrum, quod non, hoc modo, hoc Spiritu baptizatur, neque aliquis operetur ad ædificationem ejus, nisi secundum mensuram gratiæ à Spiritu acceptam, certè tunc sine gratiâ nemo admitti debet ad operandum in corpore, quia labor & opus eorum sine hac gratiâ & Spiritu inefficacia & inutilia futura sunt.

XVI. Tertio, quòd hæc gratia necessaria qualificatio sit ministro, patet ex illo Apostoli Petri, 1 Pet. iv. 10, 11. *unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei, si quis loquitur, quasi eloquia Dei, si quis ministrat, tanquam ex virtute,*

quam

quam administrat Deus. Indè patet, quòd, qui ministrant, id debeant facere secundum donum & gratiam acceptam, sed qui gratiâ carent, ministrare non possunt secundum illud, quod non habent. Secundò, *sicut boni dispensatores multiformis Dei gratiæ*, sed quomodo potest aliquis illius bonus dispensator esse, quod non habet? Num possunt impii homines, qui gratiæ expertes sunt, Dei gratiæ boni dispensatores esse? ideoque sequentibus versibus exclusivam limitationem eorum addit, qui sic non sunt, dicens, *si quis loquitur*, &c. *si quis ministrat*, quod idem valet, quasi dixisset, qui ita loqui, & ita ministrare non possunt, silere debent. [*Si*] etenim necessariam conditionem denotat. Quænam autem sit hæc virtus, verba præcedentia declarant, scilicet, donum acceptum & gratia, cujus sunt dispensatores, sicut ex contextu abundè apparet: neque de virtute aliquâ merè naturali intelligi potest; hâc enim homo dicitur spiritualia minimè intelligere, & sic aliis ea ministrare nequit. Sequentia etiam hoc ostendunt, videlicet, *ut in omnibus honorificetur Deus*, sed certè Deus non honorificatur, sed è contrà magnoperè vilificatur & dedecoratur, quando viri naturales merâ potestate naturali in res divinas se intrudunt, quas nec cognoscunt nec intelligunt.

Quarto, gratiam quàm necessariam ministro qualificationem esse, apparet ex iis qualitatibus, quas expressè in illis postulat Apostolus, 1 Tim. iii. 2. Tit. i. &c. ubi ait, *oportet episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, pudicum, doctorem, benignum, justum, sanctum, continentem, sicut Dei Dispensatorem.* Ex alterâ autem parte, *nec superbum, nec iracundum, nec vinolentum, nec turpis lucri cupidum.* Quæro autem, num non sit impossibile, posse hominem virtutes eas omnes habere, & vitiis istis omnibus carere, sine gratiâ Dei? Si autem eæ virtutes, ad quas in homine producendas gratia omninò necessaria est, sint necessariæ ad aliquem verum Evangelii ministrum

ſtrum faciendum ſecundum Apoſtoli ſententiam, hanc certè gratiam neceſſariam eſſe oportet.

Hac de re etiam vir doctus, & antiquitatis peritus, ſub reformationis tempus, ſic ſcribit, *Quicquid autem agitur in eccleſiâ, ſivè ad ornamentum, ſive ad ædificationem Religionis, tam in deligendis magiſtratibus, quàm inſtituendis miniſtris eccleſiæ, niſi id fiat divini Spiritûs inſtinctu, qui quaſi anima eſt eccleſiæ, vanum eſt & impium. Quicunque enim ad magnum Dei officium, & Apoſtolatûs dignitatem à Spiritu Dei vocatus non fuerit, ſicut Aaron; & qui non ingreſſus fuerit per oſtium qui eſt Chriſtus, ſed aliundè in eccleſiam aſcenderit per feneſtram, per favores hominum, certè hic non eſt Chriſti vicarius & Apoſtolorum, ſed fur & latro & vicarius Judæ Iſcariotis, & Simonis Samaritani. Hinc ab antiquis Patribus de electione Prælatorum (quod ſacer Dionyſius vocat nominationis ſacramentum) tàm arctè ſtatutum eſt, quod Pontifices & Apoſtoli, qui præeſſent miniſteriis in eccleſiâ, nominarentur viri moribus & vitâ integerrimi, potentes in doctrinâ ſanâ de omnibus rationem reddere.* Sic etiam * alter eodem tempore ſcribit. *Quandoquidem fieri nunquam poteſt, ut quiſpiam per linguas & eruditonem ſanum de Scripturis ſanctis ac veritate Dei judicium proferat. Denique* (inquit ille) *ovis Chriſti non quærit niſi vocem Chriſti, quam novit ex Spiritu ſancto, quo plenus eſt: non reſpicit eruditionem, linguas, aut quicquam externum, ut propter illud credat hoc aut illud eſſe vocem Chriſti veri paſtoris ſui; ſcit quod nullâ re aliâ opus ſit, quàm teſtimonio Spiritûs Dei.*

XVII. Contra hanc abſolutam gratiæ neceſſitatem *objiciunt*, quòd ſi omnes miniſtri haberent ſalutiferam Dei gratiam, tunc omnes ſalvarentur, cùm nemo à ſalutiferâ gratiâ prolabi, aut eam amittere poſſit. *Reſpondeo*, ſed hoc ſuper falſam illam hypotheſin

* *Franciſcus Lambertus Avenionenſis, lib. de Prophetiâ, eruditione, linguis & Spiritu. Argentorati excuſ. anno* 1516. *de pro. cap.* XXIV.

pothesin ædificatur, quam nos purè negamus, & priore, de *Perseverantiâ*, thesi hactenus refutavimus.

SECUNDO, *objicere* possunt, quòd cùm nos affirmemus, unumquemque hominem mensuram salutiferæ gratiæ habere, non necesse sit, ut singularis aliqua in ministris qualificatio fiat, neque ut quis à ministerio, hujus defectu, abstineat. *Respondeo*, jam demonstratum est, ad constituendum ministrum, necessariam esse specialem & singularem vocationem per Dei Spiritum, quod est quid amplius, quàm universalis illa gratiæ dispensatio omnibus tributæ, secundum illud Apostoli, *Nemo hanc sibi dignitatem vendicat, nisi qui à Deo vocatus sit, sicut Aaron.* Præterea, per gratiam intelligendum est, sicut ministri qualificatio est, non mera & nuda gratiæ & Lucis mensura, sicut ad arguendum, & ad justitiam convertendum, distribuitur: sed hoc loco gratiam intelligimus, sicut animam convertit, & fortiter in eâ operata est, ut posteà de opere ministrorum fusius declarabitur. Non igitur intelligimus homines, prout gratiam in se quasi semen habent (quam quidem fatemur omnes secundum aliquam mensuram habere) sed homines gratiosos intelligimus eâ fermentatos in naturam illius, & bonos illos fructus temperantiæ, justitiæ, pietatis, &c. producentes, quos Apostolus in vero Christiano Episcopo necessarios judicat.

TERTIO, * *objiciunt* exemplum falsorum Prophetarum, Pharisæorum & Judæ. Sed *Respondeo*, quod attinet ad falsos Prophetas, nihil ineptius allegari potest, quasi verò, quia fuere falsi Prophetæ, imò verè falsi erant absque Dei gratiâ, ergo non opus est eâ in ministerio vero Christiano. Si verò probaverint, veros Prophetas gratiâ caruisse, aliquid dixerint. Sed quid habent falsi Prophetæ cum veris ministris commune? nisi quod falsò sibi vendicant, quod non habent. Et quia falsi prophetæ verâ Dei gratiâ carent, num indè sequetur, veros Prophetas non

* *Sic Nic. Arnold Sect. 32. in thesin quart.*

non debere eam habere, vel non opus habere, ut fiant veri, & non ſicuti falſi ſunt? Phariſæorum & ſacerdotum ſub lege exemplum hîc non valet, nec temporibus Evangelicis reſpondet, quia Deus ſingularem tribum pro eo miniſterio ſepoſuit, & ſingulares familias, ad quas lineali ſucceſſione ſacerdotum pertinebat; & opus eorum non erat purè ſpirituale, ſed ſolummodo externarum quarundam obſervationum perpetratio, quæ tantùm erant umbra futuræ ſubſtantiæ, ideoque non faciebat miniſterium illud venientes perfectos quoad conſcientiam, cùm ordinati fuerint ſacerdotes illi solùm ſecundum legem carnalis præcepti, & non ſecundum vitæ permanentis virtutem. Sicut tamen oportebat eos in figurâ integros eſſe, & ſine defectu in homine exteriore, & dum miniſterium præſtabant, abluti, & ab externis pollutionibus purificati; ita etiam nunc ſub Evangelio oportet miniſtros in antitypo eſſe abſque defectu, inculpatos in animis & Spiritibus ſuis, &, ut vult Apoſtolus, irreprehenſibiles, ac in opere & miniſterio ſuo puros, atque impollutos ab internis pollutionibus, ſicque ſanctos & puros, *ut offerant ſpirituales hoſtias, acceptas Deo per Jeſum Chriſtum*, 1 Pet. ii. 5. Quod ad Judam attinet, commiſſio ejus non erat purè evangelica, ſed, antequam opus conſummatum erat, data, dum Chriſtus ipſe, & diſcipuli ejus Judaicis obſervationibus ſubjecti erant, ideoque commiſſio ejus, nec non illa, quam cæteri cum illo accipiebant, erat *ſoli domui Iſraëlis*, Matth. x. 5, 6. ideoque commiſſione illâ poteſtatem non habebant cæteri, ut exirent & prædicarent poſt reſurrectionem, donec Hieroſolymis expectâſſent Spiritûs effuſionem. Ita ut appareat, Judæ miniſterium magis legale, quàm evangelicum fuiſſe. Secundò, omnes fatebuntur, Judæ caſum fuiſſe ſingularem, & extraordinarium, quoniam ab ipſo Chriſto immediatè vocatus fuit, & ab illo ad prædicandum, & miracula etiam operandi poteſtate imbutus, quam immediatam vocationem adverſarii ſibi nullo modo vendicant,

vendicant, & sic Judâ inferiores sunt, qui Christi verbis credidit, ideoque ad prædicandum exivit, sine auro aut pecuniâ, aut perâ ad viam suam, gratis distribuens, sicut gratis acceperat, quod nolunt adversarii facere, ut postea patebit; & quod Judas tempore illo ne vel minimâ divinæ gratiæ mensurâ imbutus fuerit, nondum probatum audivi. Sed nonne luctuosum est, quod Protestantes, prætermissis undecim bonis & fidelibus Apostolis, cæterisque omnibus sanctis Jesu discipulis & ministris, hunc solum sibi pastorum & ministerii sui patronum vendicent, de quo significatum est, quod diabolus erat? reverà nimis apparet, plerosque eorum pastores huic patrono persimillimos esse.

Denique * *objiciunt*, quòd, si gratia ita necessaria esset, indè sequeretur, quod ii, qui eâ carent, sacramenta administrare non possint, & per consequens populus in dubiis & innumeris scrupulis relictus esset, ignorans, num rectè accepissent, quia infallibiliter non cognoscerent, utrum administratores verè essent gratiosi. *Respondeo*, hæc objectio nos non tangit, quia ejus spiritualis & Christiani cultûs natura, quâ nos utimur, ea est, quæ non necessariò externis istis institutionibus attenditur, ad quarum administrationem talis objectio oritur, ideoque talem absurditatis sequelam non habet, uti clariùs postea patebit.

* *Arnoldus. ibid.*

XVIII. Licet igitur humanam literaturam necessariam non judicemus, non tamen veram eruditionem excludimus, illam scilicet eruditionem, quæ ab internis Spiritûs instructionibus & operationibus provenit, quibus discit anima secretas vias Domini, & internos animi labores & exercitationes novit, & vivaci experientiâ discit, quomodo peccatum & tentationes mali superet, etiam Dominum discit sequi & in lumine ejus ambulare, ibique sapientiam & scientiam ab illo immediatè per revelationem ejus expectare, & tunc cœlestem hanc scientiam & bonam eruditionem bono animi thesauro abscondere,

sicut

ſicut beata Maria repoſuit dicta, quæ audiebat, & facta, quæ obſervabat; & ex theſauro animæ, ſicut ſcriba bonus, res novas & antiquas expromit, ut movet Spiritus, & dat libertatem, & ut gloria Dei poſtulat, in cujus gloriam anima, quæ templum Dei eſt, omnia diſcit agere. Hæc eſt bona illa eruditio, quam miniſtro neceſſariam judicamus, quâ eruditione imbutus poſſit benè inſtruere, docere, & tempore opportuno admonere, & à certâ experientiâ pro Deo teſtari, ſicut olim fecere David, Solomon & ſancti Prophetæ, nec non beati Apoſtoli Domini noſtri Jeſu Chriſti, *qui, quod viderant, audiverant, & de verbo vitæ contrectaverant, illud annunciârunt*, 1 Johan. i. *Donum, ſicut acceperant, miniſtrantes, veluti boni diſpenſatores multifariæ Dei gratiæ*, & non aliorum rumores incertos prædicabant, quæque in comprehenſione colligebant, dum ipſi in experientiâ ſuâ peregrini eſſent: ut qui docerent alios credere, dum ipſi infideles & increduli eſſent, vel qui docerent alios peccatum ſuperare, dum ipſi peccati ſervi ſint, ut ſunt omnes homines gratiæ divinæ expertes; vel qui alios, ad credendum & expectandum ſempiternam mercedem, hortantur, dum ipſi hanc non habeant fidem, nec ſpem.

XIX. Sed examinemus hanc literaturam, quam adeò neceſſariam judicant ad miniſterii eſſentiam; ut, primo loco, linguarum ſcientiam, ſaltem Græcæ, Latinæ & Hebrææ. Hujus ratio eſt, ut Scripturas, quas ſolam ſuam regulam fatentur, originalibus linguis legant, eoque capaciores fiant ad illas interpretandas &c. Hæc autem linguarum ſcientia eò magis primitivis Proteſtantibus commendanda fuit, propter obſcuram illam barbariem, quâ Chriſtianus orbis obnubilabatur, in ſeculis reformationem immediatè præcedentibus; ſiquidem linguarum cognitio eo tempore, donec tunc reſtaurata eſt per Eraſmum & alios quoſdam, ferè amiſſa & extincta fuit. Hæc barbaries eò magis abominanda erat, quod totus cultus, & populi preces linguâ latinâ fiebant,

fiebant, &c, inter innumeros illos sacerdotes, monachos & presbyteros, vix unus ex centum, ne dicam mille, breviarium suum vel missam, quam quotidie legebat & repetebat, intellexit. Scripturæ autem non solùm populo, sed & clerorum maximæ parti, imo quoad literalem & externam partem, erant quasi liber obsignatus. Minimè igitur primitivorum Protestantium zelum contra Babylonicas tenebras, nec pios eorum conatus in Scripturis interpretandis condemnamus, sed hoc candidè eos secundum ipsorum cognitionem fecisse ex animo credimus, ideoque, ad satisfaciendum justis desideriis eorum, qui eas legere cupiunt, & multis aliis de causis, scilicet, ob mutuum inter nationes, linguis diversas, commercium conservandum, necessarium & laudabile judicamus, ut sint scholæ publicæ, ad juventutem, has linguas appetentem, edocendum. Interim licet jure abominanda & horrenda fuerit ista Papatûs ignorantia, videmus tamen in istâ cognitione veram reformationem positam non esse, quia, quamvis ab isto tempore plerique Pontificii, Protestantium æmulatione adducti, se magis ad literaturam applicârint, & illa multo magis, quàm olim, in eorum academiis & cœnobiis, præsertim in sectâ Ignatianâ vel Jesuiticâ, vigeat, nunc tantùm à verâ reformatione, quantùm unquam, absunt, & in perniciosis suis doctrinis magis obdurati sunt, ideoque hoc necessitatem hujus scientiæ ad ministerium non evincit, ne dicam qualificationem magis necessariam, quam Dei gratiam & Spiritum ejus, quia Dei Spiritus & gratia hunc defectum in maximè rusticis & ignaris supplere potest: Sed hæc eruditio defectum gratiæ nusquam supplere potest in eruditissimis & eloquentissimis. Quicquid enim homo suâ industriâ in linguis, eruditione, & in Scripturis, invenire potest, totum nihil est sine Spiritu, absque quo nihil certum, semper fallibile judicatum est; sed vir rusticus, hujusque eruditionis ignarus, qui nè vel elementum nôrit, quando Scripturam lectam audit,

eodem Spiritu, hoc esse verum, dicere potest, & eodem Spiritu intelligere, & si necesse sit, interpretari potest: quando enim conditionem suam conditioni & experientiæ Sanctorum respondere observat, veritates ibi traditas verè possidet, quia signavit eas & verificavit Spiritus in corde ipsius. Et hujus rei sufficientem experientiam habemus in illiteratis istis hominibus, quos suscitavit Deus, ut ecclesiæ suæ hâc ætate ministri sint, ita ut horum aliqui errores interpretum correxerint, quemadmodum thesi tertiâ de Scripturâ observatum est. Imò ipsemet novi calcearium quendam, qui nè literam quidem cognoscit, quem cùm Professor quidam publicus Theologiæ falsâ Scripturæ citatione urgeret coram urbis magistratibus, ubi, quibusdam, qui ad illum audiendum venerant, prædicans, captus est; talem, inquam, novi, & adhuc vivit, qui, licet professor, qui & vir doctus habetur, constanter affirmaret dictum suum esse Scripturæ sententiam, tamen, non certâ aliquâ literæ cognitione, quam non habebat, sed certissimo Spiritûs in semetipso testimonio fretus, affirmare non dubitavit, hallucinari professorem, & Spiritum Dei, quod alter affirmabat, nunquam dixisse, & adductis Bibliis secundum calcearii sententiam res inventa est.

XX. Secunda literaturæ eorum pars est *Logica* & *Philosophia*, ars vero ministro ita inutilis, ut, si quis verus minister illam habuerit, tutius illi fuerit oblivisci & amittere eam; est enim radix & origo omnis contentionis & altercationis, & quâ aliquid magis obscurum fit, non luculentius. Nam sub prætextu regulandi hominis rationem in certum ordinem, ut veritatem inveniat, in tantum altercationis labyrinthum ducit, ut ad Scepticum potius quàm Christianum faciendum apta sit, multò minus ecclesiæ ministrum; imò sæpè abstrahit homines à clarâ illâ rerum intelligentiâ, quam ipsa ratio iis suppeditaret, ideoque multifariis ejus regulis & variis inventionibus, qui modicam rationem habent, multa

inutiliter

inutiliter & stultè loquendi occasionem tribuit. Qui enim non admodum sapiens nec bonus est, perfectus dialecticus esse potest, & si stultescere eum velis, qui non admodum sapit, doce eum Logicam & Philosophiam, & si anteà quibusdam aptus fuerit, tunc nihilo utilis futurus est, sed ad omnia ineptus, nisi ad ineptè garriendum & blaterandum; notiones enim illæ in cerebro ita natabunt, ut mirè illum de nihilo occupatum effecerint. Sed hac arte utuntur solidi & sapientes, ut ejus vanitatem videant; ideoque de eâ sic loquitur vir quidam doctus; *Ipsa quidem non nisi contentionis ac tenebrarum artificium est, per quam reliquæ omnes scientiæ obscuriores, ac cognitu difficiliores, redduntur.* Si *urgeatur*, hac arte veritatem defendi & confirmari & hæreticos refutari: *Respondeo*, veritatem, quæ est in hominibus verè rationalibus, hujus auxilio non egere, & obstinatos hanc minimè convincere, imò hâc multa artificia & distinctiones discunt, quibus veritatem oppugnant; veritas autem ab honesto corde proveniens, & virtute Spiritûs edocta, plus valebit, & citius penetrabit, quàm mille demonstrationes Logicæ, sicut confessus est Ethnicus ille Philosophus, qui, cum Christianis Episcopis in Concilio Nicæno disputans, tàm argutus erat, ut ab eis superari non posset, sed tamen pauca quædam verba, ab illiterato quodam rustico dicta, eum continuò ad fidem Christianam adduxerunt; & interrogatus, quomodo seni illi ignaro tàm citò concesserit, & non Episcopis, respondit, * *dum verbis cum illo contenderent, verba verbis dare potuit, sed processisse à sene illo secretam quandam vim, cui resistere non valebat.* Hæc autem vis & virtus debet esse illa Logica & Philosophia, quâcum Christianus minister edoctus esse debet, ad quam acquirendam, nihil Aristoteli debere necesse habet. Quod autem ad Logicam naturalem, qua viri rationales, sine illâ arte & regulis, vel sophi-

* *Lucæ Osiandri epit. hist. eccles. lib.* 2. *cap.* v. *cent.* 4.

ſticâ eruditione, naturaliter ex propoſitionibus veris certam concluſionem deducunt, quâ vix invenitur homo carere, qui mentis compos eſt, illius uſum minimè negamus, & eâ in hoc tractatu aliquando uſus ſum, quæ & omnibus ſufficere ſine arte dialecticâ poſſit. Philoſophiæ autem ea pars, quæ Moralis ſeu Ethica dicitur, non neceſſaria Chriſtianis eſt, qui ſacras Scripturæ regulas, & divini Spiritûs donum, quo multò meliùs inſtrui poſſunt, habent. Phyſica verò & Metaphyſica ad alias, medicinæ ſcilicet & Mathematicæ, artes reduci poſſunt, quæ cum Chriſtiani miniſtri officii eſſentiâ nihil commune habent, ideoque Paulus Apoſtolus, qui benè novit, quid Chriſtianis miniſtris utile, quid nocivum eſſet, Coloſſenſes hoc modo hortatus eſt, Col. ii. 8. *videte, ne quis vos decipiat per Philoſophiam & inanem fallaciam.* Et dilecto ſuo diſcipulo Timotheo ſic etiam ſcribit, 1 Tim. vi. 20. *O Timothee, depoſitum cuſtodi, profanas vocum novitates & oppoſitiones falſi nominis ſcientiæ devitans.*

XXI. Tertia & præcipua pars eorum literaturæ eſt Theologia ſcholaſtica, quæ quidem monſtrum eſt, ex ſcripturalibus quibuſdam veritatis notionibus, & ethnicis terminis & axiomatibus productum; & eſt quaſi Paganica Philoſophia Chriſtianizata, vel potius externa literalis Chriſti ſcientia Paganizata; eſt homo in primo lapſæ naturæ ſtatu cum diabolicâ ſuâ ſapientiâ, ſibimet quibuſdam veritatis notionibus placens, eaſque ſerpentinâ ſuâ & mundanâ ſcientiâ adornans, qui veritatis ſimplicitatem nimis abjectam ex ſe & humilem autumat, ideoque illam ſimplicitatem, ubicunque invenitur, contemnit, & ſeipſum, hoc ſuo monſtruoſo partu inflatum, magnificat; diabolus equidem eſt obſcurans & obnubilans Dei cognitionem ſenſuali ſuâ & carnali ſapientiâ, ut eo tutius ſimplicia corda decipiat, & veritatem, ſicuti in ſe eſt, deſpicabilem & cognitu difficilem efficiat, mille frivolas & inutiles quæſtiones multiplicando, ac infinitas & innumeras contentiones

contentiones & altercationes suscitando, quas omnes qui exactè noscit, nihilo minus diaboli servus est, quàm antea fuit, sed decies magis, quòd superbus & iniquitate inflatus est, & ab ediscendâ vel intelligendâ veritate, prout in suâ simplicitate est, longiùs multò remotus, quia suâ opinione plenus, doctus & dives est; ideoque, qui hujus artis peritissimi sunt, dies suos & pretiosum tempus conterunt cum innumeris istis & infinitis quæstionibus, quas de eâ confixerunt & invenerunt. De hac enim scientiâ vir quidam doctus, imò & Pontificius, ita loquitur, *quod à Parisiensium Sorbonâ, mixtione quadam ex divinis eloquiis, & Philosophicis rationibus, tanquam ex Centaurorum genere, biformis disciplina conflata est.* Fatentur, mille eorum quæstiones ad salutem nullo modo necessarias esse, & de multis aliis inter se concordare nunquam potuerunt, sed & sunt & semper futuri sunt in continuis altercationibus. Quæ de ea scripta sunt volumina, totâ ætate, licet ad senectutem progressus, vix legere quis valet; quibus omnibus perlectis, solummodo sibi majorem, quàm antè habebat, animi perturbationem conciliat. Hæc procul dubio sunt *verba sine cognitione multiplicata, quibus consilium obnubilabatur*, Job xxxviii. 2. Scripturam totius hujus massæ textum faciunt, de cujus sensu voluminosæ illæ altercationes oriuntur. Sed vir integri cordis magis discere potest sesquihorâ, & certior esse attendendo Deo & Spiritui ejus in corde, quàm millia eorum voluminum legendo, quibus caput multis inutilibus notionibus impletur, & fides ejus sæpè vacillat, nunquam confirmari potest; & qui quidem huic se maximè dedidere, ut in errorem prolaberentur, procliviores fuerunt, quod patet Origenis exemplo, qui ex primis fuit, qui se hâc arte Scripturarum interpretationi dedit, & tot volumina, totque in iis errores scripsit, quibus multùm turbata est ecclesia. Hac etiam curiositate & humano scrutinio, simplicitatem Evangelii contemnens, ductus Arius

in errorem ſuum prolapſus eſt. Hæc enim iſtius horrendæ hæreſeos, eccleſiæ adeo pernicioſæ, occaſio fuit; & mihi videtur ſimplicitas & brevitas Scripturarum ſufficiens adverſus iſtos & talem ſcientiam reprehenſio eſſe; & cùm Apoſtoli boni, honeſti, & illiterati homines fuerint, meliùs a talibus, quales ipſi fuerint, hominibus intelligi poſſunt, quàm per ſcholaſticam illam artem, quam neque Petrus nec Johannes nec Paulus unquam excogitavit.

XXII. Hæc Satanæ inventio, quâ apoſtaſia incepit, pernicioſæ conſequentiæ fuit; hâc enim primo veritatis ſimplicitatem infecit, literaturam ethnicam præſervando, quâ tot dubitationes, incertitudines & contentiones, inter ipſos Patres exortæ ſunt, ut non pauci eorum inveniantur, qui, propter hanc mixturam, non ſolùm alii aliis, ſed ſibi invicem contradicunt. Quando verò invaleſcebat apoſtaſia, veritatem quaſi ſepelivit, hoc tenebrarum velamine populum omninò à verâ cognitione excludens, & efficiens, ut docti, ita æſtimati, ſe futilibus & inutilibus quæſtionibus darent, iiſque occupati ſint, quibus veritates Dei graves & ponderoſæ neglectæ fuere & in deſuetudinem abiere. Et licet horum abuſuum abſurdiores à Proteſtantibus rejiciantur, radix tamen adhuc nutritur & præſervatur; imò ad miniſtrum, quaſi neceſſaria qualificatio, habetur, dum pura Spiritûs veritatis eruditio contemnitur & negligitur, & lapſa hominum ſapientia ſtabilitur, in quâ cum Scripturis laborat & operatur, expers iſtius vitæ & Spiritûs, quo ſcriptæ fuerunt, & per quem ſolummodo rectè intelligi poſſunt. Sic, qui futurus eſt miniſter, oportet, hanc artem cum Scripturis cauponandi ediſcat, & Scripturæ caupo fiat, quod fieri noluit Apoſtolus, 2 Cor. ii. 17. Quâ arte, ſcilicet, diſcit, quomodo ab uno vel altero Scripturæ verſu, ſteriles ſuas notiones & incertas conjecturas addendo, & quod ex libris (quorum, eâ gratiâ, non paucos habere illum in muſæolo oportet) plagiariè furatur, die quoque ſeptimo ſermonem poſſit

ſit facere per horam, & hoc nuncupatur prædicatio verbi, dum gratia, donum & Spiritus Dei, ad inſtruendum, loquendum, & verba tempore opportuno faciendum, negligitur; & ſic hominum artes & partes & ſcientia & ſapientia, quæ ab infra ſunt, ſtabiliuntur, & in templo Dei ſupra parvum regni ſemen exaltantur: & hoc reverà Antichriſtus eſt in myſterio operans; diabolus enim poteſt eſſe hac regulâ miniſter potens Evangelii, non ſecus quàm eorum doctiſſimus, cùm majorem in linguis, logicâ, philoſophiâ & theologiâ ſcholaſticâ, ſcientiam habeat, & veritatem, quoad notionem, meliùs cognoſcat, & eloquentiùs ſermocinari poſſit, quàm omnes illi concionatores. Sed quanti ſunt & quid valent hæc omnia? nonne quaſi mors, tanquam ſepulchrum pictum & cadaver ſine vi, virtute, vitâ & Spiritu Chriſtianitatis, quæ ſubſtantia & eſſentia Chriſtiani miniſterii eſt, & qui hanc habet, & per eam loqui poteſt, licet pauper, paſtor, vel piſcator aut arator ſit, ſupradictæ eruditionis, quæſtionum item & notionum ignarus, per Spiritum tamen loquens, miniſterium ejus magis valebit ad converſionem peccatoris, quàm omnes iſti ſecundum carnem eruditi, ſicut exemplo iſtius ſenis in concilio Nicæno conſtabat.

XXIII. Si ullâ ætate, ab Apoſtolorum temporibus, voluit Deus virtutem ſuam per imbecillia inſtrumenta oſtendere, ad carnalem illam & ethnicam ſapientiam evertendam & proſternendam, & ad reſtaurandam antiquam veritatis ſimplicitatem, hæc illa ætas eſt; die enim hoc noſtro ſuſcitavit ſibi Deus teſtes, ſicut olim piſcatores, quorum pleroſque ab aratro & vulgaribus mechanicis artibus evocavit, qui ſine hâc mundanâ eruditione, per virtutem & Spiritum Dei, Babylonis radicem & fundamentum percuſſerunt, & in fortitudine, vi & virtute hâc mille collegerunt & congregârunt ad eandem vitam & virtutem, conſcientias eorum penetrando, qui, quoad partem externam, longè iis eruditiores

& literati magis, non tamen ad resistendum illi vi & virtuti, quæ ex illis emanabat, capaces fuerunt. Cujus rei ego ipse testis sum, certâque experientiâ testari possum, qui cor meum sæpè mollescere virtuosâ & energeticâ illâ vitâ, quæ ab eorum illiteratorum ministerio divino processit, sensi; ita ut vultu eorum, non secus ac verbis, malum in me sæpè depressum, & bonum suscitatum & excitatum noverim. Quid igitur vobis dicam, eruditionis amatores & admiratores? nonne ipse ego ejusdem amator & admirator fui, eamque enixè secutus sum pro ætate & capacitate meâ? Sed vanis his meis conatibus opportunè equidem & maturè inenarrabili suo amore obstitit Dominus, dum annum ætatis decimum octavum tantùm agerem, & mihi (quod utinam vobis omnibus ità fiat) considerandi seriò occasionem præbuit, absque pietate & regeneratione neminem Deum videre posse; *quum timor Jehovæ sit initium sapientiæ, & recedere à peccato bonus intellectus.* Cognitio autem inflat, & ab internâ illâ animi quiete & humilitate divertit, cui apparet Deus, & cœlestem suam sapientiam revelat. Hæc si mecum consideretis, dicetis omnem hanc scientiam & eruditionem, quæ in primo degenerato statu acquiritur, quasi scoriam & stercus esse, respectu crucis Christi, præsertim ubi caret virtute illâ, vi & vitâ, quâ observavi præstantes illos, licet despicabiles, illiteratos testes repletos esse; quia tamen ego cum multis aliis inter eos cœleste animæ alimentum reperi, quærat anima mea hanc eruditionem, & attendat ad illam in æternum.

XXIV. Cum jam hactenus de vocatione & qualitatibus Evangelici ministri loquutus sim, loco sequente considerandum venit, quodnam ejus opus sit, quomodo & quâ regulâ progredi debeat. Adversarii semper externis hærent, ideoque certas præscriptas regulas & methodos habent, secundum humanam eorum & carnalem sapientiam exaratos. Nos è contrà in eodem semper fundamento ambulamus

lamus, & vias Spiritûs, ejusque immediatum auxilium & influxum sequimur, quem Spiritum dedit suis Deus, ut doceret eos omnia, & in omnibus ducat eos; qui Spiritus, cùm sit Spiritus ordinis & non ataxiæ, ducet nos, & quotquot sequuntur illum, eo ordine & methodo, quæ decet ecclesiam Dei: Opponentes autem, cùm se ab hujus Spiritûs consilio & immediato auxilio excluserint, in multas confusiones & tumultus se injecêrunt, quærentes in hoc negotio ordinem stabilire. Quidam enim volunt summum Pontificem seu Papam habere, qui in cæteros omnes quasi princeps sit, & sub illo gradatim cardinales, patriarchas, archiepiscopos, episcopos, sacerdotes, presbyteros, diaconos, subdiaconos; &, præter hos, acoluthos, tonsuratos, ostiarios &c. In theologiâ autem, ut vocant, professores, baccalaureos, doctores, &c. Alii autem volunt unumquodque regnum ex alio independens esse, proprium suum metropolitanum, sive patriarcham habens, cæterosque gradatim sub illo, ut suprà. Alii autem omnem inter pastores præcedentiam negant, & subordinationem non personarum sed conventuum volunt, ut primò consistorialem, deinde classicalem, tunc provincialem, hincque nationalem synodum. Hoc modo se invicem dilacerant, & inter se contendunt in distinguendo & regulando diversos & varios suos ordines & officia, de quibus non minor contentio facta est, non solum verbali disputatione, sed etiam præliis, tumultibus, vastationibus & humani sanguinis effusione, quàm in subjugando, expugnando & stabiliendo regna. Et postremorum seculorum historiæ non minus scatent tragœdiis, quæ hujus spiritualis monarchiæ causâ transactæ sunt, quam veteres historiæ, quæ eventus Assyriaci, Persici, Græci & Romani imperii tractant. Et licet postremæ hæ sint inter eos, qui se Christianos nominant, non minus tamen sanguineæ & crudeles fuerint, quàm priores istæ inter ethnicos, pro externis suis imperiis contendentes. Hæc autem omnia,

omnia, & inter Pontificios & inter Proteſtantes, indè proveniunt, quod formam & umbram in imitatione ſtabilire nituntur, etiamſi virtute, vi & ſubſtantiâ careant, quanquam plurimorum iſtorum ordinum nè vel nomen in Scripturâ inveniatur; ſed, in oppoſitione totius hujus formalitatis maſſæ & gubernationum, ordinum ac regularum congeriei, dicimus, ſubſtantiam præſertim inquirendam, & virtutem, vitam, & Spiritum cognoſcendum & attendendum eſſe, qui unus eſt in omnibus iſtis differentibus nominibus & officiis, quorum meminit Scriptura, ut liquet ex 1 Cor. xii. ſæpius antè citato verſu 4. *diviſiones verò gratiarum ſunt, ſed idem Spiritus.* Et poſtquam per integrum illud caput oſtendit Apoſtolus, quomodo unus idemque Spiritus operetur, & unumquodque membrum vivificet, tunc verſu 28. oſtendit, quomodo eo Spiritu Deus in eccleſiâ conſtituerit primò Apoſtolos, ſecundò Prophetas, &c. Sicque ad Eph. iv. eodem modo demonſtrat, *quomodo iis donis dederit quoſdam Apoſtolos, quoſdam Prophetas, quoſdam Paſtores, & doctores.* Nunquam autem fuit aut Chriſti aut Apoſtoli conſilium, ut Chriſtiani horum umbram & formam ſtabilirent, & ſic, diverſos ordines & gradus faciendo, carnalem hierarchiam conſtituerent, abſque vi, virtute & Spiritu Chriſti: hoc illud opus Antichriſti & myſterium iniquitatis eſt, tenebroſâ apoſtaſiæ nocte erectum, ſed in verâ Chriſti eccleſiâ, quæ à Deo, non ſolum in doctrinam veritatis, ſed etiam in vitam, virtutem & Spiritum Chriſti, congregata eſt, Spiritus Dei eſt gubernator & regulator, ſicut in ſingulis individuis, ita & in generali: ac quando ſimul conveniunt, ut Deum adorent & colant, tunc, quos Spiritus divinâ ſuâ virtute & influxu ad miniſterium ſeparat, aperiens ora eorum, & dans iis, ut in virtute & Spiritu Domini hortentur, redarguant & inſtruant, non poſſibile eſt, quin illos, qui eo modo à Deo ordinati & in miniſterium admiſſi ſunt, fratres illorum audiant, recipiant & operis gratiâ in honore
habeat;

habeant; & hoc modo non fit hujus monopolium singulari hominum generi, clero videlicet (qui eâ causâ educati sunt, & ad hanc artem, sicut alii carnales artifices, edocti) ut scilicet cæteri omnes quasi laïci spernantur & excludantur: sed libero Dei dono relictum est, ut, quos velit, vocet, sive pauperes, sive divites, sive servos, sive Dominos, sive senes, sive juniores, imò sive mares, sive fœminas. Et qui hanc habent vocationem, verificant Evangelium, *prædicando non in sermone tantum, sed in virtute, & in Spiritu sancto, & in plenitudine multâ*, 1 Thess. i. 5. & fieri non potest, quin recipiantur, & ab ovibus Christi audiantur.

XXV. Atqui si *objiciatur*, videri me nullam hîc distinctionem inter ministros, & alios facere, quod contrarium est Apostolo, dicenti, 1 Cor. xii. 29. *Nunquid omnes Apostoli, nunquid omnes Prophetæ, nunquid omnes Doctores?* indè insinuant, omnes non tales esse; & quod etiam contradicam comparationi ecclesiæ Christi cum corpore humano, illo capite adductæ, ubi versu 17. ait, *Si totum corpus oculi, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus?* &c. Et præterea, quòd Apostolus non solum ministros ecclesiæ hoc modo in generali à cæteris membris distinguat, sed etiam eos ministros inter se, nominans eos separatim Apostolos, Prophetas, Evangelistas, Pastores & Doctores &c. Quod attinet ad postremam hujus objectionis partem, cui primò *respondebo*, apparet, hanc nominum diversitatem minimè distincta officia designare, sed solummodo differentes & varias Spiritûs operationes denotare, loquendi formulâ Apostolo familiari, quâ aliquando exspatiatur Paulus, ad illustrandam gloriam & laudem divinæ gratiæ, sicut præsertim Rom. xii. 6. *habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundum rationem fidei, sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrinâ, qui exhortatur in exhortando.* Nemo autem indicet diversa hæc esse officia, vel quod

in

in unâ perſonâ coincidere non poſſint, ſicut etiam poſſint cætera illa omnia, quorum mentionem facit, ſubſequentibus verſibus, videlicet, *diligendi, fraternæ charitatis, Spiritu fervoris, & hoſpitalitatem ſectandi* &c. Quæ tamen quaſi diverſa dona numerat, &, ſecundum hanc objectionem, quaſi diſtincta & ſeparata officia locari poſſint, quod foret abſurdum. Secundò, iis ipſis locis liquet, non eſſe realem diſtinctionem ſeparatorum officiorum, quia omnes fatentur, Paſtores & Doctores, quos non ſecus ſeparat & diſtinguit ibi Apoſtolus, quàm Paſtores & Prophetas vel Apoſtolos, unum & idem eſſe, & in uno officio & perſona coincidere, & ideo ſic de cæteris dici poteſt. Prophetia, ſicut rerum futurarum declarationem ſignificat, eſt quidem donum diſtinctum, ſed non diſtinctum officium, itaque non ponunt hanc adverſarii inter varios ſuos ordines, neque negabunt & dari poſſe & datam à Deo fuiſſe, non ſolum Paſtoribus & Doctoribus, & conſequenter ibi cum cæteris iis ordinibus in unâ perſonâ coincidiſſe, ſed etiam quibuſdam laïcis, ibique, ſecundum conceſſionem eorum, inventam eſſe extra cleri limites. Prophetia autem alio ſenſu, videlicet, ſicut ſignificat loqui à Spiritu veritatis, non ſolùm Paſtoribus & Doctoribus, qui ita prophetare debent, peculiaris eſt, ſed eſt commune ſanctorum privilegium: licet enim inſtruere, docere & exhortari talibus proprium ſit, qui magis particulariter ad opus miniſterii vocati ſunt, non tamen iis ita peculiare eſt, ut, quando ſancti congregati ſunt, & quis ex iis Spiritu movetur, non ſit iis commune: quidam enim actus ad omnes in tali relatione pertinent, ſed non iis ſolum, qui in iſtâ relatione ſunt; *competunt omni, ſed non ſoli*; ſic videre & audire proprii hominis actus ſunt, quia de homine rectè prædicatur, quod videt & audit, tamen aliis etiam creaturis communia ſunt. Sic prophetare, hoc ſenſu, eſt equidem proprium miniſtris & doctoribus, non ita tamen ut non ſit commune & legitimum aliis ſanctis, quando ad

ad illud moventur, licet non proprium iis sit relativè, quia, non obstante illâ motione, peculiariter ad opus ministerii non vocantur, ut constat ex 1 Cor. xiv. ubi Apostolus fusè tractat ordinem & communem ecclesiæ methodum, ait enim ver. 30, & 31. *Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat: potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant & omnes exhortentur*; unde apparet neminem excludi. Quod autem sit subordinatio secundum varias mensuras doni accepti, sequens ostendit versus, *& Spiritus Prophetarum Prophetis subjecti sunt, non enim est dissensionis Deus, sed pacis.* Quod autem prophetia sit, hoc sensu, sanctis omnibus communis, patet ex ver. 33. ejusdem capitis, ubi [*omnes*] indefinitè alloquens ait, *itaque, fratres, æmulamini prophetare*: Et versu 1. hortatur eos etiam, dicens, *æmulamini spiritualia, magis autem ut prophetetis.* Secundò, quod ad Evangelistas attinet, idem dici potest; quisquis enim Evangelium prædicat, realiter Evangelista est, & sic consequenter, omnis verus Evangelii minister talis est, si quidem id officium sibi propriè vendicare possunt, nisi ita stolidi sint, ut velint affirmare, nullos Evangelistas esse, nisi Matthæum, Marcum, Lucam & Johannem, qui Christi vitæ & passionum historiam conscripserunt; tunc nec esset peculiare officium, cùm Johannes & Matthæus fuerint Apostoli, & Marcus & Lucas Pastores & doctores, ibi igitur in uno coinciderunt, & absurdum est putare, hoc mero respectu verbo Evangelistæ usum fuisse Apostolum. Fatetur Calvinus, eos, qui Evangelium in puritate prædicant, post aliquod Apostasiæ tempus, Evangelistas esse; ideoque fatetur, Apostolos, vel saltem Evangelistas suo tempore fuisse; & hinc primitivi Protestantes se Evangelicos nominabant. Quod ad Apostolum attinet, si verbi etymologiam spectemus, significat aliquem missum, & cùm omnis verus minister missus sit, eo respectu Apostolus est, licet duodecim illi, quia peculiariter à Christo missi fuerant, id-

circo

circo Apoſtoli, καθ' ἐξοχὴν, vel per eminentiam dicti ſunt. Quod autem nulla fuerit limitatio ad talem numerum, ſicut quidam ſtultè opinantur, patet, quod poſtquam numerus ille impletus fuerit, Paulus quoque vocatus ſit; & ideo judicamus, hæc non eſſe diſtincta officia, ſed nomina ſolùm, quibus diverſè utuntur ſacræ literæ, ad exprimendum eminentiores divinæ gratiæ emanationes & influxus, ita ut, ſi quis hodiè Evangelii miniſter gentem aliquam ethnicam ad fidem Chriſtianam converteret, licet nullum aliud diſtinctum officium haberet, Pontificii & Proteſtantes tolerabile judicarent, talem iſtius gentis Apoſtolum nuncupare, vel Evangeliſtam. Hinc Ignatiani, vulgò Jeſuitæ dicti, è gregalibus ſuis Indorum & Japoniæ Apoſtolos nuncupant; & Calvinus, reformationis reſpectu, ut antea obſervatum eſt, Apoſtolos aut Evangeliſtas fuiſſe ſuo tempore teſtatur, eoque reſpectu Johannem Knox Scotiæ Apoſtolum frequenter vocatum eſſe cognovimus; ideoque concludimus, miniſtros, paſtores, doctores, unicum tantum officium comprehendere, & in omnibus iſtis unum ſolum officium eſſe, neque inter eos virtute diſtincti alicujus officii ullam præcedentiam dari; ad quod probandum non inſiſtam, quia jam ſatis factum eſt ab aliis, qui diocœſianum epiſcopatum (ut vocant) negârunt.

XXVI. Quod ad primam objectionis partem, nimirum, quaſi viderer inter populum & miniſtros nihil facere diſcriminis: *Reſpondeo*, Si intelligatur de libertate loquendi & per Spiritum prophetandi, omnes hoc facere poſſe affirmo, quando eo moventur, ut antea demonſtratum eſt; ſed & credimus & affirmamus, quoſdam magis peculiariter ad opus miniſterii vocatos, ideoque à Deo huic miniſterio magis aptatos & ſuppeditatos eſſe, quorum opus eſt magis conſtanter & particulariter inſtruere, hortari, admonere, & in fratres vigilare; & ſicut plus iis, eo reſpectu, incumbit, quàm communi unicuique fideli, ita illis, prout in tali relatione, à grege debetur

talis

talis obedientia & subjectio, qualis iis Scripturæ testimoniis notatur, Heb. xiii. 17. 1 Theff. v. 12, 13. 1 Tim. v. 17. 1 Pet. v. 5. Etiam præter eos, qui hoc modo peculiariter ad ministerium & constantem in verbo laborem vocantur, sunt & seniores vel presbyteri, qui, licet ad frequentem in verbis declarationem non moveantur, attamen cùm tales sint, qui in experientiâ beati operis veritatis in cordibus suis incrementum adepti sunt, invigilant, & privatim juniores hortantur, pro viduis, pauperibus & orphanis curant, & vident ne quid desit, ut pax, charitas, unitas, concordia & sanitas in ecclesiâ Christi præserventur, & hoc respondet diaconis illis, Act. vi.

Quod autem recusamus, est distinctio illa *Laïci* & *Cleri* (quæ in Scripturâ non invenitur) quâ nemo admittitur ad opus ministerii, nisi qui eâ causâ in scholis educati, & in Logicâ, & in Philosophiâ, &c. instructi sunt, & sic artem prædicandi discunt, sicut quis aliam aliquam mechanicam artem discit; undè fit, quòd omnes alii honesti mechanici, qui hanc paganam artem non edidicerunt, excluduntur ab hoc privilegio; adde, quod, qui literatus & hoc modo edoctus est, honestam aliquam artem minimè oporteat exercere ad comparandum sibi panem, si ad ministerium aspiret, sed providet, ut sibi beneficium aliquod comparet, & tunc habet mercedem securam ad sustentandum, & est quod ab aliis distinguatur colore vestium, & nigro solummodo vestiri, & magistrum artium esse: sed de his fusius postea.

XXVII. Ut hic modus separandi homines ad opus ministerii ordini primitivæ ecclesiæ Apostolorum temporibus similis non est, sic indè etiam multa mala sequuntur; nam primo parentes, videntes honorem & utilitatem cleros comitantem, liberos suos aliquando ab ipsâ infantiâ huic muneri assignant, ideoque ex consilio ad hanc artem eos educant: aliique, ad adultam ætatem provecti, eâdem causâ, ad hoc munus se applicant, & naturalibus illis & acquisitis partibus studentes, quæ necessariæ ministerii qualificationes

ficationes creduntur, eâ causâ admittuntur, & sic in voluptate, desidiâ, & inertiâ educti, existimant postea dedecori sibi esse manibus suis laborare, quippè quod sufficiat iis, ex libris suis tantum expromere, quantum per horam semel vel bis hebdomade sermocinari possint. Gratia autem, donum & Spiritus Dei, ad vocandum, qualificandum & instituendum opus ministerii, minimè observatur, sed negligitur. Atque multi avari, corrupti, carnales homines, meram speciem, & formam habentes, sed internæ gratiæ in cordibus suis operationis prorsus ignari & peregrini, introducuntur, seque intrudunt, & per eos mors, sterilitas, siccitas & tenebræ, ac consequenter superstitio, error & idololatria intravit, & ecclesiam fermentavit; & qui seriò volunt intendere, perspicient hoc pacto apostasiam locum obtinuisse, cujus rei veritatis plura exempla dare possem, quæ brevitatis causa omitto. Sic enim officium, & honor, ac reverentia ei debita, annectitur mero nomini: nam simul ac aliquis episcopus vel sacerdos ordinatus est, confestim audiebatur & talis credebatur, licet vitâ, Spiritu & virtute, quâ imbuti fuerunt veri Apostoli, prorsus caruerit. Ita ut brevi tempore successio facta sit nominis & tituli, eisque officium annecteretur, non autem naturæ virtutis & vitæ. Undè reverâ factum est, quòd cessavit illud ministerium Christianum, & illi ministri Christi esse, sed solummodo umbra & imago ejus fuit, quæ etiam forma & species interiit, & quibusdam seculis transformata, ut non tantùm substantia amissa, sed & forma omninò vitiata & depravata fuerit, ut multo verius de ecclesiâ Christianâ dici possit, quod de Thesei naviculâ olim in scholis disputari solebat, quæ tot novi ligni additionibus crebrò resarta & restaurata fuit, ut nihil primæ materiæ relictum fuerit. Nam, quamvis de robustâ quercu ædificata esset, cum autem, corruptâ modò abiete, resarta & postea etiam ita mutata esset forma, ut posterior priori nullo modo assimilis fuisset, tunc puto, quod absque disputatione omnibus concessum fuisset,

isset, planè alteram navem fuisse, nomen tantum, & nihil amplius, cum priore commune habentem. Secundò, ex hac distinctione *Laïci* & *Cleri* hic etiam abusus sequitur, quia boni & honesti homines mechanici, aliique, qui hanc prædicandi artem non didicerunt, & ideo non sunt secundum præscriptas istas regulas licentiati, falsâ hac opinione imbuti, illicitum sibi esse ad ministerium aspirare ob istius literaturæ defectum, ideo donum in seipsis negligunt, & frequenter extinguunt puras Spiritûs Dei inspirationes in cordibus suis, quibus si non resisterent, forent ad ædificationem ecclesiæ longè utiliores, quàm multi illi literatorum exarati sermones. Et hoc modo Apostoli consilium & præceptum spernitur & negligitur, qui hortatur, 1 Thess. v. 19, 20. *non extinguere Spiritum, nec prophetias spernere:* & totum hoc factum est ab hominibus se Christianos indigitantibus, qui gloriantur, primos prædicatores, suæque religionis propagatores, fuisse mechanicos & illiteratos. Verùm enimvero Protestantes non minus quàm Pontificii tales excludunt à ministerio suo, & hoc modo Spiritum & donum Dei limitant, & præfiniunt, quamvis patres eorum, opponendo se Pontificiis, contrarium affirmarent, & historiæ eorum declarent, quomodo ex illiteratis istis hominibus non pauci, sine istâ eruditione, vi divini Spiritûs, in nonnullis locis reformationi nonnihil contribuerint & contulerint.

HISCE constat, quomodo, ut in vocatione & qualificationibus, ita etiam in prædicando, orando, cæterisque ministerii partibus, unusquisque verus minister Spiritum Dei, virtute & vi suâ eum comitantem & auxiliantem, cognoscere debet. Sed quia hæc ad cultum pertinent, sequente thesi, de cultu, ea fusiùs tractabo. Postremum nunc inquirendum & considerandum est de sustentatione & alimento ministri Evangelici. Sed antequam ad illud procedam, libet paucis de mulierum prædicatione dicere, &, quid de hâc re sentiamus, breviter declarare.

Cum mas & fœmina idem ſint in Jeſu Chriſto, & cùm uni non minùs quàm alteri det Spiritum ſuum, igitur, quando in muliere movet Deus Spiritu ſuo, nullo modo illicitum iis eſſe in conventionibus populi Dei prædicare judicamus; neque putamus illud Pauli, 1 Cor. xiv. 34. ad redarguendas inconſideratas & garrientes inter Corinthios mulieres, quæ eccleſiam Chriſti inutilibus ſuis quæſtionibus moleſtabant, vel quod ait, *mulieres in omni ſilentio diſcere debere, non uſurpantes in hominem authoritatem*, 1 Tim. ii. 11. quicquam huic doctrinæ repugnare, quia patet mulieres prophetâſſe vel prædicâſſe in eccleſiâ, alioquin illud Jöelis malè applicatum fuiſſet à Petro, Act. ii. 17. & cùm ipſe Paulus, in eâdem ad Corinthios epiſtolâ, det regulas, quomodo ſe gerere debeant mulieres in publicis ſuis prædicationibus & orationibus, manifeſta erit contradictio, ſi alter ille locus ſumeretur ſenſu latiore; idemque Paulus loquitur de muliere quâdam, quæ ſecum laboraverit in opere Evangelii: & ſcriptum eſt, habuiſſe Philippum quatuor filias, quæ prophetabant; & denique obſervatum eſt, Deum in hoc die efficaciter multorum animos ad ipſum, mulierum miniſterio, convertiſſe, quibus etiam frequenter filiorum ipſius animos conſolatus eſt, quæ manifeſta experientia nobis rem extra omnem controverſiam ponit: ſed nunc ad miniſtrorum ſuſtentationem pergam.

XXVIII. Libenter fatemur, ut ipſa theſis declarat, debere eos, ad quos Deus mittit, vel inter quos ſuſcitat miniſtros, ſi opus ſit, neceſſitates eorum ſupplere. Secundò, quod legitimum ſit iis quod neceſſarium eſt accipere. Ad hoc probandum, nihil eſt quod inſiſtam, cùm in controverſiâ non poſita ſit; hoc autem, & nihil magis, affirmamus iis Scripturæ teſtimoniis includi, Gal. vi. 6. 1 Cor. ix. 11, 12, 13, 14. 1 Tim. v. 16. In hoc negotio igitur non oppugnamus neceſſario alimento, ſed, primò, limitato & coactivo. Secundò, ſuperfluo & ſumptuoſo. Tertiò autem,

autem, hujus rei manifesto abusui, de quibus etiam breviter agam.

Quod ad primum, coacti sunt adversarii recurrere ad exemplum Legis, quo utuntur refugio ad plurimos suos errores, & superstitiones defendendas, quæ naturæ & puritati Evangelii contrariæ sunt; *dicunt*, decimas Levitis destinatas esse, ergo etiam ad eos pertinere, qui sacra sub Evangelio ministrant. *Respondeo*; nihil indè colligitur, nisi quod, sicuti sacerdotes sub Lege habebant alimentum assignatum, ita etiam debent ministri & prædicatores sub Evangelio habere, quod non negatur: sed comparatio minimè extendi potest, quasi tantum idem habere deberent, cùm, primò, nullum expressum Evangelii præceptum, hoc jubens, invenitur, nec à Christo, nec ab Apostolis ejus. Secundò, paritas nullo modo tenet inter Levitam sub Lege, & præconem sub Evangelio, quia Levitæ constituebant unum de tribubus Israël, sicque titulum habebant ad partem hæreditatis in terrâ, non secus ac fratres sui, quam, cùm nullam habebant, hoc ejus loco recipiebant. Præterea, decimæ decimarum modò assignabantur sacerdotibus ad altare ministrantibus, reliquum autem Levitis cedebat, cujus pars etiam ad sustentandas viduas & peregrinos seposita erat. Hi autem prædicatores, licet, quod à parentibus habent, hæreditent, sicut alii, decimas tamen omnes sibi vendicant, nihil nec viduæ, nec peregrino attribuentes. Quod autem ad decimas, hæc sufficiant; plurimi enim & fusè & doctè hac de re seorsim tractârunt, & multi Protestantes fatentur, jure divino eas sibi non esse assignatas, & paritatem non in *quotâ*, sed *in obligatione dandi alimentum consistere.* Quòd autem alimentum, licet auditores præstare debeant, si tamen illi munere deficiant, à ministris nec recipi nec cogi debeat, probo, quia Christus, cum Apostolos suos prædicatum miserit, jussit eos, dicens, *gratis accepistis, gratis date*, Matth. x. 8. & tamen liberum iis fuit, cibum & potum ab iis, qui libenter ipsis ad

ſupplendam neceſſitatem offerebant, accipere. Unde liquet, eos non debere aliquid petere, ſeu vi aut coercitione efflagitare, & primò fœdus inire, ſicut prædicatores tam Proteſtantes quam Pontificii nunc faciunt, qui nemini volunt prædicare, donec primò certiorati ſint, tantum quotannis accipere; illi autem è contra munere ſuo juſſi fuerant fungi, &, ſicut gratis acceperant, ſic gratis diſtribuere, non petendo vel expectando aut depoſcendo mercedem. Quam dat huic reſponſionem *Nic. Arnoldus*, exercitationis ſuæ Sect. 42, 43. minimè obliviſci libet, ſed in ſcriptis præſervanda eſt ad perpetuam ipſius & fratrum ſuorum memoriam, ex animo enim hoc modo reſpondet, *nos gratis non accepimus, ergo nec gratis dare tenemur.* Reſponſionem ingenuam fateor & bonam. Si enim qui gratis accipiunt, gratis dare teneantur, videtur verè contrariorum regulâ ſequi, quòd qui gratis non accipiunt, nec gratis dare teneantur, & totum concedam. Oportet autem mihi quoque concedant, quod non per neque ſecundum gratiam & donum à Deo acceptum prædicent, neque poſſint boni diſpenſatores eſſe multifariæ Dei gratiæ, qualis verus unuſquiſque miniſter eſſe debet, vel donum hoc pecuniâ adepti ſunt, prout acquirere illud volebat Simon Magus, cum abſque pecuniâ non teneri ſe illud rurſus dare exiſtiment. Sed, ut ipſe puto, ea mens eſt *Arnoldi*, quaſi dicat, ſi verum dicere velimus, noſtri Miniſtri, & Profeſſores non à gratiâ aut dono prædicant & docent, ſed ab acquiſitis artibus & ſtudiis, quæ non ſine labore & pecuniâ in academiis nacti ſunt; ideoque, ſicut qui pecuniam publico collybo apponit, fœnus expectat; ſic hi ſcholaſtici, cum pecuniam impenderint, artem prædicandi diſcentes, verè dicere poſſunt, quod gratis non habeant, cum & pecuniâ & labore emerint, ideoque ſine pecuniâ & otio vendere nolunt. Sicut igitur pecuniam acquirit *Arnoldus*, docendo ſtudioſos ſuos artem prædicandi, ita vult iiſdem reſolvi, antequam aliis diſtribuant. Olim dictum eſt, *Omnia venalia Romæ*,

ſed

ſed nunc poteſt hoc adagium ad *Franequeram* tranſferri. Cum igitur prædicaturi ſint *Arnoldi* diſcipuli, tutò mercedem requirere poſſunt ab auditoribus, repetentes iis magiſtri axioma, *nos gratis non accepimus, ergo neque gratis dare tenemur.* Sed nonne poſſunt, quæſo, auditores iis rurſus reſpondere, novimus inde, nec vos, nec magiſtrum veſtrum ejus miniſtros eſſe, qui, cum diſcipulos ſuos ad prædicandum emiſerit, eis hoc mandatum dedit, *gratis accepiſtis, gratis date,* ideoque prædicationem veſtram nolumus, propterea quod ex iis vos eſſe videmus, qui lucrum ſuum à termino ſuo expectant.

XXIX. Secundo, Scripturæ teſtimonia, hoc urgentia, ejuſdem naturæ ſunt cum iis, quæ liberalitatem & beneficentiam erga pauperes urgent, ſed hoc ad ſpecialem aliquam portionem non eſt limitandum, quia facta ultronea ſunt, ubi obedientia præcepti non in re datâ, ſed in voluntate dantis jacet, ut oſtendit Chriſtus in viduæ nummulo. Quamvis ergo Chriſtiani teneantur externa miniſtris ſuis dare, nullâ tamen poteſt quantitatis definitio eſſe, niſi proprio diſtribuentis conſenſu, & ab uno modicum magis, quàm ab altero multum, præcepto ſatisfacere poteſt. Ut igitur liberalitatis & hoſpitalitatis acta nec limitari, nec præſcribi, nec cogi poſſunt, ita nec hæc.

Si *objiciatur,* miniſtros poſſe & debere hortari, ſuadere, & Chriſtianos urgere (modo deficientes videant) ad actus liberalitatis & hoſpitalitatis, & ſic etiam ad ſuſtentationem miniſtris concedendam. *Reſpondeo.* Hoc nihil ad limitatam & coactivam ſuſtentationem adfert, quæ nullis Scripturæ teſtimoniis nititur; fateor quidem, poſſe miniſtros in hâc re, ſicut in aliâ, aliquâ hortatione uti, ſicut hortatus eſt Corinthios Paulus, officium eorum iis demonſtrans, ſed expediret miniſtris hoc facientibus, ut teſtimonium ſuum magis valeret, ab omni avaritiæ ſuſpicione & ſui quæſitione liberos eſſe, ut cum Apoſtolo in conſpectu Dei verè dicere poſſint, 1 Cor. ix. 15. *Ego*

autem nullo horum usus sum, non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me. Et verf. 18. *Quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate meâ in Evangelio.*

TERTIO, Sicut nec præceptum nec exemplum habet in Scripturis limitata aut coactiva sustentatio, sic Apostolus, in solenni suâ senioribus ecclesiæ Ephesinæ valedictione, hâc illis interdixit, Act. xx. 33, 35. Sed si hoc vel legitimum fuit, vel tunc temporis usitatum, potius hortatus fuisset eos Apostolus, ut limitatâ suâ mercede contenti essent, & non amplius quærerent; sed verò exemplo suo iis præcipit, *nullius argentum, nec aurum, nec vestem concupiscere.* Secundò, *manibus suis necessitatibus ministrare,* sicut ille fecerat. Et denique, ad hoc illos hortatur à verbis Christi, *quia beatius est dare, quàm accipere*; indè ostendens, hoc non debere verum ministrum concupiscere, vel expectare, sed potius, quando necessitate eò ductus est, ut accipiat, quasi afflictionem, & onus existimare.

XXX. QUARTO, si limitata & coacta sustentatio supponeretur, similes Christi ministros faceret mercenariis istis, quos Prophetæ tantoperè redarguebant. Si enim aliquis conducatur, populo prædicare tali vel tali quotannis mercede, ita ut absque illâ nolit prædicare, & recusantes vi urgere quærat, negari non potest, talem pro mercede prædicare, & lucrum suum ab extremis suis expectare, bellumque illis indicere, qui ori ipsorum non indunt: sed hæc peculiaria falsorum prophetarum signa sunt, ideoque veris Christi ministris minimè competere possunt.

DEINDE, quòd sustentationem superfluam, id est, plus quàm opus est, non deceat Christianos ministros accipere, probatione longâ non eget, cùm hoc & moderatiores tùm Protestantium, tùm Pontificiorum fateantur, qui unâ voce contra immoderatos clericorum reditus exclamant: quòd autem probatione Scripturæ non egeat palam est. quid luculentius esse potest illo Apostoli, 1 Tim. 6. 7, 8, 9, 10. ubi ostendit,

oſtendit, quo debemus contenti eſſe, & periculum eorum, qui multum concupiſcunt ; & cum neceſſitas miniſtrorum cauſa & occaſio ſit obligationis iiſdem ſuſtentationem tribuendi, &, qui laborandi opportunitatem habent, magis, ſi id faciunt & nihil recipiunt, commendantur, ideo nullo modo iis legitimum eſſe poteſt, magis, quàm ſufficit, accipere, & ſi reverà pii eſſent, licet pauperes & egeni, potius modicum acciperent, quàm multum concupiſcerent.

XXXI. Quod autem magni ſint hâc in re abuſus & exceſſus inter Chriſtianos, vaſti illi reditus, quos poſſident epiſcopi & cæteri cleri, & inter Pontificios & inter Proteſtantes, ſatis oſtendunt, cùm poſſe me abſque hyperbole dicere exiſtimem, multos hodiè cleros plùs ſingulis quibuſque annis poſſidere, quàm per totam vitam & Chriſtus & Apoſtoli ejus omnes impenderunt, qui tamen, quod neceſſe fuit ad ſuſtentationem externi hominis, non caruerunt, &, procul dubio, digniores fuerunt, quàm qui hodiè abundantiâ illâ fruuntur. Sed abundè patet, epiſcopos, & hodiernos clericos ita pinguia ſua beneficia amare, hujuſque mundi voluptates & luxuriam diligere, ut nolint nec Chriſti, nec Apoſtolorum ejus exemplum nec conſilium in hoc negotio ſequi.

Sed frequenter *objicitur*, Chriſtianos adeò obduratos evaſiſſe, & rerum Spiritualium inſolicitos, ut, ſi miniſtri certam & ſtabilitam ſuſtentationem non haberent, illi & familiæ eorum fame perirent. *Reſpondeo*, Ponderis aliquid in hac objectione eſſe quoad miniſterium carnale, ex hominibus naturalibus conſiſtens, qui nullam vitam, vim, nec virtutem habent, & ſic talem ſuſtentationem tali miniſterio neceſſariam inſinuat ; ſed nihil dicit, quoad eos, qui à Deo vocati & miſſi ſunt, *qui neminem ad militandum propriis ſtipendiis mittit*, & illius ergò egrediuntur in authoritate & virtute Dei, ut convertant populos ad lumen è tenebris ; tales enim Deo credere & in illum confidere poſſunt, qui eos mittit, ideoque non dubitant, quin iis proviſurus ſit Deus, qui à nemine requirit,

rit, cujus non dat vim præstandi, & reversi respondere possunt, se nihilo caruisse. Et tales etiam, si in loco aliquo permaneant (cùm immediatè à Deo suppeditati sint, nec opus habeant libris ad prædicandum & tempus studendo conterere) ad laborandum manibus suis se comparant, sicut fecit Paulus, quando ecclesiam Corinthiorum plantavit: & quidem, si admittenda esset quasi alicujus momenti hæc objectio, nunquam ad convertendas nationes egressi fuissent primitivi pastores esuriei metu. Annon docet nos doctrina Christi omnia experiri & omnia abnegare, ut Deo serviamus? Num possint igitur illi Christi ministri haberi, qui timent illum prædicare, ne forte pecuniâ careant, vel qui nolunt prædicare, donec certi sint pecuniam accipiendi? Quò usus ministerii, nisi ad sanctos perfectos faciendos, & ab istâ cordis obduratione convertendos? Sed dices, sic laboravi, prædicavi, & adhuc obdurati manent, nec mihi aliquid dare volunt. Certè igitur ad eos, vel à Deo non emissus es, & ideo ministerium tuum & prædicatio non fuit in vi, virtute & vitâ Christi, & proinde nihil mereris: vel rejecerunt testimonium tuum, & indigni sunt, & à talibus nihil expectare, imò nec recipere debes, etiamsi dare vellent, sed excutere pulverem de pedibus tuis debes, eosque deserere. Sed quàm nugatoria & frivola sit hæc objectio, indè patet, quod notum sit, temporibus maximè caliginosis & superstitiosis cleri reditus magis crevisse, & largiùs auctos esse, quamvis minimè meriti sint. Qui igitur verè à Deo delegatus est, ne prorsus quidem famis seu inopiæ timidus erit, nec quidem debet, dum tàm bono Domino servit, neque unquam munus suum obire eâ causâ absistet. Itaque qui hanc objectionem movent, ostendunt, quòd non Christo Domino, sed ventri suo serviant, ideoque tam soliciti sunt, ne cibus ventri desit.

XXXII. Sed denique, quod attinet ad hujus alimonii abusus, qui eos sigillatim peragere velit, facilè

cilè volumen integrum faceret, tot & tanti sunt. Hic enim, sicut in aliis, abusus cum magnâ apostasiâ irrepsit, cùm nihil tale fuerit primitivis temporibus; tunc sibi non decimas, neque limitatum & certum stipendium vindicabant ministri, sed eorum, quibus opus erat, necessitatibus suppeditabat ecclesia, alii manibus laborabant. Sed transactis persecutionibus, cùm Imperatores & Principes Christianitatis professionem & nomen assumpserunt, magnatum illorum zelo jamjam abusus est clerus avaritiâ suâ, qui discebat citò domunculas & mansiunculas suas cum principum palatiis mutare, neque cessârunt, donec gradatim eorum quidam ipsi Principes facti sunt, in splendore, luxuriâ & magnificentiâ vivendi illis nullo modo cedentes: methodus equidem vivendi, quam nec Paulus scenofactorius, nec Petrus & Johannes piscatores unquam concupiverant. Neque forte putabant, quod ulli, eorum successionem prætendentes, ad talia proveherentur; & quam primùm episcopi isti illo modo stabiliti & constituti fuerunt, tunc, vitam Christianam obliviscentes, frequenter inter se contendere cæperunt de præcedentiâ & reditibus, unusquisque principale & pinguius beneficium ambiens; & perluctuosum est consideratu, quàm citò impietas hæc inter Protestantes irrepsit, ac quàm citò cleri cæperunt vetere uti stilo, & apertè ostendere, quòd, licet Romanum Pontificem deseruerint, antiqua beneficia amittere nolebant; ideoque, simulac principes aliqui vel status jugum Papale abjecissent, & abbatias, monasteria, cæteraque superstitionis monumenta demoliri cæpissent, cæpit etiam clerus reformatus magistratum hortari, ne ecclesiæ patrimonium tangeret, contra legitimum eorum bonorum, quæ superstitiosè olim ecclesiæ (ut dicebatur) data fuere, usum ad reipublicæ utilitatem severè exclamantes, & sacrilegium vocantes.

Sed hoc alimenti genus pro cleris & ministris præservando, primò, proponitur quasi avaritiæ illecebra,

cebra, quæ idololatria eſt, & omnium rerum periculoſiſſima: nam avaritiæ gratiâ, lucri cupiditate ducti, plerique ſe ad miniſterium applicant, ut indè annonam trahant; ut ſi quis plures filios habet, unum miniſterio deſtinabit, quem ſi admiſſum habere poſſit, non ſecus quàm patrimonium judicat, & pinguia beneficia ſemper plures expectantes habent; & qui ambitus, qualis induſtria, & pudendæ actiones ad ea acquirenda fiunt, ſatis notum eſt, & probatione non eget.

Quod ſcandalum hoc pacto inter Chriſtianos ſuſcitatum eſt, indè patet, quod in adagium ſeu diverbium venit, *eccleſiam ſemper avaram eſſe.* Neglecto enim dono & gratiâ Dei, non aliâ ferè regulâ utuntur, ad hanc potiùs vel illam eccleſiam eligendam, quàm opimiore reditu. Nam licet hypocriticè ſimulent, quando eccleſiam aliquam intrant & pro grege acceptant, nihil ante oculos habere, quàm Dei gloriam, & animarum ſalutem; ſi tamen pinguius beneficium illicò ſe offerat, magis ad Dei gloriam facere inveniunt, deſerere priorem, & illuc abire, & ſic non dubitant frequenter è loco ad locum circumire: dum interea nos accuſant, quod miniſtros foras proficiſci permittimus, quod nos approbamus, non lucrandæ pecuniæ causâ, ſed Dei motui obediendi; ſi quis enim in particulari aliquo loco miniſtrare evocatus ſit, illinc removere non debet, donec denuò revocaverit illum Deus, & tunc morigerari debet; Dei enim voluntatem, & non majoris pecuniæ & lucri amorem, removendi cauſam facimus.

Secundo, Ab hoc abuſu provenit illa luxuria & inertia, in quibus plerique clericorum vivunt, imò inter Proteſtantes non minùs quàm Pontificios, ad magnum Chriſtianitatis ſcandalum; legitimas enim artes, ut manibus laborent, non habentes, & ita ſuperfluè & abundanter ſuppeditati, in inertiâ & luxu vivunt: & ſuperbia, vanitas, & hujus mundi gloria in uxoribus, liberis & apparatibus ſuis non

minùs

minùs apparet, quàm in alio ullo hominum genere, quod omnibus manifestum est.

TERTIO, Hoc modo ita pecuniæ amori conglutinati fiunt, ut nullos pares habeant in malitiâ, rabie & crudelitate; si merces eorum iis denegetur, debacchantur, furunt, insaniunt, sæviuntque; Creditori severissimo citius satisfacere quivis potest, quàm iis; universus pauperum clamor hoc confirmat, multò enim diligentiores in decimandis ovibus, anseribus, porcis & ovis sunt, quàm in gregem invisendo; minimum nummulum hîc desiderabunt, & pauperrima vidua avaras eorum manus evadere nequit: viginti mendacia audire volunt sine redargutione, & totidem juramenta possit quilibet coram eis jurare absque eorum scandalo, & pejora his multò transire possunt. Sed si quid iis debeas & nolis solvere, tunc nihil nisi bellum tonitruant in te, & horribili sacrilegii titulo stigmatizabunt, & ad inferos sine misericordià te mittent, quasi peccatum in Spiritum sanctum perpetrâsses. Nos omnium hujus rei maximè experti testes sumus: cùm enim demonstraverit nobis Deus corruptum hoc & Antichristianum ministerium, & ex eo evocaverit, ac ad suam virtutem & vitam converterit, ut populus separatus essemus, ideo nec oribus illorum indere, aut eos fovere possumus. O quantum malitiæ, invidiæ & rabiei suscitatum est hinc in illis contra nos! nam licet merces eorum emere nolimus, tamen laborant nos cogere pecuniam iis dare, & quæ passi sumus hoc respectu, penè inenarrabilia sunt. Qui crudelitatis eorum, & inhumanitatis, quâ usi sunt, historiam perscriberet, volumen magnum foret. Eo invidiæ & rabiei processerunt avari isti mercenarii, ut malitiâ eorum permulti pauperes agricolæ, sæpè centum milliaribus à domibus suis, carcere inclusi fuerint, ubi quidam duos, quidam tres, imo quidam septem annos mansere viginti assibus, & minoris. Ipse viduam novi, quæ pro decimis anserum, non ad quinque asses æstimatis, quatuor annos, triginta à domo suâ

suâ milliaribus, incarcerata est: Quinimo vi quorundam bona ad centuplum super decimarum valorem diripuêre, & non paucorum hac causâ innocuus sanguis effusus est, qui fœtidis & putidis carceribus mortui sunt, & clericorum quorundam talis fuit rabies, ut, non bona diripiendo contenti, ipsi furiosi manibus suis innocentes homines verberârint, concusserint & vulnerârint, quia in ora eorum ponere, conscientiæ causâ, non potuerunt.

Ad omnes igitur hos abusus removendos & reformandos, necesse erit, fundamentum & occasionem removere, nempè omnem limitatam, coactam & certam sustentationem & stipendium: &, cùm reditus illi olim à populo dati sint, ut in publicam gazam revertantur, quo pacto populus multis publicis quæstibus & vectigalibus exonerari possit. Qui autem vocant aliquem ad prædicandum, & sibi doctores & instructores assumunt, etiam eos sustentent & alant. Quod ad eos, quos Deus vocat & movet ad opus ministerii Spiritu suo, qui recipiunt eos, & ministerii eorum bonum sentiunt, proculdubio pro iis curabunt quod necesse iis erit, neque lege opus erit ad cogendam pro iis mercedem; qui enim emittit illos, providebit, & illi etiam victum & amictum habentes contenti erunt.

XXXIII. Dictorum igitur hæc summa est. *Ministerium illud, quod nos defendimus, tuemur & volumus, per omnia simile esse ministerio Apostolorum & primitivæ ecclesiæ. Quod autem defendunt & cui patrocinantur adversarii, per omnia simile esse falsis Prophetis & doctoribus, quos condemnat Scriptura,* quod breviter hoc modo illustrari possit.

1. *MINISTERIUM & ministri, quos nos defendimus, in patrocinium suscipimus & volumus, tales sunt, qui vocati & divino Spiritu missi sunt ad opus ministerii,* quales fuerunt olim sancti Prophetæ & Apostoli, ut constat ex omnium Prophetarum scriptis, Matth. x. 1, 5. Eph. iv. 11. Heb. v. 4.

1. *SED*

1. *SED illud, quod adversarii tuentur & defendunt, Ministerium, & ministri tales sunt, qui nullam immediatam à Christo vocationem habent, quibus missio & motio Spiritûs minime necessaria habetur: sed qui vocati sunt, missi, ordinati ab impiis & iniquis hominibus,* tales olim fuere falsi Prophetæ & Apostoli, ut liquet ex Jer. xiv. 14, 15. item cap. xxiii. 21. & cap. xxvii. 15.

2. *QUOS nos defendimus & volumus ministros, tales sunt, qui Dei Spiritu acti, & ducti vi & operatione gratiæ ejus, secundum mensuram aliquam, conversi & regenerati sunt, adeoque pii & gratiosi homines sunt,* quales olim fuere sancti Prophetæ & Apostoli, ut patet ex 1 Tim. iii. 2, 3, 4, 5, 6. Tit. i. 7, 8, 9.

2. *SED quos defendunt & quibus patrocinantur adversarii, tales sunt, quibus Dei gratia est qualificatio minimè necessaria; igitur secundum eos veri ministri esse possunt, licet impii & profligati viri sint,* quales olim fuere falsi Prophetæ & Apostoli, ut patet, Mic. iii. 5, 11. 1 Tim. vi. 5, 6, 7, 8. &c. 2 Tim. iii. 2. 2 Pet. ii. 1, 2, 3.

8. *QUOS ministros defendimus & quibus patrocinamur nos, tales sunt, qui agunt, movent & laborant in opere ministerii non à merâ suâ naturali vi & potentiâ, sed sicut aguntur, moventur & suffulciuntur Spiritu Christi, secundum donum receptum ministrantes, ut boni dispensatores multifariæ Dei gratiæ,* tales fuere sancti Prophetæ & Apostoli, 2 Pet. iv. 10, 11. 1 Cor i. 17. 1 Cor. ii. 3, 4, 5, 13. Act. ii. 4. Matth. x. 20. Marc. xiii. 11. Luc. xii. 12. 1 Cor. xiii. 2.

3. *SED quos defendunt & quibus patrocinantur adversarii, tales sunt, qui nec expectant nec opus habent Spiritu Sancto, ad agendos & movendos eos in opere ministerii, sed quod agunt & faciunt ex merâ vi naturali, videlicet quod collegerunt & furati sunt ex literâ Scripturæ, pronunciantes illud etiam vi sapientiæ suæ & eloquentiæ, & non in evidentiâ Spiritûs & virtutis:* tales

tales fuere olim falsi Prophetæ & Apostoli, ut patet ex Jer: xxiii. 31, 32. 34. &c. 1 Cor. iv. 18. Jud. 16.

4. *Ministerium, & quos nos tuemur & patrocinamur ministros, cum sint humiles, præcedentiam & prioritatem non ambiunt, sed potiùs sibi invicem in amore serviunt, neque colore vestium ab aliis distingui cupiunt, nec diffusis phylacteriis utuntur, nec salutationes in foro, nec primas cathedras in synagogis affectant, nec primos recubitus in cœnis, nec ab hominibus DOMINI dici volunt*, &c. quales volebant & qualiter faciebant falsi Prophetæ & Apostoli, ut patet, Matth. xxiii. 8, 9, 10. & xx. 25, 26, 27.

4. *SED quos volunt adversarii, pro superioritate inter se velitantur, & supra dicta omnia ambiunt & affectant*, sicut olim fecere falsi Prophetæ & Apostoli, Matth. xxiii. 5, 6, 7.

5. *QUOS nos defendimus & volumus ministros, cum gratis acceperint, gratis distribuunt, nullius aurum, argentum, aut vestes concupiscentes, non hominum bona sed ipsos quærunt, & animarum salutem, pro sustentatione suâ laborantes, adeoque necessitatibus suis suppeditantes: & si ministerii opere à labore manuum suarum necessariò impediantur, quod gratis iis datur ab eis, quibus spiritualia communicaverint, id accipiunt, & victum & amictum habentes contenti sunt*; tales fuere olim sancti Prophetæ & Apostoli, ut constat ex Matth. x. 8. Act. xx. 33, 34, 35. 1 Tim. vi. 8.

5. *SED quos tuentur & volunt adversarii ministros, tales sunt, qui, cum gratis non acceperint, nec gratis dare volunt, sed avari sunt, quæ non decent facientes, turpis lucri gratiâ; mercede prædicant, & pecuniâ divinant, & in eos bellum intendunt, qui in ora eorum non indunt*, &c. *canes avidissimi, qui non possunt satiari, pastores qui seipsos, non gregem pascunt, adipem comedentes, & lanam induentes, sequentes viam Balaam, qui mercedem iniquitatis amavit.* Sic fuere olim falsi Prophetæ & Apostoli, Isa. lvi. 11.

Ezech.

Ezech. xxxiv. 2, 3, 8. Mic. iii. 5, 11. Tit. i. 10, 11. 2 Pet. ii. 1, 2, 3, 14, 15.

ET ut verbo dicam, *nos volumus & propugnamus ministerium spirituale, purum & vivum, ubi ministri vocantur, qualificantur, ordinantur, aguntur, ducuntur & moventur in omnibus ministerii sui actionibus per Spiritum Dei, absente quo Spiritu & ministerium & ministros Christi abesse* judicamus.

SED illi, hanc vitam, gratiam & Spiritum essentialem sui ministerii partem non existimantes, tuentur & defendunt ministerium humanum, carnale, siccum, sterile & mortuum; cujus, eheu! vidimus fructus in plerisque eorum ecclesiis, de quibus certè verificatur, Jer. xxiii. 32. *Cùm ego non miserim eos, neque præceperim eis, & omninò non possint prodesse populo huic, dictum JEHOVÆ.*

THESIS UNDECIMA.

Omnis verus cultus, & Deo gratus, oblatus est Spiritu suo movente internè, ac immediatè ducente, qui, nec locis, nec temporibus, nec personis præscriptis limitatur: nam licet semper nobis colendus sit, quòd oporteat indesinenter timere coram illo, tamen, quoad externam significationem in precibus, elogiis aut prædicationibus, non licet ea perficere nostrâ voluntate, ubi & quando nos volumus; sed ubi & quando eò ducimur motu & secretis inspirationibus Spiritûs Dei in cordibus nostris; quæ Deus èxaudit & acceptat, qui nunquam deest, nos ad precandum movere, quando expedit, cujus ille solus est judex idoneus. Omnis ergo alius cultus, elogia, preces sive prædicationes, quas propriâ voluntate suâque tempestivitate homines peragunt, quas & ordiri & finire ad libitum possunt, perficere vel non perficere, ut ipsismet videtur, sivè formæ præscriptæ sint, sicut Liturgia, &c, sivè preces extempore per vim facultatemqne naturalem conceptæ, omnes ad unum sunt cultus superstitiosus, Græce ἐθελοθρησκεία, & idololatria abominabilis

in

in conſpectu Dei, quæ nunc in die Spiritualis reſurrectionis ejus deneganda & rejicienda ſunt, à quibus ſeparare nos oportet, utcunque illi placuerit (qui temporibus ignorantiæ connixit, habito reſpectu ad ſimplicitatem & integritatem quorundam, causâ innocentis ſui ſeminis hominum cordibus, quaſi ſub ſuperſtitionis illius maſſâ, ſepulti) iſtis afflare, & ſuſpiria aliqua ſua ſuſcitare & exaudire; idque tantiſper, dum dies clariùs illuceſceret & exoriretur.

I. HOMINIS erga Deum officium præcipuè ſtat in his duobus generalibus. Primò, in ſanctâ conformitate cum purâ lege & lumine Dei, malum deſerendo, & perpetua & moralia illa juſtitiæ & æquitatis præcepta obſervando. Secundò autem, in reddendo Deo illam venerationem, honorem & adorationem, quam requirit, & à nobis poſtulat, ideoque cultus dicitur. De priore hactenus loquutus ſum, & etiam de variis inter Chriſtianos conditionibus, prout diſtinguuntur ſecundum diverſas menſuras gratiæ unicuique tributas, & diverſas ſuas ſtationes, quas habent in corpore Chriſti, quod eſt eccleſia. Nunc progredior, ut de cultu, vel de illis actis, ſive privatis, ſive publicis, ſive generalibus, ſive particularibus, dicam, quibus homines Deo reddunt illam officii ſui partem, quæ ad Deum immediatè ſpectat; & ſicut *obedientia ſacrificio præſtat*, ita nullum gratum ſacrificium eſt, niſi illud, quod eſt ſecundum ejus voluntatem, cui offertur. Sed homines, cùm facilius eſſe viderent, ſuis voluntatibus ſatisfacere, quàm Dei voluntati obtemperare, ſine obedientiâ ſacrificia multiplicârunt, & putantes Deum decipere, quemadmodum ſibi invicem agunt, illi reverentiæ, honoris & cultûs ſpeciem tribuunt, dum intùs à ſanctâ ejus & juſtâ vitâ alienati, & omninò peregrini ſint puris inſpirationibus Spiritûs ejus, in quo ſacrificium & cultus acceptus tantummodo offertur. Indè factum eſt, quòd nihil, ad hominis officium erga Deum pertinens, magis, inter univerſum

ſum hominum genus, vitiatum ſit, & in quo magis prævaluerit diabolus, & hominum animis abuſus ſit; & ſicut inter alios multos, ita etiam inter eos, qui ſe Chriſtianos profitebantur, nihil magis corruptum, & in deterius vergebat, ut quidam Pontificii, & omnes Proteſtantes fatentur; ſicut libenter approbo, quicquid hac in re à Pontificiis reformârunt Proteſtantes, ſic hâc vice non iis controverſiis, quas de hoc habent, me immiſceo; ſufficiet ſolùm me cum illis abnegare, tanquam nullam divini cultûs partem, abominandam illam ſuperſtitionem & idololatriam, *miſſam* nempè *Papalem*, *adorationem ſanctorum & Angelorum*, *venerationem reliquiarum*, *viſitationem ſepulchrorum*, cæteraſque illas ſuperſtitioſas ceremonias, *confraternitates*, & *peregrinationes Romanæ ſynagogæ*. Quibus omnibus, Proteſtantibus manifeſtum eſt, Antichriſtum magis in hoc negotio, quàm in ullâ aliâ Chriſtianæ religionis parte, operatum eſſe, ideoque expedire & decere eos propius conſiderare, num hîc perfectam & veram reformationem fecerint, de quo ſtat inter nos & illos controverſia. Videmus enim, quòd ex ramulis & rivulis aliquot abſciderint, radicem tamen & fontem retinent, cultum *ſcil.* in hominis voluntate & ſpiritu, non Dei Spiritu, peractum; verus enim & ſpiritualis Dei cultus tam citò amiſſus fuit, & ſapientia ac voluntas hominis ita maturè ſe illi immiſcebat, ut apoſtaſia hoc reſpectu & prima & maxima, & ab illâ reformatio, quoad radicem, difficillima fuerit. Ne igitur ſubitò ſuboffendatur Lector ad theſis noſtræ narrationem, patienter attendat, quoad ſenſum noſtrum hâc in re explanemus, tunc (juvante Deo) ſperamus, ut, licet loquendi ratio & doctrina noſtra hoc loco maximè ſingularis, & ab aliis Chriſtianitatis profeſſoribus differens ſit, illam tamen maximè conformem puræ religioni Chriſtianæ, & ut obſervatu quàm neceſſariam, ita & creditu & actu digniſſimam eſſe agnoſcat; & ne detur fallaciæ locus (quoniam neceſſe nobis fuit breviter, ideoque magis obſcurè &

U dubiè

dubiè, thesi ipsâ loqui) expedit primo loco sensum nostrum exhibere & enodare, & controversiæ statum aperire.

II. Et primo, consideretur, quod hìc affirmatur, solummodo de Dei cultu, temporibus his evangelicis, dici, & non de cultu, qui vel ante vel sub Lege fuit. Particularia enim præcepta, tunc hominibus data, non sufficient, ut nos eadem nunc agamus; alioquin liceret nobis hodie, quæ offerebant illi, sacrificia mactare, quæ omnes cessâsse haud diffitentur. Quod igitur tempore Legis & commendatum & acceptum fuit, hodiè superstitionis imo & idololatriæ accusari potest. Quocirca ineptissimè hoc respectu furit *Arnoldus* contra hanc thesin, *Exercit.* suæ *sect.* 44. dicendo, *me omnem cultum Dei publicum proscribere, illosque idololatriæ condemnare, qui tempore Enoschi publicè nomen Dei invocare cœperunt, & qui ad mandatum Dei ter Hierosolymis cultûs divini gratiâ confluebant, & Annam, Simeonem, Mariam, &c. publica sacra frequentantes.* Talis, inquam, consequentia à dictis meis ineptissima est, nec minùs absurdè, quàm si dicerem, Paulum Apostolum Moysen & Prophetas inscitiæ & stultitiæ accusâsse, quia Galatas, ad Mosaïcas ceremonias & ritus revertentes, ignaros & stultos appellat: impetuosus homo, temporum dispensationes non advertens, in hanc ineptiam prolapsus est: Licet potuerit cultus spiritualis præstari, & proculdubio à plerisque sub Lege in multâ simplicitate præstaretur, non inde sequetur, nihil hodie superstitionis fore omnibus illis ceremoniis uti, quæ à Deo Judæis dispensatæ fuerunt, non quasi ad verum cultum essentiales, aut necessariæ ex seipsis, vel ad transmittendam & præservandam, inter Deum & populum suum, communionem, sed in concessione ad imbecillitatem illius populi, qui ad idololatriam pronus erat: licet enim hîc, sicut in plerisque aliis, etiam sub lege, possiderent substantiam spirituales, velata tamen & plu-

ribus

ribus ritibus circumfusa erat, quibus non licet nobis uti nunc sub Evangelio.

III. Secundo, licet dicam, hunc cultum nec locis, nec temporibus, nec personis limitatum esse, nollem tamen ita intelligi, quasi proscriberem præscripta tempora & loca ad colendum. Absit talem me fovere sententiam. Non ex iis sumus, qui deserunt congregationes nostras, sed & certa tempora & loca habemus, in quibus diligenter congregamur, (neque ab iis expelli possumus vel minis, vel persecutionibus hominum) ut Deo attendamus, illumque expectemus & colamus. Convenire igitur populo Dei necessarium judicamus, quia, dum externis his tabernaculis vestimur, necessarium est, ad communem & visibilem societatem fovendam, & testimonium pro Deo externum gerendum, ut corporibus concurramus, non minùs quàm spiritibus, videndo alter alterius faciem. Si etiam adsit internus amor, & spirituum unitas, magnoperè sanctos animat & reficit. Sed quam condemnamus limitationem, illa est, quòd, cùm Spiritus Dei debeat esse immediatus actor, motor, impulsor & auxiliator hominum in particularibus cultûs actibus, quando conveniunt sancti, Spiritus hic limitetur in operationibus suis.

Et ideo condemnamus eos, qui particularem hominem, vel homines ad prædicandum in humanâ voluntate evehunt, ita ut cæteri omnes excludantur, imò vel à credendo quòd debeant attendere Spiritui Dei ad eos in talibus movendos; & sic illud negligunt, quo in semetipsis vivificari deberent, &, non expectando puras spirationes Dei Spiritûs sentire, eumque sequi, ducuntur solummodo ex prædicatore pendere, illumque loquentem audire.

Condemnamus etiam, quòd illi prædicatores non illuc veniant, ut cum Domino conveniant, & internos motus & operationes Spiritûs attendant, & tunc orent, aut prædicent, sicut in illis Spiritus movet, spirat, & elocutionem dat, ac sic verbum opportunè, ad reficiendam animam languentem, & ut præ-

ſens populi conditio & ſtatus poſtulat, loquantur, patiendo Dei Spiritum populi corda præparare, & prædicatori eloqui dare, quod expedit, & iis opportunum eſt. Sed ille, *ſcil.* orator, non attendens, nec internam Spiritus influentiam ſentiens, quod in muſæolo humanâ ſapientiâ & literaturâ, ſecundum voluntatem ſuam propriam, commentus, & è ſacris veritatis Scripturis, aliorumque ſcriptis ſuffuratus eſt, colligendo & conſuendo, eorum verba, quantum ſufficiat illum per horam, dum effluit clepſammidium, loquentem ſuſtinere, declamat, utrum populi conditioni conveniat necne; & quando orationem abſolvit, etiam in propriâ voluntate preces fundit, & *ſic finitur.* Hic autem de more cultus, ſicut Deo nullo modo plauſibilis eſt, ſic etiam quàm inutilis & infructiferus ſit iis, qui eo utuntur, hodiernus nationum ſtatus abundè demonſtrat, Apparet igitur, nos minimè præſcriptis pro cultu temporibus contradicere, licet hoc *Arnold.* contra hanc theſin *ſect.* 45. non minùs ineptè aſſeveret, illud probare offerens, quod nos minimè negamus: quamvis autem tempora illa, externæ convenientiæ cauſâ, præſcripta ſint, attamen cum Pontificiis non putamus dies illos ſanctos eſſe, nec ſic populum in ſuperſtitioſam eorum obſervationem ducimus, quandoquidem exploratum & compertum habemus, omnes dies æquè ſanctos eſſe in conſpectu Dei. Et quamvis minimè conſilium meum ſit longâ digreſſione de controverſiis, quæ etiam inter Proteſtantes ſunt de die, vulgò *Dominico* dicto, agere, quoniam tamen hoc loco non incongruum eſt, ſenſum noſtrum eâ de re breviter ſubjungam.

IV. Quum nihil tale in ſacris literis reperiamus, adeò ſuperſtitioſi eſſe non poſſumus, ut credamus vel Judaïcum ſabbathum nunc continuare, vel primam feriam antitypum, vel verum ſabbathum Chriſtianum eſſe, quod cum Calvino ſenſum magis ſpiritualem habere exiſtimamus, ideoque nullum morale præceptum, virtute quarti mandati vel alibi, novimus ad

primam

primam feriam obſervandam, neque ei ullam ſanctitatem inhærere putamus. Quia tamen, primò, perneceſſarium eſt, ut tempus quoddam ſeponatur, quo ad Dei cultum Chriſtiani conveniant. Secundò, quia expedit, ut illo tempore ab aliis externis negotiis liberentur. Tertiò, quia ratio & æquitas indulget ſervis & beſtiis tempus aliquod, quo à conſtante labore leventur. Et quartò, quia patet Apoſtolus & primitivos Chriſtianos primâ hebdomadæ feriâ ad colendum conveniſſe. His argumentis nos ſatis adductos judicamus, illud etiam facere, non ſuperſtitioſè, ut plerique Proteſtantes faciunt, Scripturas detorquendo, ad aliam rationem confingendam, quorum ineptias alii Proteſtantes, imò ipſe Calvinus, in quartum mandatum abundè demonſtrârunt. Et licet illo die conveniamus & à labore abſtineamus, habemus tamen alia tempora, quibus etiam congregamur.

V. Tertio, licet, ſecundum ſcientiam Dei, nobis à Spiritu revelatam, per clariorem Lucis diſpenſationem, quam credimus nobis Deum hac ætate manifeſtam feciſſe, officium noſtrum eſſe judicamus, Spiritualem illum & purum cultum, qui & Deo acceptus, & teſtimonio Chriſti & Apoſtolorum magis eſt conſentaneus, exhibere, quinimò & ſuperſtitionem illam manifeſtam ac idololatriam denegare, nec non formalem illum, ad libitum humanum, cultum, qui non ſtat in virtute Dei, & quem Apoſtolus ἐθελοθρησκεία, nuncupat, condemnare; non tamen ita negamus integrum cultum eorum omnium, qui nomen Chriſtianitatis gerebant apoſtaſiæ tempore, quaſi Deus nullas eorum preces exaudiverit, nec ipſos acceptos habuerit. Abſit à nobis, ita charitatis expertes eſſe; poſtrema pars theſeos contrarium oſtendit; & licet ex unâ parte non tam abſurdi ſimus, ut concludamus, propter errores & tenebras, quibus multi in Babylone cooperti & circumſepti fuerunt, nullas eorum preces exauditas, aut Deo acceptas fuiſſe, ita nec ex alterâ parte adeò incauti erimus, ut concludamus, quia Deus eos exaudivit, & commiſeratus

eſt, debere nos in iſtis erroribus & tenebris permanere, & ex Babylone non exire, cùm Deus nobis eam patefecerit. Papalem miſſam, & veſperas, quoad ſubſtantiam, abominandam idololatriam & ſuperſtitionem eſſe credo, & ſic etiam credunt Proteſtantes; num ideo vel ego, vel illi audent affirmare, tempore tenebroſo Papatûs, nullum juſtum & rectum hominem, licet abominationum earum zelotem, à Deo exauditum, illique acceptum fuiſſe? Quis denegabit, & *Bernardum*, & *Bonaventuram*, & *Thaulerum*, & *Thomam à Kempis*, cæteroſque complures de divino amore guſtâſſe, & divini Spiritûs virtutem in ſeipſis ad ſalutem ſuam operantem ſenſiſſe? Debemuſne igitur iſtas ſuperſtitiones non abnegare, repudiare & derelinquere, quibus ii utebantur? Calviniſtici Preſbyteriani multùm exprobrant (& quidem non ſine cauſâ, ut exiſtimo) formalitatem & ariditatem Epiſcopalium & Lutheranarum liturgiarum, non tamen negabunt inter eos homines bonos fuiſſe, neque audent recuſare, cùm ille ex apoſtaſiâ progreſſus factus eſt convertendi publicas preces in linguas vulgares, licet per liturgiam continuatas, quin Deo illud acceptum fuerit, & nonnunquam virtute & præſentiâ ejus comitatum: nolunt indè tamen Preſbyteriani concludere, communes illas preces continuandas eſſe; ſic etiam, licet confiteamur, miſericordiâ & mirabili Dei condeſcenſione, juſtos corde & inter Pontificios & inter Proteſtantes extitiſſe, non ideo tamen profeſſiones & ſingulas eorum praxes approbare poſſumus, vel ad ſpiritualem illum cultum, ad quem nos evocavit Dominus, proſequendum non procedere; ideoque contra omne, quicquid ei oppugnat & obſtat, nobis teſtificandum eſt.

VI. Quarto, ut ad ſtatum controverſiæ veniamus, quod ad cultum publicum attinet, omnium munus eſſe judicamus, diligentes eſſe in ſimul congregando (quomodo autem fuerimus nos hac in re, adverſarii noſtri in magnâ Britanniâ, qui omnibus, quibus potuerunt, modis uſi ſunt, ut innocentes noſtras con-

conventiones ad Deum colendum impedirent, teſtari poſſunt) & cùm congregantur, uniuſcujuſque opus eſſe debet, Deo attendere, &, ex propriis cogitationibus & imaginationibus egredientes, vel eas potiùs ex ſe pellentes, Dei præſentiam ſentire, & in nomen ejus reverâ congregationem cognoſcere, ubi ipſe in medio eſt ſecundum pollicitationem ipſius; & ſicut unuſquiſque hoc modo congregatus eſt, & intùs in Spiritu, non minùs quam extrà in corpore ſimul conveniunt, ibi ſecreta virtus, & vis vitæ noſcitur animam reficere, & puros motus, & reſpirationes Dei ſpiritûs ſentiunt emanare, à quibus, ſicut verba declarationis, orationis vel laudis exſurgunt, cultus acceptabilis præſtatur, quo eccleſia ædificatur, & Deo placet, & nemo hîc Dei Spiritum limitat, nec commentos ſuos & confictos ſermones producit, ſed unuſquiſque illud producit, quod ponit Dominus in cordibus eorum, & eloquuntur non in hominis voluntate, & ſapientiâ, ſed in evidentiâ & demonſtratione Spiritûs & virtutis. Imò, licet ne vel verbum pronuncietur nec audiatur externè, tamen verus Spiritualis cultus præſtatur ac exercetur, & Chriſti corpus ædificatur; imò ſæpè accidit integras quaſdam conventiones ſine verbo tranſactas fuiſſe, attamen animæ noſtræ magnoperè ſatiatæ, & corda mirè ſecreto divinæ virtutis & Spiritûs ſenſu repleta fuerunt, quæ virtus ſine verbis de vaſe in vas tranſmiſſa fuerit. Hoc quidem mirum & incredibile eſt homini merè naturali & carnali, qui aptus eſt judicare tempus omne amiſſum, quo aliquid non dictum eſt externis ſenſibus obvium; ideoque inſiſtam aliquantulùm de hac re loqui, quaſi unus, qui, quod hoc in negotio ſcribo, illud certâ experientiâ, non aliorum rumore, ſcribo de hac mirabili & glorioſâ diſpenſatione, quæ eo plus ſapientiæ & gloriæ Dei habet, quo contraria eſt naturæ, voluntati, & ſapientiæ ſpiritûs hominis.

VII. Sicuti nihil magis oppoſitum naturali voluntati & ſapientiæ hominis eſſe poteſt, quàm tacitè hoc modo Deo attendere, ita nec acquiri nec compre-

hendi aliter poteſt, quàm ubi ſapientiam & voluntatem ſuam abnegat & deponit homo, & contentus eſt omninò Deo ſubjici, ideoque nec illud adepti ſunt, nec præſtiterunt, niſi qui ſentiunt, nihil externum, nullas ceremonias, nullas obſervationes, nulla verba, licet optima verba, ne quidem Scripturarum verba, animis ſuis defeſſis & languentibus ſatisfacere, quia præſentibus omnibus iſtis, vis, virtus & vita, quæ iſta omnia efficacia faciunt, abeſſe poſſunt. His, inquam, ab omnibus externis abſtractis eſſe neceſſe fuit, & ante Deum ſilere, & ad internum illud in ſemetipſis principium convertere, quaſi ad doctorem excellentiſſimum, qui nunquam in angulum removeri poteſt; illinc edocti ſunt, ad Deum attendere in menſurâ vitæ & gratiæ ab eo receptæ, & ſic a ſuis verbis & actis in naturali voluntate & comprehenſione ceſſare, & internum hoc vitæ ſemen ſentire, ut, movente illo, ii etiam moveantur, & virtute ejus agantur, ſivè ad orandum, ſive ad prædicandum, aut cantandum. Et ex hoc dogmate, quod homo ſilere, & in rebus ſpiritualibus ex ſeipſo non agere debeat, donec, hoc modo, divino lumine & gratiâ in corde actus ſit, naturaliter initus eſt modus ille ſedendi ſimul ſilenter & attendendi ad Dominum. Multi enim ſic edocti, unà congregantes in puro Dei timore, non ſe continuò applicarunt ad loquendum aut orandum, &c. timentes, ne nimis feſtinantèr, in propriis voluntatibus agentes invenirentur; ſed unuſquiſque connitebatur introrſum ad menſuram gratiæ in ſeipſo ſe convertere, non ſolum quoad verba ſilentes, ſed & jam à cogitationibus ſuis & imaginationibus & cupiditatibus abſtinentes, adeoque vigilantes in ſanctâ dependentiâ ad Dominum, & ſimul convenientes non extrorſum ſolum in uno loco, ſed introrſum in uno Spiritu, in uno nomine Jeſu, quod eſt virtus ejus. Sic ſentire & poſſidere ſurrectiones vitæ, quæ, ut in unoquoque prævalet, ſicut flumen refectionis in totam congregationem defluit, homine enim & hominis parte & ſapientiâ denegatâ & in ſingulis depreſ-

ſâ

ſâ, & Deo exaltato, & gratiâ ejus in corda dominante, nomen ejus ſit unum in omnibus, & gloria ejus erumpit & effluit, omneſque cooperit, & reverentia talis & ſancta divinæ præſentiæ veneratio ſingulos poſſidet, ut, ſi pars naturalis in aliquo ſurgeret, vel ſapientia humana, vel quicquid quod cum vitâ non unum eſt, continuò deprimeretur & condemnaretur: Et cùm aliquis per virtutis hujus ſpirationes ad ſententiam exhortationis vel laudis eloquendam impellatur, vel ad Domino in oratione reſpirandum, cæteri omnes ſenſibiles ſunt; eadem enim vita, quæ in illis, reſpondet, veluti facies faciei in ſpeculo. Hic ille divinus & ſpiritualis cultus eſt, quem nec novit nec intelligit mundus, neque vidit eum impurus oculus. Sed multa & magna ſunt beneficia, quorum anima mea cum multis aliis indè particeps facta eſt, quod & omnes ſentient, qui ſe illi ſeriò applicabunt. Quando enim congregantur homines, non merè ad audiendos homines, & ex illis pendendum, ſed omnes introrſùm animis Deo innitentes, & apparitionem ejus in cordibus ſuis expectantes, præceps & ſolicitè operans eorum Spiritus impeditur, ne ſe divino cultui immiſceat; & hujus cultûs forma ita nuda eſt & omni mundanâ & externâ gloriâ expers ut omnem occaſionem abſcindat, quâ hominis ſapientia exerceatur, neque ibi ſuperſtitio & idololatria locum habet; & cum ibi etiam interna animi quies, & introverſio ſit, Dei teſtis in corde exurgit, & lux Chriſti lucet, undè anima conditionem ſuam videt. Et cùm multi eodem hoc opere purgentur, ibi fit internus labor & luctatio, & ſi in menſurâ gratiæ permanetur, etiam ſuperatio (ut hoc verbo utar) & victoria in vim & ſpiritum tenebrarum obtinetur; & ſic frequenter corroborati, & in ſpiritibus mentis noſtræ renovati ſumus, & poſſidemus ſanctam & ſpiritualem communionem & ſocietatem corporis & ſanguinis Chriſti, quo internus noſter homo nutritur & fovetur. Undè fit, ut externo pani, vino & aquæ in rebus noſtris ſpiritualibus minimè adhæreamus. Sicut autem plurimi

rimi hoc modo congregati, vi, virtute & vigore veritatis, crescunt, & prout veritas hoc modo victoriam & dominium obtinet in animas, tunc elocutionem recipiunt, & stabiliter ad fratrum ædificationem loqui possunt, & pura vita inter illos aditum reperit; & quod hoc modo dicitur, corpus realiter ædificat. Ea est evidens certitudo divinæ illius vis, quæ, hoc modo simul conveniendo, & ad Deum tacitè attendendo, communicatur; ut, si fiat aliquando, quòd quidam ingrediatur, qui non vigilans fuerit, & animo vagans, vel subitò ex frequentiâ & confusione externorum negotiorum, & ideo non cum cæteris introversus, non citiùs in talem conventum intrabit (si virtus hæc in toto conventu aliquantulum exsuscitata est) quàm subitò illum ut minime introversum corripiat, & mirè concurrere ad suscitandum in illo bonum, & generare in illo sensum ejusdem virtutis, ad cor mollificandum & calefaciendum, non secus ac calor frigidum aliquem in hypocaustum ingressum apprehenderet, vel flamma combustibilem aliquam materiam propè jacentem accenderet; imò si contingat, quòd complures, qui simul conveniunt, in animis suis vagantur, licet quoad externum silentes, à mensurâ gratiæ tamen extroversi, & in imaginationibus suis aberrantes (quod adversarii operationibus, & quorundam negligentiâ accidere potest) & si quis ingrediatur, vel cum illis sit, qui vigilans est, & in quo vita multùm suscitata est, sicut unus iste locum suum tenet, pro cæteris laborem sentiet, compatiens cum semine, quod in cæteris opprimitur, & cogitationibus eorum deprimitur; & sicut talis fidelis attendit in lumine, & in divino opere persistit, Deus sæpè exaudit secretum laborem & seminis sui spirationes per talem, ita ut cæteri se secretò compunctos sentiant, quanquam sine verbis, & unus ille quasi obstetrix futurus est, per arcanum animæ suæ laborem, ad vitam in illis producendam; sicut paululum aquæ, in sentinam injectæ, reliquum exantlat, undè vita in omnibus suscitabitur, vanæque ima-

imaginationes deprimentur, & ſic cæteri Spiritum ſentiunt iis vitam miniſtrantem ſine verbis ; imò aliquando, licet ne verbum ſit in congregatione, ſed omnes ſint ſilenter vigilantes, ſi quis rudis & impius ingreditur, & in quo poteſtas tenebrarum multùm prævalet, forſan eo conſilio, ut derideat, vel malum aliquod perpetret, ſi tota congregatio in vitam introverſa, & nonnihil ſuſcitata ſit, tali terrorem injiciet, & ſeipſum reſiſtere incapacem ſentiet, ſed ſecretâ hujus vi & virtute vis tenebrarum in illo deprimetur, &, ſi dies viſitationis ejus non expiraverit, ad menſuram gratiæ in illo penetrabit, eamque ſuſcitabit ad redemptionem animæ ſuæ ; cujus rei ſæpè teſtes fuimus, ita ut hoc reſpectu frequens nobis fuerit occaſio, dictum illud antiquum de pluribus renovandi, *num Saul etiam inter Prophetas eſt ?* Haud pauci enim, hoc modo, veritatis convicti fuere, cujus & ipſe etiam ex parte verus teſtis ſum, qui, non vi argumentorum, nec particulari uniuſcujuſque doctrinæ diſquiſitione, & intellectûs convictione, veritatem recipere & pro eâ teſtificari adductus ſum, ſed ſecretò hâc vitâ compunctus, ita ut, quando in ſilentes Dei populi conventiones veni, ſecretam vim ſenſerim inter eos, quâ tactum eſt cor meum, &, prout ei ceſſi, malum in me debilitari, bonum autem ſuſcitari obſervaverim, & hoc modo eis conjunctus & unitus fui magis & magis, hujus virtutis & vitæ incrementum quærens, quâ meipſum perfectè redemptum ſentirem : & reverà hoc modo certiſſimè fit Chriſtianus ; talibus enim in vitam Chriſtianitatis ingredientibus cognitio & intelligentia doctrinarum non deficiet, ſed, quantùm neceſſe eſt, creſcet, quaſi fructus naturalis bonæ hujus radicis, & talis ſcientia nec ſterilis nec infructifera erit. Secundum hunc modum igitur velimus omnes ad nos venientes proſelytos fieri, ſcientes, quod, ſi millia quam plurima hominum in intellectibus ſuis convincerentur de omnibus, quas nos credimus, veritatibus, ſi tamen ſenſibiles non eſſent internæ hujus vitæ, & animæ eorum

non

non converſæ eſſent ab injuſtitiâ, nobis nihil addere poſſent; hoc enim fermentum illud eſt, quo Domino & illis invicem unimur, & ſine hoc nemo Deum nobiſcum colere poteſt; imò ſi quidam ad nos tranſiret, & ab hac intellectus convictione utut vera loqui, & qualibet elocutionis excellentiâ profari poſſet, ſi hoc defuerit, nos nullo modo ædificaret: *Sed erit inſtar æris ſonantis & cymbali tinnientis.* 1 Cor. xiii: 1.

VIII. Opus igitur noſtrum & cultus, quando convenimus ſimul, eſt, ut unuſquiſque vigilet, & Deo attendat in *illo Dei* (i. e. in ſemine Dei) in ſemetipſo, & ab omnibus viſibilibus introvertatur. Et ſicut unuſquiſque hac conditione ſtat, bonum ſupra malum, & purum ſupra impurum ſuſcitari ſentiet, ubi Deus ſeipſum revelat, & ſingulis appropinquat, & ſic in medio omnium eſt. Unde fit, ut unuſquiſque non ſolum particeps fiat ſingularis illius gaudii & virtutis, quæ à bono in ſemetipſo provenit, ſed totius corporis, cùm ſit corporis membrum vivum, cum omnibus communionem & ſocietatem habens; & ſicut cultus hic feriò præſtatur, & homines in illo ſtabiliter perſiſtunt, fit facilis, licet initio admodum difficilis ſit homini naturali, cujus evagantes imaginationes, & aberrantes cupiditates non facile ad ſilentium adducuntur; ideoque Deus advenientibus ad ipſum corde ſincero & illum attendere cupientibus, quamvis propter animorum inſtabilitatem difficultatem ſentientibus, ſecundum amorem & benevolentiam ſuam ſæpè indulget, & virtutem ſuam uberiùs & fortiùs effundit; & quando animus introvertitur, & vitæ apparitionem expectat, & quod vis tenebrarum in animâ diſceptat & contrà operatur, tunc, cum bonum ſemen exurgit, quaſi medicina operari ſentitur, præſertim ſi infimus ille ſit in plurimorum conventu, in quibus vita ad magnum dominium ſuſcitata eſt, & per contrarias mortis & tenebrarum operationes ſentietur in animâ interna diſceptatio, non minus realiter in myſterio, quàm Eſau & Jacob olim diſceptabant

tabant in utero Rebeccæ. Et ab interno hoc partu, dum tenebræ lucem obſcurare diſceptant, & lux per tenebras erumpit (quod ſemper fiet, ſi anima vires ſuas tenebris non tribuat) graviſſimus adeo erit in animâ labor, ut etiam externum hominem affectet; ita ut per has operationes corpus frequenter mirè agitetur, & gemitus multi & ſuſpiria emittantur, imò quaſi pariturae anguſtiæ ſentiantur, & hoc non ſolum in uno aliquo, ſed ſi fortè adverſarius (qui ſæpè, quando ſe ſiſtunt coram Deo filii ejus, etiam advenit, ut conſolationem eorum, ſi poſſit, impediat) aliquantulum in tota congregatione prævaluerit, & fortiter in eam operetur, tenebroſam ſuam poteſtatem obumbrando & propagando, & animos eorum, qui congregati ſunt, à vitâ in ſemetipſis extravertendo, ſicut ſenſibiles fiunt hujus ejus poteſtatis, qui contra eos operatur, & cum illâ diſceptant vi & armaturâ luminis, virtus Dei in totam conventionem effundetur, & talis internus erit labor, dum unuſquiſque malum in ſeipſo ſuperare ſtudet, ut impetuoſis contrariis operationibus oppoſitarum illarum poteſtatum, quaſi contrariorum refluxuum motus, ſinguli magnopere exercebuntur, quaſi in die prælii; & ſic tremor, & corporis motus pleriſque, & aliquando omnibus, ſuperveniet, &, prout vis veritatis prævalet, à gemitibus & ſuſpiriis in dulcem harmoniam & laudis melodiam tranſibit; & hinc nomen *Quakerorum*, id eſt, *Tremulorum*, nobis ironicè impoſitum eſt, quod, licet nobis ipſis non eligamus, non tamen nos pudet hoc reſpectu, ſed potius gaudemus, quòd hujus virtutis ſenſibiles facti ſumus, quæ ſæpè adverſarios noſtros apprehendit, & nobis cedere, ſeque nobiſcum jungere ac veritatem confiteri coëgit, antequam diſtinctam aliquam aut diſcurſivam doctrinarum noſtrarum ſcientiam habebant, ita ut aliquando plurimi unâ congregatione hoc modo convicti fuerint, & virtus hæc aliquando affectaret, & mirificè operaretur etiam in puerulis, ad multorum admirationem.

IX. Multæ beatæque ſunt experientiæ, quas, de hoc ſilentio & colendi modo, referre poſſem; non ita tamen ſilentium commendo, quaſi lege aliquâ nos ei adſtringeremus ad excludendam externam orationem aut elocutionem, nullo modo; nam ſicut cultus noſter in verbis non conſiſtit, ita nec in ſilentio, quà ſilentio, ſed in ſanctâ, & humili animæ in Deum dependentiâ, ex quâ dependentiâ ſilentium neceſſariò oritur primo loco, donec verba produci poſſint per Spiritum Dei, & non deeſt Deus filios ſuos movere ad exhortationem vel orationem, ſi hoc neceſſarium ſit, ita ut ex frequentibus illis conventionibus, quæ ad veritatem adductæ ſunt, paucæ inveniantur, in quibus Deus unum vel alterum non ſuſcitat, ut fratribus miniſtret, ideoque paucæ omninò ſilentes reperiantur. Ubi enim multi ſimul conveniunt in unâ hac vitâ & nomine, frequentiſſimè & naturaliter excitat eos ad orandum, & laudandum Deum, & ſe invicem provocandum mutuis exhortationibus & inſtructionibus; judicamus tamen, primo loco, aliquo ad ſilentium ſpatio opus eſſe, ut & qui miniſtrat, vim ad producendum, quod miniſtrat, recipiat, & ut qui audiunt, ſenſum habeant diſcernendi inter pretioſum & vile; non autem in divinarum illarum rerum exercitium prorumpere oportet, quam primum ſonuerit campana, ut alii Chriſtianitatis profeſſores agunt; neque dubitamus, ſed certò ſcimus, poſſe conventionem bonam & fructiferam eſſe, licet, ab initio ad finem, nec verbum externè dictum ſit; vita tamen in ſingulis affluere potuit, & internum in illâ incrementum acquiri, ita ut verba etiam benè dici potuiſſent idque per vitæ influentiam: & tamen, quia nemini neceſſariò impoſitum fuit, potuerunt omnes potius pro tempore eligere quietè & libenter poſſidere Dominum, quod & dulciſſimum & peroptabile eſt animæ, quæ hoc modo didicit omnes ſuas cogitationes & proprias operationes deponere & abjicere, & ſolummodo Dominum ſentire & voluntatem & actum producentem, ut multi teſtari experimentaliter

liter possunt, licet certè & durum & difficile naturali homini sit doctrinam hanc credere; & tales igitur potiùs sensibili experientiâ, remque sentiendo, quàm argumentis, convinci oportet, cùm non sufficiat credere, nisi etiam possideant & fruantur; eorum tamen gratiâ, qui forsan magis proni erunt ad hujus rei praxin & experientiam semet applicare, si priùs intellectus suos convictos senserint, & hunc cultum Scripturæ inniti, & rationi consentaneum observaverint, libet quasdam hujus generis considerationes à Scripturâ & rectâ ratione subjungere, ad uberiorem sententiæ nostræ confirmationem, præter hæc quæ hactenus dicta sunt ab experientiâ nostrâ.

X. Quod Deum attendere & coram illo vigilare, officium omnibus incumbens sit, nemo inficias ibit; & quod hoc sit cultûs pars, neminem negaturum autumo, quum vix aliquid aliud adeò frequenter in sacris Scripturis mandatum sit, ut patebit, Ps. xxvii. 14. xxxvii. 7, 34. Prov. xx. 22. Isa. xxx. 18. Hoseæ xii. vi. Zach. iii. 8. Matth. xxiv. 42. xxv. 13. xxvi. 41. Marc. xiii. 33, 35, 37. Luc. xxi. 36. Act. i. 4. xx. 31. 1 Cor. xvi. 13. Col. iv. 2. 1 Thess. v. 6. 2 Tim. iv. 5. 1 Pet. iv. 7. Hoc etiam officium sæpenumero commendatur compluribus iisque pretiosis promissionibus, ut Psal. xxv. 3. xxxvii. 9. lxix. 6. Isa. xl. 31. xlii. 23. Lam. iii. 25. Quomodo autem est hæc expectatio Domini vel vigilantia coram illo, nisi silentio illo, de quo loquimur? quod ut in seipso magnum & præcipuum est officium, sic & ordine naturæ & temporis alia omnia præcedit. Sed, ut clariùs intelligatur, non solum ut est externum corporis silentium, sed etiam internum animæ ab omnibus suis imaginationibus & cogitationibus, observetur, quod secundum veritatem & doctrinas suprà affirmatas & probatas homo considerandus est duplici respectu, *viz.* statu naturali, irregenerato & lapso; & statu spirituali & renovato; unde oritur illa distinctio *naturalis & spiritualis hominis,* quâ tantum utitur Apostolus, & de quâ satis suprà,

ſuprà, etiam duo illi partus animæ à binis in homine ſeminibus procedunt reſpectivè, *viz.* à bono & malo. Et à malo ſemine non ſolùm emergunt abominandæ illæ & manifeſtæ impietates, ſed & *iniquitates* iſtæ, quas Scriptura *ſpirituales* indigitat, quia eſt ſerpens operans per hominem naturalem in rebus ſpiritualibus, quæ, cùm boni ſpeciem & formam habeant, eò magis pernicioſæ & periculoſæ ſunt, quod eſt Satan *ſeipſum transformans in ſpeciem Angeli luminis*; ideoque Scriptura tàm crebrò & ſeriò (ut hactenus obſervatum eſt) naturalem hominem excludit à rebus divinis, ejus in iis conatus abnegans, licet eminentiſſimis & perfectiſſimis ejus partibus peractos, *viz.* ſapientiâ & eloquio ejus.

SPIRITUALIUM hujus iniquitatum ſpecies duæ ſunt, licet genere eædem, & ab eâdem radice provenientes, gradu tamen & ſubjecto aliquanto etiam differentes. Species una eſt, cùm homo naturalis in rebus ad religionem ſpectantibus operans & agens à ſuis conceptibus & divinationibus affirmat vel proponit opiniones & notiones erraticas de Deo & rebus divinis, & comminiſcitur ac introducit ſuperſtitioſas & ceremoniales obſervationes & ritus in cultu, undè exortæ ſunt omnes hæreſes & ſuperſtitiones, quæ inter Chriſtianos ſunt. Altera eſt, quando homo naturalis à merâ intellectûs convictione, in voluntatis ſuæ propenſitate & naturali vi, ſine gubernaculo aut influentiâ Dei Spiritûs, vel in intellectu concipit, vel cogitat de rebus Dei, vel actualiter illas peragit prædicando aut orando. Prior & formæ & materiæ vitium eſt. Secunda eſt forma abſque vitâ & ſubſtantiâ Chriſtianitatis & cultûs Chriſtiani, quia non conſiſtit religio Chriſtiana in merâ verarum doctrinarum creditione, vel in peragendis actis in ſe bonis, alioquin mera Scripturæ litera, licet a temulento imò à diabolo dicta, vita & Spiritus dici poſſet, quod omnes abſurdum fatebuntur: indè etiam ſequeretur, ubi forma pietatis eſt, ibi virtutem neceſſariò eſſe, quod eſt diſertis

diſertis Apoſtoli verbis contrarium: Ibi enim forma pietatis eſſe dici non poteſt, ubi vel notiones & opiniones ſunt erroneæ & impiæ, vel actus facti mali & iniqui, tunc enim foret forma impietatis, & non pietatis (ſed de hoc fuſiùs poſtea, quando de prædicatione & oratione dicemus) licet autem poſtremum hoc non ſit adeò malum ac prius, tamen ad illud viam ſternebat; homines enim primò deſerentes vitam & ſubſtantiam veræ religionis & cultûs, *viz.* internam poteſtatem & virtutem Spiritûs, ut in illo agerent, & actiones ſuas indè vivificatas haberent, formam ſolam ac ſpeciem retinuerunt, *viz.* vera verba & apparitionem, & ſic in naturalibus ſuis & irregeneratis voluntatibus agentes in hac formâ; indè forma citò etiam degeneravit & vitiata eſt, activus enim & operativus hominum ſpiritus, intra ſimplicitatem & nuditatem veritatis ſe continere non potens, ſed numeroſis ſuis inventionibus & cogitationibus dans locum, in formâ etiam variare, eamque inventionibus ſuis adaptare cœpit, donec gradatim etiam forma pietatis æquè ac virtus cœpit amitti. Hoc enim idololatriæ genus, quo homo amat, idolizat & amplectitur conceptus, inventiones, & cerebri ſui producta, ita ei incidens & in lapſâ ſuâ naturâ inſita eſt, ut, dum naturalis ejus ſpiritus ductor ejus & præcipuus gubernator eſt, & dum illo agitur, ducitur, & movetur in cultu erga Deum, ita ut non attendat ad alium ductorem, nunquam poſſit purum ſpiritualem cultum præſtare, neque aliquid producere, niſi primæ illius & corruptæ naturæ fructum. Quum igitur hactenus advenerit tempus, quo voluit Deus per Jeſum Chriſtum reſtaurare cultum verè ſpiritualem, & quo finem ſtatuit imponere externo illi cultui, quem Judæis peculiariter præceperat, & cujus & modus & tempus præſtandi præciſè determinatum erat à Deo ipſo, non invenimus, quod Jeſus Chriſtus, Chriſtianæ religionis author, ullam præſcripti cultûs formam ſuis præſcribat ſub puriore

novi fœderis administratione; * sed solùm declarat cultum, nunc præstandum, esse spiritualem, & in Spiritu; &, ut observatu dignissimum est, in toto novo Testamento nullus nec ordo, nec præceptum hac in re datur, nisi ut revelationes Spiritûs sequantur; præter illud unum, ut simul conveniant, & congregationes non deserant, quod nos & libentissimè fatemur, & diligenter sequimur; verùm equidem de officiis orandi, prædicandi & cantandi fit mentio, sed quo ordine vel methodo in iis utentur (nisi illa sola antè dicta) vel quod continuò se ad ea applicare debeant, cùm sancti congregati sunt, ne vel verbo significatur; imò ea officia (ut postea apparebit) semper præcipiuntur agi Spiritûs adjumento & motu. Cùm igitur homo in statu suo naturali hoc modo excludatur ab agendo vel movendo in rebus spiritualibus, quomodo ergo exercebit primum hoc & prævium officium attendendi Deum, nisi silendo, & naturalem illam partem ad silentium reducendo, quod non aliter fit, nisi à cogitationibus suis & imaginationibus abstinendo & ab omnibus motibus & operationibus animæ suæ, cùm in rebus materialiter bonis, tùm in malis, ut, illo silente, Deus in

---

* *Siquis hoc loco* objiciat, *orationem Dominicam esse præscriptam ad orandum, ideoque cultûs formam à Christo suis præscriptam.* Resp. *Primò hoc à nullo Christianorum genere, quod novi, objici posse, quia nulli sunt, qui non aliis orationibus utantur, aut qui cultum suum huic limitent. Secundò, hoc jussum est discipulis adhuc infirmis, antequam Evangelii dispensationem acceperant, non ut eâ solùm in orando uterentur, sed ut exemplo iis ostenderet, quomodo orationes eorum breves esse deberent, & non sicut prolixæ Pharisæorum preces; & quod hic fuerit hujus usus, patet ex omnibus orationibus, quibus plerique Sancti postea usi sunt, quarum meminit Scriptura; nullus enim hâc usus est, nec repetit, sed aliis verbis secundum rei necessitatem, & sicut Spiritus suppeditavit. Tertiò, quod hoc ita intelligi debeat, patet ex* Rom. viii. 26. *postea fusius memorando, ubi ait,* nescire nos, quomodo oporteat orare, nisi ut juvat nos Spiritus, *sed si oratio ista fuisset ecclesiæ præscripta forma orandi, illud verum non fuisset, neque enim ignorassent illi, quid orarent, nec Spiritus adjumento ad docendos eos opus habuissent.*

in illo loquatur, & bonum ſemen exurgat. Hoc, licet naturali homini durum, adeò tamen rationi & experientiæ naturali conſentaneum eſt in rebus aliis, ut negari nequeat. qui à magiſtro docendus venit, ſi magiſtrum audire & ab illo inſtrui expectat, non oportet ſemper loqui de re, quam diſciturus eſt, & nunquam ſilere, alioquin, quando dabitur magiſtro locus illum inſtituendi? imò licet diſcipulus ad ediſcendam ſcientiam ardentiſſimus eſſet, tamen meritò redargueret illum præceptor, quaſi indocilem & irregularem, ſi ſemper ex ſeipſo loquens & agens, & non patienter in ſilentio magiſtrum velit attendere, eumque loquentem & docentem audire, neque os aperire, donec à magiſtro approbatus & juſſus fuerit. Sic etiam, ſi quis magnum aliquem Principem attendere vellet, impertinens admodum & imprudens ſervus diceretur, qui, dum patienter & paratè attendere debeat, ut Regi, quandò loqueretur, reſponderet, & etiam diligente oculo motiones ejus vel minimas inclinationes obſervare, ut juxta faceret, ſemper Principi illi loqueretur, & aures ejus continuò verbis & loquacitate ſuâ, licet in Principis laudem, obtunderet, vel ſemper ſine juſſu, aut particulari mandato, hinc & illinc excurreret, licet, quæ faceret, in ſe bona eſſent, vel aliis alio tempore mandata; num Principes hujus ſeculi tales ſervos, vel tale miniſterium acceptarent? Cùm igitur jubeamur Dominum diligenter attendere, illumque expectare, & in ſic agendo renovatio virium promittatur, attentio hæc præſtari non poteſt ſine ſilentio, aut ceſſatione partis naturalis ex noſtrâ parte, cùm Deus non ſe manifeſtet tam exteriori homini aut ſenſibus, quàm interiori, animæ ſcilicet & ſpiritui; ſi anima ſemper cogitet & operetur in ſua voluntate, & ſedulò exerceatur in imaginationibus ſuis, licet, quæ cogitat, in ſe bona ſint & de Deo, illis tamen incapax fit diſcernendi vocem illam tenuem Spiritûs, & ſic ſibi magnoperè nocet, quia præcipuum ſuum negotium attendendi negligit; quaſi ſedulò & ſolicitè

citè occupatus essem de re aliquâ loquendo & exclamando, dum interea illum audire negligam, qui quietè in aurem mihi insusurrat, & annunciat mihi, quæ in illâ re cognitu & auditu quàm necessaria sunt; & cùm præcipuum Christiani opus sit, ut noscat voluntatem naturalem in propriis suis operationibus crucifixam, ut Deus & in actu & in voluntate moveat, præcipuè respicit Deus profundam hanc subjectionem & sui abnegationem; quidam enim sibi non minus & sensualibus suis voluntatibus & humoribus placent in sublimibus & curiosis speculationibus religionis, vel affectando illinc nomen & famam, vel quòd ea, habitu, educatione, vel aliter, iis jucunda facta sunt, licet nullo modo regenerati, aut intùs in spiritibus suis sanctificati, quam alii sibi placent in sensualibus suis cupiditatibus satisfaciendis; ideo & uterque hic appetitus hominibus æquè perniciosus & in conspectu Dei peccaminosus est, cùm uterque sit nil nisi fructus & effectus naturalis & irregenerati hominis voluntatis & spiritûs. Imò si quis (ut multi procul dubio faciunt) sensu peccati ductus & pœnæ rigore semet à peccato deterrere studeret, multiplicando cogitationes mortis, inferni & judicii, & imaginationibus suis præsentando fælicitatem & gaudia cœlorum, nec non etiam preces aliasque religiosas exercitationes multiplicando, sicut ea quempiam ne ab uno peccato liberare possent sine secretâ & internâ divinæ gratiæ virtute, ita non aliter forent nisi quasi consuta ficûs folia, quibus nuditatem suam Adam operire voluit; & cùm sit solùm naturalis hominis voluntatis fructus, à sui amore proveniens, seipsum salvare quærens, & non procedens à divino illo justitiæ semine, quod hominibus à Deo datum est ad gratiam & salutem, ab illo rejicitur, nec illi acceptum fit, quum homo naturalis, quà naturalis, dum in illo statu permanet, cum omnibus suis artibus & partibus & actis ab illo reprobatus est. Hoc igitur magnum officium attendendi ad Deum exerceri oportet in abnegatione sui, & intùs & extrà

in

in solâ & merâ Dei dependentiâ, in abstrahendo ab omnibus operationibus, imaginationibus & ejaculationibus animi sui, ut, sui ipsius quasi vacuus factus, & suis naturalibus productionibus totaliter crucifixus, recipere Deum aptus fiat, qui nullum participem gloriæ & virtutis suæ nec corrivalem admittet. Et cùm in hoc statu est homo, tunc parvum justitiæ semen, quod in corde plantavit Deus, & quod pro homine procuravit Christus, mensura *scil.* gratiæ & vitæ, (quæ opprimitur & crucifigitur naturalibus hominis cogitationibus & imaginationibus) accipit locum exurgendi, & fit sanctus partus, & genitura in homine. Et divinus ille aër est, quo fermentatur hominis spiritus, & in quo attendendo in Dei conspectu gratus fit, in præsentiâ ejus stare, vocem illius audire, sanctique ejus Spiritûs motus observare; ideoque hominis statio est, in hoc attendere, & quando per hoc objecta aliqua animo suo præsentantur de Deo vel rebus ad religionem pertinentibus, potest anima ejus in illis exerceri sine periculo & magnâ cum utilitate, & suâ & aliorum, quia ea oriuntur non in suâ voluntate, sed à Dei Spiritu. Ideoque sicut in hujus surrectionibus & motibus animus ejus exercetur in cogitando aut meditando, sic etiam in actibus istis magis obviis prædicandi & orandi. Unde patet, nos meditationi non adversari, ut quidam falsò ex doctrina nostrâ inferre studuerunt; sed sumus contra cogitationes & imaginationes hominis naturalis in suâ voluntate, à quibus omnes etrores & hæreses, quæ in orbe sunt, processerunt. Sed si ita Deo placet temporibus quibusdam, quando unus vel alter ad illum attendit, ut non præsentet objecta illa, quibus exerceant animos suos in cogitationibus & imaginationibus, sed tantummodo requirat puram illam & simplicem dependentiam, &, sicut in illà persistunt, secretis gaudiorum suorum & vitæ influxibus irrigat eos, tunc habent certè, ut contenti sint; hoc modo enim (ut certâ & beatâ experientiâ novimus) magis corroboratur anima, renovatur & confirmatur,

quam ullo alio. Hæc enim est prægustatio sensibilis illius fruitionis, quâ sancti in cœlis quotidiè fruuntur, quam filiis suis sæpè indulget Deus, ad consolationem eorum & incitamentum, præsertim cùm congregati sunt ad illum attendendum.

XI. Sunt autem duo contrarii Spiritus aut potestates, videlicet potestas & spiritus hujus mundi, in quo Princeps tenebrarum regnat, & in iis, quotquot ab illo aguntur & ducuntur; & Spiritus seu potestas Dei, in quo agit & operatur Deus, & in iis, quotquot operantur in illo & per illum aguntur. Quicquid igitur sit, de quo homo cogitat vel agit, utut Spirituale aut religiosum quoad notionem vel formam, dum agit & movet in naturali ac corrupto spiritu, & voluntate, & non per virtutem Dei, per omnia peccat, neque à Deo approbatur. Hinc enim arando non minùs quàm orando peccat impius: sic etiam quicquid agit homo à virtute & Spiritu Dei, sive actiones ejus sint religiosæ, civiles, imò vel naturales, acceptatur per omnia in conspectu Dei, & beatus in illis est. Hinc patet, quàm frivola & inepta eorum objectio sit, qui aiunt, se Deum attendere in oratione & prædicatione, cùm attendere ex se potius passivam dependentiam, quam actionem ullam denotet; & cùm demonstratum sit, ac adhuc fusiùs demonstrandum fuerit, orare & prædicare sine Spiritu esse Deum offendere, non ad illum attendere; orare autem & prædicare per Spiritum præsupponit necessariò silenter primo attendere, ut sentiantur Spiritûs motus ad ea ducentes. Denique autem in plerisque iis locis, ubi oratio præcipitur, ut Mat. xxvi. 41. Marc. xiii. 33. Luc. xxi. 26. 1 Pet. iv. 7. vigilatio particulariter præfigitur, ut prævia, & ad illam præparatoria. Igitur tutò & certè concludimus, cùm attendere & vigilare adeò præcisè & frequenter præcipiatur & commendetur, & cùm hoc verè præstari nequeat, nisi interno hoc animi silentio à propriis suis cogitationibus & imaginationibus,

bus, ſilentium hoc neceſſariò eſſe partem & ſpecialem & principalem divini cultûs.

XII. Secundo. Hujus ſilentii excellentia apparet in eo, quod impoſſibile ſit adverſario, *ſcil.* diabolo, illud ſimulare, ideoque anima nulla in hujus exercitio ab illo deludi poteſt: in rebus autem aliis omnibus immiſcere ſe poteſt cum naturali hominis animo, & ſic, ſeipſum transformando, animam decipere poteſt, dum illam occupet in rebus forſan ex ſe innocentibus, ſed interea impedit à puro Dei lumine ſpectando, & ſic à cognoſcendo diſtinctè officium ſuum, ut agat illud; invidioſus enim ille fælicitatis humanæ ſpiritus benè novit ſe accommodare, & inſidias ſuas ſtruere ad varias diſpoſitiones & inclinationes hominum; ſi aliquem gravioribus peccatis aut cupiditatibus ſenſualibus non inclinatum, ſed potius ab iis averſum, & ad religioſiora pronum obſervet, ad talem ſeducendum adaptare ſeipſum poteſt, patiendo illum cogitationes & imaginationes ſuas exercere in rebus ſpiritualibus, & ſic præcipitando illos agere & operari in propriis voluntatibus: benè enim novit, quamdiu *ipſeitas* (ut hoc verbo utar) regnat, & Spiritus Dei non principalis & primus actor eſt, intra ſuos limites hominem adhuc eſſe; ideoque ſacerdotem ad altare, prædicatorem ad cathedram, Zelotem ad oratorium, imò Theologiæ Doctorem & Profeſſorem ad muſæolum comitari poteſt, nec non juvare illum ad commentandum, & inveniendas ſubtiles diſtinctiones & quidditates, quibus & animus ipſius & aliorum per illum, ab attendendo ad divinum Dei lumen in conſcientiis ſuis, impediantur; imò nullum eſt exercitium, in quo intrare & præcipuum locum habere non poſſit, ita ut ſæpè non percipiat anima, niſi in hoc ſolo; operari enim ſolummodo poteſt in & per hominem naturalem, & facultates ejus ſecretè agendo, & in imaginationibus & cupiditatibus ejus operando; ubi igitur naturalis ille homo ſilet, ibi & illum etiam conſiſtere oportet. Cùm igitur anima ad hoc ſilentium pervenit, &,

quoad proprias operationes, quasi ad nihilum adducitur, tunc excluditur diabolus, puram enim Dei præsentiam tum orientem, & lucis ejus claritatem ferre non potest; dum enim homo ex se cogitat, non certus est, quod à diabolo non actuetur, sed quando fit omnino silens, ita ut ei illucescat pura Dei lux, tunc certus est excludi diabolum, extra enim imaginationes ire non potest, quod sæpè sentimus sensibili experientiâ. Qui enim olim dicebatur conventum filiorum Dei attendere, non deest nostras etiam congregationes invisere, & certè etiam intrare, & in congregatione, quæ solùm quoad verba silet, operari potest, vel animos variis cogitationibus & imaginationibus occupando, vel stupefaciendo eos & spiritu somnolento & negligente possidendo; sed, cum ab omnibus recedimus & introvertimur, ex unâ parte diligentiâ & vigilantiâ, ex alterâ non cogitando nec vagando, sicut in hoc tuto loco consistimus, extra ejus potestatem nos esse sentimus; imò sæpè erumpet & apparebit gloria & virtus Dei, sicut sol per multas nebulas illucescens ad vim illam tenebrarum dispellendam, quæ aliquando sensibiliter animos obumbrare & obnubilare nititur, ne Deum prorsus attendant.

XIII. Tertio, Hujus cultûs excellentia apparet, quòd nec impediri, nec interrumpi potest hominum aut diabolorum malitiâ, sicut omnes alii possunt; cultûs autem interruptiones duobus modis intelligi possunt, vel ut impedimur à conveniendo, cùm violentiâ ab invicem separemur, vel, quando convenimus, interrumpimur tumultu, clamore & confusione, quibus, qui malitiosi sunt ad molestandos nos uti possunt, utroque autem hoc respectu cultus hic cæteris omnibus longè præcellit; nam utut separati simus, prout unusquisque ad mensuram vitæ in seipso introvertitur, secreta unio & communio possidetur, quam nec diabolus, nec omnia ejus instrumenta aut dissolvere aut impedire possunt. Sed deinde, optimè hoc apparet in iis molestationibus, quæ occur-

occurrunt, quando congregati ſumus, & videtur beneficium, quod nobis indè redundat præ omnibus aliis, nam, cum earum una ſufficeret omnes aliorum cultus ſupprimere, nos tamen, per hujus cultûs naturam, eum quoad Deum non interruptum continuavimus, eodemque tempore patientiæ noſtræ erga omnes præclarum exemplum præſtitimus ad opponentium frequentem convictionem; nullum enim aliud cultûs genus, quo alii utuntur, ſubſiſtere poteſt (licet convenire tolerentur) ſi non vel Magiſtratûs authoritate & protectione muniantur, vel ſemetipſos brachio ſeculari & carnali tueantur; nos autem eodem tempore cultum erga Deum exercemus, & patienter etiam eas injurias, convicia & ignominias ferimus, quæ Chriſtianis ita frequentia & incidentia fore ipſe Chriſtus prophetavit; nam quomodo Miſſam ſuam dicere Pontificius poteſt, ſi quis adſit volens illud impedire & interturbare? abſtrahe ſolùm miſſalem calicem, hoſtiam, vel ſacerdotis veſtimenta; imò, ſi aquam aut vinum quiſpiam effunderet vel lumina extingueret, quod facilè fieri poteſt, tota res perdita eſt, nullumque offerri poteſt ſacrificium. A Lutheranis vel Epiſcopalibus abſtrahe liturgiam, vel communium precum librum, & miniſterium eorum præſtari non poteſt. A Calviniſtis, Arminianis, Socinianis, Independentibus aut Anabaptiſtis remove cathedram & Biblia, vel ita obſtrepe, ut prædicatoris vox non audiatur, vel ipſe diſturbetur antequam conventum ingrediatur, vel Bibliis aliiſve libris ſpolietur, & obmuteſcet: omnes enim unâ voce hæreſin volunt, attendere, donec Spiritus det elocutionem; & ſic facilè omnes eorum cultus impediuntur. Cùm autem aliqui conveniant, quorum cultus non conſiſtit in externis talibus actionibus, neque ex alicujus locutione pendet, ſed qui omnes ſimul conſident, ut ad Deum attendant, & à viſibilibus omnibus abſtrahantur, ac introrſùm ad ſentiendum Deum in Spiritu convertantur, eos nihil ex ſuprà dictis impedire poteſt; cujus rei veritatis

ritatis verè dicere possumus nos certos testes esse; cùm enim Magistratus, adversariorum malitia incitati, nullum non moverunt lapidem, sed frustra, ut nos à congregando deterrerent, idque non surreptitiè, sed apertè & publicè in conductis nostris domibus, &, ut hoc præstarent, morte, exilio, carceribus, mulctis, verberibus & castigationibus, cæterisque omnibus diabolicis inventionibus usi sunt: Quæ omnia cùm inefficacia ad finem propositum fuerint, & è contrariò sæpè hoc modo passionibus gravibus libertatem conveniendi adepti simus, alio modo usi sunt adversarii, in nos immittendo pessimam & rudissimam plebeculam, qui omni brutalitatis genere provocare nos, lacessere & molestare, sed frustrâ, tentârunt. Incredibile erit dictu, & reverà pudendum inter homines, se Christianos profitentes, quæ hujus generis oculis ipse meis vidi, & quæ ego cum aliis passi sumus; ibi verberavere nos, & aquam & lutum nobis injecerunt; ibi saltârunt, tripudiârunt, & verba obscœna eloquuti sunt, violentiam offerentes, impudicè erga gravidas fæminas & mulieres se gerentes, illudentes, irridentes & quærentes, *an nondum venerit Spiritus?* & alia complura, nimis prolixa hoc loco enumeranda; & hæc omnia, dum silenter & seriò sederemus, & ad Deum attenderemus, ita ut his omnibus interna nostra & spiritualis communio cum Deo & ad invicem in purâ justitiæ vitâ nullo modo impediretur. Sed è contra, Dominus, noscens passiones nostras & testimonii sui gratiâ contumelias, gloriam suam & virtutem magis effudit, & mirè refecit nos sensu amoris sui, quo repletæ sunt animæ nostræ eo abundantius, quod nosmet congregatos sentiamus in nomine Domini, quod est fortissimum justorum præsidium, quo nos circummunitos sensimus, ne malitiâ adversariorum periculi aliquid interni sustineremus; & etiam quod liberaverit nos Dominus à vano isto nomine & professione Christianitatis, sub quâ non erubescebant adversarii maledictos illos & abominandos fructus producere;

ducere; imò aliquando in medio hujus tumultûs & turbæ volebat Deus unum vel alium potenter movere Spiritu ſuo, & de gaudio illo, quo, non obſtante eorum malitiâ, fruebamur, teſtari, & ita virtuoſè in evidentiâ & demonſtratione Spiritûs contra eorum nequitiam & impietatem declarare, ut virtute veritatis aliquando ad quandam quietem & ſilentium reduxerit eos, & impetuoſum & ſævum eorum furorem & rabiem compeſcuerit: ſicut olim Moyſes virgâ ſuâ maris rubri fluctus diviſit, ut tranſirent Iſraëlitæ, ita etiam nobis viam fecit Dominus per medium furentis iſtius impietatis, ut quietè & pacificè illum poſſideremus, cultumque ei præſtaremus. Hinc ſæpè factum eſt, ut ex opponentibus & interruptoribus quidam veritatis convicti fuerint, ita ut ex perſecutoribus patientes nobiſcum fierent. Ac, ne in oblivionem veniat, ſed in ſempiternam rei memoriam inſcribatur & permaneat, quod in brutalibus iſtis & beſtialibus perpetrationibus, ad nos in ſpiritualibus noſtris conventionibus moleſtandos, excogitatis, nemini ceſſerunt juniores Academiarum ſtudioſi, qui Philoſophiæ, & Theologiæ, ſic dictæ, ſtudebant, quorum plerique ad miniſterium eccleſiæ ſe præparabant. Si ſcriptis traderemus abominationes omnes, hoc reſpectu ab hoc clericorum ſpermate perpetratas, non parvum volumen foret, ſicut eccleſiæ Chriſti, in hunc purum cultum congregatæ civitatibus Oxoniæ, & Cantabrigiæ in Angliâ, & Edinburgi ac Abredoniæ in Scotiâ, ubi ſunt Academiæ, abundè teſtari poſſunt.

XIV. Præterea, hinc novimus, quod participes facti ſumus diſpenſationis novi fœderis, & verè Chriſti diſcipuli, & quod cum eo ſortiti ſumus ſpiritualem illum cultum, qui in Spiritu & veritate eſt, quia, ſicut ille erat, ſic ſumus in hoc mundo. Veteris enim fœderis cultus habebat externam gloriam, templum & ceremonias, & plenus erat externo ſplendore, & majeſtate, habens externum tabernaculum, & altare auro argento & gemmis exornatum, ac ſacrificia

ſacrificia particulari externo loco erant annexa, *nempè*, externo Zionis monti, atque orantes oportebat verſus illud externum templum orare, ideoque hæc omnia externo brachio defendi neceſſe fuit, neque pacificè iis fungi poterant Judæi, niſi quando ſecuri erant à violentiâ externorum hoſtium; quando autem in illos aliquando prævalebant adverſarii, gloria eorum obnubilabatur, ſacrificia impediebantur, & cultus interpellabatur; hinc lugent, dolent, & conqueruntur templi ſui deſtructionem, quaſi damnum irreparabile. Sed Jeſus Chriſtus, novi fœderis cultûs author & inſtitutor, teſtatur, Deum nec hîc nec illic coli, ſed in Spiritu & veritate; &, quia regnum ejus ex hoc mundo non eſt, neque in eo conſiſtit cultus ejus, vel opus habet ſapientiâ, gloriâ, divitiis & ſplendore hujus mundi, ut iis adornetur, neque externâ hac poteſtate aut carnali brachio ad defendendum, protegendum aut ſtabiliendum illum, ſed ab iis, qui ſpirituales ſunt, & præſtatur & præſtari poteſt, non obſtante hominum violentiâ & malitiâ; quia, cùm ſit purè ſpiritualis, naturales homines eum attingere aut interrumpere non poſſunt; & ſicut Jeſus Chriſtus, ejus author, poſſidebat & fruebatur ſpirituali ſuo regno, dum ab hominibus oppreſſus & rejectus eſſet, & ſicuti, non obſtante diaboli malitiâ, principatus ſpoliavit, in illos triumphans, & per mortem, illum, qui mortis poteſtatem habebat, *id eſt*, diabolum, deſtruxit; ſic etiam ſequutores ejus illum & colunt & colere poſſunt, non ſolùm ſine brachio carnis ad protegendos eos, ſed etiam quando opprimuntur. Cultus enim eorum, cùm ſpiritualis ſit, virtute Spiritûs defenditur & munitur: ſed cultus qui carnales ſunt & in carnalibus & externis ceremoniis & obſervationibus conſiſtunt, opus habent carnali & externo brachio ad defendendos eos, alioquin ſtare & ſubſiſtere non poſſunt. Undè apparet, adverſariorum noſtrorum & Proteſtantium & Pontificiorum cultus hujus generis eſſe, & non verum ſpiritualem Chriſti & novi fœderis

cultum

cultum; quia, ut ſupra obſervatum eſt, ſtare non poſſunt, niſi externo magiſtratu protegantur, neque præſtari poſſunt, ubi vel minima fit oppoſitio: non enim ſunt in patientiâ Jeſu, ut illi ſerviant & eum colant expoſiti ignominiis & calumniis; & hinc exorta ſunt omnia illa bella & prælia, ſanguiniſque effuſio, quæ inter Chriſtianos fuit, dum unuſquiſque carnali brachio ſuum cultum & profeſſionem defendere conatus eſt; & hinc etiam portentoſum illud perſecutionis dogma, de quo fuſiùs poſtea dicemus.

XV. Sed quartò. Natura hujus cultûs, qui fit ſilente homine naturali & operante Spiritu, patet ex iſtis Chriſti verbis, Johan. iv. 23, 24. *Sed venit hora & nunc eſt, quondo veri cultores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate, nam & pater tales quærit, qui adorent illum. Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, in Spiritu & veritate oportet adorare.* Teſtimonium hoc eò magis obſervandum eſt, quia & primum & præcipuum & ampliſſimum teſtimonium eſt, quod dat nobis Chriſtus Chriſtiani ſui cultûs, quo differt & contradiſtinguitur à cultu ſub Lege. Primò enim oſtendit, nunc tempus eſſe, quo oportet adorationem eſſe *in Spiritu & veritate*, nam *tales quærit Pater, qui adorent illum:* tunc non amplius eſt cultus in externis obſervationibus conſiſtens, ab homine in ſuâ voluntate & propriâ vi præſtandis, certis & ſtatis temporibus & conſtitutionibus, alioquin non materialiter, ſed ſolummodo ſecundum aliquas circumſtantias differret à cultu ſub Lege. Præterea, quod ad cultûs hujus rationem attinet, non opus eſt aliam dare, & certè nemo præſtantiorem reddere poteſt, quàm illam, quam dat ipſe Chriſtus, quæ omni Chriſtiano ſufficere debet, viz. *Deus eſt Spiritus, & qui adorant eum, in Spiritu & veritate oportet adorare.* Sicut hoc recipi debet, quia verba Chriſti ſunt, ita tam evidenti rationis demonſtrationi innititur, ut veritatem ſuam ſatis abundè teſtetur. Optimè enim hîc arguit Chriſtus ab

analogiâ, quæ debet esse inter objectum & cultum ei tributum. *Deus est Spiritus. Ergo in Spiritu adorandus est.* Hoc ita clarum est, ut contradictionem non patiatur; & hæc analogia necessariò animadvertenda est; sub Lege, quando instituit Deus ceremonialem illum cultum Judæis, quia externus erat ille cultus, necessarium habuit Deus, ut analogia esset, speciali modo condescendere, & inter Cherubinos intra tabernaculum habitare, & postea templum Hierosolymitanum quodam modo domicilium suum facere, & aliquid externæ gloriæ & majestatis manifestare, ignem de cœlo emittendo ad sacrificia consumenda, & templum nube implendo; per quæ media, externo oculo visibilia, se manifestavit proportionaliter externo illi cultui, quem eos præstare præceperat. Sic etiam nunc sub novo fœdere, cùm secundum cœlestem suam sapientiam visum illi sit, filios suos ducere in viâ magis spirituali, cœlesti, faciliore & magis familiari, carnales quoque & externas expectationes frustrari volens, ut sui internam gloriam & regnum internum potius quàm externum affectent, nobis, in hujus rei exemplum, dilectum suum filium dedit Dominum nostrum Jesum Christum, qui (cùm Moyses Israëlitas ex externâ captivitate, externo brachio & vi, liberârit, externos eorum hostes excidendo) suos liberavit & liberat patiendo, & hostium suorum manibus moriendo, adeoque in diabolum & suos eorumque hostes internos triumphando, & eos ab istis liberando: sic etiam instituit internum & spiritualem cultum, ita ut nunc populum suum non limitet templo Hierosolymitano, neque externis ceremoniis & observationibus, sed cor cujuslibet Christiani sibi in templum assumit, ibique immediatè apparet, & instruit, quomodo vult coli in externis aliquibus actionibus. Cùm enim, sicut arguit Christus, *Deus sit Spiritus*, nunc in Spiritu vult coli, ubi semet revelat, & cum contritis corde habitat: cùm igitur nunc cor hominis factum sit Dei templum, in quo vult adorari, & non ampliùs

pliùs in peculiaribus externis templis (ut dicit beatus Stephanus ad Judæos olim, *Excelſus in manufactis non habitat)* ſicut antequam deſcendit gloria Dei ad externum templum implendum, oportebat purificari, & ab omni pollutione mundari, & ubi ſtabat tabernaculum, auro operiebatur, quod eſt metallorum pretioſiſſimum & nitidiſſimum; ſic etiam, antequam colatur Deus in interno cordis templo, oportet purgari, & à pollutionibus ſuis permundari, nec non ab imaginationibus & cogitationibus ſuis, ut aptum ſit Dei Spiritum recipere, eoque agi, & hoc nos ad internum illud ſilentium ducit, de quo loquuti ſumus, idque diſertè denotat. Et præterea, oportet, *ſit in veritate*; quo ſignificatur, ſpiritualem hunc cultum hoc modo præſtitum ſolummodo eſſe verè & propriè cultum verum, cùm is ſit, quem (ut argumenta antè producta oſtendunt) nec adverſarius ſimulare, nec hypocrita præſtare poteſt.

XVI. Et licet hic cultus multùm differat à variis commentitiis inter Chriſtianos Cultibus, ideoque multis mirus videri poſſit, de eo tamen teſtati ſunt, eumque commendârunt, & aliquantulum præſtare conati ſunt ex omnibus piiſſimi, etiam omni ſeculo, ut quamplurimis teſtimoniis probari poſſet, ita ut ex hujus profeſſione & praxi nomen *Myſticorum* exortum ſit, quaſi particularis ſectæ ab omnibus commendatæ, quorum ſcripta hujus cultûs explanatione & commendatione ſcatent, ubi abundè affirmant hanc internam introverſionem & abſtractionem animæ ab omnibus (ut vocant) imaginibus & cogitationibus, quod *orationem voluntatis* nuncupant; hoc enim Chriſtianæ perfectionis ſummum volunt, ita ut ex iis quidam, licet profitentes ſe Pontificios & eccleſiæ Romanæ devotos ac morigeros filios, non dubitant affirmare, quod, qui hanc orandi methodum aſſequuti ſunt, vel ad eam aſpirant, * *nec neceſſe habent, nec*

* *Auguſtini Bakeri, Benedictini ordinis, congregationis Anglicæ, monachi* ſancta Sophia, *vel directiones ad orationem contemplativam, linguâ Anglicanâ edita, excuſa Duaci, an.* 1657. *Tract.* 1. §. 2. *cap.* v.

nec debent ſemet vexare aut occupare frequentibus & parùm neceſſariis confeſſionibus, corporales labores & auſteritates exercendo, vocalium orationum uſu, numeroſas miſſas audiendo, vel præſcriptis devotionibus aut exercitiis ad ſanctos, vel precibus pro vivis & mortuis, vel ſolicitis & anxiis curis ad lucrandas indulgentias, particularia templa viſitando, confraternitatibus ſe jungendo, vel ſemet votis & promiſſionibus vexando, quia hujuſmodi impediunt animam ab obſervatione divini Spiritûs, qui in illâ eſt, & à libertate ſequendi Spiritum, quò duceret illam. Et tamen quis neſcit, quòd in his obſervationibus Pontificiæ religionis ſubſtantia conſiſtit? * Hinc tamen apparet & multis aliis locis, quæ ex *Myſticis* eorum ſcriptoribus adduci poſſent, quomodo hunc cultum omnibus aliis præcellere opinabantur, & quòd, qui hunc adepti eſſent, aliis non opus habuerunt; imò qui cœleſtem hunc cultum præſtabant, fatebantur alias ceremonias & cultûs formas iis inutiles fuiſſe, neque ut neceſſarias agebant eas, ſed tantummodo ordinis gratiâ; & licet plurimi eorum ita communibus profeſſionis ſuæ tenebris obſcurati fuerint, affirmabant tamen ſpiritualem hunc cultum ſemper retinendum eſſe & quærendum, licet indè neceſſarium foret externas ſuas ceremonias omittere. Hinc *Bernardus*, ut in multis aliis locis, ſic in epiſtolâ ad *Gulielmum* ejuſdem ordinis abbatem, ait, *attendite ad regulam Dei, regnum Dei in vobis eſt*: & poſtea, agnoſcens debere patris eorum *Benedicti* regulas & ordines obſervari, addit, *ſed alioquin ſi ita accidat, quod ex iſtis alterutrum omitti oporteat, hoc caſu, externa multò magis omittenda ſunt, quàm interna; quo enim Spiritus corpore excellentior eſt & nobilior, eò ſpiritualia exercitia utiliora ſunt corporalibus.* An non igitur ille cultus, quem hominum præſtantiſſimi & optimi cujuſcunque

* *Vide in ſanctâ Sophiâ, Tract.* 3. *ſect.* 1. *cap.* vii. *Balthazaris Alvaris vitam & Apologiam pro hoc cultu, ad quem, relictis ordinis ſui obſervationibus & regulis, interni & divini luminis motu ductus, ſe convertit.*

que sectæ & ætatis commendârunt, & doctrinæ Christi maximè consentaneus est, præstandus & agendus est? Et eò magis, quoniam suscitavit Deus populum, ut pro eo testarentur, &, ad inenarrabile eorum gaudium, utantur eo in ipso mundi conspectu, non obstante multâ oppositione, & non ut *Mystici* ii volunt, ut sit mysterium quibusdam tantummodo qui cellarum mœniis inclusi sunt, præstandum, vel, ut illi decepti judicabant, post longas & tædiosas externas observationes quasi earum fructus obtinendum. Sed ii, inquam, testes hodierni, cùm sentiant Deum (qui non est personarum acceptor, sed qui semetipsum revelavit non secus Cornelio centurioni Romano, ac Simeoni & Annæ; & qui gloriam suam manifestavit Mariæ ancillæ, & pauperibus pastoribus potius quàm sacerdotibus & devotis Judæorum proselytis) secundum liberum ejus amorem revelantem & stabilientem hunc cultum, & quamplurimos mechanicos, imò pueros & puellas, testes ejus suscitantem, rogant & exorant omnes, ut, depositis suis voluntariis cultibus, & actionibus suâ voluntate & naturali vi factis, à propriis imaginationibus se non abstrahendo, neque purum Dei Spiritum sentiendo in ipsis movere, ad hunc acceptabilem cultum peragendum veniant, qui in Spiritu & veritate est. Sed contra hunc cultum *objiciunt*,

XVII. Primo, inutilem videri laborem, aliquem nihil nec agere, nec cogitare, & multò meliùs occupari de bonis quibusdam meditando, vel Deum orando aut laudando. *Respondeo*, illud minimè inutile est, quod est absolutè necessarium, antequam ullum aliud officium acceptabiliter præstatur, sicuti ostendimus hanc attentionem esse. Præterea, carnalem solummodo & obscuram Dei apprehensionem habent, qui putant homines Deo placere propriis operationibus & actionibus, quum jam ostensum sit, primum hominis progressum ad Deo placendum, consistere in cessatione à propriis suis imaginationibus, ut Dei Spiritum in illo operari patiatur:

à malo cessare prius oportet, quàm bonum agere; & hoc modo in rebus divinis naturali suâ vi agere, est ex perniciosissimis & gravissimis malis hominibus incidentibus, cum illud ipsum sit, quo primi parentes lapsi sunt, *viz.* propensitas desiderii ad cognitionem & actionem absque & contra Dei præceptum.

SECUNDO *objiciunt*, si cultus noster consistat merè in introvertendo ad Dominum, & Spiritum ejus in nobis operari sentiendo, tuncque externos actus agendo, quando eo ducimur, quid opus habetis publicis conventibus, præscriptis & certis temporibus & locis, quum unusquisque hoc domi possidere possit, vel debetne unusquisque domi manere, donec particulariter moveatur ad hunc vel illum locum adire, cùm certis temporibus & locis convenire videatur esse externa observatio & ceremonia contraria iis quæ alibi affirmantur? *Respondeo* primò. Certis temporibus & locis convenire non est religiosus aliquis actus, aut pars cultûs, sed tantummodo externa convenientia necessaria ad nos invicem invisendos, dum externo hoc tabernaculo vestimur, ideoque non illud est pars cultûs nostri, sed solum præparatoria accommodatio exterioris hominis in ordine ad publicum visibilem cultum, cùm minimè nos, quamprimum convenimus, ad visibiles cultûs actus applicemus, donec Dei Spiritu ad eos vocemur. Secundò, placuit Deo, quousque filii sui in hoc mundo sunt, non modo externis sensibus uti, quasi, ad spiritualem vitam communicandum, mediis, ut loquendo, orando, laudando &c. quæ fieri non possunt ad mutuam ædificationem, nisi quando nos invicem audimus & videmus, sed etiam ad præservandum externum visibile testimonium pro nomine suo in mundo: internam suam vitam (quæ externis sensibus non communicatur) magis in suos effundit, & abundare facit, quando simul conveniunt ad illum attendendum; ita, sicuti ferrum ferro acuitur, aliorum invicem visio, quando ambo introvertuntur

ad

ad vitam, dat occasionem vitæ secretè exurgere, & de vase in vas transire; & sicut plures candelæ uno loco accensæ lumen magnoperè augent, magisque elucescere efficiunt; ita, cùm plurimi in eadem vitâ congregati sunt, gloria Dei & virtus ejus magis apparet ad singulorum refectionem, quoniam unusquisque participat non solùm luminis & vitæ, quæ in se est, sed quæ in cæteris omnibus est; ideoque Christus disertè benedictionem pollicitus est iis, qui in nomine ejus conveniunt, dicens, quod futurus sit *in medio eorum*, Matth. xviii. 20. & author ad Hebræos præcisè prohibet hujus officii neglectum, quasi periculosissimum & peniciosissimum, his verbis ad Heb. x. 24. *& consideremus invicem in provocationem charitatis & bonorum operum, non deserentes congregationes nostras, sicut consuetudinis est quibusdam ----voluntariè enim peccantibus nobis, post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia*; ideoque demonstravit Dominus particulariter respicere se eos, qui hoc modo conveniunt, quia sic externum testimonium pro eo in terrâ stabilitur, & nomen ejus glorificatur; ideoque qui recti sunt Spiritûs, naturaliter ducuntur adire Dei populi conventiones, neque unquam deerit iis ad illos ducendos influentia. Si quis autem in merâ consuetudine agat, procul dubio condemnationem propterea sentiet. Non indè tamen locorum & temporum certorum ad conveniendum constitutio dici potest ceremonia & observatio hominis voluntate in cultu divino facta, cùm non sit actus cultûs, sed solummodo præsentatio nostrûm in ordine ad cultum. Quod autem à primitivâ ecclesiâ & sanctis agebatur & observabatur, adversarii non negabunt.

DENIQUE *objiciunt* quidam, silentem hunc colendi modum in Scripturis non inveniri. *Respondeo*, non constituimus silentium quasi solam cultûs nostri substantiam, quum, ut suprà dictum est, paucæ sint congregationes, quæ omninò silent, sed frequenter unus vel alius ad prædicandum vel orandum mo-

 vetur,

vetur, ideoque conventiones noſtræ ſimiles ſunt primitivæ eccleſiæ, cùm fateantur adverſarii, quod illi prædicabant & orabant per Spiritum. Et cùm ita ſit, quid abſurdi ſequeretur, ſi ſupponeremus Spiritum aliquando eos ad externos iſtos actus non moviſſe, & tunc ſiluiſſe, cùm benè concludere poſſimus, eos non locutos eſſe, niſi quando movebantur, ideoque procul dubio aliquando ſilentium habuiſſe, Act. ii. 1. Antequam Spiritus ſupervenit illis, *dicuntur omnes uno loco fuiſſe*, & tunc additur, *repentè Spiritum adveniſſe*: ſed de aliquo tunc temporis loquente nulla fit mentio, & velim cognoſcere, quid abſurdi poſſint inferre adverſarii, ſi concluderemus fuiſſe eos ante hunc adventum Spiritûs pro tempore quodam ſilentes. Sed ſi *urgeatur*, conventionem totaliter ſilentem in Scripturâ oſtendi non poſſe: *Reſpondeo*, quod, ſi tale ſcriptis non mandatum eſt, non indè ſequeretur legitimum non eſſe, ſi naturaliter ab obedientiâ aliorum Scripturæ præceptorum conſequitur, uti hoc fieri oſtendimus, cùm nos convenire præcipiat Scriptura, & congregatos nos prohibeat orare vel prædicare, niſi ut movet Spiritus; ſi congregati Spiritu non moveantur, neceſſariò ſequitur debere eos ſilere. Sed præterea, tales ſilentes congregationes potuiſſent eſſe inter antiquos, licet earum non meminerit Scriptura, & tamen habemus in Scripturâ, quod ſufficit, ad oſtendendum tales aliquando fuiſſe. Dicitur enim de Jobo & amicis ſuis, quod ſeptem dies & noctes ſimul tacitè conſidebant, hæc erat longa ſilens conventio. Vide etiam Ezram cap. ix. 4. & Ezechiel xiv. 1. & xx. 1. Demonſtratâ igitur hoc modo hujus cultûs excellentiâ, & à Scripturâ & rectâ ratione probatâ, & adverſantium objectionibus obviatis, licet hæc ſufficerent ad theſis noſtræ explanationem & probationem, quædam tamen breviter addam magis particulariter de prædicando, orando, & cantando, & tunc ad ſequentem propoſitionem procedam.

XVIII.

XVIII. Prædicatio, ſicut eâ utuntur & Pontificii & Proteſtantes, ſic fit; unus aliquis locum quendam vel verſum Scripturæ aſſumit, & in eum per horam vel diutius loquitur ea, quæ antea in muſæolo ſtuduerit & præmeditatus ſit, & congeſſerit vel à propriâ inventione, vel ab aliorum ſcriptis & obſervationibus, & tunc memoriæ, ſicut puerulus lectionem, mandat ſermonem ſuum, & coram populo recitat: & quo fertilior & copioſior alicujus inventio eſt, vel ille enixior in tales obſervationes colligendo, eaſque effari poteſt ſermonis excellentiâ & humanâ eloquentiâ, eo excellentior & præſtantior prædicator exiſtimatur.

Huic autem opponimus, quod, quando ſancti conveniunt, & unuſquiſque ad donum & gratiam Dei in ſemetipſo introvertitur, is, qui miniſtrat, eâ gratiâ in ſeipſo actus loqui debet quod dat & ſuppeditat illi Spiritus, non ſapientiam & verborum eloquentiam affectans, ſed demonſtrationem & virtutem Spiritûs, idque vel in interpretando aliquem Scripturæ locum, ſi ad illud Spiritus bonus commemorator ducat eum, vel aliter exhortando, coarguendo, vel inſtruendo, vel ſenſum ſpiritualis alicujus experientiæ eloquendo, quæ omnia Scripturæ conſentanea futura ſunt, licet forſan particulari alicui capiti vel verſui, quaſi textui, non relativa. Examinemus igitur & conſideremus, utrum horum magis conſentaneum ſit præceptis & praxi Chriſti, Apoſtolorum & primitivæ eccleſiæ, ſicut teſtatur de iis Scriptura. Primò autem, quod ad eorum in textum certum prædicationem attinet, ſi non eſſet ex merâ conſuetudine factum, ſed è divini Spiritûs cultu & motu, non ideo contenderemus cum iis, ſed, ut illi utuntur, nec præceptum nec exemplum, quod unquam obſervavi, in toto novo Teſtamento invenitur, quaſi pars aliqua inſtituti ejus cultus. Sed *aiunt*, accepiſſe Chriſtum librum Prophetæ Iſaiæ, ex illo legiſſe, & exindè loquutum fuiſſe; atque prædicâſſe Petrum à ſententiâ Joëlis. *Reſpondeo*,

Quod neque Christus neque Petrus hoc fecerint, nisi acti & immediatè Spiritu Dei moti, idque absque præmeditatione, non abnegabunt adversarii; quo casu libenter approbamus: sed quid hoc ad præmeditatas communes eorum conciones sine attendendo vel expectando Spiritûs motiones? Præterea, quòd neque Christus, neque Petrus hæc fecerint, quasi forma constituta & præscripta à ministris ecclesiæ semper facienda, apparet, quia in plerisque prædicationibus Christi & Apostolorum, quarum meminit Scriptura, hâc methodo non usi sint, ut patet è Christi in monte sermone, Matth. v. 1. &c. Marc. iv. 1. &c. & Pauli ad Athenienses & Judæos, &c. Cùm igitur hæc prædicandi methodus nullum habeat in Scripturâ exemplum nec fundamentum, ita etiam contraria est naturæ Christianæ prædicationis sub novo fœdere, sicut Scriptura de eo testatur: cùm enim emiserit discipulos suos ad prædicandum Christus, dixit eis, quòd ex seipsis non loquuturi essent, ideoque non deberent præmeditari antè, quid dicturi erant, *sed in ipsâ horâ, inquit, docebit vos Spiritus, quid dicetis*, sicut particulariter ejus fit mentio in tribus Evangelistis, Matth. x. 20. Marc. xiii. 11. Luc. xii. 12. Si autem hoc mandatum dedit Christus discipulis, antequam ab iis discederet, multò magis ita facere deberent post ejus discessum, quando Spiritûs majorem mensuram acceperant, eumque datum sibi habebant, ut eos in omnibus duceret: & si ita facere eos oporteret, dum coram Magistratibus & Principibus terræ adducerentur, multò magis in cultu divino, quando coram Deo stant, quoniam cultus ejus, ut suprà ostensum, in Spiritu peragendus est, ideoque post Spiritûs sancti effusionem, Act. ii. 4. dicuntur loquuti fuisse, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, non quod studebant, ex libris collegerant, & antea in musæolis præcogitârant. Contra hoc humanum & excogitatum prædicandi genus optimè disserit, & talium prædicatorum hypocrisin ostendit, Franciscus Lambertus, suprà citatus, Tract.

5. de

5. de Prophetiâ, cap. iii. *Ubi jam ſunt, qui gloriantur inventis ſuis, qui dicunt pulchrum inventum, pulchrum inventum! inventum autem vocant id, quod à ſeipſis confinxerunt, ſed quid fidelibus & hujuſmodi figmentis? non figmenta, non inventa, ſed ſolida, invicta, æterna cœleſtiaque volumus, quæ non homines adinvenerunt, ſed quæ Deus revelavit; ſi enim Scripturæ credimus, noſtris adinventionibus nihil proficimus, niſi ad Deum in noſtram perniciem irritandum.* Et poſtea, *Vide autem, ne unquam definias, quod præciſe loqueris, quæ priùs meditatus ſis, quodcunque illud ſit, tametſi de textu, quem expoſiturus es, definire licet, de interpretatione verò ejus minimè; ne, ſi id facis, auferas Spiritui ſancto, quod ſuum eſt, nempè dirigere ſermonem tuum, ut nudus omni eruditione, meditatione, & experientiâ, & quaſi nihil prorſus ſtuduiſſes, accedas ad prophetandum in nomine Dei; illius Spiritui committes cor, linguam & teipſum totum, priori ſtudio aut meditationi nihil penitùs fidens, ſed dicens apud te, in magnâ divinæ profeſſionis fiduciâ, Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multâ. Summè autem devita, ne ſequaris morem hypocritarum, qui ferme de verbo ad verbum, quicquid dicturi ſunt, ſcripſerunt, & quaſi recitaturi aliquot verſus in theatro cum tragædis totam concionem didicerunt, & poſteà, cùm ſunt in prophetandi loco, orant Dominum, ut linguam eorum dirigat: ſed interim, claudentes viam Spiritui ſancto, definiunt ſe nihil dicturos præter id, quod ſcripſerunt. O infælix Prophetarum genus, imo verè maledictum, quod à ſuis ſcriptis aut meditatione, non à Dei Spiritu pendet! Quid pſeudopropheta oras Dominum, ut Spiritum det, quo loquaris utilia, & interim Spiritum repellis, cur præfers tuam meditationem aut ſtudium Spiritui Dei, alioqui cur ipſi Spiritui non te committis?*

XIX. Secundo, hic modus prædicandi, ſicut eo utuntur hodierni prædicatores, cùm etiam affirment, quòd & poſſit præſtari, & ſæpè ab impiis gratiâ vacuis præſtetur, eccleſiam non ſolùm non ædificare poteſt, vel veram fidem generare aut nutrire, at

ipſi certè deſtructivus ſit, cùm directè contrarius ſit naturæ Chriſtiani & Apoſtolici miniſterii, de quo Scriptura mentionem fecit: *Prædicabant enim Evangelium Apoſtoli non in verborum ſapientiâ, ne evacuaretur crux Chriſti*, 1 Cor. i. 17. Sed hæc prædicatio, cum non ſit motu & actu Spiritûs, ſed hominis inventione & eloquentiâ in voluntate ſuâ, & per naturales vires, & acquiſitam eruditionem, eſt in ſapientiâ verborum, ideoque crucem Chriſti vacuam facit. Apoſtoli ſermo & prædicatio non erat *in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtentatione Spiritûs & virtutis, ne fides auditorum eſſet in ſapientiâ hominum, ſed in virtute Dei*, 1 Cor. ii. 3, 4, 5. Sanè hæc prædicatio, cùm nihil habeat Spiritûs & virtutis Dei, quia & prædicatores & auditores fatentur, quod tale nec expectant nec ſentiunt, oportet ſtet in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, cùm merâ hominis ſapientiâ quæratur, & merâ humanæ eloquentiæ vi producatur, ideoque non mirum eſt, ſi fides eorum, qui audiunt & è talibus prædicatoribus & prædicationibus pendent, ſit in ſapientiâ hominum, & non in virtute Dei. Declarabant Apoſtoli, *quod non loquerentur in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in iis, quæ Spiritus ſanctus docet*, 1 Cor. ii. 13. Sed hi prædicatores fatentur ſe Spiritui ſancto ejuſque motionibus & operationibus peregrinos eſſe, neque ad ſentiendum illum attendere, ideoque loqui in verbis, quæ ſuppeditat iis naturalis eorum ſapientia & eruditio, eis immiſcentes & addentes, quæ è Scripturâ & aliis libris furantur; & ideo non loquuntur, quæ docet ſanctus Spiritus.

Tertio, contrarium hoc eſt ordini & methodo primitivæ eccleſiæ, ſicut exprimit Apoſtolus, 1 Cor. xiv. 30. &c. *ubi in prædicando unuſquiſque ſuam revelationem attendere præcipitur, & ſic ſibi invicem locum dare, prout revelationes adſunt.* Sed hic nemo revelationem expectat, ſed oportet unum loqui, non autem

autem illud, quod revelatum eſt, ſed quod antea præparavit & præmeditatus eſt.

Denique, hôc prædicationis genere Spiritus ſanctus, qui debet præcipuus & principalis ductor & Inſtructor eſſe populi Dei, & cujus influentia illud eſt, quo duntaxat omnis prædicatio efficax & beneficialis redditur ad ædificationem animarum, excluditur, & naturalis hominis ſapientia & eruditio exaltatur, quæ (procul dubio) inter alia præcipua & magna cauſa eſt, quare prædicatio inter pleroſque Chriſtianos adeò infructifera & ſterilis eſt; imò ſecundum hanc doctrinam diabolus prædicare poſſit, & audiri debet, cùm & veritatis notionem nôrit, & eruditione & eloquentiâ nulli eorum prædicatorum cedat. Sed quid prodeſt notio veritatis, ejuſque cum maximâ elocutionis excellentiâ declaratio, ſi *demonſtratio & virtus Spiritûs* deſit, quæ conſcientiam penetrat? Videmus, quando veritatem confeſſus eſt diabolus, rejeciſſe Chriſtum teſtimonium ejus. Et ſicut luculenta illa Scripturæ teſtimonia probant, hanc prædicandi methodum Chriſti doctrinæ contrariam eſſe, ita etiam probant hanc noſtram ante ſignificatam iis conformem eſſe.

XX. Sed ſi quis *objiciat*, hunc prædicandi modum multis utilem fuiſſe, & pleroſque miniſterio eorum, qui prædicationes præmeditati ſunt, converſos & ædificatos fuiſſe, imò & Spiritum Dei ſæpiùs concurriſſe divinâ influentiâ prædicationibus hoc modo præcogitatis, ita ut potenter in auditorum corda penetraverint ad eorum utilitatem. *Reſpondeo*, licet hoc concedatur, quod minimè abnegabo, indè tamen non ſequetur, praxin iſtam fuiſſe in ſe bonam, non magis, quàm, quia Paulus Damaſcum ad perſequendos ſanctos iter faciens Chriſtum obvium habuit ad animæ ſuæ converſionem, ideo benè egiſſe illud iter ſuſcipiendo; neque particulares actiones nec integræ congregationes (ut ſuprà obſervatum eſt) ſecundum actus divinæ condeſcenſionis ponderandæ ſunt, qui temporibus ignorantiæ connixit. Præterea,

ſæpè

ſæpè accidit, quòd Deus, ſimplicitatem & integritatem vel prædicatoris vel auditorum reſpiciens, virtute ſuâ prædicatoris cor tetigerit, eumque duxerit ad loquendum, quæ in præmeditato ſuo ſermone non erant, & quæ forſan antea in mentem non veniſſent; & ejaculationes illæ tranſitoriæ & non præmeditatæ, ſed vivæ exhortationes, utiliores & efficaciores & prædicatori & auditoribus ſæpius factæ ſunt, quàm omnes ejus præmeditatæ conciones. Sed hoc nullo modo indulget iis, in iſtis prædicationibus continuare, quæ in ſe approbatæ non ſunt, ſed Apoſtolorum praxi contrariæ, quando Deus ſuſcitavit populum ſerviturum ei ſecundum primitivam puritatem & ſpiritualitatem; imò ii actus divinæ condeſcenſionis, tenebrarum & ignorantiæ temporibus, nunc potius omnes provocare debent illum ſequi, prout revelat perfectionem ſuam & diſpenſationem magis ſpiritualem.

XXI. Hactenus de prædicatione, nunc de *Oratione* dicendum eſt, de quâ ſimilis oritur controverſia. Adverſarii, quorum integra religio plerumque externa eſt, & cujus actus ſunt merè naturalis voluntatis & viribus producti; nam ut prædicare, ita & orare poſſunt, quando volunt; ideoque certas ſuas & præſcriptas orationes habent. Non hîc me immiſceo iis, quas inter ſe de hoc habent, controverſiis, cùm quidam pro liturgiâ ſint, quidam pro orationibus extempore conceptis; ſufficit mihi, quòd in hoc conveniant, motiones & inſpirationes Dei Spiritûs nec neceſſarias, nec prævias iis eſſe debere; ideoque certa & præſcripta tempora habent, *viz.* ante & poſt prædicationem, in privatâ devotione manè & veſperi, & ante & poſt cibi deguſtationem, quibus præcisè ad orationes ſuas ſe applicant, verba Deo loquendo, ſive ſentiant motus aut influxum divini Spiritûs, ſive non; ita ut nonnulli confeſſi ſint, ſe frequenter orâſſe hoc modo abſque motu & influentiâ Spiritûs, quod peccatum eſſe agnôrunt, & tamen eodem tempore affirmârunt, velle
ſe

ſe certis iſtis temporibus ſine interruptione precari, etiamſi abſit Spiritus, licet ſic faciendo, adhuc peccarent. Nos libenter fatemur, orationem eſſe & perutilem & neceſſariam, officium nempè à Deo mandatum, & ab omnibus Chriſtianis crebrò peragendum; ſed ſicuti nihil abſque Chriſto agere, ita nec orare ſine Spiritûs adjumento & auxilio poſſumus. Ut autem ſtatus controverſiæ meliùs intelligatur, conſideretur, orationem duplicem eſſe, externam & internam. Interna oratio eſt ſecreta illa animæ introverſio, quâ ſecretè factâ, & lumine Chriſti in conſcientiâ experrecta, & ſic ſenſu iniquitatum & indignitatis humiliata ad Deum aſpirat, & cum ſecretis illis divini ſeminis ſpirationibus jungens ad illum ſuſpirat, & conſtanter ſecreta ſua deſideria & aſpirationes ad eum emittit. Hoc ſenſu adeò frequenter in Scripturâ jubemur *indeſinenter orare*, ut Luc. xviii. 1. 1 Theſſ. v. 17. Eph. vi. 18. Luc. xxi. 36. quæ de externâ oratione intelligi non poſſunt, quia impoſſibile eſſet hominibus ſemper externè orare, & hoc modo ab aliorum officiorum, quæ etiam non minùs præcepta ſunt, praxi impedirentur. Externa autem oratio eſt, quando anima (in hoc exercitio introverſionis ſiſtens, & divini Spiritûs inſpirationem ſentiens) potenter influentem vim & libertatem, Spiritûs ſuperadditâ motione & influentiâ, accipit, vel ſibi in corde, licet non audibili voce diſtinctas, ejaculationes emittendi, vel eas verbis effandi, aut ſuſpiriis, idque vel in publicis conventibus, vel privatim, vel ſub deguſtationem. Sicut igitur omni tempore interna oratio neceſſaria eſt, ita nemo durante viſitationis die caret influentiâ plùs minùs ad ejus praxin. Non enim citius introvertitur anima, & ſe in Dei præſentiâ conſiderat, quàm hanc orationem aliquâ ex parte agit. Externa orationis exercitatio, cùm majore & ſuperadditâ influentiâ & motu Spiritûs egeat, & ſicut perpetuò agi non poſſit, ita nec tàm ſubito efficaciter præſtari poteſt, donec animus aliquantulum internam expertus

tus ſit; qui igitur diligentes & vigilantes ſunt, & ſæpè introverſi & in uſu internæ orationis magis idonei ſunt, externa frequentiùs uti poſſunt, quia ſancta hæc influentia conſtantiùs eos concomitatur, &, cùm meliùs nôrint & percipiant motus divini Spiritûs, eos facilè diſcernere poſſunt: & ſicut ii, qui diligentiores ſunt, ad Deum propinquiorem aditum habent, ita maximè delectatur eos Spiritu ſuo trahere, ut ad eum apropinquent, eumque invocent. Ita ubi multi ſimul congregati ſunt in hoc vigilante animo, frequenter inter eos effundit Deus Spiritum orationis, eoſque ad eandem excitat, ad mutuam eorum in amore ædificationem. Quia igitur externa hæc oratio ex internâ pendet, eamque ſequitur, nec præſtari poteſt ſine ſuperadditâ influentiâ & motione Spiritûs, ideo certa tempora præſcribere non poſſumus ad externam orationem, adeò ut neceſſitatem nobiſmet imponamus talibus præfixis temporibus verba orationis pronunciare, ſive ſentiamus Spiritûs influentiam ſive non; hoc enim, ut judicamus, erit Deum tentare, & ad eum ſine debitâ præparatione appropinquare. Neceſſarium igitur exiſtimamus, primò, nos coram illo præſentare hâc animi introverſione, & tunc procedere, ſicut nos juvabit & trahet Spiritus, & hoc acceptare Deum ſentimus; & aliquando ſi videatur illi nos in ſilenti hoc loco exercere ad patientiæ noſtræ experimentum, non permittendo nos loqui, ut nos doceat non externis actionibus inniti, & nobiſmet ſatisfacere, ut plerique faciunt, dicendo orationes; &, ut dependentia noſtra in illum firmior & conſtantior ſit, attendendo ſceptri ſui exhibitionem & libertatem ab eo, ad appropinquandum ei cum majore animorum libertate & propenſitate; non tamen negamus, quin Deus aliquando quàm ſubitò, imò ad primam animi introverſionem, det virtutem & libertatem verba orationis producendi, ita ut vix diſcernere præviam aliquam motionem anima poſſit, ſed & influentia & orationis emanatio ſimul & ſemel erit;

veriſſimum

veriſſimum enim eſt illud Bernardi, *Tepida eſt omnis oratio, quam non prævenit inſpiratio.* Licet affirmemus, debere neminem orare ſine hoc motu, non tamen negamus, quin graviter peccent, qui orare negligunt; peccatum autem eorum in illo prius jacet, quod ad illum locum non ſe convertant, ubi illud ſentire poſſent, quo ad orationem ducantur; ideoque non dubitamus, quin plerique internæ hujus introverſionis & vigilantiæ neglectu multis pretioſis orandi opportunitatibus careant; ideoque rei ſunt in conſpectu Dei, peccarent tamen, ſi agerent, antequam influentiam ſentiant. Sicut enim juſtè Dominum offendit, qui lecto jacet & dormit, dum Domini negotia peragere debeat; ſi tamen talis ſubitò exurgeret, & ſine veſtibus & neceſſariis illis inſtrumentis, abſque quibus nullo modo laborare poſſit, ad agendum furioſè curreret, non ita priorem culpam expiaret, ſed potiùs in recentem noxam illaberetur; & ſicut contingere poteſt, quod, qui non intentus ſit, ſed aliter occupatus, aliquem, etiam illum propè alloquentem, non audiat, imò nec obſervet horologii ſonantem campanam; ita fit, quod plerique negligentiâ Deum, ſæpè eos vocantem, & ad orationem invitantem, non audiant, non indè etiam ſequetur, quod ſine Spiritûs ejus motu aut ductu in voluntatibus ſuis ſe ad orandum applicare debeant.

Et denique, licet hæc ſit ſola, vera & propria orandi methodus, & ea, quæ Deo ſolùm grata eſt, non tamen negabimus, quin ſæpè Deus indulſerit, & quorundam preces & ſupplicationes exaudiêrit, præſertim tenebrarum temporibus, qui in hoc magnoperè errârunt, ita ut quidam, qui in orationibus formalibus ſe proſtraverint, forſan in materiâ non ſecus quàm methodo vitioſis, illum tamen indè occaſionem arripere ſenſerint, animas ſuas molles reddere & mirè reficere; tamen, ut de prædicatione & alibi antea obſervatum eſt, hoc neminem in tali praxi juſtificabit, vel impedire eos debet, ne ad puram ſpiritualem & acceptam orationem ſe applicent, quam Deus nunc reſtau-

reſtauraturus eſt, educens populum ſuum ab omni ſuperſtitione & nudâ formalitate. Statu controverſiæ & ſenſu noſtro hoc modo explanato, & multis objectionibus præoccupatis, cæteris reſponſio brevior & facilior erit: hanc ſpiritualem orationem primò probabo brevibus quibuſdam è Scripturâ conſiderationibus, & tunc adverſariorum objectionibus reſpondebo, quo etiam eorum orandi methodus & forma refutabitur.

XXII. Primo autem, quòd neceſſaria ſit hæc animi introverſio orationi prævia, ut Spiritus ducere ſentiatur, apparet, quoniam pleriſque iis locis, quibus oratio præcipitur, vigilantia præfigitur uti præcedere neceſſaria, ut Matth. xxiv. 42. Marc. xiii. 33. xiv. 38. Luc. xxi. 36. ex quibus luculentum eſt, vigilantiam hanc orationem præire. Quo autem fine eſt hæc vigilantia, vel quid eſt, niſi animi attentio ad Dei Spiritum, ut eum ad orationem ducere ſentiat, quo utiliter præſtetur? cùm enim in Spiritu orare ſemper debeamus, & ſine illo è nobiſmet ipſis orare non poſſimus, hæc vigilantia hoc fine nobis commendatur, ut attendamus & vigilemus, opportunum tempus ad orandum obſervare, videlicet, quando movet Spiritus. Secundò, hæc neceſſitas motuum & adjumenti Spiritûs abundè apparet ex illo Pauli Apoſtoli ad Rom. viii. 26, 27. *Similiter autem & Spiritus adjuvat infirmitatem noſtram: nam quid oremus, ſicut oportet, neſcimus, ſed ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit, quid deſideret Spiritus; quia ſecundum Deum poſtulat pro Sanctis.* Quo exhibetur hominis incapacitas ex ſe ad orandum, vel Deum invocandum in voluntate ſuâ, imò etiam eorum, qui fidem Chriſti receperant & ſecundum aliquam menſuram ſanctificati ſunt, ſicut erat eccleſia Romana, cui tunc ſcribebat Apoſtolus. Porro, hic locus illud denotat, quo ſolummodo juvari homines ad orandum poſſint, videlicet Spiritum, ſine quo nec acceptabiliter Deo, nec ſibi utiliter, orare poſſunt. Deindè, modum & methodum

methodum Spiritûs interceſſionis, gemitibus inenarrabilibus. Poſtremò, quòd Deus gratioſè accipiat orationes eorum, quæ illi à Spiritu hoc modo offeruntur, & quæ ſecundum voluntatem ejus ſunt. Nunc autem certè putandum eſt, hunc orandi ordinem, ab Apoſtolo hoc loco affirmatum, non inconſiſtentem eſſe cum iis aliis Scripturæ teſtimoniis, quibus orationis uſus & officium nobis præcipitur & mandatur; è quibus ſic argumentor. Si homo neſcit, quomodo oret, neque orare poteſt abſque adjumento Spiritûs, tunc ille ſine utilitate abſque illo orat: Sed prius eſt verum: Ergo & poſterius. Tertiò, hæc Spiritûs neceſſitas ad veram orationem patet, Eph. vi. 18. & Jud. ver. 20. ubi Apoſtolus jubet, *orare omni tempore in Spiritu, vigilantes in illo*; quod æquè eſt, ac ſi dixiſſet, quòd nullo tempore orandum ſit abſque Spiritu, nec ſine vigilantiâ in illo. Et Judas demonſtrat, quod orationes in Spiritu ſancto eæ ſunt, quibus in ſanctiſſimâ fide ædificamur. Quartò, Paulus Apoſtolus diſertè ait, 1 Cor. xii. *neminem poſſe dicere Dominum Jeſum, niſi Spiritu ſancto.* Si igitur Jeſus ne vel nominari poſſit niſi Spiritu, multò minùs acceptabiliter invocari poteſt abſque illo. Hinc idem Apoſtolus teſtatur, 1 Cor. xiv. *quod Spiritu orabit*, in evidens teſtimonium, quod abſque illo orare non ſolebat. Quintò, *omnis oratio abſque Spiritu eſt abominationi*, tales ſunt orationes impiorum, Prov. xxviii. 9. & fiducia, quam habent ſancti ad eum, illa eſt, quia, *quodcunque petierint ſecundum voluntatem ejus, audit eos*, 1 Joh. v. 14. Si autem petunt non ſecundum voluntatem ejus, non habent cauſam fiduciæ, quod audiat eos. Fatebuntur autem adverſarii, preces ſine Spiritu non eſſe ſecundum voluntatem Dei; qui igitur ſine illo orant, non habent cauſam reſponſionem expectandi: jubere enim aliquem orare abſque Spiritu, idem eſt, ac jubere aliquem videre ſine oculis, operari ſine manibus, vel ambulare abſque pedibus. Et qui urget aliquem ad orandum incipere, priuſquàm Spiritus ſecundum aliquam

quam menſuram plus minus moveat illum, eſt quaſi urgeret aliquem videre, antequam oculos aperiat, vel ambulare, antequam ſurgat, vel manibus operari, priuſquam eas moverit.

XXIII. Sed denique, à falſâ hac opinione orandi abſque Spiritu, & motus ejus parùm neceſſarios judicandi, provenit tota illa ſuperſtitio & idololatria, quæ inter eos, qui Chriſtiani dicuntur, invenitur, nec non omnes illæ abominationes, quibus vexatur Dei Spiritus, ita ut multi ſe hodiè decipiant, ſicut olim Judæi, exiſtimantes ſufficere, ſi quotidiana ſolverent ſacrificia, & uſitatas ſuas & traditionales obligationes offerrent. Hinc ſemet beant, falſamque ſibi pacem creant, ſicut in Proverbiis Meretrix, quia matutinas & veſpertinas orationes obtulerunt; & abundè manifeſtum eſt, illum uſum minimè converſationes eorum & vitas emendare, cùm plerumque nihilominus non meliores, ſed pejores potius indies evadant. Imò nonne eſt frequentiſſimum, & inter Pontificios & Proteſtantes, è profanâ & levi converſatione certis ſuis & ſtatis horis in orationem, & ſolitas devotiones quaſi ſaltare, quas vix peractas, verbaque ad Deum vix ex ore emiſſa, prior profana ſermocinatio ſequitur, ita ut pateat, eodem profano hujus mundi Spiritu in utroque eos agi. Si igitur aliquid nunc ſit quod vana oblatio dici poteſt, quam nolit Dominus, ſicut teſtatur Scriptura, Iſa. lxvi. 3. Jer. xiv. 12. certè eas orationes, quæ in hominis voluntate & naturalibus viribus ſine Dei Spiritu actæ ſunt, ex illarum numero eſſe oportet.

XXIV. Ad probationem hæc ſufficient; nunc ad objectiones eorum reſpondendas procedam, ſi primò quædam breviter de nos jungendo cum aliis in oratione dixerim: qui ſimul & communi conſenſu orant, illi non ſolum animis, ſed etiam corporis geſtu concurrere ſolent, quod etiam nos libenter approbamus; decet enim eos, qui coram Deo ad orandum accedunt, & flexis genibus & aperto capite illud agere quæ noſtrorum praxis eſt. Sed hinc *oritur* controverſia,

versia, num liceat cum aliis, pro formâ & more orantibus, & Spiritûs motum nec attendentibus, nec necessarium judicantibus, quamvis non mente, tamen externis istis reverentiæ signis concurrere. *Respondemus*, Nequaquam : & propter nostrum hac in re testimonium nonnihil passi sumus. cùm enim vel casu, vel ad testificandum contra eorum cultum, accidat, nos præsentes esse durante eorum cultu, nec licuit cum iis ad cultum eorum flectere, nos sæpissimè non convitiis solùm, sed etiam verberibus, & crudelibus plagis persequuti sunt ; hac causâ nos superbiæ, profanitatis & insaniæ insimulare solent, quasi nullum divino cultui respectum aut contuitum haberemus, ac si neminem præter nos ipsos posse orare, vel à Deo audiri arbitraremur. Quibus omnibus multisque aliis hujus generis convitiis breviter & modestè *respondemus*, sufficere nobis, quòd neque superbiâ, neque insaniâ, nec profanitate acti hoc agamus, sed merè ne conscientiam lædamus : ratio autem facti plana & evidens est, quia cùm sententia nostra & doctrina nos inducat credere orationes eorum, quæ, fatentibus ipsis, sine Spiritu aguntur, abominationes esse, quomodo salvâ conscientiâ cum iis concurrere possumus? Si *urgeant*, hoc summum incharitatis esse & arrogantiæ, quo *scil.* judicamus nos semper motu Spiritûs orare, eos autem nunquam, quasi vero nos nunquam decepti essemus absque Spiritûs motu orando, ii autem nunquam Spiritu suffulcirentur ; cùm, licet non judicent motionem Spiritûs semper necessariam, fatentur tamen perutilem & consolabundam, iisque sæpè afflantem sentiunt, & hoc aliquando fieri, nos non posse negare. Quibus omnibus distinctè *respondeo*, si nota eorum & manifesta doctrina esset, non orare sine Spiritûs motu, &, eam seriò tenentes se præcisè certis quibusdam temporibus orare non limitarent (quibus determinant orare licet absque Spiritu) tunc quidem incharitatis & superbiæ accusandi essemus, si nunquam cum iis nos jungeremus ; & si ita docerent & agerent, non dubito quin liceret

nobis ita agere, nisi evidens aliqua & omnibus manifesta hypocrisis & delusio appareret; sed cùm profiteantur, se orare sine Spiritu, & cùm nobis certè persuaserit Deus, tales orationes abominabiles esse, quomodo cum abominationibus nos jungere, salvâ conscientiâ, possumus? Quòd Deus iis aliquando indulgeat, minimè negamus (licet hodiè, cùm spiritualis hic cultus apertè proclametur, omnesque ad illum invitentur, res aliter se habeat, quàm veteribus illis apostasiæ & tenebrarum temporibus) ideoque licet Spiritûs motum quispiam nobis præsentibus non expectans orare cœperit, & apertè manifestum fieret, indulgentiâ Deum cum tali concurrere Spiritûs sui virtute, tunc, cum Dei voluntate concurrentes, etiam nos jungere externis istis signis non recusaremus; sed hoc raro fit, ne in falsâ eorum sententiâ inde confirmarentur: & licet hoc in professione nostrâ durum videatur, ita tamen & Scripturarum & rectæ rationis authoritate confirmatur, ut plerique convicti hanc partem ante alias veritates, quæ faciliores, & ut quibusdam videretur, clariores erant, amplexi sint, quorum inter alios multos ante paucos annos memorandus est *Alexander Skeinæus*, Aberdonensis urbis magistratus, vir admodum modestus, ab aliorum scandalo maximè abhorrens, qui tamen, vi veritatis hac in re victus, hâc de causâ à publicis conventionibus & orationibus separare, nobisque se adjungere necesse habuit, qui conversionis suæ rationem & quidem totam hanc de cultu controversiam quibusdam quæstionibus, quas publicis civitatis concionatoribus obtulit, breviter sed nervosè comprehendit, quas hoc loco subjungere libet.

1. *NUM debet ullus actus divini cultûs fieri absque sancti Spiritûs motu aut ductu?*

2. *SI motus Spiritûs ad unumquodque officium necessarii sint, oportetne ad illum attendere, ut & omnia nostra facta & verba fiant, prout ille influentiâ suâ dat loqui & agere?*

3. NUM

3. ***NUM*** *unusquisque, qui dicitur Christianus, vel profitetur se esse Protestantem, talem continuatam & constantem Spiritûs mensuram habet, ut quolibet tempore, sine attendendo, statim ad cultum se applicare possit?*

4. ***SI*** *animus aliquando fiat indispositus & ineptus ad ea officia præstanda, saltem quoad spiritualem & vivacem præstationem, num in hoc casu & hoc tempore præstari debeat cultus?*

5. ***SI*** *aliquod officium peragatur sub prætextu obedientiæ externo præcepto absque spirituali vitâ & motu necessario, num in fide expectari possit officium, hoc modo peractum, Deo acceptum fore, & nonne potius habendum est quasi peregrini ignis coram Domino oblatio, cùm (ad præstantissimum) naturalibus & acquisitis viribus præstetur, & non virtute & assistentiâ divini Spiritûs, quem figuravit ignis de cælo descendens, quo solo, & non alio oportebat sacrificia consumi?*

6. ***NUM*** *ea officia, quæ præstantur meris viribus naturalibus & acquisitis naturali industriâ, minus realiter sint imago humanæ inventionis, quàm cultus Pontificius (licet non adeò crassus quoad externam apparitionem) ideoque nonne ejusdem superstitionis est, cultum ullum hujus naturæ frequentare, vel ei annuere, quàm cultui Pontificio, licet quoad gradum sit differentia?*

7. ***NUM*** *causa offensæ aut justi scandali est, eorum cultum frequentare & adire, quorum manifestum est dogma, nec ad ædificationem loqui nec orare, nisi ut à Spiritu sancto plùs minùs adjuvantur secundum aliquam mensuram, cujus adjumentum cùm non sentiant, potius silebunt, quàm absque ejus influentiâ loquentur?*

HIS illi, sed frigidè admodum & tepidè, responderunt, quas responsiones ille etiam jam diu abundè refutavit. Cùm autem nos vocaverit Deus ad spiritualem cultum, & ad testificandum contra humanos & voluntarios apostasiæ cultus, si nos hoc modo ad veritatem revelatam immobiliter non staremus, sed cum iis nos jungeremus, testimonium nostrum pro Deo debilitaretur & amitteretur, & cultum hunc in mundo stabiliter propagare impossibile esset, cujus pro-

greſſum tardare vel impedire aliquo noſtro actu, licet ejus cauſâ non ſolùm honores, ſed etiam vitam perderemus, nobis minimè licet. Et certè Proteſtantes plerique, hac in re vacillantes, & Pontificiis abominationibus, politicis de cauſis, præſentiâ ſuâ blandientes, & profeſſioni ſuæ ſcandalum & reformationi nonnihil detrimenti attulerunt, ut patet in exemplo Electoris *Saxoniæ*, qui in conventu *Ausburgi*, Anno 1530. juſſus ab Imperatore *Carolo* quinto *Miſſæ* intereſſe, ut ante eum, ſecundum locum occupans, gladium gereret, cum meritò dubitavit hoc agere, prædicatores ejus, magis honori Principis quàm conſcientiæ conſulentes, licitum eſſe contra propriam conſcientiam perſuaſerunt; quod & peſſimum exemplum & reformationi ſcandalum fuiſſe, necnon pleriſque multùm diſplicuiſſe, author hiſt. concil. *Trident.* lib. 1. rectè obſervat. Sed nunc ad objectiones adverſariorum contra hanc noſtram in orando methodum propero.

XXV. Primo. *Objiciunt*, quòd, ſi particulares illi motus neceſſarii ſint ad externos cultûs divini actus, tunc etiam neceſſarii erunt ad internos, veluti attendere, expectare, amare Deum: Sed hoc abſurdum: Ergo & illud. *Reſpondeo*, quod in ſtatu controverſiæ dictum eſt, hoc ſolvit, quoniam ad generalia illa officia nunquam deeſt motus ſeu influentia durante die alicujus viſitationis, quo tempore Deus ſemper adeſt, imò diſceptans cum homine Spiritu ſuo, ut convertat ſe ad illum, ita ut, ſi ſolùm ſiſtat, & à malis ſuis cogitationibus abſtrahatur, propinquus eſt Dominus, ut juvet illum. Quod autem ad externos actus attinet, hi majore & magis particulari influentiâ egent, ut ſuprà demonſtratum eſt.

Secundo. *Objiciunt*, hinc etiam argui poſſe, non oportere homines moralia officia præſtare, videlicet filios parentes honorare, unumquemque erga proximum ſe juſtè gerere, niſi Spiritus moveret eos. *Reſpondeo*, multum differre inter officia generalia, quæ inter hominem & hominem ſunt, & particulares ex-

preſſos actus cultûs erga Deum. Hæc merè ſpiritualia ſunt, & à Deo ſuo Spiritu præſtari juſſa; illa fini quodammodo reſpondent quoad eos, quos immediatè ſpectant, licet à mero naturali ſui amoris principio peracta, ſicut bruta ſe invicem naturali inſtinctu amant, ideoque hoc modo præſtari poſſunt; quanquam non negabo etiam ea opera Deo non grata eſſe, nec animæ utilia, niſi ut in timore Domini aguntur, & in benedictione ejus, in qua filii ejus omnia faciunt, ideoque accepti ſunt & benedicti in quocunque agunt.

Tertio. *Objiciunt*, quod ſi impius orare non debeat ſine Spiritûs motu, quia oratio ejus ſine Spiritu peccatum eſt, ita nec arare ſine Spiritûs motu eâdem ratione debet, quia impii arando non minùs quàm orando peccant. *Reſpondeo*. Hæc objectio ejuſdem èſt naturæ cum priore, eodemque modo reſpondetur, cùm longè differant actus naturales, ſicut edere, bibere, dormire, & pro exteriore homine ſuſtentationem quærere, quæ omnia homo cum belluis communia habet, ab actibus ſpiritualibus; non ſequitur, quia actus ſpirituales ſine Spiritu peragi non debeant, ideo actus naturales ſine eo agi non debere. Analogia meliùs hoc modo fit ad affirmationis noſtræ probationem; quod, ſicut ad naturales actus agendos opus eſt homini ſpiritu naturali, ita ad agendos actus ſpirituales, opus eſt ei Spiritu Dei. Quod actus naturales impiorum & irregeneratorum peccaminoſi ſint, non negatur, non in ſemetipſis, ſed quia homo in ſtatu illo in omnibus, quæ agit, reprobatus eſt.

Quarto. *Objiciunt*, quòd ſecundum hanc doctrinam poſſint impii per annos integros orationem negligere, cauſantes motûs & influentiæ defectum. *Reſpondeo*, falſi impiorum prætextus hujus doctrinæ veritatem nullo modo enervant aut invalidant, alioquin nulla eſt Chriſti doctrina, quam hoc modo enervare impii non poſſent. Quod ſine Spiritu orare non debeant, affirmatur, ſed debent ad illum locum vel ſtatum venire, ubi Spiritum ipſos ducentem ſentiant;

in non orando quidem peccant, ſed hujus peccati cauſa eſt, quòd non vigilent; eorum igitur neglectus non ab hâc doctrinâ provenit, ſed ab eorum ad hanc doctrinam inobedientiâ; ſi ſine Spiritu orarent, duplex committerent peccatum, & non illius præcepti, quo jubentur orare, implementum eſſet, neque iis utiles forent orationes eorum abſque Spiritu; & hoc in re aliâ coguntur fateri adverſarii; officium enim Chriſtianis incumbens affirmant eſſe ſacramentum (quod ſic vocant) cœnæ Dominicæ ſumere. Dicunt tamen neminem indignè illud ſumere debere, imò volunt, qui ſe imparatos ſentiunt, abſtineant, ideoque communiter tales à menſâ excommunicant. Licet igitur ſecundum eos neceſſe ſit, hujus ſacramenti participare, neceſſarium etiam eſt, ut ſemet probent, ne ſibi judicium manducent & bibant. Et quamvis peccatum putent abſtinere, majus peccatum eſſe abſque hac examinatione participare fatebuntur.

Quinto *objiciunt*, Act. viii. 22. ubi *Petrus præcipit Simoni Mago impio illi divinatori, ut oraret. Reſpondeo*, in hujus loci citatione, ut ſæpè obſervavi, adverſarii frequenter primam & præcipuam verſûs partem omittunt, quæ ſic ſe habet, Act. viii. 22. *Pœnitentiam itaque age ab hac nequitiâ tuâ, & roga Deum, ſi fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis.* Hîc autem primò jubet illum reſipiſcere, minima autem veræ pœnitentiæ menſura eſſe non poteſt abſque aliquâ introverſione illâ animi, de qua loquimur, & quidem ubi primò fit vera pœnitentia, non dubitamus, quin aderit Spiritus, qui concurret tales ad orandum juvare.

Denique *objiciunt*, quod orationes multæ, ſine Spiritu inceptæ, efficaces factæ ſunt, itidem & impiorum orationes exauditæ & acceptabiles fuerunt, ſicut Achabi, *&c. Reſpondeo.* Hæc antea ſolvebatur objectio: nam divinæ indulgentiæ actus, quibuſdam temporibus & quibuſdam perſonis ad ſingulares quaſdam occaſiones, non eſt regula actionum noſtrarum. Si enim hoc obedientiæ noſtræ menſuram faceremus,

magna

magna pericula ſequerentur, ut omnibus obvium & confeſſum eſt. Deinde, non negamus impios frequenter motionum & influentiæ Spiritûs ſenſibiles eſſe, priuſquam expiret dies ipſorum, à quibus aliquando acceptè orare poſſunt, non penitus impii manentes, ſed pietatis initium hoc modo ingredientes, à quo poſtea decidant.

XXVI. QUOD attinet ad *Pſalmorum cantationem*, longo ſermone non opus erit, quia eodem modo, ſicut in duobus præcedentibus, res ſe habet. Partem divini cultûs fatemur eſſe, & quidèm dulcem & jucundam, quando à vero divini amoris in corde ſenſu provenit, & oritur à divinâ influentiâ Spiritûs, qua ducuntur homines ad dulcem harmoniam & verba præſenti conditioni conſentanea ſpiranda & emittenda, ſive ea verba, quibus antea ſancti uſi ſunt, ut Davidis pſalmis, vel aliis; tales erant hymni & cantationes Zachariæ, Simeonis, & beatiſſimæ virginis Mariæ. Quod autem ad communem formalem cantandi modum, in Scripturâ nullum veſtigium habet: & prætereà, quòd habet eoſdem abuſus cum eorum prædicatione & oratione, hunc magis peculiariter habet, quòd indè frequenter horrenda & abominanda mendacia in conſpectu Dei confidenter dicantur, dum omne genus profanorum & impiorum perſonare beati Davidis conditionem & experientias non dubitant, quæ, quoad eos, falſa ſunt, neque quoad eos ſolùm, ſed & quoad alios magis ſobrios & mundos in exteriore homine, ſicuti quando cantant, Pſal. xxii. 15. *ſicut aqua effundor, & diſparant ſe omnia oſſa mea: eſt cor meum ſimile ceræ, liqueſcit in viſceribus meis.* & Pſal. vi. 7. *Defatigor in gemitu meo, facio ut natet totam noctem lectus meus, lachrymis meis ſpondam meam liquefacio*, & innumera alia, quæ loquentes, quoad ſe, falſa eſſe cognoſcunt. Et aliquando immediatè poſt pſalmum fatebuntur in orationibus ſe eorum vitiorum reos eſſe, pro redemptione à quibus cum Davide jamjam laudabant Deum. Quis judicet Deum talem hypocriſin acceptare? & quidem cantationes illæ magis

gis hominum carnalibus quàm Dei puris auribus placent, qui hypocrisin omnem & mendacium abominatur? Talis igitur illi laus placet, quæ à *PURO* (nempè *à verbo vitæ*) in corde procedit, quô rectè nos ducente spirituales psalmi & hymni Deo redduntur, secundum Col. iii. 16.

QUOD autem ad *musicam* eorum *artificialem*, sive organis, aliisve instrumentis, sive voce editam, nullum nec præceptum nec exemplum invenitur in novo fœdere.

XXVII. DENIQUE hæc magna hujus veri cultûs, quem nos profitemur & præstamus, excellentia est, quod in hominis sapientiâ & artibus non consistat, & gloriâ, pompâ, divitiis & splendore hujus seculi ad ornandum eum non egeat, cùm sit cœlestis & spiritualis naturæ, ideoque nimis simplex & contemptibilis naturali spiritui & voluntati hominis, ita ut in eo persistere non delectetur, quia ibi inventioni suæ & imaginationi locum & spatium non invenit, ibique opportunitatem gratificandi externis suis & carnalibus sensibus non habet; igitur hæc forma, si in simplicitate præservetur & non vitiata sit, sine virtute subsistere vix potest, quia in illâ nihil invenitur, quo in eâ persistere eique adhærere homo invitetur, nisi quà cum virtute jungitur: è contrà autem, cùm adversariorum cultus propriis voluntatibus peragantur, & plerumque aliquid externæ & carnalis gloriæ & splendoris, carnalibus & mundanis sensibus delectabilis, habeant, in iis persistere & sibimet satisfacere possunt, licet absque Spiritu & virtute Dei, quam minimè essentialem ad cultum suum præstandum constituunt, ideoque ad eam non attendunt, neque eam expectant.

XXVIII. *ET ut finem faciam, cultus ille, prædicatio, oratio & cantatio, quam nos defendimus, tuemur & volumus, talis est, quæ à Dei Spiritu provenit, & semper ejus influentiam habet comitem; cùm & motu ejus incipiatur, & vi & virtute ejus continuetur & præstetur, ideoque cultus sit purè spiritualis,* qualem postulat

poſtulat Scriptura, Joh. iv. 23, 24. 1 Cor. xiv. 15. Eph. vi. 18, *&c.*

S E D *cultus, prædicatio, oratio & cantatio, quam defendunt & volunt adverſarii, quamque nos abnegamus, talis eſt, quæ & incipitur & continuatur & præſtatur in hominis naturali voluntate & vi, ſine Spiritûs motu aut influentiâ, quem nec attendere nec expectare neceſſe habent, ideoque cultus eorum verè præſtatur, & ſecundum materiam & formam, ab impiis:* talis erat cultus & vanæ oblationes, quas ſemper rejecit Dominus, ut patet ex Iſa. lxvi. 3. Jer. xiv. 12, *&c.* Iſa. i. 13. Prov. xv. 29. Joh. ix. 31.

THESIS DUODECIMA.

Sicut unus eſt Deus, & una fides, ita & unum Baptiſma, non quo carnis ſordes abjiciuntur, ſed ſtipulatio bonæ conſcientiæ apud Deum per reſurrectionem Jeſu Chriſti, & hoc Baptiſma eſt quid ſanctum & Spirituale, ſcilicet Baptiſma Spiritûs & ignis, per quod conſepulti ſumus Chriſto, ut, à peccatis abluti & purgati, novam vitam ambulemus: cujus Baptiſma Johannis erat figura, quod pro tempore fuit, & non ad perpetuum mandatum. Quoad Baptiſma infantum, mera traditio humana eſt, cujus nec exemplum nec præceptum in univerſâ Scripturâ invenire eſt.

I. IN ſuperioris theſeos explanatione & probatione ſatis demonſtratum eſt, quantum Profeſſores Chriſtianitatis, tam Pontificii quam Proteſtantes, degenerârunt quoad cultum, & quàm peregrini & alieni ſint à vero illo & accepto cultu, qui in Spiritu & veritate præſtatur, propter naturalem illam hominis propenſionem ad inventiones ſuas in ſtatu degenerato exaltandas, & opus & productum ſuum divino cultui immiſcendum; & ab hac malâ radice in homine provenerunt omnes illi cultus, idololatriæ, numeroſæque ſuperſtitiones & inventiones gentilium; exempli gratiâ, Deus, indulgendo dilecto ſuo populo Judaico,

Judaico, præſcripſit eis, miniſterio Moyſeos, plurimas ceremonias & obſervationes, uti typos & umbras ſubſtantiæ ſuo tempore revelandæ, quæ ceremoniæ ut plurimùm conſtiterunt in ablutionibus externis, purificationibus & mundationibus, & continuandæ erant uſque ad tempus reformationis, & uſque dum cultus Spiritualis ſtabiliretur, quando Deus, ampliore Spiritûs ſui effuſione & ejus unctionis ductu, ducere deberet filios ſuos in omnem veritatem, & eos inſtrueret adorare ipſum modo magis ſpirituali, eique accepto, licet carnalibus & externis ſenſibus minùs grato. Non obſtante tamen hac Dei erga Judæos indulgentiâ, videmus partem illam in homine, quæ delectatur ſuas inventiones ſequi, omnes iſtas obſervationes nec retinere nec ſatisfacere poſſe, ſed quod identidem vel ad ſuperſtitiones gentium declinabant, vel novas aliquas obſervationes & ceremonias addebant, quibus ita dediti erant, ut eas ſemper Dei præceptis anteponere proni eſſent, idque ſub prætextu Zeli & pietatis. Hoc abundè patet in exemplo Phariſæorum, quæ inter Judæos ſecta ſtrictiſſima erat, quos adeò ſæpè redarguit Chriſtus, Matth. xv. 6, 9. *quod irrita fecerint mandata Dei per traditiones.* De multis, hodiè ſe Chriſtianos dicentibus, hoc modo conqueri meritò poſſumus, qui hujus generis multa, quædam à Judæis, quædam à gentilibus mutuata, introduxerunt, quibus improbè adhærent, pro iis acriùs contendentes, quàm pro gravioribus Chriſtianitatis dogmatibus, quia *ipſeitas* (parce verbo) adhuc vivens & regnans in illis, magis proprias inventiones, quàm divina præcepta diligit, &, ſi quolibet modo Scripturæ exemplum aliquod, aut conditionale præceptum, ſivè promiſſionem quorundam imbecillitati aptatam, vel pro tempore particulari cuidam diſpenſationi appropriatam, torquere poſſunt ad aliquas ſuas inventiones colorandas, tunc adeò tenaciter eis adhærent, & violentè contendunt, ut fortiſſima Chriſtiana argumenta in contrarium audiri non patiantur. Qui Zelus, ſi ſeriò examina-

examinaretur, inveniretur magis eſſe educationis præjudicium, & ſui ipſius amor, quàm vel Dei vel puri ejus cultus. Hoc verificatur in iis, quæ *Sacramenta* dicuntur; & in controverſiis religioſis perignari ſunt, qui neſciunt, quot contentiones, diſputationes, & altercationes indè ortæ fuere inter eos, qui Chriſtiani dicuntur; adeò ut tutò dicere poſſim de hac re, nempè de eorum numero, naturâ, virtute, efficaciâ, adminiſtratione, cæteriſque id genus, majorem controverſiam fuiſſe, quàm de ullâ aliâ Chriſtianâ doctrinâ, ſivè inter Pontificios & Proteſtantes, ſive inter ipſos Proteſtantes; & quantum hæ controverſiæ Chriſtianis mali attulerunt, ſatis latè patet, & abundè obvium eſt, dum interim illa, pro quibus fit contentio, plerumque ſint meræ umbræ reſque omninò externæ, quod, ut ſpero, poſteà patienti & æquo lectori manifeſtum faciam.

II. Quod primò fit obvium, eſt nomen *Sacramenti*, cui mirum eſt præſertim Proteſtantes adeò inhærere, cùm *terminus* ſit in Scripturâ nullibi inveniendus, ſed à militantibus ethnicorum juramentis deductus, undè Chriſtiani, poſtquam declinare cœperint, pleroſque ſuperſtitioſos terminos & obſervationes traxerunt, ut ſic ſe magis iis gratos redderent, & ad religionem ſuam attraherent; quod, licet bono inſtituto fecerint, cùm tamen ſecundum humanam ſapientiam & non divinum mandatum factum ſit, pernicioſas adduxit conſequentias. Non, inquam, video, cur Proteſtantes, neque etiam quare Pontificii nos redarguunt, quia hunc terminum negamus, quem apparet Spiritum Dei noluiſſe inſpirare ſacrarum literarum ſcriptoribus, ut nobis relinquerent. Sed ſi *dicetur*, quod non de nomine, ſed de re contendatur: *Reſpondeo*, Deponatur igitur illud nomen, quod in Scripturâ non ſit; & videbimus quantum boni in ipſo limine redundabit, hunc traditionalem terminum deponendo, & noſmet ad planam Scripturæ elocutionem convertendo; ſtatim enim magna illa contentio de numero Sacramentorum evaneſcet, cùm nullus inveniatur

veniatur in Scripturâ terminus, quo uti possumus, sive ea instituta, mandata, præcepta, leges, statuta &c. nominemus, qui tali controversiæ portam aperiat, cùm nec dicant Pontificii, quòd sint solùm *septem*, vel Protestantes, quòd sint tantùm *duo* eorum, quæ supra nominata sunt. Si *dicetur*, oriri hanc controversiam à rei definitione non minùs quàm à nomine: *Respondeo*, aliter invenietur; nam quoquo modo definitionem *Sacramenti* accipiamus, sive velut externum signum, quo interna gratia vel conferatur, vel solummodo significetur, hæc definitio pluribus aliis rebus conveniet, quas nec Pontificii nec Protestantes *Sacramenta* agnoscunt; si sub nomine *ordinationum consignantium* exprimantur (ut nonnulli loquuntur) nunquam mihi constabat, quomodo vel secundum rationem, aut Scripturam hic illis approprietur titulus, magis quàm alicui alii officio Christiano: illud enim propriè *ordinatio consignans* dicendum est, quo quis recipiens id infallibiliter certus est promissionis vel rei consignatæ. Si *dicetur*, sic fore fidelibus: *Respondeo*, sic etiam sunt oratio, prædicatio & uniuscujusque boni operis præstatio; & quid hæc sacramenta peculiare tunc habent, cùm nec horum participatio vel præstatio alicui certiorem ad cœlos titulum det, & quibusdam respectibus non tantum, quàm illorum.

Nihil aliud *hæreditatis nostræ signaturam & arrhabonem* nominat Scriptura præter *Spiritum Dei*, hôc dicimur signari, quod & dicitur hæreditatis nostræ pignus, & non externâ ablutione, vel manducando, aut bibendo, quod ut iniquissimi facere possunt, sic nemini dubium est, quin plerique ita agentes in perditionem abeant; non enim externâ lotione aut baptismo aquæ mundatur cor, quo homines ad cœlum præparantur; & sicut, quod in os intrat hominem non polluit, quia rursus egreditur, & in sterquilinium abit, ita neque purificatur homo illo,

* *Eph.* i. 14. iv. 30. 2 *Cor.* i. 22.

illo, quod manducat, quoniam eodem modo abit. Quod hoc loco generaliter dictum eſt, non modo ad hanc theſin, ſed etiam ad ſequentem *de cœnâ*, introductionis loco erit. Horum *Sacramentorum* baptiſmus ſemper primo loco numeratur, qui & præſentis theſis thema eſt, & in ejus explanatione ſententiam noſtram primò demonſtrabo, & probabo, & tunc aliorum objectionibus reſpondebo, eorumque opiniones refutabo. Quod ad primam partem attinet, hæ ſequentes *propoſitiones*, ipſâ theſi comprehenſæ, proponendæ & probandæ primo loco veniunt.

III. Primo, *quòd ſolummodo unus ſit baptiſmus*, ſicut unus Dominus, una fides *&c.*

Secundo, *quòd unus hic baptiſmus, qui & Chriſti baptiſmus eſt, non ſit lotio, vel ablutio aquæ, ſed baptiſma Spiritûs.*

Tertio, *quod baptiſma Johannis hujus figura fuerit, & ceu figura cedat ſubſtantiæ ; licet hoc permaneat, illud tamen ceſſat.*

Quod ad primam, ſcilicet, *unum tantum eſſe baptiſmum*, non opus eſt aliâ probatione, quàm ipſis textûs verbis, Eph. iv. 5. *unus Dominus, una fides, unus baptiſmus* ; ubi diſertè & planè affirmat Apoſtolus, quòd eodem modo, quo datur unum corpus, unus ſpiritus, una fides, unus Deus, ſic etiam datur unus baptiſmus. Scio quidem quòd communiter *explanant* hunc textum, *ſcil.* baptiſmum aquæ & baptiſmum Spiritûs unum baptiſmum facere virtute unionis ſacramentalis. Sed *reſpondeo*, hæc explanatio ideo jamdiu locum habuit, non quòd Scripturæ teſtimonio innitatur, ſed quia derorqueat Scripturam ad eorum opinioni favendum, qui baptiſmum aquæ volunt, cui non alio opus eſt reſponſo quàm negatione, cùm planis textûs verbis repugnet, qui non ait duos baptiſmos, aquæ *ſcil.* & Spiritûs, unum baptiſmum perficere, ſed diſertè quòd unus ſit baptiſmus, ſicut una eſt fides, & unus Deus &c. Non autem dantur duo Dei, duæ fides, duo Spiritus, duo

corpora

corpora, quorum unum externum eſt & elementarium, aliud autem ſpirituale & purum, ad perficiendum unum Deum, unam fidem, unum corpus, & unum ſpiritum; neque dicendum eſt, duos eſſe baptiſmos ad conſtituendum unum baptiſmum. Sed ſecundò, ſi *dicetur* unum tantum baptiſmum eſſe, cujus aqua eſt pars una, *viz.* ſignum, & Spiritus altera pars, *viz.* res ſignificata: *Reſp.* Hoc adhuc magis noſtram ſententiam confirmat; ſi enim aqua ſolummodo ſit ſignum, non eſt unius baptiſmi materia, ut poſtea patebit definitione ejus; & unus baptiſmus ſumendus eſt pro materiâ, non pro figurâ, typo, aut ſigno; illud anteibat, ſicuti ubi Chriſtus dicitur in Scripturâ *una oblatio*, licet figurarent illum multa illa ſacrificia & oblationes ſub Lege: per unam autem oblationem ſolummodo intelligimus ſuiipſius in cruce oblationem, cujus licet omnia illa ſacrificia eſſent ſigna, non ideò dicimus ea ſimul cum illâ oblatione Chriſti unam eam oblationem conſtituere; ideoque licet baptiſmus aquæ ſignum eſſet Chriſti baptiſmi, non indè ſequererur, eum nunc Chriſti baptiſmi partem eſſe. Cæterùm ſi quis ita abſurdus foret, ut dicat unum baptiſmum hoc loco dictum aquæ baptiſmum, & non Spiritûs; hoc eſſet contradicere conſtanti & manifeſto Scripturæ teſtimonio, ut ex dicendis poſtea fuſiùs patebit.

SECUNDO, *quòd unus hic baptiſmus, qui Chriſti baptiſmus eſt, non ſit aquæ ablutio*, conſtat, *primò*, teſtimonio Johannis, qui baptiſmatis aquæ proprius & peculiaris miniſter fuit, Matth. iii. 11. *Ego quidem baptizo vos aquâ in pænitentiam; qui autem poſt me venturus eſt, fortior me eſt, cujus non ſum dignus calceamenta portare, ipſe vos baptizabit Spiritu ſancto & igne.* Hîc de duobus baptizandi modis mentionem facit Johannes, & de duobus differentibus baptiſmis, uno aquæ, altero Spiritûs, uno cujus ipſe miniſter erat, altero cujus Chriſtus adminiſtrator erat; qui priore baptizati erant, non ideo etiam poſteriore baptizabantur,

baptizabantur, *Ego quidem baptizo vos, ----ipſe vos baptizabit* &c. Licet tempore præſenti baptizati eſſent baptiſmo aquæ, adhuc non erant, ſed ſolummodo baptizandi erant baptiſmo Chriſti: ex quibus omnibus ſic argumentor: Si qui baptizati erant baptiſmo aquæ, non ideo baptizati erant baptiſmo Chriſti, tunc baptiſmus aquæ non eſt baptiſmus Chriſti; Sed prius eſt verum: Ergo. Et rurſus; Si qui verè & realiter adminiſtrabant baptiſmum aquæ, nihilominus declarabant, quòd nec baptizabant, nec baptizare poterant baptiſmo Chriſti, tunc baptiſmus aquæ minimè eſt baptiſmus Chriſti: Atqui, &c. Ergo. Et reverà, ſi non hoc modo intelligimus verba Johannis, boni ſenſûs inania forent; ſi enim iidem fuiſſent baptiſmi eorum, cur adeò præcisè eos contradiſtinxiſſet, & quare dixiſſet, eos, quos jam baptizaverat, adhuc baptizandos fuiſſe alio baptiſmo? Si *urgeatur*, baptiſmum aquæ unam partem fuiſſe, Spiritûs autem baptiſmum alteram partem, ſive prioris effectum: *Reſp.* Hæc expoſitio planis textûs verbis contradicit, non enim ait, Ego baptizo vos aquâ, & qui venturus eſt poſt me, producet in vobis hujus baptiſmi fructum aut effectum, vel perficiet hunc baptiſmum in vobis, ſed *baptizabit vos:* Si igitur verbum *baptizo* verè & propriè intelligendum ſit, quando ait, *ego vos baptizo*, *ſcil.* quod ibi verè & realiter ſignificat illum eos aquâ baptizâſſe, oportet nos, niſi vim verbis afferamus, alteram ſententiæ partem eodem modo intelligere, cùm ſtatim addat, *ſed ille baptizabit vos*, *ſcil.* quod realitèr & verè baptizandi erant alio baptiſmo, quo eos ipſe Johannes non baptizavit. Igitur minimè bono ſenſui fuiſſet hæc contradiſtinctio conſentanea. *Secundò.* Hoc adhuc magis confirmatur ipſius Chriſti dicto. Act. i. 4, 5. *Sed expectate promiſſionem Patris, quam audiſtis per os meum, quia Johannes quidem baptizavit aquâ, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto non poſt multos hos dies.* Vix duo Scripturæ teſtimonia magis adæquatè & ſimiliter ſonant, quam hoc cum priori,

priori, ideoque eodem modo concludunt. Amplè enim hîc concedit Chriſtus perfeciſſe Johannem baptiſmum ſuum, quoad ejus ſubſtantiam & materiam: *Johannes quidem baptizavit aquâ*, quod æque eſt, ac ſi dixiſſet, Johannes verè & amplè baptiſmum aquæ adminiſtravit, *Sed vos baptizabimini.* Hoc demonſtrat eos baptizandos eſſe alio quodam baptiſmo, quàm baptiſmo aquæ: & licet antea baptizati eſſent baptiſmo aquæ, nondum tamen illo, quo baptizandi erant. *Tertiò*, eandem diſtinctionem obſervat Petrus, Act. xi. ver. 16. *Recordatus ſum autem verbi Domini, ſicut dicebat, Johannes quidem baptizavit aquâ, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto.* Hoc applicat Apoſtolus, cùm in eos ſupervenerit Spiritus ſanctus. Unde infert, quòd tunc baptizabantur baptiſmo Spiritûs. Quod autem urgent, poſtea illum aquam advocâſſe, ſuo loco de hoc dicetur. Ex quibus omnibus tribus ſententiis ejuſdem ſignificationis, *primò* Johannis, *ſecundò* Chriſti, *tertiò* Petri, abundè patet, quòd, qui verè & realiter baptizati erant baptiſmo aquæ, non ideo baptizati erant baptiſmo Spiritûs, qui Chriſti baptiſmus eſt, & quòd, qui verè & realiter adminiſtrabant baptiſmum aquæ, non ideo adminiſtrabant baptiſmum Chriſti; ita ut, ſi nunc ſolummodo ſit unicum baptiſma, ut hactenus jam probatum eſt, tutò concludere poſſimus, unicum illum baptiſmum eſſe baptiſmum Spiritûs, & non aquæ; alioquin ſequeretur, unicum baptiſmum, qui nunc remanet, eſſe baptiſmum aquæ, *id eſt*, Johannis, & non baptiſmum Spiritûs, *id eſt*, Chriſti, quod abſurdum eſſet. Si adhuc *dicetur*, licet baptiſmus Johannis, antequam adminiſtrabatur baptiſmus Chriſti, differet ab illo, quia figura ſolùm erat, nunc tamen illum, quaſi figuram, & Spiritûs baptiſmum, quaſi ſubſtantiam, neceſſarium eſſe ad unum illum baptiſmum perficiendum. *Reſp.* Hoc nihil inurget, niſi conſideretur, utrumque ad eſſentiam baptiſmi pertinere, adeò ut baptiſmus non exiſtimetur verè adminiſtratus, ubi ambo non adſunt,

&

& ut nemo habeatur baptizatus, niſi qui utrumque habeat: ſed hoc nulli adverſariorum noſtrorum fatebuntur; ſed è contrà, non modò eos omnes volunt eſſe verè baptizatos baptiſmo Chriſti, qui aquâ baptizati ſunt, tametſi minimè conſtet eos baptizatos eſſe Spiritu, ſed etiam eos Chriſti baptiſmo baptizatos dicunt, quia aquâ aſperſi ſunt, quos abundè liquet & certiſſimum eſt Spiritu non eſſe baptizatos, cùm apertè puro illi Spiritui hoſtes malis operibus ſe eſſe oſtendant. Hîc igitur, fatentibus adverſariis, baptiſmus aquæ eſt abſque Spiritu, ideoque nos multò tutiùs concludere poſſumus, baptiſmum Chriſti aliquando eſſe abſque aquâ, ut apparet illo Act. xi. ubi teſtatur Petrus, viros illos baptizatos fuiſſe Spiritu, licet nondum aquâ; & reverà hac in re, ſicut in pleriſque aliis, inter nos & adverſarios ſtat differentia, quod frequenter nedum formam & umbram ſubſtantiæ & virtuti præponunt, ſed umbram ſæpè oppoſitè ad ſubſtantiam ſtabiliunt, denominantes eos quaſi rei poſſeſſores, quia formam habent, licet reverà ſubſtantiâ & virtute careant, & nolentes eos ita denominari, qui virtutem & ſubſtantiam habeant, ſi modò formâ & umbrâ careant. Hoc luculenter patet, quòd eos verè baptizatos uno Chriſti baptiſmo æſtiment, qui Spiritu non baptizati ſunt (qui in Scripturâ diſertè dicitur Chriſti baptiſmus) ſi modò ſolum aquâ baptizati ſint, quem aquæ baptiſmum tamen ipſi fatentur eſſe figuram tantùm. Et præterea eos, qui reverà baptizati ſunt baptiſmo Spiritûs, baptizatos non æſtimant, nec ita eos denominari volunt, niſi etiam aquâ aſperſi aut immerſi ſint. Nos autem è contrà ſemper virtutem formæ, ſubſtantiam umbræ, præponimus, &, ubi adeſt virtus & ſubſtantia, non dubitamus eos, qui iis imbuti ſunt, baptizatos nominare, licet abſit forma; ideoque primo loco ſemper quærimus & ſequimur ſubſtantiam & virtutem, cognoſcentes hæc omninò neceſſaria eſſe, licet poſſit aliquando forma abeſſe, & figura & typus ceſſare, quando ſubſtantia & anti-

typus possidetur, sicuti hac in re sit, ut postea ostendetur.

IV. Quarto, quod unicus Christi baptismus non sit aquæ lavatio, constat ex 1 Pet. iii. 21. *cujus antitypus nunc nos salvat baptisma, non corporis ablutio à sordibus, sed conscientiæ bonæ responsio in Deum per resurrectionem Jesu Christi.* Vix alia baptismi definitio in Scripturâ adeò expressa reperitur, quæ, cùm ita plana sit, benè præfertur confictis Scholasticorum distinctionibus. Primò, nos monet Apostolus negativè, quid non sit, *viz. non corporis ablutio à sordibus*, tunc certè non est aquæ aspersio, cùm id sit corporis ablutio. Secundò, affirmativè instruit, quid sit, *viz. responsio bonæ conscientiæ in Deum per resurrectionem Jesu Christi:* ubi affirmativè definit eum esse bonæ conscientiæ responsionem, vel *confessionem*, ut Syriaca versio habet: hæc autem responsio aut confessio esse nequit, nisi ubi purificavit animam Dei Spiritus, & ignis judiciorum ejus corruptam naturam consumpsit; ideoque, in quibus hoc opus peractum est, ii verè Christi baptismo baptizati habendi sunt, *id est*, baptismo Spiritûs & ignis. Quocunque modo hanc Apostoli definitionem de Christi baptismo sumamus, sivè primam vel negativam partem, *viz.* quod non sit corporis à sordibus ablutio, tunc sequetur hunc baptismum non esse illum aquæ, qui est corporis ablutio à sordibus. Si autem secundam & affirmativam partem sumamus, *viz*, bonæ conscientiæ responsionem aut confessionem, tunc etiam non est aquæ baptismus; cùm, ut fatentur adversarii, hoc baptismum aquæ non semper sequatur, neque ejus necessaria est consequentia. Deindè videtur hoc loco Apostolus præcipuè cavere, ne quis existimaret aquæ baptismum esse verum Christi baptismum; quia (ne propter inductam ab illo comparationem, in versu præcedente, inter eos, qui in arcâ salvati erant, & nos, qui nunc salvamur per baptismum, hinc citiùs, quàm par fuit, quis inadvertentèr conclusisset, quòd, quia priores illi salvi facti

facti ſunt aquâ, hoc loco de baptiſmi aquâ etiam intelligendum eſſet) ad talem errorem tollendum disertè affirmat, non eſſe illum baptiſmum, quo corporis ſordes abluuntur, ſed quid aliud, *ſcil.* bonæ conſcientiæ confeſſionem *&c.* Non ait, quòd ſit aquæ ablutio, ſicut eam comitatur bonæ conſcientiæ confeſſio, cujus una pars, *viz.* aqua, eſt elementum ſacramentale à miniſtro adminiſtratum, & pars altera, gratia, ſeu res ſignificata, à Chriſto collata. Sed planè ait, non eſſe illum baptiſmum, de quo hîc loquitur, ablutionem, quo nihil luculentiùs viris non præjudicatis & verè ſagacibus eſſe poteſt. Præterea, illud, quod ſalvat, Petrus hoc loco *antitypum* vocat, quod propriè rem figuratam ſignificat, & non figuram, ſicut frequentius interpretes hoc loco perperàm poſuerunt, quaſi ſimili figurâ nunc ſalvi facti eſſemus, illud inſinuantes, quòd, ſicut ii olim ſalvabantur in arcâ per aquam, ſic nos nunc per baptiſmum aquæ. Sed, quod hæc perverſa interpretatio ſit, indè patet, quia Apoſtoli ſenſui, ſequentibus verbis, contrarium eſt, ut ſuprà obſervatum eſt; quidni & adverſariorum omnium opinioni contradiceret? Proteſtantes enim negant aquæ baptiſmum ad ſalutem omninò neceſſarium eſſe. Et licet neminem abſque eo ſervari Pontificii dicant, admittunt tamen exceptionem, *nempè* martyrum *&c.* neque dicent omnes, qui eum habent, indè ſalvari, quod tamen oportet illos dicere, ſi volunt intelligere per *baptiſmum*, quo ait Apoſtolus nos ſalvos fieri, baptiſmum aquæ: cùm enim hoc baptiſmo ſalvi facti ſimus eodem modo, quo illi ſalvi facti erant, qui in arcá fuere; cùm omnes ii, qui in arcâ fuere, ſalvarentur aquâ; ſic etiam ſequeretur omnes eos, qui hunc baptiſmum habent, illo ſalvos fore. Hæc autem conſequentia falſa erit, ſi de baptiſmo aquæ intelligeretur; quia multi, ſecundum omnium ſententiam, qui aquâ baptizati ſunt, non ſalvantur: ſed hæc conſequentia optimè tenet, ſi intelligatur, ut nos intelligimus, de baptiſmo Spiritûs,

cùm nulli hanc bonæ conſcientiæ reſponſionem aut confeſſionem habere poſſint, qui, ut in illâ permanent, non indè ſalvantur.

QUINTO, *quod unicus Chriſti baptiſmus non ſit aquæ ablutio*, ſicut hactenus probatum eſt unius baptiſmi definitione, etiam manifeſtum fit neceſſariis èjus fructibus & effectibus, quos ter exprimit Paulus Apoſtolus. Rom. vi. 3, 4. ubi ait, quòd *quotquot baptizati fuerunt in Chriſto Jeſu, in morte ejus baptizati fuerunt, conſepulti cum illo per baptiſmum in mortem, ut in novitate vitæ ambularent.* Secundò, ad Gal. iii. 27. diſertè ait, *Quicunque enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* & Tertiò, ad Col. ii. 12. dicit *conſepultos eos fuiſſe Chriſto in baptiſmo, in quo & reſurrexerant per fidem operationis Dei.* Obſervandum eſt, his locis Apoſtolum generaliter loqui ſine ullo termino excluſivo, ſed omnes comprehendere: non ait quoſdam è vobis, qui in Chriſto baptizati fuiſtis, induiſtis Chriſtum, ſed quotquot, quicunque baptizati fuerant; quod idem eſt, ac ſi dixiſſet, unuſquiſque veſtrum, qui baptizatus fuit in Chriſto, induit Chriſtum. Quo apparet, hoc non de aquæ baptiſmo intelligi, ſed de baptiſmo Spiritûs; nam alioquin ſequeretur, quòd, quicunque baptizatus fuerit baptiſmo aquæ, Chriſtum induiſſet, & cum Chriſto reſurrexiſſet in novitate vitæ, quod omnes fatebuntur abſurdiſſimum fuiſſe. Fac autem, omnia viſibilia membra (ut dicuntur) eccleſiarum, quæ tunc Romæ, Coloſſis, Galatiæ fuerant, externè aquâ baptizatos fuiſſe (cave putes me affirmare eos ita fuiſſe) quòd non ſolùm concedent adverſarii, ſed etiam contendent: fac ita fuiſſe, non dicent tamen, eos omnes Chriſtum induiſſe, cùm pleraque in iis ad illos epiſtolis contrarium oſtendant, ita ut hoc loco minimè intelligere poſſit Apoſtolus aquæ baptiſmum; & tamen, quod intelligat Chriſti baptiſmum, *id eſt* Spiritûs, negari nequaquam poteſt: vel quòd hic baptiſmus, quo eos baptizatos fuiſſe hoc loco teſtatur Apoſtolus, fuerit ille unus baptiſmus,

nemini

nemini dubium fore puto. Fac autem (ut contendunt adversarii) plerosque in illis ecclesiis, qui aquâ baptizati fuerint, Christum non induisse, apertè sequetur, non obstante illo aquæ baptismo, nondum baptizatos eos fuisse in Christo, vel baptismo Christi, cùm quotquot eorum, & quicunque eorum baptizati fuerunt in Christo, vel baptismo Christi, Christum induissent: ex quibus omnibus sic argumentor: Si baptismus aquæ erat unus ille baptismus, *id est*, baptismus Christi, tunc, quotquot baptizati erant baptismo aquæ, Christum induerunt; Sed falsum posterius; Ergo & prius. Et rursus: Cùm quotquot baptizati fuerant in Christo, *id est*, unico baptismo, qui & Christi baptismus est, Christum induant, tunc baptismus aquæ non est unicus baptismus, *viz.* baptismus Christi: Sed prius est verum: Ergo & posterius.

V. Tertio, *cùm Johannis baptismus figura fuerit, & cùm figura cedat substantiæ, licet res figurata maneat*, viz. *unicus baptismus Christi, alter tamen cessat.* Quod Johannis baptismus fuerit Christi baptismatis figura, neminem dubitaturum reor. Si quis contrà affirmat, facilè probabitur ex naturâ ejus; baptismus Johannis aquæ baptismus erat, Christi autem Spiritûs. Si autem aquæ baptismus sit Spiritûs baptismi figura, tunc Johannis baptismus Christi figura erat. Deinde, quod baptismus aquæ erat Johannis baptismus, non negabitur: quod aquæ baptismus non sit Christi baptismus, hactenus probatum est. Undè propositionis nostræ probatio oritur, hoc modo; Nullus continuandus est baptismus nunc, nisi unicus baptismus, Christi *scil.* Ergo aquæ baptismus non est continuandus; quia non est Christi baptismus. Quod Johannis baptismus cessaverit, adversariorum nonnulli fatentur: sed si quis aliter contenderet, probari facilè potest ipsis Johannis verbis, non modo iis suprà citatis, ubi suum à Christi baptismo contradistinguit, sed adhuc magis disertè, ubi ait, Joh. iii. 30. *Oportet Christum crescere, se autem minui*;

undè clarè conſtat, quod Chriſti baptiſmi incrementum eſt Johannis baptiſmi diminutio & abolitio; ita ut, ſi baptiſmus aquæ ſpecialiter erat pars Johannis miniſterii, & nulla pars eſt baptiſmi Chriſti, ut jam probavimus, neceſſariò ſequitur non eſſe permanentem. Secundò, ſi aquæ baptiſmus fuiſſet continuandus, quaſi ſtatutum perpetuum Chriſti in eccleſiâ ſuâ, vel ipſe eo uſus fuiſſet, quoſdam baptizando, vel præcepiſſet Apoſtolis ſuis ita agere. Quod autem ipſe eo non uſus fuerit, diſertè affirmat Scriptura, Joh. iv. 2. Quòd præceperat diſcipulis aquâ aliquos baptizare, nunquam legere potui. Quod autem contendant, Matth. xxviii. ubi præcipit Apoſtolis baptizare, de *aquâ* intelligi, eſt precaria petitio principii, & de hoc loco fuſiùs poſtea; Ergo baptizare aquâ non eſt perpetuum Chriſti ad eccleſiam ſuam ſtatutum. Hoc magis apud me valet, quòd nullum permanens ſtatutum, ſive mandatum Chriſti, neceſſarium Chriſtianis, inveniam, pro quo Chriſti vel exemplum, vel præceptum non habeamus, uti omnibus præceptis obtemperare, quibus officium erga Deum & proximum comprehenditur, & ubi Evangelium plùs, quàm Lex, requirit, quod fuſè ſignificatur in v. & vi. capitibus Matthæi & álibi. Præterea, quoad cultûs officia, hortatur nos ad convocationes, promittens præſentiam ſuam; præcepit orare, prædicare, vigilare; dat item præceptum pro rebus quibuſdam temporaneis, veluti pro ablutione invicem pedum, pro fractione panis, poſtea diſcutiendâ; hoc unum ſolùm, *viz.* aquæ baptiſmum, Chriſti præcepto faciendum non invenimus.

VI. Porro, qui baptiſmum aquæ neceſſariam Chriſtianæ religionis inſtitutionem faciunt, quæ pura & ſpiritualis eſt, & minimè ceremonialis, novi fœderis diſpenſationi derogant, & rurſus pro parte legales ritus & ceremonias conſtituunt, quarum hic baptiſmus, ſeu aquæ lavatio una erat, ut patet ex epiſt. ad Heb. ix. 10. ubi author, de cultu illo vetere

vetere loquens, ait, quòd ſtèterit *in cibis & potibus, & variis baptiſmatibus, & carnalibus inſtitutis, ad tempus reformationis impoſitis.* Si autem nunc advenerit reformationis tempus, ſeu Evangelii diſpenſatio, quæ talibus umbris finem imponit, tunc non ampliùs imponenda ſunt talia baptiſmata & carnalia inſtituta. Quomodo enim aquæ baptiſmus nunc ſit inſtitutum ſpirituale, magis quàm legis tempore, non patet, cùm adhuc aqua ſolùm ſit, & exterioris hominis ablutio; & ſicut antea, qui ſic abluebantur, non indè perfecti fiebant quoad conſcientiam, ita nec adhuc, ut ipſi fatentur adverſarii, & abundè demonſtrat experientia. Cùm igitur & materia ejus, quæ eſt aquæ ablutio, & effectus ejus, qui eſt externa mundatio, ſemper eadem ſint, (ſi enim *dicatur*, aliquando internam gratiam in eos, qui nunc aquâ baptizantur, à Deo conferri. *Reſp.* ſic procul dubio fiebat quibuſdam, baptiſmatibus iſtis Judaïcis utentibus) undè igitur aquæ baptiſmus nunc ſit minus ſtatutum carnale quàm antea? Si *dicetur*, quia nunc ſub Evangelio à Chriſto præcipitur: *Reſp.* Hoc eſt quæſtionem petere. Sed præterea, nunquam obſervavi, quod, ubi inſtitutionum eadem eſt materia, author idem, finis idem, illæ magis vel minus ſpirituales exiſtimantur propter diverſa tempora. Nonne autem Deus earum purificationum & baptiſmatum ſub Lege author? Nonne aqua materia, quæ & nunc eſt? Nunquid finis eorum, ſignificare internam purificationem externâ ablutione? Et nonne hic etiam hodie finis aſſignatur? Suntne autem neceſſariæ conſequentiæ, & effectus meliores nunc quàm antea, cùm non hodiè aquæ baptiſmo homines neceſſariò quaſi ejus naturali effectu magis abluantur ab iniquitatibus, quàm ante? Et ſi quidam divinâ gratiâ, qui aquâ baptizati ſunt, intùs purificantur, ſic etiam purificabantur quidam ſub Lege, quod nec hujus nec illius baptiſmi neceſſaria conſequentia eſt, ita ut planè repugnet non minùs rectæ rationi, quàm Scripturæ teſtimonio, affirmarre,

illud nunc Spirituale ſtatutum eſſe, quod antea carnale fuit. Si prorſus idem ſit quoad authorem, materiam, & finem, utcunque variationem faciant in quibuſdam minoribus circumſtantiis novi fœderis & cultus ejus, ſpiritualitas non ſtat in ſuperficialibus talibus circumſtantiarum alterationibus, ſed longè aliter; oſtendant, ſi poſſint, adverſarii (ſine precariâ petitione quæſtionis, vel ſuis ipſorum dogmatibus, à nobis denegatis, non innitendo) ubi unquam ordinavit inſtitutum, vel mandatum ſub novo fœdere Chriſtus, quaſi ad illud pertinens, vel quaſi talis neceſſaria pars ejus, ut continenter remanſura ſit, quod, licet idem ſit, & quoad ſubſtantiam, & quoad effectus (de neceſſariis, non accidentalibus, effectibus loquor) propter parvas quaſdam formæ circumſtantias, licet antea carnale fuerit, nihilo minùs quia à Deo ſub Lege præceptum, nunc ſpirituale ſit, quia à Chriſto præceptum ſub Evangelio. Quòd ſi hoc facere nequeant, ideo, ſi aquæ baptiſmus erat inſtitutio carnalis ſub Lege (ut diſertè affirmat Apoſtolus) adhuc remanet eſſe inſtitutio carnalis, & ſi inſtitutio carnalis, tunc nulla pars Evangelii, ſeu novi fœderis diſpenſatio eſt, itaque neque agenda aut neceſſariò præſtanda ab iis, qui ſub hac diſpenſatione vivunt & ambulant. Sed in hoc, ſicut in pleriſque aliis, Judaïzant adverſarii, &, glorioſa nec non ſpiritualia novi fœderis privilegia abnegantes, veteris rudimentis, cùm in doctrinâ tùm in cultu, adhærent & ſectantur, cùm illud magis gratum & adæquatum ſit carnalibus eorum apprehenſionibus & naturalibus ſenſibus. Nos autem è contrà ſuper omnia laboramus, ut lumen glorioſi Evangelii nobis revelati apprehendamus; & illius, quam profitemur, veritatis harmonia indè apparere poteſt, breviter obſervando, quomodo per omnia ſequamur ſpirituale Chriſti Evangelium, ut à carnalitate legalis diſpenſationis contradiſtinguitur, dum adverſarii hoc Evangelium rejiciendo, ſemper ſub illo onere laborantes eunt, quod nec ii, nec patres eorum ſuſtinere potuerunt.

LEX

LEX enim & regula Judæorum sub veteri fœdere externa erat, lapideis tabulis & scriptis membranulis insita, externis scriptis. Sic etiam est adversariorum Lex & regula. *Sed lex novi fœderis est interna, cordi insita & inscripta*; sic est nostra.

JUDÆORUM cultus externus erat & carnalis, certis temporibus, locis & personis limitatus, & secundum certas præscriptas formas & observationes peractus; talis est adversariorum cultus. *Sed cultus novi fœderis nec temporibus certis, nec locis nec personis limitatur, sed in Spiritu & virtute peragitur, non secundum præscriptas formas, sed sicut Spiritus dat agere & loqui motibus & ductu ejus, sivè orare, sivè prædicare, sivè cantare*; & talis etiam est cultus noster.

SIC etiam baptismus inter Judæos sub Lege erat externa ablutio aquâ externâ solùm ad figurandam vel significandam internam purificationem animæ, quam non necessariò assequebantur, qui ita baptizati erant; talis etiam est adversariorum baptismus. *Sed unicus Christi baptismus sub Evangelio est baptismus Spiritûs & ignis, non ablutio sordium carnis, sed bonæ conscientiæ confessio erga Deum*; talis est baptismus, quo baptizari avemus, & pro quo contendimus.

VII. Præterea, si baptismus aquæ fuisset Evangelii institutio, tunc ad eum administrandum missus fuisset Paulus Apostolus; sed ipse disertè affirmat, 1 Cor. i. 17. *quòd Christus non miserit eum baptizatum, sed evangelizatum.* Consequentiæ ratio negari nequaquam potest, quia non minor, quàm cæterorum, fuit Pauli commissio; & cùm speciali modo fuerit Gentilium Apostolus, si baptismus aquæ, ut contendunt adversarii, esset Christianitatis signum, tunc magis ei opus fuisset, ad baptizandum aquâ mitti, ut gentiles conversos illo signo signaret. Sed quidem vera ratio multò magis tenet; nam cùm Paulus Gentium Apostolus fuerit, & in ministerio suo, ut per omnes suas epistolas patet, laboraret eos à Judaïcis ceremoniis & observationibus abducere, licet ita faciendo aliquando displicuerit aliis ipsius fratribus, qui eas ceremonias deponere

deponere nolebant, ideo certè miniſterium ejus, quanquam, quoad prædicationem Evangelii, & novi fœderis adminiſtrationem, non minus aut arctius fuerit quam cæterorum Apoſtolorum, non tamen poſtulabat ab illo, ut proſelytos ſuos in Judaïcas tales obſervationes & baptiſmos duceret, utcunque talia permittebantur & peragebantur à cæteris Apoſtolis inter Judaïcos proſelytos; ideoque Deo gratias agit, quôd tàm paucos baptizaverat, ſignificans illud, quod fecerat, non feciſſe virtute miſſionis Apoſtolicæ, ſed potius eorum imbecillitati indulgendo, ſicut & alio tempore circumcidebat Timotheum. Adverſarii, ut hujus teſtimonii vim eludant, communiter allegant, hoc ſolummodo intelligendum eſſe, quòd non principaliter miſſus fuerit baptizatum, non quòd omninò non miſſus fuerit. Sed, cùm hæc expoſitio planis textûs verbis contradicat, nec melius fundamentum habeat, quàm meram affirmantium aſſeverationem, eam quaſi ſpuriam meritò rejicimus, uſque dum aliam probationem adferant. Non ait, non ad baptizandum principaliter miſſus fui, ſed ad baptizandum non miſſus fui. Quòd autem hanc expoſitionem urgent ab aliis Scripturæ locis, ubi vox, *non*, ita ſumitur, quippe ubi dicitur, *Delector benignitate, non autem ſacrificio*, quòd intelligi poteſt, Deum principaliter delectari benignitate, non autem ſacrificia excludendo; ſed hic locus ſequentibus verbis ſatis explanatur, quæ ſunt, *& cognitione magis quàm holocauſtis*, ubi latè & apertè patet, holocauſta, quæ & eadem ſunt cum ſacrificiis, non excludi. Sed ne verbum hujuſmodi additur in iſto Pauli, ideoque paritas non eſt æqua, neque ſufficit tale exemplum, niſi probare poſſint hunc locum etiam ita intelligi debere, alioquin eâdem regulâ alia Scripturæ loca eodem modo interpretari poſſimus, nempe, 1 Cor. ii. 5. *ut fides veſtra non ſit in ſapientiâ hominum, ſed in virtute Dei*, dici poſſit, quòd non principaliter ſit in ſapientiâ hominum, *&c.* Quomodo perverti poſſit Evangelium hac interpretationis libertate? Si *dicetur*, hujus baptiſmi

tiſmi inter Corinthios abuſus (quia ſe dividebant ſecundum eos, à quibus baptizabantur) Apoſtolo occaſionem ita loquendi præbuiſſe, ſed quod rei alicujus abuſus non tollat eam. *Reſp.* Verum eſt, abuſus non tollit rem licitam & neceſſariam, & procul dubio ab abuſu cœpit Apoſtolus occaſionem ita ſcribendi. Sed hinc conſideretur, quomodo Apoſtolus excludat baptiſmum aquæ, non autem prædicationem, quamvis abuſus ille proveniret non minùs ab hac quàm illo: denominabant enim ſe iſti Corinthii ab iis, quorum prædicatione, non ſecùs quàm quia ab eis baptizati erant, converſi fuerant, ut, 4, 5, 6, 7, & 8 verſibus, cap. iii. apparet. Ad hunc tamen abuſum tollendum non ait Apoſtolus, quod ad prædicandum miſſus non erat, neque gaudet, quòd paucis prædicaverit; quia, cùm prædicatio ſit permanens inſtitutio in eccleſiâ, non propter ullum abuſum hominum, diaboli ſuggeſtionibus eâ abutentium, eſt removenda, vel ab iis abjicienda, qui ad illam præſtandam divino Spiritu vocantur, ideoque, quoad hanc, Apoſtolus cap. iii. verſ. 8, 9, inſtruit eos, quomodo hic abuſus removeatur. Quod autem ad aquæ baptiſmum, cùm non fuerit permanens inſtitutio Chriſti, ſed per indulgentiam ſolùm Judæis conceſſus, & à quibuſdam Apoſtolis quibuſdam gentilibus adminiſtratus, Apoſtolus, quamprimùm obſervavit ejus abuſum, mandavit Corinthiis, quàm parvi momenti fuerit, ſignificando eis, gaudere ſe, quòd tàm paucis ceremoniam iſtam adminiſtrâſſet, & planè iis annunciando, quòd miſſionis ejus pars nulla eſſet. Quidam *interrogant*, quomodo novimus *baptizare* hoc loco de *aquâ* intelligi, & non de Spiritu: quod ſi de Spiritu intelligendum ſit, tunc baptiſmum Spiritûs non minùs quàm aquæ inde excludi? *Reſp.* Qui hoc interrogant, non ideo, ut opinor, agunt, quòd ipſi dubitent, num de baptiſmo aquæ hoc loco agatur, quod certè abundè patet: cùm enim Paulus Apoſtolus miſſus fuerit, ut gentes à tenebris ad lucem & Deum converteret; qui autem

tem hoc modo verè converſi ſunt, ita ut bonæ conſcientiæ confeſſionem habeant & Chriſtum induant, & cum illo ſurgant in novitate vitæ, baptizati ſunt baptiſmo Spiritûs. Sed quis dicat ſolùm paucos eos, qui ibi dicuntur à Paulo baptizati fuiſſe, ad ſtatum hunc perveniſſe? Vel eratne (etiam poſitâ adverſariorum interpretatione) minùs principalis pars, quàm ulla alia miniſterii Pauli, ut ad hunc homines adduceret; & cùm adverſarii hoc loco baptiſmum aquæ intelligant (ſicut & reverà debent) ita jure eum contra illos urgere poſſumus. Quare verbum *baptiſmus* & *baptizo* ab Apoſtolo uſurpatur, cùm aquæ baptiſmus ſolummodo intelligatur, poſtea dicetur. Nunc ad eorum argumenta procedo, qui pro aquæ baptiſmo contendunt, quæ & objectiones ſunt contra ejus abrogationem.

VIII. * Primo quidem *objiciunt*, Chriſtum, qui Spiritum ſupra menſuram habebat, aquâ baptizatum eſſe. *Reſp.* itidem & circumciſus eſt, non inde ſequetur continuandam eſſe circumciſionem: oportebat enim Chriſtum omnem juſtitiam implere; non ſolùm Johannis miniſterium, ſed & legem Moſaïcam; ideoque feſta Judaïca & ritus obſervavit, & Paſcham ſervavit; non inde tamen ſequetur oportere Chriſtianos hodie ita agere: & ipſe hanc rationem dat, quare à Johanne baptizabatur, Matth. iii. 15. *Sine modò, ſic enim decet nos implere omnem juſtitiam*, ſignificans, qnòd non inde voluit perpetuare baptiſmum iſtum, quaſi inſtitutionem inter diſcipulos ſuos.

Secundo, *objiciunt*, Matth. xxviii. 19. *euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filii & Spiritûs ſancti.* Hæc eſt præcipua objectio ſuper quam totas vires ædificant.

Prima & generalis & tamen ſana *reſponſio* eſt, concedendo totum, eoſque remittendo ad probandum, quòd hoc loco ſignificetur, ut baptizent aquâ, cùm de eâ ſileat textus; & licet hoc ſufficiat, donec illi pro-

* *Sic Nic. Arnold. in hanc Theſin Exerc. Theolog. Sect. 46.*

probaverint, quaſdam tamen rationes producam, quare nos aquam non includimus, & tunc eorum rationes, quibus volunt includi, conſiderabo. *Primò*, eſt illud axioma ab omnibus conceſſum, proprietatem verborum Scripturæ relinquendam non eſſe, nec ad figuram fugiendum, niſi urgente neceſſitate: Sed nulla nos hoc loco urget neceſſitas: Ergo verbis adhærendum eſt. *Secundò*, ille baptiſmus, quem præcepit Chriſtus Apoſtolis, erat unus baptiſmus, *id eſt*, ſuus baptiſmus: Sed unus baptiſmus, qui eſt Chriſti baptiſmus, non eſt aquæ baptiſmus, ut hactenus probatum eſt: Ideoque baptiſmus hic, à Chriſto Apoſtolis mandatus, non eſt aquæ baptiſmus. *Tertiò*, ille baptiſmus, quem præcepit Chriſtus Apoſtolis, talis erat, quo, quotquot baptizati erant, Chriſtum induebant: Sed hoc non eſt verum de aquæ baptiſmo: Ergo. *Quartò*, Baptiſmus, quem præcepit Chriſtus Apoſtolis, non erat Johannis baptiſmus: Sed baptiſmus aquæ eſt Johannis baptiſmus: Ergo. Sed primò *affirmant*, Chriſti baptiſmum, licet aquæ baptiſmus fuerit, à Johannis differre, quia Johannes ſolummodo baptizabat aquâ ad pœnitentiam; mandavit autem Chriſtus diſcipulis ſuis, ut in nomine Patris, Filii & Spiritûs baptizarent, æſtimantes, propter diverſam hanc formam, diſcrepantiam magnam inter Johannis & Chriſti baptiſmum. *Reſp.* quod baptiſmus Johannis fuerit ad pœnitentiam, non ibi ineſt diſcrimen; quia talis eſt etiam Chriſti: non enim negabunt adverſarii, adultos, ſi baptizentur, debere, priuſquam admittantur, pœnitentiam agere, & peccata confiteri, imò quòd & infantes, cum reſpectu ad baptiſmum ſuum, debeant & pœnitentiam agere & peccata confiteri. In hoc igitur nihil eſt diſcriminis, cùm pœnitentia & peccatorum confeſſio non minùs Chriſti, quàm Johannis baptiſmo quadret: neque in hoc diſſentiunt adverſarii. *Calvinus* enim Johannis & Chriſti baptiſmum eundem eſſe contendit, *Inſt. lib.* 4. *cap.* 15. *Sect.* 7, 8. Ideoque oportet diſcrimen in hoc ſit, quòd unum fit aquâ, alterum Spiritu.

Spiritu. Secundò, quod Chriſtus eis mandet baptizare in nomine Patris, Filii & Spiritûs ſancti, in illo fateor jacere diſcrimen, & quidem magnum, ſed quod ſit ſolummodo in adminiſtrando aquæ baptiſmum in diverſâ hac formâ, merâ eorum verborum repetitione, ut hoc non affirmat textus, ita neque video quomodo inde deducatur; præcepit enim eos baptizare εἰς τὸ ὄνομα, id eſt, *in nomen*, non in nomine. *Nomen* autem *Domini* frequenter in Scripturâ aliter accipitur, quàm pro mero verborum ſono, vel expreſſione literali, *nempè* pro *vi* & *virtute*, ut patet ex Pſal. liv. 3. Cant. i. 3. Prov. xviii. 10. & multis aliis locis. Quod autem debebant Apoſtoli nationes baptizare in hoc nomen & virtutem, & quòd ita fecerunt, patet ex illis Pauli teſtimoniis antè citatis, ubi ait, *quotquot è vobis baptizati fuiſtis, induiſtis Chriſtum.* Hoc factum eſſe oportuit baptizandis illis in nomen, *id eſt*, vim & virtutem, & non merâ formali verborum expreſſione cum aquæ baptiſmo conjunctâ; quia, ut ſupra obſervavi, illud non ſequitur quaſi naturalis aut neceſſaria talis baptiſmi conſequentia: Velim eos, qui cupiunt fidem ſuam non alii fundamento inniti, quàm revelationi divini Spiritûs & Scripturæ teſtimonio, ſeriò conſiderare, ſi quid pro tali interpretatione urgere poſſint, præter educationis præjudicium & traditionis influentiam; fortaſſè offendet incauto & inconſiderato lectori, quaſi ipſe Chriſtianitatis character abſciſſus fuerit, cùm moneam illum, hunc locum Scripturæ de aquæ baptiſmo minimè intelligere, & quòd hæc forma baptizandi aquâ in nomine Patris, Filii & Spiritus ſancti, Matth. xxviii. 19. nullum mandatum habeat; ſed quòd hoc verum ſit, utut mirum, & à communi hominum traditionali ſententiâ alienum, præter rationem ſumptam à ſignificatione nominis, quòd *ſcil.* ſit *vis* & *virtus*, & non merum *nomen literale*, conſideretur, quòd, ſi hæc fuiſſet forma à Chriſto diſcipulis ſuis mandata, veriſimillimum eſt uſos fuiſſe eos hac formâ in adminiſtrando iis baptiſmum aquæ, quibus eum adminiſtrabant. Sed, licet

par-

particularis fiat mentio in pleriſque actorum Apoſtol. locis, & quos & quomodo baptizabant, & licet particulariter exprimatur, quòd aquâ quoſdam baptizabant, Act. ii. 41. viii. 12. xiii. 38. ix. 18. x. 48: xvi. 15. xviii. 8. de hac formâ ne quidem vocula eſt; duobus autem locis, *ſcil.* Act. viii. 16. & xix. 5. de quibuſdam dicitur, quòd *in nomine Domini Jeſu baptizati erant.* Unde adhuc magis apparet, quòd vel author hujus hiſtoriæ negligens admodum fuerit, qui, cùm adeò frequenter de baptizando mentionem faciat, tàm ſubſtantialem ejus partem omiſerit, & hoc erit ſanctum Spiritum accuſare, cujus ductu Lucam eam ſcripſiſſe conſtat; vel quòd minimè intellexerint Apoſtoli, Chriſtum per illud Matth. xxviii. injunxiſſe eis talem aquâ baptizandi formam, quoniam eâ formâ non uſi ſunt; ideoque tutius eſt concludere, quòd, quid fecerint in adminiſtrando aquæ baptiſmum, non fecerint virtute illius commiſſionis, alioquin eâ forma etiam uſi fuiſſent. Non enim dubito, quin adverſarii magnam hæreſin judicarent, baptiſmum adminiſtrare ſine illâ forma, vel ſolùm in nomine Jeſu, non faciendo mentionem Patris aut Filii, ſicut de iis exprimitur in duobus locis ſuprà citatis. Secundò *aiunt*, ſi hoc non intelligeretur de aquæ baptiſmo, foret tautologia, idem quippe cum docendo. *Reſp.* Nequaquam: baptizare enim Spiritu eſt quid aliud, quàm docere, vel intellectum inſtruere; importat enim corda mollificare & attingere, quo illa convertuntur non minùs, quàm capita perſuadentur: ſed ſæpiùs in Scripturâ reperimus *docere* & *inſtruere* ſimul poſita, ſine abſurditate aut tautologiâ, quæ tamen majorem & proximiorem affinitatem habent, quàm docere & Spiritu baptizare. Tertiò *aiunt*, baptiſmum hoc loco per aquam intelligendum eſſe, quia eſt actio Apoſtolorum baptizantium eos, *&c.* ideoque non eſſe baptiſmum Spiritûs, quod opus Chriſti & gratiæ ejus eſt, & non hominis. *Reſp.* Licet baptiſmus Spiritûs non fiat ſine Chriſto & gratiâ ejus, inſtrumentaliter tamen ab hominibus

minibus confertur, quos Deus ad illud opus suppeditavit, ideoque nihil absurdi sequitur, licet baptismus Spiritûs exprimatur, quasi actio Apostolorum; licet enim Christus sit, qui gratiâ sua dat *dona spiritualia*, loquitur tamen Apostolus ad Rom. i. 11. de *impertiendo iis dona spiritualia*, & Corinthios monet, quôd *eos per Evangelium genuerat*: 1 Cor. iv. 15. generare autem homines ad fidem est opus Christi & gratiæ ejus; cor convertere est propriè Christi opus, & tamen hoc Scriptura non rarò hominibus, cùm instrumenta sint, attribuit. Et cùm Pauli commissio fuerit, ut homines *à tenebris ad lucem converteret*, licet illud non agatur nisi cooperante Christo per gratiam suam, sic etiam baptismus Spiritûs exprimi potest, quasi per homines, ut instrumenta, agendus, licet opus gratiæ Christi necessarium sit illic concurrere, ita ut nihil absurdi sit, dicere Apostolum administrâsse baptismum Spiritûs. Denique *aiunt*, quod hoc loco dicat Christus se esse *cum* suis *ad consummationem seculi*, ideoque baptismum aquæ, eousque permanere. *Respondeo.* Si hoc loco loquutus fuisset de baptismo aquæ, tunc id urgere poterant, sed cùm hoc negetur, imò & falsum esse probatum sit, indè nihil colligi potest; de baptismo Spiritûs loquitur, quem ad consummationem seculi, imò quousque præsentia Christi cum suis est, remanere lubenti animo concedimus.

IX. Tertio, *objiciunt* constantem Apostolorum praxin in primitivâ ecclesia, quos *aiunt* semper administrâsse aquæ baptismum eis, quos ad fidem convertebant; & hinc etiam adhuc urgent illud Matth. xxviii. de baptismo aquæ intelligi, alioquin, *dicunt*, sequeretur, Apostolos non rectè intellexisse illum locum, quoniam in baptizando usi sunt aquâ, vel saltem absque commissione aut mandato hoc egere. *Resp.* quòd fuerit constans Apostolorum praxis, negatur; imo & contrarium ab exemplo Pauli ostendimus, cùm absurdissimum esset existimare, convertisse eum solùm paucos eos, vel de ecclesiâ Corinthi, quos eo loco

loco ait se solummodo baptizâsse; & non minus absurdum erit credere, constantem illam fuisse Apostolorum praxin, quâ ille tàm parùm usus est, qui *præcipuis Apostolis non inferior* erat, & de seipso testatur, quod plùs quàm omnes laboraverit. Sed deindè, illa conclusio ex Apostolorum praxi deducta (quia scilicet illi baptizabant aquâ, ideo intellexerunt illud Matth. xxviii. de aquæ baptismo dictum) non tenet; licet illi baptizarent aquâ, non ideò necessariò sequitur, quòd vel virtute illius commissionis id fecerint, vel quòd locum illum non rectè intellexerint, neque adduci possit ullum medium, quo talis conclusio inferatur. Quod attinet ad aliud illud, quod clamitant, absurdum fecisse illos tunc absque mandato, planè nullum est; potuerunt enim fecisse permissione ad tempus, cum in ejus usu fuerint ante Christi mortem, & quia populus, in externis ceremoniis educatus, eisque usitatus, ab iis non tàm citò totaliter amoveri posset; sic etiam aliis usi sunt, *viz.* circumcisione & legalibus purificationibus, ad quæ agenda nullum à Christo habebant mandatum, sed de his etiam fusiùs in sequente, *de Cœnâ*, thesi dicetur. Sed si propter identitatem verbi, cum præceperit eis Christus baptizare, & ii postea in usu aquæ dicuntur baptizare, probabile videatur, quod, mandato Christi, Matth. xxviii. intellexerint se juberi aquâ baptizare; ideoque aquæ baptismo usos esse. *Resp.* Licet concederetur, quòd pro tempore mandati istius substantiam & spiritualem interpretationem ita non attigerint, ut aquam ad baptismum ibi nominatum pertinere senserint (necessitatem autem hoc concedendi nullam sentio) non tamen video, quòd multum absurdi indè sequeretur; patet enim, Apostolos ad tempus mandatum illud, Matth. xxviii. non rectè intellexisse, imò quoad præcipuam ejus partem, ut ubi jussi sunt *docere omnes gentes*, illi aliquandiu pòst illicitum judicabant, gentiles docere; imò ipse Petrus scrupulum fecit, donec visione ad illud quasi coactus fuerit: propter quod etiam fratres ejus, usque dum

rectiùs instruebantur, condemnabant illum. Si autem Apostolorum educatio, dum Judæi existerent, eorumque propensitas Judaïcæ religioni adhærendi, ita cæmentaverit eos, etiam post Christi resurrectionem & Spiritûs effusionem, ut gentium admissionem & receptionem ferre vix possent, licet Christus disertè eis mandâsset ut gentes docerent, quare magis absurdum foret, si judicaremus, quòd eodem errore ducti, cùm præcipui eorum fuerint Johannis discipuli, & baptismus ejus inter Judæos tantoperè æstimaretur, Christi baptismum, ab ipso de Spiritu intellectum, illi de aquâ dictum senserint, quod Baptisma Johannis erat, ideoque pro tempore aquâ usi sint. Sufficit nobis, quôd si in tali errore fuerint (cave, putes me affirmare, quòd fuerint) non semper in eodem manserint; alioquin Petrus non dixisset, baptismum, *quo nunc salvi facti sumus, non* esse *ablutionem sordium carnis*, quod certè aquæ baptismus est. Sed præterea, in hoc multum urgent, quòd Petrus Cornelium baptizaverit, in quo duo urgent, primò, quòd utitur baptismo aquæ etiam iis, qui Spiritum receperant. Secundò, quòd disertè dicatur, quod jusserit eos baptizari, Act. x. 47, 48. sed neutrum horum necessariò probat, aquæ baptismum ad novi fœderis dispensationem pertinere, neque perpetuum & permanens institutum esse in ecclesiâ Christi. Primò enim hoc nihil amplius evincet, quàm quòd Petrus pro illo tempore viros illos baptizaverit; sed, quod fecerit id *virtute mandati*, Matth. xxviii. adhuc probandum restat, & quomodo usus hujus aquæ baptismi, post receptum Spiritum sanctum, perpetuitatem ejus baptismi probet, plùs quàm usus circumcisionis, aliorumque legalium rituum, quos patet illum etiam postea observâsse, adhuc non video: non mirum est, si Petrus, cui adeò durum videbatur, quod gentes participes fierent Evangelii, & qui magnâ difficultate, & non sine impulsu quàm extraordinario, induci potuit, ut eos adiret & cum iis ederet, aptus fuit hanc illis ceremoniam imponere, quæ, cùm fuerit

fuerit particularis dispensatio Johannis, Christi præcursoris, cum Evangelio plus affinitatis habere videbatur, quàm cæteræ illæ Judaïcæ ceremoniæ, quibus tunc utebatur ecclesia; hoc tamen nullo modo infert adversariorum conclusionem. Secundò, quod ad illa verba, *& jussit eos baptizari*, factum solum, non jus declarat, neque amplius quid evincit, quàm quòd Petrus illo tempore *pro hic & nunc*, præceperit eos baptizari aquâ, quod non negatur; nihil autem innuit, quod Petrus præceperit aquæ baptismum esse perpetuam & permanentem in ecclesiâ institutionem; neque possit vir aliquis sanæ rationis affirmare (si, quod affirmat, advertit) præceptum *de facto* particularibus personis inferre universale præceptum omnes obligans, nisi positivo cuidam universali præcepto abundè innitatur; cur Petri præceptum, jubentis Cornelium & familiam ejus hoc tempore baptizari, inferat aquæ baptismum magis permanentem esse, quam ejusdem cogentis (quod magis est quam præcipientis) mandatum gentes circumcidi & legem observare; eo tempore, quando præcepit Petrus Cornelium baptizari, nondum determinatum fuit, num gentes circumciderentur necne; imò communior sententia fuit debere eos circumcidi. Quid mirum igitur, si illo tempore existimârunt aquæ baptismum iis necessarium, cum & magis Evangelio affinis fuit, & onus minùs grave.

X. QUARTO, *Objiciunt* significationem verbi *Baptizo*, quod significat *immergere* vel *abluere* aquâ, indè urgentes, ipsum verbum aquæ baptismum innuere. *Respondeo.* Hæc flaccida objectio est. Baptismus enim aquæ erat inter Judæos ritus, sicut *Paulus Riccius* refert, imò ante Johannis adventum; ideoque ceremonia illa nomen illud obtinuit à naturâ rei, sicut eâ utebantur & Judæi & Johannes. Christus & Apostoli ejus sæpiusculè utuntur istis terminis ad significationem magis spiritualem; circumcisionem solummodo intellexerunt & utebantur Judæi in carne. Sed nos admonet Apostolus de *circumcisione cordis &*

 Spiritûs

Spiritûs sine manibus factâ. Licet baptiſmo uterentur Judæi, ſolùm aquâ abluendo, tamen & Johannes & Chriſtus & Apoſtolus loquuntur de *baptiſmo Spiritûs & ignis*, quem peculiarem Chriſti baptiſmum conſtituunt, & à Johannis baptiſmo aquæ contradiſtinctum, ut ſuprà oſtenſum eſt; ita ut, licet inter Judæos per baptiſmum, ſolùm aquæ baptiſmum intellexerint, Chriſtiani tamen benè eum de ſpiritûs baptiſmo ſine aquâ intelligunt, cùm hoc ſenſu & Chriſti & Apoſtoli verbo utantur, & frequentiſſimum ſit ſub novo fœdere res ſpiritualiter intelligere ſub terminis eorum, quæ antea umbræ fuerint. Sic *Chriſtus, de corpore ſuo loquens*, (licet non intellexerunt eum Judæi) *dicebat, deſtructurum ſe templum, & triduo rurſus reædificaturum.* Alia multa allegari poſſint; ſed ſi verbi etymologiæ adeò tenaciter adhærendum erit, contra pleroſque adverſariorum non minùs, quàm contra nos militabit, cùm Græcum βαπτίζειν ſignificet *immergere*, eſſetque ille proprius aquæ baptiſmi uſus, & inter Judæos, & à Johanne, & inter primitivos Chriſtianos; cùm plerumque adverſarii ſolum aſpergant paululum aquæ in frontem, quod nullo modo reſpondet verbo βαπτίζω. Imò qui olim inter Chriſtianos hoc aquæ baptiſmo utebantur, hanc immerſionem adeò neceſſariam judicabant, ut & hoc modo infantes immerſerint. Et quoniam talis baptiſmus quibuſdam, corpore infirmis, noxius judicabatur, ad hoc periculum evadendum introducta eſt aſperſio; tunc tamen etiam ſtatutum eſt, quod, qui ſolùm hoc modo aſperſi fuerant, & non immerſi, non admitterentur ad functionem aliquam eccleſiaſticam, ut qui non ſatis baptizati eſſent. Si autem adverſarii aliquid indè contra nos urgere volunt, oportet methodum aſpergendi mutent.

QUINTO *Objiciunt*, Joh. iii. 5. *Niſi quis renatus fuerit ex aquâ & Spiritu ſancto, &c.* indè neceſſitatem aquæ baptiſmi, non minùs quàm ſpiritûs colligentes: *Reſpondeo.* Si aliquid deſignet, probat aquæ baptiſmum omninò neceſſarium; ideoque Proteſtantes rectè

affirmant,

affirmant, cùm hoc à Pontificiis urgeatur ad absolutam baptismi aquæ necessitatem evincendam, quòd, per *aquam* hoc loco, materialis externa aqua non est intelligenda; sed quòd mysticè hoc loco loquitur Christus de internâ purificatione & ablutione, ut, ubi loquitur de baptismo ignis, non de externo materiali igni intelligendum est, sed de purificatione per *metonymiam*; quia purificare est proprius effectus ignis, sicut abluere & mundare est aquæ; ideoque Scriptura ad aquam alludit, ubi de eâ intelligi non potest, nempè ubi dicimur salvi fieri per *lavacrum regenerationis:* imò Petrus disertè ait in loco sæpè antè citato, ut etiam benè observat Calvinus, * *baptismum, qui salvat, non esse ablutionem sordium corporis.* Quia igitur aqua hoc loco de externâ aquâ intelligi non potest, hoc nihil ad baptismum aquæ probandum valet. Si dicatur, aquam hoc loco inferre *necessitatem præcepti,* licet non *medii:* hoc est primùm pro concesso sumere aquam hîc pro externâ aquâ poni, cujus contrarium hactenus probatum est. Deindè, aqua & Spiritus hoc in loco juxtà ponuntur, *nisi quis renatus fuerit ex aquâ & Spiritu,* ubi unius necessitas non minùs, quàm alterius urgetur. Si autem Spiritus omninò necessarius sit, tunc etiam erit aqua, ita ut vel oporteat dicere, *renasci ex Spiritu,* non esse absolutè necessarium, quod omnes fatentur esse falsum; vel aquam esse simpliciter necessariam, quod ut Protestantes sic nos quoque & affirmavimus & probavimus esse falsum: vel confiteri oporteat, aquam hoc loco non de externa aquâ intelligi. Si quis enim obstinatè dicat, ubi aqua & Spiritus juxta simul ponuntur eodemque modo, licet nulla differentia nec causa distinctionis in textu appareat, necessitatem aquæ hoc loco esse *præcepti,* sed non *medii,* Spiritûs verò necessitatem esse & *medii* & *præcepti,* hoc erit equidem confidenter affirmare, sed non probare.

 SEXTO,

* *Tit.* iii. 5. *Instit. lib.* 4. *cap.* 15.

Sexto, *Objiciunt*, baptiſmum aquæ eſſe *viſibile ſignum* ad diſtinguendos Chriſtianos ab infidelibus, ſicut erat *circumciſio* Judæis. *Reſp.* Hoc nihil dicit, niſi probetur, quòd ſit præceptum, aut pars novi fœderis diſpenſationis; non enim licet nobis imponere externas ceremonias & ritus, & tunc dicere, quòd nos ab infidelibus diſtinguant. *Circumciſio* ſpecialiter præſcripta fuit, & *primi fœderis ſignum* dicta, ſed, ut jam probatum eſt, non invenitur tale *pro baptiſmo* præſcriptum, neque vel verbum in toto novo teſtamento reperitur, quo nominatur *Chriſtianitatis ſignum* vel *novi fœderis arrhabo*; ideoque concludere ita eſſe ſine meliore probatione, quàm quia circumciſio talis erat, eſt miſerrimè quæſtionem petere. *Profeſſio fidei in Chriſtum, & vita ſancta ei reſpondens, præſtantius eſt Chriſtianitatis ſignum, quàm externa ablutio*, quæ circumciſioni minimè reſpondet, illa enim carni characterem affixit, quod hoc non facit; Chriſtianus igitur non cognoſcitur eſſe Chriſtianus per baptiſmum, niſi dicat aliis, quòd baptizatus fuerit; & nonne profeſſio fidei in Chriſtum, & ſancta vita Chriſtianitatem abundè teſtatur? Non dubito, quin ex iis, qui *Patres* dicuntur, multa de aquæ baptiſmo loquantur, nominantes illum *characterem Chriſtianitatis*, ſed ſic etiam loquuti ſunt de *ſigno crucis*, & pleriſque aliis, quæ meritò rejecerunt Proteſtantes. Myſterium enim iniquitatis jam inceperat operari ipſis Apoſtolorum diebus, & ſimplicitatem & puritatem religionis Chriſtianæ citò infecit, ita ut non ſolùm plerique ritus Judaïci, ſed & multæ ethnicæ ceremoniæ ac ſuperſtitiones in religionem Chriſtianam introductæ ſint, imò & ethnici *termini*, quorum hic *Sacramentorum* unus erat, ita ut vanum ſit, præſertim Proteſtantibus, hoc à traditione deducere vel tueri; nam nec Pontificii nec Proteſtantes iis utuntur ritibus, ut Patres illi, qui, certiſſimam divini Spiritûs regulam derelinquentes, & externis ceremoniis nimis adhærentes, incerti fuerunt; primitivis enim temporibus plerumque, quos baptizabant, *to-*

taliter

taliter in aquam immerserunt, imò differebant sæpè baptismum *ad senectutem* usque, & ex iis quidam suo tempore hæreticos judicabant, qui quædam cum Protestantibus communia de baptismo sentiebant; quippè *Augustinus* condemnabat *Pelagianos*, quòd dicerent *morientes sine baptismo salvari posse*; & *Julianum Pelagianum*, quòd *exorcismum & inflationem* admittere nollet: Et *Manichæi* condemnabantur, quòd negarent *gratiam universaliter per baptismum conferri*. Quæ omnia etiam Protestantes negant. Malè igitur admodum nobis objiciunt Protestantes, quòd ex antiquis nullos ostendere possumus, qui *baptismatis aquæ usum* negabant, cùm nec illi ullos ostendere possint, quos non fatebuntur hæreticos, vel saltem errâsse in ejus usu, vel qui eo utentes non etiam usi sunt *signo crucis*, & aliis, quæ ipsi negant. Fuere tamen etiam temporibus Papatûs obscurioribus, qui contra aquæ baptismi usum aut necessitatem testati sunt. Refert enim *Alanus*, pag. 103, 104, 107. de quibusdam loquens, *quòd dicerent baptismum nullam habere efficaciam vel in parvulis, vel in adultis; ideoque ad baptismi susceptionem homines omnino non teneri.* Hac de causâ decem è canonicis, dictis sanctæ crucis, Aureliæ exusti sunt jussu *Roberti* Gallorum Regis. Refert *P. Pithæus* in fragmentis historiæ Aquitanicæ, idque ampliùs confirmat, qui eo tempore claruit, *Johannes Floracensis* monachus in epistolâ ad *Olivam*, *Ansonensis* ecclesiæ abbatem. * *Volo*, inquit, *vos interea scire de hæresi, quæ die sanctorum Innocentium in Aurelianensi civitate, nam verum fuit, si aliquid audistis, fecit Rex Robertus vivos ardere de melioribus clericis, sive de nobilioribus Laïcis, prope quatuordecim ejusdem civitatis, qui, Deo odibiles, perosique cælo & terræ, abnegando abnegabant sacri baptismi gratiam, Dominici quoque corporis & sanguinis consecrationem.* Tempus rei gestæ hisce verbis consignatum extat Papir. Masson. loco citato, *actum Aureliæ publicè*

 anno

* *Papir. Masson.* Annal. *Francorum*, lib. iii. in *Hugone* & *Roberto*.

anno incarnationis Domini 1022. *regni Roberti Regis* 28. *indictione* 5. *quando Stephanus hæresiarcha & complices ejus damnati sunt & exusti Aureliæ.*

Quod autem authores isti Pontificii vocant eos *hæreticos* & *Manichæos*, illud non magis invalidabit testimonium eorum pro hac veritate contra *usum baptismatis aquæ*, vel præbebit ansam vocandi nos *Manichæos*, quàm, quia quidam, sic ab illis nominati, consentiunt cum Protestantibus in plerisque, ideo Protestantes *& Manichæi & hæretici* habendi sunt, quod Protestantes nullo modo evitare possunt. Quæstio enim est, utrum illi, utcunque ab adversariis nominati sint, secundum veritatem, in Scripturis sacris declaratam, testati sint necne; & hoc modo controversia rursus per Scripturas discutienda venit, secundum quas affirmativam sententiam satis suprà probatam esse opinor. Quod attinet ad ultimam thesis partem, *baptismi infantum usui* refragantem, necessariò è suprà dictis sequitur. Si enim non detur aquæ baptismus, certè baptismus infantum penitus tollitur: Cæterùm adversariis hac in re nos oppugnantibus, postquam omnia, quæ poterant, ad probandum aquæ baptismum produxerunt, nunc incumbit, ut demonstrent, debere infantes aquâ baptizari: contrà, qui probat cessâsse aquæ baptismum, exindè probat non dari infantum baptismum; sed qui probavit aquæ baptismum adhuc durare, minimè exindè probavit infantum baptismum necessarium esse, siquidem ad hoc probandum aliquid amplius requiritur; ideoque miserum erat *Nic. Arnoldi* subterfugium, contra hanc thesis partem simpliciter affirmare, quòd *negatio pædobaptismi ad gangrænam Anabaptisticam pertineat*, non additâ ulla ampliore probatione.

THESIS

Thesis Decima tertia.

De Communicatione & Participatione corporis & ſanguinis Chriſti.

Communio *corporis & ſanguinis Chriſti eſt* quid ſpirituale & internum, *hoc eſt participatio carnis & ſanguinis Chriſti, quô* homo interior *quotidiè nutritur in cordibus eorum, quibus Chriſtus inhabitat, cujus rei* fractio panis *per Chriſtum cum diſcipulis erat* figura, *quâ aliquando in eccleſiâ etiam utebantur illi, qui rem figuratam receperunt, imbecillium cauſâ : ſicut* abſtinere à rebus ſtrangulatis, & à ſanguine ; lavare invicem pedes, infirmos oleo ungere, *quæ omnia juſſa ſunt non minore authoritate & ſolemnitate, quàm priora illa duo ; ſed cùm tantùm fuerint* umbræ *meliorum, illis ceſſant, qui* ſubſtantiam *aſſequuti ſunt.*

I. C*OMMUNIO* corporis & ſanguinis Chriſti *myſterium* eſt abſconditum ab hominibus naturalibus in ſtatu ſuo lapſo & degenerato, quod nec intelligere nec apprehendere poſſunt, dum illic permaneant, nec, ut illic ſunt, participes ejus fieri poſſunt, aut *corpus Domini diſcernere :* & quia orbis Chriſtiani profeſſores ut plurimùm laboraverint, operati ſint, conceperint & imaginati ſint in naturalibus ſuis & irregeneratis intellectibus de Deo & religione, ideo ab iis hoc myſterium multùm abſconditum eſt & quaſi ſignatum, dum contenderint de merâ umbrâ & parte exteriore, peregrini equidem ſubſtantiæ, vitæ & virtuti.

II. *CORPUS* igitur Chriſti, cujus participes fiunt fideles, *ſpirituale* eſt, & non carnale, & *ſanguis* ejus, de quo bibunt, *purus* eſt & *cæleſtis*, non autem *mortalis* aut *elementaris*, ut *Auguſtinus* etiam affirmat de corpore Chriſti, quod manducatur, in tract. Pſ. xcviii. *Niſi quis manducaverit carnem meam, non habebit in ſe vitam*

vitam æternam, & ait, verba, quæ locutus sum vobis, spiritus est & vita, spiritualiter intelligite, quæ locutus sum. Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent. ---- Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi; dixit se panem qui de cœlo descendit, hortans ut credamus in eum, &c.

Si *quæratur*, quid sit illud *corpus*, quid ille *sanguis? Respondeo*, Cœleste illud semen, divina illa & spiritualis substantia, de quâ ante loquutus sum thesi 5 & 6. hoc est *vehiculum* illud, seu *spirituale corpus*, quo hominibus vitam & salutem communicat, omnibus scilicet in illum credentibus & recipientibus illum, quo etiam homo societatem & communionem cum Deo obtinet. Hoc probatur, Joh. vi. à versu 32 usque ad finem, ubi fusius hanc rem tractat Christus, quàm ullo alio loco; & reverà Evangelista hic & dilectus discipulus, qui in sinu Domini recumbebat, ampliorem nobis narrationem tradit spiritualium Christi dictorum, quam ullus alius; & notatu dignum est, quod, licet nihil loquatur de ceremoniâ illâ, quâ usus est Christus frangendi panem cum discipulis, nec in Evangelicâ narratione actorum Christi, nec in epistolis suis, tamen fusiùs tractat hanc participationem corporis, carnis & sanguinis Christi, quàm ullus aliorum. Christus enim hoc capite observans Judæos eum sequi propter panes, monet eos, versu 27: ne operentur pro cibo, qui perit, sed qui permanet in æternum; sed illi, carnales in Judiciis suis, neque intelligentes spiritualem Christi doctrinam & elocutionem, putabant manna, quod dederat patribus suis Moyses, præstantissimum cibum esse, quia de cœlo descenderat, ad instruendos eos Christus affirmat, primò, *non Moysen, sed Patrem suum dare eis de cælo panem*, ver. 32. & 48. Secundò, *Seipsum hunc panem vocat*, ver. 53. *Ego sum panis vitæ.* Et ver. 51. *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Tertiò, declarat hunc panem esse carnem suam, ver, 52. *& panis, quem ego*

ego dabo, caro mea eſt, & ver. 56. *Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.* Quartò, neceſſitatem hujus participandi annunciat, ver. 54. *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Et denique, beatos & præclaros fructus & effectus communionis hujus corporis & ſanguinis Chriſti, ver. 33. *Hic panis dat vitam mundo.* ver. 50. *Si quis ex eo manducaverit, non morietur*, ver. 57. *qui manducat hanc carnem, & bibit hunc ſanguinem, manet in Chriſto, & Chriſtus in illo.* Ex amplâ hac deſcriptione originis, naturæ, & effectuum hujus corporis, carnis & ſanguinis Chriſti, patet ſpirituale eſſe, & de corpore ſpirituali intelligi, & non de corpore illo ſeu templo Jeſu Chriſti, quod ex Mariâ virgine natum fuit, & in quo ambulavit, vixit & paſſus eſt in terrâ Judææ; quia de hoc corpore, de quo participare nos oportet, dictum eſt, quod è cœlo deſcendit, imo quod ille eſt, qui è cœlo deſcendit. Chriſtiani autem communiter concedunt, externum illud Chriſti corpus nec à cœlo deſcendiſſe, nec illam eſſe Chriſti partem, quæ è cœlo deſcendit, & rem extra controverſiam ponit ipſe Chriſtus, qui, cum carnales Judæi ita exiſtimare cæperunt, diſertè, ver. 64. affirmat, *Spiritum vivificare, carnem non quicquam prodeſſe.* Hoc etiam ſanæ & ſolidiſſimæ rationi nititur, quia anima, non corpus, hac carne & ſanguine nutrienda eſt. Externa autem caro animam nutrire haudquaquam poteſt, nihil inter eas anologiæ eſt, neque eſt ſanctorum cum Deo communio conjunctione, ſeu mutuâ participatione carnis, ſed Spiritûs; qui junctus eſt Domino, unus Spiritus eſt, non una caro. Caro enim (externam carnem intelligo, imo talem, qualis erat illa Chriſti, in quâ vixit & ambulavit in terris, & non carnem, cùm per metaphoram ſpiritualiter intelligatur) de carne tantummodo participare poteſt, ſicut & ſpiritus de Spiritu. Sicut corpus ſpiritu nutriri non poteſt, ita nec ſpiritus carne: & quod caro hoc loco

loco ſpiritualiter intelligatur, adhuc patet, quia quod eâ nutritur, nunquam morietur; ſed oportet omnium hominum corpora ſemel mori, imo neceſſe fuit, ipſum Chriſti corpus mori. Corpus igitur hoc, & caro ac ſanguis Chriſti intelligendus eſt de *divino* & *cœleſti ſemine* ante dicto; patet hoc à naturâ & fructibus ejus: nam dicitur illud eſſe, quod *de cælo deſcendit, & mundo dat vitam:* hoc autem reſpondet *lumini illi & ſemini,* de quo teſtatur Johannes cap. i. *quòd ſit Lux hominum & vita mundi.* Hoc enim *ſpirituale Lumen & ſemen,* ſicut aditum in hominum cordibus & locum exurgendi accipit, eſt quaſi panis eſurienti & deficienti animæ, quæ quaſi mortua & ſepulta eſt in cupiditatibus & libidinibus mundi, quæ rurſum vivificatur, & reviviſcit, ſicut participat, & guſtat cœleſtem hunc panem, & qui hujus participes fiunt, ad Chriſtum pervenire dicuntur; neque potiri hoc pane quiſpiam poteſt, niſi ad Chriſtum veniendo, & credendo in manifeſtationem *Luminis* ejus in corde ſuo, quod recipiendo, inque illud credendo, communio corporis & panis cognoſcitur. Apparet etiam, quod hoc loco idem intelligit, per corpus, carnem & ſanguinem ſuum, quod intelligitur, Joh. i. *per lumen unumquemque illuminans & vitam, &c. quia Lumen & vita,* Joh. i. dicitur *Chriſtus*; *& Lux illa vera, & panis ac caro hoc loco,* Joh. vi. dicitur etiam *Chriſtus*; *ego ſum panis ille vivus,* inquit ipſe. Rurſus, *qui lucem & vitam illam,* Joh. i. 12. *recipiebant, poteſtatem obtinebant, filios Dei fieri, credendo in nomen ejus:* ſic etiam hîc, Joh. vi. 35. *qui ad hunc panem veniunt, non eſuriunt; & qui credunt in illum, qui eſt hic panis, non ſitient unquam.* Sicut igitur Chriſtus habebat externum & viſibile corpus, aut templum, quod originem traxit à Mariâ virgine, ita etiam ſpirituale corpus Chriſtus habebat, per quod ille, qui erat *verbum* in principio cum Deo, & erat & eſt Deus, revelavit ſemetipſum filiis hominum omni ætate, & per quod omni ætate participes facti ſunt vitæ æternæ, &

com-

communionem cum Deo & Chriſto habebant. De quo Chriſti corpore, carne & ſanguine, ſi & Adam, & Seth, & Enoch, & Noah, & Abraham, & Moyſes, & David, cum omnibus prophetis & viris ſanctis non manducâſſent, vitam in ipſis habere non potuerunt, nec homo interior nutriri potuit. Et ſicut corpus aut templum externum Chriſtus vocabatur; ita non minùs propriè, longè antequam externum illud corpus fuit, ſpirituale hoc corpus vocabatur Chriſtus: hinc ait Apoſtolus, 1 Cor. x. 3, 4. *Quoniam patres omnes eundem potum ſpiritualem biberunt, bibebant autem de ſpirituali conſequente eos Petrâ, Petra autem erat Chriſtus.* Hoc non aliter niſi de ſpirituali Chriſti corpore intelligi poteſt: quod ſpirituale Chriſti corpus, licet juſtorum cibus ſalutaris eſſet, & ante Legem & ſub Lege, tamen ſub Lege velatum erat & obumbratum variis typis, ceremoniis & obſervationibus, imo & velatum & abſconditum quodammodo erat ſub externo templo & corpore Chriſti, ita ut Judæi Chriſtum, de illo enarrantem, intelligere minimè potuerint; & non Judæi ſolùm, ſed è diſcipulis ſuis multi durum ſermonem putarint, quocirca deceſſerunt ab illo, neque ampliùs ſequebantur illum. Non dubito, quin hodiè complures exiſtant, profitentes ſe eſſe Chriſti diſcipulos, qui non magis intelligunt hoc myſterium, quàm iſti, & apti ſunt hîc offendere, dum externum corpus ſequuntur, illudque adſpiciunt, & non illud quo ſancti quotidiè nutriuntur. Sicut enim Jeſus Chriſtus in obedientiâ ad Patris voluntatem per Spiritum æternum corpus illud obtulit, propitiationem pro remiſſione peccatorum, & teſtimonium illinc perfecit in terrâ, in perfectiſſimo patientiæ, reſignationis, & ſanctitatis exemplo, ut omnes homines fiant illius ſacrificii participes, ita etiam in omnium corda diffundit menſuram hujus divini Luminis & ſeminis, quo ipſe induitur, ut ita ad omnium conſcientias penetrans eos è tenebris & morte erigat vitâ

vitâ ſuâ & lumine, quo participes fiant corporis ſui, & cum Patre & Filio communionem habeant.

III. Si *quæratur*, Quomodo homo fiat hujus particeps & eo nutriatur? *Reſponſio* plana eſt in ipſis diſertis Chriſti verbis. *Ego ſum panis vitæ* (inquit ille) *qui ad me venit, nunquam eſuriet, qui in me credit, nunquam ſitiet:* & rurſus, *quia caro mea cibus eſt, & ſanguis meus potus eſt.* Quiſquis igitur es, qui hanc quæſtionem interrogas, vel hoc ſcriptum legis, ſive teipſum fidelem reputes, ſive certâ & triſti experientiâ ſentias, quod adhuc in infidelitate jaces; & quod externum corpus & caro Chriſti procul à te abeſt, neque eam attingere potes: &, licet ſæpius abſorpſeris, quod *Pontificii* perſuaſerunt tibi eſſe realem Chriſti carnem & ſanguinem, & ita eſſe crediderís, quanquam omnes ſenſus contrarium declarent; & quamvis illum panem ſumpſeris in eum ſenſum, ſub quo *Lutherani* affirmârunt carnem & ſanguinem Chriſti eſſe; & licet illius particeps factus ſis, quem *Calviniſtæ* figuram ſòlummodo corporis appellant, fide tamen per illum Chriſti corpus recipi affirmant, quamvis, quomodo ſumatur, dicere nequeant, nihilominus animam tuam ſterilem, jejunam & deficientem ſentis, quia eo, quod expetit, caret. Noſce igitur *lumen* illud, iniquitates tuas manifeſtans, ſterilitatem tuam, nuditatem tuam, inanitatem tuam tibi aperiens, corpus illud eſſe, cujus oportet te participare, & quô expedit tibi nutriri. Sed ſi ad illud te non convertas, & advenias, & recipias, derelinquendo iniquitatem, eſurire eum panem poſſis, ſatiari illo nequaquam poſſis, nullam enim cum tenebris communicationem habet, *non enim potes calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum, non potes menſæ Domini particeps eſſe, & menſæ dæmoniorum*, 1 Cor. x. 21: Sed, prout parvum illud juſtitiæ ſemen in te exurgere, & ad partum uſque formari ſinis, novus ille ſubſtantialis partus, qui in animâ tuâ naſcitur, naturaliter paſcitur & nutritur ſpirituali hoc corpore; imo ſicut partus externus non vivit,

vivit, nisi quâ recipit & spirat per externum elementarium aëra, ita & hic partus internus non vivit in animâ, nisi ut recipit & spirat per spiritualem aërem, vel vehiculum. Et quemadmodum partus externus non subsistit sine externo quodam corpore, quo nutritur, *scil.* externâ quadam carne, & externo quodam sanguine; ita nec partus internus, nisi nutriatur interno hoc corpore, i. e. internâ hâc carne & sanguine Christi, qui illi respondet eodem modo per analogiam: & hoc quàm consentaneum est doctrinæ Christi de hâc re; nam ut sine cibo externo externum corpus vitam non habet, ita ait Christus, *nisi edatis carnem Filii hominis, & bibatis sanguinem ejus, vitam in vobis non habetis*; & sicut corpus externum, edendo cibum externum, eo vivit, sic ait Christus, quòd, *qui edet eum, vivet per eum.* Ita interna participatio est interioris hominis de hoc interno & spirituali corpore Christi, quo anima Deo vivit, & quo homo Deo unitur, & cum eo societatem & communionem habet. *Qui carnem meam edit, & sanguinem meum bibit,* inquit Christus, *habitat in me & ego in illo.* De externâ escâ externi panis intelligi hoc minimè potest; & sicut hoc modo anima attingit cum Deo communionem, sic in eo, quod omnes sancti participes sunt unius hujus corporis, & unici panis, mutuam communionem adipiscuntur. Hinc Apostolus, 1 Cor. x. 17. ait, quòd *multi existentes, unus panis, & unum corpus erant:* & sapientibus inter Corinthios dixit, *panis, quem frangimus, est participatio corporis Domini.* Hæc est vera & spiritualis Domini cœna, cujus participes fiunt homines, Christi vocem audiendo, & ei cordium januas aperiendo, eumque intrare non impediendo, secundum plana Spiritûs verba, Apoc. iii. 20. *Ecce sto ad ostium & pulso, si quis audiêrit vocem meam, & aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum. Cœna* igitur *Domini* vel cœnatio (ut ita loquar) cum Domino, & participatio carnis & sanguinis ejus nullo modo limitatur

ad

ad ceremoniam frangendi panis, & bibendi vini ſtatutis temporibus, ſed realiter & verè poſſidetur, quandocunque anima introvertitur ad lumen Domini, & ſentit & participat de cœleſti vitâ, quâ homo interior nutritur, quod ſæpe cognoſcitur, & fruuntur fideles omni tempore, licet magis ſpecialiter cùm ſimul congregentur ad Deum attendendum.

IV. SED in quot, quantaſque confuſiones, profeſſores Chriſtianitatis inciderint circa hanc rem, abundè manifeſtum eſt, dum, (ſicut in pleriſque aliis) ſpiritualis intelligentiæ defectu, laborârint hanc cœnam Domini annectere illi ceremoniæ, quâ uſus eſt Chriſtus ante mortem, fragendi panem, & bibendi vinum cum diſcipulis: & licet in hoc generali ut plurimum concordent, quomodo tamen ad invicem contendunt, & altercantur, & quàm mirè conſtringuntur, & ad quantas anguſtias reducuntur, dum ſpirituale hoc myſterium illi ceremoniæ aſſuere nituntur, & quàm portentoſas & horrendas opiniones & ſententias confinxerunt, ut includerent vel affigerent corpus Cnriſti huic pani & vino: pro quibus ſententiis non ſolùm maximæ, atrociſſimæ & perniciociſſimæ contentiones fuerunt & inter Profeſſores Chriſtianitatis in generali, & ad invicem inter Proteſtantes, ſed etiam tam abſurdæ & rationi pugnantes conſequentiæ ſequutæ ſunt, ut indè religio Chriſtiana fiat odioſa Judæis, Turcis & Ethnicis. Profeſſores Chriſtianitatis in hoc præcipuè ſe dividunt in tres ſententias. *Prima* eſt eorum, qui dicunt ſubſtantiam panis *tranſubſtantiari* in ſubſtantiam ipſius corporis & ſanguinis Chriſti, quod ex *Mariâ* virgine natum erat, & à Judæis crucifixum, ita ut poſt *conſecrationis verba* (uti ea vocant) non ſit diutius panis, ſed corpus Chriſti. *Secunda* eſt eorum, qui dicunt ſubſtantiam panis remanere, ſed corpus etiam Chriſti ibi adeſſe in, cum, & ſub pane, ita ut adſit & ſubſtantia panis, & etiam corpus, caro & ſanguis Chriſti. *Tertia* eſt eorum, qui, denegantes ambo priora, affirmant corpus Chriſti ibi non

eſſe

esse corporaliter seu substantialiter, sed tamen realiter & sacramentaliter recipi à fidelibus in usu panis & vini; sed quomodo fiat, prorsus ignorant, neque dicere possunt, & tamen oportet illos credere ibi esse, licet propriè solummodo sit in cœlis. Minimè mihi consilium est, singularum earum opinionum refutationem aggredi; singularum enim authores & affirmatores abundè satis se invicem refellerunt, & sunt singuli non minus fortes, & à Scripturâ & rectâ ratione, in se invicèm refutando, quam imbecilles & frigidi sunt in propriam suam sententiam stabiliendo; seriò enim & sæpiùs respectiva eorum scripta legens observavi, (& hæc fortè aliorum etiam fuit observatio) quòd non magis fæliciter aliorum invicem opiniones refutent, quàm miserrimè premantur, cùm ad propriam tuendam veniant, ita ut sæpiùs concludere coactus sim, ex iis nullos mysterii substantiam attigisse. Cum satis abundè *Calvinus* priores duas sententias refutaverit, videamus, num fælicior sit ìn illâ stabiliendâ, quam veritatem esse contendit, qui, prioribus refutatis, planè nescire se fatetur, quid earum loco affirmare oporteat, nam postquam diu locutus est, & tandem conclusit corpus Christi ibi esse, & oportere sanctos necessariò ex illo participare, tandem his verbis finit. Inst. *lib.* 4. *cap.* xvii. *si interrogabor, quomodo, minimè me pudebit confiteri nimis arcanum esse, quo spiritu meo comprehendam illud, vel verbis explanem.* Hic admodum ingenuè agit, ecquis tamen existimaret talem virum ad has angustias redactum iri in sententiam suam confirmando, cùm paulò antè, eodem capite, *sect.* 15. accuset scholasticos Pontificios (idque meritò) *quod neque intelligebant, nec aliis explanare poterant, quomodo Christus sit in eucharistiâ,* quod paulo post fatetur, nec seipsum facere posse. Si igitur Pontificii scholastici doctrinam hac in re nec intelligant, nec aliis explanare possint, neque spiritu suo eam comprehendere possit ipse *Calvinus,* neque verbis explanare, quod planè idem est, nihil ab utrisque

 certi-

certitudinis expectandum est. Multis usi sunt plerique conatibus ad reconciliationem hac in re inveniendam, tam inter Pontificios & Lutheranos, quàm inter Lutheranos & Calvinistas, sed frustrà: & multæ formulæ & exprimendi varii modi exhibiti sunt, quibus omnes concedere possint, quod in summâ vanum commentum est; unusquisque enim eos intellexit & interpretatus est secundum sententiam propriam, & sic æquivocantes sibi invicem illudebant, aliique alios decipiebant. Hujus autem omnis contentionis ratio est, quia clarâ & distinctâ hujus mysterii intelligentiâ carebant, & circa umbras & res externas delirabant. Nam & fundamentum & materia altercationum earum stat in rebus exoticis à substantiâ & in se parùm necessariis; & hoc fuit sæpè satanæ stratagema, solicitos & occupatos homines detinere in externis signis, umbris & formis, de talibus eos contendere provocans, dumintereà *substantia* negligitur, & pro iis umbris contendentes impulit eos ad malitiam, iracundiam & vindictam, aliaque vitia, quo tenebrarum suum regnum in cordibus eorum stabiliat, & Christianitatis vitam diruat: plus enim animositatis & contentionis de hoc uno fuit, & sanguinis major effusio, quam de ullo alio. Et quidem Protestantium res gestas maximè ignorant, qui nesciunt hoc perniciosius fuisse reformationi, quam omnis oppositio, quàm à communi adversario sustinuerunt. Incertæ autem omnes illæ & absurdæ opiniones ac disceptationes indè orientes hinc processerunt, quòd omnes concordârint in duobus erroribus de hac re. Quibus denegatis & remotis, sicut ab amicis nostris sunt, facilis ad reconciliationem via aperiretur, omnesque conveniremus in unâ eâdemque verâ & spirituali intelligentiâ hujus mysterii; & hoc modo non solùm velitationes sed etiam absurditates, ex suprà dictis opinionibus orientes, cessarent & caderent. *Primus error* est, quòd communionem & participationem corporis, carnis & sanguinis Christi referant ad externum illud corpus

aut

aut templum, quòd è *Mariâ* virgine natum, & in Judæâ passum est, cum referri debeat ad spirituale corpus, carnem & sanguinem Christi, *cæleste scil: illud lumen & vitam*, quæ erat cibus & nutrimentum regeneratorum in omnibus seculis, sicuti hactenus probatum est. *Secundus error* est, quòd annectant hanc participationem corporis, carnis & sanguinis Christi, ad ceremoniam illam, quâ usus est cum discipulis in frangendo panem, quasi ad eam solum referenda esset, vel in usu illius ceremoniæ tantummodo possideretur, quod perperam fit. Hic enim est panis, quem Christus in oratione sua τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον, i. e. *supersubstantialem* vocat, cujusque particeps fit animus sine relatione, aut necessario ad hanc cerèmoniam respectu, ut postea fusiùs probabitur. Depositis hoc modo his duobus erroribus, & exindè orientibus contentionibus, sic omnes concordant in præcipuis positionibus, *viz.* primò, quòd *corpus, caro & sanguis Christi* ad nutriendam *animam* necessarius sit. Secundò, quod *animæ fidelium* realiter pascantur & alantur *corpore, carne & sanguine Christi.* Sed dum homines, hujus mysterii spiritualitate non contenti, in propriis suis voluntatibus, secundum suas inventiones, Scripturas trahunt & detorquent, ut hanc communicationem carnis & sanguinis Christi ad externum panem & vinum affigant, non mirum est, si carnalibus suis apprehensionibus in confusionem incurrant. Sed quia communiter existimatum est, communionem corporis & sanguinis Christi specialem aliquam relationem habuisse ad hanc ceremoniam frangendi panis & vini, idcirco primò opinionem illam refutabo, & pergam considerare naturam & usus illius ceremoniæ, num sit necessaria remanere, respondens argumentis & objectionibus eorum, qui pro continuatione ejus, quasi necessariâ, contendunt, acsi perpetuum in ecclesiâ Dei statutum esset.

V. Primo intelligendum est, nos hîc de necessariâ & peculiari relatione loqui, aliter quàm de respectu generali: quùm enim communio nostra cum

Christo debeat esse primum nostrum & præcipuum opus, ita omnia peragere debemus cum intuitu ad Deum, & communionem nostram cum illo, sed relatio specialis & necessaria talis est, ubi duo ita connectuntur & uniuntur vel naturâ suâ vel Dei præcepto, ut unum non possideatur (saltem licet id fiat extraordinariè) sine altero. Hinc salus necessariam relationem ad *sanctitatem* habet, quia *sine sanctitate nemo Deum videbit.* Et *manducatio carnis & sanguinis Christi* necessariam habet relationem ad vitam consequendam, quia, nisi manducemus carnem ejus, & bibamus sanguinem ejus, *vitam* habere non possumus: & *sensatio præsentiæ Dei* necessarium habet respectum ad conveniendum in nomine ejus per præceptum divinum, quia pollicitus est, quòd, *ubi duo aut tres simul conveniunt in nomine ejus, ipse erit in medio eorum*, & recipere *beneficia* & *benedictiones* à *Deo* necessariam relationem habet ad orationem, quia, si petamus, *pollicitus est nos recepturos.* Communio autem & participatio carnis & sanguinis Christi nullam talem necessariam relationem habet ad *fractionem panis* & *bibitionem vini.* Si enim haberet necessariam relationem, vel esset *è naturâ rei*, vel *per divinum quoddam præceptum:* Sed à neutro horum habet: Ergo. Primò, non *è naturâ rei*, quia participare de corpore & sanguine est opus spirituale; & omnes fatentur, hanc communicationem realem esse per spiritum & animam, sicut & anima, non corpus, eo nutritur: sed panem edere & vinum bibere est actus naturalis, neque ex naturâ suâ quid in se spirituale habet, neque animæ quicquam addit, quia homo maximè carnalis adeo amplè & perfectè & integrè comedere panem & bibere vinum potest, ac maximè spiritualis. Porrò: Hæc relatio non est *ex naturâ rei*, alioquin se invicem inferrent: sed fatentur omnes multos edere panem, & vinum illud bibere, imo illud, quod dicitur *transubstantiari in ipsum Christi corpus*, qui tamen in se vitam spiritualem non habent, neque per illud vivunt, ut fit

omnibus

omnibus, qui realiter & verè participant de carne & sanguine Christi. Et rursus, Multi participes facti sunt carnis & sanguinis Jesu Christi *sine hujus ceremoniæ usu*, sicuti fuere omnes Patriarchæ & Prophetæ ante hanc (ut volunt) institutionem, neque quidpiam sub lege erat, quod huic directam aliquam aut necessariam relationem habuit, licet de carne & sanguine Christi participare omni ætate omninò necessarium fuerit. Quod enim ad *agnum paschalem* attinet, ejus finis specialiter significatur, Exod. xiii. 8, 9. *ut scilicet inde reminiscerentur Judæi redemptionem suam è terrâ Ægypti.* Secundò, Nullam habet *per divinum præceptum* relationem, si enim talem haberet, tunc certè mentio hujus facta fuisset iis locis, in quibus hanc institutionem præcipi adversarii contendunt; sed ibi non est. Quod enim attinet ad illam institutionem, vel potius enarrationem Christi actionis in hac re, scriptam eam habemus tribus Evangelistis, * Matthæo, Marcô & Lucâ. In duobus prioribus solùm datur rei factæ enarratio, videlicet, *quòd Christus fregit panem, & discipulis dedit edendum, dicens, Hoc est corpus meum; & calici benedicens, dedit eis bibendum, dicens, Hoc est sanguis meus*; sed ne vel *minimum* innuit *præceptum*, ut postea sic agerent. In ultimo, post panis fractionem, sed ante benedictionem seu distributionem vini, ait, *Hoc facite in memoriam mei*; quid de hâc Christi actione sentiendum sit, postea dicetur. Sed quam necessariam relationem habent hæc omnia ad fidelium participationem corporis & sanguinis Christi? ipse finis, in quem hoc agendum erat (quando agendum) respicit commemorationem mortis Christi, id quod adhuc ma-
gis particulariter exprimit Apostolus, ... uncia-
26. *mortem Domini annunciare* ... ius sunt hujus
morare Dominum, vel ... cipare de carne & san-
re, qui & speci... guine
ceremoni...

* *Matth.* xxvi. 26. *Marc.* xiv. 22. *Luc.* xxii. 19.

guine Christi, neque ullam magis necessariam relationem aut connexionem habent, quàm ulla alia duo differentia officia. Licet enim ii, qui participant *de carne & sanguine Christi*, non possint, quin Christi *mortem* commemorent; potest tamen *mors Domini* commemorari (ut nemo negare potest) ubi non sit *participatio corporis* & *sanguinis Christi*. Cùm igitur particularis & expressus hujus ceremoniæ finis attineri possit, scilicet commemoratio mortis Domini, sine participatione corporis aut sanguinis Christi, tunc certè nullam ad eam necessariam relationem habet talis ceremonia, alioquin participatio corporis ejus finis fuisset, & finis ejus absque tali participatione obtineri non potuisset. Sed è contra hinc benè inferre possimus, quòd, cùm positivus ejus finis non sit participare de carne & sanguine Christi, qui tamen verè participant de carne & sanguine Christi, non possunt, nisi eum commemorent; non indigebant ergo tales participantes hâc ceremoniâ, ut Christi mortem commemorent: Sed si *dicatur*, quòd vocet Christus *panem* corpus suum, & *vinum* sanguinem suum; ideoque videtur specialem innuisse relationem ad discipulorum participationem corporis & sanguinis ejus in hujus rei usu. *Resp.* licet appellaverit panem corpus, & vinum sanguinem, tamen nihil tale infert: non negatur enim, quin Jesus Christus in omnibus, quæ fecerit, imò & ab usu rerum omnium naturalium occasionem ceperit discipulorum & auditorum animos attollere ad spiritualia. Hinc, quando mulier Samaritana aquam hausit, ansam arripuit annunciandi ei de aquâ illâ vivâ, quam quicunque bibit, nunquam sitiet, quod & idem est cum sanguine, de quo res est. Non tamen indè sequitur, [illegible] aut aquam necessariam ullam relatio- Christus, quia [illegible] vivam, vel aquam illam vi- annunciandi iis de *hoc Spiritu*. Sic capit occasionem *corpore suo*, quo iis magis erat necessarium propter *panes*, [illegible] &

indè tamen ſequetur, eorum propter panes quæſitionem neceſſariam ullam huic relationem habuiſſe. Sic etiam Chriſtus occaſionem cepit *à pane & vino*, quæ ante eos erant, dum cœnabant, ut ſignificaret iis, quod, ſicuti *panis*, quem fregit eis, & *vinum*, cui benedixit & dedit eis, conducebant ad ſervanda vel nutrienda corpora eorum, ſic etiam *corpus ſuum* citò daturus erat, & *ſanguinem ſuum* citò effuſurus erat, pro ſalute animarum ipſorum; ideoque *ipſe finis*, huic ceremoniæ aſſignatus, eſt *mortis Chriſti commemoratio*. Figuram autem ſpiritualis hujus participationis corporis Chriſti ceremoniam illam fuiſſe, hoc remoto reſpectu, minime abnegabo, imò ipſâ theſi confeſſus ſum. Sed ſi *dicatur*, Apoſtolum 1 Cor. x. 16. vocare *panem*, quem frangit, *communionem corporis Chriſti*, & *calicem communionem ſanguinis ejus*: *Reſpondeo*, imò & quàm libentiſſimè verbis ſubſcribo, ſed, quod hoc intelligatur de externo pane, nego; neque evinci poteſt, ſed contrarium è contextu patet: nam ne verbum de hac ceremonia hoc capite loquitur Apoſtolus; nam, cùm initio admonuerit eos, quomodo olim Judæi participes fuiſſent *ſpiritualis cibi*, & *aquæ*, quæ erat *Chriſtus*, & quomodo ex iis plerique per *inobedientiam* & *idololatriam* à bono illo ſtatu prolapſi fuerint, hortatur Corinthios ab exemplo Judæorum, quos excidit Deus, ut ea mala fugerent, oſtendens iis, quòd & ipſi Corinthii participes facti ſunt *corporis* & *ſanguinis Chriſti*, quâ communione ſe privarent & ſpoliarent, ſi malum perpetrarent, *quia non potuerunt bibere calicem Domini, & calicem diabolorum, & participare menſæ Domini & menſæ diabolorum*, ver. 21. quod demonſtrat, de edendo *externo pane* & *vino* hoc loco ſermonem non eſſe; quia qui bibunt calicem diabolorum, & qui aſſident menſæ diabolorum, imo etiam hominum nequiſſimi participare poſſunt *de externo pane* & *vino*. Præterea vocat Apoſtolus *panem unum*, ver. 17. & ait, *quòd nos multi unus panis & unum corpus ſumus, qui omnes participes ſumus unius iſtius panis*. Si autem *panis* ſit *unus*, *externus* eſſe non

 poteſt,

poteſt, alioquin *internus* excluderetur, cùm negari nequeat, *interni panis* participatione & non *externi* ſanctos *unum corpus* fieri, & *unum panem*. Et quod dicent, *unum panem* hoc loco & *externum* & *internum* comprehendere, *virtute unionis Sacramentalis*; hoc quidem eſt affirmare, ſed non probare. Quod ad illud *figmentum unionis ſacramentalis attinet*, nil tale in totâ Scripturâ invenio, neque talis figmenti occaſionem ullo loco Scriptura, præſertim novi fœderis, præbet, neque omninò in hoc capite, ubi Apoſtolus, ut ſuprà obſervatum eſt, non loquitur *de illâ ceremoniâ*, ſed ſolum, *ab excellentiâ illius privilegii*, quod habebant Corinthii, uti Chriſtiani fideles, *participandi de carne & ſanguine Chriſti*; dehortatur eos *ab idololatria* & *à participatione ſacrificiorum*, quæ *idolis* oblata fuerint, ne illinc offenderent vel læderent fratres ſuos imbecilles; ſed quod præſertim hâc in re clamitant & ſemper obſtrepunt, eſt 1 Cor. 11. quo loco Apoſtolus particulariter de hâc re agit, & ideo hinc à quibuſdam verbis maximam pro affirmatione ejus ceremoniæ veriſimilitudinem trahunt; quippè ver. 27. *calicem* vocat *calicem Domini, & quod, qui manducaverit panem, & biberit calicem indigne, reus erit corporis & ſanguinis Chriſti*: & ver. 29. *quod ſic manducans & bibens manducat & bibit judicium ſibi.* Hinc arguunt, ceremoniam hanc *immediatam* & *neceſſariam relationem* habere *corpori* & *ſanguini Chriſti.* Licet autem hoc primo aſpectu incautum lectorem capere poſſit, tamen, ſi debitè conſideretur, rem controverſam minimè evincit. Quòd autem Corinthii fuerint in uſu hujus ceremoniæ, quare ita fuerint, & quomodo, hoc minimè hodie devincit Chriſtianos, ut poſtea dicetur: ſufficit primo nunc conſiderare, quòd in ejus uſu fuerint. Secundò, quòd in ejus uſu pleroſque abuſus committebant. Tertiò, quòd Apoſtolus hoc loco præſcribit eis, quomòdo eâ rectè uti poſſent. Hiſce præmiſſis, obſervetur, quòd expreſſus & ſpecialis ejus uſus, ſecundum Apoſtolum, ſit, *Domini mortem ſignificare*; ſed *Domini mortem ſignificare*

care & *participare de corpore & sanguine Christi*, res admodùm differentes sunt. Non ait, *quotiescunque manducabitis hunc panem, & calicem bibetis, participes fietis corporis & sanguinis Christi*, sed, *Domini mortem annunciabitis.* Fateor autem, *hanc ceremoniam* iis, qui eâ utuntur, *immediatam relationem* habere *ad externum corpus* & *mortem Christi*, cùm sit ejus propria commemoratio, non tamen indè sequitur, quòd *necessariam relationem* habeat *ad fidelium communicationem vel participationem spiritualis corporis & sanguinis Christi, vel Spiritualis cœnæ*, notatæ Apoc. 3. 20. licet respectu generali, cùm omnis actus religiosus quodam modo respiciat hanc spiritualem communionem sanctorum cum Deo, hunc actum communem cum aliis relationem habere non abnegabimus. Quod autem *vocat calicem*, *calicem Domini*, & *ait reos eos esse corporis & sanguinis Christi*, & *comedere sibi judicium*, *non dijudicantes corpus Domini*: *Respondeo*: Hoc non magis inferre necessariam relationem, quàm sit quolibet alio actu religioso; & hoc tantum evincere, quod, cum Corinthii essent in hujus ceremoniæ usu, ideoque præstarent eam quasi actum religiosum, debebant illam dignè præstare, alioquin sibi condemnationem adducerent. Hoc autem minimè inferret, hunc ex se fuisse actum religiosum aliis incumbentem, non magis quàm, cùm ad Rom. xiv. 5. Apostolus ait, *qui diem observat*, *Domino observat*, hinc inferri possit, quòd, quia quidam judicabant aut observabant *diem*, necessariò oportebat alios etiam illum observare: sed ut, qui æstimabant & observabant *diem*, Domino observarunt, & illi, quatenus observant, cùm erat *dies Dominicus* vel *Domini*, dignè observare eum debebant, alioquin rei forent *diei Dominici*, & *ad suam ipsorum condemnationem* observarent eum: sic etiam qui observant *hanc ceremoniam panis* & *vini*, eis quidem est *panis Domini*, & *calix Domini*, quia in actu religioso iis utuntur, & quia ejus finis est *ad commemorandam* & *annunciandam mortem Domini* & *corpus ejus*, quod crucifixum est, & *sangui-*

ſanguinem ejus, qui effuſus fuit pro iis. Si nihilominus, quia credunt officium ſuum eſſe ita agere, & conſcientiam in ita agendo ponunt, aut in non agendo peccare ſe putant, ſi ſine debitâ illâ præparatione & examinatione agunt, quâ omnis actus religioſus præſtari debet, tunc, dum commemorationem mortis Domini revera ejuſdem corpus & ſanguinem eſſe prætendunt, ſemetipſos *reos corporis & ſanguinis ejus* reddunt, cùm eodem ſint ſpiritu cum illis, qui illum crucifigebant, ejuſque ſanguinem effuderunt, licet ipſimet ſibi videantur cum gratiarum actione & gaudio illam commemorare. Sic *Scribæ* & *Phariſæi* olim dicebantur à Chriſto *rei eſſe ſanguinis Prophetarum*, licet *in memoriam Prophetarum* ſepulchra eorum adornarent: Et quòd nihil amplius hinc inferri poſſit, patet è ſententiâ ejuſdem Apoſtoli ad Rom. xiv. 23. *qui autem dubitat, ſi manducaverit, damnatus eſt*; ibi enim loquitur de iis, qui illicitum judicabant carnem edere, qui, ſi dubitantes edant, ſibi *condemnationem* comedunt. Nihilominus tamen manifeſtum eſt, vel edere vel non edere carnem, aliis, qui non conſcientiam in illo poſuerant, nullius momenti fuiſſe. Sic dico, ſicut, qui manducat illud, quod in conſcientiâ ſuâ perſuaſus eſt ſibi non licere edere, edit ſibi *condemnationem*: ſic etiam ille, cui conſcientia eſt edere panem & vinum, *quaſi actum religioſum*; ſi non præparatus, ut decet, edat, neque debito eo reſpectu, quo actus religioſi peragi debent, edit & bibit ſibi *condemnationem*, non dijudicans *corpus Domini*, nec animadvertens, quòd illud, quod agit, *ſpeciali ad Dominum reſpectu* agit, & *ad particularem commemorationem mortis Chriſti*.

VI. Cum jam hactenus oſtenderim, quid ſit vera communio corporis & ſanguinis Chriſti, quomodo participetur, & quomodo nullam neceſſariam aut immediatam relationem habeat cum illâ ceremoniâ edendi panem & bibendi vinum, quâ uſus eſt Chriſtus cum Apoſtolis; expedit nunc conſiderare *naturam & conſtitutionem illius ceremoniæ* (quod enim *ad proprium*

ejus

ejus usum attinet, hactenus dictum est) num adhuc sit *permanens institutum* in ecclesiâ, omnibus incumbens; imò num quidem *necessaria aliqua pars cultûs novi fœderis* sit, aut num *melius magisve obligans fundamentum* habeat, quàm aliæ ceremoniæ institutæ, eodemque tempore peractæ, quas adversariorum plerique fatentur cessâsse, & Christianis hodie minimè incumbere. * De hac ceremoniâ Scriptura mentionem facit locis quatuor, nempè in tribus Evangelistis, & in Epistolâ Pauli ad Corinthios. Si quis à frequente mentione aliquid inferre putaret, hoc nihil addet, cùm enim sit res gesta, ideo eam declarârunt Evangelistæ; & alia sunt minùs memorabilia, quæ non minùs frequenter scripta inveniuntur. Matthæus & Marcus solummodo *rei gestæ narrationem* præbent, *nullo addito præcepto ad ita agendum*, sed simpliciter declarant, *Jesum eo tempore tradidisse iis panem ad edendum, & vinum ad bibendum.* Lucas autem addit hæc verba, *hoc facite in memoriam mei.* Si hanc Christi cum Apostolis actionem consideremus, nihil in ea singulare apparebit, & multò minus, quod dat fundamentum tali & tàm prodigiosæ superstructuræ, quam multi in vanis suis imaginationibus super eam ædificare conati sunt; nam & Matthæus & Marcus eam exprimunt, quasi actionem à Christo factam inter edendum, *ut edebant* (ait Matthæus) & *manducantibus illis* (inquit Marcus) *accepit Jesus panem*, &c. Hic actus nihil singulare erat inter Judæos, ut *Paulus Riccius* fusè observat in *cœlesti* suâ *agriculturâ*; quia, quando *pascha* edebant, paterfamilias accepit panem ac benedixit, & frangens cæteris distribuit, & similiter accipiens vinum benedixit & distribuit; ita ut hîc nil magis pateat, quàm quòd Jesus Christus, *qui omnem justitiam implevit*, & præterea etiam Judaïca festa observavit, usus sit hac ceremoniâ ad discipulos solùm, &, ut in plerisque aliis, laboravit animos eorum ad sublimiora ducere; sic etiam in hujus rei usu

* Matth. xxvi. 26. Marc. xiv. 22. Luc. xxii. 14. 1 Cor. xi. 23.

usu ansam arripit memorandi eis de morte suâ & passionibus, quæ jam appropinquabant, quod iis sæpius inculcavit, quia aversi à credendo in illâ re fuerunt. Quod autem attinet ad illud Lucæ, *Hoc facite in mei commemorationem*, nil plus evincet, nisi quòd, cùm illa fuerit postrema opportunitas, quâ Christus cum discipulis manducavit, voluit eos, *inter edendum & bibendum*, illum respicere, ut, *commemoratione istius opportunitatis*, per passiones & mortem diligentiùs ad sequendum illum suscitarentur. Ecquis autem ratione præditus, deposito educationis præjudicio & traditionis influentiâ, dicet, hanc rei gestæ narrationem à Matthæo & Marco traditam, vel illud Lucæ, *Hoc facite in mei memoriam*, consequentias eas evincere, quas indè professores Christianitatis deducere postulârunt, vocantes eam ceremoniam, *augustissimum eucharistiæ Sacramentum*, *venerabile altaris Sacramentum*, *præcipuum gratiæ fœderis signum*, *quo omnia beneficia Christi mortis fidelibus obsignantur*, idque genus alia. Sed ad fusiorem evidentiam præbendam, quod eæ consequentiæ nullum fundamentum habent ab illius ceremoniæ usu, neque à verbis sequentibus, *Hoc facite*, &c. consideremus aliam ejusdem naturæ ceremoniam, sicut fusè eam enarrat Johannes, cap. xiii. ver. 3, 4, 8, 13, 14, 15. *Jesus à cœnâ surgit & ponit vestimenta sua, & cùm accepisset linteum, præcinxit se: deinde mittit aquam in pelvim & cœpit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo præcinctus erat. Dicit illi Petrus, non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Jesus, si non lavero te, non habebis partem mecum; ---- postquam ergo lavit pedes eorum ---- dixit eis, scitis quid fecerim vobis, ---- si ergo ego lavi pedes vestros Dominus & magister; & vos debetis alter alterius lavare pedes, exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Quod ad hæc omnia, observetur, Johannem enarrare, *hoc factum fuisse eodem tempore, quo fuit fractio panis.* Ambo etiam peracta sunt nocte, quâ pascha comedit. Si autem respicia-

mus

mus hujus enarrationem, & comitantes eam circumſtantias, multò magis particulariter & præciſè præſcripta fuit: In priore ſolummodò dicitur, *quòd, inter edendum, panem acceperit*, ita ut videatur ſolùm *quid accidentale* fuiſſe. Sed hîc *ſurrexit, poſuit veſtimenta ſua, præcinxit ſe, aquam in pelvim immiſit, lavit pedes eorum, & exterſit linteo. Hoc omnibus fecit*, quæ revera ſunt circumſtantiæ longè obſervabiliores, quàm quæ in priore notantur. *Prior erat mos inter Judæos communis, quo utebantur, tali occaſione, omnes patres familias:* ſed *hæc, quoad modum, & perſonam agentem*, ſcil. *Magiſtrum ſurgere, & diſcipulorum & miniſtrorum pedes lavare, magis obſervabilis & ſingularis erat. In frangendo panem & præbendo vinum, nec contendunt adverſarii, nec innuit textus unicuique eorum dediſſe, ſed tantummodo proximis; & ſic illi alius alii.* Sed *hic non unius aut alterius, ſed plurimorum pedes lavit. In priori non ait, niſi illum panem manducent & vinum illud bibant, pernicioſum illis fore:* ſed *hîc diſertè ait Petro, quòd, ſi non lavet illum, non habebit partem cum illo; quod, cùm dictum ſit Petro recuſanti & nolenti illum pedes lavare, videtur non ſolùm hujus ceremoniæ continuationem, ſed & neceſſitatem inferre. In priori ſolummodò quaſi tranſeunter dicit, hoc facite in commemorationem mei :* ſed *hoc loco monet eos obſervare, quid fecerit illis; diſerte dicit, quòd, ſicut ipſe iis fecit, ita debent illi ſibi invicem facere ; & adhuc ingeminat illud mandatum, dicendo, quod exemplum dedit eis, ut, quemadmodum ipſe fecerat, ita & illi facerent.* Si rei naturam reſpiciamus, non minus habet ponderis, quàm vel baptiſma aquæ, vel fractio panis ; *eſt enim elementum externum purificantis naturæ exteriori homini applicatum præcepto & exemplo Chriſti, ad ſignificandam internam purificationem.* Velim libenter & ſeriò proponere viris, qui ratione ſuâ uti volunt, & intelligentiâ illâ, quam dedit eis Deus, & qui nolunt imponi, neque aliorum traditione & ineptiis hallucinari, *num hæc ceremonia, ſi vel reſpiciamus tempus, quo jubetur peragi, non habeat*

beat tantum, ut recommendetur quasi perpetuum & permanens statutum Evangelii, quàm vel aquæ baptismus, vel fractio panis, vel quid aliud id genus? ita ut mirum mihi sit, quare eam Pontificii non posuerint inter numerosa sua *Sacramenta*, nisi propter meram voluntatem Ecclesiæ, & traditionem Patrum. Sed si *dicant*, quòd utantur hac ceremoniâ, quia *Papa* & quidam alii hoc agunt semel quotannis: *Respondeo:* Scire aveo, cur hæc non ad omnes extendatur, æquè ac eucharistia (ita dicta) vel unde aliquid pateat à textu, quod hæc verba, *Hoc facite in memoriam mei*, intelligenda sint, quòd panis & vinum quotidiè debeat sumi ab omnibus sacerdotibus, vel panis quotidie, vel quavis septimanâ à toto populo: & quòd alterum illud Christi mandatum, *debetis & vos hoc facere, sicut & ego vobis feci*, solùm intelligendum sit de Papâ, vel quibusdam aliis, idque solùm semel in anno peragendum? certè hujus differentiæ nullam rationem textus præbet. Et quod attinet ad Protestantes, qui hac ceremoniâ non utuntur, si oculos solummodo aperire volunt, videre possint, quomodo sibimet more & traditione hac in re imponunt, sicut & patres eorum in variis aliis traditionibus Pontificiis. Si enim planam Scripturam inspiciamus, quid inferri potest ad urgendum unum magis quàm alterum, vel ad deponendum unum, quod non eodem modo alterius continuationi repugnet? *Si dicant, priorem illam de pedum lotione ceremoniam tantùm fuisse: quid, quæso, habent, unde ostendant hanc fractionem panis magis esse? Si dicant priorem solummodo fuisse signum humilitatis & purificationis: quid, quæso, habent, undè probent hanc magis esse? Si dixerint priorem solummodo ad tempus fuisse, non autem institutionem Evangelicam esse: quid, quæso, hæc habet, quo magis talis habeatur, quo illa caret?* Revera hoc evitare impossibile est, neque quidpiam adduci potest, quare illa cesset, hæc remaneat, vel hæc duret, & illa cesset; nisi mera affirmatorum opinio, quæ merâ educatione & traditione in populorum animis majorem pro hac reve-

reverentiam & venerationem obtinuit, quam pro illâ, quæ, si tantoperè nobis traditione recommendata fuisset, procul dubio, non minùs tenaciter vindicata fuisset; cùm non minus in Scripturâ fundamenti habeat. Quum igitur prior, lotio *scil.* pedum, jure merito deposita sit, neque Christianis incumbere judicetur, ita etiam hæc panis fractio eâdem causâ deponi debet.

VII. Sed mirum mihi videtur, quód ii, qui pro hac ceremoniâ adeò clamitant, eique adæò adhærent, sibi assumant libertatem à methodo illâ, secundum quam eâ usus est Christus, tàm facilè discedendi; cùm nulli, quod unquam audivi, qui eam nunc peragunt, eodem modo, quo Christus, illâ utuntur; fecit enim hoc Christus inter cœnandum, dum edebant, sed illi hoc per se peragunt, & frequentiùs ante prandium; quam, quæso, regulam in tali mutatione sequuntur? Si *dicant*, has solummodo circumstantias esse, non autem rem ipsam, & si ipsa res teneatur, parvam esse circumstantiarum alterationem. *Respondeo.* Quid si dixerimus, totum hoc fuisse solummodo circumstantiam accidentalem, quando Christus pascha edebat. Si enim respiciamus illud, undè solùm contendi potest esse institutionem, *viz.* hæc verba, *Hoc facite in memoriam mei*, hoc non minùs propriè ad modum, quàm ad materiam refertur; quomodo enim evincent, hæc verba, *hoc facite*, significare solùm, *edite panem, & bibite vinum*; sed non interesse, *quomodo edatis, nec quando edatis*, & non, *sicuti vidistis me, inter cænandum vobiscum, sumere panem & frangere & dare vobis, & accipere calicem & benedicere & distribuere vobis, ita etiam vos facietis?* Et cùm nullam in his verbis, *hoc facite*, Christus distinctionem faciat, non datur ratio, quare ad integrum non referatur. Quod si ita sit, omnes inter Christianos, qui hac ceremoniâ utuntur, huic præcepto nondum obtemperârunt, neque institutionem hanc implevere, utcunque de eâ clamitent. Si *dicatur*, tempus & modum peragendi à Christo *accidentalem* tantum

tùm fuisse, cùm fuerit post pascha Judaïcum, quod vespere ad cœnam erat. *Respondeo.* An non (præterquam quod non minùs facilè probari potest, *totum fuisse accidentale*, cùm fuerit solummodo *Judaïcæ ceremoniæ peractio*, ut hactenus observatum est) eodem modo urgeri potest, quod *vini potus accidentalis* fuerit, cùm naturalis nationis illius productus fuerit, ideoque contendi, quòd, ubi non nascuntur vineæ, sicut in nostra *Scotiæ* natione, *cervisiâ* & *zytho* uti possemus in hujus ceremoniæ usu, vel *pane ex alio grano quàm tritico*, quo usus est Christus? Sed an non judicarent hoc adversarii, quasi abusum & non justum hujus *Sacramenti* (ut vocant) usum? Imò, nonne hujus generis scrupulositas magnæ contentionis inter Professores Christianitatis occasionem præbuit? Quantæ contentiones & altercationes *inter ecclesiam Græcam & Latinam* fuere de *pane*, dum altera *azymum* vult habere, judicans, quia Judæi panibus azymis in paschate utebantur, talem panem fregisse Christum discipulis, altera verò *fermentato* utitur; ideoque *Lutherani* adhuc azymo utuntur, *Calvinistæ* autem *fermentato*: & adeò aspera fuit de hac re contentio, cùm inciperet reformatio *Genevæ*, ut eâ de causâ oporteret *Calvinum* & *Farellum* aufugere. An non hoc modo Protestantes Pontificiis portam aperiunt, quâ populus *à calice* excludatur? An non hæc verba, *hoc facite*, æquè disertè inferunt, quòd ista actio *& eodem modo, & eodem tempore*, quo ille eam egit, peragenda sit, quàm quod etiam *calice*, & *non solo pane* uti debent? Aut quam rationem adducunt dispensandi cum hoc magis, quàm Pontificii cum illo? O quanta absurda & incommoda sibi superinduxerunt Christiani, dum superstitiosè hujus ceremoniæ usui adhæreant, ex quibus difficultatibus impossibile est se extricent, nisi deponendo eam, quemadmodum alias ejusdem naturæ deposuerunt! Præter id, quod supra dictum est, libenter velim cognoscere, quomodo certè resolvantur hæc verba [*hoc facite*] intelligi scilicet ad cleros, *accipite*, *benedicite*, *frangite hunc panem*, *& aliis*

distribuite,

distribuite, sed ad Laïcos solum, *accipite & manducate*, non autem *benedicite*, &c. Si *dicetur*, clericos ibi solummodo præsentes fuisse. *Respondeo.* Nonne illinc intrabit papale argumentum *contra administrationem calicis populo?* Vel annon possit alius indè concludere, oportere *cleros solùm hac ceremoniâ uti*, quia tales solummodo præsentes erant, quibus dicebatur, *hoc facite?* sed si illud, *hoc facite*, dicatur *omnibus*, undè fit, quòd *omnibus non licet obtemperare ei & benedicendo & frangendo & distribuendo & manducando?* Sed præter hæc omnia, etiam *Protestantes Calvinistici magnæ Britanniæ* nunquam adhuc inter se concordare potuerunt *de modo accipiendi*, num *geniculando*, *stando* vel *sedendo*; num *ægrotis* & *moribundis* dari debeat: &, licet hæc videatur parvi momenti contentio, talis tamen est, quæ cum cæteris, non solùm *magnæ contentionis*, sed & *sanguinis effusionis & vastationis* occasionem dedit, ita ut hoc respectu *Calviniani Prælatici Presbyterianos schismaticos* & *pertinaces* appellaverint; ii autem *Prælaticos superstitiosos*, *idololatras* & *Papisticos*. Qui vult oculos suos aperire, non potest, quin videat, quòd *diabolus* totam hanc contentionem & Zelum suscitāverit, ut *rebus parvi ponderis* occuparet eos, quo *magis ponderosæ* negligantur, dum eos, pro his contendentes, impeditos teneat, licet *alia ejusdem naturæ* deposuerint, quæ *non minùs disertè præcepta*, *neque minùs præcisè peracta* fuerunt, & à quorum observatione *tot difficultates* minimè sequerentur.

VIII. QUID igitur? nonne nobis causa est, cùm naturam hujus actionis non magis obligatoriam sentiamus, quam eorum, quæ deposuerunt adversarii, ut totam istam confusionem vitemus, cùm, qui eâ utuntur, nec de *naturâ* ejus, nec de *efficaciâ*, nec de *modo peragendi* concordare inter se possint. Et hoc indè fit, quòd rem, ut planè se habet in Scripturis, non accipiant, sed tantoperè suas illi immiscuerunt inventiones. Si enim, sicut in Scripturâ est, respicerent, nihil aliud inferret, quàm quòd *Jesus Christus*

eo tempore illic ſignificabat diſcipulis, ſe corpus & ſanguinem ſuum pro iis oblaturum eſſe, & voluit, ut, *quandocunque biberent vel ederent, in ſui memoriam facerent, vel cum reſpectu ad illum, cujus ſanguis pro iis effuſus fuit.* Quòd autem primitivi Chriſtiani, illicò poſt aſcenſionem Chriſti congregati, ita intellexerint, apparet ab eorum uſu & praxi, ſi admittamus ea actorum Apoſtolorum loca, quibus *fractionis panis* fit mentio, ad hanc relationem habere, quod & volunt & contendunt adverſarii. Primò, Act. ii. 42. *erant autem perſeverantes in doctrinâ Apoſtolorum, in communicatione & in fractione panis.* Hoc de alio, quàm de *communi eorum eſu*, intelligi non poteſt ; ut enim nihil aliud patet à textu, ſic contextus planum facit ; tunc temporis enim omnia communia habebant, ideoque dicitur, ver. 46. *quotidiè quoque perdurantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, ſumebant cibum cum exultatione & ſimplicitate cordis.* Qui volenter non occludunt oculos ſuos, videre poſſint hoc loco, quòd, cum *fractio panis* jungatur cum *eſu cibi*, apparet, nihil amplius hoc loco exprimi, niſi quòd, cùm omnia in communi habebant, & ſic ſimul permanentes, etiam *fregerunt panem* & *ſumpſerunt cibum ſimul convenientes.* Inter quod agendum non dubito, quin commemoraverint Dominum, ad quem ſequendum tanto zelo & reſignatione ſe applicavere. Hoc adhuc magis patet ab Act. vi. Cùm enim Apoſtoli habuerint curam & diſtributionem earum pecuniarum, quas, venditis fundis, dederant iis credentes, & ſentirent ſe illo onere opprimi, diaconos inſtituerunt ſuper hoc negotium, ut ipſimet continenter orationi & miniſterio verbi inſtantes forent, & non, illud derelinquentes, menſis miniſtrarent. Hæ autem *menſæ* intelligi non poſſunt *de Sacramentali aliquo eſu, vel actu cultus purè religioſo*; cùm adverſarii faciant *hujus panis diſtributionem actum miniſtrorum, non autem diaconorum*; & tamen nulla apparet ratio, qua dicetur *fractionem illam panis*, in qua dicuntur perſtitiſſe, & circa domos

mos fuiſſe, aliam fuiſſe, quàm *eas menſas*, quibus miniſtrabant Apoſtoli; ſed hac occaſione deſeruerunt, iis ſe nimis premi ſentientes: ſicut autem diſcipulorum incrementum *hoc opus* Apoſtolis incommodum reddebat, ſic videtur majus incrementum & diſſipatio per diverſa loca impedivisse etiam *continuationem illius uſus habendi omnia in communi.* Sed nihilominus, ut quodam modo commemorarent *veterem illam communitatem*, certis temporibus ſimul conveniebant & *panem* frangebant. Hinc dicitur, Act. xx. 7. *adveniente Troada Apoſtolo, quod unâ ſabbati, cùm conveniſſent diſcipuli ad frangendum panem, prædicavit iis Paulus, profecturus in craſtinum, protraxitque ſermonem uſque in mediam noctem.* Hîc nulla fit mentio de *eſu ſacramentali*, ſed ſolum quòd, quia ſimul convenerint, indè ceperit Paulus occaſionem, ut iis prædicaret. Videtur autem *ad cænam* conventionem fuiſſe, *non ad modicum matutini panis & vini*, alioquin minime probabile eſt Paulum à matutino ad mediam noctem uſque protraxiſſe ſermonem. Sed verſus undecimus rem extra controverſiam ponit, qui ita ſe habet, *aſcendens autem, frangenſque panem, ac edens, & ſatis alloquutus uſque in lucem, profectus eſt.* Hoc oſtendit *fractionem panis* uſque ad tempus illud dilatam fuiſſe: hæc enim verba, *& frangens panem, edenſque*, oſtendunt, illis exprimi *fractionem panis* antè nominatam, eoque tempore factam eſſe. Secundò, illa verba ſimul conjuncta, *frangenſque panem ac edens, & dum loquutus*, demonſtrant, *nullum religioſi cultûs actum fuiſſe*, ſed quod reverà *edebant ad corporis ſuſtentationem*, ad quod faciendum aliquando tunc temporis conveniebant Chriſtiani; & cùm illud fecerint in timore Dei, differebant à profanis ethnicorum feſtis, & hoc quidam vocant *feſtum amoris*, quippè congregatio fiebat non ſolum ad ventrem ſatiandum, vel in finem externum, ſed etiam, ut indè acciperent occaſionem ſimul comedendi & bibendi in timore Dei & præſentiâ ejus, cùm ſint populus ejus; quem morem non condemnabimus; hujus nec alia

nec major mentio facta est: Sed, si *ceremonia illa* fuisset *solenne quiddam sacrificium*, ut quidam esse volunt, vel *speciale & præcipuum Sacramentum*, ut aliis placet, mirum videtur, illam historiam, quâ adeò particularis enarratio rerum Christianarum traditur, in hâc re tàm altè siluisse. Solummodo invenimus, quod aliquando conveniebant *ad frangendum panem & comedendum.* Sicut autem Christiani cœperunt gradatim recedere *à primitivâ puritate & simplicitate*, & accumulare *superstitiosas traditiones*, & *majorum innocentes actiones* vitiare, in illis immiscendo *Judaicos & ethnicos ritus*, ita etiam in *hujus ceremoniæ usu* cœperunt citò abusus irrepere inter Christianos, ita ut necesse fuerit Paulo Apostolo de istis monere eos, & redarguere, ut fusè agit ad 1 Cor. xi. à ver. 17. ad finem usque, quem locum particulariter examinabo, quia huic adversariorum probationis vis innititur, & videbimus num plus, quàm quod jam concessum est, inferat. Primò, quia apti erant hanc ceremoniam animo superstitioso ultra verum usum extendere, dicit iis, ver. 20. quod, cùm *conveniebant in unum, hoc non erat manducare cœnam Domini*, non ait, quòd *hoc non erat* rectè *manducare cœnam Domini*, sed quòd *hoc* non erat manducare *cœnam Domini:* quippe *cœna Domini spiritualis* est, & *mysterium.* Secundò, redarguit eos, quòd non in melius, sed in deterius conveniebant, cujus hanc dat rationem, ver. 21. *unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum, & alius quidem esurit, alius verò ebrius est.* Hîc patet condemnare eos Apostolum, quia, cùm solerent Christiani aliquando simul cœnare *ad amoris incrementum*, & *ad commemorationem cœnæ Christi cum discipulis*, illi hoc adeò vitiaverant, ut unusquisque per se priùs manducaverit, & sic ebrii, qui abundabant, & esurientes, qui inopes erant, simul conveniebant. Quibus abusibus hujus actionis usus perditus & perversus erat, ideoque redarguit eos, quôd vel non simul domi comedant, vel edere differant, donec omnes simul conveniant ad publicam conven-

conventionem vel eccleſiam: hoc patet, ver. 22. *nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut eccleſiam Dei contemnitis, & pudefacitis eos qui non habent?* Ubi condemnat eos *propter irregularem eorum hujus ceremoniæ præſtationem*, quia *ordinatè non edebant, vel edere non deſinebant, uſque dum ad publicam conventionem ſimul conveniſſent, ſicque eos pudefacientes, qui, non habentes domos, neque abundantiam, ad communem menſam accedebant*, quos *eſurientes* pudebat, cùm viderent *alios ſaturos & ebrios*, eô advenire. Qui abſque præjudicio hunc locum legent, videbunt fuiſſe hunc ſtatum Corinthiorum; ſi enim illâ uſi fuiſſent tunc temporis Chriſtiani, ſicut hodiè vel Pontificii, vel Lutherani, vel Calviniani, vix bonum ſenſum Apoſtoli verborum facere quis poſſit, vel revera concipere, quis fuerit ille abuſus, quem in hac re committebant Corinthii. Suprà notatis hoc modo ab Apoſtolo dictis, quia *hic mos ſimul comedendi & bibendi traxerat originem ſuam ab actu illo Chriſti cum diſcipulis eâ nocte, quâ traditus eſt*, ideo pergit Apoſtolus declarare iis enarrationem rei geſtæ. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, quod Dominus Jeſus, in qua nocte tradebatur, accepit panem*, &c. Qui differentiam intelligunt inter rei alicujus *enarrationem* & *præceptum*, non poſſunt, quin videant, ſi velint, *nullum* hoc loco *præceptum* eſſe, ſed tantummodo *rei geſtæ enarrationem*; non ait, *recepi à Domino, quòd ſicut accepit ille panem, ſic etiam præceperim vobis, ut ita etiam faciatis*, nihil tale in illo loco reperitur; imò è contrà, cùm repetat Chriſti *verba imperativa*, ita ea ponit, ut *nullum præceptum* innuant, ver. 25. *hoc facite, quotieſcunqne bibetis, in meam commemorationem*, non repetit ea, quaſi *imperativa*, ſed ſolummodo *conditionaliter*; *quotieſcunque bibetis*, eſt ſolùm *conditionalis, non imperativus loquendi modus*; ideoque eâdem conditione addit verſu ſequente, *quotieſcunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat*. Sed hoc [*quotieſcunque*] non magis innuit *præceptum*,

quàm dicere, *quotiescunque Romam ibis, videbis Capitolium*, innuit *præceptum*, ut eò adeas, Quod autem postrema verba *urgeant*, hinc arguentes *continuationem hujus ceremoniæ* esse usque *ad Christi adventum in consummationem seculi. Resp.* Hîc duas præcipuas controversiæ partes petunt absque probatione. Primò, quòd [*quotiescunque*] innuat *præceptum.* Secundò, quòd *hic adventus* intelligatur de *externo* & *extremo Christi adventu, & non de interno ejus & spirituali ad suos adventu:* hæc adversariis probanda restant, cùm Apostolus benè *de interno ejus adventu* loqui potuerit, quem fortasse quidam ex iis carnalibus Corinthiis, qui *ebrii* solebant convenire, adhuc non attinuerant; &, cùm alii inter eos *imbecilles* essent, & *externis cæremoniis* adhærere inclinarent, pro tempore Apostolus, & etiam ii, qui cognoscebant Christi spiritualem adventum, illis indulgebant (sicut & in aliis, de quibus postea dicetur) sed præsertim Paulus, qui imbecillibus imbecillis factus est, & omnia omnibus, *&c.* Permitti autem potuit hujus ceremoniæ usus imbecillibus illis & carnalibus Corinthiis *ad commemorandam Christi mortem, donec in illis exurgeret*; licet enim talibus opus sit *externis*, ut Christi mortem commemorent; qui autem cum Christo mortui sunt, & non modò mortui, sed sepulti, quique etiam cum illo resurrexerunt, non opus habent *istis signis*, ut commemorent eum, ideoque ad tales ait Apostolus, Colos. iii. 1. *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dexterâ Patris sedens:* sed panis & vinum non sunt ea, quæ sursum sunt, sed quæ deorsum sunt, quippe terrena. Sed quòd integra hæc transactio fuerit mera Apostoli indulgentia imbecillibus & carnalibus Corinthiis, adhuc fusiùs patet in Versione Syriacâ, quæ, ver. 17. dum ad hanc materiam pervenit, sic habet, * *Hoc autem quod præcepturus sum, non dico tanquam laudans vos, quia non*

* *Quod etiam sic se habet in cæteris versionibus orientalibus,* Arabicâ *scil. &* Æthiopicâ.

non progressi estis, sed ad id, quod minus est, descendistis. Quo abundè patet, tristem fuisse Apostolum, quòd talis fuerit eorum conditio, ut necesse habuerit instruere eos *de externis illis*, quibus adhærendo demonstrabant, quòd non progressi essent *in vitam Christianitatis*, sed potius descendissent *in elementa*. Ideoque, ver. 20. eadem versio Syriaca sic habet, *quum igitur congregamini, non, sicut justum est in die Domini nostri, comeditis & bibitis:* Indè iis demonstrans, quòd convenire ad comedendum & bibendum *externum panem & vinum*, minimè erat diei illius Domini labor aut opus; sed, cùm adversarii adeò pro *hac ceremoniâ* contendunt ab usu ecclesiæ Corinthiacæ (licet quàm pueriliter hactenus ostensum sit) quomodo alia præcepta, longè magis positiva, transeunt, quasi nullius momenti essent? ut primò, Act. xv. 29. ubi Apostoli disertè præcipiunt imò gentilibus, sicut id, quod & Spiritûs sancti sensus fuit, *ut abstinerent à strangulatis, & à sanguine.* Et Jacob. v. 14. ubi disertè etiam jubetur, *ut ægrotantes oleo ungerentur in nomine Domini.* Si *dixerint*, hæc solùm temporanea fuisse, & non perpetuò continuanda: *Respondeo*, quid amplius habent, quod pro continuatione illius ostendant, pro quo contendunt? Nam hæc non expressè revocantur. Si *dicant*, revocationem insinuari, ubi Apostolus ait, *quod in cibis & potibus judicari non debeamus*; hanc *responsionem* admitto; sed quomodo evitatur, quod eodem modo non militet contra aliam illam ceremoniam? Certè nullo modo; neque, *præter morem & traditionem*, quid pro illâ magis quàm pro his urgeri potest. Quod ad illud Jacobi, dicunt *miraculum sequutum esse*, scil. *ægrotorum sanitatem.* Sed cùm hoc cesset, sic quoque debet illa ceremonia cessare. Licet ad hoc multifariàm responderi possit, *scil.* quod *hoc modo etiam oratio deserenda erat*, cui etiam hîc salus ægroti ascribitur, responsionem tamen accipiam, quia revera credo cessâsse *illam ceremoniam*; solùm videtur, quod adversarii, cum sentiant cessare debere ceremoniam *cessante virtute ejus*, eâdem regulâ abstinere de-

beant *ab impositione manuum*, quâ ad imitationem Apostolorum utuntur, cum *dona sancti Spiritûs* non indè sequantur.

IX. Cum igitur inveniamus, secundum pleraque Scripturæ testimonia, *tales ritus externos non esse partem ullam necessariam novi fœderis dispensationis, ideoque continuari non necessarios*, licet pro tempore quidam olim iis usi fuerint, ex iis testimoniis quædam adducam, & indè, *è naturâ rei* non minùs, quàm *ex illis testimoniis*, patebit, *ceremoniam hanc panis & vini cessasse*, sicut alia illa, quæ fatentur adversarii non necessariò permanere. Primum est, Rom. xiv. 17. *Non est regnum Dei esca & potus, sed justitia & pax & gaudium in Spiritu sancto.* Hoc loco abundè declarat Apostolus, *regnum Dei*, seu Evangelium Christi, non *in cibis & potibus* & id genus aliis consistere, sed *in justitiâ*, ut ex contextu patet, ubi loquitur *de periculo & reatu eorum*, qui se invicem condemnant *propter escam aut potum.* Si autem regnum Dei in talibus non consistat, neque Evangelium, nec opus Christi in iis stet, tunc edere panem & bibere vinum non potest necessaria illa esse cultûs Evangelici pars, neque perpetuum ejus statutum. Aliud adhuc luculentius est ejusdem Apostoli ad Col. ii. per integrum hoc caput *pro sententiâ nostrâ* disertè contendit Apostolus contra adversariorum nostrorum *formalitatem & superstitionem*: nam in principio exponit magna privilegia, quæ Christiani habent per Christum, qui reverà *ad vitam Christianitatis* advenere, ideoque hortatur eos, versu 6. *ut sicuti acceperunt Christum Dominum, ita ambularent in illo, caventes, ne deciperentur per philosophiam & inanem fallaciam secundum traditionem hominum & elementa mundi, quia in Christo, quem acceperunt, omnis plenitudo inhabitat. Et quod circumcisi sint circumcisione non manu factâ, quam Christi cicumcisionem vocat, & consepulti sint Christo in baptismo, in quo resurrexerant per fidem operationis Dei.* Hîc etiam participabant *de vero Christi baptismo*, & cùm tales sint, qui

qui cum eo reſurrexerunt, videamus, num neceſſe exiſtimet, ut utantur *cibo aut potu, pane aut vino, ad commemorandam Chriſti mortem,* vel num condemnari debeant, ſi non utantur, ver. 16. *Nemo ergo vos judicet in cibo aut in potu.* Sed quare? *quæ ſunt umbra futurorum, corpus autem eſt ex Chriſto.* Cum igitur fateantur adverſarii *panem & vinum* eorum *umbram* aut *figuram* eſſe, igitur ſecundum Apoſtoli doctrinam condemnari non debemus propter ejus non obſervationem. Sed expeditne iis, qui mortui ſunt cum Chriſto, ſubjici talibus inſtitutis? Vide quid ait ver. 20. *Si ergo mortui eſtis cum Chriſto ab elementis hujus mundi, quid adhuc, tanquam viventes in mundo, dogmatizamini? Ne tetigeritis, neque guſtaveritis, neque contrectaveritis, quæ omnia utendo pereunt ſecundum præcepta & doctrinas hominum.* Si hoc non valeat ad abſolutam neceſſitatem *panis & vini* removendam, quid tollet eam? certus ſum, rationem hoc loco datam iis applicabilem eſſe, quòd utendo pereant, cùm hoc modo pereant panis & vinum, non ſecùs quàm ulla alia. Sed deinde, ſi *aqua panis & vinum* ea erant, in quibus *ſigna novi fœderis* conſiſterent, & ad præcipua Evangelii *Sacramenta* (ut appellant) & ſtatuta Evangelica pertinerent, tunc Evangelium à Lege non differret, nec ei præferendum eſſet, cùm Apoſtolus hanc differentiam ſiſtat, Heb. ix. 10. in eo, quod tales Judæorum obſervationes erant figuræ Evangelii, *quæ ſolùm ſtabant in cibis & potibus, & variis baptiſmatibus.* Si autem in iiſdem ſtet Evangelii miniſterium & cultus, ubi eſt differentia? Si *dicetur* has ſub Evangelio *ſpiritualem* habere *ſignificationem*: *Reſpondeo*, ſic habebant & illæ, quæ ſub Lege erant, & Deus earum erat author, non ſecus ac Chriſtus dicitur harum. Sed nonne hæc pertinax contentio *pro uſu aquæ, panis & vini,* quaſi eſſet *pars cultûs Evangelici*, ipſius *Evangelii naturam* deſtruit, quaſi eſſet *diſpenſatio umbrarum* & non *ſubſtantiæ*, cùm Apoſtolus in illo ad Coloſſ. ſupra citato, argumentetur contra talium uſum, quaſi neceſſarium

cessarium iis, qui mortui & cum Christo resurrexerunt, quia solùm *umbræ* erant; &, per totam hanc ad Hebræos epistolam, disputat cum Judæis, ut à cultu eorum eos abducat, qui erat *figurativus* & *typicus*. An fuisset igitur sanæ rationi consentaneum, eos *ad alium ejusdem naturæ cultum* adducere? Quam rationem aut quem Scripturæ locum proferre possunt adversarii, ut evincant, *unam umbram vel figuram ad aliam umbram aut figuram* dirigere, & non *ad substantiam?* & tamen *circumcisionis figuram* aquæ baptismum significare volunt, & *agnum paschalem* panem & vinum figurare: Sed num unquam auditum est in Scripturâ, quòd *una figura* sit *alterius figuræ antitypus*, cùm præsertim Protestantes non ampliorem efficaciam *istis antitypis*, quàm *nudis typis* assignent? Cùm igitur dicant, idque verè, *ea Sacramenta non conferre gratiam*, sed quod *illa* conferatur, *secundum fidem recipientis*, non negabitur, quin fideles inter Judæos *gratiam* recipiebant *in usu figurativi eorum cultûs*. Et licet glorientur Pontificii *Sacramenta sua gratiam conferre ex opere operato*, experientia tamen contrarium abundè manifestat.

X. SED esto, quòd *usus aquæ baptismi*, *panis & vini* fuerit *in primitivâ ecclesiâ*, sicut etiam fuit *abstinentia à strangulatis, & sanguine, & legalium purificationum usus*, Act. xxi. 23, 24, 26. & *unctio ægrotorum oleo*, ob rationes & causas suprà dictas. Restat adversariis ostendere, quomodo adepti sunt *authoritatem*, ut *ea administrent*; à Scripturæ literâ esse non potest, alioquin oportebat eos illis etiam uti, quibus, sicut litera declarat, antiqui usi sunt, & quæ in literâ non minus fundamentum habent. *Potestas* ergo *ab Apostolis* derivanda est, idque vel *mediatè*, vel *immediatè*; sed hactenus thesi decimâ demonstratum est, *mediatam authoritatem* eos non habere propter interruptionem in apostasiâ factam. *Immediatam authoritatem* aut mandatum habere non possunt per Spiritum Dei, ut ea administrent, quum *tales immediatas revelationes* adversarii negent. Scio quidem,

quidem, quòd hîc, ſicut in quibuſdam aliis, multum obſtrepunt *de conſtante conſenſu eccleſiæ & Chriſtianorum* omni ætate ; ſed, ſicuti *traditio* non ſufficit *ad fidem conſtituendam*, ita, in hac re præſertim, parvi momenti eſſe debet, quia, *quoad ceremonias & ſuperſtitioſas ceremoniarum obſervationes*, apoſtaſia cœpit citò inficere *eccleſiam*, ut ex epiſtolis Pauli ad Galatas & Coloſſenſes patet ; neque expedit nobis eos *in iſtis* imitari, *quorum introitum* tantoperè doluit, redarguit & reſtitit Apoſtolus. Sed ſi *antiquitatem* reſpexerimus, videbimus *in talibus obſervationibus & traditionibus admodum incertos & mutabiles eorum ſeculorum homines fuiſſe*, ita ut nec *Pontificii* nec *Proteſtantes* ita *hodiè*, ut *olim* illi, *hanc ceremoniam cœnæ* obſervent ; *parvulis* enim & *infantibus eam* adminiſtrabant, & quatenus apprehendere poſſum, *hujus uſus* & *infantum baptiſmus* coætanei ſunt, licet *altera* viz. cœna parvulorum, & à Pontificiis & à Proteſtantibus abjecta, alter verò, baptiſmus *ſcil.* infantum, ab utriſque tenaciter *retentus* ſit : & eo minus expedit *antiquitati* cedere, quia, ſi *eorum religionis profeſſionem* conſiderabimus, præſertim *quoad cultum* & *partem ceremonialem*, *nullam hodiè* inveniemus *eccleſiam*, nec Pontificiam nec Proteſtantem, quæ non ab iis *in pleriſque* differat, ut *Dalleus* in ſuo, de uſu patrum, volumine benè obſervat & demonſtrat. Cur autem hoc nobis obtrudant *propter antiquorum praxin*, quos ipſi non ſequuntur, vel quare hoc non rejicere poſſimus, ſicut & illi alia, *ab antiquitate non minùs religiosè obſervata*, nulla ſufficiens ratio aſſignari poteſt. Non tamen dubito, quin plerique, *quorum intellectus obſcurati fuerunt iſtis ceremoniis*, per miſericordiam Dei *ſecretum aliquem myſterii ſenſum* habuerint, quod diſtinctè intelligere non potuerunt, quia ab illis velatum erat, dum *externis iſtis* adeò adhærebant, & *ſecreto illo ſenſu* compuncti, dum *in imaginationibus & comprehenſionibus conjecturam* facerent, in *eas carnales ſententias* prolapſi ſunt, exiſtimandi *ſubſtantiam panis tranſubſtantiari*, vel *ſubſtantiam cor-*

poris

poris cum pane esse, &c. & reverâ de *Calvino* in hac re *propitiè admodum* judico, quod *ita ingenuè* agit, confitendo, *quòd rem nec comprehendat*, *nec exprimere possit*, sed tamen *sensibili experientiâ* dicere potest, *adesse ibi Dominum modo quodam spirituali*; sicut autem non dubito, quin Calvinus aliquando *hujus præsentiæ sensum* habuerit, etiam *extra hujus ceremoniæ usum*, ita, sicut *illa intelligentia*, ei à Deo data, eum rejicere fecit *falsas transubstantiationis* & *consubstantiationis notiones*, licet nesciret, quid eorum loco stabiliret, si debitè attendisset *in illo lumine*, quod *omnia* patefacit, & non nimis laborâsset *in comprehensione sua*, apud se resolvens *externis ceremoniis* adhærere, & statuens spiritualem præsentiam, *non semper*, tamem *præcipuè* & *principaliter*, ad eas referri, multò fœliciùs *hujus mysterii cognitionem* adipisci potuisset, imò meliùs, quàm plerique, qui ei anteiverunt.

XI. Denique, si aliqui *hodiè*, verâ animæ mollitie & reali erga Deum conscientiâ ducti, *has cæremonias* præstarent *eadem methodo & modo*, *quo utebantur iis primitivi Christiani* (quibus hactenus nullos similes novi) non dubitarem affirmare, quin *pro tempore iis indulgeri* posset, & Deus eos in earum rerum usu respiceret, si modo aliis eas obtrudere non quærerent, neque eos condemnarent, qui se ab illis liberatos senserint, aut qui iis non pertinaciter adhærerent, cùm à Domino ejusque Spiritu indè evocentur. Certo enim scimus *diem* illucescere, in quo surrexit Deus, & valedixit *omnibus istis ceremoniis & ritibus*, & colendus est solùm *in Spiritu*, iisque qui illi attendunt, apparet; & scimus etiam, quod *in istis* Deum quærere, est cum Mariâ Christum *in sepulchro*, imo *vivum inter mortuos*, quærere; novimus enim, quod *resurrexerit*, & *in Spiritu reveletur*, filios suos *ex istis rudimentis* educens, ut secum ambulent *in suo lumine*, cui sit gloria in seculum. Amen.

Thesis Decima quarta.

De Potestate Magistratûs civilis in rebus purè religiosis & ad conscientiam pertinentibus.

Quoniam Deus sibi assumpsit dominium & potestatem conscientiæ, qui unus potest eam recte instruere & gubernare, ideo nemini licet, quæcunque sit ejus authoritas, seu principatus in hujus orbis gubernaculo, aliorum conscientiam adurgere; & omnes cædes, exilia, proscriptiones, incarcerationes, cæteraque id genus, quibus homines affliguntur propter solum conscientiæ exercitium, vel diversam, cùm in cultu, tùm in rebus religiosis, opinionem, proveniunt à spiritu Caïn trucidatoris, & contraria veritati sunt. Nemini tamen licet, sub prætextu conscientiæ, proximo vel in vitâ, vel in bonis nocere, aut quicquid humanæ societati & commercio incommodum, aut perniciosum perpetrare, in quo casu Lex sit delinquenti, & jus cuique administretur nullâ habitâ personarum ratione.

LIBERTAS *Conscientiæ* à potestate & usurpatione civilis Magistratûs his postremis annis ita fuse & doctè à plerisque vindicata est, ut mihi non opus erit nisi breviter hoc loco agere; dolendum tamen est, paucos secundum hanc doctrinam egisse, pro semetipsis quidem eam vindicantes, sed vix aliis eam concedentes, ut postea nobis erit occasio ostendendi: expedit primo loco, ad submovendas obauditiones & detorsiones, quædam de statu controversiæ præfari, ut, quod sequitur, meliùs intelligatur. Per *conscientiam* igitur, ut in explicatione theseos quintæ & sextæ observatum est, intelligitur illa animæ persuasio, quæ oritur ab intellectu alicujus rei veritate seu falsitate imbuto, quod licet falsum vel malum in se sit, si tamen, quousque ita persuasus est homo, contra persuasionem iret, peccaret, quia quicquid homo agit contra fidem suam, licet fides

fides erronea ſit, nullo modo Deo gratum eſt; undè ait Apoſtolus, *quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt; & qui dubitat, damnatus eſt, ſi edit*, licet hoc aliis liceret, & hæc ſcrupuloſitas quoſdam cibos edendi (cùm omnes creaturæ Dei bonæ ſint, & ad uſum hominis, ſi modo cum gratiarum actione recipiantur) ſuperſtitio ſit, vel ſaltem imbecillitas, non commendanda ſed potiùs removenda. Hinc Ames, de Caſ. conſ. ait, *Conſcientia, quamvis errans, ſemper ligat, ita ut ille peccet, qui agit contra conſcientiam, quoniam agit contra voluntatem Dei, quamvis non materialiter & verè, tamen formaliter & interpretativè.* Quæſtio igitur primò eſt, num civilis magiſtratus poteſtatem habeat adurgendi homines in rebus religioſis contra eorum conſcientiam, & ſi obedire nolint, num liceat illi punire eos in bonis, libertate vel vitâ? Hoc negativè tenemus. Sed ſecundò, ut velimus, Magiſtratum hoc extremum vitare, ſic ex alterâ parte longe à nobis abeſt, ut cum libertinis iſtis ſentiamus, qui libertatem conſcientiæ ſuæ ad proximorum incommodum vel damnum, vel ad humanæ ſocietatis ruinam, extendere avent. Per res igitur, quæ ad conſcientiam ſpectant, intelligimus, quæ *immediatè inter hominem & Deum* interſunt, vel *homines & homines, qui ejuſdem ſunt perſuaſionis*, ſcil. ſimul convenire & Deum colere eo modo, quem illi gratiſſimum fore judicant, non autem proximos adurgere, niſi perſuaſione aut ratione, aliiſque illis modis, quibus uſus eſt Chriſtus & Apoſtoli ejus, nempè, prædicandi & inſtruendi, qui audire & recipere volunt, ſed non omninò, ut quis, ſub prætextu conſcientiæ, quid agat contra moralia illa & perpetua ſtatuta, quæ communiter omnes Chriſtiani confitentur: quo caſu authoritate ſuâ uti Magiſtratus poteſt, in quorum numero ii ſunt, qui ſub prætextu conſcientiæ dogma ponunt, quod omnes impios occidere & trucidare æquum ſit, id eſt, omnes, qui ab iis differunt, ut ii, ſcilicet ſancti, regnent, & qui omnia in communi habere volunt, pe-

tuntque

tuntque urgere proximos cum eis res ſuas partiri, aliaſque inſanas ejuſmodi notiones, quæ de Anabaptiſtis Monaſterienſibus referuntur, quæ luculenter apparent à ſuperbiâ & avaritiâ, non à puritate aut conſcientiâ, provenire, ideoque contra tales ſatis in poſteriore theſeos parte cautum eſt. Sed quam vindicamus nos libertatem, talis eſt, quam primitivi Chriſtiani jure petebant ſub Imperatoribus ethnicis, videlicet, ut homines ſobrii, honeſti & pacifici tolerarentur frui libertate & uſu conſcientiæ erga Deum & inter ſemetipſos, ſine moleſtatione à Magiſtratu civili, & admittere in ſocietatem ſuam, qui, eorum perſuaſione adducti, earundem cum iis veritatum convicti forent. Tertiò, licet nollemus homines in temporalibus moleſtari, neque privilegiis, quibus fruuntur, quatenus homines & reipublicæ membra ſint, propter internam eorum perſuaſionem, ſpoliari, minimè tamen judicamus, quòd in eccleſiâ Dei non debeant cenſuræ exerceri in eos, qui in errorem prolabuntur, non minùs quàm erga eos, qui in peccatum cadunt; ideoque credimus eccleſiæ Chriſtianæ licitum eſſe, ſi ex membris ejus aliqui in errorem prolabuntur, poſt debitas admonitiones & inſtructiones ſecundum ordinem Evangelii, ſi modo pertinaces remanent, exſcindere à ſocietate ſuâ gladio Spiritûs, & denudare iis privilegiis, quæ habebant tanquam membra corporis eccleſiaſtici, ſed non abſcindere à mundo, gladio temporali, vel ſpoliare eos communibus iſtis privilegiis, quatenus homines ſunt, quia iis non fruuntur, quatenus ſunt Chriſtiani, neque ſub tali conſideratione, ſed quatenus homines ſunt & membra creationis. Hinc benè ait Chryſoſtom. de Anath. *Dogmata impia, quæ ab hæreticis profecta ſunt, arguere & anathematizare oportet, hominibus autem parcendum eſt, & pro ſalute eorum orandum.*

II. Quod autem homo, virtute alicujus poteſtatis vel principatûs, quem habet in hujus orbis gubernaculo, non habeat in conſcientias authoritatem, patet, *quia conſcientia hominis eſt ſedes & thronus Dei*, cuju

cujus Deus ſolus eſt judex proprius & infallibilis, qui virtute & Spiritu ſuo ſolùm poteſt errores conſcientiæ expungere, ideoque ſibi ſoli reſervavit poteſtatem puniendi errores ejus, ut ſibi placet. Cùm autem hoc ſibi aſſumit Magiſtratus, in Dei cathedram aſcendit, & iis ſe immiſcet, quæ non ſunt intra poteſtatis ſuæ juriſdictionem, alioquin in rebus iſtius naturæ eſſet judex proprius, & neceſſarium illi eſſet, quaſi eſſentialis ad conſtituendum illum magiſtratum qualificatio, ut ſit capax de iis judicare. Sed quod Magiſtratus, quà Magiſtratus, nec ſit in rebus iſtis judex proprius, neque quod ita eſſe capacitas requiratur illi, quâ Magiſtratui, negare non poſſunt adverſarii, alioquin oportet, ut dicant, ethnicos omnes Magiſtratus vel illegitimos Magiſtratus fuiſſe, & hoc erit expreſſæ Apoſtolorum doctrinæ contrarium, Rom. xiii. vel quod adhuc magis abſurdum erit, ethnicos illos Magiſtratus adæquatos judices fuiſſe in rebus conſcientiæ inter Chriſtianos. Quod ad illud ſubterfugium attinet, nempè, quod Magiſtratus debeat punire hæreticos ſecundum eccleſiæ cenſuram & determinationem, hoc eſt Magiſtratum eccleſiæ & clericorum carnificem facere, de quo poſtea nobis erit dicendi occaſio. Sed ſi *præcipui eccleſiæ miniſtri*, licet ad inſtruendum & docendum ordinati, non debent *dominari conſcientiis fidelium*, ut disertè affirmat Apoſtolus, 2 Cor. i. 24. multò minùs debent uſurpare hanc dominationem, nec provocare Magiſtratus ad eos perſequendos & trucidandos, qui eorum dominationi, in rebus conſcientiæ, cedere non poſſunt. Secundò, prætenſa hæc Magiſtratûs authoritas eſt contraria & repugnans naturæ Evangelii, quòd eſt quid omninò alienum à gubernatione ſtatuum politicorum, ut disertè ſignificavit Chriſtus, dicendo, *regnum ſuum de hoc mundo non eſſe*; & ſi propagatio Evangelii habuiſſet ad ſtatum politicum ullam neceſſariam relationem, tunc illud Chriſtus non dixiſſet; ſed abundè nobis ſuo exemplo oſtendit, quem præcipuè nos decet in rebus iſtius naturæ

imitari,

imitari, quòd *perſuaſione & virtute Dei, non verò flagellis, incarcerationibus, exulationibus & trucidationibus*, Evangelium propagetur, & quòd ejus propagatores ſæpè pati oporteat per manus impiorum, ſed nunquam externâ violentiâ impiis pœnas infligere. Quando emiſit diſcipulos ſuos, dixit iis, quod *tanquam agnos inter lupos* emiſerit, *ut eſſent contenti devorari*, ſed non, *ut alios devorarent*; & annunciat iis, quòd *debeant flagellari, cædi, carcere includi, trucidari propter conſcientias ſuas*, ſed nunquam quod *ii debeant alios flagellis cædere, incarcerare, aut trucidare eâ cauſâ*; & ſi decet Chriſtianos quaſi agnos eſſe, non eſt agni natura alias creaturas devorare. Nil juvat dicere, temporibus Chriſti & Apoſtolorum magiſtratus ethnicos fuiſſe, &, quia neque Chriſtus, nec Apoſtoli, neque ulli ex Chriſtianis magiſtratus fuerint, ideo eam authoritatem exercere non potuiſſe, quoniam Chriſtus, cùm ipſe Filius Dei fuerit, jure omnibus magiſtratibus præerat. Et quod attinet ad poteſtatem ejus, negari non poteſt, quin advocare potuiſſet, ad auxiliandum ſibi, Angelorum legiones, & Principes terræ vi ſibi ſubjicere potuiſſet, Mat. xxvi. 53. Quòd hoc non fecerit, hæc ſolum cauſa fuit, quia contrarium erat naturæ ejus Evangelii & miniſterii, violentiâ uti in ſubjiciendo ſibi animas. Hoc ſatis exponit in reprehenſione ad filios *Zebedæi*, qui de cœlo ignem deducere volebant, ad comburendos eos, qui Chriſtum hoſpitio recipere recuſabant. Non dubitandum eſt, quin hoc fuerit crimen, non minùs quàm hodiè error de fide & doctrinâ Chriſti. Quod poteſtate non carebant ad puniendos hos Chriſti contemptores, dubitari non poteſt; qui enim alia miracula faciebant, hoc etiam facere potuiſſent, neque carebant exemplo viri pii ſub Lege, ſicut fecit *Elias*; videmus tamen quid iis dicat Chriſtus, *neſcitis cujus ſpiritûs eſtis*, Luc. ix. 55. *Filius hominis non venit animas perdere, ſed ſalvare.* Oſtendit Chriſtus talem zelum illi minimè probatum fore, & quod, qui petunt iſtis modis Chriſto

vel Evangelio suo viam aperire, nesciunt cujus spiritûs sunt. Sed non licebat ignem à cœlo vocare ad eos perdendos, qui Christum recipere recusabant, multò minùs licet in terrâ ignem accendere ad destruendos eos, qui in Christum credunt, quia nolunt vel non possunt, conscientiæ causâ, in fide Magistratûs acquiescere: & si non licebat Apostolis, qui tantam Spiritûs mensuram habebant, & ad errores non adeò propensi erant, alios ad sententiam suam adurgere, multò minùs nunc licet hominibus, de quibus experientia manifestat, & plerique ipsorum fatentur, quod fallibiles sint & sæpius errent, eos omnes trucidare & interficere, qui non possunt, quia aliter in animis suis persuasi sunt, per omnia in rebus religiosis & conscientiæ cum illis consentire. Et si non erat secundum Christi sapientiam, qui fuit *Rex Regum*, externâ vi alios urgere, ut in illum crederent, aut eum reciperent, quia hoc repugnabat naturæ ministerii ejus & Spiritualis gubernationis; nonne illi magnoperè & facinorosè scandalizant, qui illo sapientiores esse volunt, & qui alios, contra persuasionem suam, doctrinæ suæ & cultui conformes reddere conantur? Verbum domini ait, *non violentiâ, neque coactione, sed Spiritu meo.* Zach. iv. 6. Sed hi aiunt, *non Spiritu Domini*, sed *carnali vi* & *coactione.* Apostolus diserte ait, 2 Cor. x. 4. *arma militiæ nostræ non carnalia esse*: sed hi volunt *cum carne & sanguine* decertare, &, quando prævalere non possunt *Spiritu & intellectu*, carentes armis spiritualibus, *carnalibus armis* Christi regnum stabilire prætendunt, quod quidem facere nunquam possunt, ideoque, re rectè consideratâ, talis coactio magis provenit *à superbiâ & amore sui*, quippe qui alios omnes sibi cedere & subjectos esse vellent, quàm *ex amore Dei.* Christus aliâ methodo usus est, Psal. cx. 3. *faciet enim sibi populum volentem in die potestatis suæ*, sed hi laborant, contra hominum voluntates & conscientias, *non virtute Christi*, sed *externo*

terno gladio, efficere homines Chriſti populum, quod nunquam facere poſſunt, ut poſtea patebit.

SED Tèrtiò, Chriſtus planè & amplè declarat nobis ſententiam ſuam in hâc re, in parabolâ *zizaniorum*, Matth. xiii. quam ipſe interpretatur, ver. 38. 39, 40, 41. ubi exponit zizania de filiis impiorum, & tamen non vult ſervos ea colligere, ne fortè cum iis frumentum eradicent. Negari autem non poteſt, hæreticos hoc loco includi; & licet ſervi illi viderent & diſcernerent zizania, noluit tamen Chriſtus, ut ea colligerent, ne nocerent frumento; indè innuens, capacitatem illam in homine ad hallucinandum debere illum retinere, ut à violentiâ in talibus rebus abſtineat; ideoque ad periculum obviandum particularem dat prohibitionem, nam ver. 29. ait, *non*; ita ut, qui nihilominus volunt eos, quos zizania judicant, colligere, apertè ſignificent, quod præcepta Chriſti flocci faciant. Miſerrimum eſt illud ſubterfugium, quo quidam hoc loco utuntur, dicentes, per *zizania*, *hypocritas*, & non *hæreticos*, intelligi; ſed quomodo hoc evincant, cum hæretici ſint maligni illius filii, non minùs quàm hypocritæ, nihil habent præter meram ſuam affirmationem, quam igitur merito rejicimus. Si *dixerint*, quia hypocritæ diſcerni non poſſunt, ſed poſſunt hæretici. *Reſpondeo*, illud & falſum eſt & precaria petitio principii: Qui enim ſpirituale judicium habent, & hypocritas & hæreticos diſcernere poſſunt; qui illo carent, neutrum certè diſcernere poſſunt: & cum quæſtio recurrat, num illa ſit verè hæreſis, quam ita eſſe magiſtratus judicabit, & cum poſſibile & omnibus confeſſum ſit, quod ſæpius acciderit, quoſdam magiſtratus hæreſin judicâſſe, ideoque aliquos, ut hæreticos, puniviſſe, qui reipſa veritatem profitebantur: nullum igitur argumentum à certâ & manifeſtâ hæreſis evidentiâ deduci poteſt, niſi concluderemus, nunquam poſſe hæreſin pro veritate, nec veritatem pro hæreſi ſumi, cujus contrarium quotidiè nobis experientia demonſtrat, etiam inter Chriſtianitatem profitentes;

ſed nec hoc ſubterſugium huic loco adaptatur, nam ſervi illi reverà diſcernebant zizania, & tamen prohibuit eos Dominus ea colligere, ne frumento nocerent.

III. Sed contra hanc conſcientiæ libertatem *objiciunt*, Deut. xiii. 5. ubi falſi Prophetæ ad mortem damnantur, & hujuſmodi plura ſub antiquo fœdere exempla præbent. *Reſpondeo*, Non eſt caſus adæquatus, & particularia illa Judæis præcepta, & quæ inde ſequebantur, minimè Chriſtianis in regulam ſunt, alioquin eâdem regulâ dicere poſſimus, licere nobis à propinquis aurum & argentum mutuò accipere, & cum iis abſcedere ſine retribuendo, quia ita faciebant Judæi jubente Domino; vel quod liceret Chriſtianis invadere propinquorum regna, & omnes incolas ſine miſericordiâ exſcindere; quia, ſecundum Dei mandatum, Judæi ita Canaanitis faciebant. Si *urgeant*, ea præcepta obligare, niſi ubi in Evangelio reſcinduntur. *Reſp.* illa dicta & acta Chriſti & Apoſtolorum ſuprà citata ſatis abolitionem indicant: ſi enim diceremus ſingula præcepta, Judæis mandata, nos obligare, niſi ubi particularis retractio eſſet, tunc ſequeretur, quia licebat Judæis, ut, ſiquis proximum alicujus cognatum occidiſſet, proximus occiſo trucîdatorem interficeret ſine alicujus legis formali judicio, idem vobis hodiè licere; imò nonne hoc ipſum mandatum, Deut. xiii. 9. diſertè jubet illum, qui ab alio incitaretur ad deos alienos colendos, licet alius ille eſſet frater, filius, filia, vel uxor, ſtatim hunc interficere. *Omninò occidito illum, manus tua primò eſto contra illum, ut morte afficias illum*; ſi huic præcepto obtemperandum ſit, neque inquiſitione, neque magiſtratu opus eſſet; & tamen nulla ratio aſſignari poteſt, quare hanc partem magis quàm alteram abjiciant; imò hoc modo argumentari à Judæorum praxi erit Evangelium evertere, & rurſus carnalia Judæorum ſtatuta erigere, ad ſpiritualia Evangelii evertenda. Reverà multo meliùs argumentari poſſumus *ab analogiâ, quam*

habebat

habebat figurativus & carnalis iſte Judæorum ſtatus cum reali & ſpirituali Evangelii, quod, ſicut Moyſes externâ vi liberavit Judæos ex Ægypto externâ, & conſtitit eos in regno externo, deſtruendo externos eorum inimicos; ſic Chriſtus, non alios externè ſuperando vel trucidando, ſed patiendo & moriendo aliorum vi, electos ſuos Judæos internos liberat ex Ægypto ſpirituali, deſtruendo ſpirituales eorum hoſtes ante eos, & inter eos ſtabiliendo ſpirituale ſuum regnum, quod non eſt hujus mundi. Et ſicut, *qui à ſocietate externi Iſraëlis diſcedebant, externo gladio exſcindendi erant,* ita, *qui diſcedunt ab Iſraele interno, Spiritûs gladio interno exſcindendi ſunt*; benè enim reſpondit, quod, *quia Judæos hoſtes ſuos externè perdere oportebat ad regnum eorum & cultum ſtabiliendum,* ita & *eodem modo præſervare & ſtatuminare eum debebant.* Sed, ſicuti *regnum Chriſti & Evangelium non erat ſtabiliendum, neque propagandum, exſcindendo vel interficiendo gentiles,* ſed *perſuadendo iis,* ita neque *illo modo præſervandum eſt.*

Secundo, *objiciunt* Rom. xiii. *ubi magiſtratus dicitur non ſine cauſâ gladium portare, & quod miniſter Dei ſit, vindex in iram ei qui malum agit.* Sed hæreſis, inquiunt, malum eſt: *Reſp.* hæreſin malum eſſe, ſed ſic etiam eſſe hypocriſin, & tamen fatentur hoc eum punire non debere. Igitur de malis moralibus hoc intelligendum eſt, quæ inter hominem & hominem interſunt, & non de rebus ad cultum aut doctrinam pertinentibus, alioquin quantæ abſurditates ſequerentur, cùm Paulus hæc ad eccleſiam Romanam ſcripſerit, quæ erat ſub gubernatione *Neronis,* illius impii, & eccleſiam Dei affligentis tyranni; ſi autem hoc loco includatur authoritas puniendi in caſu hæreſeos, neceſſariò ſequeretur, *Neronem* illam authoritatem habuiſſe, imo & à Deo; quia enim poteſtas à Deo erat, ideo Apoſtolus poſtulat obedientiam eorum. Sed nunquid abſurdius eſſe poteſt, Neronem authoritatem habuiſſe in talibus dijudicandi? certè, ſi magiſtratus Chriſtiani non de-

 beant

beant hypocrisin condemnare, quia eam certè discernere non possunt, multo minûs potuit Nero pro hæresi aliquem punire, de quâ judicare incapâx omnino fuit. Et si non habuerit Nero authoritatem dijudicandi vel puniendi pro hæresi, tunc hinc nihil argui potest, cùm, quicquid hoc loco dicâtur, ad Neronem applicabile sit, quia, cum particulari ad illum respectu, scriptum est. Et si talem habuerit Nero authoritatem, exercere illam debebat secundum intelligentiam & conscientiam suam, atque ita agendo non erat redarguendus; quod sufficit justificare illum in Apostolos & Christianos trucidando & persequendo.

Trtio, *objiciunt* Apostoli ad Gal. v. 12. *utinam & abscindantur, qui vos conturbant: Resp.* quod hic locus plus innuat, quàm abscindere ab ecclesiâ, non patet. *Beza* in hunc locum ait, *possumus istud de excommunicatione simpliciter intelligere, qualis fuit illa incestuosi Corinthii, & planè insania est, aliter sentire; noluit enim eos aliter abscindi Paulus, quam ipse Hymenæo & Phileto fecerat, qui blasphemi erant, quod erat tradendo eos Satanæ, non exscindendo, aut decollando capita eorum.* Eodem modo responderi potest alii argumento ab Apoc. ii. 20. deducto, *ubi redarguitur Thyatiræ ecclesia, quod permisisset mulierem Jesabel*; quod aliter intelligi non potest, quàm quod non excommunicaverint eam ecclesiasticâ censurâ: quod enim *exscindere* ad pœnas corporales non pertineat, patet, quia manifestum est, illo tempore Christianos non habuisse authoritatem ad hæreticos gladio puniendos, licet voluissent ita agere. Quartò, *dicunt*, hæresin inter opera carnis numerandam, Gal. v. 19. Sed, quod magistratus habet authoritatem omnia carnis opera puniendi, *negatur*, neque adhuc probatum est; omne malum est carnis opus, sed omne malum sub magistratûs jurisdictionem non venit. Nonne hypocrisis est opus carnis? & tamen fatentur adversarii, magistratum eam punire non debere. Nonne etiam ira & odium & invidia ibi notantur,

notantur, quaſi carnis opera? ea autem, quæ in ſemetipſis ita ſunt, punire non poſtulat magiſtratus, donec in alios actus ad proximi incommodum ſe exerant. Sed quamdiu hæreſis non ſe exerit in actum aliquem humanæ ſocietati perniciofum, vel id genus, ſed manet intra ea officia doctrinæ aut cultûs, quæ inter hominem & Deum immediatè ſtant, ſub magiſtratûs authoritatem non venit.

IV. Sed ſecundò, hæc conſcientiarum coërcitio ſanæ rationi contraria eſt, & ipſi naturæ legi hominum, cùm intellectus cogi non poſſit omnibus corporis cruciatibus, quibus alius alium affligere poteſt, præſertim in rebus ſpiritualibus & ſupernaturalibus. *Hominis animus mutatur argumentis & evidentibus rationis demonſtrationibus, cooperante virtute Dei, & cor penetrante, & non verberibus & aliis id genus, quibus corpus deſtrui, anima inſtrui non poteſt, quæ eſt agens liberum, & opiniones oportet ut rejiciat, vel decipiat, ut ei evidenter appareant veræ aut falſæ, modo naturæ ſuæ proportionali.* Qui quærit alio modo hominum animos cogere, cum hominibus, quaſi bruta eſſent intellectu carentia, agit, & eſt opus perdere, &, ut fert adagium, *æthiopem lavâre*; *iis* enim *modis* fiunt homines *hypocritæ*, nunquam *Chriſtiani*; & certè talis compulſionis productus, quando finis ejus obtinetur, *viz.* externus aſſenſus & conformitas, ſive in doctrinâ, ſive in cultu, nullo modo grata eſſe poteſt Deo, qui nullum niſi liberum & ex animo ſacrificium vult aut acceptat, adeò ut homines ita coacti, tantum abeſt ut fiant vera eccleſiæ membra, decies magis fiant Satanæ ſervi, quoniam erroribus addita eſt hypocriſis, malorum peſſimum in rebus religioſis, â quo maximè abhorret Deus. Si autem *dicetur*, ſupprimi tamen eo modò errorem, & ſcandalum removeri. *Reſp.* præterea quod hæc ſit methodus à Chriſto haudquaquam approbata, certè eccleſia acceſſione hypocritarum melior eſſe non poteſt, ſed magis corrupta & periclitata; apertas hæreſes fugere eaſque vitare, quia ab eccleſiâ per cenſuram ſeparantur, ho-

mines possunt; sed secreti hypocritæ corpus inficere & fermentare inadvertenter possunt. Sed, si dissentientes ii constantes fiant, & magnanimiter pro sententiis suis patiantur, experientia demonstrat, talem magnanimitatem & constantiam sæpè ad patientium, nunquam ad persequentium, commendationem fore; hoc enim sæpè misericordiam conciliat & curiositatem generat aliis inquirendi diligentius in ea, pro quibus ita constanter alios tanta pericula subire vident; & indè sæpissimè creditur, non nisi bonâ causâ illos ea pertulisse, cùm minimè probabile sit, quod homines omnia periclitari, imò & vitam amittere velint nullâ aliâ causâ, nisi ut famam acquirant, quod & dici potest ad omnium martyrum famam inficiendam, nisi meliora contra eos adducantur argumenta, quàm ignis & furca. Sed, posito hoc dogmate, habere magistratum potestatem adurgendi conscientias subditorum, & puniendi eos, nisi obtemperent, magna incommoda & absurda sequentur, quæ etiam naturæ religionis Christianæ repugnabunt. Primò enim necessariò sequetur, debere Magistratum hanc authoritatem exercere, eumque officio deesse, si non exerceat, & peccare omittendo officium. Nonne hinc igitur inferretur, defuisse Christum ecclesiæ suæ, qui, cùm vim ad cogendum habuerit, & ad legiones Angelorum vocandum, tamen non eâ authoritate usus est, sed ecclesiam impiorum furori dereliquit sine tam necessario propugnaculo? Secundò, cùm unumquemque Magistratum deceat hanc authoritatem exercere secundum illam, quam habet, intelligentiam, & teneatur ita agere ad promovendum illud, quod in conscientiâ suâ veritatem esse persuasus est, nonne hoc justificabit ethnicos omnes Imperatores in persecutionibus suis contra Christianos? An non hoc justificabit Hispanensem inquisitionem, quæ tamen odiosa est, non tantùm Protestantibus, sed & Pontificiis moderatioribus? Quomodo condemnare possunt Protestantes Pontificios propter persecutiones, quibus eos persequuti sunt, cùm authoritatem

ritatem legitimam ſolùm exerceant ſecundum conſcientiam & perſuaſionem ſuam, neque aliquid magis agant, quàm ipſi patientes profiteantur ſe iis facturos, ſi in eâdem capacitate eſſent; quo etiam omnis commiſerationis cauſa removetur à patientibus, quâ olim Chriſtianis fama & bona voluntas conciliabatur, quod ſcilicet innocentes patiebantur, qui neque unquam ullis nocuerant, neque conſcientiæ cauſâ nocere poterant? Non enim eſt cauſa illius commiſereſcere, cui ſolùm fit illud, quod ipſe aliis paratus eſt facere, ſi poſſet. Qui enim dicunt non eandem eos habere rationem nos perſequendi, quam nos habemus ad illos perſequendos, quia, ut aiunt, nos ſumus in veritate, illi autem in errore, eſt miſerrimè & ineptiſſimè quæſtionem petere. Nonne hæc doctrina ubique perſequentium manus corroborat, idque rationaliter à juſtâ ſui præſervationis ſolicitudine? Quis enim me redarguere poteſt, quod illum perdam, quem ſcio ſolum occaſionem petere, ut idem mihi agat? imò hoc modo omnes Chriſtianorum perſecutiones, quæ olim eorum gloria fuere, fiunt tantùm purâ neceſſitate; ita ut non tanquam agni ad interitum ducantur, ut erat ſalutis eorum dux, ſed potius ut lupi inſidiis capti, qui rurſus non mordent, quia non poſſunt, qui, ſi poſſent, parati erant eodem modo eos ad ignem aut patibulum ducere, à quibus nunc ducuntur. Ubi eſt hîc igitur fides & patientia ſanctorum? Parva enim illa eſt gloria virtutem è neceſſitate facere, & pati, quia non poſſum aliter agere; omnis fur & homicida hoc modo martyr eſt; hoc experientia abunde probavit poſtremis his ſeculis. Nam, utut quælibet ſecta loquatur de paſſivè obtemperando Magiſtratui talibus caſibus, & quod in illo authoritas reſideat; patet tamen, quod illa opinio ab hoc principio naturaliter oritur, quod quæcunque ſecta, ſe veritatem tenere judicans, quouſque potens eſt, ſuperioritatem ambire debeat, ut aliter ſentientes ſibi ſubjiciat, & magiſtratum cogat ſententiam ſuam tueri ad aliorum

omnium

omnium excidium. Quâ machinâ Papa Romæ hac authoritate prætensâ usus sit, ut, quandocunque ei displicuit Princeps, aut Status aliquis, licet propter minimam hæreseos, ita dictæ, causam, ad libidini ipsius subserviendum, deponeret Principes, ignorare non possunt, qui *Hildebrandi*, aliorumque vitas legerint; & quomodo Protestantes conscientiæ libertatem eodem modo vindicaverint, abundè patet. In Galliâ multum passi sunt, ad partium suarum incrementum & gloriam, sed, quamprimum se numerosos senserunt, & Principes aliquos sibi assentientes acquisiverunt, cæperunt Regi manifestare, quòd vel oportebat iis libertatem conscientiæ concedere, vel quòd eam, non patiendo, sed pugnando, vindicare volebant; & experientia aliorum statuum Protestantium demonstrat, quòd, si Henricus quartus, ut Pontificiis placeret, & coronam faciliùs obtineret, religionem suam non reliquisset, Protestantes Pontificios vice versa igne & laqueo ad interitum duxissent; ita ut hæc persecutionis doctrina ex omni parte causa sit omnium illarum miseriarum & contentionum: nam quousque ulla secta persuasum habet, licitum eis esse, imò & officium, si possent, eos destruere, qui à se differunt, naturaliter sequitur, debere eos nullum non lapidem movere, ut potestatem illam acquirant, quâ semet in adversariorum ruinâ stabiliant. Et testatur experientia, nec Pontificios nec Protestantes illicitum esse judicare, etiam Magistratum cogere, si possent, ad hoc efficiendum. Notum est Papale dogma, *posse Papam hæreticum Principem deponere, populosque à fidelitatis juramento absolvere*, quod & Papa pluribus Principibus effecit; & dogma hoc tenaciter tuetur *Bellarminus* contra *Barclaium*. Recusabant *Galli* admittere *Henricum* quartum, donec religionem reliquit. Quod ad Protestantes attinet, nonulli non ambigunt affirmare, *Reges & Magistratus impios deponendos, imo & trucidandos esse*; quinimò hac in re Presbyteriani Calvinistici Scotici non minus positivi sunt, quàm ipsi Jesuitæ,

Jeſuitæ, qui adhuc viventem Carolum ſecundum, licet Principem Proteſtantem, admittere nolebant, donec Epiſcopalem gubernationem imò contra conſcientiam abjuraſſet; & hæc non magni momenti differentia fuit. Quàm diſſimilia hæc ſint primitivæ religioni Chriſtianæ, quam propagârunt Chriſtus & Apoſtoli ejus, magnâ demonſtratione non eget; & notatu digniſſimum eſt, quòd, licet multæ aliæ ſuperſtitiones & corruptiones citò admodum irrepſiſſent, hæc de perſecutione adeò repugnans fuerit. Natura Evangelii & libertas conſcientiæ, prout jam à nobis vindicata eſt, adeò innata & naturalis Chriſtianæ religionis pars fuit, ut penè omnes ſcriptores Chriſtiani primis trecentis annis pro eâ enixè contenderint, contrariam ſententiam condemnantes.

V. *Pietatis proprium eſt*, inquit Athanaſius, * *non cogere, ſed perſuadere; Dominus enim neminem coëgit, ſed uniuſcujuſque voluntati reliquit, ut illum ſequerentur*, &c. *Diabolus autem, cùm nihil veri habeat, vi & ſecuribus portas recipientium illum frangit. Sed Salvator noſter mitis eſt, docens, ſi quis poſt me vult venire, & qui vult eſſe diſcipulus meus*, &c. *ſed neminem cogens, ut poſt eum veniat; ſed potius vocans & dicens, Aperi mihi ſoror mea, dilecta mea, &, quando aperitur ei, intrat, & quando tardant, recedit, quia non eſt gladiis & ſagittis, neque militibus aut armatâ manu, quod annunciat veritatem, ſed perſuaſione & conſilio.* Et obſervatu dignum eſt, impios Arianos ab Athanaſio hoc modo redargui, qui primi omnium hanc doctrinam perſequendi, religionis cauſâ, inter Chriſtianos introduxerunt, quorum ſucceſſores & Pontificii & Proteſtantes in hâc re ſunt, quos adhuc redarguit idem Athanaſius, hoc modo. † *Undè*, inquit, *perſequi didicerunt? non certè à ſanctis; hoc iis à diabolo datum eſt. Præcepit quidem Dominus aliquando fugere, & fugerunt aliquando ſancti, ſed perſequi eſt inventum & argumen-*

* Athan. in epiſt. ad ſolit. vit. ag. ibid. † Athan. Apol. 1. de fugâ ſuà, tom. 1.

argumentum diaboli, quod contra omnes petit. Et postea ait, quia Ariani in exilium mittebant eos, qui eorum decretalibus ſubſcribere aſpernabantur, *quòd declarabant, quòd Chriſtianis contrarii erant, amici autem diaboli & dæmoniorum ejus.*

AT nunc, proh dolor! inquit Hilarius, † *divinam fidem ſuffragia terrena commendant, inopſque virtutis ſuæ Chriſtus, dum ambitio nomini ſuo conciliatur, arguitur. Terret exiliis & carceribus eccleſia, credique ſibi cogit, quæ exiliis & carceribus eſt credita. Pendet ad dignationem communicantium, quæ perſequentium eſt conſecrata terrore. Fugat ſacerdotes, quæ fugatis eſt ſacerdotibus propagata. Diligi ſe gloriatur à mundo, quæ Chriſti eſſe non potuit, niſi eam mundus odiſſet.*

FUNDENDO ſanguinem, inquit Hieronymus, (a) *& patiendo magis, quàm faciendo contumelias, Chriſti fundata eſt eccleſia. Perſecutionibus crevit, martyriis coronata eſt.*

(b) AMBROSIUS Auxentium Arianum redarguit, hoc modo, *qui,* ſcil. Auxentius, *quos non potuerit ſermone decipere, eos gladio putat eſſe feriendos, cruentas leges ore dictans, manu ſcribens, & putans, quòd lex fidem poſſit hominibus imperare.* (c) Idem Ambroſius ait, *quòd in Galliam abiens abſtinebat ab epiſcopis, qui communicabant ei, qui vel aliquos, devios licet à fide, ad necem petebant.*

(d) MARCIO imperator, qui concilium Chalcedonenſe congregavit, *declarat, velle ſe neminem cogere, ut contra voluntatem concilio Chalcedonenſi ſubſcriberet.*

(e) ET Hoſius epiſcopus Cordubenſis longè antea teſtatur, *noluiſſe Conſtantium Imperatorem optimum, aliquem, ut orthodoxus ſit, cogere.*

(f) ADHUC etiam ait Hilarius, *Deus cognitionem ſui docuit potius, quàm exegit, & operationum cœleſtium admiratione*

---

† Hil. contra Aux. (a) Hieron. epiſt. 62. ad The. (b) Ambr. epiſt. 32. tom. 3. (c) Ambr. epiſt. 27. (d) Marc. epiſt. ad Archimand. &c. Mon. Eg. in acta concil. Chalc. tom. 2. conc. gen. (e) Hoſii epiſt. ad Conſt. apud Ath. in epiſt. ad ſolit. vit. tom. 1. (f) Hil. l. 1. ad Conſt.

miratione præceptis ſuis concilians authoritatem, coactam confitendi ſe aſpernatus eſt voluntatem, &c. *Deus univerſitatis eſt, obſequio non eget neceſſario. Non requirit coactam confeſſionem.*

(g) *MISIT Apoſtolos,* inquit Ambroſius, *ad ſeminandam fidem, qui non cogerent, ſed docerent, nec vim poteſtatis exercerent, ſed doctrinam humilitatis attollerent.*

(h) Hinc Cyprianus, antiquum fœdus novo comparans, ait, *tunc quidem gladio occidebantur, quando adhuc & circumciſio carnalis manebat, nunc autem,* &c. *ſpirituali gladio ſuperbi & contumaces necantur, dum de eccleſiâ ejiciuntur*; & hoc optimè reſpondet objectioni illi antea refutatæ, quæ à lege antiquâ ſumebatur.

(i) *Videte* (ad ethnicos dixit Tertullianus) *ne & hoc ad irreligioſitatis elogium concurrat, adimere libertatem religionis, & interdicere optionem divinitatis, ut non liceat mihi colere, quem velim, ſed cogar colere, quem nolim. Nemo ſe ab invito coli vellet, ne homo quidem.* Et rurſus, *Quoniam autem facilè iniquum videtur, liberos homines invitos urgeri ad ſacrificandum: nam & aliàs divinæ rei faciendæ libens animus inducitur.* Et rurſus, *Tamen humani juris & naturalis poteſtatis eſt unicuique, quod putaverit, colere; nec alii obeſt aut prodeſt alterius religio. Sed nec religionis eſt, cogere religionem, quæ ſponte ſuſcipi debeat, non vi, cùm & hoſtiæ ab animo libente expoſtulentur.*

Quomodo autem vel Pontificii vel Proteſtantes, qui antiquitatem jactant, plana illa teſtimonia præterire poſſent, judicent viri rationales. Et multùm dubito, ſi vel in ullâ quadam doctrinâ, quam ii profitentur, nos autem negamus, ita unanimiter veteres patres & ſcriptores habeant. Undè patet, quàm contrarium vitæ Chriſtianitatis omnes hoc dogma ſenſerint, & in hoc non parvam apoſtaſiæ partem fuiſſe,

---

(g) Ambr. comm. in Luc. l. 7. (h) Cypr. epiſt. 62. (i) Tertull. Apolog. cap. 24. Id. Apolog. cap. 28. Id. ad Scapul. cap. 2.

isse, quæ tandem eò venit, ut Papa, qualibet parvâ occasione, Principes deposuerit, subditosque à juramento absolverit, & sic è regnis suis detruserit. Si autem Protestantes hæc meritò inter Pontificios condemnant, nonne luctuosum est, quod ipsi idem faciant? Quod quidem, quando primò apparuerunt, & in primitivâ innocentiâ eminebant, non judicabant faciendum, ut ex illo Lutheri patet. * *Neque Papa, neque episcopus, neque ullus hominum habet jus unius syllabæ constituendæ super hominem Christianum, nisi fiat ejusdem consensu.* Et ibid. *Clamo fidenter, Christianis nihil ullo jure posse imponi legum, sive ab hominibus, sive ab Angelis, nisi quantum volunt; liberi enim sumus ab omnibus.* Quando apparuit coram Imperatore Carolo quinto in comitiis *Spiræ*, in particulari habebat colloquium cum archiepiscopo *Trevirensi* & *Joachimo* Electore *Brandeburgensi*, & cùm nulla concordandi possibilitas videretur, † *interrogantibus illis quod ipsi præstantius remedium videbatur, respondit, consilium Gamalielis ad Judæos,* viz. *quod, si opus id à Deo erat, staret; si aliter, evanesceret, quod Papæ ait satisfacere debere:* non dicebat, quia veritatem profitebatur, ideo illi parcendum esse: Hoc enim consilium supponit errantes tolerari posse; & tamen quàm citissimè idem Lutherus, cùm adhuc ipse non satis tutus fuerit, urgere Electorem *Saxoniæ* cœpit ad exilio afficiendum *Carolostadium*, qui in omnibus illi se submittere non potuit; & certè non absque causâ refertur, quod ipsius Lutheri cor compunxerit (ita ut consolatione egeret) Carolostadii illa epistola congregationi suæ scripta, ubi seipsum hominem exulem Martini Lutheri procuratione designavit: & cùm Lutherani & Calvinistæ se invicem, ubi potestatem habent, non tolerant, id abundè demonstrat, quod in hoc negotio nec Pontificiis nec Arianis meliores sunt. Calvinus tamen ait. § *Omnium hominum potestate*

---

* Luth. lib. de captivit. Babylonica. † Hist. concil. Trid. lib. 1. § Calvin. institut. cap. 19. sect. 14.

poteſtate exemptas eſſe conſcientias conſtituimus. Sed quare igitur in exilium mittendum fecit *Caſtellionem*, qui conſcientiæ causâ cum illo non potuit credere, *ordinaſſe Deum homines ad damnationem?* Et, licet *Serveti* opinio, in denegandâ Chriſti divinitate (ſi Calvino in eâ re ſit habenda fides) eſſet quidem abominanda, nec minùs abominandus erat Calvini actus, in mortem ejus adeò enixè petendo, & obtinendo, & juſtificando hæreticos morte puniri debere, quo Pontificios animabat ad ſequaces ſuos magis confidenter perdendos, cùm ipſius Calvini doctrinâ, id ſibi licere arguere poſſent, idque ſæpius memorare non omittebant, quibus certè argumentis nullo modo reſponderi poteſt: hinc, ſuper hanc occaſionem, ſapiens ille & laudandus hiſtor. concil. Tridentini author, lib. 5. ubi enarrat, quomodo permulti Proteſtantes exuſti ſunt religionis causâ, inquit, *admirationis cauſa erat, quòd novi reformatores etiam punire religionis cauſâ offerebant:* Et poſtea, notans, quôd hæreticorum punitionem juſtificavit Calvinus, addit, *Sed quia hæreſeos nomen magis vel minùs reſtringi poſſit, imò vel variè ſumitur, doctrina hæc etiam diverſo ſenſu ſumi poteſt, & aliquando eis nocere, quos quondam juverit.* Hæc igitur de perſecutione doctrina à Proteſtantibus vindicari nequit, niſi etiam Pontificiorum inquiſitorum manus corroborare, & revera tandem in ipſum Papiſmum appellere velint. Si enim mihi non liceat eam religionem profiteri & eâ uti, quam in conſcientiâ perſuaſam habeo, quòd vera ſit, incaſſum eſt ſcrutari Scripturas, vel fidem meam indè eligere, cum quodcunque obſervo vel perſuaſum habeo, judicio magiſtratûs & loci, ubi ſum, vel me acquieſcere oportet, vel exulare, vel trucidari. Et nonne hæretica hæc & Antichriſtiana, tàm Pontificiorum quàm Proteſtantium, doctrina tandem evadit in execrandum illam *Mahumedis* politiam, qui omnem de religione diſcurſum vel ratiocinationem prohibuit, quia indè factiones & diviſiones oriebantur: Et certè, qui, propter eandem rationem, perſecutionem

onem urgent, & conſcientiæ libertatem adimunt, declarant, ſe magis Mahumedis, quàm Chriſti Jeſu diſcipulos eſſe, & quòd Apoſtoli doctrinæ minimè ſequutores ſunt, qui, 1 Theſſ. v. 21. jubet *omnia probare, quod bonum eſt tenere:* & qui ait, *Deum revelaturum eſſe iis, qui aliter ſapiunt*, Phil. iii. 15. & non quòd verberationibus, exiliis & cædibus inculcari deberet.

VI. Omnis autem *perſecutionis fundamentum*, ut ſuprà demonſtratur, eſt *patiendi averſio*; nemo enim, qui alium conſcientiæ cauſâ perſequitur, pro ſuâ patietur, ſi vitare poſſet; cùm ſecundum ipſius dogma deberet, ſi poterit, illud vi ſtabilire, quod verum eſſe judicat, adeoque alios ad illud adurgere; quocirca videbatur mihi operæ pretium, ad pleniorem nationum informationem, quædam breviter hoc loco *de verâ Chriſtianarum perpeſſionum naturâ* ſubjungere, quibus fideliſſimum admodum teſtimonium hoc ſeculo præſtitum eſt ab iis teſtibus, quos ſuſcitavit Deus, præter quod communiter obſervatum eſt à multis retrò ſeculis, imò ab apoſtaſiæ initio. Non tamen conſilium meum eſt aliquid *Proteſtantium martyrum perpeſſionibus* derogare, quos fideliter egiſſe credo, ſecundum illam, quam habebant die illo, luminis diſpenſationem, & quorum plerique perſecutioni hoſtes fuere, ut teſtimoniis eorum probari poteſt. Sed vera Chriſtiana & fidelis tolerantia & perpeſſio eſt, profiteri, quod perſuaſi ſumus verum eſſe, & ita agere, perficiendo erga Deum cultum, quum ſit indubitatum noſtrum jus, neque magis agere propter hominum favorem, neque minus propter timorem eorum, vel leges aut decreta contradicentia; hoc modo, cùm vir Chriſtianus debitam libertatem tantâ magnanimitate & conſtantiâ & item innocentiâ vindicet, tandem illi pacem, licet per ſanguinem, procurabit, ut hæc ætas ſecundum aliquam menſuram teſtatur, & multi adſunt teſtes, quod & magis mundo apparebit, prout veritas locum in terrâ inveniet. Sed contra excellentem hanc regulam magnoperè peccant,

qui

qui perſecutionis tempore doctrinam ſuam, quantum velint, non profitentur, quàm ſi non eſſet perſecutio; & quando magiſtratum ad partes ſuas adducere poſſunt, non ſolùm ad ultimum libertatem ſuam extendunt, ſed petunt eam ſtabiliri adimendo aliorum. Sed excellentis hujus patientiæ & tolerantiæ manifeſtam evidentiam exhibuerunt ii Dei teſtes, qui illuſoriè *Quakeri* dicuntur. Quàm primùm enim Deus revelavit iis veritatem, nullâ habitâ oppoſitionis aut contradicentium ratione, ut à Deo movebantur, illicò per regiones circumibant, prædicantes, & veritatem propagantes & annunciantes in foris, plateis & publicis templis, licet propterea quotidiè verberati, flagellati, concuſſi, carcerati & variis modis afflicti ſint. Et quando aliqua eccleſia aut conventio congregata erat, docebant eos conventiones publicas ſervare apertis januis, non autem ſurreptitiè, ut volentes ingredi poſſent: & ſicut hoc modo omnis juſta ſuſpicio ſecretæ machinationis, & id genus, tollebatur, ita etiam hæc magnanimitas & fidelitas, in non deſerendo conventiones ſuas (imprimis vero Dei præſentia & gloria in congregatione manifeſtata conſcientiarum perſecutoribus terribilis) adeò malitiam adverſariorum fatigavit, ut ſæpè opus imperfectum relinquere cogerentur. Quando enim ad conventum diſſipandum veniebant, vi ſingulos educere oportebat, juſtam enim libertatem amittere, ſe eorum juſſu diſſolvendo, nolebant, &, quando educti fuerunt, niſi vi obſeſſi, redibant pacificè ad locum ſuum; imò quando magiſtratus domum, ubi conventio fiebat, ſolo æquare juſſit, die proximo apertè inter rudera conſidebant, ſicque innocentiâ poſſeſſionem ſuam ſervabant, quandoquidem fundus eorum proprietas eſſet, & quòd jus ad Deum colendum nequaquam amiſerint; ita ut, quando viri armati ad diſſolvendos eos venerant, impoſſibile eſſet rem perficere, niſi omnes & ſingulos occidendo. Conjunctim enim ſtabant, neque ullæ minæ vel unum movere poterant, niſi violentiâ raptum, ut loco cederet; imò quando eouſ-

 que

que opponentium malitia furebat, ut ligonibus rudera in eos immitterent, ibi ſtabant immoti & contenti, ſi ita permiſiſſet Deus, vivi ſepeliri pro illo teſtificantes. Sicut verò potens hic, magnanimus, & verè Chriſtianus patiendi modus perſequentium opus grave & durum fecit, ita hæc patientium magnanimitas & patientia, quòd non reſiſtebant, nec ullis armis utebantur ad ſemet defendendos, nec vindictam quærentes, ſecretè perſequentium conſcientias penetrabat, fecitque curruum eorum rotas tardè incedere, & hoc modo poſt multa & varia perſecutionum genera, quæ hoc loco referre nimis prolixum foret, & volumen magnum efficerent, & ſuo tempore orbi exponentur (eorum enim narrationem in ſcriptis habemus) negativam quandam libertatem obtinuimus, ita ut nunc ut plurimum ſine diſturbatione à magiſtratu conveniamus. Sed è contrà, plerique Proteſtantium, quando magiſtratûs libertatem vel conſenſum non habent, occultè tantùm conveniunt, & teſtimonium ſuum abſcondunt: & quando fortè deprehenduntur, ſi adſit evadendi occaſio, vi illud attentabunt, imò licet adverſarios interficiendo, quo perpeſſionum ſuarum gloriam amittunt, neque tanquam innocentes Chriſti ſequutores apparent, neque habentes innocentiæ ſuæ in cordibus perſequentium teſtimonium: tali enim reſiſtentiâ furor eorum magis accenditur. Quod ad poſtremam partem attinet, ſcilicet in reſiſtendo perſequentibus, neque à Chriſto nec Apoſtolis exemplum ullum approbatum habent. Quod ad priorem, (fugiendi ſcilicet, & non apertè profitendi veritatem) communiter *objiciunt* illud Chriſti ad Apoſtolos, Matth. x. 23. *cùm perſequentur vos in civitate iſtâ, fugite in aliam.* Et Joh. xx. ver. 19. *Quòd ſecretò conveniebant diſcipuli propter timorem Judæorum.* Et Actor. ix. ver. 25. *Quod per murum diſcipuli Paulum in ſportâ è Damaſco dimiſerunt.* Quibus omnibus *Reſpondeo.* Quod ad illud Chriſti attinet, quæſtio eſt, num ultrà referatur quàm ad particularem illam miſſionem, quam dedit ad Judæos; po-

ſtrema

ſtrema enim pars verborum illud innuere videtur, *Amen dico vobis, non circumibitis civitates Iſrael, donec veniat Filius hominis:* & particularis actio aut præceptum pro tempore particulari non ſufficit alicui hodie ad crucem Chriſti effugiendam. Sed eſto, hoc præceptum ultrà extendatur, eo uti oportet nos ſecundum libertatem, quam nobis dat Spiritus ſanctus, alioquin nemo, qui fugere poterit, perſecutionem pateretur: & quare non fugerunt igitur Apoſtoli Petrus & Johannes, cùm primò Hieroſolymis perſequerentur eos Judæi? Sed è contrà, proximo die, poſtquam prohibuit eos concilium, reverſi ſunt ad templum, & apertè populo evangelizabant. Homines igitur nimis apti ſunt ea dicta extendere ad ſemetipſos præſervandos, quibus tamen magna ſuſpicionis cauſa eſt, ne, cùm ita interpretentur, pro Chriſto palàm teſtentur, & timore periculi hallucinentur. Quod attinet ad privatam illam diſcipulorum conventionem, rem geſtam narrat author Actorum; ſed hoc non ſufficit nobis idem agere, & hominum proclivitas eos in iſtis imitandi (quæ, quantum nos ſcimus, imbecillitas eorum fuit) & non in aliis contrariæ naturæ, ſignificat, non tàm verum zelum eſſe, ut ſimiles ſint diſcipulis Chriſti, quàm cupidinem ſemet præſervandi, qua ita agere moventur. Denique, quoad Pauli è Damaſco egreſſum, res ſingularis erat, & procul dubio particulari divini Spiritûs motu, cui, cùm voluit illum eſſe præcipuum ſuum ad gentiles miniſtrum, ſecundum ſapientiam ſuam viſum eſt, eo tempore impium Judæorum conſilium fruſtrari. Sed nullum talem prætextum habent adverſarii, quod fugiant, quorum fuga à ſui præſervatione, non ab immediatâ revelatione, provenit; & quod Paulus hanc non conſtanter methodum ſequutus ſit, patet, quoniam alio tempore, non obſtante amicorum perſuaſione & perpeſſionum certâ Prophetiâ, noluit tamen diſſuaderi, ne Hieroſolymas adiret, quod ſecundum antè allatam regulam agere non debuiſſet.

SED denique, ut hujus rei finem faciam, Gloria ſit Deo & Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui jam *annos viginti quinque*, à quibus diſtinctus, congregatus & ſeparatus populus extitimus, dedit nobis fideliter pro nomine ipſius pati ſine fugiendo aut crucem vitando; &, quâ mox fruimur libertate, ſecundum miſericordiam ejus eſt, & non externâ induſtriâ aut labore noſtro, ſed ipſe tetigit opponentium corda; neque procuravit hanc nobis externa politia, ſed ſolum teſtimonium conſcientiæ noſtræ in cordibus ſuperiorum. Præſervavit enim nos Deus in hodiernum uſque diem in patiente Jeſu tolerantiâ, neque cauſam noſtram unquam amiſimus alios perſequendo, quod quidem pauci, imò nulli, quos noverim, Chriſtiani dicere poſſunt. Contra autem hanc incomparabilem noſtram innocentem & Chriſtianam cauſam malitioſi adverſarii nihil habent, quod dicant, niſi, quod ſi authoritatem haberemus, ita etiam faceremus; hæc eſt affirmatio merè malitioſa & irrationalis, & privilegium, quod ſibi aſſumunt, de futuris judicandi, quod immediatâ revelatione certè non habent; & revera incharitatis ſignum eſt, dicere, nos velle contra *manifeſtam noſtram doctrinam* agere, cùm hactenus nullam ita judicandi occaſionem præbuerimus; & hîc alios ſecundum ſeipſos judicant: ſed tales conjecturæ contra innocentiam noſtram minimè militabunt, dum innocentes manemus. Quod ſi perſecutionis rei futuri unquam ſumus, alios contra conſcientiam aut perſuaſionem ſuam corporalibus ſuppliciis adurgendo, tunc denique, tunc, inquam, judicemur hypocritarum maximi, neque quiſpiam nos perſequi parcat.

Amen inquit anima mea:

THESIS

Thesis Decima quinta.

De Salutationibus, Recreationibus, idque genus aliis.

Cùm omnis religio præcipuè huc tendat, ut redimantur homines à ſpiritu vano *&* hujus ſeculi conſortio, *& introducantur ad* interiorem cum Deo communionem, *coram quo, ſi ſemper timemus, beati exiſtimandi ſumus ; igitur vani & inanes ejus habitus & conſuetudines* & *verbo & opere ab iis rejiciendæ & derelinquendæ ſunt, qui ad hunc timorem accedunt, qualia ſunt* detectio capitis, ſuffraginationes, corporiſque quam plures in ſalutationibus deflectiones, *cæteræque* ſtultæ *&* ſuperſtitioſæ formalitates, *malo uſu* in *nimis multis gentibus inveteratæ, quæ omnia homo* in ſtatu degenerato, *ad* fovendam ſuperbiam, *in* vanâ hujus ſeculi pompâ & gloriâ *commentus eſt* ; *nec non* inutiles ludi, frivolæ recreationes & nugæ, *quæ inventa ſunt ad pretioſum tempus conterendum : quæque animam divertunt* à teſte Dei in corde *&* à ſenſu vivace timoris ejus, *&* ab Evangelico Spiritu, *quo debent Chriſtiani cæmentari, qui ad* ſobrietatem, gravitatem *&* ſincerum Dei timorem *perducit* ; *in quo dum ambulamus, benedictio Dei adeſt nobiſcum in actionibus iſtis, quibus neceſſariò verſamur, dum ea, quæ ad exterioris hujus partis ſuſtentationem ſpectant, curamus.*

I. CUM hactenus de religionis principiis tractaverim, & quæ ad doctrinam & quæ ad cultum ſpectant ; nunc de quibuſdam praxibus dicendum eſt, quæ horum principiorum effecta fuere in teſtibus illis, quos Deus hodie ſuſcitavit, ut pro veritate ejus teſtarentur, quæ non parùm eos commendabit, (ut puto) in Chriſtianorum hominum exiſtimatione. Quod ſi univerſaliter ſumantur, etiam, adverſariorum confeſſione, inveniuntur ut plurimùm liberati ab abominationibus iſtis, quæ communiter inter a-

lios professores abundant, ut *juramenta*, *ebrietas*, *scortatio*, *luxuria*; & quod communiter, qui ad hunc populum transeunt, ab istis statim discedunt; ita ut multi *profligati & impii*, ad hanc veritatem veniendo, *sobrii & virtuosi* facti sint, &, qui *vani*, *luxuriantes*, & *leves* fuerint, *graves*, *serii* & *ponderosi* evaserint; & sicut nec audent hoc negare adversarii, * ne tamen careant, quo nobis detrectent, etiam propter ea non cessant nos accusare, quæ in semetipsis magnoperè commendant; *gravitatem* enim nostram vocant *acerbitatem* & *melancholiam*; *silentium* nostrum *stupiditatem* nuncupant. Qui inter eos *prophani* & *profligati* fuerunt, sed ad nos veniendo ea mala deseruere, ne veritatem aut professionem nostram commendent, dicunt, quod antea *profani*, nunc autem *hypocritæ* & *superbi* evaserint. Si qui, antea inter eos *dissoluti* & *profusi* existentes, ad nos transeundo, *diligentes* & *frugales* fiunt, tunc *avaritiæ* eos accusabunt. Si qui, antè inter eos *eminentes* propter *gravitatem*, *pietatem* & *Dei cognitionem*, ad nos veniunt, tunc dicent, ad *melancholiam* & *enthusiasmum* proclives eos semper fuisse, cùm antea, nec *melancholia* nec *enthusiasmus*, sensu malo, dicebatur, sed *Christiana gravitas* & *divinæ revelationes*. *Constantiam* nostram & *Christianam tolerantiam obstinationem* & *pertinaciam* vocant, licet multò minor inter semetipsos quasi *Christiana magnanimitas* & *nobilitas* laudaretur; & licet hoc modo per *invidiam* omnia ad nos pertinentia retrorsum & præposterè legunt, ea in nobis *vitia* existimantes, quæ in semetipsis tanquam *eximias virtutes* laudarent, hanc tamen ab iis confessionem vis veritatis sæpè extorsit, ut fateantur, quod ut plurimùm, quoad *externam conversationem*, populus

* *Hoc modo solebant Pontificii Valdensium* sobrietatem *improbare, de quibus author Pontificius* Reinerius *sic scribit.* Hæc verò Leonistar. secta magnam habet speciem veritatis, eo quòd coram hominibus justè vivant, & bene omnia de Deo credant, & omnes articulos qui in symbolo continentur; solam Romanam ecclesiam blasphemant & oderunt.

populus mundus & purus ſumus. Si *dicunt*, hoc tantum *ſtratagema* eſſe ad *hæreſin* noſtram commendandum, ſed tale, *dico ego*, *ſtratagema* eſt, quo uſus eſt Chriſtus & Apoſtoli ejus, & quo omnes boni Chriſtiani uti debent; imò tantùm prævaluit veritas puritate ſectantium eam, ut, ſi quis, qui *Quakerus* vocatur, ea agat, quæ inter alios communia ſunt, ſi *riſerit* ſcilicet, ſi *jucundus* ſit, vel *præciſe verbum* non præſtet, vel *fuſius paululùm loquatur*, vel *in iracundiam* prorumpat, dicunt ſtatim, nonne hoc eſt contra *religionem veſtram?* quaſi ea cum *eorum religione* benè conſiſterent; ubi, licet veritatem dicant, cauſam tamen ſuam amittunt; Sed ſi quem noſtrûm in iis malis, quæ inter ipſos abundant, deprehendant (ut cenſendum eſt, inter tot millia paleam inveniri, cùm & inter duodecim unus diabolus fuerit) ô quantum inſultant! & de *unius Quakeri crimine* magis clamitabunt, quàm de *centum inter ſemetipſos.*

II. SED ſunt quædam ſingularia, quæ omnes adverſarii legitima eſſe contendunt, & quæ ſibi vindicant, quaſi Chriſtianæ religioni nullo modo repugnantia, quæ tamen nobis minimè licita eſſe reperimus, & quæ Domini juſſu deponere nobis neceſſe fuit, licet ita agendo nobis multarum afflictionum cauſa fuerit, & multum à mundo odii & invidiæ procuraverit; & quia talis eſt aliquarum rerum natura, ut primo obtutu diſtinguant nos & notos faciant, ita ut à nemine abſcondi poſſimus, niſi teſtimonio infideles ſimus, ideo afflictiones noſtræ & paſſiones hoc reſpectu plures & difficiliores fuerunt, ut poſtea patebit. Hæc hâc theſi breviter comprehendere ſtudui, ſed fuſiùs exhiberi poſſunt ſequentibus *ſex* propoſitionibus.

1. *QUOD non licet blanditioſis iſtis titulis uti*, quales ſunt, *Sanctitas veſtra*, *Majeſtas veſtra*, *Eminentia veſtra*, *Excellentia veſtra*, *Gratia veſtra*, *Dominatio veſtra*, &c. *neque adulatoriis iſtis ſermonibus*, vulgò [*complements*] dictis:

2. *QUOD non licet Christianis geniculari, vel prosternere se ad homines, eisque corpus deflectere, aut caput aperire.*

3. *QUOD non licet Christianis, in amictu aut vestibus, rebus superfluis uti, quæ nullum usum habent, nisi ornamenti & vanitatis causâ.*

4. *QUOD non licet ludis & comædiis uti sub notione recreationum, quæ cum gravitate, silentio, & sobrietate Christiana minimè concordant: deridere enim, ludere, jocari, garrire,* &c. *non sunt libertas Christiana, vel innocens lætitia.*

5. *QUOD, non licet omninò jurare sub Evangelio, non solum non vanè, vel in communi locutione, quod etiam sub Lege Mosaicâ prohibitum erat, sed etiam nec in judicio coram Magistratu.*

6. *QUOD Christianis minimè licet malo resistere, nec bellum gerere, aut in ullo casu pugnare.*

PRIUSQUAM in particularem harum propositionum disquisitionem descendam, ad omnia obstacula removenda, quasdam generales considerationes addam, quæ omnes æqualiter respiciunt; nolim quemvis existimare, quasi hinc peteremus abolere *mutuam relationem*, quæ est, vel inter *Principem* & *populum*, *herum* & *servum*, *patrem* & *liberos*, nequaquam; in his sententia nostra nullam talem consequentiam habet, sed illa relatio magis ab eâ confirmatur, quam destruitur. Deinde nequis judicet, quòd à nostrâ in his sententiâ ulla sit necessitas reducendi *omnes cum bonis suis in æqualitatem*, aut *communia omnia habendi*, non omninò; sententia nostra cuilibet relinquet pacificè, quod suum est, sive illud industriâ suâ, sive jure paternitatis, aut hæreditatis, habet; solum instruitur, quomodo iis bene utatur ad suum & fratrum suorum bonum & ad Dei gloriam, ubi etiam actiones ejus oportet sint voluntariæ & liberæ, & non coactæ. Præthereà, nec indè concludimus, *aliquem creatione magis vel minùs, quàm alium, uti non debere.* Scimus enim, quod, sicut Deo placuit, diversimodè eam distribuere, quibusdam magis, quibusdam

buſdam minùs largiendo, ita & uti eâ poſſent. Variæ enim, quibus ſtant homines, conditiones cum educatione reſpondente hoc abundè demonſtrant; non eodem modo, quo *herus*, educatur *ſervus*; neque *colonus*, quo *fundi dominus*; neque *pauper*, quò *dives*; neque *Princeps*, quo *arator*. Nemini autem licet, quantumcunque habeant, vel utcunque educati fuerint, profuſis & prodigis eſſe, vel, quod eſt merè ſuperfluum, uti; attamen, quia *educatio* eorum ita aſſuefecerit, & *conditio* eorum eos capaces fecerit, rebus melioribus uti poſſent, quàm qui iis nec educatione ſolent uti, neque fert conditio acquirere; extra enim omnem controverſiam eſt, quodcunque *creatio* producit, ad hominis uſum eſſe, & *uſus moderatus* licitus eſt, licet per accidens illud alii illicitum eſſe poſſit, quod alteri licitum ſit: *exempli gratiâ*, qui ratione educationis & conditionis aſſueſcitur, *carnes* edere, *vinum* bibere, *puriore lanâ* veſtiri, ſi ita ferat res ejus, & quòd nec ſuperfluè, nec immoderatè utatur, ita edere & veſtiri poteſt abſque peccato; & fortè, ſi, ut coloni aut aratores vivunt, nutriuntur & veſtiuntur, ſe conformare velit, ſanitati & corpori noceret, animam nihil proficiendo. Sed ſi quis, cujus nec conditio nec educatio eum talibus aſſuefecit, ultrà, tum quod haberet, tum quod acquirere ſoleret, ad depauperationem & manifeſtam familiæ & liberorum ruinam vel comedere vel veſtiri vellet (ſicut alius, cui id licitum eſſet) procul dubio illegitimum hoc illi foret; dives hic fortaſſe magis mortificatus eſt, & ſemet denegavit omittendo ea, ad quæ alius ille, ultra quod vel habet vel acquirere ſolet, aſpirat. Tutus igitur locus eſt, ut ii, qui abundant, ſibimet invigilent, ut moderatè utantur bonis, & ſuperflua omnia reſcindant, quantùm poſſent, utentes potius abundantiâ ſuâ ad eorum neceſſitates ſupplendas, quibus providentia minorem terræ portionem ſortita eſt, & ſic *glorietur dives in humilitate ſuâ; & quos Deus in loco humili vocat, decet contentos eſſe conditione ſuâ,*

eis

eis fratribus minimè invidentes, qui majorem abundantiam habent, Jac. i. 9. quia ſatis receperunt ad *hominem interiorem*, qui præcipuè reſpiciendus eſt, neque quærent uti *vocatione* ſuâ ſanctâ ad acquirendas *mundanas divitias*, quoniam in hoc etiam *divitibus* & *nobilibus*, qui vocantur, præſtant, quia *vocatione* ſuâ non *humiliantur* in hoc mundo, ſed potius *exaltantur*, quoniam, quoad *internam* & *ſpiritualem communionem ſanctorum*, maximi divitum, imò & nobiliſſimorum fratres & ſocii fiunt. Et hoc reſpectu glorietur frater humilis in *exaltatione* ſuâ.

His præmiſſis, omnibus hoc ſeriò proponere velim, qui *realiter Chriſtiani* eſſe avent, idque *natura* & non *nomine* tantùm, ſi non desiderandum eſſet, & magnoperè non contribueret ad Chriſtianitatis commendationem, & ad vitæ virtutiſque Chriſtianæ incrementum, ſi *omnes ſuperflui* illi hominis *tituli*, *prodigalitas* & *impenſa in cibis* & *veſtibus*, *ludorum* & *comœdiarum exceſſus*, &c. auferrentur & deponerentur; & num, qui talia deponunt, *ſimiliores* ſint *diſcipulis* & *Apoſtolis Chriſti*, eorumque *exemplum* magis ſequantur, quàm qui illis utantur? Vel ſi ea omnia *deponere* & *deſerere*, aliquem eſſe *bonum Chriſtianum* impediret; vel ſi Chriſtiani non meliùs abſque illis eſſent? Certè *ſobrii* & *ſerii* inter omnes hoc concedent. Qui igitur iſta, *quaſi* Chriſtianis *incommoda* & *periculoſa* & *inutilia* deſeruere & depoſuere, non increpandi ſunt, ſed potius propterea commendandi, qui & doctrinâ & praxi efficaciter id ſtabiliunt, quod alii deſiderandum eſſe fatentur, ſed nunquam efficere poſſunt, quamdiu eorum uſum approbant quaſi legitimum; & revera Deus hac ætate manifeſtum fecit eorum malum manifeſtando, & teſtes ſuos ex iis ducendo, & contra ea teſtando, quod efficaciter in pleriſque produxerit illam *mortificationem* & *ab amore* & *ſolicitudine hujus ſeculi abſtractionem* in iis, qui, licet verſentur in *mundo*, & etiam in *ſtatu matrimoniali* & in *legitimis externis vocationibus*, intùs tamen ex eo ſunt *redempti*, quod homines olim judicabant

dicabant non posse, nisi ab iis, qui *monasterio* vel *cellulâ* inclusi erant, obtineri: hæc in generali dicta sunt.

III. Quod ad primam ex suprà dictis propositionibus attinet, expressè affirmamus, minimè licere Christianis vel dare vel recipere illos honoris titulos, quales sunt, *Sanctitas vestra*, *Majestas vestra*, *Excellentia vestra*, *Eminentia vestra*, &c. Primò, quia illi *tituli* non sunt ulla *pars* istius *obedientiæ*, quam Magistratibus debemus, neque, dando illos iis, aliquid *realiter* additur isti *subjectioni*, quæ eis debita est, quæ stat in *obediendo jussis eorum* & *licitis mandatis*, non in *titulis* & *designationibus*. Secundò, in *Scripturâ* non invenimus tales titulos, neque sub *Lege*, neque sub *Evangelio*, sed, quod loquendo *Regibus*, *Principibus* & *Nobilibus*, hac simplice compellatione solùm utuntur, scil. *O Rex*, sine ampliore designatione, nisi fortè nomine personæ, ut *O Rex Agrippa*, &c. Tertiò, frequenter imponit Christianis *necessitatem mendacii*, quia sæpissimè ii, qui istos titulos obtinent, sive electoriè sive hæreditariè, reperiuntur nihil in se habere *istos titulos merens* vel *iis respondens*, ut cui dicitur *Excellentia vestra*, fortasse *nihil excellentiæ* habet, & cui dicitur *Gratia vestra*, fortasse *gratiæ inimicus* est, malis operibus. Et cui dicitur *Honor vester*, fortasse *ignobilis*, *vilis* & *sordidus* est. Quæ igitur hominis lex, vel quæ Principis alicujus diplomata me mentiri cogere possunt, *in vocando malum bonum*, *aut bonum malum*? An tales hominum leges *justificare* me possunt à *justo Dei judicio*, ubi pro *vano & inutili quolibet verbo* rationem reddere oporteat; mentiri autem quid pejus est? Certè pudere deberet Christianos, tales leges, tam manifestè Legi Dei contradicentes, inter eos esse. Si *dicetur*, debere nos in *charitate* existimare, eos habere *istas virtutes*, in quos tales honores Rex contulerit, vel quia ex iis, qui ista meriti sunt, descenderunt: *Resp. Charitas cognitionem* non tollit; non me obligat *charitas* vel credere vel facere

cere *mendacium*: manifeſtum autem eſt, neque negari poteſt, virtutes iſtas *in pleriſque eorum*, qui hos titulos habent, non eſſe, neque volunt nos ita *eos* compellare, *in quibus iſtæ virtutes ſunt*, niſi à *mundi Principibus* ita dignificentur; ita ut, qui *verè virtuoſi* ſunt, à *virtutibus ſuis* non deſignandi ſint, quia ab *hujus ſeculi Principibus* non ita *dignificati* ſunt; & qui non habent, oportet ita deſignare propter *Regum terræ diplomata*; & hæc quidem faciunt, qui ſe illius jactitant ſectatores, qui præcepit diſcipulis ſuis, *ut neminem vocarent Dominum*; & *qui Phariſæis dixit*, *quod credere non poterant*, *quia honorem ad invicem acceperant*, *& non illum*, *qui à Deo ſolo eſt*, *quærebant*. Hoc adeò planum eſt iis, qui reverà eſſe Chriſtiani exoptant, ut commentario aut conſequentiâ non egeat. Quartò, quod attinet ad illos titulos *Sanctitatis*, *Eminentiæ*, *Excellentiæ*, quibus utuntur Pontificii ad Papam & Cardinales; & *Gratiæ*, *Dominationis*, *Reverentiæ*, quibus utuntur Proteſtantes ad clericos ſuos, eſt *blaſphema uſurpatio*; ſi enim iis *ſanctitatis & gratiæ titulis* utantur, qui *ſanctitate* & *gratiâ* imbui debeant, per quam regulam Papæ & Epiſcopi hoc ſibi peculiariter uſurpant? Nonne ſanctitate & gratiâ unumquemque Chriſtianum imbutum eſſe decet, & ſic oportet omnem Chriſtianum ad invicem dicere, *Sanctitas veſtra*, *Gratia veſtra*? Deindè, quomodo vindicare poſſunt illi alios vel plures titulos, quàm quibus utebantur Apoſtoli, & mutuò recipiebant primitivi Chriſtiani, quorum ſucceſſores ſe eſſe prædicant? cùm quatenus ſunt eorum ſucceſſores, non alio reſpectu, fatebuntur, ut opinor, ipſis deberi illum, quem ambiunt, honorem: ſi autem ii nec recipiebant, nec admittebant, neque petebant talem honorem aut titulos, quomodo hi adepti ſunt eos? Si dicant, illis uſos fuiſſe Apoſtolos, probent illud, ſi modo poterunt; in Scripturâ nil tale invenitur; alloquuntur Chriſtiani Apoſtolos ſine iſtis deſignationibus; & ne vel verbum eſt ſimile iſtis, ut, *ſi placeat Sanctitati veſtræ*, *Gratiæ*

veſtræ

veſtræ, Dominationi veſtræ, nec Reverentiæ veſtræ, neque vocantur nec Dominus Petrus, nec Dominus Paulus, nec Magiſter Petrus, nec Magiſter Paulus, nec Doctor Petrus, *nec Doctor Paulus: ſed ſolùm Petrus & Paulus*, & illud non ſolùm in Scripturâ non invenitur, ſed nec longè pòſt; ita ut appareat, hoc eſſe manifeſtum apoſtaſiæ fructum; ſi enim vel ab officio, vel merito perſonæ, oriantur iſti tituli, negari non poteſt, quin meliùs merebantur Apoſtoli, quàm ulli hodiè, qui eos nunc volunt; nam liquidò patet, habebant Apoſtoli *ſanctitatem, excellentiam, gratiam*, & quia *ſancti, excellentes* & *gratioſi* erant, ideo nolebant *titulos iſtos* admittere. Sed hi, cùm nec *ſanctitatem*, nec *excellentiam*, nec *gratiam* habeant, quibus gratioſi aut excellentes facti ſint, tamen ita deſignari volunt, ut vanis & ambitioſis animis ſuis ſatisfaciant, quod hypocriſeos eorum manifeſtum eſt ſignum. Quintò, Quod attinet ad illum *Majeſtatis* titulum, communiter Principibus datum, nemini eorum in ſacrâ Scripturâ tribui eum invenimus, ſed quòd ſpecialiter & particulariter Deo adſcribatur, ut, 1 Paralip. xxix. 11. Job. xxxvii. 22. Pſal. xxi. 5. xxix. 4. xlv. 3. xciii. 1. xcvi. 6. Iſa. ii. 10. xxiv. 14. xxvi. 10. Heb. i. 3. 2 Pet. i. 16. & in multis aliis locis. Hinc ait Judas, ver. 25. *Soli Deo Salvatori noſtro per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum gloria & majeſtas*, &c. non igitur homini. In Scripturâ invenitur, ſuperbum Nebuchadnezzarem hunc ſibi titulum aſſumpſiſſe, Dan. iv. iii. qui eo ipſo tempore ſufficientem redargutionem accipiebat, ſubito corripienti illum judicio; ideoque in omnibus appellationibus Principibus datis, in veteri Teſtamento, vel in novo, talis non invenitur; admodum urbanus Agrippæ Paulus erat, ſed talem illi titulum non tribuit, neque hoc utebantur titulo primitivi Chriſtiani. Hinc hiſtoria eccleſ. lib. iv. pag. 445. reformationis Gallicæ refert orationem à Dom. de *Rochefort* ſub Carolo nono anno 1560. *dicens, hanc orationem benè*

obſervatam

observatam fuisse in eo, quòd verbo [Majestas] *non usus fuerit, ab adulatoribus his postremis seculis invento*, non tamen advertit author, quomodo Calvinus, magister ejus, quem ibi tantopere commendat, hoc adulationis titulo utitur ad Franciscum primum, Galliæ Regem, & non id tantum, sed etiam vocat illum *Regem Christianissimum* in epistolâ ad *Institutiones* suas, licet, quoniam quotidie reformatores persequebatur, longè abesset à veri Christiani statu secundum ipsius Calvini opinionem: certè istorum titulorum, quos imposuerat & introduxerat Antichristus, continuatio reformationi multùm oblædebat, eamque retardabat, & in plerisque eam defectivam fecit. Denique, omnes illi honorum tituli à Christianis rejiciendi sunt, quia oportet eos quærere honorem, qui à Deo est, & non illum, qui deorsum est; sed illi honores non à Deo, sed deorsum sunt. Novimus enim, quâ arte & industriâ homines utuntur, ut honores istos acquirant, & quæ pars sit, quæ eos quærit, *animus* scil. *superbus*, *insolens*, *superciliosus*, & *non mitis*, & *innocens Christi Spiritus*, ille enim hunc honorem non ambit: Num ille Spiritus, qui hunc honorem amat, qui eum appetit, qui eum stabilire & tueri conatur, qui furit, qui fremit, qui frendet & indignatur, cùm hic illi honor denegetur, iste Spiritus est, quem in hoc orbe nullius reputationis esse oportet, quique in cœlo conversationem suam & cum Filio Dei communionem habet! imò an non potius est dominans, insultans & superbus Luciferi spiritus, hujus seculi principis, qui olim honorem ambiebat, & ad eum aspirabat, ac manere noluit in loco suo, ideoque filii ejus eodem ambitioso animo inflantur, petentes & ambientes honorum titulos, qui ad eos non pertinent. Examinemus autem, qui sint veri honorandi, nonne *justus*, nonne *sanctus*, nonne *humilis corde*, *mitis spiritu*, nonne tales inter Christianos honorandi sunt? Horum autem nonne pauperes esse possunt coloni, aratores, piscatores? & si ita sit, unde fit, quòd honoris tituli in

istos

istos non conferantur? * Sed qui sunt isti, qui communiter recipiunt & ambiunt istos honores, nonne divites, quibus suppetunt terrestria, sicut dives ille, qui in infernum abivit, tales, qui superbi sunt, & ambitiosi, qui pauperes opprimunt, qui nationum abominatio & quasi plaga sunt, qui luxuriâ, vanitate & omni nequitiæ superfluitate inflati sunt; an non ii illi sunt, qui dicuntur honorabiles, qui requirunt & accipiunt honoris titulos, superbi Hamanes? Num autem hic ille honor est, qui à Deo provenit, vel honor, qui ab infrà est? Num honorat eos Deus, qui illum quotidiè dehonorant? & sic non est honor Dei, sed hujus mundi, quem inter se invicem dant & accipiunt filii hujus seculi; quomodo possunt filii Dei, qui revera Christiani sunt, vel dare vel accipere illum honorem inter semetipsos, nisi redarguantur à Christo, qui ait, *ita facientes credere non posse.* Sed præterea, si causam respiciamus, quæ frequentissimè hominibus procurat eos honoris titulos, non inter mille una invenitur propter virtutem aliquam Christianam esse, sed potius propter ea, quæ debent Christiani abnegare, favore *scil.* Principum qui adulationibus & frequenter pejoribus & vilioribus mediis acquiritur; imò frequentissima, & inter homines maximè honorabilis existimata causa est propter pugnandum vel Martialem aliquem actum, qui Christiani dignitati aut merito nihil addere potest, quum revera optandum esset, inter Christianos nulla bella esse; &, quousque pugnant, non verè Christianos esse eos patet; Jacobus Apostolus monet, *bella à concupiscentiis provenire:* ita etiam deceret

* *Hieron. in epistolâ ad Celant. monet eam,* quod propter nobilitatem nullis præponenda esset, quippe Religionem Christianam personarum respectum non admittere, nec homines propter externam conditionem æstimari, sed secundum animi dispositionem, vel nobiles vel infimos haberi; qui peccato non obsequitur, liberum esse, qui in virtute præstat, nobilem esse. *Legatur epist. Jac.*

ret Chriſtianos potius cum concupiſcentiis pugnare *Dei Spiritûs gladio*, quàm *prævalentibus concupiſcentiis* ſe invicem deſtruere: qualemcunque honorem iſtis modis adepti ſunt homines ſub Lege, ſub Evangelio tamen patet, *propter patiendum*, *non pugnandum*, commendari Chriſtianos. Neque ex diſcipulis Chriſti ullus, niſi unus, ſtrinxit gladium, ut alii violentiam inferret, qui ideo minimè honoris titulum, ſed juſtam reprehenſionem, accepit. Denique, ſi vel hujus honoris naturam conſideremus, ſi cauſam, ſi methodum tranſmittendi, ſi terminos, quibus præſtatur, certè ab iis præſtari nullo modo poteſt, qui revera Chriſtiani eſſe volunt.

IV. Cæterum, præter generales illos honoris titulos, quot abuſus inter Chriſtianos irrepſerunt in uſu blandorum ſermonum, vulgò *Complements?* undè non ſervi ad heros, vel alii, reſpectu talis relationis, ſed ii, qui nullam ejuſmodi relationem habent, dicunt & ſcribunt ad invicem, quâlibet occaſione, pro more, *Obſequentiſſimus tuus ſervus*, *Humillimus tuus ſervus*, &c. Impiæ tales conſuetudines, ad inenarrabile animarum damnum, Chriſtianos ad mendacia facienda aſſuefecerunt; ita ut mentiri, imò & inter eos, qui volunt Chriſtiani dici, æſtimatum ſit urbanitas. O horrida apoſtaſia! apertè enim nôrunt omnes illarum *futilitatum*, vulgò *Complementorum* (parce verbo) uſum, nullam realem obſequii aut obedientiæ intentionem inferre; neque ulli adeò ſtulti ſunt, ut ita opinentur. Si enim eos ſervire nobis juberemus, qui ſe obſequentiſſimos hoc modo profitentur, non dubitarent judicare nos eis abuti, & citò oſtenderent ſe nobis nihil, præter verba, dediſſe. Mirum eſt igitur, quod ii, qui dicunt Scripturam eſſe regulam ſuam, non erubeſcant mendaciis uti, cùm Elihu, qui Scripturam non habebat, Lumine interno, quod iſti inſufficiens judicant, dicere potuit, Job xxxii. 21, 22. *Non accipiam perſonam hominis, & ad hominem non mutato nomine loquar, quod ſi ita agam,*

gam, novi quod me tolleret Creator meus. * Devotus quidam vir, temporibus primitivis, epiſcopo cuidam ſcribens, ſubſcripſit ſe ejus ſervum, & licet magis realiter, ut judicari poſſit, id fecerit, quàm hodierni adulatores, ab illo tamen propterea acerbè redargutus eſt. Sed ad ſemet defendendos communiter *objiciunt*, Lucam dixiſſe Theophilo, *Præſtantiſſime Theophile*, & Paulum Feſto, *Nobiliſſime Feſte. Reſpond.* Cùm Lucas id ſcripſerit dictante infallibili Spiritu, non dubitandum eſt, quin id meritus ſit Theophilus, eâque virtutè realiter præditus fuerit; quo caſu minimè condemnabimus eos, qui eâdem authoritate, quâ fecit Lucas, ita agent. Sed nondum probatum eſt, hunc titulum à Lucâ Theophilo ideo inditum eſſe, quia eum à patre traxerit, aut diplomate obtinuerit ab hujus orbis Principibus, vel quòd dediſſet, niſi verè præſtantiſſimus fuiſſet; & niſi hoc probetur, quod nunquam poteſt, nihil inde deduci contra nos poteſt. Idem dici poteſt de Paulo ad Feſtum, quem non *nobilem* appellâſſet, niſi *verè nobilis* fuiſſet, quod revera fuit in eo, quod illum in cauſâ ſuâ audiri voluerit, & furori Judæorum adverſus eum non ceſſerit; non propter aliquem externum titulum, aliunde Feſto conceſſum, ita appellâſſet eum Paulus, alioquin eodem modo appellâſſet Felicem anteceſſorem ejus, qui eodem fungebatur officio, & eodem honore externo potiebatur; ſed, propter ipſius avaritiam, eum ita à Paulo appellari non reperimus.

V. Hic locus non inopportunus videtur, quædam dicere de utendo ſingulari numero ad ſingulares;

* *Hanc hiſtoriam obſervat Caſaubonus lib. de more & conſuetudine, pag.* 169. His poſtremis annis vir inurbanus æſtimatur, qui nolit ſive æquali, ſivè inferiori, ſe ejus ſervum ſubſcribere. *Sulpitius tamen Severus aliquando acerbè redargutus eſt à Paulino epiſcopo Nolenſi, quia in epiſtolâ ſemet ejus ſervum ſubſcripſerat, dicendo,* Cave, ne te ejus ſervum ſubſcribas, qui frater tuus eſt & conſervus: peccaminoſa eſt enim adulatio, non humilitatis teſtimonium, eos honores homini tribuere, qui ſolùm debentur uni Domino, uni Magiſtro, uni Deo.

res; de hoc in linguâ Latinâ nulla eſt controverſia; nam quando unum alloquimur, ſemper utimur pronomine TU, & qui aliter faceret, contra regulas grammaticas peccaret, & juſtè incongruitatis condemnaretur; ecquis enim puerulus, grammaticæ rudimenta vix ingreſſus, qui neſciat, incongruè dici, *vos amas, vos legis:* ſed cùm ſuperbia hominum multa infecerit, hac etiam loquendi ſimplicitate in communibus linguis uti nolunt; vanâ enim ſui opinione inflati, quaſi non ſufficeret iis numerus ſingularis, volunt ut alii eos alloquantur in plurali. Hinc Lutherus in ludis hunc loquendi modum redarguit & deridet, dicens, *Magiſter vos es iratus.* Quam etiam corruptionem abundè refutat Eraſmus in Colloquiis. De quâ etiam Jacobus Howel, in epiſtolâ ad nobilitatem Angliæ, de Gallico & Anglicano Dictionario, commemorat, *tam in Galliâ, quam in aliis regionibus, uſitatam fuiſſe vocem* TU *in compellatione uniuſcujuſque; ſucceſſu verò temporis, cùm Romana reſpublica in imperium excreviſſet, aulicos cæpiſſe Imperatorem, tanquam poteſtate inſtructum dignitates & officia conferendi, magnifacere & alloqui voce* Vos, *imò titulis inſignioribus quaſi deificare, qua de re legimus in Epiſtolis Symmachi ad Imperatores Theodoſium & Valentinianum, ubi his loquendi formulis utitur, videlicet,* Veſtra æternitas, Veſtrum numen, Veſtra ſerenitas, Veſtra clementia. *Adeo ut dictio* Vos, *in numero plurali, unà cum cæteris titulis & honorificis compellationibus videatur primam ſuam originem accepiſſe cum monarchico regimine, quæ deinceps gradatim in homines privatos derivata ſunt.*

IDEM teſtatur etiam Johannes Mareſius, de Gallicâ Academiâ, in præfatione ſui Clovis. *Nemo miretur, vocem* Tu *in hoc opere applicari viris & fæminis principibus. Eâdem quippe ipſum Deum compellamus: eâdemque olim compellârunt Alexandros, Cæſares, Reginas, & Imperatrices. Dictio* Vos, *quando una duntaxat perſona compellatur, non eſt introducta niſi per fœdam aſſentationem hominum poſteriorum ſeculorum, quibus viſum fuit*

ſuit unam numero perſonam in plurali numero alloqui, ut credat ſe vel ſolam pluribus aliis dignitate & præſtantiâ æqualem eſſe: unde tandem ad infimæ conditionis homines pervenit.

Ad eundem modum ait quoque M. Godeau in præfatione ſui N. Teſt. *Malui fideliter retinere expreſſa S. Pauli verba, quàm exactè ſequi ſtilum politum noſtræ linguæ. Eam ob cauſam ſemper utor formulâ Deum compellandi in numero ſingulari, non in plurali, & ideo dico potiùs* Tu, *quàm* Vos. *Concedo ſanè, urbanitatem & mores hujus mundi poſtulare, ut eo modo honoretur: at è contrario etiam verum eſt, quòd originalis lingua novi Teſtamenti nihil commune habeat cum ejuſmodi moribus & civilitate, adeò ut ne una quidem ex tot antiquis verſionibus, quas habemus, eam obſervet. Non credant homines, quòd non ſatis obſervantiæ exhibeamus Deo, compellando eum per vocem* Tu; *quod tamen longè aliter ſe habet, ſiquidem mihi videor (fortaſſe per effectum conſuetudinis) majeſtatem ejus divinam magis honorare, compellando eum hoc modo, quàm ſi compellarem eum juxta mores hominum, qui tam delicati ſunt in ſuis loquendi formulis.*

Videte, quàm apertè & clarè teſtantur iſti viri, quòd hæc loquendi formula & tituli iſti profani originem ſuam trahant ex fœdâ aſſentatione horum poſtremorum ſeculorum, & ex delicato faſtu hominum mundanorum, qui has novitates excogitârunt, ut per eas alii aliis mutuos honores exhiberent, prætenſâ, neſcio qua, urbanitate & obſervantiâ. Scilicet tam perverſi ſunt plerique modernorum Chriſtianorum in commendandis ſceleróſiſſimis hominibus & peſſimis conſuetudinibus, ut vera ſimplicitas Evangelii planè ſit amiſſa: imò & ſua quibuſvis hominibus & actionibus nomina dare non ſolùm in deſuetudinem abiit, ſed etiam abſurdum & horrore plenum cenſetur ab hujuſmodi delicatis aſſentatoribus, qui huic perniciei & aſſentationi nomen urbanitatis imponi poſtulant. Quod porrò iſte loquendi modus ex inflato & ſuperbo animo provenit, inde

etiam patet, quia ſervos & mendicantes ſingulariter alloquuntur; itemque in orationibus ad Deum ſingulari utuntur numero: & ſuperior inferiorem ita etiam alloqui ſolet, ſed non patitur ſuperior, ut inferior eum viciſſim ita alloquatur, nam id dedecori ſibi eſſe autumat; & ſic Deum & mendicum in eâdem categoriâ hominum ſuperbia poſuit. Argumentis non opus eſſe cenſeo, ad probandum iis, qui congruentem ſermonem cognoſcunt, nos ſingulari numero ad ſingulares uti debere, quod & per totam Scripturam communis dialectus eſt, quam ita etiam vulgares interpretes interpretantur. Cùm igitur nobis pateat, formulam iſtam, pluraliter alloquendi homines, ex ſuperbiâ proveniſſe, adeóque cum mendacio conjunctam eſſe, nobis neceſſe fuit contra hanc corruptionem teſtari, ſingulari ad omnes æqualiter utendo; & licet nulla ratio aſſignari poſſit, quare alii nos eâ de cauſâ perſequantur, præſertim Chriſtiani, qui Scripturæ regulam, cujus hæc eſt dialectus, ſequi ſe profitentur, incredibile tamen fortaſſe foret, ſi dicerem, quantùm hâc de cauſâ paſſi ſumus, & quomodo ſuperbi illi furunt, fremunt, & dentes ſtrident, frequenter verberando & nos concutiendo, quum eos hoc modo ſingulariter alloquimur, quo in ſententiâ noſtrâ eo magis confirmati ſumus, quod videamus, hoc veritatis teſtimonium, quod per omnia nobis dedit Deus ferre, adeo naturam ſerpentinam in filiis tenebrarum vexare.

VI. Secundo. Proximum his titulis eſt altera illa honoris pars, quâ utuntur Chriſtiani *in geniculando*, *proſternendo*, & *aperiendo caput* ad invicem in ſalutationibus ſuis; Neſcio quid habeant adverſarii, quo ſemet in his juſtificent, niſi exempla quædam *ex veteri teſtamento* deducta, & *morem nationum.* Prima ſunt *Abrahæ ad filios Heth* incurvatio, & *Loti ad Angelos*, &c. Sed, cùm has Patriarcharum actiones, ut res geſtas, non ut ſint nobis regula, Scriptura referat, non debemus illos in omnibus actionibus imitari, licet particularis earum reprehenſio non adjdatur:

datur. Scriptura non redarguit Abrahamum, quod Hagarem, vivente Sarâ, cognoverit; & ſi diceremus omnia nobis licere, quæ illi fecerunt, plurima incommoda, omnibus obvia, adduceret. Quod attinet ad *gentium mores* aut *conſuetudines*, malum eſt pro Chriſtianorum hominum actionibus argumentum, meliorem debemus ſequi regulam; & ſic apparet, quàm parvi ponderis ſit, quod pro ſe habent hac in re dicere. Videamus, ſi argumenta noſtra, quibus adducimur ad iſta deponenda & deſerenda, non ſufficiant ad nos ſatis propugnandos & fulciendos. Dicimus igitur primò, quòd, cum Deus ſit hominis Creator, & cui cùm animi tùm corporis dedicatio debeatur, ſolus ille adorandus eſt, idque non ſolum *Spiritu*, ſed etiam *corporis proſtratione*. *Geniculatio* autem, *incurvatio corporis & apertio capitis* ſunt ſola externa ſigna *adorationis noſtræ* erga Deum, ideoque non licet iis ad homines uti. Qui ad homines geniculatur & proſternit ſe, quid amplius Deo agit? Qui incurvat ſe, & aperit caput ad creaturam, quid amplius creatori reſervavit? Oſtendit autem nobis Apoſtolus, quòd *apertïo capitis* illud ſit, quod à nobis poſtulat Deus in cultu noſtro erga ipſum, 1 Cor. xi. Sed ſi nos hominibus eodem modo applicamus, ubi eſt differentia? non in externâ ſignificatione, ſed unicè in intentione, quâ Pontificiæ imaginum venerationi porta aperitur, quæ, has omnibus hominibus inflexiones negando, neceſſariò occluditur. Secundò, cùm omnes homines *creatione æquales* ſint, licet in diverſis ſtationibus ſecundum varias ſuas relationes poſiti, tamen adorationem ad invicem non debent, hanc omnes ſimul Deo reddere oportet, quia *illi & ſoli ejus nomini omne genu flecti debet*, & *ante cujus thronum viginti quatuor ſeniores ſe proſternunt*. Cùm homines hoc ſibi ab invicem accipiant aut uſurpent, Deum gloriâ ſuâ ſpoliant, quia homines omnia reſpectiva officia ad invicem præſtare poſſunt ſine hujus generis inflexionibus, & ideo nulla officii noſtri erga homines eſſentialis pars ſunt: ſed internus inſtinctus in

omnibus gentibus docuit homines, ut ſe ad Deum proſternerent, & procul dubio hoc modo incurvatio locum obtinuit, ſicuti homines, ſervili timore corrupti, cœperunt ſe invicem in Deos exaltare, & ſicut ambitioſus animus in aliis duxit eos, ut locum Deorum ſuper fratres ſuos uſurparent. Tertiò, videmus, quòd, quando Cornelius hoc modo ad pedes Petri procidit, recuſavit ille, dicens, *ſe hominem eſſe.* Num magis igitur quàm homines ſunt Papæ, aut Petro præſtantiores, qui homines quotidiè ad pedes ſuos procidere, eoſque deoſculari ſinunt? Et hâc ad Cornelium reprehenſione abundè oſtendit Petrus, tales mores, inter Chriſtianos, admittendos non eſſe. Imò & noluit Angelus hoc à Johanne accipere, Apoc. xix. 10. xxii. 9. ob hanc rationem, *quia conſervus tuus ſum*, inquit ille, *& fratrum tuorum*; indè abundè ſignificans, minimè licitum eſſe conſervis hoc modo ad invicem ſe proſternere; & hoc reſpectu omnes homines conſervi ſunt. Si dicetur, Johannem voluiſſe hoc loco *cultu religioſo* & non *civili* adorare Angelum; id eſt affirmare, non probare: neque judicare poſſumus, illum tunc temporis adeò malè inſtructum fuiſſe, ut neſciret, ſibi non licere Angelos colere; ſolùm videtur, propter magna illa myſteria, ſibi ab iſto Angelo revelata, illi aliquid præter communem amoris reſpectum ſignificare voluiſſe, propter quod reprehendit eum Angelus. His conſideratis, eorum judicio remittitur, qui veri Chriſtiani ſeriò eſſe volunt, num culpandi ſimus, quia hoc ab hominibus abſtrahamus? Qui nos ideo accuſant, eâdem ratione Mordecaium accuſare poſſent, qui non minùs quàm nos in hoc negotio inurbanus fuit, & hinc nos *ruſticitatis* & *ſuperbiæ* incuſant, licet teſtimonium conſcientiæ noſtræ nos ſatis in conſpectu Dei contra tales calumnias propugnet. Sunt tamen inter nos, qui non ita *ruſticè* nec *ſordidè* educati ſunt, ut id ob defectum educationis omittant, & quidem rationis admodum expertes eſſemus, ſi ſuperbiam illam, ut illi opinantur, tàm carè emeremus, ut plerique fecerunt,

con-

conſcientiæ hac in re libertatem vindicantes, quum ex nobis non pauci ſæpius verberati & plures menſes hac unicâ de cauſâ incarcerati fuerint, quia, ſcil. *ſuperbis ſuperborum hominum cupidinibus*, aperiendo capita, ſatisfacere non poterant: Innocens autem noſtra praxis (dum erecti ſtemus operti galeris, non moventes vel deponentes eos magis quàm calceamenta, quando alicui occurrimus aut ſalutamus, cùm illi capitis non minùs, quam hæc pedum operimentum ſint) minus in nobis *ruſticitatis* aut *barbariei* eſt, quam in iis nos proindè *verberare*, *concutere*, *incarcerare*, *affligere & mulctare*, quibus cruciatibus perſequuntur nos, quia illis contra conſcientiam incurvare non poſſumus; hoc certè minus, ex eorum parte, *humilitatis* & *manſuetudinis* eſt, quàm *ſuperbiæ & ruditatis* à noſtrâ. Nam fac, infirmitas noſtra & imbecillitas eſſet; cùm tamen ita agere Chriſtianæ alicujus legis aut præcepti non ſit tranſgreſſio, nonne indulgere nobis oportebat, ſicut præcepit Apoſtolus iis fieri, qui carnes edere dubitabant? Et nonne, qui nos proindè perſequuntur & calumniantur, indè magis ſuperbi Hamanis ſequutores, quàm mitis Chriſti diſcipulos, eſſe ſe oſtendunt? Hoc autem fidenter dicere poſſum ab experientiâ meâ & multorum millium, quod, utcunque ſtultum vel parvum hoc ſapientibus hujus mundi videatur, nobis potius mori, quàm aliter agere, conſcientiæ cauſâ, oportebat. Et hoc adeò naturali Spiritui noſtro contrarium fuit, ut, cùm neceſſe nobis fuit, divino jubente Spiritu, iſtas *inflexiones*, *ſuffraginationes* & *ceremonias* deſerere, hoc nobis quaſi ipſa mors fuerit. Quòd ſi hoc aliter, ſalvâ cum Deo pace, feciſſe potuerimus, nos hoc modo ignominiæ & perſecutioni mundi nunquam expoſuiſſemus; & licet abſit à nobis, eos in his judicare, quibus Deus ejuſmodi malum & periculum non oſtenderit, tamen minimè dubitamus, quin omnibus illis, qui *ſe fideles* præſtabunt *divino Chriſti in cordibus ſuis Lumini*, Deus etiam horum malum oſtenſurus ſit.

VII. Tertio, de *vanitate* & *superfluitate vestium* dicendum est, in quo duo primò consideranda sunt, *conditio* & *status personæ*, & *natio, ubi habitat*. Minimè dicemus omnes eodem modo esse vestiendos, quia hoc fortè non æquè, neque cum corporibus, nec cum bonis omnium quadrabit, & si quis sobriè & sine superfluitate vestiatur, licet, quoad substantiam & materiam vestimenti, illud, quo vestitur, elegantius & pretiosius sit, quàm illud, quo servus ejus vestitur, non ideo culpandum esse censemus, cùm ille abstineat à superfluitatibus, quibus educatio & conditio ejus assuefecerat illum; fortassè erit in illo major mortificationis actus, quàm abstinentia à panno concinniore in servo, qui tali nunquam assuefactus fuit. Quod attinet ad *nationem* aut *gentem*, ubi degitur, quod naturaliter producit degentibus, vestiri eo vanitatis non est, vel quod communiter in eam importatur, cùm procul dubio creatio sit ad usum hominum. Qui abundant serico, eo vestiri possunt, non minùs quàm lanâ; vel si in istis nationibus degeremus, vel proximè eos, qui auro argentoque abundant, quantum inter nos ferrum & æs, illis non minùs quàm his uti possemus. Hîc jacet iniquitas, primò, quando homines à vanitatis cupiditate, ut semet adornent, non contenti sunt iis, quæ *conditio* eorum fert, aut *patria* communiter producit, sed ea ambiunt, quæ vel à *raritate* vel à pretio pretiosissima videntur, ideoque cupidinem magis fovent: quod ex professoribus modestissimi & maximè temperantes facilè concedent malum esse. Secundò, quando homines non contenti sunt, bonum & necessarium creationis usum facere, sed superaddunt, quæ sunt merè superflua; talis est usus superfluus *tæniolarum, redimiculorum, fimbriarum, limborum* & ejusmodi multa alia, ut *faciei depictio, cæsariei plicatura*, quæ sunt lapsæ, libidinosæ & corruptæ naturæ fructus, & non novæ creationis, ut omnes fatebuntur. Et licet omnium optimi & piissimi dicant melius esse si hæc non essent, tamen illicita non judicant, & fratribus & sociis

ſociis ſuis horum uſum indulgent, imò & nonnunquam vindicant; ſed nos hæc omninò illicita reputamus, ut quæ non decent Chriſtianos, idque ob has rationes. Primò, *Veſtium uſus à lapſu provenit*, nam ſi non lapſus eſſet homo, non videretur veſtium uſum habuiſſe. Hic autem miſerrimus ſtatus eas illi neceſſarias duobus reſpectibus fecit, ad *nuditatem operiendam*, & ad *frigus propellendum*, qui & proprius & præcipuus earum uſus eſt; nullo modo autem licitum homini eſſe poteſt, in fructu iniquitatis ſuæ oblectare ſe, vel res præter realem uſum extendere, vel omnia quæ ſunt ſuperflua ſuperaddere, hoc eſt manifeſtus creationis abuſus, ideoque Chriſtianis illicitum. Secundò, qui volunt ſemet ornare in uſu veſtium, induentes ſe rebus nullum realem uſum aut neceſſitatem habentibus, ſed duntaxat ornamenti gratiâ, apertè declarant, quòd hoc faciant, vel ut *libidini* placeant, quo fine ea præſertim commenta ſunt, vel ut *vano* & *ſuperbo animo* gratificentur, cùm pateat, hunc præcipuum horum finem eſſe; videmus, quàm facilè homines veſtibus inflantur, & quàm vani & ſuperbi ſunt ornamentis his circumſepti: quantum ea abſint à vero Chriſtiano, magnâ demonſtratione non eget. Certè qui tantoperè amant *ſuperfluis* & *vanis veſtibus* indui, oſtendunt, quòd mortificationem & ſui-abnegationem non multùm reſpiciant, & quòd ornare corpora magis quàm animas ſtudeant, & quòd propterea magis nomine quàm re Chriſtiani ſint. Tertiò, diſertè hæc condemnat Scriptura, contrarium commendans & præcipiens, ut Iſa. iii. Quàm ſeverè redarguit Propheta filias Iſrael pro *ornamento periſcelidum*, *ocellatiſque operibus*, *myrothecidiis*, *catelliſque & bracteolis*, *tiaris*, *armillis*, &c. Et nonne igitur mirum eſt, quòd in talibus ſe juſtificent Chriſtiani, à quibus vita magis purificata & exemplaris requiritur? Chriſtus jubet nos de *veſtibus* minimè ſolicitos eſſe, & ut eorum vanitatem oſtenderet, qui in ſplendore veſtium gloriantur, dicit iis, *quòd nec Solomon in omni ſuâ gloriâ coopertus fuit*,

fuit, ſicut lilium agri, quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur. Illi autem certè Chriſti verba floccipendunt, qui de veſtibus adeò ſoliciti ſunt, & tantâ induſtriâ utuntur, ut ſemet adornent, & adeò enixè ſe juſtificant, & iraſcuntur, quando propterea redarguuntur; hoc reſpectu admodum poſitivè loquitur Paulus, 1 Tim. ii. 8, 9, 10. *Similiter volo & mulieres in habitu ornato cum verecundiâ & ſobrietate ornantes ſe, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſâ, ſed, quod decet mulieres promittentes pietatem, per opera bona.* Similiter ait Petrus, 1 Epiſt. cap. iii. ver. 3, 4. *Quarum non ſit extrinſecùs capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus: ſed,* &c. Hîc uterque Apoſtolus diſertè duo exprimunt, quod Chriſtianarum mulierum *ornamentum* (de quibus particulariter loquuntur, ut opinor, quia ille ſexus ad iſtam vanitatem magis proclivis eſt, & quod fortaſſe viri eo tempore tali reprehenſione non egebant) *externum* eſſe non debeat, neque *in veſtium ornatu* conſiſtere. Secundò, quòd *capillaturâ* & *auro*, &c. ad ornamentum uti non debeant, quibus ornari tunc mos gentium erat. Sed an non mirum eſt, quod ii, qui Scripturam regulam ſuam eſſe dicunt, & ſe ab eâ duci prætendunt, non modò adeò frequenter ſint in iſtorum uſu, quæ tam apertè Scriptura condemnat, ſed etiam in iſtis ſe adhuc juſtificent? Non ſolùm à talibus abſtinentiam quaſi virtutem Chriſtianam commendat Apoſtolus, ſed uſum eorum, quaſi illegitimum, condemnat. Et an non adhuc magis mirum videri poteſt, quod, contradicentes Apoſtolorum doctrinæ, quaſi ſtatuiſſent eorum teſtimonium negligere & rejicere, eos, qui conſcientiæ cauſâ ſeriò doctrinam Apoſtolicam ſequuntur, condemnent, quaſi ita faciendo ſingulares, ſuperbi & ſuperſtitioſi eſſent? Certè deplorandam denotat apoſtaſiam inter illos, qui ſe Chriſtianos prædicant, quod illis tantoperè iraſcuntur, qui Chriſti & Apoſtolorum doctrinam ſequi amant, denegando & deſerendo perituras & mendaces hujus ſeculi vanitates,

tes; & hoc ostendit, istos iis affines esse, qui oderunt redargui, & qui nec ipsi intrare, nec aliis introitum libenter permittere volunt.

VIII. QUARTO, considerandus est usus *ludorum*, *comædiarum*, & *id genus aliorum*, quæ vulgò *recreationes* dicuntur, & quibus communiter utuntur omnia & singula Christianorum genera; sed videamus, num ea consistant *cum gravitate illâ* & *pio timore*, quem postulat Evangelium: inspiciamus paululum & consideremus notiones istas, quæ Christianæ dicuntur, sive Pontificiæ sive Protestantes, & videamus, num ulla differentia, nisi in mero nomine & professione, ab ethnicis appareat; nonne eadem stultitia, eadem vanitas, iidem ludi, & idem abusus pretiosi & irreparabilis temporis abundat, & exinde oriuntur altercationes, pugnæ, juramenta, comessationes, & ebriationes? Quodnam autem istis remedium adhiberi potest, dum prædicatores & doctores, & qui populi ductores sunt, talia approbant, neque cum professione Christianitatis repugnantia putant? Et mirum est, quod ista ubicunque tolerentur, & quod inquisitio ea minimè reprimat nec Romæ nec in Hispaniâ, ubi in larvatorum pompis non tantum obscœnitatis, abominationum & atheismi, omnia genera apertè aguntur, in ipso orbis conspectu, ad magnum Christiani nominis scandalum, sed etiam è contrà, si quis ista redarguit, deserens ea, & seriò se ad timorem Domini applicat, statim eorum præda est, & cruciatibus affligitur; num ista Christianitati similia sunt, num primitivis Christi ecclesiis congruentia? Certè nullo modo: primò quædam Scripturæ testimonia producam, quæ Christianis de his rebus disertè præcipiunt, & tunc videbimus, an ea cum istis antè nominatis ludis, &c. congruere possint. Jubet nos Apostolus, ut, sivè manducemus, sivè bibamus, vel quodcunque faciamus, totum ad Dei gloriam sit, sed neminem adeò stolidum opinor, ut affirmet, in istorum ludorum usu Deum glorificari. Quod si quis ita dixerit, indè satis apparet,

paret, illum nec Deum nec gloriam ejus cognoſcere: abundè teſtatur experientia, quòd in earum rerum uſu homines nil minùs, quàm Dei gloriam, animadvertunt, neque aliquid magis, quàm carnalium cupidinum & voluntatum ſatisfactionem, appetunt. Monet nos Apoſtolus, 1 Cor. vii. 30. ut, *quia tempus breve eſt, qui emunt, ſint tanquam non poſſidentes; & qui utuntur mundo, tanquam non utentes.* Sed quomodo huic præcepto obtemperant, qui ludorum iſtorum aliorumque id genus uſum vindicant, quibus tempus adeò longum videtur, ut id tranſigere non poſſint, neque in curâ animarum, neque curâ neceſſariâ corporis & externorum, niſi id etiam terant in ludis iſtis, quaſi alio opere carerent, vel ad Deo ſerviendum, vel generis humani commodo ſtudendum. Jubet nos Petrus, 1 Pet. i. 17. *ut in timore converſemur tempore noſtri incolatûs.* Sed quis dicet, quòd, qui ludis, comœdiis, ſaltationibus, pictis chartis, aleatorio, & id genus aliis utuntur, huic præcepto obtemperent, ubi nihil videndum eſt, niſi vanitas, laſcivia, & obſcœnitas commentata, nimirum, ut à timore Dei homines retrahantur per ejuſmodi inventa ad diaboli miniſterium. Nullum officium frequentiùs præcipitur, neque Chriſtianis magis incumbit, quàm timor Domini, *ut* ſcil. *coram illo timeamus, & quaſi in conſpectu ejus ambulemus,* ſed, qui iſtis ludis utuntur, ſi à conſcientiis loqui volunt, non dubito, quin experimenter declarare poſſint, quòd inter ludendum hunc timorem obliviſcuntur; & quòd, ſi Deus eos ſecreto ſuo lumine tangat, utuntur luſu, ut remedio ad timorem illum & ſenſum Domini amovendum, *& ſic gaudent ſuper juſto, quem in ſemetipſis interfecerunt & crucifixerunt.* Deindè, ſi animadvertendæ ſint Chriſti ratiocinationes, qui ait, Matth. xii. 35. *bonus homo de bono theſauro profert bona, malus homo profert mala de malo theſauro. Et quod de omni verbo otioſo vel inutili, quod loquuti fuerint homines, rationem reddent in die judicii,* facilè colligi poteſt, è quali theſauro

thesauro inventiones istæ procedunt; & adhuc faciliùs probatur, eundem malum & non bonum esse. Quot inutilia verba necessariò ludi illi producunt? Imò, quid sunt comœdiæ, nisi inutilium & mendacium verborum complicatio? Respondeant mihi homines, qui animas suas immortales esse credunt, & diem futurum, quo oportet nos uniuscujusque inutilis verbi rationem reddere: Quomodo rationem reddent in magno illo & terribili die istorum omnium inutilium verborum, quibus necessariò utebantur in saltationibus, ludis, astragalizando & comœdias faciendo, *&c*? Cæterum quî fit, quòd Christiani hæc non condemnent, sed approbent, imò plerique, Christiani dicti, totam ætatem in istis consumant, adeoque artem suam & industriam faciant, quales sunt saltandi magistri, & comœdiarum actores; quorum infernales conversationes satis demonstrant, cui domino inserviant, & cui fini ista contribuant; neque negari potest, cùm manifestâ pateat experientiâ, quod illarum artium Magistri, & qui iis maximè delectantur, (si non aperti sint athëi & profligati) tales sunt utplurimum, qui religionem aut animarum curam minimum suum negotium faciunt: si autem ista à Christianis denegata essent, quasi professioni eorum repugnantia, illa omnia removerentur, & homines istos ad alias honestas artes convertere se oporteret, si hæc faciendo non foverentur & sustentarentur. Et sicut hoc modo magnum Christiani nominis scandalum & offensa amoveretur, ita etiam pro parte aliquâ removeretur illud, quo provocatur Dominus benedictionem suam abstrahere, & quarum rerum occasione plurimorum animæ in tenebris remanent, & in sensualitate, libidine & voluptatibus mundanis immersi sunt, sine ullo vel Domini timoris vel salutis suæ sensu. Ex patribus, sic dictis, quamplurimi, sicuti alii viri graves & religiosi, multùm ea fleverunt, & abjicienda esse significârunt, quorum multæ citationes

tationes ad suprà dicta confirmanda adduci possint, sed eas, brevitati studens, de industriâ omisi.

IX. Sed *objiciunt*, non posse hominum spiritus subsistere, si rebus seriis & spiritualibus semper intenti essent, & ideo innocentibus quibusdam recreationibus opus esse ad animum aliquando relaxandum, quo paululùm refectus majore vigore ad ista se applicare possit. *Respondeo*, licet totum hoc consideretur, nihil contra nos militaret, neque vindicaret usum eorum, quæ nos omninò deponenda & abjicienda censemus. Quod autem necesse sit hominibus esse semper in eâdem animi intentione erga res spirituales, non contendimus, cum id impossibile nobis esse, quamdiu hoc tabernaculo vestimur, abundè noverimus. Hoc tamen nos ita à memoriâ Dei, & animæ curâ abstrahere non debet, ut non semper aliquem timoris ejus sensum retineamus, quem sensum retinere nemo potest in eorum usu, quæ nos hactenus condemnavimus. Necessariæ autem illæ occasiones, quibus omnes involvuntur ad sustentationem & curam exterioris hominis, relaxatio quædam animi sunt à gravioribus officiis vitæ futuræ; eæque externæ occasiones in benedictione præstantur, sicut animus amore Dei & sensu præsentiæ ejus fermentatur, ita ut in eorum peractione divinam illam influentiam, & spiritualem habitum secum gerat, quô, licet illi actus, sicut edendi, bibendi, dormiendi, laborandi, sint materialiter iidem cum illis, qui ab improbis aguntur, tamen alio spiritu fiunt, & in iis agendis Deo placemus, illique servimus, & fini creationis nostræ respondemus, & sic sensibiles sumus benedictionis Domini. Improbi autem & pro fani, cùm ad hunc statum non venerint, in quocunque occupantur, impii sunt, & peccant, cum arant non minùs, quàm cùm orant. Si autem aliquis *contendat*, propter animi relaxationem, libertatem concedendam esse, etiam præter ea, quæ absolutè necessaria sunt ad exterioris hominis sustentationem; non contra *contendam*, modò ea non sint omninò

superflua,

ſuperflua, neque ea, quæ naturaliter tendunt, animum ad libidinem, vanitatem & levitatem ducere, uti *ſcil.* eo fine præcipuè inventa, & ut plurimum, ſecundum manifeſtam experientiam, illos effectus producentia, ut nota media, quibus illi, qui in illis malis ſunt, ſe invicem in iniquitatibus ſuis fovent, & malitiam ſuam & nequitiam propagant, ad alios inficiendos; cùm res aliæ innocentes inveniri poſſent, ad animi relaxationem ſufficientes, ſicut mutuæ inter amicos viſitationes, hiſtoriæ lectio, ſobriæ de rebus præteritis vel præſentibus interlocutiones, perambulationes in hortis, vel campis, ibique moderatè agrum parare, vel geometriam experiri, & alia ejuſmodi; in quibus omnibus non ita Deum obliviſci oportet, *in quo & vivimus & movemur*, ut non ſemper habeamus ſecretam ad eum reſervationem, & timoris ejus ac præſentiæ ſenſum, qui & frequenter exurgit in mediis iſtis, brevibus quibuſdam reſpirationibus; & ut hoc neque mirum, neque tædioſum videatur, uno exemplo manifeſtum faciam. Secundum omnium hominum experientiam negari non poteſt, quin oporteat homines diligere Deum ſuper omnia; patet etiam, quod, qui amore capti ſunt, ſive ſit fœminæ, ſive alius cujuſlibet rei, ſi modo magnum in corde locum acceperit & animum poſſederit, difficile erit homini ita amanti, illius perſonæ vel rei amatæ memoriam ab animo expungere, imò inter edendum, & inter dormiendum illuc ſemper inclinabit animus, & quocunque negotio, vel recreatione verſatur, utut ei intentus ſit, breve admodum excidet ſpatium, quin animus erga rem amatam ejaculationem emittat. Sed licet talis amator neceſſariò verſetur in iis, quæ cura & ſuſtentatio exterioris hominis requirit, fugiet tamen, tanquam ipſam mortem, illud, quicquid ſit, quod offendat iſtud quod amat, conſilio *ſcil.* obtinendi illud, quod tantoperè expetit, & licet iſtius, quod fugit, aliquis appareat uſus, magnum tamen & præcipuum objectum, quod principaliter proſequitur,

trutinam

trutinam præponderabit, & sic faciliùs & potius omittet & negliget minores istas necessitates, quàm maximum & præcipuum objectum periculo illud amittendi exponet. Quod autem debeant homines hoc modo Dei amore imbui, nemo negare potest, & res ipsa patet ex istis Scripturæ locis, Matth. vi. 20. *Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo.* Col. iii. 1. *Quæ sursum sunt, quærite* &c. Quod hoc autem quorundam etiam fuerit experientia, Scriptura declarat, Psal. lxiii. 1 lxxxiv. 2. 2 Cor. v. 24.

Rursus, quòd isti ludi, *recreationes* sic dictæ, *comœdiæ*, & *saltationes*, naturaliter non solùm tendant ad animum à Dei amore amovendum, memoriam cœli, gehennæ & judicii expungendo, sed quod etiam foveant *libidinem*, *vanitatem* & *levitatem*, ideoque à talibus summoperè amentur, qui iis frequentissimè utuntur, experientia abundè probat, & ex omnibus solidissimi & gravissimi hoc fatentur, cujus facilis est applicatio.

X. Quinto, praxis ista de *juramentis* consideranda est, cujus tam frequens usus est apud omnes ferè Christianos, non solùm profana apud profanos, in vulgaribus eorum colloquiis, quibus sacrosanctum Dei nomen horrendo modo quotidiè blasphematur, sed solennia etiam apud eos, qui speciem aliquam pietatis habent, quorum plerique tanto zelo juramenta coram Magistratu defendunt, ut non tantum quacunque oblatâ occasione ipsimet ea præstent, verùm etiam Magistratus incitent ad persequendos eos, quibus ex obedientiâ erga Christum magistrum ac dominum nefas est jurare: cujus rei causâ, inter cæteros, non pauci fratrum nostrorum incarcerationibus & bonorum confiscationibus pressi ac mulctati sunt.

Verum si perpendantur clara illa Salvatoris nostri verba, Matth. iv. 34. ----37. Iterum audistis, quia dictum est antiquis, Non pejerabis, reddes autem Domino juramenta tua: *Ego autem dico vobis, non jurare omninò, neque per cœlum,* &c. *sit autem sermo*

ſermo veſter, eſt, eſt; non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt. Et Apoſtoli Jacobi, v. 12. *Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque juramentum: ſit autem ſermo veſter, eſt, eſt; non, non; ut non ſub judicium decidatis.* Si perpendantur, inquam, clara iſta verba, dignum eſt admiratione, poſſe aliquem, qui Chriſti nomen profitetur, quietâ conſcientiâ ullum juramentum pronunciare; nedum alios Chriſtianos, ob Chriſti magiſtri ſui authoritatem à juramentis abhorrentes, perſecutionibus opprimere. Nam ſi quis velit ſeriò, imò rigidiſſimo modo, prohibere certam aliquam rem, ſub genere aliquo comprehenſam, putaſne illum uſurum eſſe prohibitione ampliore ac generaliore, eâque ſine ullâ exceptione? Non puto. Sed Chriſtus Primò negativè nobis proponit: *Nolite jurare omninò, neque per cœlum, neque per terram, neque per Hieroſolymam, neque per caput tuum,* &c. Et rurſum, *Nolite jurare, neque per cœlum, neque per terram, neque* aliud quodcunque *juramentum.* Secundò affirmativè inculcat: *Sit autem ſermo veſter, eſt, eſt; non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt*: Et Jacobus, *ne in condemnationem incidatis.*

Quæ verba omnia & ſingula tam firmam & generalem prohibitionem conſtituunt, eamque ab omni exceptione liberam, ut mirum ſit, quâ ratione homines, *qui Scripturam ſacram fidei & vitæ ſuæ normam eſſe gloriantur*, exceptionem fingere audeant. Certè ratio debebat unumquemque docere, quod non liceat generalem prohibitionem à Deo profectam illudere hujuſmodi oppoſitione, niſi ipſa exceptio adeò clarè & perſpicuè legatur atque prohibitio; neque ſufficit, conſequentiis & probabilitatibus agere & niti velle, quæ obſcuræ ſunt ac incertæ, & ne minimam quidem quietem conſcientiæ afferunt. Nam ſi dicant, in his verbis limitationem atque exceptionem ideo contineri, quia in aliis generalibus prohibitionibus hujus quinti capitis apud Matthæum exceptiones inveniantur,

veniantur, veluti in prohibitione divortii, ubi Christus ait; *Dictum est autem, Quicunque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii: ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit uxorem suam,* exceptâ fornicationis causâ, *facit eam mæchari*; si id dicant, inquam, non solùm frustra laborant, sed etiam contra se pugnant ipsi, quandoquidem illius generalis prohibitionis & mandati de *non jurando* nullam exceptionem producere possunt, quam Deus post factam per Christum prohibitionem alicubi sub novo fœdere tam clarè expresserit, ut in ipsâ prohibitione fit: proindè si Christus juramenta illa, *quæ fiunt coram Magistratibus* excipere voluisset, sine dubio id expressisset formulâ, *nisi in judicio, coram magistratu*, aut simili; sicut fecit in titulo de divortio, his verbis, *exceptâ fornicationis causâ:* quæ cùm ita sint, haudquaquam nobis licebit hîc excipere aut distinguere, vel, quod idem est, generalem Christi prohibitionem enervare; multo minùs sanctitati Christianæ consentaneum erit, crimina tot juramentorum, quæ passim in orbe Christiano vi hujus exceptionis ac corruptelæ fiunt, in capita nostra cumulare.

Neque verò hîc omittendum est, quòd haud dubiè omnes eruditi doctores quarumcunque sectarum nôrunt, prædicta verba in tribus prioribus seculis post Christum natum de prohibitione quorumvis juramentorum ab antiquis patribus intellecta fuisse: non injuriâ igitur miramur, Papales doctores & sacrificos juramento se obstringere, quod velint Scripturam sacram semper explicare secundum universalem expositionem antiquorum patrum, qui tamen textus controversos in genere aliter intellexerunt, ac isti moderni doctores hodiè faciunt: imò indè etiam vanitas & inanis certitudo traditionum Papalium liquidò patet; nam si ex scriptis patrum, sic dictorum, fides ecclesiæ illorum seculorum demonstrari potest, utique illi à fide ecclesiæ priorum trium seculorum in puncto de prohibitione juramentorum

mentorum desciverunt. Cæterùm quia non solùm Papicolæ, sed etiam Lutherani & Calviniani, atque alii nonnulli, verba Christi & Jacobi restringunt, operæ pretium me facturum puto, si fundamenta inania, quibus ipsorum in hac re præsumptio innititur, ob oculos ponam.

Primo igitur *objiciunt*, Christum solummodo prohibere omnia illa juramenta, quæ fiunt per creaturas & res creatas; idque probant ex eo, quia nonnulla talia enumerat. Secundò, omnia temeraria & vana juramenta in familiaribus colloquiis; quia inquit, Sit Sermo vester, *est*, *est*; *non*, *non*. Ad quæ *respondeo*, Primò, Legem prohibuisse omnia juramenta in nostris quotidianis sermonibus; & mandâsse ut jurarent solummodo per nomen Dei, idque nec falsò nec temerariè, nam hoc est nomen ejus in vanum usurpare. Secundò, evidentissimum est, Christum hîc prohibere aliquid, quod sub Lege liberum erat, *viz.* per nomen Dei jurare; quia sub Lege nemini licuit jurare, nisi per Deum ipsum; & quia ait, neque per cœlum, quia thronus Dei est, ideoque excludit omnia omninò juramenta, etiam ea quæ fiunt per Deum; ait enim cap. xxiii. 22. qui jurat in cœlo, jurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum: quod intelligendum est etiam de cæteris. Tandem, ut hanc rem extra controversiæ limites poneret, subjungit, *neque quodcunque juramentum*: undè, quandoquidem jurare coram magistratu per Deum sit juramentum, procul dubiò hîc prohibitum est.

Secundo *objiciunt*, his verbis juramenta per Dei nomen prohiberi non posse, quoniam Pater cœlestis ea præcepit; Pater autem & Filius sunt unum, quod certè non essent, si Filius prohiberet id, quod Pater præcepit: *Resp.* Sunt profectò unum, & non possunt sibi invicem contradicere; tamen hoc non obstante Pater sub antiquo fœdere, quod habuit umbram solùm bonorum futurorum, non ipsam substantiam rerum, Judæis multa, quæ umbræ & fi-

guræ erant, propter eorum infirmitatem, ad certum tempus dedit, donec veniret Christus, qui erat substantia, & quo adventante omnia illa evanescebant; *viz.* sabbatis, circumcisione, agno paschali, sacrificiis utebantur tunc homines, qui in controversiâ cum Deo, & alii cum aliis vivebant, quæ omnia abrogata sunt in adventu Filii, qui substantia, sermo æternus & essentiale juramentum ac Amen Dei est, in quo quotquot promissiones Dei sunt, per ipsum EST & Amen Deo sunt: qui venit, ut homines ex controversiâ redimeret, & ut finem faceret omnis controversiæ.

TERTIO *objiciunt*, Sed juramenta non sunt ceremoniæ nec pars Legis ceremonialis, quia in usu fuerunt diu ante Legem promulgatam. *Resp.* Non obstat, nisi monstretur æternum & immutabile ac morale præceptum esse; imò nec tam antiquæ originis sunt atque frugum decimæ & primitiæ agrorum, quæ ab Abele & Cajino oblatæ sunt dudum ante Legem ceremonialem, nedum ante usurpationem juramentorum, quæ, quicquid etiam contrà afferatur, haud dubiè ceremoniæ erant, atque ea propter nunc illicita.

QUARTO *objiciunt*, Jurare per nomen Dei est præceptum morale, & æternæ durationis; quia annotatur cum essentiali & morali suo cultu, Deut. vi. 13. & x. 20. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli servies: ipsi adhærebis, jurabisque in nomine illius. *Resp.* Hoc non probat, quòd sit morale & æternum præceptum; nam Moses id addit omnibus præceptis & ceremoniis in diversis locis: ut Deut. xii. dicens, *Et nunc, Israël, quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis ejus, & diligas eum, ac servias Domino Deo tuo in toto corde tuo, & in totâ animâ tuâ; custodiasque mandata Domini, & ceremonias ejus, quas ego hodiè præcipio tibi:* Et cap. xiv. 23. timor Domini commemoratur unà cum decimis, & immundis. Sic etiam

etiam Lev. xix. 2, 3, 6. Sanctitates, ſabbata, timor parentum, commemorantur unà cum juramento.

QUINTO *objiciunt*, Juramenta ſolemnia, quæ Deus præcepit, non poſſunt hîc prohibita eſſe à Chriſto; ait enim, quòd à malo ſint: atqui illa non fuerunt à malo, nam Deus nunquam præcepit quicquam, quod malum eſſet aut à malo. *Reſp.* Sunt quædam quæ bona ſunt, quia juſſa; & mala, quia prohibita: alia quæ juſſa, quia bona; & prohibita, quia mala ſunt. Sicuti circumciſio, & juramenta, quæ bona fuerunt, quando & quia juſſa ſunt, & nullo alio reſpectu; & rurſus, quando & quia prohibita ſunt ſub Evangelio, mala.

ATQUI in omnibus Judaicis conſtitutionibus, quantumcunque ceremoniales erant, fuit aliquid boni, ſuo *ſcil.* tempore, quatenus præfigurant aliquid boni: ſicut per circumciſionem, purificationes, & alia, præfigurabatur ſanctitas Dei, & quod Iſraelitas decebat eſſe ſanctos, ſicut Deus ipſorum ſanctus eſt. Ad eundem modum juramenta ſub umbris & ceremoniis præfigurârunt Dei veritatem, fidelitatem & certitudinem, adeoque nos ipſos debere in omnibus veritatem loqui, teſtari & excogitare. Sed teſtificatio veritatis fuit ante omnia juramenta, & manet, manebitque, abolitis omnibus juramentis; atque hoc eſt morale omnium juramentorum, & quamdiu homines in eo perſeverant, nec neceſſitas nec locus datur juramentis, teſte Polybio, qui dicit; *Rarus apud veteres jurandi uſus fuit in judiciis, ſed creſcente perfidiâ crevit jurandi uſus.* Huic adſtipulatur Grotius, inquiens, *Juramentum non aliter quam medicamentum, urgente neceſſitate, uſurpandum: non adhibetur juſjurandum niſi ad ſubveniendum defectui. Levitas hominum & inconſtantia diffidentiam genuit, cui remedium quæſitum eſt jurejurando.* Baſilius Magnus ait; *Juramenta effectus ſunt peccati.* Ambroſius: *Juramentum eſt tantùm in condeſcendentiâ ad defectum.* Chryſoſtomus; *Juramentum intravit, cùm malum accreſceret, cùm homines fraudes ſuas exererent, cùm*

omnia fundamenta everſa eſſent. Juramentum originem ſuam accepit ex defectu veritatis. Hæc & his ſimilia complures alii cum prædictis autoribus teſtantur. Sed quid opus eſt teſtimoniis, ubi evidentia rerum ipſa loquitur? Nam quis coget aliquem ad juſjurandum, de quo certò perſuaſus eſt, eum abhorrere à mendaciis in verbis ſuis? Et contra, veluti Chryſoſtomus & alii dicunt, *Cujus rei cauſâ ad jurandum adiges eum, quem non confidis dicturum eſſe veritatem?*

XII. Quod igitur à principio non fuit, quod in principio nullius uſûs erat, quod principium ſuum ab initio non habuit ex voluntate Dei, ſed ex opere diaboli, ex malo cauſatum, *viz.* ex infidelitate, mendacio, dolo; & quod primariò ſolum ab hominibus excogitatum eſt, tanquam remedium mutuum hujus mali, in quo nomina ſuorum idolorum invocabant; imo quod (teſte Hieronymo, Chryſoſtomo, & aliis) à Deo Iſraëlitis, tanquam pueris, conceſſum eſt, ut abſtinerent ab idololatricis juramentis gentilium, Jerem. xii. 16. quicquid tale eſt, inquam, longè abeſt à morali & æterno præcepto; & tandem quicquid propter ſuam profanationem & abuſum peccatis implicat, qualiter juramenta his temporibus abundè faciunt, toties jurando & rurſus abjurando, multum differt à neceſſario & æterno hominis Chriſtiani officio. Sed Juramentum hoc ſe habet modo. Ergo.

Sexto *objiciunt:* Juravit Deus, ergo jurare eſt bonum. *Reſpondeo* cum Athanaſio, * ‘ quandoquidem ‘ certum eſt, juriſjurandi proprium eſſe per alium ‘ jurare, exinde liquet, quòd Deus, propriè loquendo, nunquam juraverit, ſed impropriè*:* unde hominibus loquens jurare dicitur; quia ea, quæ loquitur, ob firmitudinem & immutabilitatem voluntatis ejus, pro juramentis reputanda ſunt. Confer Pſal. cx. 4. ubi legitur, Juravit Dominus, & ‘ non pœnitebit eum, *&c.* Per me, inquit, Juravi: ‘ atqui

* Athan. in paſſ. & cruc. Dom.

'atqui illud juramentum non eſt; non enim per 'alium juravit, quod proprium eſt juriſjurandi, ſed 'per ſeipſum. Non igitur Deus hominum more 'jurat, neque nos ex iſtâ re ad juramenta facienda 'induci oportet, ſed talia dicamus & faciamus, & 'tales nos exhibeamus loquendo agendoque, ut apud 'auditorem jurejurando non indigeamus, & ex ſe 'habeant verba noſtra teſtimonium veritatis: eâ 'enim ratione planè imitabimur Deum.

SEPTIMO *Objiciunt:* Chriſtus juravit, & nos debemus eum imitari. *Reſp.* quòd non jurârit Chriſtus; imò licet jurâſſet, cùm adhuc ſub Lege fuit, hoc nos ſub Evangelio nequaquam obligaret, ſicut nec circumciſio, vel agni paſchalis celebratio. De qua re Hieronymus ait, † 'Omnia nobis ſervis non 'convenire, quæ Domino conveniunt, *&c.* Juravit 'Dominus, quaſi Dominus, quem jurare nemo pro'hibebat: nobis, quaſi ſervis, jurare non licet, qui 'Domini noſtri Lege jurare vetamur. Verùm ne 'in ejus exemplo ſcandalum patiamur, ex quo tem'pore jurare nos noluit, nec ipſe juravit.

OCTAVO *Objiciunt:* Paulus juravit, & quidem ſæpè. Rom. i. 9. Phil. i. 8. dicens, Teſtis enim mihi eſt Deus. 2 Cor. xi. 10. Eſt veritas Chriſti in me. 2 Cor. i. 23. Ego autem teſtem Deum invoco in animam meam. Veritatem dico in Chriſto, non mentior. Rom. ix. Ecce coram Deo, quia non mentior. Gal. i. 20. Et ſic jusjurandum ab aliis petiit. Obteſtor, inquit, ego coram Deo & Domino Jeſu Chriſto, 1 Theſſ. v. 27. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epiſtola hæc omnibus fratribus. Hoc autem Paulus non feciſſet, ſi omnia juramenta promiſcuè per Chriſtum, cujus erat Apoſtolus, prohibita fuiſſent. Sed ad hæc omnia *Reſp.* Primo, quod uſurpationes hujuſmodi formularum loquendi neque juramenta ſint, neque ab adverſâ noſtrâ parte tanquam juramenta ſuſcipiantur: nam quando, datâ

 occa-

† Hier. lib. Ep. part. 3. tract. 1. Ep. 2.

occasione, in rebus magni momenti diximus, *loquimur veritatem in timore & coram facie Dei, qui nobis testis est, & scrutator omnium cordium*, adhibitis hujusmodi seriis contestationibus, quas nunquam in rebus ponderosis recusavimus, tunc insuper à nobis postulatum est juramentum, cum adjectâ ceremoniâ impositionis manûs super librum, cum osculo libri, vel elevatione manûs aut digitorum, additâ communi imprecandi formulâ, *Ita me Deus juvet*, vel *Tam verè juvet me Deus omnipotens.* Secundò, Hoc sententiæ adversariorum contradicit; quia Paulus neque coram magistratu fuit, qui ab eo juramentum postulavit; neque ipse magistratûs officium administravit, quo alicui juramentum detulit. Tertiò, Quæstio non est, quid fecerit Paulus vel Petrus, sed quid docuerit eorum & noster Dominus; & si Paulus jurâsset (quod non credimus) peccâsset contra præceptum Christi; imò secundum ipsorum sententiam, quia juravit, non coram magistratu, sed in epistolis ad fratres.

NONO *Objiciunt:* Jesaias cap. lxv. 16. loquens de temporibus Evangelicis, ait, Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo Amen; & qui jurat in terrâ, jurabit in Deo Amen: tunc, quando oblivioni traditæ sunt angustiæ priores; & tunc, quando creabit Deus cœlos novos & terram novam: Ergo his temporibus jurare debemus per nomen Dei. *Resp.* Frequens est Prophetis, ut maxima temporum Evangelicorum officia terminis Mosaicis exprimant: quod patet inter cætera ex Jer. xxxi. 38, 39, 40. Ezech. xxxvi. 25. & 40. & Jesa. xlv. 23. *In memet ipso juravi, quia mihi curvabitur omne genu, & jurabit omnis lingua.* Ubi justitia novæ Hierosolymæ, puritas Evangelii cum ejusdem spirituali adoratione, & professio nominis Christi exprimuntur sub formulis loquendi antiquæ Hierosolymæ usitatis, sub ablutione Legis, sub nomine ceremoniarum, templi, servitiorum, sacrificiorum, juramentorum, *&c:* imò illud, quod Propheta hîc ait de jurejurando, Apostolus

ſtolus Paulus diſertè exponit de confeſſione, inquiens Rom. xiv. 11. *Scriptum eſt enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.* Quibus probè conſideratis, nemini obſcurum eſſe poteſt, quòd ea verba, quæ Propheta ſcribit ſub Lege, cùm juramenta ceremonialia in uſu eſſent, viz. *omnis lingua jurabit*, ab Apoſtolo vivente ſub Evangelio, cùm jam juramenta illa abolita eſſent, exprimantur per *omnis lingua confitebitur.*

Decimo *Objiciunt :* Sed Apoſtolus Paulus approbat juramenta uſitata inter homines, quando ſcribit Heb. vi. 16. Homines enim per majorem ſe jurant ; & omnis controverſiæ eorum finis eſt ad confirmationem & juramentum : Atqui tam multæ ſunt lites, tot fallaciæ, & diffidentiæ hoc tempore, ac unquam fuerunt: Neceſſitas igitur juramentorum adhuc hodie remanet. *Reſp.* Apoſtolus quidem hoc loco dicit, quid fecerint homines iſtius temporis, qui in controverſiis & incredulitate vivebant ; non quid debuerint feciſſe, nec quid fecerint ſancti, qui ex litibus & incredulitate redempti erant, & venerant ad Chriſtum, veritatem & Amen Dei. Proindè alludit ſolùm ad conſuetudinem quandam inter homines frequentem, ut exprimat firmitatem divinæ promiſſionis, atque ut in ſanctis tantò majorem fiduciam erga Deum promittentem excitet, non verò ut eos contra Domini ſui legem ad jurandum inſtiget, aut in eo confirmet : nequaquam ; nam nec 1 Cor. ix. 24. Chriſtianos docere vult vanos curſus, quibus homines ſæpe numero, etiam cum interitu corporum ſuorum, fatigantur ad conſequendum corruptibile præmium. Sic nec Chriſtus, qui pacis Princeps eſt, diſcipulos ſuos bellare docuit, quanquam Luc. xiv. 31. commemorat, quid Reges ad belligerandum aſſuetos, ceu prudentes bellatores, facere oporteat. Secundò, quod concernit lites, perfidias & diffidentias inter homines, quas in tantum creviſſe adverſarii aſſerunt, ut hodie juramenta æquè neceſſaria ſint,

ac

ac unquam fuerint; id nequaquam inficiamur, videmus enim & quotidianâ experientiâ docemur, omnis generis dolos & malitias invaluisse inter homines mundanos & pseudo-Christianos, non autem inter veros Christianos: exinde tamen, quia alii aliis confidere non possunt, ac propterea mutuis juramentis alii alios onerant, haudquaquam sequitur isto modo agi debere inter veros Christianos, quos Christus ad veritatem, ad fidem & fiduciam, tam erga Deum, quàm erga ipsos mutuò perduxit, ac insuper ex litibus, perfidiis, indeque pullulantibus juramentis liberavit.

UNDECIMO *Objiciunt:* Concedimus, inter veros Christianos non opus esse juramentis, verùm quâ ratione eosdem infallibiliter agnoscemus? Sequitur ergo, necessaria esse adhuc hodie juramenta, & licere Christianis jurare, nimirum ut acquiescere possint illi, qui vel hunc vel illum Christianum non agnoverunt. *Resp.* Nullo modo licet jurare Christiano, quem Dominus vocavit ad essentialem suam veritatem, quæ fuit ante omnia juramenta, eumque vetat jurare, & contrà præcipit in omnibus dicere veritatem, ad honorem Christi, qui vocavit eum; ut appareat, verbis discipulorum ejus, tam firmiter credi posse, quàm juramentis omnibus hominum mundanorum. Neque licet iis hac in re esse infideles, ut aliis placeant, vel ut detrimentum suum avertant: & hoc pacto primitivi Christiani per aliquot secula fideles manserunt, qui ad jurandum postulati simpliciter uno ore omnes responderunt; *Christianus sum, non juro.* Quid dicam de ethnicis, quorum quidam ad hunc gradum pervenerunt? Refert enim Diodorus Siculus, lib. 16. *porrectionem dexteræ manûs fuisse inter Persas signum veritatis in loquendo:* & Scythæ, Qu. Curtio autore, in suis colloquiis cum Alexandro Magno, dicebant, *Noli putare Scythas amicitiam suam jurejurando confirmare; jurant promissis stando.* Stobæus, Serm. 3. narrat, Solonem dixisse; *Virum bonum decet esse in eâ æstimatione, ut juramento non egeat, quoniam honoris*

rìs ipſius diminutio cenſenda eſt, ſi ad jurandum adigatur. Pythagoras in oratione ſuâ inter cætera hoc axioma, tanquam ſymbolum reipublicæ adminiſtrationem concernens, protulit: *Nemo Deum juramento teſtem invocet, ne quidem in judicio; unuſquiſque autem ſic loqui aſſueſcat, ut dignus evadat cui credatur etiam ſine juramento.* Baſilius Magnus laudat Cliniam ethnicum, *quòd tria talenta, quæ faciunt circiter tria millia florenorum, numerare, quàm juramentum deponere, maluerit.* Socrates, referente Stobæo Serm. 14. hanc produxit ſententiam, *Bonorum virorum officium requirere, ut mundo demonſtrent, mores & actiones ſuas firmiores eſſe juramentis:* idem fuit judicium *Iſocratis.* Plato etiam contra ſolennia juramenta in judiciis ſtetit: de Leg. 12. Quintilianus commemorat, *olim fuiſſe ſpeciem infamiæ, ſi cui deferretur jusjurandum; hominem verò nobilem ad jurandum adigere, fuiſſe inſtar examinis carnificinæ.* Marcus Aurelius Antoninus, Romanorum Imperator, inquit in ſuâ deſcriptione viri boni, *integritatem verè boni viri talem eſſe, ut non opus ei ſit juramentis.* Sic etiam nonnulli Judæi teſtati ſunt, referente Grotio ex Maimonide, *Optimum eſſe pro homine, ſi abſtineat ab omni juramento.* Eſſeni, quemadmodum Philo Judæus memorat, *ſua verba firmiora juramentis æſtimârunt; & juramenta apud eos habita ſunt ceu res ſupervacaneæ.* Et Philo ipſe, loquens de tertio præcepto, judicium ſuum hoc modo exponit, viz. *melius eſſe omnino non jurare, ſed ſe adſueſcere ſemper veritatem loqui, ut nuda verba vim juramenti habeant.* Et alibi, *magis naturæ rationali conſentaneum eſſe, omnino abſtinere à juramentis;* conſilium dans ac ſuadens, *ut omnia, quæcunque loquitur vir bonus, pro juramentis valere poſſint.*

QUIS ergo diutiùs dubitabit, Chriſtum, cùm vellet diſcipulos ſuos ad ſummum perfectionis gradum perducere, jusjurandum tanquam elementum infirmorum abrogâſſe, & ejus loco veritatis uſum ſtabiliviſſe? Quis jam poteſt ampliùs cogitare, pios martyres & antiquos patres priorum trium ſeculorum, & complures

plures ab illo tempore adeò ſe juramentis oppoſuiſſe, & objurgâſſe ſolummodo vana & temeraria juramenta per creaturas, vel idola ethnicorum, quæ etiam prohibita ſunt ſub Lege Moſaicâ ; neque objurgâſſe etiam jusjurandum per verum Deum in veritate & juſtitiâ, quæ ibi mandata erat? Sicuti Polycarpus, Juſtinus Martyr Apol. 2. & complures martyres, referente Euſebio. Tertullianus in ſuo Apolog. c. 32. ad Scap. cap. 1. 2. de idololat. c. 11. Clemens Alexandr. Strom. lib. 7. Origen. in Mat. Tract 25. Cyprianus lib. 3. Athanaſ. in paſſ. & cruc. Domini Chriſti. Hilarius in Matth. v. 34. Baſilius Magn. in Pſ. xiv. Greg. Nyſſenus in Cant. Orat. 13. Greg. Nazianzenus in dialog. contra juramenta. Epiphanius adverſus hæreſ. lib. 1. Ambr. de Virg. lib. 3. Idem in Matth. v. Chryſoſtomus in Geneſ. homil. xv. Idem homil. in Act. Apoſt. cap. iii. Hieronymus Epiſtol. lib. part. 3. Ep. 2. Idem in Zach. lib. 2. cap. 8. Idem Matth. lib. 1. cap. 5. Auguſtinus de ſerm. Dom. ſerm. 28. Cyrillus in Jerem. iv. Theodoretus in Deut. vi. Iſidorus Peluſiota Ep. lib. 1. Epiſt. 155. Chromatius in Matth. v. Johannes Damaſcenus l. 3. c. 16. Caſſiodorus in Pſal. xciv. Iſidorus Hiſpalenſis c. 31. Antiochus in Pandect. ſcript. hom. 62. Beda in Jac. 5. Haimo in Apoc. Ambroſius Anſbertus in Apoc. Theophylactus in Matth. v. Paſcaſius Ratbertus in Matth. v. Otho Brunsfelſius in Matth. 5. Druthmarus in Matth. v. Euthymius Eugubinus Bibliotheca vet. patr. in Matth. v. Œcumenius in Jac. 5. 12. Anſelmus in Matth. v. Waldenſes, Viclevus, Eraſmus in Matth. v. & in Jac. v. Quis poterit hæc loca perlegere, ac diutius dubitare de eorum ſententiâ in hac re? Et qui, credentes ipſos contra omnia juramenta ſtetiſſe, poſſunt hanc indignitatem nomini Chriſti adferre, ut ejus ſectatores rei adeò indignæ ſe iterum ſubjiciant? An non potius tempus eſt, ut omnes boni hunc abuſum & infamiam Chriſtianorum ſummo ſtudio removeant?

Ultimo *Objiciunt*: Cæterùm hoc confuſiones & fraudes introducet, impoſtores ſimulabunt probitatem, & ſub beneficio hujus diſpenſationis mentientur ſine metu pœnarum. *Reſp.* Duæ res tantùm ſunt, quæ hominem obligant ad dicendam veritatem: Primò quidem vel timor Dei in corde & amor veritatis, nam ubi hæc ſunt, juramentis non eſt opus ad dicendam veritatem. Vel Secundò, formido pœnæ à judice. Proindè ſtatuatur eadem vel major pœna in eos, qui tantam veracitatem in verbis, tantamque ſimplicitatem cordis prætendunt, ut mentiri non poſſint, ac erga legem Chriſti tantam reverentiam, ut conſcientiæ cauſâ ſe dicant omnino jurare non poſſe; & ecce eadem eutaxia, imò major ſecuritas contra deceptores habebitur, ac ſi juramenta continuarentur, idque per iſtam ſeveriorem pœnam, cui falſi iſti ſimulatores erunt obnoxii. Hinc mali magis deterriti erunt, & boni ab omni, ſive in bonis, ſive in libertate, oppreſſione liberati: ob quem reſpectum ad teneras conſcientias Deus magiſtratus eorumque ſtatum ſæpè reſpicit, ceu rem ipſi quàm gratiſſimam. Si quis autem adhuc de hac re dubitare poſſit, *ſcil.* an hoc ſine confuſione in Republicâ obſervari queat, modò in rempub. fœderatarum Provinciarum oculos reflectat, & bonum effectum videbit; ibi enim, ob ingentem negotiatorum numerum, plus quàm in ullo alio loco, frequentiſſimè ſe præbent ad hanc rem occaſiones, & licet numerus eorum, qui in hanc ſententiam propendent, non ſit exiguus, quibus Ordines per centum annos hac in re indulſerunt, & adhuc quotidiè indulgent, nihil tamen inde incommodi reipublicæ, regimini, vel eutaxiæ, ſed multum potius incrementi commerciis, adeóque reipublicæ, emerſit.

XIII. Sexto. Ultimum, quod adhuc conſiderari debet, eſt *vindicta* & *bellum*; malum, adeò alienum & contrarium Spiritui & doctrinæ Chriſti, ceu lumen tenebris: quemadmodum igitur ex præcedentibus per contemptum legis Chriſti univerſus mundus repletus

repletus eſt *variis juramentis, maledictis maledictionibus, blaſphemis profanationibus & horrendis perjuriis*, ita exinde per contemptum ejuſdem legis totus mundus repletur *violentiâ, oppreſſione, cædibus, ſtuprationibus uxorum & virginum, ſpoliationibus, prædationibus, incendiis, exuſtionibus, & omnis generis laſciviâ ac crudelitate:* adeò ut mirum ſit, homines, ad imaginem Dei conditos, potuiſſe in tantum degenerare, ut potius referant imaginem & naturam leonum rugientium, tygridum dilaniantium, luporum devorantium, & urſorum ſævientium, quàm creaturarum rationalium intellectu præditarum: imò adhuc multò magis dignum eſt admiratione, hoc horrendum monſtrum locum invenire poſſe & foveri in iis hominibus, qui ſe *diſcipulos pacifici noſtri magiſtri Jeſu Chriſti profitentur*, qui κατ' ἐξοχὴν *Princeps pacis* vocatur, & ſuis expreſſè omni violentiâ interdixit, ac contrà mandavit, ut ad exemplum ſuum patientiam, charitatem, tolerantiam, & alias Chriſtiano dignas virtutes ſequerentur.

Audite igitur, quid hic magnus Propheta, quem omnis anima ſub pœnâ exterminationis audire tenetur, dicat Matth. v. à ver. 38. uſque ad finem capitis. Sic enim ait: *Audiſtis quia dictum eſt, oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo: ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei, qui vult tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicunque angariaverit mille paſſus, vade cum illo alia duo. Qui petit à te, da ei; & volenti mutuari à te, ne avertaris. Audiſtis quia dictum eſt, diliges proximum tuum. Ego autem dico vobis, diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos: ut ſitis filii patris veſtri, qui in cælis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne & publicani*

licani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantùm, quid ampliùs facitis? Nonne & ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est.

Hæc verba respectu *vindictæ*, sicut præcedentia, respectu jurisjurandi, aliquid prohibere, quod Judæis, consideratis in sua ipsorum conditione & dispensatione, erat permissum, & iis, qui discipuli Christi esse volunt, perfectiorem, præstantiorem, eminentioremque charitatis exhibitionem, patientiam ac tolerantiam præcipere, quàm ab illis eo tempore, statu, & dispensatione per legem Mosis postulata fuit, non solùm est sententia plerorumque, si non omnium antiquorum patrum, sic dictorum, trium priorum seculorum post Christum natum, sed etiam complurium aliorum, imò in genere omnium illorum, qui legem Christi concernentem juramenta rectè intellexerunt ac propagârunt, quemadmodum liquet ex Justin. Mart. in Dialog: cum Tryph. ejusdemque Apolog. 2. Item ad Zenam. Tertull. de Corona Militis. It. Apolog. cap. 21. & 37. It. lib. de Idolol. cap. 17. 18. 19. It. ad Scapulam cap. 1. It. adversus Jud. cap. 7. & 9. It. adv. Gnost. cap. 13. It. adv. Marc. cap. 4. It. lib. de patientia. c. 6. 10. Orig. cont. Celsum lib. 3. 5. 8. It. in Josuam hom. 12. cap. 9. It. in Mat. cap. 26. Tract. 36. Cypr. Epist. 56. It. ad Cornel. Lactan. de Inst. lib. 5. cap. 18. lib. 6. cap. 20. Ambr. in Luc. 22. Chrysost. in Matth. 5. hom. 18. It. in Matth. 26. hom. 85. It. lib. 2. de sacerdotio. It. 1 Cor. 13. Chromat. in Mat. 5. Hieron. ad Ocean. It. lib. Epist. p. 3. To. 1. Ep. 2. Athan. de Inc. Verbi Dei. Cyrill. Alex. lib. 11. in Joan. cap. 25, 26. Imò Augustinus, etsi multum in hac re fluctuaverit, hisce tamen locis militiam improbavit. Epist. 158, 159, 160. It. ad Judices Epist. 263. It. ad Darium, & lib. 21. It. ad Faustum cap. 76. lib. 22. de Civit. ad Marc. cap. 6. referente Sylburgio. Euthym. in Matth. 26. & inter alios posterioris ævi Erasmus in Luc. cap. 3. & 22.

Ludov.

Ludov. Vives in introd. ad Sap. J. Ferus lib. 4. Comment. in Matth. 7. & Luc. 22.

Hinc perſpicitur, talem ac tantam eſſe connectionem in his duobus magnis præceptis Chriſti, ut, quemadmodum ab eo ſimul pronunciata & mandata ſunt, ita eodem modo ab hominibus omnium ævorum recepta ſunt, non ſolum in primâ promulgatione, ab exiguo numero diſcipulorum, ſed etiam in augmentatione Chriſtianorum prioribus tribus ſeculis, ſicut etiam in apoſtaſiâ, ubi unum ſine altero non rejectum & relictum fuit, & nunc iterum in reſtitutione & renovatâ prædicatione æterni Evangelii, ubi agnita ſunt tanquam æternæ & immutabiles leges, propriè pertinentes ad ſtatum Evangelicum & extremam perfectionem, de qua ſi quis deviaverit, excidit à perfectione hominis Chriſtiani.

Et certè verba in ſe ipſis adeò clara ſunt, ut meo quidem judicio nullâ illuſtratione opus habeant ad explicandum ſenſum eorum : ſiquidem faciliùs conciliari inter ſe queant omnium maximæ contradictiones, quàm hæ leges Domini noſtri Jeſu cum impiâ bellorum conditione ; ſunt enim planè ἀσύστατα. Quicunque conciliare poteſt hoc, *ne reſiſtas malo*, cum *vim vi repellere licet* ; item, *præbe & alteram maxillam*, cum *percute viciſſim* ; ſic, *diligite inimicos veſtros.* cum *ſpoliate, prædamini, igni ferroque perſequimini eos* ; vel, *orate pro perſequentibus & calumniantibus vos*, cum *perſequimini mulctis, captivitatibus, ſuppliciis ultimis*, non qui vos *perſequuntur*, ſed *qui veſtram æternam ac temporalem ſalutem ex animo quærunt, & cupiunt* ; quiſquis, inquam, hæc inter ſe conciliare poteſt, is medium inveniſſe putandus eſt ad reconciliandum *Deum* cum *diabolo*, *Chriſtum* cum *Antichriſto*, *lucem* cum *tenebris*, & *bonum* cum *malo*. Sed ſi hoc impoſſibile fuerit, quemadmodum reverà impoſſibile eſt, utique etiam illud impoſſibile erit, & homines tantùm ſeipſos fallunt & alios, qui talia abſurda ac impoſſibilia ſtatuere audent.

XIV.

XIV. TAMEN quia nonnulli, forsitan ex *incogitantiâ*, & vi *consuetudinis* ac *traditionis* fascinati, hoc præceptum Christi transgrediuntur, breviter ostendam, quantoperè contrarietur bellum huic præcepto, & quod alterum cum altero consistere non possit, ac consequenter, *bellum nequaquam esse licitum iis, qui discipuli Christi esse volunt.* *Primò* enim Christus præcipit, *ut diligamus inimicos*; at bellum è contrario eosdem odio & internecioni exponit. *Secundò* Apostolus ait, quôd *non secundum carnem militamus*, & quòd *non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem*: atqui bellum externum est secundum carnem, & adversus carnem & sanguinem, ad hunc effundendum, & illam perdendam. *Tertiò*, quia Apostolus dicit, quòd *arma militiæ nostræ non sunt carnalia*: 2 Cor. x. 4. sed arma militiæ externæ sunt carnalia, veluti lanceæ, bombardæ, sclopetæ, tormenta, gladii chalybei, *&c.* quorum nulla planè fit mentio in armaturâ à Paulo descriptâ. *Quartò*, quia Jacobus testatur, *bella & lites provenire ex concupiscentiis, quæ militant in membris hominum carnalium*: Jac. iv. ver. 1. Gal. v. 24. Sed Christiani, hoc est, ii, qui verè sunt sancti, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis: Ergo non possunt iis indulgere belligerando. *Quintò*, quia Prophetæ *Jesaias* & *Micah* expressè prophetârunt, Jes. ii. 4. Mich. iv. ver. 3. quòd *in monte domûs Dei Christus judicabit gentes*, & quod hinc *gladios suos conflabunt in vomeres*, &c. & antiqui *Patres* priorum trium seculorum à Christo nato statuerunt *has prophetias impletas esse in Christianis suorum temporum à belligerando alienissimis*, quâ de re videri potest Justinus Martyr, Tertullianus, & alii: quod nemini mirum videri debet, siquidem Philo Judæus sufficienter testatur de Essenis, *Neminem inter eos inventum fuisse qui instrumenta militaria conficeret.* At quantò magis Jesus venit, *ut suos à belligerando abstraheret, atque ad patientiam & charitatem perduceret?* *Sextò*, quia Propheta prædixit, Jes. lxv. 25, quòd *non nocebunt neque occident in omni monte sancto Domini*: Sed bellum ex-

ternum

ternum ad nocendum & necandum inſtituitur. *Septimò*, quia Chriſtus dixit, Joh. xviii. 36. quod *regnum ejus non eſt de hoc mundo*, & proindè quòd *miniſtri ejus utique non decertant*: Ergo qui decertant, ejus diſcipuli vel ſervi non ſunt. *Octavò*, quia Petrum increpavit propter uſum gladii ejus, inquiens, Matt. xxvi. 52. *Converte gladium tuum in locum ſuum: omnes enim, qui acceperunt gladium, gladio peribunt.* Quâ de re Tertullianus pulchrè loquitur lib. de Idolol. *Quomodo in pace militabit ſine gladio, quem Dominus abſtulit? Nam etſi adierant milites ad Johannem, & formam obſervationis acceperant, ſi etiam Centurio crediderat, omnem poſtea militem in Petro exarmando diſcinxit.* Idem de Coro. mil. interrogat, *licebit in gladio converſari, Domino pronunciante, gladio periturum, qui gladio fuerit uſus? Nonò*, quia monet Apoſtolus Chriſtianos, Rom. xii. 19. *ne ſemetipſos defendant, vel reddentes malum pro malo ulciſcantur, ſed dare locum iræ, quia vindicta eſt Domino; nolle vinci à malo, ſed vincere in bono malum: inimicum, ſi eſuriêrit, cibare; ſi ſitierit, potum ei dare*: Sed bellum per omnia planè contraria docet & injungit. *Decimò*, quia Chriſtus ſuos vocat *crucem ſuam bajulare, non alios crucifigere vel occidere*: ad *patientiam*, non ad *vindictam*: ad *veritatem & ſimplicitatem*, non ad *doloſa ſtratagemata belli*, vel ad *ſycophantam* agendum, quod ipſe Johannes vetat: *ad gloriam hujus mundi fugiendam*, non *ad eam bellicoſis conatibus acquirendam.* Ita per omnia legi Chriſti & Spiritui prorſus contrarium eſt bellum.

XV. SED *objiciunt*, licitum eſſe belligerare, quia Abraham bellum geſſit ante Legem datam, & Iſraëlitæ poſt datam Legem. *Reſpondeo* ut antea, 1. Quòd Abraham eo tempore victimas obtulit, & maſculos circumcidit; quæ tamen nobis non ſunt licita ſub Evangelio. 2. Quòd Iſraëlitis nequaquam licuit bella, ſive defenſiva ſive offenſiva, ex propriâ voluntate, conſilio aut ductu ſuo, moliri, ſed tenebantur omni tempore, ſi proſpero ſucceſſu rem agere vellent, oraculum Domini priùs ſciſcitari. 3. Quòd bella eorum, adverſus impias nationes, figura fuerunt

runt interni belli verorum Chriſtianorum adverſus hoſtes ſpirituales, in quo mundum, carnem & diabolum vincimus. 4. Aliquid à Chriſto expreſſè prohibetur, Matth. v. 26. quod Judæis propter eorum ruditatem conceſſum fuit eo tempore & ſtatu; & contrà injunguntur inſignis ea patientia & charitatis exercitia, quæ Moſes diſcipulis ſuis non præcepit. Unde Tertullianus admodum egregiè inquit adv. Marc. *Novam planè patientiam docet Chriſtus, etiam vicem injuriæ prohibens permiſſam à creatore.* Et lib. de patient. *Plus Lex quàm amiſit invenit, dicente Chriſto, diligite inimicos.* Et tempore Clementis Alexandrini bella tam longè à Chriſtianis abſuerunt, ut teſtificetur, quòd nec ulla inſignia ſeu ſignacula violentiæ inter ſuos admiſerint; dicens, *Neque enim idolorum imprimendæ ſunt facies, quibus vel ſolum attendere prohibitum: ſed nec enſis vel arcus iis qui pacem perſequuntur, nec pocula iis qui ſunt moderati & temperantes.* Referente Sylvio Diſc. de Rev. Belg.

Secundo *objiciunt*, Defenſionem juris eſſe naturalis, religionem verò naturam non deſtruere. *Reſp.* Eſto, ſed Deo obediendo ſe in fide & patientiâ commendare, non eſt naturam deſtruere, ſed eam planè exaltare ac perficere; *ſcilicet* à vitâ naturali ad ſupernaturalem, per Chriſtum in eâ viventem, tollere, eamque confortantem, ut omnia poſſit, & plus quàm victrix reddatur.

Tertio *objiciunt*, Johannem non abrogâſſe aut improbâſſe bella, cùm milites ad eum venirent. *Reſp.* Quid inde? quæſtio non eſt de Johannis, ſed de Chriſti doctrinâ, cujus nos diſcipuli ſumus, non verò Johannis: Chriſtus enim, non Johannes, eſt ille Propheta, quem omnes audire debent: & quanquam Chriſtus dixit, Luc. vii. ver. 28. *quòd major inter natos mulierum propheta Johanne Baptiſtâ nemo fuit*, addit tamen, *quod, qui minor eſt in regno Dei, major eſt illo.* Sed quæ fuit demum Johannis reſponſio, ut videamus, an hodierni milites per eam juſtificari queant? Si penitus introſpicitur, apparet, quòd ea, quæ militibus ſunt propria, manifeſtè pro-

 hibeat

hibeat; præcipit enim iis, Luc. iii. 14. *Neminem concutere*, nec concedit *ſycophantam agere*, vel ſycophantizare, ſed vult *ut obſoniis ſuis contenti ſint*. Conſiderate, quæſo, quid Johannes militibus interdicat, nimirum violentiam & dolum adverſus quemcunque, quibus ſublatis, dic ſodes quâ ratione milites bellum gerent? *Dolus* enim & *aſperitas* & *injuſtitia* nonne ſunt *tria belli propria*, & genuina negotia præliorum?

QUARTO *objiciunt*, Cornelium, & illum centurionem, cujus mentio fit Matth. viii. 5. fuiſſe milites, de quibus non legitur quòd officia militaria depoſuerint. *Reſp.* Neque legimus, quod in iiſdem perſtiterint. Eſt autem longè veriſimillimum, ſi in doctrinâ Chriſti perſeverârunt, (nec eos à fide defeciſſe ullibi legitur) quod in iiſdem non continuaverint; præſertim ſi conſideretur, duobus & tribus ſeculis poſt, belligerandi negotium à Chriſtianis rejectum fuiſſe, aut ad minimum diu poſt illorum tempora, ſi Marc. Aurel. Anton. Imper. fides adhibenda eſt, qui ſic ſcribit: - - - - *Deos patrios votis ſuſceptis rogavi. Sed quum ab eis negligerer, meque ab hoſtibus premi animadverterem, copiarum mearum paucitatem contemplatus, eos, qui apud nos Chriſtiani dicuntur, accerſivi ac rogavi, invenique magnam eorum multitudinem: illoſque minis compuli, quod minimè decuerat, propterea quòd poſtea illorum vim ac poteſtatem cognovi; itaque* non ad telorum neque ad tubarum uſum ſe contulerunt, *hoc enim facere Dei cauſâ & nomine, quem in conſcientiâ geſtant, conſuetum non eſt.* Et hoc factum eſt fermè centum & ſexaginta annis poſt Chriſtum. Huc adde illa verba quæ Chriſtiani apud Juſtinum Martyrem reſpondent, ὀ πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς, i. e. *non bella gerimus cum hoſtibus*: ac præterea reſponſum Martini ad Julianum apoſtatam, in Sulpitio Severo: *Chriſti ego miles ſum, pugnare mihi non licet*, quod ultra trecentos à Chriſto annos factum eſt. Non igitur veriſimile eſt, illos in negotiis bellicis perſeverâſſe. Quomodo conſiſtit nunc Vincentius Lyrinenſis & Papicolæ cum ſuo axiomate, *Quod ſemper, quod ubique, quod ab omnibus recipitur*, &c. Et ubi

manent

manent ſacerdotes ipſorum cum ſuo jurejurando, *quod Scripturam non niſi ſecundum univerſalem conſenſum Patrum* ſic dictorum, *velint aut debeant interpretari?* Scilicet, *quàm facile eſt ſolem meridianum obſcurare, eâdem facilitate abſcondere poſſunt aut negare, primitivos Chriſtianos omnem vindictam & omnia bella abrogâſſe.*

Et quanquam hæc res omnium ſit notiſſima, tamen æque notum eſt, omnes ferè *Sectas modernas* vivere in neglectu & contemptu hujus legis Chriſti, adeoque alios opprimere, qui hac in parte propter conſcientiam erga Deum cum ipſis non conſentiunt: quemadmodum in patriâ noſtrâ multa perpeſſi ſumus, propterea quod nec *ipſimet arma tractare* nec *alios noſtri vice mittere potuimus*, nec *nummos noſtros exponere ad comparanda tympana, vexilla,* & *reliquam ſupellectilem bellicam*; denique *quod domos, feneſtras & officinas noſtras nobis per conſcientiam non licuit obſerare & obſeratas tenere in diebus ſupplicationum & jejuniorum, quæ inſtituta erant ad implorandam benedictionem & progreſſum armorum illius Regni aut Reipublicæ ſub quâ vivimus*; neque *gratias agere pro victoriis multo ſanguine utrinque effuſo acquiſitis.* Per quam conſcientiarum coactionem fratres noſtros, habitantes in diverſis regionibus, identidem inter ſe belligerantibus, adigere voluerunt, ut Deum noſtrum invocarent ac implorarent pro rebus inter ſe pugnantibus, imò impoſſibilibus; ſiquidem impoſſibile eſt dimicantes partes utrinque victoriam conſequi poſſe. Et quia cum iis in hanc confuſionem concurrere non poſſumus, ideo perſecutioni ſubjacemus. Imò & alii, qui nobiſcum demonſtrant, veris Chriſtianis uſum hujuſmodi armorum non eſſe licitum, contortis oculis nos adſpiciunt: ſed quinam ex nobis duobus fideliter obſervant hoc teſtimonium adverſus arma, an illi, quando ſtatutis temporibus ad mandatum magiſtratûs officinas obſerandi & pro proſperitate armorum ejuſdem orandi, vel Deo gratias agendi pro hac vel illâ reportatâ victoriâ ſuas officinas obſerant & in ſuas congregationes conveniunt,

quo pacto in omnibus iis, qui pugnas & certamina approbant, similes se faciunt; an verò nos, qui hæc eadem conscientiæ causâ præstare non possumus, ne operibus nostris destruamus, quæ verbis nostris exstruxeramus, relinquimus judicio omnium prudentum hominum.

QUINTO *objiciunt*, quod Christus, Luc. xxii. 36. suos discipulos alloquens, mandat, ut, *qui* tunc *gladium non habebat, pallium suum venderet, & gladium emeret:* Ergo, inquiunt, arma sanè sunt licita. *Respondeo:* Nonnulli quidem hæc verba de externo gladio intelligunt, interim tamen respiciunt tantùm ad illam occasionem, cæteroquin judicantes Christum suis sub Evangelio arma prohibere: inter quos est Ambrosius, qui in eundem locum hoc modo scribit. *O Domine, cur emere me jubes gladium*, qui ferire me prohibes, *cur habere præcipis*, quem vetas promi? *Nisi fortè parata sit defensio, non ultio necessaria, & videar potuisse vindicare, sed noluisse. Lex tamen referire me non vetat: & ideo fortasse Petro, duos gladios offerenti, Sat est, dicit, quasi licuerit* usque ad Evangelium, *ut sit in Lege, æquitatis eruditio, in Evangelio bonitatis perfectio.* Alii volunt, Christum mysticè loquutum esse, non secundum literam, velut Origenes in Matth. xix. dicens, *Si quis literam volens adspicere, & non intelligens voluntatem verborum, vendiderit vestimentum corporale, & emerit gladium, talis, contra voluntatem Christi suscipiens verbum ejus, peribit. De quo autem gladio dicat, non est hujus loci reponere.* Et profecto quando consideramus responsum discipulorum, *Domine eccè duo gladii hîc*, gladium externum intelligentium; & vicissim Christi ad eos responsum, *sat est*; videtur, Christum noluisse, ut cæteri, qui gladios non habebant (nam duos tantùm habebant gladios) pallia sua externa venderent, ad emendum gladium externum. An putas quod, rebus sic stantibus, dixisset *duos esse satis?* Sed utcunque sit, sufficit usum armorum sub Evangelio esse illicitum.

SEXTO

SEXTO *objiciunt*, Scripturam & antiquos Patres, sic dictos, solummodò prohibere clandestinas vindictas; non applicationem armorum, quibus regio, corpus, uxores, liberi, bonaque defendantur, quando Magistratus id præcipit, siquidem obediendum sit Magistratibus: Ergo, &c. Quod igitur privatis hominibus ex seipsis facere non est licitum, id tenentur facere magistratu præcipiente. *Respondeo.* Magistratus, si revera est Christianus, aut esse cupit, debet ipsemet priùs mandato Domini sui, *diligite inimicos*, &c. obtemperare; & tunc non poterit nobis præcipere, ut eos occidamus: at si vero non est verus Christianus, tunc incumbit nobis ut Domino & Regi nostro Jesu Christo obediamus, cui & ipse debebat obedire. nam in regno Christi debent omnes, à summo usque ad infimum, id est à Rege & Cæsare usque ad Rusticum, ejus legibus se submittere. Verùm (eheu!) ubi inveniemus talem obedientiam? O lapsum deplorandum! Quâ de re pulchrè scribit Lud. Viv. lib. de con. vit. Christ. sub Turc. referente Frederico Sylvio. Disc. de Revol. Belg. 85. *Ingressus est Princeps ecclesiam, non ut verus & planè Christianus, quod fuisset sanè fœlicissimum & optandum, sed invexit secum nobilitatem, honores, ARMA, insignia, triumphos, supercilia, fastum, superbiam:* i. e. *Venit in Christi domum comitatus diabolo, & quod fieri nullo modo poterat, voluit duas domos & duas civitates conjungere, Dei & diaboli, quod non magis potuisset efficere, quam Romam & Constantinopolim, quæ tanto & terrarum & maris tractu separantur: quæ communio Christi ad Belial? inquit Paulus. Refrixit paulatim ardor, nutavit fides, degeneravit tota pietas, cujus nunc umbrâ atque imaginibus utimur, easque, ut ille dicit utinam retineremus!* hactenus Vives. Denique quod ad hanc rem attinet, cùm nihil magis videatur contrarium hominis naturæ, & cùm ex omnibus sui defensio videatur maximè tolerabilis, ut est hominibus difficillima, ita & religionis Chrstianæ pars perfectissima est, in qua scilicet sui denegatio & fiducia in Deum maximè lucet,

ideoque iſtius rei nobis reliquit Chriſtus & Apoſtoli ejus perfectiſſimum exemplum. Quod autem attinet ad præſentes Chriſtiani orbis Magiſtratus, licet, propter publicam, quam profitentur, Chriſti nominis profeſſionem, Chriſtianorum titulum omnino iis non negamus, confidenter tamen affirmare poſſumus, quod à perfectione religionis Chriſtianæ longè abſint; & quoniam in ſtatu, quo ſunt, (ut fuſè in pleriſque locis antea obſervavi) puram Evangelii diſpenſationem non attigerunt, ideoque, dum in eo ſtatu verſantur, bellum illis, juſtis de cauſis ſuſceptum, omnino illicitum non dicimus. Sicut enim circumciſio aliæque ceremoniæ Judæis ad tempus permiſſæ fuerunt, non quod vel neceſſariæ, vel illo tempore poſt reſurrectionem Chriſti per ſe licitæ fuerint, ſed quoniam in illis nondum reſurrexerat ille Spiritus, quo à talibus rudimentis liberarentur; ita illi Chriſtiani nominis confeſſores, qui adhuc in mixturâ ſunt, & nondum ad purum, patientem, & tolerantem Spiritum venerunt, nondum parati ſunt ad hanc Chriſtianitatis formam, & ſic non poſſunt ſe non tueri, donec ad perfectionem veniant: ſimiliter quos huc Chriſtus adduxit, iis non licet carnalibus armis ſe tueri, ſed in Deum per omnia confidere.

XVI. Sed denique ut finem faciam, ſi & dare & accipere titulos adulatorios, quibus non utuntur homines propter virtutes perſonis inhærentes, ſed qui ut plurimùm ab impiis ad impios conceſſi ſunt; ſi incurvare, ſuffraginari ad invicem; ſi indeſinenter ſui invicem obſequentiſſimos ſervos nominare, dum interim, nihil minùs quàm realiter ſervire, frequenter cogitantes, ſit honor, qui à Deo ſolùm provenit, & non qui ab infrà & deorſum eſt, tunc revera adverſarii dicendi ſunt credentes & fideles, & nos pertinaces & ſuperbi in ea omnia denegando. Sed ſi cum Mordecaio ſuperbis Hamanibus non incurvare; & ſi cum Elihu adulatorios titulos hominibus non tribuere, neque hominum perſonas accipere; & ſi, ſecundum Petri exemplum & Angeli conſilium, Deum ſolum adorare, & illum honorem conſervis non præſtare;

ſtare; & ſi neminem Dominum, nec magiſtrum vocare, niſi in reſpectivis relationibus, ſecundum Chriſti præceptum, non redarguenda ſint, tunc nos non culpandi ſumus ita agendo.

Si in veſtibus vanos & ſuperfluos eſſe; ſi faciem pingere, & capillum criſpare; ſi auro, argento & gemmis veſtiri in veſtibus vanis; & ſi tæniolis & vittis circumindui, ſit modeſto amictu veſtiri; & ſi hæc ſint Chriſtianorum ornamenta, & ſi hoc ſit eſſe ſpiritu humili, miti & mortificato, tunc revera boni Chriſtiani habendi ſunt adverſarii, & nos ſuperbi, ſingulares, & ſuperſtitioſi in eo, quod iis contenti ſumus, quæ neceſſitas & convenientia poſtulat, quod majus eſt, condemnantes.

Si ludere, ſaltare, aſtragalizare, aleis & chartulis luſoriis uti, cantare; ſi comœdias & larvalia ſequi; ſi mentiri, diſſimulare, & aliter, quàm verè ſumus, apparere, ſit ſemper Deum timere; & ſi hoc ſit omnia ad Dei gloriam agere; & ſi hoc ſit tempus peregrinationis noſtræ in timore tranſigere; & ſi hoc ſit hoc mundo uti, quaſi non uteremur; & ſi hoc ſit non conformari prioribus cupiditatibus, neque conformes eſſe ſpiritui & vanæ hujus ſeculi converſationi; tunc certè adverſarii noſtri ſunt revera Chriſtiani, mortificati & ſobrii homines, & nos juſtè culpandi ſumus, quòd eos condemnemus, ſed non aliter.

Si profanatio Sancti nominis Dei, ſi ob quamcunque rem leviſſimam juramenta ab invicem exigere, ſi Deum teſtem invocare in rebus hujuſmodi, in quibus ne quidem Rex terrenus legitimè ac honorificè in teſtem vocaretur, officia hominis Chriſtiani ſunt; fatebor ſane, noſtros adverſarios eſſe inſignes Chriſtianos, & nos deeſſe noſtris officiis; ſed ſi contrarium verum eſt, neceſſum eſt ut noſtra obedientia hac in re Domino ſit accepta.

Si ſe ipſum ulciſci, injuriam pro injuriâ, malum pro malo reddere, plagam pro plagâ, oculum pro oculo, dentem pro dente, dare & auferre; Si ob res externas & caducas belligerare, in militiam abire adverſus alios, quos nunquam vidimus, cum quibus

quibus nobis contentio aut negotium nunquam fuit, insuper ignorantes causam belli, nisi quod Magistratus nationum inter se lites alunt, quarum causæ adeò lites ipsæ belligerantibus militibus ignotæ sunt, ad hæc, à qua parte æquitas aut iniquitas stet; tantopere adversus se invicem furere, & insanire, omnia vastare & evertere ut hic vel ille cultus divinus recipiatur aut deponatur; si hæc & plura hujusmodi perpetrare, inquam, est legem Christi implere, profectò nostri adversarii sunt veri Christiani, & nos miseri hæretici, qui patimur nos spoliari, capi, incarcerari, in exilium mitti, verberari & malè tractari, sine ullâ defensione, fiduciam nostram collocantes solum in Deum, ut nos defendat, vel per hanc viam crucis in suum regnum deducat. Cæterum, si hæc res aliter se habet, nos certe accipiemus mercedem, quam Dominus promisit iis, qui ipsi adhærent, & in ipsum confidunt, se ipsos abnegantes.

Et ut totum paucis comprehendam, si iis omnibus uti, & plerisque aliis, quæ hîc referre nimis longum esset, sit in angustâ ad vitam viâ ambulare; & sit crucem Christi ferre; & sit cum illo commori libidinibus & perituris vanitatibus hujus mali mundi, & cum illo resurgere in novitate vitæ; & sit cum illo sedere in locis cælestibus; tunc tales habendi sunt adversarii, neque opus est iis timere, quod in latâ & spatiosâ ad perditionem ducente viâ sint; & nos magnoperè hallucinamur, qui ea omnia Christi causâ deposuimus, ad crucifigendas concupiscentias nostras, & procurandam nobis ignominiam, & hominum hujus mundi invidiam: non tamen quasi ita agendo mereri salutem crederemus, sed cognoscentes, quòd contraria sunt voluntati ejus, qui suos ab hujus mundi amore & à libidinibus ejus redemit, ducitque eos in semitas veritatis & sanctitatis, in quibus delectantur ambulare.

CON-

CONCLUSIO.

SI *in timore Domini*, candide Lector, *consideralis hoc religionis Systema, his chartis traditum, cum consistentiâ & harmoniâ ejus, sive ut in se stat, sive cum sacrâ veritatis Scripturâ; non dubito, quin mecum & cum multis aliis dixeris, hunc esse spiritualem manifestationis Christi diem, quo rursus revelat antiquas veritatis & justitiæ semitas. Hîc enim observare possis Christianam religionem in omnibus ejus partibus verè exhibitam & vindicatam, prout est quid vivum, internum, spirituale, purum & substantiale, & non mera forma, umbra, notio & opinio, uti illam plurimi hactenus tenuerunt, quorum fructus declarant, quòd caruerint virtute illius, cujus ferebant nomen, qui tamen adeò inanibus suis formis & umbris adhærent, ut non cessent nos calumniari, quasi, quia iis substantiam commendamus, & ad eam illos vocamus, ideo denegaremus aut negligeremus veram formam & externam Christianitatis partem, quod Deus cordium scrutator novit esse horrendum mendacium. Hinc quia hortamur populum, ut revertantur, & sentiant Deum in semetipsis, dicentes iis, quod, si Deum prope se non sentiant, parùm prosint iis notiones quas de Deo habent, ut est in cælo supra nubes, malitiosè inferre conantur, quod nos dicimus, Deum extra nos non existere. Hinc etiam, quia dicimus illis, quod* lux *&* lex interna, *& non* litera externa, *illud est, quod revera iis statum eorum ostendere, eosque ex omni malo educere potest, aiunt, vilificare nos Scripturas, & imaginationes nostras super eas in honore habere. Hinc porrò quia dicimus iis, quod eorum garritiunculæ, vel externa fides de externâ vitâ, passione & morte Christi, non magis, quàm clamores Judæorum dicentium,* templum Domini, templum Domini, *justificabunt eos in conspectu Dei, sed quod oportet illos cognoscere* Christum in ipsis, *quem crucifixerunt, suscitatum, & justificantem & redimentem illos ab omni iniquitate, dicunt negare nos vitam, passionem, mortem Christi, justificationem per sanguinem ejus, & remissionem peccatorum per illum: Hinc rursus, quia dicimus eis, cùm garriant & determinent de resurrectione,*

one, magis opus iis esse, ut justum, quem in se occiderunt, suscitatum cognoscant, ut participes fiant primae *resurrectionis, & quod, si hoc fiat, aptiores erunt de* secundâ *judicare, dicunt, negare nos resurrectionem corporis. Hinc denique, quia, cùm audiamus eos inadvertenter loquentes de cælo, inferno & extremo judicio, hortamur eos, ut ex infernali illâ conditione, in quâ stant, ad judicium veritatis in cordibus suis veniant & credant, & sequantur* Lumen, *ut in hac vitâ sedeant in cælestibus locis, quæ in Jesu Christo sunt, malitiosè aiunt, nos negare omne cælum & infernum, nisi quod in nobis est, & quod novissimum aut generale judicium negemus: quas omnes calumnias novit Deus falsò & immeritò nobis injici, quos ipse suscitavit in hunc ipsum finem, & congregavit, ut per nos confunderet sapientiam sapientum, & reprobaret prudentum prudentiam, & ut solâ ipsius virtute & Spiritu in populo contempto (ne quis gloriaretur in conspectu ejus) corruptam illam, mortuam & tenebrosam imaginem & meram umbram, atque Christianitatis corticem exueret, everteret & destrueret, quocum Antichristus nationes deceperat, in quem finem vocavit nos, ut simus illi fructus primitivi illorum, qui serviunt & colunt eum, non amplius in antiquitate literæ, sed in novitate Spiritûs. Et licet pauci simus numero, respectu aliorum, & imbecilles, quoad vim externam, quam etiam omnino rejicimus; & stulti, quoad hujus seculi sapientiam, attamen, non obstante multâ oppositione & contradictione, pro nobis stetit Deus, & adhuc stabit, ut neque ars, neque sapientia, neque violentia hominum vel diabolorum prævalebit scintillam illam extinguere, sed crescet ad consumendum quicquid illi opponetur. Sic loquutum est os Domini, imò qui exurrexit in parvis reliquiis, surget & procedet eodem brachio & virtute in spirituali ipsius manifestatione, donec inimicos suos omnes superaverit, & omnia terræ regna facta fuerint Jesu Christi regnum. Illi, qui opus hoc incepit, non inter divites, sapientes & doctos, sed inter pauperes, inter infantes & puerulos, imò illi sapientissimo, & omnipotenti Deo sit honor, gloria, & gratiarum actio, & fama abhinc usque & per omnia seculorum secula. **Amen.*** Hallelu-Jah.

INDEX

Authorum, qui in hoc libro citantur.

Haymo

INDEX Locorum Scripturæ,

Quæ in hoc opere occurrunt.

Cap.

INDEX
Rerum præcipuarum.

torem

Libr

M

S

FINIS.